

İslam Klasikleri 13

İBN HABÎB

el-Muhabber

Arap Kültürü

İBN HABİB (EBÛ CA'FER MUHAMMED 245/859)

Muhammed b. Habîb b. Ümeyye b. Amr, Bağdat ulema-sından olup bu sebeple ilim ehli kendisini Bağdâdî olarak isimlendirmiştir. Onun nerede doğduğu, kaç yıl ömür sürdüğü ve ne zaman doğduğu bilinmemektedir. Bilinen tek şey onun Hz. Peygamber'in (sav.) hicretinin 245. yılında Abbasi Halifesi el-Mütevekkil zamanında Sâmerrâ'da öldüğüdür.

En önemli eseri olan *el-Muhabber* kitabından Yâkût (*Mu'cemü'l-Büldân*), İbn Hacer (*el-İsâbe*), İbnü'l-Esîr (*Üsdü'l-Gâbe*) ve benzeri tarihçiler rivayet nakletmişlerdir. Ayrıca Hatîb, *Târîhu Bağdâd*'ında ondan bahseder ve *el-Muhabber*'in en iyi telifi olduğunu söyler. *el-Muhabber* onun diğer önemli eseri *el-Münemmak* sonra yazılmıştır. Bu iki kitabın konusu bir olup her iki kitabın bölümleri müşterek lafız ve manalar barındırır. Birincinin önce ikincinin sonra yazıldığına dair görüşün sebebi *el-Münemmak*'ın üslubundaki karışıklıktır.

Prof. Dr. Adem APAK

1970 yılında Bursa'da doğdu. 1988'de Bursa İmam-Hatip Lisesinden, 1992'de de Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. Bir yıl sonra İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalına araştırma görevlisi olarak atandı. 1995 yılında "Hz. Osmân Dönemi Emevî İdarecileri" isimli tezle yüksek lisansını tamamladı. 1999 yılında "Amr b. el-Âs (Hayatı-Şahsiyeti-Devlet Adamlığı)" konulu araştırmasıyla doktor oldu. 2001-2002 ve 2004-2005 öğretim yıllarında Türkmenistan Mahdumkulu Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde öğretim üyeliği görevinde bulundu. Mayıs 2005'te doçent unvanını aldı. 2007-2008 eğitim-öğretim döneminde Şam'da alanıyla ilgili araştırmalar yaptı. 2011 yılında profesör oldu. Hâlen Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi Anabilim Dalında öğretim üyeliği görevini sürdürmektedir.

Prof. Dr. İsmail GÜLER

1966 yılında Bursa'da doğdu. 1984 Bursa İmam Hatip Lisesinden, 1989'da da Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. 1990 yılında Arap Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında araştırma görevlisi oldu. 1991'de yüksek lisansını, 1997'de doktorasını tamamladı. 2007 yılında doçent, 2012 yılında profesör unvanını aldı. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Arap Dili ve Belagati Anabilim Dalında öğretim üyeliği görevine devam etmektedir.

Ankara Okulu Yayınları: 265

İslam Klasikleri: 13

© Ankara Okulu Basım Yay. San. ve Tic. Ltd. Şti.

Editör: Mehmet Azimli

Son Okuma: Kasım Gezen

Dizgi, kapak: Ankara Dizgi Evi

Baskı, cilt, kapak baskısı: Merkez Repro Bas. Yay. Ltd. Şti

Birinci basım: Mayıs 2018

ISBN: 978-605-9281-78-2

Ankara Okulu Yayınları

Şehit Mehmet Baydar Sokak 2/A Maltepe/ANKARA

Tel: (0312) 341 06 90 Faks: (0312) 341 06 95

web: www.ankaraokulu.com

e-mail: ankaraokulu@ankaraokulu.com

el-Muhabber

Arap Kùltürü

İBN HABÎB

Çeviren
Adem APAK-İsmail GÜLER

Ankara Okulu Yayınları
Ankara 2018

İÇİNDEKİLER

EDİTÖRDEN	11
KİTAP HAKKINDA	13
EL-MUHABBER	23
Peygamberler Arasında Süreler.....	25
Peygamberlerin Ömürleri	26
Arapların Tarihi	27
Hz. Peygamber'in Doğumu.....	30
Hac Emîrleri	31
Halifeler.....	32
Dört Halife	32
Hz. Ebû Bekir (Atîk)	32
Hz. Ömer	32
Hz. Osmân	33
Hz. Ali	34
Emeviler	36
Abbasiler	44
Annesi Kureysli Halifeler.....	50
Annesi Arap Halifeler.....	51
Annesi Ümmü Veled Halifeler	51
Hz. Peygamber'e Benzeyenler	51
Hz. Peygamber'in Nineleri.....	52
Âtike Olanlar.....	52
Fâtıma Olanlar	54
Hz. Peygamber'in Kızları.....	55
Dört Halife ve Emevilerin Damatları	56
Hz. Ebû Bekir es-Sıddık.....	56
Hz. Ömer b. el-Hattâb	56
Hz. Osmân b. Affân	56
Hz. Ali b. Ebî Tâlib	57
Hasan b. Ali.....	58
Muâviye b. Ebî Süfyân.....	58
Yezîd b. Muâviye.....	58
Mervân b. el-Hakem	58
Abdullah b. ez-Zübeyr	59
Abdülmelik b. Mervân	59
Ömer b. Abdülazîz	59
Yezîd b. Abdülmelik	59
Hişâm b. Abdülmelik.....	59
Mervân b. Muhammed	59
Benî Hâşim'den (Abbasi) Halifelerin Damatları	60
Ebû'l-Abbâs	60
el-Mansûr	60

el-Mehdî.....	60
el-Hâdî.....	60
er-Reşîd	60
el-Me'mûn.....	60
el-Mu'tasım	61
el-Vâsık.....	61
Abdülmuttalib b. Hâşim'in Damatları	61
el-Abbâs	61
Ebû Tâlib	62
ez-Zübeyr b. Abdülmuttalib	62
Hamza b. Abdülmuttalib.....	62
el-Mukavvim b. Abdülmuttalib	62
Ebû Leheb b. Abdülmuttalib	62
el-Hâris b. Abdülmuttalib	63
Şûrâ Üyelerinin Damatları	63
Talha b. Ubeydullah	63
ez-Zübeyr b. el-Avvâm	63
Abdurrahmân b. Avf.....	64
Sa'd b. Ebî Vakkâs	64
Saîd b. Zeyd	65
Hz. Peygamber'in Uygulamaları.....	65
Kardeşleştirmesi.....	65
Mekke'de	65
Medine'de	66
Elçileri	68
Eşleri	69
Bacanakları	86
Gazveleri.....	94
Seriyyeleri.....	98
İdarecileri	105
Köle-Cariyeleri.....	107
Ebû Kebşe Kıssası	107
Muhammed Adını Alanlar	108
Sünnetli Doğan Peygamberler	108
Arabın Hakemleri.....	109
Süvarilere Yiyecek Sağlayanlar	112
Cahiliye Cömertleri	112
İslamiyet Cömertleri.....	118
Nesî (Erteleme).....	125
Eziyet Edenler	126
Kâfir Ölenler	127
Bölüşenler	128
Zındıklar.....	129
Bedir'de Müşrikleri Doyuranlar	129
Ticari Sefer Düzenleyenler.....	129
Kureyş'in Eşrafı.....	131

Mutayyebûn.....	131
Ahlâf (Kan Yalayan)	132
Hilfulfudûl	132
Merkez Kabileleri.....	133
Çevre Kabileleri	133
Ficâr Savaşında Reisler.....	134
Putçuluğa Karşı Çıkanlar	135
Safiyye b. Abdülmuttalib ve Mahremleri	136
Kureyş'in Dostlukları.....	136
Hums Kabileleri	139
Hille Kabileleri	140
Tîls Kabileleri.....	140
Arapların Önderleri.....	142
Hız. Ebû Bekir'in Azatlıları.....	143
Arap Dâhileri.....	143
Hız. Peygamber'in Ölümüne Sevinen Kadınlar	143
Araplarda Meşhur Ölümmler.....	147
Yüz Çocuk Sahibi Olanlar	147
Meşhur Arap Rehberler	147
Cahiliye Dönemi Suikastçıları.....	149
İslam Dönemi Suikastçıları.....	164
Yakışıklılığından Yüzünü Örtlen Erkekler	177
Binitliyen Ayağı Yere Değlenler	178
İsimlendirmeler.....	178
Radafât	178
Cemerât	178
Cemâcim	178
Esâfi	179
ed-Dubey'ât	179
er-Rabâi'	179
Ekâri'	179
İslam Dönemi Güzel Konuşanlar	179
Altı Gelenek	183
Dört Tane Halifenin Kayınpederi	184
Dededen-Toruna Halife Selamlayanlar	185
En Vefasız Araplar.....	185
Büyük Komutanlar (Cerrâr)	187
Mudar	187
Rabîa	189
Kudâa.....	189
Yemen	190
Vâil Kabilesinden Zenginler	191
Hevâzin Reisleri.....	191
Arap Reisleri.....	191
Nüfusu Artmayanlar	192
Aynı Babada Birleşenler.....	193

Hacibler	194
Ebeveyni Hâşimî Olanlar	196
Ardı Sıra Üç Annesi Hâşimî Olanlar	196
Amca ve Dayıları Halife Olan İki Kişi	196
İslam Öncesi Pazarlar	197
Hız. Peygamber'in On İki Nakibi	200
Âtike İsimli Dört Kadınla Evlenen Adam	203
Muhacirlerden Muhammed İsimliler	204
Ensardan Muhammed İsimliler	204
Muhacirlerden İlk Doğan	204
Muhacirlerden Bedir'e Katılmış Sa'dlar	204
Ensardan Bedir'de Bulunan Sa'dlar	205
Muhacirden Bedir'e Katılan Abdullahlar	205
Ensardan Bedir'e Katılan Abdullahlar	206
İbn Ebî'l-Hukayk'ı Öldürenler	208
el-Asmâ Bint Mervân'ı Öldürenler	208
Savaştan Kaçanlar	208
Muhacir	208
Ensar	208
Tebük'te Üç Kişi	209
Casuslar	209
Kur'an'ı Toplayanlar	209
Bedir'e Katılanlar	210
Kureyş Mevalisi	210
Ensarın Mevalisi	211
Hala ve Teyzeyle Evlenen	211
Muta Yapanlar	211
Hız. Ali ile Savaşa Katılanlar	211
Muâviye ile Savaşa Katılanlar	214
Meşhur Âmâlar	216
Abraş Olanlar	217
Eşraftan	219
Bir Gözü Körler	219
Şaşı Olanlar	220
Çenesi Çıkıklar	220
Topal Olanlar	220
Köse Olanlar	221
Anneleri Hristiyan Olanlar	221
Anneleri Habeşli Olanlar	221
İslam'ın İlga ve Tadil Ettikleri	223
Mükâtebler	242
Kûfe'de	242
Basra'da	244
Cömert Talha'lar	252
Ashâb-ı Kehf'in İsimleri	252
Salih (as.) Kavminden Dokuz Kişi	253

Hız. Osmân'ın Muhasarasında Namaz Kıldırın	253
Hıre ve Lahmî Kralları.....	253
Fars Hakimiyeti.....	255
Kinde Kralları	260
Gassân Krallığı.....	261
Meşhur Kâtipler.....	266
Ahmaklar	268
Sakîf'in Ahmakları	268
Arabın Ahmakları	268
Ahmak Kadınlar	269
Dillerin Farklılaşması	270
İsmail'in Çocukları.....	272
İshak'ın Çocukları	272
Ya'kûb'un Çocukları.....	272
Sihirbazlar.....	273
Medyen b. İbrâhîm'in Çocukları.....	273
Meryem Bint İmrân'ın Nesebi.....	274
Danyâl'in Nesebi.....	274
Münafıklar.....	274
Allah'ın Zikrettiği Şeyler	275
İnsan ve Cinler.....	275
İbrahim'in Çocukları.....	277
İblis'in (Lanetullah) Çocukları.....	277
Vefalı Kadınlar	278
Şerefli Kadınlar	279
Babası, Dedesi ve Kocas Bedir'e Katılan Kadın.....	280
Yedi Oğlu Bedir'e Katılan Kadın.....	280
Kardeşi, Amcası, Dayısı Bedir'e İştirak Eden Kadın	280
Baba, Amca Hız. Peygamber'in Yanında,	
Dayılar Müşriklerin Yanında	281
Kardeş, Dayı, Koca Uhud'da Şehit Olan.....	282
Dört Kocas ve Kardeşi Bedir'e Katılan	282
İki Kocas, Oğlu, Kardeşinin Oğlu Bedir'e Katılan	282
Kardeşi, Oğlu ve Kocas Uhud'da Şehit Olan	283
On İki Halifeye Mahrem Olan Kadın.....	283
Dokuz Halifeye Mahrem Olan Kadın.....	283
On Halifeye Mahrem Olan Kadın	283
Benî Hâşim	283
Benî Nevfel	284
Benî Abdüşems.....	284
Benî Abdüşems'in Halîfleri.....	285
Benî Esed b. Abdüluzzâ.....	285
Benî Abdüddâr.....	285
Benî Zühre	285
Ensar.....	287
Benî Hârîse Kolu	287

Benî Muâviye	288
Benî Zafer	288
Benî Amr b. Afv	291
Benî Cahcebâ	291
Benî Selim	292
Benî Hatame	292
el-Ceâdira	292
Belhâris b. Ka'b b. el-Hazrec	292
Benî Cüşem	293
Benî Cidâre	293
Benü'l-Ebcer	293
Benî Sâide	293
Benî Tarîf b. el-Hazrec b. Sâide	294
Benî Avf b. el-Hazrec b. Hârise el-Kavâkil	294
Benü'l-Hublâ'dan (Belhublâ)	294
Benî Zûrayk	295
Benî Beyâda	295
Benî Harâm	295
Benî Sevâd	296
Benî Mâzin	296
Benî Adî	296
Benî Dînâr	297
Mümtehine (Kadınlar)	298
Vefalı Kadınlar	299
Şerefli Arap Kadınları	313
Oğlu Reis Kadınlar	318
On İki Havari	319
Abbasi Nakibleri	319
Altı Nemrut	320
Üç Firavun	320
Lût Kavmi	320
Otuz Altı Münafığın İsimleri	321
Hazrec'ten Olanlar	322
Katıksız İçki İçen ve Kızgınlıkla Ölenler	323
Müellefe-i Kulûb	324
Hız. Peygamber'in Kureyşli Havarileri	325
Arapların Meşhur Muallim ve Fakihleri	325
Meşhurlardan Asılarak Öldürülenler	328
Meşhurlardan Başı Sergilenenler	335
DİZİN	345

EDİTÖRDEN...

Ankara Okulu Yayınları “İslam-Klasikleri” projesi üst başlığı kapsamında yayımlanan serinin on üçüncü kitabı olarak, farklı bir klasiği daha okuyucularımıza kazandırıyoruz. İlk dönem sosyal tabakaların kültürel kodlarını anlatan *el-Muhabber* ile karşınızdayız.

Eserin ilginç olan özelliği, kronolojik bir tarihten öte, toplumsal sınıflar, kabilesel refleksler, dönemin insanlarındaki kültürel altyapı ve bunun yansımalarının anlatıldığı bir özellikte bulunması ve ilk dönem siyer ve İslam tarihi zeminini tanımak için çok önemli bir kaynak olmasından kaynaklanmaktadır.

İlk dönem algısını güzellikleriyle, olumsuzluklarıyla olduğu gibi önünüze sermeye devam ediyoruz. İlk dönem İslam toplumunu panoramik olarak gözlemlemek üzere sizi İbn Habbîb’in *el-Muhabber* adlı eseriyle baş başa bırakıyoruz...

Hayırlara vesile olması dileğiyle...

Mehmet Azimli¹
Çorum-2018

KİTAP HAKKINDA

Muhammed Hamidullah

Kullarının iyiliğini isteyen Allah'ın yardımıyla bize sadece bir yazma nüshası ulaşan *Kitâbu'l-Muhabber* eserinin basımı tamamlandı. Bu kitap Londra'da İngiltere Kitap Müzesi deposunda bulunmakta olup bütün dünyada bundan başka nüshasının varlığı bilinmemektedir.

Başbakan, Osmaniye Üniversitesi rektörü, Dâiretü'l-Meârif Komisyonu eski başkanı Sayın Muhammed Ekber Haydârî Haydarnüvâzcenk, ilmî eserlerin neşrine ve bu eserlerin muhafazasına hassasiyet gösteren bir kişidir. Bir gün kendisine bu kitaptan, bu kitapla ilgili çalışmamdan ve kitapta tespit ettiğim bilgilerden bahsedince, derhal bu kitabın mikrofilminin Londra'dan temin edilmesi talimatını verdi. Bu ilmî eserleri ihya konusundaki gayreti sebebiyle Allah onu mükâfatlandırınsın.

Dâîratu'l-Meârif Komisyonu bu kitabın tashih edilmesi, baskı ve neşre hazırlanmasında beni görevlendirdi. Bu güveni sebebiyle komisyona çok teşekkür ediyorum. Özellikle de bu dönemde komisyon başkanlığını üstlenen bilgiye tutku derecesinde düşkün olan Eğitim Bakanı Dr. Nuvvâb Mehdî Yarhânk'e şükranlarımı sunarım. Zira bu kitabın nüshasını tashih etme görevini bana tevdi etmiştir. Çok eski el yazması olması ve yazı izlerinin de silinmiş olması –özellikle de sadece tek nüsha olması– sebebiyle bu kitabın tashihi zor bir iştir.

Ben aynı şekilde bütün kalbimle Dâîratu'l-Meârif Müdürü meşhur es-Seyyid Hâşim en-Nedvî'ye de teşekkürlerimi sunarım. Çünkü kendileri kitabın basımı esnasında benden kaynaklanan sıkıntılara sabretmiş, üstelik resmî vazifesinin dışında gücü nispetinde bana yardımda bulunmuş ve bağımsızlık savaşı esnasında basım için ihtiyaç duyulan kâğıt olsun diğer ihtiyaçlar olsun büyük zorluklara rağmen kitabın basımını en güzel şekilde gerçekleştirmiştir. Kendileri aynı şekilde teşekkürü hak edecek derecede İbn Habîb'in diğer

eseri *Kitâbu'l-Münemmak*'ı da temin etmiştir. Bu kitap da sadece bir nüsha el yazması şeklinde olup bu nüsha günümüzde Hindistan'da Lucknow şehrinde bulunan Müctehid İsnâ Aşerî es-Seyyid Nâsır Hüseyn'in idaresindeki kütüphanede mevcuttur. Saygıdeğer müdür bu kitabın nüshasını istemiş, o da kitabın çoğaltılmasına izin vermiştir. Kitabın yazımından az bir zaman sonra Seyyid Nâsır Hüseyn vefat etmiştir. Allah ona mağfiret etsin. İşte bu *Kitâbu'l-Münemmak*, *Kitâbu'l-Muhabber* ile aynı konuları ihtiva etmektedir. Ülkemin övücü ve şansım sebebiyle *el-Muhabber*'in basımı sırasında bu kitabın nüshasını edindim. *el-Muhabber*'e, *el-Münemmak*'tan elde ettiğim bazı bilgileri ilave ettim ki okuyucu bu bilgileri kitabın açıklama ve ilavelerinde görecektir.

Kitâbu'l-Muhabber'i tashihle meşgulken Lichtenstädter Hanımefendi'nin de aynı şekilde bu kitabın tashihiyle uğraştığını öğrendiğimde yaptığım işi yarıda bıraktım. Onun faaliyetini komisyona bildirdim. Onlar kendisinden tashih ettiği nüshayı talep etmeye karar verdiler. O da istifade ettiği nüshayı bu kitabın sonunda neşredilecek özel isimler fihristiyle birlikte gönderdi. Ben elimdeki nüshayla onun basıma esas olarak kullandığı nüshayı satır satır, harf harf karşılaştırdım, ayrıca onun okuyucuya kolaylık sağlamak için el yazısı nüshadan matbu nüshaya geçmek için hazırladığı isimler indeksini ve diğer bilgileri aktardım, elimdeki nüshaya ayrıca onun hatalı olarak okuduğu veya terk ettiği bilgileri de ilave ettim.

Burada gerek benim gerekse Bayan Lichtenstädter'in yaptığı hataları tashih eden Dâiratu'l-Meârif'in değerli musahihlerini de zikretmeden geçemem. İlim hizmetindeki gayretleri sebebiyle Allah onlara mücahit mükâfatı versin.

Yine burada zikretmem gerekir ki Saygıdeğer Lichtenstädter, bu kitabın başlangıç kısımlarını 1937 yılında Oxford Üniversitesinde doktora tezi olarak sunmuş ve doktor unvanı almıştır. Bize yazdığına göre, kendisi daha sonra İtalyan üstat Levi Della Vida'nın gözetiminde çalışmaya devam etmiş, kendisine çok teşekkür ederek bu çalışmasını ona ithaf etmiştir. Lichtenstädter aynı şekilde bu kitap ve müellifi hakkında İn-

gilizce yayımlanan *Journal of The Royal Asiatic Society* dergisinde Ocak 1939'da bir makale yayımlamıştır.² Aşağıdaki metin bu makaleden alınmıştır:

Müellif Ebû Ca'fer Muhammed b. Habîb el-Bağdâdî el-Hâşimî hakkındaki bilgilerimiz son derece sınırlıdır. Denilir ki: "Habîb, onun annesinin adıdır, bu sebeple isim silsilesi yoktur. Çünkü onun babası bilinmemektedir. Onun mülaane çocuğu olduğu da söylenir. Habîb'in onun babasının ismi olduğu da rivayet edilir (Yâkût, *İrşâd*, VI. 474; Süyûtî, *Buğye*, s. 29; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, II. 751). İbnü'n-Nedîm'in *el-Fihrist*'inde (s. 106) Sükkerî'den şöyle bir rivayet aktarılır: "O Muhammed b. Habîb b. Ümeyye b. Amr'dır. Kendisi Bağdat ulemasından olup bu sebeple ilim ehli kendisini Bağdâdî olarak isimlendirmiştir. Ancak kendisi Muhammed b. el-Abbâs el-Hâşimî ailesinin mevalisi olması sebebiyle el-Hâşimî olarak şöhret bulmuştur. Bununla birlikte tarih ve ahbar ilimlerine düşkünlüğü sebebiyle o el-Ahbârî olarak isimlendirilmiştir.

Onun nerede ve ne zaman doğduğunu, kaç yıl ömür sürdüğünü bilmiyoruz. Bildiğimiz tek şey ise onun Hz. Peygamber'in (sav.) hicretinin 245. yılında Abbasi Halifesi el-Mütevekkil zamanında Sâmerrâ'da öldüğüdür. el-Hatîb, Sükkerî'ye dayanarak onun 23 Zilhicce 245 tarihinde vefat ettiğini zikreder. İbn Tağrıberdî de bu görüştedir.

İbnü'l-Arabî, Kutrub, Ebû Ubeyde, Ebû'l-Yakzân ve İbnü'l-Kelbî onun hocalarındandır. İbnü'l-Kelbî ve babasının Arapların Cahiliye hayatı hakkında en fazla bilgi sahibi olan kişiler olmaları, bize *Kitâbu'l-Muhabber*'in en önemli kaynağının İbnü'l-Kelbî ve babasının kitapları olduğunu söyleme imkânı verir. *el-Muhabber*'deki bölüm başlıklarıyla İbnü'l-Kelbî'ye nispet edilen kitap isimleri arasındaki benzerlik bu görüşü destekler. O şeyhi İbnü'l-Kelbî'nin *Cemheretü'l-Ensâb* gibi kitaplarından rivayette bulunmuş, *el-Muhabber*'in isnadında başkalarından daha çok İbnü'l-Kelbî'nin adını zikretmiştir.

2 İlse Lichtenstädter, "Muhammad Ibn Habîb and His Kitâb al-Muhabbar", *The Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland*, No. 1 (Jan. 1939), pp. 1-27.

Görünen o ki İbn Habîb kendisinde iki özelliği öne çıkarmıştır:

İlki *Cemheretü'l-Ensâb*'la birlikte el-Ferezdak, İbn Kays Rukayyât, Lebîd ve diğer şairlerin divanlarını rivayet etmiş,

İkincisi ise kendisi bizzat dil, şiir, ahbar, ensâb ile aşağıda tasnif edeceğimiz *Kitâbu'l-Envâ* ve *Kitâbu'n-Nebât* gibi tabiat ilimlerine dair eserler yazmıştır.

İbnü'n-Nedîm, İbn İshâk'tan naklen der ki: "O, ensâb, dil, şiir ve kabileler hakkında bilgisi olan Bağdat âlimlerindendir. Arap şiirleriyle meşgul olmuştur. Öğretmenlik yapardı. Kitapları da muteberdir." el-Hatîb de *Târîhu Bağdâd*'ında onun güvenilir bir kişi olduğunu zikreder.

el-İsfahânî *Kitâbu'l-Eğânî*'de (X. 149) şöyle bir nakilde bulunur: «Muhammed b. Hâbîb der ki, İbnü'l-Arabî'ye et-Tırım-mâh'ın şiirindeki garip kelimeler hakkında on sekiz soru sordum. Onlardan hiçbirisi hakkında hiçbir şey bilemedi. Bütün sorulara "bilmiyorum, bilmiyorum" cevabını verdi.»

Yâkût, *İrşâdü'l-Erîb*'de (VI. 474 vd.) el-Merzübânî'den şöyle bir rivayet aktadır: "Muhammed b. Habîb başkalarının kitaplarını sahiplenir, bu kitaplar üzerinde hak iddia eder ve asıl müelliflerin isimlerini silerdi. İsmâîl b. Ebî Ubeydullah'ın kitabı bunlardandır." Ebû Bekir Muhammed el-Hasen ez-Zebîdî el-İşbilî kitabında şöyle bahseder. Sa'leb şöyle dedi: "Hassân b. Sâbit'in şiirini imla ettiğini duyunca İbn Habîb'e vardım. Benim varlığımı fark edince imla faaliyetini bıraktı. Sonra ayrıldım, tekrar döndüm ona nazik davrandım, şiiri yazmaya devam etti. O Mescidü'l-Câmî'de oturmazdı. Onu bundan dolayı kınadım. Nihayet bir cuma günü camide oturunca insanlar etrafına toplandılar. Bir kişi onu şu beyitler hakkında sordu:

*Ey Zihne benden çocuğu uzaklaştırıyorsun
Kuşlar etini gagalayıp her yere dağıtsın
Dur bir daha tamiri mümkün olmayan bir hata yapma
Kadınların hataları ne de çoktur
Onunla ben deve kuşunun iki bacağı gibiyiz
Varlıkta ve darlıkta her hâlükârda.*

Şiirin kelimelerini açıkladı. Kendisine şairin neden “ğinen ve fakir” deyip her ikisini de “ğinen ve fakr” demediği sorulunca tereddüt etti. Ben ise sorana “Bu, şiirin garabetinden-
dir. Ben onun yerine sana cevap vereyim,” dedim ve sebebini açıkladım o ise oradan ayrıldı ve bir daha mescitte oturmadi. Ben de onunla irtibatımı kestim.” Bütün bunlar muasır olan kişilerin rekabetlerinden kaynaklanır. Ancak şüphe yok ki İbn Habîb Arap âlimlerinin büyüklerindendir.

Zannımca İbn Habîb, Şia’ya meyilliydi. Çünkü kendisi Ümmü’l-Mü’minîn Âişe ile Ebû Bekir ve Ömer efendilerimizin ismi geçtiğinde “Rahimahullah” tabirini kullanırken, Ümmü’l-Mü’minîn Hatice ve Ali efendimizden bahsederken ise “Radiyüllahu anhu, Radiyallahu anhum ecmaîn” tabirlerini kullanmıştır. Aynı şekilde Hz. Ömer efendimiz hakkında şaşı olmak, kendisi Müslüman olmadan önce İslam’ı kabul etmesi sebebiyle cariyesini şiddetli bir şekilde dövmek gibi bir erkek için ayıplanacak bütün özellikleri ortaya koymuştur. Ey Rabbimiz “İman edenler hakkında kalplerimizde kin bulundurma.”

Sanırım bundan dolayı kitabı bize aktaran Ebû Saîd es-Sükkerî hilafet konusunda Ehli Sünnet ve’l-Cemaatin görüşünü destekleyen bazı ilavelerde bulunmuştur. Örneğin:

Ebû Saîd der ki: “*Ebû Bekir ve Ömer (ra.) Amr b. el-Âs’ı, Nebî’ye (sav.) şikâyet ettiklerinde onlara şu cevabı verdi: Benden sonra size hiç kimse emîrlik yapmayacak. Bu bilgi Ebû Bekir ve Ömer’in halifeliliğinin tekididir*” (s. 122). Diğer rivayetler de böyledir.

Allah’ın takdiri, İbn Habîb’in telifatından bize çok az sayıda kitap ulaşmıştır. Biliyoruz ki Bağdat’ta Abbasilerin Dâru’l-Hikme Kütüphanesi, Kahire’de Fatımîlerin Dâru’l-Ubeydiyyîn Kütüphanesi, Kurtuba’da Emevîlerin Kütüphanesinden gerek Frenkler, gerekse Moğollar ve benzerleri, binlerce el yazması kitabı telafisi mümkün olmayacak şekilde yok ettiler. İbn Habîb, biraz sonra da zikredeceğimiz üzere kırktan fazla kitap telif etmiştir. Neseple ilgili olarak yazıl-

miş olan *Kitâbu'l-Mü'telif ve'l-Muhtelif* isimli kitabı bir süre önce basılmıştır. Dâiretü'l-Meârif el-Osmaniyye Kütüphanesi *Kitâbu'l-Münemmak*'ın bir nüshasını temin etmiştir. Ben de *Kitâbu Men Nüsibe Mine's-Şuarâi ilâ Ümmehâtihim* isimli kitabın bir nüshasını el-Medînetü'l-Münevvere'den getirdim. Bu kitabın Kahire'de de bir nüshası bulunmaktadır. Onun eserlerinden *Kitâbu'l-Müğtâlîn Mine'l-Eşrâf fî'l-Câhiliyye ve'l-İslâm ve Esmâü Men Kutile Mine's-Şuarâ* isimli kitabının nüshası ise İstanbul'da Âşir Efendi Kütüphanesinde bulunurken, *Kitâbu Halki'l-İnsân* eseri ise Brockelmann'ın zikrettiği üzere Berlin Kütüphanesindedir. İbnü'n-Nedîm ve Yâkût'un onun musannefatı olarak bahsettiği eserlerden biri de *Kitâbu'l-Kabâilî'l-Kebîr ve'l-Eyyâm*'dır ki müellif bu kitabı Feth b. Hâkan'a sunmuştur. Muhammed b. İshâk, bu kitabın bir nüshasını Ebûl-Kâsım b. Ebi'l-Hattâb b. el-Furât'ın yanında kâğıt üzerine yazılı vaziyette gördüğünü ve kitabın yaklaşık yirmi cüz olduğunu zikreder. Anlaşılan bu kitap kısaltılmıştır. Çünkü bu kitap yaklaşık kırk cüz olup her cüzde de iki yüz veya daha fazla varak mevcuttu. Bu nüshada kabilelerin isimleriyle et-Tüsterî b. Ali el-Varrâk'ın kâğıt tomarlarına yaklaşık on beş varak şeklinde Cerek hattıyla yazdığı kabile savaşları vardır. Ben bütün bunları tafsilata girmeden zikrediyorum.”

Şimdi matbu hâle gelmiş olan *Kitâbu'l-Muhabber* kitabından Yâkût (*Mu'cemü'l-Büldân*), İbn Hacer (*el-İsâbe*), İbnü'l-Esîr (*Üsdü'l-Gâbe*) ve benzeri tarihçiler rivayet nakletmişlerdir. Ayrıca el-Hatîb, *Târîhu Bağdâd*'ında (II. 701) ondan bahseder ve *el-Muhabber*'in en iyi telifi olduğunu söyler. Zannedirim ki *el-Muhabber*'i *el-Münemmak* isimli kitabından sonra yazmıştır. Bu iki kitabın konusu bir olup her iki kitabın bölümleri müşterek lafız ve mana barındırır. Birincinin önce ikincinin sonra yazıldığına dair görüşümün sebebi, *el-Münemmak*'ın üslubundaki karışıklıktır. Zira müellif Hilfu'l-Fudûl'ü çeşitli yerlerde üç ayrı fasılda zikretmiştir. Bu bahis başka bablarda tekrar etmiştir. Fakat *Kitâbu'l-Muhabber*'de durum böyle değildir.

Kitâbu'l-Muhabber'den bize ulaşan tek nüshası (10, ¼ - 6, 3/4) ölçülerinde 168 varaktır. Her bir sahifede ise nesih hattı

ile 17 satır vardır. Bu nüsha iyi durumda olup kâtip bu nüshayı aslıyla karşılaştırmış, bir kısmını satır aralarında, bir kısmını ise hamşinde tashih etmiş, bazen de aslında olanı silmiştir. Biz ta'likimizde bu tashihatın tamamının ne tür olduğunu zikretmeye gerek duymadık. Metnin aslında basit hata veya yanlış olduğunda biz haşiyede yaptığımız düzeltmeleri, nesep hatası, başlık hatası ve *Kitâbu'l-Münammak*'tan tamamladığımız büyük metin düşmelerini mutlak anlamda zikrettik. Kâtip asıl nüshada daima Halid, İbrahim, en-Nu'mân, Malik, el-Haris, Süfyan ve Salih gibi isimleri elifsiz olarak yazmıştır. Biz bu isimleri basımının zor olması sebebiyle değiştirmeyi ve Hâlid, İbrâhîm, en-Nu'mân, Mâlik, el-Hâris, Süfyan, Sâlih şekline getirmeyi uygun görmedik. Aynı şekilde Âzer, Âkil yerine Ezer, Ekil yazılmıştır.

Kitap, "Savaştan Kaçanlar (Ferrârûn) Bahsi" ile tamamlanmıştır. Kitapta hususi olarak son söz kısmı yoktur. Bayan Lichtenstädter'e göre, nüshanın son kısmı eksik kalmıştır. Fakat Dekkân'da bulunan Haydarabad Kütüphanesi Müdürü Dr. Fâzıl Muhammed Rahimahullah Han'ın da zikrettiği gibi biz de kitabın son sözü olmadan tamamlandığını tespit ettik. Kitabı nakleden kişi, kitabın sonunda yeni bir satır başlatmaksızın şöyle bir cümle yazmıştır: "Allah daha doğrusunu bilir. Bir olan Allah'a hamd olsun. Kitabın yazımı tarihinde tamamlanmıştır." Bu ifade benim kanaatime göre nüshanın sona erdiğine ve tamamlandığına delalet eder.

Bu kitabın tashihinde dipnotlarda zikrettiğimiz pek çok ana kaynaktan istifade ettik. Müracaat edilen kitaplar Taberî'nin *Târîhi*, İbn Hişâm'ın *Sîre'si*, İbn Kuteybe'nin *Meârifî* ve Avrupa'da basılan diğer kitaplar ve İbn Abdilberr'in *el-İstî'âb*'ının birinci baskısıdır.

İbn Habîb'in Eserleri

(Bizim ona eklediklerimiz dışında İbnü'n-Nedîm'in zikrettiklerine göre)

1. (*Kitâbu'l-Emsâl Alâ Ef'al*). Yâkût, *İrşâdü'l-Erîb*'inde şöyle der: "Bu kitap *el-Münemmak* olarak isimlendirilir." Ancak

böyle değildir. Bu başka bir kitaptır. *Keşfü'z-Zunûn*'da ise bu kitabın adı (I. 37, 436), *Ef'al min fî'l-Emsâl* şeklindedir.

2. (*Kitâbu'n-Neseb*).
3. (*Kitâbu's-Suûd ve'l-Umûd*).
4. (*Kitâbu'l-Amâir ve'r-Rabâi' fî'n-Neseb*).
5. (*Kitâbu'l-Muveşşah*).
6. (*Kitâbu'l-Mu'telif ve'l-Muhtelif fî'n-Neseb*). Bu kitap Avrupa'da basılmıştır. Yâkût bu kitabın adında geçen "Fî'n-Neseb" yerine "Fî Esmâi'l-Kabâil" kelimelerini zikreder. *Keşfü'z-Zunûn*'da ise (V. 464) kitabın ismi *el-Muhtelif ve'l-Mu'telif fî Esmâi'l-Kabâil* şeklindedir.
7. (*Kitâbu'l-Muhabber*). Yâkût bu eserin onun iyi kitaplarından biri olduğunu söyler. *Keşfü'z-Zunûn*'da (II. 128) bu kitap "Halifeler tarihi olduğunu söyleyip Mucîr diye adlandırmıştır." Aynı şekilde bu kitap noktalı hâ ile "el-Muhbir" şeklinde de yazılmış olup bunların her ikisi de yazarın hatasından kaynaklanır. Hatîb el-Bağdâdî de bu eserden bahseder.
8. (*Kitâbu'l-Muktenâ*).
9. (*Kitâbu Garîbu'l-Hadîs*). *Keşfü'z-Zunûn*'da (IV. 362) bu eser *Fî Garîbi'l-Hadîs ve'l-Kur'ân* şeklinde zikredilir.
10. (*Kitâbu'l-Envâ*).
11. (*Kitâbu'l-Müşeccer*).
12. (*Kitâbu'l-Muveşşâ*). Yâkût bu kitabın ismini "el-Muveşşâ" olarak zikreder.
13. (*Kitâbu Men Üstucîbe Da'vetuhû*).
14. (*Kitâbu Ahbâru's-Şuarâ ve Tabakâtuhum*). Yâkût'a göre ise bu kitabın ismi "el-Müzehheb fî Ahbâri's-Şuarâ" şeklindedir.
15. (*Kitâbu Nekâizu Cerîr ve Ömer b. Lece*).
16. (*Kitâbu Nekâzu Cerîr ve'l-Ferezdak*). *Keşfü'z-Zunûn*'da "Nekâiz" yerine "Teârîz" kelimesi vardır. Belki de bu yazarın bir yanlışlığıdır.
17. (*Kitâbu'l-Hufûf*). Yâkût bu ismin "Kitâbu'l-Mufûf" olduğunu söyler.

18. (*Kitâbu Târîhu'-Hulefâ*). Bu konuda *Keşfü'z-Zunûn* müellifinin 7. nolu açıklamasına bkz.
19. (*Kitâbu Men Sümmiye Bibeytin Kâlehû*). Süyûtî *el-Muzhir*'de bu kitaba bir bab tahsis etmiştir.
20. (*Kitâbu Makâtîlu'l-Fursân*).
21. (*Kitâbu's-Şuarâ ve Ensâbuhum*). *Keşfü'z-Zunûn*'da (I. 456) ise bu kitabın ismi “Ensâbü's-Şuarâ” şeklinde zikredilir.
22. (*Kitâbu'l-Akl*).
23. (*Kitâbu Kenzû's-Şuarâ*). Yâkût bu kitabı “Küne's-Şuarâ” şeklinde zikreder. *Keşfü'z-Zunûn*'da (I. 393) “Ekne's-Şuarâ” şeklinde olup belki de en tercih edileni bu olabilir.
24. (*Kitâbu'l-Müsemmât*). İbnü'n-Nedîm'den başka bu kitabı kimse zikretmemiştir.
25. (*Kitâbu Ümmehâtü'n-Nebî*). Bu da sadece İbnü'n-Nedîm'in zikrettiği bir kitaptır.
26. (*Kitâbu Eyyâmu Cerîr elletî Zekerahâ fî Şi'rihâ*).
27. (*Kitâbu Ümmehâtü A'yâni Benî Abdülmuttalib*).
28. (*Kitâbu'l-Muktebes*).
29. (*Kitâbu Ümmehâtü's-Şîa Min Kureys*). Yâkût'a göre ise “Ümmehâtü's-Seb'a”. Bu isim daha doğrudur.
30. (*Kitâbu'l-Hayl bi Hattî ibni'l-Kûfî*).
31. (*Kitâbu'n-Nebât*).
32. (*Kitâbu'l-Erhâm elletî Beyne Rasûlillah ve Eshâbihi Si-ve'l-Asabe*).
33. (*Kitâbu Elkâbi'n-Nemr ve Rabîa ve Mudar*). Yâkût ise “Nemr” yerine “el-Yemen” tabirini kullanır ki bu daha tercihe şayandır. Ayrıca o yerlerini değiştirerek “Mudar ve Rabîa” şeklindeki başlığı tercih eder.
34. (*Kitâbu'l-Elkâb ve Yeştemilu Alâ Elkâbi'l-Kabâil*). Yâkût ise “Elkâbu'l-Kabâil Küllihâ” şeklinde zikreder. *Keşfü'z-Zunûn*'da ise (I. 420) kitabın başlığı “Elkâbü'l-Kabâil” şeklindedir.
35. (*Kitâbu'l-Kabâili'l-Kebîr* –Yâkût'a göre “el-Kebîre- ve'l-Eyyâm). Müellif bu kitabı Feth b. Hâkan için derlemiştir. ... Eser 40 cüz olup her cüz iki yüz veya daha fazla varaktan oluşmaktadır. Yâkût, müellifin eserlerine şunları da ilave eder:

36. (*Kitâbu Dîvânu Züfer b. el-Hâris*).
37. (*Kitâbu Şatru's-Semâh -Şi'ru't-Tırmâmâh-*).
38. (*Kitâbu Şi'ru'l-Ukayşir*).
39. (*Kitâbu Şi'ru's-Simme*).
(*Kitâbu Şi'ru Lebîd el-Âmirî*).
- Keşfü'z-Zunûn'daki eserler:*
41. (*Kitâbu'l-Hayl*). (V. 82'ye bk).
42. (*Kitâb fî Halki'l-İnsân ve Esmâu A'dâihi ve Sıfâtuhu*). (III. 172; IV. 295'e bkz.). Brockelmann'ın zikrettiğine göre bu kitap Berlin Kütüphanesindedir.
43. (*Fî Mu'cemi's-Şuarâ*). Belki 14 nolu kitabın altında zikredilen kitap budur. Biz bu kitabı bulduk.
44. (*Men Nusibe Mine's-Şuarâi ilâ Ümmehâtihim*). Bu kitabın Medîne-i Münevvere ve Kahire'de el yazması nüshası bulunmaktadır.
45. (*Kitâbu'l-Muğtâlîn Mine'el-Eşrâfî'l-Câhiliyye ve'l-İslâm ve Esmâu Men Kutile Mine's-Şuarâ*). Bu kitabın da Kahire ve İstanbul'da nüshası vardır.

Edebiyat alanında İbn Habîb'in farklı kitapları da zikredilmektedir. Fakat bu kitaplar hakkında karışıklıklar vardır. Belki bu karışıklık bizim burada zikrettiğimiz kitap isimlerinin değişik lafızlarla ifade edilmesinden kaynaklanmaktadır.

Kitabın basımı Matbaatü'd-Dâire'de hicrî 1361 yılı Zilkade ayında Sâhibu'l-Celâleti'l-Muân Melikuna'l-Muazzam, Sultânul-Ulûm Mir Osman Ali Hân zamanında gerçekleştirildi. Allah peygamberlerin efendisinin, onun tamamı temiz ashabının yüzü suyu hürmetine onun mülkünü genişletip idaresini devam ettirsin.

Hamd Âlemlerin Rabbine mahsustur.

el-Muhabber

Bismillahirrahmânirrahîm. [1]
Allah'ım, hamd ancak sanadır.

Peygamberler Arasında Süreler

Ebû Saîd Hasen b. Hüseyin es-Sükkerî; bana Ebû Ca'fer Muhammed b. Habîb haber verdi ki Ebû Hâtim el-Becelî, Hişâm b. Muhammed'den, o babasından, babası Ebû Sâlih'ten, o da İbn Abbâs'tan (ra.) rivayet eder: Hz. Âdem ile Hz. Nûh arasında 2200 yıl geçmiştir. Nûh ile İbrahim peygamberin arası ise 1143 yıldır. Bunun 1142 yıl olduğu şeklinde de bir rivayet vardır. İbrahim ile Musa peygamberin arasında 575 veya 565 yılın olduğu söylenir. Musa ile Davud peygamberin arasında ise 570 yıl vardır, bunun 579 olduğu rivayeti de mevcuttur. Davud peygamber ile İsa peygamber arasında 1053 yıl bulunur. İsa ile Hz. Muhammed (Allah ona ve bütün peygamberlere rahmet etsin) arasında 600 sene vardır ki bu son rivayet İbnü'l-Kelbî'ye aittir.

Ebû Hâtim el-Becelî, Heysem b. Adî'den, o da bir kısım Ehl-i [2] kitaptan şöyle nakleder: Âdem'in dünyaya gelmesinden Tufan'a kadar 2256 yıl geçmiştir. Tufan ile İbrahim peygamberin vefatı arası ise 1020 yıldır. İbrahim peygamberin vefatıyla Benî İsrâil'in Mısır'a girmesi arasında 75 yıl geçmiştir. Ya'kûb peygamberin Mısır'a girişiyle Musa peygamberin Mısır'ı terk edişi arasında geçen süre ise 150 yıldır. Musa peygamberin Mısır'dan çıkışıyla Beytül-Makdis'in inşa edilmesi arasındaki zaman 260 yıldır. Beytül-Makdis'in inşa edilmesinden Buhunnasr'ın kral olması ve onun Beytül-Makdis'i harap etmesine kadar geçen zaman ise 2240¹ senedir. Bu son bilgi Heysem

1 Metindeki bu tarihten ziyade daha sonraki tarihlendirme olan 1245 daha makuldür. Bugünkü bilgilerle uyuşmadığını ifade etmek gerekir. Örneğin metinde geçen "Mısır'dan çıkışıyla Beytül-Makdis'in inşa edilmesi arasındaki zaman 260 yıldır" ifadesini "Mâbedin inşasına İsrailoğullarının Mısır'dan çıkışının 480 ve Süleyman'ın krallığının dördüncü yılında başladı; yedi yıl altı ayda tamamlandı (I. Krallar, 6: 1)" ifadesiyle karşılaştırınız. (Ed.)

b. Adî'nin kanaatidir.² Bir kısım âlimler onun görüşünü doğrulamakla birlikte, Buhtunnasr ve Beytül-Makdis'i harap etmesi arasında 1245 yıl vardır. Nebî'nin (sav.) bisetinden 245³ yılına kadar ise arada 258⁴ yıl bulunur.

Peygamberlerin Ömürleri

Muhammed b. Habîb'e Nâsân Nehrinden bazı Yahudilerin haber verdiğine göre Âdem (as.) 930 yıl, Şîr 712 –İbnü'l-Kelbî bî'ye göre 930– yıl, Anûş ise 905 yıl yaşamıştır. İbnü'l-Kelbî, Anûş'un ömrünü 957 yıl olarak zikreder. Kaynân 910 –İbnü'l-Kelbî'ye göre 920– yıl, Mahlâleyl⁵ 895, Yerud 962, Ahnûh –ki o İdris peygamber olup Âdemoğulları içinde kendisine ilk peygamberlik verilen kişi olup onun zamanında insanlar putlara tapıyorlardı– 305 yıl yaşadı. İbnü'l-Kelbî Allah, onu katına çekinceye kadar İdris'in 165 yıl ömür sürdüğünü haber verir. Anûh'un oğlu Mütevşelah⁶ 969 yıl yaşamıştır. İbnü'l-Kelbî'ye göre ise onun ömrü 1170 senedir. Lûmek 777 sene yaşamıştır. Nûh'un ömrü ise 950 yıldır. Allah kendisini 480 yaşındayken nübüvvetle görevlendirmiştir. Kavmini çağırırsa da ancak az kişi ona tâbi oldu. Allah kendisine bir gemi yapmasını emredince, gemiyi inşa etti ve 600⁷ yaşındayken gemiye bindi. Bu esnada boğulanlar boğuldu. Gemiye binmesinden itibaren 350 yıl daha yaşadı. Onun 598 yıl daha yaşadığı da rivayet edilmektedir. İbnü'l-Kelbî onun ömrünün 900 yıl olduğunu zikreder. Erfşed 498 yıl, Şâlih⁸ 433 yıl yaşamıştır. İbnü'l-Kelbî'ye göre Şâlih'in ömrü 493 senedir. Âbir

2 Hamîste silik kısmını noktalı geçtiğimiz şu ibare vardır: "Âdem'den 38 yılına kadar 7151 yıl vardır. Doğrusunu Allah bilir. "

3 Burada "bin" kelimesi atlanmış olmalıdır. (Ed.)

4 Burada tarih yazılırken bazı kelimelerin atlandığını düşünmek gerekir; çünkü Hz. Muhammed'in peygamberliği ile Beytülmakdis'in yıkılması arasındaki zaman (MÖ 597-MS 610) farkı yaklaşık olarak 1210 yıl civarındadır. (Ed.)

5 "Lâm" ile yazılır. *Târîhu'l-Ya'kûbî*'de (s. 7) hemze ile "Mehlâlîl" şeklindedir.

6 Aslında böyledir. Mütevşelah noktalı "ha" ile ahnû ise "nun"dan önce noktasız "ha" ile yazılır. *Târîhu'l-Ya'kûbî*'de (s. 9) Mütevşelah noktasız şekilde yazılırken, Ahnûh'taki iki "ha" da noktalıdır.

7 Aslında "sene" gibi bir kelime silinmiş, belki de bu kelime "altı yüz sene"-dir. Zira İbn Kuteybe'nin *Meârif*'inde ve *Târîhu't-Taberî*'de böyledir.

8 Aslında "ha" noktalı, Ya'kûbî'de ise noktasızdır.

134 yıl, İbnü'l-Kelbî'nin rivayetinde 463 yıl, **Fâliğ** ise 293 –İbnü'l-Kelbî'ye göre ise 290– yıl ömür sürmüştür. Erğav'ın⁹ ömrü 232, İbnü'l-Kelbî'ye göre 269 yıl, Eşruğ'un¹⁰ ömrü ise 230 yıldır. **Nâhûr** 148 yıl yaşamış, adı Âzar olarak da bilinen **Târih**¹¹ 250 yıl yaşamıştır. İbrahim peygamberin 175, bir rivayete göre ise 195 yıl yaşadığı zikredilir. **İshak**'ın ömrü ise 150 veya 185 yıldır.¹² **Yûsuf** peygamberin ömrü 120, **Mûsâ** b. İmrân b. Kâhis b. Lâvî b. Ya'kûb'un ömrü de aynı şekilde 120 [5] yıldır. **Hârûn** b. İmrân 123 yıl, **Eyyûb**¹³ b. Zârih b. Emvas b. Leyfezer b. İshâk b. İbrâhîm ise 200 yıl yaşamıştır. **Dâvûd** b. İyşe b. Avbez b. Salamûn¹⁴ b. Bâiz b. Nahşûn b. Amâ Nâzib b. Râm b. Hadrûn¹⁵ b. Fâris b. Yehûzâ b. Ya'kûb b. İshâk b. İbrâhîm ise 70 yıl ömür sürmüştür.

Görüldüğü gibi ilk rivayetle İbnü'l-Kelbî'nin rivayetleri arasında ciddi farklılıklar vardır. Gerçeğin nasıl olduğunu ve hangi rivayetin sahih olduğunu ancak Allah bilir. Ben doğrusunu tespit edememiş olabilirim.

Arapların Tarihi

Ebû Saîd, İbn Habîb'den o da karşılaştığı bir kişiden rivayet eder ki: Arapların başlangıç tarihi ayrılık (teferruk) yılıdır. Ayrılığın sebebi ise Buhtunnasr'ın kapılarında kilit bulunmayan Ehl-i Hadûr ve Ehl-i Bâirbâyâ üzerine saldırı gerçekleştiren

9 Metinde "ğayn" ve "vav"dan sonra "elif" ile yazılıdır. İbn Sa'd (I/1, s. 27) ile Taberî (s. 217) de böyledir. Ya'kûbî'de ise "elif"siz yazılmıştır. Yazma metinle matbu hamisinde ise "ayn"lı ve "elif"li yazılmıştır. Esas aldığımız yazmada (I. 161) noktasız yazılmıştır, Mes'ûdî'nin *et-Tenbih*'inde de böyledir (s. 115).

10 Ya'kûbî'de (s. 19) "Sârûğ" şeklindedir.

11 Burada noktasızdır. Ya'kûbî'de ise noktalı "ha" ile yazılıdır.

12 Belki Ya'kûb'un (as.) ömrü düşmüştür. İbn Kuteybe'nin *Meârif*'inde (s. 21), "Onun ömrü 147 yıldır" bilgisi vardır.

13 Taberî'de onun nesebi "Eyyûb b. Mevs b. Rizâh b. Ayd b. İshâk" iken, Ya'kûbî'de (s. 30) "Eyyûb b. Emvas b. Zârih b. Ru'vîl b. İysav b. İshâk", İbn Sa'd da (I/1, s. 27) "Eyyûb b. Zârih b. Emvas b. Leyfezen b. el-İs b. İshâk" şeklindedir.

14 Metnin aslında "Salamûn b. Bâiz" yazılıyken Taberî'de "Bâiz b. Salamûn", İbn Sa'd da ise (I/1, s. 27) "Dâvûd b. İyşâ b. Uveyz b. Bâir b. Salamûn b. Nahşûn" şeklinde kaydedilmiştir.

15 "Nâzib b. Râm b. Hadrûn" kelimesindeki Nâzib kelimesindeki zel ve dad harfleri noktalıdır. Ancak Taberî'de her ikisi de noktasızdır. İbn Sa'd da bu isimler "İram b. Hasrûn" şeklinde yazılmıştır.

mesidir. Buna göre Buhtunnasr onların üzerine yürüyüp hepsini kılıçtan geçirerek Hadûr'a kadar ulaşmıştır. Doğrusunu Allah bilir. Rivayete göre Allah Yahûzâ b. Ya'kûb'un oğullarından Ebrâhiyâ¹⁶ b. Ehniyâ b. Zerbâyel¹⁷ b. Şâsîyl'e¹⁸ vahyederek Buhtunnasr'ın Araplara saldırmasını emretmiş. Bunun üzerine o, Yemen'de Hadûr denilen yere kadar yürüdü. Burada İsmâîl b. İbrâhîm'in oğulları Kademân, Ra'vâyîl, Ya'men oturuyorlardı. Onlar peygamberleri Hanzala b. Safvân'ı öldüren Ashâb-ı Ress'tir. Buhtunnasr onlara saldırı düzenledi onlar karşılık veremediler. Buhtunnasr onları öldürmeye başlayınca kaçarak oradan çıktılar. Allah daha iyisini bilir, şu ayet onlar hakkında inmiştir: *"Onlar bizim baskınımızı hissettiklerinde, oradan kaçmaya koyuluyorlardı."*¹⁹ *"Biz onları biçilmiş ot ve bir yığın kül hâline getirinceye kadar haykırmaları devam etti."*²⁰ Hasılı onları Buhtunnasr'ın kılıçları biçti.

- [7] Allah (cc.) –kendisi en iyisini bilir– bu dönemde İsrailoğullarının nebisi olan İrmîyâ b. Halkiyâ'ya Mekke'ye gitmesini, buradan Ma'ad b. Adnân'ı –ki o ahir zamanda peygamber olarak göndereceği Muhammed onun çocuklarından biridir– çıkarmasını emretti. O da genç yaştaki Ma'ad'ı Mekke'den çıkarıp Şam'a götürdü. Buhtunnasr Araplar üzerinden ablukayı kaldırdınca onu tekrar Mekke'ye getirdi. Arap yurdu harap olmuştu. Ma'ad'ın burada pek çok çocukları dünyaya geldi. Onların sayısı artınca Tihâme'yi yedi parçaya böldüler. Her boy bir parçasını aldı. Nüfusları artınca topraklar dar geldi, rekabete başladılar, aralarında savaşlar meydana geldi. Mera ve arazi bulmak amacıyla dağıldılar ve Tihâme'den Necid'e yöneldiler. Bunun gibi onların dağılıp yayılmaları hakkında uzun hikâyeler vardır. Bundan dolayı Arabın tarihi, ayrılık yılı veya Ma'ad'ın çocuklarının Mekke'den çıkışıyla başlar.

16 Aslında böyle. Taberî'de ise "Berhiyâ" şeklindedir.

17 Metinde "ye" ile yazılmıştır. Taberî ve Ya'kûbî'de bu isim "lam"dan sonra "be" harfiyle "Zerbâbil" şeklindedir.

18 Metinde "elif" ve peltek "se" iledir. Bu isim Taberî'de "Şeltîl", Ya'kûbî'de ise "Seltâil" şeklindedir.

19 Enbiyâ, 21/12.

20 Enbiyâ, 21/15.

Araplar daha sonra ihanet (*ğadr*) yılını da takvim başlangıcı yapmışlardır. Bunun sebebi ise şöyle zikredilir: Eznem b. Ubeyd b. Sa'lebe b. Yarbû' b. Hanzala b. Zeydümenât b. Temîm'in iki oğlu Evs ve Hasabe, hac yapmak amacıyla yola çıkmışlardı. Onlar Harem sınırında elinde Kâbe örtüsü bulunan bir kişiyle karşılaştılar. Onu öldürerek elindekini aldıktan sonra Kâbe'ye girdiler. Mina günlerinde insanlar sakinleştiği esnada onlara elinde Kâbe örtüsü bulunan kişinin öldürüldüğü haberi ulaşınca Araplar Benî Temîm'e ihanet ederek birbirlerine karşı yağma yaptılar, bundan dolayıdır ki, bu "ihanet yılı" olarak isimlendirilmiştir.

Kureyş fil yılını da takvim başlangıcı olarak almıştır. Bu hadise muharremin sonundan on üçüncü günü pazartesi meydana gelmiştir. Hz. Peygamber'in (sav.) gönderilmesinden kırkı yıl önce muharremin ilk günü cuma idi. Hz. Peygamber'in gönderilişi ihanet yılının yüz ellinci senesinin başı, Kısra İbri-vîz'in saltanatının yirminci yılı, bir rivayete göre de on altıncı yılıdır. Bu tarihte Yemen'de Bâzâm Ebû Mihrân idareciydi. Hîre idaresinde ise İyâs b. Kabîsa et-Tâî ile Nahîrcân el-Fârisî bulunuyorlardı ki onlar yönetimlerinin ikinci yılının dördüncü ayının başındaydılar. [8]

Bedeviler harp, afet ve benzeri olayların yaşandığı yılları takvim başlangıcı olarak alıyorlardı. Nitekim Nâbiğa el-Ca'dî şöyle der:

*Kim beni sorarsa ben
Hunân günlerinin gençlerindenim.*

Uceyr es-Selûlî'nin şu beyti de buna örnektir:

*Beni bugün beli bükülmüş gördün zira
Su yılından önce doğmuş olan genç yaşıdır.*

Bir şair ise şöyle demiştir;

*Abdülazîz'e şikâyetle bulundum
Kıtlık yılının darlığından ve dikenli ot yenen zamanlardan*

Bu tür tarih verme şiirlerde boldur.

Hz. Peygamber'in Doğumu

Resulullah (sav.) rebîülevvel ayının on ikisinde pazartesi [9] günü dünyaya geldi. Rebîülevvelin sekizinci günü doğduğu da rivayet edilir. Yirmi sekiz aylıkken babası Abdullah, sekiz yaşındayken de annesi vefat etti. Annesi Âmine bint Vehb b. Adümenâf b. Zühre b. Kilâb, onun annesi ise Berre bint Abdüluzzâ b. Osmân b. Abdüddâr b. Kusay'dır. Berre'nin annesi, Ümmü Habîb bint Esed b. Abdüluzzâ b. Kusay, onun annesi Berre bint Avf b. Ubeyd b. Uveyc b. Adî b. Ka'b b. Lüey b. Gâlib, onun annesi Kalâbe bint el-Hâris b. Mâlik b. Habâşe b. Âdiye b. Sa'saa b. Ka'b b. Tâbiha b. Lihyân b. Hüzeyl b. Müdrike b. İlyâs b. Mudar, onun annesi Ümeyme bint Mâlik b. Ganem b. Lihyân b. Gâdiye²¹ b. Sa'saa, onun annesi Bint Kehfe ez-Zulem b. Yerbû' b. Nâsıra²² b. Gâdıra b. Hatıyt b. Cüşem b. Kasâ -o da Sakîf b. Münebbih'tir-.

Hz. Muhammed, amcası Ebû Tâlib'in himayesinde büyüdü. Amcası onu daha dokuz yaşındayken Şam'daki Busrâ'ya götürdü. Kendisi 35 yaşındayken Kureys, Hacerülesved'i yerine kimin koyacağı hususunda ihtilafa düştüğünde Hacer'i yerine yerleştirdi. 25 yaşına geldiğinde Hadîce bint Huveylid b. [10] Esed ile nikâhlandı. Bu esnada Hatice 40 yaşındaydı. Sonra cumartesi veya pazar gecesi Cebrail gelip pazartesi günü risaletini ona bildirdi. Ardından ona abdesti ve namazı öğretti, aynı zamanda "*Yaratan Rabbinin adıyla oku!*"²³ emrini bildirdi. Kendisine vahiy geldiği pazartesi gününde kırk yaşındaydı. Risaletini ilk önce Hz. Hatice kabul etti. Onun gönderilmesinden sonra yirmi gün yıldızlar atıldı. Mekke'de on üç yıl kaldı, sonra rebîülevvel ayında Medine'ye hicret etti. Ramazan ayında Bedir Gazvesi gerçekleşti. Onun hicretiyle Bedir Savaşının gerçekleşmesi arasında on sekiz ay vardır. Bedir'den bir yıl sonra şevval ayında Uhud Savaşı oldu. Uhud'dan bir yıl sonrakı şevvalde ise Hendek Savaşı gerçekleşti. Cahiliye döneminde fillerin Mekke'ye gelişi ve fil ashabının helak olması 13

21 Wüstenfeld cetvelinde "Adiyye".

22 Aynı cetvelde "dâd" ile "Nâdıra" olarak da yazılıdır.

23 Alak, 96/1.

Muharrem Pazartesi gününe denk gelir. Bu yıl muharremin ilk günü cuma günüdür. Hz. Muhammed fil hadisesinden 50 gün sonra dünyaya gelmiştir. Doğum günü pazartesidir. Sütanesi Halîme'nin onu annesine getirdiği esnada beş yaşını iki gün geçmişti. Yaşı 8 yıl 2 ay 15 güne ulaştığında dedesi Abdülmutilib vefat etti. Allah onu kırk yaşını 2 ay 15 gün geçtiğinde insanlara peygamber olarak gönderdi. Onun gönderilmesinden itibaren yirmi gün yıldızlar atılmıştır.

Şi'b'de muhasara 5 yıl 11 ay 21 gün devam etmiştir. Müslümanlar muhasarada üç yıl kalmışlardır. Ebû Tâlib muhasaranın kaldırılmasından altı ay sonra öldü. Hatice de Ebû Tâlib'den üç gün sonra vefat etti. Hz. Peygamber, bu esnada ömrünün 49 yıl 8 ay 24. gününü yaşıyordu. Mut'im b. Adî'nin emanıyla Mekke'ye dönmeden önce Tâif'te bir ay iki gün kaldı. Nasîbiyyîn cinlerinin yanına gitti, üç ay sonra onlar Müslüman oldular. Bu hadiseden İsrâ'ya kadar 1 yıl 6 ay 6 gün geçmiştir İsrâ'dan da Hz. Peygamber'in hicretine kadar geçen süre 1 yıl 2 ay 1 gündür. Bu şekilde Allah Resulü'nün ömrü 53 yıla ulaşmıştır. Bundan sonra hicreti gerçekleştirip hicretten sonra burada²⁴ 10 yıl kalmıştır.

Hac Emîrleri

Hicretin 8. yılında hac emîrliğini Attâb b. Esîd b. Ebi'l-İs b. Ümeyye gerçekleştirdi. Müslümanlar Attâb ile birlikte vakfe yaptılar. Şirk üzere kalan insanlar ise Cahiliye dönemindeki vakfe yerlerinde vakfelerini gerçekleştirdiler. Hicretin 9. yılında hac Ebû Bekir'in riyasetinde gerçekleştirildi, müşrikler de Cahiliye dönemi haclarını ifa ettiler. Hicretin 10. yılında Hz. Peygamber hac yaptı. Bu hac Veda Haccı ve İslam Haccı olarak isimlendirilmiştir. Zira bu hacda hiçbir müşrik yoktu. Allah, Resulü'nün ruhunu 63 yaşındayken 2 Rebülevvel Pazartesi günü kabzettii. İbnü'l-Kelbî babasından, o Ebû Sâlih, o da İbn Abbâs'tan rivayetle, Hz. Peygamber'in vefat ettiğinde 62,5 yaşında olduğunu nakleder.

24 el-Medînetü'l-Münevver'e'yi kastediyor.

Halifeler

Dört Halife²⁵

Hiz. Ebû Bekir (Atîk)

Onun adı Atîk b. Osmân b. Âmir b. Amr b. Ka'b b. Sa'd b. Teym b. Mürre b. Ka'b b. Lüey b. Gâlib'dir. Annesi Ümmü'l-Hayr Selmâ bint Sarh b. Âmir b. Amr b. Ka'b b. Sa'd b. Teym b. Mürre, onun annesi Ümeyme Delâf bint Ubeyd b. en-Nâfiz b. Mürre b. Amr b. Sa'd b. Teym b. Mürre, onun da annesi Âtike bint Abdüyâlejl b. Gayre b. Sa'd b. Leys'tir.

[Ebû Bekir] Hiz. Peygamber'in Medine'ye hicretinin 11. yılının Rebülevvel ayında halifeliği üstlendi. 2 yıl 3 ay 22 gün bu görevde bulundu. Hicretin 11. yılındaki haccı Hiz. Ömer idare etti. Her ne kadar bu görevi Attâb b. Esîd'in gerçekleştirdiği de söylenmişse de Ömer rivayeti daha güçlüdür. Hicretin 12. [13] yılındaki haccı bizzat Ebû Bekir idare etmiştir. Bir kısım insanlar onun halifeliği döneminde hiç hac yapmadığını iddia ederler. Ebû Bekir, cemâziyelâhire ayının çıkmasına iki gün kala vefat etmiş, namazını Ömer kıldırmıştır.

Hiz. Ömer

Adı Ömer b. el-Hattâb b. Nüfeyl b. Abdüluzzâ b. Riyâh b. Abdullah b. Karat b. Rizâh b. Adî b. Ka'b b. Lüey b. Gâlib'dir. Annesi Hanteme bint Hâşim b. Mugîre b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm b. Yakaza b. Mürre, onun annesi Şifâ bint Abdûkusay b. Adî b. Sa'd b. Sehm b. Amr b. Husays b. Ka'b, onun annesi Âmine bint Ukayl b. Kilâb b. Amr b. Duraybe b. Hazmer b. Selûl b. Huzâa, onun annesi Ümeyme bint Gubşân b. Abdüamr b. Amr b. Büey b. Milkân b. Efsâ el-Huzâî, onun annesi Ümeyme bint Cüd'ân b. Amr b. Ka'b b. Sa'd b. Teym b. Mürre, onun annesi Hâlîde bint Abdürabbih b. en-Nâfiz b. Mürre b. Teym b. Sa'd b. Ka'b el-Huzâî'dir. Ümeyme bint Gubşân'ın annesinin Ümeyme bint Amr b. Ka'b b. Sa'd b. Teym b. Mürre olduğu söylense de ilki daha doğrudur.

25 Kitabın daha iyi anlaşılmasına matuf olarak bazı başlıklar ihdas edildiği gibi, bazı uzun başlıklarda da kısaltma yapılmıştır. (Ed.)

Ömer 10 yıl 8 ay halifelik görevinde bulundu. Hicretin 13. yılında hac emîrliğini Abdurrahmân b. Avf b. Abdüavf b. el-Hâris b. Zühre b. Kilâb gerçekleştiren, 14. yılın hac emîrliği ^[14] bizzat Halife Ömer tarafından ifa edilmiştir. Ömer bir sonraki yılda da bu görevi yürüttü. Bu yılda Şam'da Yermük Savaşı, Irak'ta ise Kâdisiye Savaşı gerçekleşti. Halife hicretin 16 ve 17. yılında yaşanan kıtlık (*ramâde*) yılında da hac yaptı. O hicretin 18. yılında da hac vazifesini kendisi yerine getirdi ki bu yılda Şam ve Filistin topraklarında Emevas taunu yaşanmıştır. Halife hicretin 19, 20 ve Nihavend Savaşının gerçekleştiği 21. yılında, bunun ardından 22 ve 23. yılların tamamında Müslümanlarla birlikte hac yaptı. Hicretin 23. yılı Zilhicce ayının bitmesine üç veya dört gün kala 63 yaşındayken öldürüldü. Halife seçimi şûrâsı zilhiccenin kalan günlerinde gerçekleşmiştir. Onun cenaze namazını Suheyb-i Rûmî kıldırmıştır. Ömer'i öldüren kişi ise Mecusi Ebû Lü'lüe'dir.

Hz. Osmân

Adı Osmân b. Affân b. Ebi'l-Âs b. Ümeyye b. Abdüşems b. Abdümenâf b. Kusay'dır. Annesi Ervâ bint Küreyz b. Rabîa b. Hubeyb b. Abdüşems b. Abdümenâf, onun annesi Beyzâ -o, Ümmü Hakîm bint Abdülmuttalib'tir, onun annesi Fâtıma bint Amr b. Âiz b. İmrân b. Mahzûm b. Yakaza b. Mürre, onun annesi Sahra bint Abd b. İmrân b. Mahzûm b. Yakaza, onun annesi Tahmar bint Abd b. Kusay b. Kilâb, onun annesi Selmâ bint ^[15] Âmire b. Umeyre b. Vedîa b. el-Hâris b. Fihri, onun annesi Hind bint Abdullah b. el-Hâris b. Vâile b. Zarb b. Amr b. İyâz²⁶ b. Yeşkür b. Advân b. Amr b. Kays Aylân, onun annesi Umeyre bint Nasr b. Âmir b. Zarb b. Amr b. İyâz b. Yeşkur b. Advân, onun annesi Zeyneb bint Nasr b. Âmir b. Süleym b. Sa'd b. Fehm b. Amr b. Kays Aylân, onun annesi Bint Suhbe b. Şebâbe b. Amr b. Kays b. Fehem, onun annesi Âtike bint Âmir b. Zarb b. Amr, onun annesi Şakîka bint Kuteybe b. Ma'n b. Mâlik b. Ya'sur b.

26 Metinde İyâz () şeklindedir. İki satır sonra ise "İbâd/ " şeklinde "be" ve noktasız (dal) ile yazmıştır. Ancak müellif, Varak (20/B vd.)'da (ye) ve peltek (ze) ile yazmıştır. Bu şekil nesep ehli arasında meşhurdur, biz de kelimeyi düzelterek böyle yazdık.

Sa'd b. Kays b. Aylân, onun annesi Sevde bint Üseyd b. Amr b. Temîm'dir.

Osmân hicretin 20. yılının başında halifeliği üstlenmiş, bu görevini 12 yıl sürdürmüştür. Bu yılın hac emîrliğini Abdurrahmân b. Avf ez-Zührî ifa etmiş, daha sonra 25. yıldan 33. [16] yıla kadar bizzat halife hac vazifesini gerçekleştirmiştir. Hicretin 33. yılı Ramazan ayında Abbâs b. Abdülmuttalib vefat etmiştir. Onun ömrü 87 veya 88 yıl 6 aydır. Bu yılın ve 34. yılın hac emîrliğini Halife Osmân ifa etmiştir.

Osmân zilhiccenin son on ikinci günü -zilhiccenin son iki günü rivayeti de vardır- cuma günü sabahı öldürüldü. Bu yıl hac emîrliğini Abdullah b. Abbâs b. Abdülmuttalib yürütmüştür. Bu görevi kendisine Halife Osmân vermiştir. Hz. Osmân öldürüldüğünde 82 yaşındaydı.

Hz. Ali

Adı Ali (Allah'ın rızası ve rahmeti onun üzerine olsun) b. Ebî Tâlib b. Abdümenâf b. Abdülmuttalib b. Hâşim b. Abdümenâf b. Kusay b. Kilâb'dır. Annesi Fâtıma bint Esed b. Hâşim b. Abdümenâf, onun annesi Fâtıma bint Heram b. Revâha b. Hicr b. Abd b. Maîys b. Âmir b. Lüey, onun annesi Cediyye bint Vehb b. Sa'lebe b. Vâile b. Amr b. Şeybân b. Muhârib b. Fihr, onun annesi Fâtıma bint Ubeyd b. Munkız b. Amr b. Maîys b. Âmir b. Lüey, onun annesi Selmâ bint Âmir b. Rabîa b. Hilâl b. Üheyb²⁷ b. Dabbe b. el-Hâris b. Fihr, onun annesi Âtike bint [17] Ebî Hemheme b. Abdüluzza b. Âmire b. Vedîa el-Hâris b. Fihr, onun annesi Tûmâdır bint Ebî Amr b. Abdümenâf b. Kusay, onun annesi Emetullah -ki o, Habîbe bint Abdüyâlel b. Sâlim b. Mâlik b. Hutayt b. Çüşem b. Kasâ -o da Sakîf b. Münebih'tir-, onun annesi Kılâbe bint Mahzûm b. Subh b. Vâile b. Fehm b. Amr b. Kays'tır.

Ali'nin hilafeti beş yıldan iki ay eksik bir süre devam etmiştir. Hicretin 36. yılı hac mevsiminde hac emîrliğini Ali adına Abdullah b. Abbâs ifa etmiştir. 37. yılın hac emîri yine

27 Wüstenfeld cetvelinde "Vüheyb" şeklindedir.

Abdullah b. Abbâs olmuştur. 38. yılda hac emîrliğini de Abdullah b. Abbâs yapmış olmakla birlikte, bu görevin Kusem b. Abbâs tarafından yapıldığına dair bir rivayet de mevcuttur. Hicretin 39. yılında hac emîrliğini Şeybe b. Osmân el-Hacebî²⁸ ifa etmiştir. Aslında bu yılda Ali, hac emîrliği için Ubeydullah b. Abbâs'ı tayin etmişti. Ancak hac emîrliği konusunda anlaşmazlık çıkınca insanlar Şeybe b. Osmân üzerinde anlaşarak onun emîrliğini kabul etmişlerdir. Ali bu tarihten kısa süre sonra şehit edilmiştir. Onu ramazan ayında İbn Mülcem katletmiştir. İbn Mülcem hicretin 40. yılı Ramazan ayının son on gününe iki gün kala ona saldırı düzenlemiş, ramazanın son on gününün ilk gecesi 63 yaşındayken vefat etmiştir.

Hz. Hasan b. Ali

[18]

Annesi Fâtıma bint Resulullah'tır (sav.). Onun annesi Hadîce bint Huveylid b. Esed b. Abdüluzâ b. Kusay; onun annesi Fâtıma bint Zâide b. el-Esam b. Hiram b. Revâha b. Hicr b. Abd b. Maîs b. Âmir b. Lüey; onun annesi Hâle bint Abdümenâf b. el-Hâris b. Munkız b. Amr b. Maîs; onun annesi el-Arika –o Kalâbe bint Saîd b. Sehm b. Amr b. Husays b. Ka'b'tır–; onun annesi Âtike bint Abdüluzâ b. Kusay; onun annesi el-Hazyâ –o Rayta bint Ka'b b. Sa'd b. Teym b. Mürre'dir–; onun annesi Mâviya²⁹ bint Huzâfe b. Cumah b. Amr b. Husays; onun annesi Leylâ bint Âmir b. el-Hâris –o Huzâa'dan Gubşân b. Abdüamr b. Büey b. Milkân b. Efsâ'dır–; onun annesi Selmâ bint Sa'd b. Ka'b b. Amr; onun annesi Leylâ bint Âiş b. Zarb b. el-Hâris b. Fihri; onun annesi Nü'm bint Ka'b b. Lüey b. Gâlib; onun annesi Selmâ bint Muhârib b. Fihri; onun annesi Âtike bint Yahled b. en-Nadr b. Kinâne'dir. [19]

Hasan, babasının ölümünden iki ay geçtikten sonra Medâin'e gitti. Nasr b. Kuayn kabilesinden Cerrâh b. Sinân el-Esedî, Muzlim-i Sâbât (Kemeraltı karanlığı) denilen yerde onu

28 "el-Hacebî", *Hicâbetü'l-Ka'be'*ye nispetle böyle yazılmıştır. *Lübbü'l-Lübbâb*'da da böyledir (bkz. Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşraf*, V/1, s. 366 ve düzeltilmiş haşiyeler).

29 Bir sonraki varak ile Ümmü'l-Hazayâ'nın "Kayle bint Huzâfe" olarak kaydedildiği (20/A) varagi karşılaştır. (12/A) varagında ise bu isim "Kâile" şeklindedir.

hançerledi. Daha sonra yoluna devam ederek Muâviye ile buluştu ve ona biat etti. Hz. Hasan 49 yaşındayken vefat etti.

Emeviler

Emevi halifelerinden ilk olarak **Muâviye** b. Ebî Süfyân Sahr b. Harb b. Ümeyye b. Abdüşems'e biat edildi. Onun annesi Hind bint Utbe b. Rabîa b. Abdüşşmes; onun annesi Sa-fiyye bint Ümeyye b. Hârise b. el-Evkas es-Sülemî; onun annesi Âmine bint Nevfel b. Abdümenâf; onun annesi Kılâbe bint Câbir b. Nasr b. Mâlik b. Hisl b. Âmir; onun annesi es-Samâ bint Saîd b. Sehm b. Amr; onun annesi Âtike bint Abdüluzâ b. Kusay; onun annesi el-Hazyâ Rayta bint Ka'b b. Sa'd b. Teym b. Mürre; onun annesi Kayle bint Huzâfe b. Cumah b. Amr'dır.

- [20] Muâviye'ye biat rebîülevvel ayında gerçekleşti. Kendisi 19 yıl 8 ay halifelik yapmıştır. Hicretin 40. yılında hac idaresini Mugîre b. Şu'be es-Sekafî gerçekleştirmiştir. Bir yıl sonra bu görev Utbe b. Ebî Süfyân tarafından ifa edilmiştir. Buna karşılık Hişâm, bu yıl hac emîrliği vazifesini Utbe'nin değil, Anbese b. Ebî Süfyân'ın deruhte ettiğini zikreder. Hicretin 42. yılında bu görev Anbese tarafından yerine getirilmiş, bu görev 43. yılda ise Mervân b. el-Hakem tarafından yerine getirilmiştir. Hicretin 44. yılında hac emîrliğini bizzat Muâviye gerçekleştirirken, bir yıl sonra bu görev Mervân tarafından yapılmıştır. Hicretin 46. yılında Utbe b. Ebî Süfyân, 47. yılda Mervân b. el-Hakem –bir rivayete göre yine Utbe–, 48. yılda Mervân b. el-Hakem –Saîd b. el-Âs da denilmiştir– 49. yılda Saîd b. el-Âs bu görevi yerine getirmiştir. Hicretin 50. yılında hac emîri Muâviye'dir. Bu yılda görevi oğlu Yezîd'in yaptığına dair rivayet de vardır. 51. yılda ise Yezîd denilmekle birlikte Saîd'in adı da zikredilir. Hicretin 52. yılında bizzat Muâviye'nin bu görevi ifa ettiği bilgisi yanında bu görevi Saîd b. el-Âs'ın yaptığı da söylenir. 53. yılda ise sırasıyla hac emîri olarak Mervân b. el-Hakem ile Saîd b. el-Âs'ın isimleri kaydedilmiş, bir yıl sonra ise isimler yer değiştirmiştir. Hicretin 55. yılında hac emîri Mervân'dır, ancak Utbe b. Ebî Süfyân'ın ismi de zikredilmektedir. 56. yılda hac emîri ise Utbe b. Ebî Süfyân'dır. 57. yılda

Velîd b. Utbe ve Utbe b. Ebî Süfyân isimleri sırayla kaydedilir. [21] 58. yılda ise Osmân b. Muhammed b. Ebî Süfyân veya Velîd b. Utbe, 59. yılda ise Velîd b. Utbe veya Osmân b. Muhammed hac emîri olmuşlardır.

Muâviye 77 yaşındayken hicretin 60. yılı Receb ayının hilalinde öldü. Onun halifelik süresi 19 yıl 8 aydır. Bundan dolayı fitnenin (karışıklık dönemi) 4 yıl 2 ay 22 gün sürdüğü ortaya çıkar.

Muâviye'den sonra hilafete oğlu **Yezîd** geçti. Annesi Mey-sûn bint Bahdel b. Üneyf b. Dicle b. Künâfe b. Adî b. Züheyr b. Hârise b. Cenâb b. Hübel; onun annesi Esîde bint Sa'lebe b. Süveyd b. Esâf b. Adî b. Hârise b. Cenâb; onun annesi Sa'be bint Ma'kıl b. Adî b. Hârise b. Cenâb; onun annesi Kuteyle bint Kanâfe b. Adî b. Cenâb; onun annesi Fekihe bint Übey b. İm-ruülkays b. Züheyr b. Cenâb; onun annesi Mus'abe bint Ubeyd b. Tarîfe b. Mâlik b. Ced'â b. Zühel b. Sa'lebe b. Rûmân et-Tay'î; onun annesi Hubbâ bint Cenâb b. Hübel'dir.

Hicretin 60. yılında insanlara hac vazifesini Saîd b. el-Âs yaptırdı. Bu görevin Velîd b. Utbe tarafından ifa edildiği de söylenir. 61. yılın hac emîri ise Velîd b. Utbe'dir. 62. yılın hac emîri olarak sırasıyla Velîd b. Utbe ve Osmân b. Muhammed b. Ebî Süfyân'ın isimleri verilir. Hicretin 63. yılının, aynı şekilde 64. yılının hac emîri ise Abdullah b. ez-Zübeyr'dir. Yezîd b. [22] Muâviye 19 Safer 64 tarihinde 36 yaşındayken öldü. Halifeliği 3 yıl 8 ay sürmüştür. Onun namazını ise Osmân b. Anbese b. Ebî Süfyân kıldırmıştır.

Yezîd'den sonra oğlu **Muâviye** halifelik makamına geçti. Onun annesi Ümmü Hâşim –o Hayye bint Ebî Hâşim b. Utbe b. Rabîa b. Abdüşems'tir–; onun annesi Fâtıma bint Abdüşşârik b. Süfyân b. Kamîr b. Âmir b. Râbiye b. Celîha b. Has'am; onun annesi ise Zebile bint Enes³⁰ b. Müdrîk el-Has'amî'dir. Muâviye sadece 40 gün halifelik yapmıştır.

30 Enes b. Müdrîk el-Has'amî, *Nekâidu Cerîr ve'l-Ferez dak*'da (s. 469) zikredildiği gibi Fîfu'r-Rîh Savaşına katılmıştır.

Abdullah b. ez-Zübeyr'in hilafeti 9 yıl sürmüştür. Onun annesi Esmâ bint Ebî Bekr es-Sıddîk; onun annesi Kuteyle bint Abdüluzâ b. Abd Es'ad b. Câbir b. Mâlik b. Hısl b. Âmir b. Lüey; onun annesi Harmâ bint Halef b. Vehb b. Huzâfe b. Cumah; onun annesi Lübnâ bint Abd b. Esed b. Cahdem b. el-Hâris b. Fih'r'dir.

Hicretin 64. yılında **Mervân b. el-Hakem b. Ebi'l-Âs b. Ümeyye b. Abdüşems'e** biat edildi. Bu esnada Abdullah b. ez-Zübeyr Mekke'de bağımsız bir yönetim sergiliyordu. Mervân'ın annesi Âmine bint Alkame b. Safvân b. Ümeyye b. Muhris b. Huml b. Şikk b. Rakabe b. Muhdic b. el-Hâris b. Sa'lebe b. Mâlik b. Kinâne; onun annesi es-Sa'be bint Ebî Talha b. Abdüluzâ b. Osmân b. Abdüddâr; onun annesi Erneb³¹ bint Nemrân'dır. Mervân'ın halifeliği 9 ay sürdü. Ramazan ayında 61 yaşındayken öldü.

Mervân'dan sonra oğlu **Abdülmelik** halife oldu. Onun annesi Âişe bint Muâviye b. Mugîre b. Ebi'l-Âs; onun annesi Fâtıma bint Âmir b. Hızıyem b. Selâmân b. Rabîa b. Sa'd b. Cumah; onun annesi Ervâ bint Ebî Muayt b. Ebî Amr b. Ümeyye b. Abdüşems; onun annesi Sâlîme bint Ebî Ümeyye b. Hârise b. el-Evkaş b. Mürre b. Hilâl b. Fâlic b. Zekvân es-Sülemî; onun annesi Ümmü Muhammed bint Huzâî b. Huzâbe b. Mürre b. Hilâl b. Fâlic; onun annesi Nâile bint el-Hâris b. Hubeyb b. Cezîme b. Mâlik b. Hasl b. Âmir b. Lüey; onun annesi es-Samâ bint Saîd b. Sehm; onun annesi Âtike bint Abdüluzâ b. Kusay; onun annesi el-Hazyâ Rayta bint Ka'b b. Sa'd b. Teym b. Mürre; onun annesi Kâile bint Huzâfe b. Cumah; onun annesi Ümey-
[24] ne bint el-Hâris el-Cân b. el-Hâris –o Gubşân b. Abdüamr b. Amr b. Büey b. Milkân'dır–; onun annesi Selmâ bint Sa'd b. Ka'b b. Amr b. Huzâa; onun annesi Leylâ bint Âişe b. Zarb b. el-Hâris b. Fih'r; onun annesi Selmâ bint Lüey b. Gâlib; onun annesi Leylâ bint Muhârib b. Fih'r; onun annesi Âtike bint Yahlud b. en-Nadr b. Kinâne'dir.

31 Wüstenfeld cetvelinde "Erneb bint Nemrân b. Yûsuf b. Himyerî" şeklindedir. Belki de ismi geçen budur.

Hicretin 65. yılında hac emîrliği vazifesi Abdullah b. ez-Zübeyr tarafından gerçekleştirildi. Aynı şekilde 65. yılından 71. yıla kadar hac onun yönetiminde ifa edildi. Hicretin 70. yılında Abdullah b. Abbâs (ra.) vefat etti. Hicretin 72 ve 73. yıllarında hac emîrliğini Haccâc b. Yûsuf b. el-Hakem b. Ebî Ukayl es-Sekafî yerine getirdi. Bu son yılda Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb vefat etti. Yine 17 Cemâziyelevvel 73 tarihinde –bir rivayete göre ise ayın ortasında– Abdullah b. ez-Zübeyr 73 yaşındayken öldürüldü. Bu konuda gelen başka bir rivayete göre ise hicretin 72. yılında Haccâc b. Yûsuf yanındaki-lerle birlikte Mina'ya kadar gelerek hac yapmış, Abdullah b. ez-Zübeyr Mekke'de bulunduğu için Mekke'ye girememişler ve Beyt'i tavaf edememişlerdir.

Abdullah b. ez-Zübeyr'in öldürülmesinden sonra Abdülmelik b. Mervân 13 yıl 8 ay halifelik yapmıştır. Hicretin 75. yılında hac emîrliğini kendisi yapmıştır. Ayrıca bu vazifenin [25] Haccâc tarafından yapıldığı da zikredilir. Bir sonraki yılın hac ibadeti Ebân b. Osmân b. Affân tarafından yönetilmiştir. Bu vazifenin Haccâc tarafından gerçekleştirildiği de rivayet edilir. Daha sonraki dört yılda (76-79) hac emîri Abdülmelik b. Mervân veya Ebân b. Osmân'dır. Hicretin 80. yılında ise bu görev Süleymân b. Abdülmelik b. Mervân veya Ebân b. Osmân,³² 81. yılda Süleymân b. Abdülmelik, 82. yılda ise Ebân b. Osmân tarafından ifa edilmiştir. Hicretin 84. yılında hac emîri Hişâm b. İsmâîl'dir. Abdülmelik b. Mervân 10 Şevval 86 tarihinde 62 yaşındayken vefat etti.

Abdülmelik'ten sonra **el-Velîd** b. Abdülmelik halife oldu. Onun annesi aynı zamanda Süleymân'ın da annesi olan Velîde Ümmü'l-Velîd bint el-Abbâs b. Ceze' b. el-Hâris b. Züheyr b. Cezîme b. Revâha b. Rabîa b. Mâzin b. Kutay'a b. Abs; onun annesi Zeyneb bint Kays b. Ebî Amre b. Üsâme b. Hizyem b. Cezîme; onun annesi Selmâ bint Herseme b. Kumâme b. Üsâme b. Hizyem; onun annesi Abdülkays'tan Habîbe bint ed-Dify'dir.

32 Taberî'ye göre hicretin 83, 85 ve 86 yıllarında bu görevi Hişâm b. İsmâîl yerine getirmiştir.

el-Velîd, halifelik görevinde 9 yıl 9 ay kaldı. Hicretin 87. yılında insanlara hac vazifesini Abdülmelik'in emriyle Hişâm b. İsmâîl yaptırdı. el-Velîd de onu bu görevde tuttu. Bir yıl sonraki hac emîri ise Ömer b. Abdülazîz oldu. Emîrin Ömer b. el-Velîd olduğu da zikredilir. Bundan sonraki 89, 90 ve 91. yılların hac emîri Ömer b. Abdülazîz'dir. 92. yılın hac emîrinin el-Velîd b. Abdülmelik veya Ömer b. Abdülazîz olduğu rivayet edilir. Ancak ilk görüş daha doğrudur. 93. yılın hac emîri Ömer b. Abdülazîz'dir, ancak el-Velîd b. Abdülmelik'in ismi de verilir; 94. yılın ise sırasıyla Bişr b. el-Velîd ve el-Velîd b. Abdülmelik isimleri zikredilir. Bu yıl için hac emîrliğinde ismi geçen diğer şahıslar ise Abdülazîz b. el-Velîd ile Mesleme b. Abdülmelik'tir. Hicretin 95. yılında hac emîri ise Bişr b. el-Velîd'dir. el-Velîd b. Abdülmelik 14 Cemâzileâhir 96 tarihinde 43 yaşındayken vefat etti.

el-Velîd'den sonra **Süleymân** b. Abdülmelik halife oldu. Onun annesi aynı zamanda el-Velîd'in de annesidir. Hicretin 96. yılında hac emîrliği vazifesini Ebû Bekir b. Muhammed b. Amr b. Hazm veya Mesleme b. Abdülmelik ifa etmiştir. Bir yıl sonra hac bizzat halife tarafından idare edilmiştir. 98. yılın hac emîrliği için sırasıyla Ebû Bekir b. Hazm el-Ensârî veya Abdülazîz b. Abdullah b. Hâlid b. Esîd'in adı verilir. 99. yılın hac emîri ise Ebû Bekir b. Hazm'dır. Bu yılda cuma günü Süleymân b. Abdülmelik vefat etmiştir. Onun ölümü hakkında 10 Safer Perşembe veya 5 Rebûlevvel günü gibi farklı tarihler [27] de verilir. Onun halifeliği 2 yıl 8 veya 9 ay 5 gün sürmüştür. Süleymân öldüğünde 39 yaşındaydı.

Süleymân'dan sonra **Ömer** b. Abdülazîz b. Mervân b. el-Hakem Emevi halifesi oldu. Onun annesi Ümmü Âsım bint Âsım b. Ömer b. el-Hattâb; onun annesi Ümmü Umâr bint Süfyân b. Abdullah b. Rabîa b. el-Hâris b. Hubeyb b. el-Hâris b. Mâlik b. Hutayt b. Cüşem b. Sakîf; onun annesi Zeyneb bint Alâk³³ b. Şihâb b. Amr'dır ki bu hanım Benî Avâfe b. Sa'd b. Zeydû-

33 Asıl nüshada bu ismin "Alâf" mı, yoksa "Alâk" mı olduğu açık değildir. Ancak "Alâk" *Nekâidu Cerîr ve'l-Ferezdek*'ta (s. 927) adı geçen bir adamdır. Ayrıca (s. 86'da) Galâk olarak da geçer.

menât'tandır; onun annesi Ümmü Âsım bint Sinân b. Hâlid b. Munkır b. Ubeyd b. el-Hâris –o Mukâis b. Amr b. Ka'b, b. Sa'd b. Zeydümenât b. Temîm'dir–; onun annesi Kebşe bint Amr b. Üseyd b. Cehvân b. Ka'b b. Abşems b. Cüşem b. Sa'd b. Zeydümenât b. Temîm; onun annesi Manzûre bint Fedekî³⁴ b. E'bed b. Sa'd b. Munkır; onun annesi Rubbey'a bint Hâlid b. Abşems b. Cüşem b. Sa'd; onun annesi Humâa bint Cündeb b. Avf b. Sa'd b. Zeydümenât b. Temîm'dir.

Ömer b. Abdülazîz halifelik görevini 10 Safer 99 Cuma günü Dâbık'ta üstlendi. Hicretin 100. yılında hac emîrliği- ni Ebû Bekir b. Muhammed b. Amr b. Hazın gerçekleştirdi. [28] 101. yılın hac emîrliğini ise Abdurrahmân b. Dahhâk b. Kays el-Fihri veya Abdülazîz b. Ömer³⁵ yapmıştır. Ömer b. Abdülazîz hicretin 101. yılının Receb ayının son altıncı gününde Humus'a bağlı Deyr-i Sem'ân'da vefat etti. Onun halifeliği 30 ay sürmüştür. Vefat ettiğinde 39 yaşındaydı.³⁶

Daha sonra Yezîd b. Abdülmelik b. Mervân halifelik makamına geçti. Annesi Âtike bint Yezîd b. Muâviye b. Ebî Süfyân; onun annesi Ümmü Külsûm bint Abdullah b. Âmir b. Kureyz b. Rabîa b. Habîb b. Abdüşems; onun annesi Emetullah bint el-Vâris b. el-Hâris b. Rabîa b. Huveylid b. Nüfeyl b. Amr b. Kilâb; onun annesi Zeyneb bint Züheyr b. Cezîme b. Revâha el-Absî'dir.

Hicretin 102. yılında hac emîrliğini Abdurrahmân b. ed-Dahhâk b. Kays el-Fihri yaptı. Bu görev bir sonraki yıl da onun tarafından gerçekleştirilmiştir. 104. yılın hac emîri ise Benî Nasr b. Muâviye b. Bekr b. Hevâzin b. Mansûr kabilesinden Abdülvâhid b. Abdurrahmân en-Nasrî'dir.³⁷ Yezîd b. Abdülmelik hicretin 105. yılında Şaban ayının tamamlanmasına

34 Aslında "Fed'ekî'dir. Düzeltme İbn Düreyd'in *İstikâk*'ından (s. 153) yapılmıştır.

35 Metinde böyle geçse de Ömer b. Abdülazîz olması daha uygun gibidir. (Ed.)

36 Dipnotta şöyle bir bilgi vardır: "Hâşiye: Ömer b. Abdülazîz, Masûmibillah olarak lakaplanmıştır."

37 Aslında tercih edilene göre "sâd" ileidir. Ancak *Târîhu't-Taberî*'nin (II. 1461) bu isim "dâd" ile (en-Nadarî) kaydedilir. Aynı şekilde Mes'ûdî'nin *Mürûcû'z-Zeheb*'ine (IX. 61) ve eserin Avrupa baskısının haşiyesine bkz.

- [29] dört gün kala Dımaşk vilayetine bağlı Belkâ şehrinde öldü; cenaze namazını oğlu el-Velîd kıldırdı. Onun halifeliği 4 yıl 1 ay sürmüştür. Kendisi 37 yaşındayken vefat etmiştir.

Daha sonra Emevi halifeliğine **Hişâm** b. Abdülmelik b. Mervân geçti. Onun annesi Ümmü Hişâm –ki o Fâtıma bint Hişâm b. İsmâîl b. Hişâm b. el-Velîd b. el-Velîd b. el-Mugîre'dir; onun annesi Meryem bint Lece' b. Avf b. Hârise b. Sinân b. Ebî Hârise b. Mürre b. Nüşbe; onun annesi Sa'dî bint Kays b. Hârice b. Sinân b. Ebî Hârise b. Mürre b. Nüşbe; onun annesi Müleyke bint Avf b. Ebî Hârise; onun annesi Safiyye bint Süfyân b. Rabîa b. el-Eşyem b. el-Es'ar b. Darbe b. Sırme b. Avf b. Sa'd b. Zübyân'dır.

- Hicretin 105. yılında hac emîrliğini İbrâhîm b. Hişâm el-Mahzûmî yaptı. Bir sonraki yıl ise bizzat halife hac emîri oldu. Hicretin 107. yılından 112. yılına kadar hac emîrliği görevini İbrâhîm b. Hişâm el-Mahzûmî yerine getirdi. 113. yılda ise bu görev Süleymân b. Hişâm b. Abdülmelik tarafından ifa edildi. Bir yıl sonraki hac emîri Hâlid b. Abdülmelik b. el-Hâris b. el-Hakem b. Ebi'l-Âs'tır. Hicretin 115. yılında el-Velîd b. Abdülmelik hac emîri oldu.³⁸ 117. yılda ise bu görev Hâlid b. Abdülmelik'in idi. 118. yılın hac emîri Muhammed b. Hişâm b. İsmâîl, bir sonraki yılın emîri Süleymân b. Hişâm b. Abdülmelik, 120. yılın emîri ise tekrar Muhammed b. Hişâm b. İsmâîl'dir. Bir yıl sonra da Muhammed b. Hişâm hac emîrliği yapmıştır. Muhammed b. Hişâm bu görevi 122, 123, 124. yıllarda da yürütmüştür. Hicretin 124. yılında Muhammed b. Abdullah b. Abbâs b. Abdülmuttalib (rahimahullah) vefat etti. Hişâm b. Abdülmelik de 53 yaşındayken 7 Rebîülevvel 125 Çarşamba günü Rusâfe'de vefat etti. Onun yönetimi 20 yıldan 5 ay eksik bir süre devam etmiştir.

Hişâm'dan sonra **el-Velîd** b. Yezîd b. Abdülmelik b. Mervân halife oldu. Onun annesi Ümmü'l-Haccâc bint Muhammed b.

38 Buradaki el-Velîd'den, halife olanı kastedilmemiştir. Zira o, hicretin 97. yılında ölmüştü. Burada kastedilen el-Velîd b. Abdülmelik b. el-Hâris b. el-Hakem b. Ebi'l-Âs olmalıdır. Ya'kûbî'nin (II. 394) ve Taberî'nin (II. 1564) rivayetine göre hac emîri Muhammed b. Hişâm b. İsmâîl el-Mahzûmî'dir. Metinde hicretin 116. yılı hac emîri zikredilmemiş olup Taberî'ye göre bu yılın hac emîri "el-Velîd b. Yezîd b. Abdülmelik"tir.

Yûsuf b. el-Hakem b. Ebî Ukayl b. Mes'ûd b. Âmir b. Muattib b. Mâlik b. Ka'b b. Amr b. Sa'd b. Avf b. Kasî -ki o Sakîflidir-; onun annesi Ümmü Osmân bint Selmâ b. Nevfel b. Muâviye ^[31] b. Urve b. Sahr b. Ya'mur b. Nüfâse b. Adî b. ed-Dî'l b. Bekr b. Abdümenât b. Kinâne; onun annesi Zeyneb bint Uveyz b. Ka'b b. el-Luhays b. Revâha b. Nüfâse'dir.

Hicretin 125. yılında hac emîri Yûsuf b. Muhammed b. Yûsuf es-Sekâfî idi. Halife el-Velîd, hicretin 126. yılının Cemâzi-yelâhire ayının tamamlanmasına beş gün kala Bahr denilen yerde öldürüldü. Onun yönetimi, 1 yıl 3 ay sürmüştür. Onu öldüren ise Abdülazîz b. el-Haccâc b. Abdülmelik b. Mervân'dır. el-Velîd'i öldürmek için Abdülazîz'i gönderen ise Yezîd en-Nâkıs b. el-Velîd b. Abdülmelik'tir. en-Nâkıs Muteziledendir.

el-Velîd'den sonra hilafete **Yezîd b. el-Velîd en-Nâkıs** geçti. Onun annesi Şâhferîz bint Feyrûz b. Kistrâ Yezdücerd b. Şeh-riyâr b. Kistrâ İbreveyz b. Hürmüz b. Anûşirvân b. Kubâz b. Feyrûz b. Yezdücerd; onun annesi Reyhâne bint Şîreveyh b. Kistrâ İbreveyz'dir; **Ümmü Şîreveyh** ise Meryem bint Kayser, **Ümmü Feyrûz** ise Türk melikinin kızıdır.

Yezîd şöyle derdi:

*Ben Pers'in Kistrâsı ve Mervân'ın oğluyum,
Bir dedem kayser öteki hakandır.*

el-Velîd b. Yezîd'in öldürülmesinden sonra Yezîd b. el-Velîd ^[32] hicretin 126. yılının Receb ayının tamamlanmasına beş gün kala halife oldu. Bu görevde sadece 5 ay kaldı ve zilkade ayının sonunda 33 yaşındayken vefat etti. Onun cenaze namazını kardeşi İbrâhîm b. el-Velîd el-Mahlû'u (hal edilmiş) kıldırdı.

Yezîd'den sonra kardeşi **İbrâhîm b. el-Velîd** 70 gün hali-felik yaptı. Sonra Dımaşk'ta görevden uzaklaştırıldı. Onun annesi ümmü veledir. Rivayet edilir ki görevde 4 ay kalmış, sonra hicretin 127.³⁹ yılının Rebîülâhir ayında görevden uzaklaştırılmıştır. Mervân b. Muhammed, Cezîre halkıyla birlikte harekete geçerek el-Velîd'in Bişr ve Mervân isimli iki oğluy-

39 Târîhu't-Taberî'de (II. 1875) İbnü'l-Kelbî'den rivayetle "126. yılı" bilgisi vardır.

la karşılaşmış, onları esir alıp askerlerini mağlup etmiştir. İbrâhîm'in hezimetini safer ayında gerçekleştirmiştir. Bu hadise üzerinden fazla bir zaman geçmeden hicretin 132. yılında o da pek çok Ümeyyeli ile birlikte öldürülmüştür. Hicretin 126. yılında hac emîrliği vazifesini Ömer b. Abdullah b. Abdülme-lik b. Mervân yerine getirdi. Bu görevin Abdülazîz b. Ömer b. Abdülazîz tarafından yapıldığı da zikredilir.

Mervân 5 yıl görevde kaldı. Onun annesi Kürt asıllı bir ümmü veledir. O hicretin 127. yılında halife olmuştur.⁴⁰ Hicretin 128. yılında hac emîrliğini Abdülazîz b. Ömer b. Abdülazîz yerine getirmiştir ki bu şahıs Mervân b. Muhammed'in [33] valisidir. 129. yılın hac emîri ise Abdülvâhid b. Süleymân b. Abdülmelik b. Mervân'dır. Bir sonraki yıl ise bu görevi Muhammed b. Abdülmelik b. Atıyye yapmıştır ki kendisi Benî Sa'd b. Bekr b. Hevâzin mensubudur. Hicretin 131. yılında hac emîri Sa'd b. Bekr b. Hevâzin'den el-Velîd b. Urve es-Sa'dî olup bu hac Benî Ümeyye idaresinin son haccıdır.

Abbasiler

Emevilerden sonra Hâşimoğulları dönemi başladı. Hicretin 132. yılında Dâvûd b. Ali b. Abdullah hac emîrliği görevini ifa etti. Mervân b. Muhammed hicretin 133. yılının Zilhicce ayının sonunda Bûsîr'de 69 yaşında öldürüldü.

Abbasilerden Ebü'l-Abbâs **es-Seffâh** Abdullah b. Muhammed b. Ali b. Abdullah b. el-Abbâb b. Abdülmuttalib'e 13 Rebûlâhir 132 Cuma günü biat edildi. Annesi Benü'l-Hâris b. Ka'b'dan Rayta bint Ubeyd b. Abdullah b. Abdülmedân b. ed-Deyyân; onun annesi Hasnâ bint Saîd b. Zeyd b. el-Esved b. el-Mahcel b. Hazen b. Mev'ele; onun annesi Ümmü Yezîd [34] bint Âbis b. Nebâte b. Zeyd b. ed-Dabâb; onun annesi Fâtıma bint el-Uteyr b. Rabîa b. Muâviye b. Sale'e b. el-Ma'kıl b. Ka'b b. Rabîa b. Ka'b b. el-Hâris b. Ka'b; onun annesi Müleyke bint Muâviye b. Kays b. Ka'b b. Ma'kıl; onun annesi Zeyneb bint Cendel b. Düreyd b. Süfyân b. ed-Dabâb'dır.

40 Hicretin 127. yılında hac emîrliğini kimin yaptığı zikredilmemektedir. *Mürûcû'z-Zeheb'e* (IX. 62) göre "Bu yılda haccı Abdülazîz b. Ömer b. Abdülazîz idare etmiştir."

Hicretin 133. yılında hac emîrliğini Ziyâd b. Ubeydullah el-Hârisî ifa etti. Bir yıl sonra ise bu görev Îsâ b. Mûsâ, 135. yılda ise Süleymân b. Ali b. Abdullah b. Abbâs tarafından yerine getirildi. Ebû'l-Abbâs hicretin 136. yılının Zilhicce ayının tamamlanmasına on üç gün kala 36 yaşındayken Enbâr'da öldü. Bu durumda onun halifelik süresi 4 yıl 8 ay 4 gündür. Mervân b. Muhammed'le savaştığı 8 ay da bu süreye dâhildir. Onun cenaze namazını Îsâ b. Ali kıldırılmıştır.

Seffâh'tan sonra Abbasi halifeliğine **el-Mansûr**; Abdullah b. Muhammed b. Ali b. Abdullah b. Abbâs geçti. el-Mansûr'un annesi, ismi Sellâme olan Berberî asıllı bir ümmü veledir. Hicretin 136. yılında hac emîrliği vazifesini el-Mansûr ifa etmiştir. 137. yılda bu görevi İsmâîl b. Ali b. Abdullah b. Ab- [35] bâs, bir yıl sonra ise Fazl b. Sâlih b. Ali b. Abdullah b. Abbâs yerine getirmiştir. Hicretin 139. yılının hac emîri el-Abbâb b. Muhammed b. Ali b. Abdullah b. Abbâs iken, sonraki yıl bu görev bizzat Halife tarafından deruhte edilmiştir. Bu vazife sırasıyla 141. yılda Sâlih b. Ali b. Abdullah, 142. yılda İsmâîl b. Ali b. Abdullah, 143. yılda Îsâ b. Mûsâ b. Muhammed b. Ali, 144. yılda Halife el-Mansûr, 145. yılda es-Serî b. Abdullah b. el-Hâris tarafından ifa edilmiştir. Bu yılda Muhammed b. Abdullah b. Hasan b. Hüseyin b. Ali b. Ebî Tâlib yönetime karşı ayaklanmış, ancak ramazan ayında öldürülmüştür. Onun kardeşi İbrâhîm, Irak'ta harekete geçmiş zilhicce ayının 10'unda Bâhamrî denilen yerde o da öldürülmüştür. Hicretin 146. yılında hac emîrliğini Abdülvehhâb b. İbrâhîm b. Muhammed, 147. yılda el-Mansûr, 148. yılda Ca'fer b. el-Mansûr, 149. yılda Muhammed b. İbrâhîm b. Muhammed b. Ali, 150. yılda Abdüssamed b. Ali, 151. yılda Muhammed b. İbrâhîm b. Muhammed b. Ali, 152. yılda el-Mansûr, 153. yılda el-Mehdî b. el-Mansûr, 154. yılda Muhammed b. İbrâhîm b. Muhammed b. Ali, 155. yılda Abdüssamed b. Ali, 156. yılda el-Abbâs b. Muhammed b. [36] Ali, 157. yılda İbrâhîm b. Yahyâ b. Muhammed, 158. yılda ise yine İbrâhîm b. Yahyâ yerine getirmişlerdir. Halife el-Mansûr hicretin 158. yılında Zilhicce ayının tamamlanmasına altı gün kala Mekke'de vefat etti. Onun cenaze namazını Îsâ b. Mûsâ b.

Muhammed kıldırılmıştır. 68 yaşında ölen el-Mansûr'un hali-feliği, yirmi iki yıldan yirmi dört gün noksan bir süre devam etmiştir.

Mansûr'dan sonra **el-Mehdî**; Muhammed b. Abdullah b. el-Mansûr halife oldu. Onun annesi Ümmü Mûsâ bint Mansûr b. Abdullah b. Şehr b. Yezîd b. Müsevvib b. el-Eşhel b. Mesûb b. el-Hâris b. Şemr b. Zü'l-Cenâh b. Lehîa Nuaym b. Ya'fer Yenkif b. Fehidî Zû Asîm b. E'rab Yenkif b. Gaydân b. Yerîm Zû Ruayn b. Zeyd b. Sehl b. Amr b. Kays b. Muâviye b. Cüşem b. Abdüşems b. Vâil b. Gavs b. Katan b. Arîb b. Züheyr b. Eymen b. el-Hemeysa' b. Himyer b. Sebe'; onun annesi ümmü veledir. el-Mehdî'ye zilhicce ayının tamamlanmasına altı gün kala cumartesi günü veya zilhiccenin tamamlanmasına on bir gün kala Bağdat'ta biat edildi. Hicretin 159. yılında hac emîrliğini Yezîd b. Mansûr el-Himyerî, bir yıl sonra da halifenin bizzat kendisi ifa etti. el-Mehdî bu yılda Mescid-i Harâm'ın genişletilmesini, Kâbe örtüsünün çıkarılıp yenisiyle değiştirilmesini emretti. Hac görevini 161. yılda Mûsâ b. el-Mehdî, 162. yılda İbrâhîm b. Ca'fer b. Ebî Ca'fer, 163. yılda Ali b. el-Mehdî, 164. yılda Sâlih b. Ebî Ca'fer yerine getirdi. Kuraklık sebebiyle bu yıl el-Mehdî Akabe'den geri dönmüştür. Hicretin 165. yılında Sâlih b. Ebî Ca'fer, 166 ve 167. yıllarda Muhammed b. İbrâhîm b. Muhammed b. Ali, 168. yılda ise Ali b. el-Mehdî hac emîri oldu. Halife hicretin 169. yılının Muharrem ayının tamamlanmasına sekiz gün kala 43 yaşındayken vefat etti. Onun halifeligi 10 yıl 1 ay 22 gün sürmüştür.

el-Mehdî'den sonra Mûsâ **el-Hâdî** halife oldu. Onun annesi ve Hârûn er-Reşîd'in annesi Hayzürân, ümmü veledir. Hüseyin b. Ali b. Hasan b. Hasan b. Ali b. Ebî Tâlib, zilkade ayında Medine'de el-Hâdî'ye isyan ederek Mekke'ye doğru harekete geçti. Onu el-Abbâs b. Muhammed, Mûsâ b. Îsâ ve Muhammed b. Süleymân b. Ali karşıladılar. Terviye gününden bir gün önce Hüseyin b. Ali öldürüldü. Hicretin 169. yılında hac emîrliği görevini Süleymân b. el-Mansûr yerine getirdi. el-Hâdî hicretin 170. yılının Rebîülevvel ayının tamamlanmasına on dört gün

kala cuma günü Îsâbâz denilen mevkide hayatını kaybetti. Halifeliliği sadece 14 ay süren el-Hâdî, öldüğünde 26 yaşındaydı.

Daha sonra Abbasi hilafetine **Hârûn** er-Reşîd geçti. Onun ^[38] annesi Hayzürân ümmü veledir. Hicretin 170. yılında hac emîrliğini Hârûn er-Reşîd yerine getirdi. 171. yılda ise bu görev Abdüssamed b. Ali'nin oldu. 172. yılda ise hac emîri Ya'kûb b. el-Mansûr'du. Hicretin 173, 174 ve 175. yıllarında hac, Halife tarafından idare edildi. Bu görev 176. yılda Süleymân b. Ebî Ca'fer, 177. yılda Halife Reşîd, 178. yılda Muhammed b. İbrâhîm b. Muhammed, 179. yılda Halife Reşîd, 180. yılda Mûsâ b. Îsâ b. Mûsâ, 181. yılda Halife Reşîd tarafından gerçekleştirildi. Halife Rakka'ya kadar yürüyüp burada konakladı. Hicretin 182. yılında hac emîri Mûsâ b. Îsâ b. Mûsâ, 183. yılda el-Abbâs b. Mûsâ el-Hâdî, 184. yılda İbrâhîm b. el-Mehdî, 185. yılda Mansûr b. el-Mehdî, 186. yılda Halife er-Reşîd oldu. Bu son hacda onunla birlikte oğulları el-Emîn ve el-Me'mûn'da bulunmuşlardır. Halife Medinelilere üç kat maaş, Mekkelilere ise iki kat maaş vermiştir. Bu haccında el-Emîn ile el-Me'mûn'un veliahtlıkları için emîrname yazmış, bunu da Kâbe'ye asmıştır.

Hicretin 187 ve 188. yıllarında hac emîrliğini Halife Reşîd yaptı. Hicretin 187. yılında halife Bermekileri cezalandırdı. Son haccında Medinelilere yarım maaş verdi. 189. yılda hac ^[39] emîri el-Abbâs b. Mûsâ b. Îsâ, 190. yılda Îsâ b. Mûsâ el-Hâdî, 191. yılda el-Fazl b. Abbâs b. Muhammed b. Ali, 192. yılda el-Abbâs b. Ubeydullah b. Ca'fer b. el-Mansûr oldu. Reşîd yaptıklarıyla halkın teveccühünü kazandı. Bin deveci hazırladı, aralarında 30 bin dirhemi paylaştırarak her birine 30 dirhem verdi. Benî Şeybe'ye 1.000 ila 2.000 dirhem dağıttı. Kendisinden önceki hac emîrlerinden hiçbirinin yapamadığı ikramı yaptı. Hârûn er-Reşîd hicretin 193. yılında Horasan'ın Tûs şehrinde cemâziyelâhirenin hilalinde cumartesi günü, bir rivayete göre ise cemâziyelâhirenin birinci gecesi hilalinde ya da cemâziyelâhirenin üçüncü gününde 45 yaşındayken vefat etti. Onun ölüm haberi Bağdat'a cemâziyelâhirenin bitimine on iki gün kala çarşamba günü ulaştı. Ölümünü insanlara

cuma günü el-Emîn ilan etti. Hârûn'un halifeliği 23 yıl 1 ay 16 gün sürmüştür.

el-Emîn Muhammed b. Reşîd Perşembe günü cemâzi-yelâhirin tamamlanmasına on bir gün kala halife oldu. Onun annesi Zübeyde bint Ca'fer b. el-Mansûr'dur. Hicretin 193. yılında hac emîrliğini Dâvûd b. Îsâ b. Mûsâ, bir yıl sonra Ali b. [40] Reşîd, 195. yılda yeniden Dâvûd b. Îsâ b. Mûsâ, 196 ve 197. yıllarda el-Abbâs b. Mûsâ b. Îsâ tarafından yerine getirildi. el-Emîn ömrünün yirmi dört yılını bir ay aşmışken 5 Muharrem 198 Pazar gecesi öldürüldü. Onun öldüğünde 28 yıldan bir ay eksik ömre sahip olduğu da söylenir. el-Emîn'in halifeliği 4 yıl 7 ay 6 gün sürmüştür. Kaynaklarda Reşîd'in cemâziyelevvelde öldüğü, Muhammed'in de muharrem'in tamamlanmasına altı gün kala katledildiği söylenir.

el-Emîn'den sonra **el-Me'mûn** Abdullah b. Hârûn 5 Muharrem 198 tarihinde halife oldu. Annesi Merâcil isminde bir ümmü veledir. Bu yılda hac emîrliğini el-Abbâs b. Mûsâ b. Îsâ yerine getirdi. 199. yılda ise İbnü'l-Eftas⁴¹ hac emîri oldu. Aslında Süleymân b. Mûsâ b. Îsâ bu görevi yerine getirmek için harekete geçti. Ancak İbnü'l-Eftas erken davranıp Mina'da kontrolü eline alarak Süleymân'ın Arafat'a gelmesine mani oldu. Başka bir rivayete göre insanlar kendileri vakfe yaptılar, başlarında herhangi bir imam olmadan geri döndüler. Hicretin 200. yılında hac emîrliğini Ebû İshâk b. Hârûn er-Reşîd ifa etti. Hac emîrliği 201. yılda İshâk b. Mûsâ b. Îsâ, 202. yılda İbrâhîm b. Mûsâ b. Ca'fer b. Muhammed b. Ali [41] el-Hüseyn b. Ali b. Ebî Tâlib, 203. yılda Süleymân b. Abdullah b. Süleymân b. Ali; 204, 205 ve 206. yıllarda Ubeydullah b. el-Hasen b. Ubeydullah⁴² b. el-Abbâs b. Ali b. Ebî Tâlib, 207. yılda Ebû Îsâ b. er-Reşîd, 208. yılda Sâlih b. er-Reşîd; 209, 210 ve 211. yıllarda Sâlih b. el-Abbâs b. Muhammed b. Ali, 212 ve 213. yıllarda Abdullah b. Ubeydullah b. el-Abbâs b.

41 Taberî'de zikredildiği gibi bu şahıs Hüseyin b. Hasen b. el-Eftas b. Ali b. el-Hüseyn'dir.

42 Taberî'de de böyledir. Ancak *Mürûcû'z-Zeheb*'de (IX. 70) bu isim "Abdullah" olarak geçer.

Muhammed, 214. yılda İshâk b. el-Abbâs b. Muhammed, 215 ve 216. yıllarda Abdullah b. Ubeydullah b. el-Abbâs b. Muhammed, 217. yılda ise Süleymân b. Abdullah b. Süleymân b. Ali tarafından gerçekleştirildi. Halife el-Me'mûn 8 Receb 218 Çarşamba günü Bedendûn'da vefat etti ve Tarsus'a defnedildi. Onun cenaze namazını kardeşi Ebû İshâk kıldırdı. Onun halifeliği 20 yıl 5 ay 13 gün devam etmiştir. Ömrü ise 49 yıl 2 ay 8 gündür. Onun doğumu hicretin 170. yılının Rebîulâhir ^[42] ayının ortasına tesadûf eder.

el-Me'mûn'dan sonra **el-Mu'tasım** Muhammed b. Hârûn er-Reşîd halife oldu. Annesi Mârida isimli bir ümmü veledir. 39 yaşında halife oldu. Hicretin 218, 219 ve 220. yıllarında hac emîrliğini Sâlih b. el-Abbâs b. Muhammed yerine getirdi. 221-226. yıllarda bu görevi Muhammed b. Dâvûd b. Îsâ b. Mûsâ üstlendi. Halife el-Mu'tasım hicretin 227. yılın Rebîulevvel ayının bitimine on bir gün kala perşembe günü Samerrâ'da vefat etti. Cenaze namazını oğlu Hârûn el-Vâsık kıldırdı. Halifeliği 8 yıl 8 ay 10 gün sürmüştür. Vefat ettiğinde ömrü 47 yıl 7 ay 19 güne ulaşmıştı.

el-Me'mûn'dan sonra **el-Vâsık** b. el-Mu'tasım halife oldu. Annesi Karatis isimli bir ümmü veledir. Hicretin 227. yılının hac emîri Ca'fer b. el-Mu'tasım'dır. 228-232. yıllarında bu görev Muhammed b. Dâvûd b. Îsâ b. Mûsâ tarafından yerine getirilmiştir. Halife Vâsık hicretin 132. yılının Zilhicce ayının bitimine altı gün kala çarşamba günü vefat etti. Öldüğünde ^[43] ömrü 37 yıl 9 ay 13 güne ulaşmıştı. Halifeliği 5 yıl 9 ay 13 gün sürmüştür.

Daha sonra annesi Şucâ' adında ümmü veled olan Ca'fer **el-Mütevekkil** b. el-Mu'tasım hicretin 232. yılı Zilhicce ayının bitimine altı gün kala çarşamba günü halife oldu. Halife olduğunda ömrü 26 yıl 2 ay 12 gündü. Onun 28 yaşında halife olduğu da söylenir. Doğumu ise 205 yılının Şevval ayıdır. Hicretin 233, 234 ve 235. yılında hac emîrliği görevini Muhammed b. Dâvûd b. Îsâ b. Mûsâ üstlendi. 236. yılının hac emîri ise

el-Muntasır b. el-Mütevekkil'dir. 238 yılında ise ⁴³ Hicretin 239, 240 ve 241. yıllarında bu görev Abdullah b. Muhammed b. Dâvûd b. Îsâ b. Mûsâ tarafından ifa edilmiştir. 242, 243 ve 244. yıllarda ise hac emîri Abdüssamed b. Mûsâ b. Muhammed b. İbrâhîm b. Muhammed'dir. 245 ve 246. yıllarda hac emîrliğini yürüten ise Muhammed b. Süleymân b. Muhammed b. İbrâhîm b. Muhammed b. Ali b. Abdullah b. Abbâs'tır ki kendisi ez-Zeynebî olarak meşhurdur. Halife el-Mütevekkil [44] 2 Şevval 247 Pazartesi günü katledildi. Onun halifelîği 14 yıl 9 ay sürmüştür. Ebû'l-Abbâs b. el-Vâsık der ki: el-Mütevekkil'in annesi Mûsâ b. Boğa'nın teyzesi olan Şucâ' isminde Türk asıllı bir kadındır. Onun kız kardeşi ve aynı zamanda Mûsâ b. Boğa'nın annesinin ismi ise Hüsn'dür.

Daha sonra onun oğlu **el-Muntasır** halife oldu. Bu görevde 6 ay kaldıktan sonra öldü. Ardından **el-Mûsta'in** halifelîğe geçti. O da 4 yıldan iki ay eksik halifelik yaptıktan sonra azledildi. Daha sonra **el-Mu'tez** 3 yıl 9 ay halifelik yaptıktan sonra öldürüldü. Onun annesi Kabîha adından Endülüslü bir kadındır. Ondan sonra **el-Mühtedî** halife oldu. Ebû Abdullah b. Muhammed b. Hârûn el-Vâsık 6 Receb 256 tarihinde öldürüldü. Onun halifelîği 11 yıl sürmüştür. Onun döneminde 256 yılının Ramazan ayında Basra'da Hâricî ayaklanması çıkmıştır. el-Mühtedî'den sonra **el-Mu'temid** halife oldu. Onun annesi Fityân isimli bir kadındır. Doğum tarihi 6 Receb 256'dır. Künyesi Ebû'l-Abbâs olan el-Mu'temid 23 yıl halifelik yapmıştır. Daha sonra annesi Dırâr isminde bir ümmü veled olan **el-Mu'tezid** hicretin 279. yılı Receb ayında halife oldu. Ebû Saîd es-Sükkerî, bütün bunları bana Muhammed b. Habîb Ebû [45] Ca'fer bu şekilde haber verdi, demiştir.

Annesi Kureyşli Halifeler

Ebû Bekir, Ömer, Osmân, Ali, Hasan b. Ali, Muâviye b. Sahr, Muâviye b. Yezîd b. Muâviye, Abdullah b. ez-Zübeyr, Ab-

43 Sanki burada metnin aslında kâtibin hatasıyla isimler düşmüş ve hicretin 237 ve 238. yıllarındaki hac emîrlerinin ismi zikredilmemiştir. Taberî'ye göre bu yıllarda insanlara hacca Ali b. Îsâ b. Ca'fer b. Ebî Ca'fer el-Mansûr yaptırmıştır.

dülmelik b. Mervân, **Ömer** b. Abdülazîz, **Yezîd** b. Abdülmelik b. Mervân, **Hişâm** b. Abdülmelik, **Muhammed** b. Hârûn er-Reşîd.

Annesi Arap Halifeler

Yezîd b. Muâviye, **Mervân** b. el-Hakem, **el-Velîd** ve **Süleymân** b. Abdülmelik, **el-Velîd** b. Yezîd b. Abdülmelik, **Ebü'l-Abbâs** Abdullah b. Muhammed b. Ali, **el-Mehdî** Muhammed b. Abdullah.

Annesi Ümmü Veled Halifeler

Yezîd b. el-Velîd b. Abdülmelik b. Mervân; onun annesi Fârisî asıllıdır. **İbrâhîm** b. el-Velîd, annesi ümmü veledir. **Mervân** b. Muhammed, annesi Kürt asıllıdır. **Ebü Ca'fer** el-Mansûr, annesi Berberî'dir. **Mûsâ** ve **Hârûn**, ikisinin annesi Curaşıyye'dir. **el-Me'mûn**, annesi Soğdludur; **el-Mu'tasım**, **el-Vâsık**, **el-Mütevekkil**, **el-Muntasır**, **el-Müsta'in**, **el-Mu'tez**, **el-Mühtedî**, **el-Mu'temid**, **el-Mu'tezîd** Ebü'l-Abbâs. [46]

Hız. Peygamber'e Benzeyenler

Hasan b. Ali b. Ebî Tâlib. Fâtıma (Allah'ın salat ve selam onun üzerine olsun) onu kucağında oynatırken şöyle derdi:

*And olsun ki Nebî'ye benziyor
Ali'ye benzemiyor*

Ca'fer b. Ebî Tâlib, **Kusem** b. Abbâs b. Abdülmuttalib. Abbâs oğlunu kucağında oynatırken şöyle derdi:

*Ey oğlum, ey Kusem
Ey Kerem Sahibine benzeyen.*

Muhammed b. Ca'fer b. Ebî Tâlib. **Mugîre** Ebû Süfyân b. el-Hâris b. Abdülmuttalib. Mugîre, Hız. Peygamber'in (sav.) doğduğu gece doğmuştur. **Abdullah** b. Nevfel b. el-Hâris b. Abdülmuttalib. **Müslim** b. Muattib b. Ebî Leheb. **es-Sâib** b. Abdüyezîd b. el-Muttalib b. Hâşim b. Abdümenâf. **Kâbis** b. Rabîa b. Mâlik b. Adî b. el-Esved b. Hüşem⁴⁴ b. Rabîa b. el-Hâris

44 Aslında "hı" ve "şin" olacak (İbn Düreyd *İştikâk*'ında onların Cüzâm'dan olduğunu söyler s. 225). Wüstenfeld cetvelinde bu isim hem "hâ", hem de "sin" olarak "Hasem" şeklindedir.

b. Sâme b. Lüey. Muâviye b. Ebî Süfyân'a Basra'da Hz. Peygamber'e benzeyen bir kişinin olduğu haberi ulaşınca şehirdeki [47] valisi Abdullah b. Âmir b. Küreyz'e bu şahsı kendisine göndermesini emreden bir mektup gönderdi. O da Kâbis'i gönderdi. Bu şahıs Muâviye'nin huzuruna vardığında oturduğu yerden aşağı indi, ona doğru yürüdü ve iki gözünün arasını öptü. Kendisine de Mirgâb denilen yeri iktâ olarak verdi.

Hz. Peygamber'in Nineleri

Âtike Olanlar

Onlardan ikisi Kureyşlidir. Benî Yahled b. en-Nadr b. Kinâne'den bir, Benî Süleym'den üç, Benî Advân'dan iki, Esed, Hüzeyl, Kuzâa ve Ezd'den birer kişidir.

İki Kureyşli⁴⁵ olan: Esed b. Abdüluzâ tarafından Âmine bint Vehb ve Âmine'nin annesi Berre bint Abdüluzâ b. Os mân b. Abdüddâr. Onun annesi Ümmü Habîb bint Esed b. Abdüluzâ. **Ümmü Esed** el-Lühazyâ ki o Rayta bint Ka'b b. Sa'd b. Teym b. Mürre. Onun annesi Kayle bint Huzâfe b. Cumah. Onun annesi Huzâalı Ümeyme bint Âmir el-Cân b. el-Hâris –o [48] Gubşân'dır–, onun annesi **Âtike** bint Hilâl b. Üheyb b. Dabbe b. el-Hâris b. Fihri. **Ümmü Hilâl** b. Üheyb ise Hind bint Hilâl b. Âmir b. Sa'saa. Ümmü Üheyb⁴⁶ b. Dabbe ise **Âtike** bint Gâlib b. Fihri'dir. Onun annesi⁴⁷ ise **Âtike** bint Yahled b. en-Nadr b. Kinâne'dir.

Hz. Peygamber'in (sav.) Süleymli nineleri Hâşim kanalıyla dır. Hâşim b. Abdümenâf'ın annesi **Âtike** bint Mürre b. Hilâl b. Fâlic b. Zekvân b. Sa'lebe b. Buhse b. Süleym b. Mansûr'dur. Mürre b. Hilâl'in annesi ise **Âtike**⁴⁸ bint Mürre b. Adî b. Eslem b. Efsâ Ebî⁴⁹ Huzâa'dır. Onun **Âtike** bint Câbir b. Kanfeze b. Mâlik b. Avf b. İmruülkays b. Behse b. Süleym b. Mansûr ol-

45 Bazı farklar ve ekler hakkında bkz. İbn Sa'd, *Tabakât*, I/1, s. 30 vd.

46 *Tabakâtü İbn Sa'd*'da olduğu gibi hemzenin yerine "vav" konulmak suretiyle bu isim "Vüheyb" şeklinde yazılır.

47 Yani Ümmü Âtike bint Gâlib.

48 *Tabakâtü İbn Sa'd*'da "Eslem'den Âtike bint Adî b. Sehm" kaydı vardır.

49 Aslında lâm ile "ilâ" şeklindedir.

duğu da söylenir. **Ümme Hilâl** b. Fâlic, **Âtike**⁵⁰ bint Asıyye b. Hufâf b. İmruülkays b. Behse'dir.

Hüzeylli olan ninesi **Âtike** bint Sa'd b. Hüzeyl'dir. Onun adı **Ümmü Abdullah** b. Ruzâm b. Rabîa b. Cahûş b. Muâviye b. Bekir b. Hevâzin'dir. Abdullah b. Ruzâm ise Amr b. Âiz b. İmrân b. [49] Mahzûm'un dedesi,⁵¹ aynı zamanda Hz. Peygamber'e annelik yapan Fâtimalardan ikincisinin de babasıdır.⁵²

İki Advânlı Hz. Peygamber'in babası tarafından nineleridir. Abdullah b. Abdülmuttalib'in annesi Fâtıma bint Amr b. Âiz b. İmrân b. Mahzûm'dur. Onun annesi Sahra bint İmrân⁵³ b. Mahzûm, onun annesi Tahmar bint Abd b. Kusay, onun annesi Selmâ bint Âmire b. Umeyre b. Vedîa b. el-Hâris b. Fihri, onun annesi Hind⁵⁴ bint Abdullah b. el-Hâris b. Vâile b. Zarb b. Advân,⁵⁵ onun annesi Zeyneb⁵⁶ bint Nasr b. Âmir b. Sa'd b. Kays b. Kayn b. Fehm b. Amr b. Kays b. Aylân'dır. Onun Zeyneb bint Mâlik b. Nâsıra b. Ka'b b. Harb b. Sa'd b. Fehem olduğu da zikredilir. Onun annesi **Âtike** bint Âmir b. ez-Zarb b. Amr b. İyâz [50] b. Yeşkür b. el-Hâris Advân,⁵⁷ onun annesi Şakîka bint Kuteybe b. Ma'n b. Mâlik b. Ya'sur,⁵⁸ onun annesi Sevre⁵⁹ bint Üseyd b. Amr b. Teym b. Mürre. Mâlik b. en-Nadr'ın annesi **Âtike** –ki o Akraşe olup el-Hisân bint Advân b. Amr b. Kays'dır; onun annesi Mâviye bint Süveyd b. el-Gatrîf –o Hârise b. İmruülkays b. Mâzin b. el-Ezd b. el-Gavs'dır–. Nadr b. Kinâne'nin annesi Berre bint Merbenud, onun annesi Benî Dubey'a b. Rabîa b.

50 *Tabakâtu İbn Sa'd*'da bu isim "Fâtıma bint Büceyd b. Ravâs b. Kilâb'dır."

51 Aslında "Amr b. Âiz'den birisi" şeklindedir. Doğrusu bizim tashih ettiğimiz şekildedir. Çünkü Abdullah b. Ruzâm, Ümmü Amr b. Âiz'in babasıdır. Bu durumda o, müellifin Varak (21/A)'da belirttiği gibi Amr'ın dedesidir.

52 Yani Ümmü Amr b. Âiz.

53 *Tabakât*'ta (I/1, s. 33) "Bint Abd b. İmrân" şeklindedir.

54 İbn Sa'd'da "Annesi Âtike bint Abdullah b. Vâile, onun Abdullah b. Harv b. Vâile olduğu da söylenir," denilmektedir.

55 İbn Sa'd da "Zarb b. İyâze Advân" olarak geçer.

56 Onun nesebi basit farkla Varak (9/A)'da ve İbn Sa'd'da (I/1, s. 34) Bint Âtike bint Âmir b. Zarb şeklinde olup ismi ise "Zeyneb bint Mâlik b. Nâdir b. Gâdir b. Hutayt b. Cüşem b. Sakîf'tir. Belki de bu hanım iki defa evlenmiş ve adı Zeyneb olan iki çocuk dünyaya getirmiştir.

57 İbn Sa'd'da "Zarb b. İyâze Advân" şeklindedir.

58 Wüstenfeld cetvelinde "A'sur".

59 Aslında "râ" ile. İbn Sa'd ve Wüstenfeld'de ise "dâl" ile "Sevde".

Nizâr'dan Mâviye'dir. Onun annesi ise **Âtike** bint el-Ezd b. el-Gavs'tir.

Kudâalı annelerinin Hz. Peygamber'le irtibatı Ka'b b. Lüey b. Gâlib yoluyladır. Ka'b'ın annesi Mâviye bint⁶⁰ el-Kayn b. Cisir b. Şeyullah b. Esed b. Mürre, onun annesi Vahşiyye⁶¹ bint Rabîa b. Harâm b. Dabbe b. Abd b. Kesîr⁶² b. Uzre, onun annesi [51] **Âtike** bint Ruşdân b. Kays b. Cüheyne b. Zeyd b. Leys b. Sûd b. Eslem b. el-Hâf b. Kudâa'dır.

Esedli annelerin Hz. Peygamber'le irtibatı Kilâb b. Mürre vasıtasıyladır. Kilâb'ın annesi Hind bint Süreyre b. Sa'lebe b. el-Hâris b. Mâlik b. Kinâne, onun annesi **Âtike** bint Dûdân b. Esed b. Huzeyme, onun annesi Cedîle bint Sa'b b. Ali b. Bekr b. Vâil'dir.

Hz. Peygamber'in Gâlib b. Fihri vasıtasıyla bir tane de Ezdîlerden ninesi vardır. Gâlib b. Fihri'nin annesi Leylâ bint el-Hâris b. Temîm b. Sa'd b. Hüzeyl b. Müdrike. Onun annesi ise Süleymâ⁶³ bint Tâbiha b. el-Ye's b. Mudar, onun annesi de **Âtike** bint el-Ezd⁶⁴ b. el-Gavs'tir.

Fâtıma Olanlar

–Hz. Peygamber'in Ninelerinden–

Onlardan biri Kureyşli, ikisi Kayşlı ikisi de Yemenlidir. Kureyşli ninesi, babası Abdullah vasıtasıyladır. Zira onun annesi **Fâtıma** bint Amr b. Âiz b. İmrân b. Mahzûm'dur. **Amr b. Âiz**'in annesi **Fâtıma** bint Abdullah b. Ruzâm b. Rabîa b. Cahûş b. Muâviye b. Bekr b. Hevâzin b. Mansûr b. İkrime b. Hasafe b. [52] Kays b. Aylân b. Mudar'dır. Onun annesi **Fâtıma** bint el-Hâris b. Behse b. Süleyym b. Mansûr b. İkrime. Bu iki hanım da Kayşlıdır.

60 İbn Sa'd'da, "Bint Ka'b b. el-Kayn en-Nu'mân".

61 İbn Sa'd'da, "Annesi Âtike bint Kâhil b. Uzre'dir".

62 Aslında peltak "se" iledir. Wüstenfeld'de ise "bâ" ile "Kebîr" şeklindedir.

63 Aslında ism-i taşğir yapılmış gibi "lâm"dan sonra "yâ"lıdır İbn Sa'd'da ise "Sülmâ" şeklindedir.

64 İbn Sa'd'da (I/1, s. 35) "el-Esed".

Yemenli ninelerinden biri **Kusay** b. Kilâb'ın annesi **Fâtıma** bint Sa'd b. Seyel'dir.⁶⁵ Sa'd ise Ezd Şenûe kabilesi Cedure⁶⁶ kolundan Hayr b. Hamâle'dir. Kusay'ın⁶⁷ çocuklarının annesi Hubbâ bint Huleyl b. Hubşiyye b. Ka'b⁶⁸ b. Selûl b. Huzâaiyye'dir. Hubbâ'nın annesi⁶⁹ ise Huzââlî olan **Fâtıma** bint Nasr b. Avf b. Amr b. Rabîa⁷⁰ b. Hârise'dir.

H. Peygamber'in Kızları

-Damatları-

H. Peygamber'in (sav.) dünyaya gelen ilk çocuğu Zeyneb'dir. Daha sonra el-Kâsım, Ümmü Külsûm, Fâtıma, Rukıyye- [53] ye, Abdullah (Tayyib, Tâhir) ve İbrâhîm doğdular.

Ebü'l-Âs b. er-Rebî' b. Abdüluzzâ b. Abdüşems, İslam'dan önce **Zeyneb**'le evlendi. Bu evlilikten Ali ve Ümâme dünyaya geldi. Ali b. Ebî Tâlib, teyzesi Fâtıma'dan (sa) sonra Ümâme ile evlenmiştir. İslam geldiğinde, Ebü'l-Âs ile Zeyneb'i ayırdı. Ebü'l-Âs, Müslüman olunca Nebî (sav.) Zeyneb'in ilk nikâhıyla kocasına geri verdi.

Rukıyye ile ilk önce Utbe b. Ebî Leheb evlenmişti. Utbe'nin annesi Ümmü Cemîl bint Harb b. Ümeyye oğlundan Rukıyye'den ayrılmasını isteyince, o da ayrıldı. Daha sonra Rukıyye ile Hz. Osmân evlendi. Bu evlilikten Abdullah dünyaya geldi. Hz. Osmân bu oğluyla künyelenmiştir. Abdullah küçük yaşta ölmüştür.

65 Aslında tek noktalı bâ şeklindedir. *Târîhu't-Taberî* (s. 1091) ve *Tabakâtu İbn Sa'd*'da (I/1, s. 33) ise altında tesniye "yâ" sı vardır. Biz de bu şekilde tashih ettik.

66 Hamâle b. Avf b. Âmir el-Câdir Ezd kabilesindendir. Kâbe'nin duvarını ilk inşa edene el-Câdir adı verilmiştir. (*Tabakâtu İbn Sa'd*, I/1, s. 35-36; *Târîhu't-Taberî*, s. 1092; İbn Habîb'in *el-Münemmak*'ında da böyledir. Onun çocuklarına da 'el-Cedura' denilmiştir."

67 *Târîhu't-Taberî* (s. 1091) ve *Tabakâtu İbn Sa'd*'dan (I/1, s. 33) ilave. Bu ilave gereklidir.

68 İbn Sa'd'da "Selûl b. Ka'b".

69 Aslında "Ümmü Benî Kusay" *Tabakâtu İbn Sa'd*'da olduğu gibi "Ümmü Hubbâ" veya "Ummuhâ". Anlaşılan müellif veya kâtip hata yapmış ve bu satırla gelen satırı birbirine karıştırmış. Allah en iyisini bilir.

70 *Tabakât*'ta geçtiği üzere o "Luhay"dır.

H. Osmân, Rukıyye'den sonra H. Peygamber'in (sav.) diğ. kızı **Ümmü Külsûm** ile nikâhlanmıştır. Ancak bu evlilikten çocuk dünyaya gelmedi. H. Osmân, Rukıyye ile birlikte Habeşistan'a hicret etmiştir.

H. Ali (ra.) H. **Fâtıma** (sa) ile evlendi. Bu izdivaçtan Hasan, Hüseyin, Zeyneb ve Ümmü Külsûm dünyaya geldiler. Kızlarından Zeyneb, Abdullah b. Ca'fer b. Ebî Tâlib, Ümmü Külsûm ise Ömer b. el-Hattâb ile evlendi. Ömer'in ölümünden sonra Avn b. Abdullah b. Ca'fer b. Ebî Tâlib onun kocası oldu. Medânî ise Ömer'den sonra Ümmü Külsûm ile önce Muhammed b. Ca'fer'in, ardından Avn b. Abdullah b. Ca'fer'in evlendiğini ileri sürer.

[54] **Dört Halife ve Emevilerin Damatları**

H. Ebû Bekir es-Sıddık

Muhammed (sav.), H. Âişe ile nikâhlanmıştır. **ez-Zübeyr** b. el-Avvâm, Esmâ bint Ebî Bekr; **Talha** b. Ubeydullah, Ümmü Külsûm b. Ebî Bekr ile evlenmiş, **Abdurrahmân** b. el-Ahvel b. Abdullah b. (Ebî)⁷¹ Rabîa b. el-Mugîre b. Abdullah b. Ömer b. Mâhzûm ise Talha'dan sonra Ümmü Külsûm'un kocası olmuştur.

H. Ömer b. el-Hattâb

Muhammed (sav.) Hafsa ile evlenmiştir. Hafsa, H. Peygamber'den önce **Huneys** b. Huzâfe b. Kays b. Adî b. Sa'd b. Sehm'in nikâhı altındaydı. Rukıyye bint Ömer ise **İbrâhîm** b. Nuaym en-Nuhâm el-Adevî'nin eşidir. Rukıyye'nin annesi ise Ümmü Külsûm b. Ali b. Ebî Tâlib'dir.⁷²

[55] **H. Osmân b. Affân**

Abdurrahmân b. Hişâm b. el-Mugîre, Meryem bint Osmân b. Affân ile evlenmiştir. Daha sonra Meryem, **Abdülmelik** b. Mervân b. el-Hakem'in karısı olmuştur. Fakat bir kısım raviler bu ikinci evliğin gerçekleşmediğini ileri sürerler. Ümmü

71 Parantez içinde olan kısımla ilgili olarak bkz. Varak (35/B). *el-İstîâb* bunu doğrulamaktadır (n. 1517).

72 Ömer ve kızları hakkında bkz. Varak (83/A).

Osmân bint Osmân, **Abdullah** b. Hâlid b. Üseyd b. Ebi'l-Îs b. Ümeyye ile evlenmiştir. **el-Hâris** b. el-Hakem b. Ebi'l-Âs b. Ümeyye ise Âişe bint Osmân'ın kocasıdır. Bu hanımla daha sonra **Abdullah** b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm evlenmiştir. **Mervân** b. el-Hakem b. Ebi'l-Âs, Ümmü Ebân bint Osmân ile nikâhlanmıştır. **Saîd** b. el-Âs b. Saîd b. el-Âs b. Ümeyye'nin karısı ise Ümmü Ömer bint Osmân'dır. **Abdullah** b. Hâlid b. Esîd, Hz. Osmân'ın Ümmü Osmân isimli kızından sonra Ümmü Hâlid bint Osmân ile de evlenerek ona ikinci defa damat olmuştur. **Hâlid** b. el-Velîd b. Ukbe b. Ebî Muayt, Ervâ bint Osmân ile evlilik gerçekleştirmiş, **Ebû Süfyân** b. Abdullah b. Hâlid b. Esîd ise Ümmü Benîn bint Osmân ile evlenmiştir.⁷³

H. Ali b. Ebî Tâlib

Zeyneb bint Ali'nin kocası **Abdullah** b. Ca'fer b. Ebî Tâ- [56] lib'dir. Ümmü Külsûm bint Ali ile **Ömer** b. el-Hattâb evlenmiş, Ömer'den sonra Ca'fer b. Ebî Tâlib'in çocukları olan **Avn**, **Muhammed** ve **Abdullah** sırasıyla onun kocası olmuşlardır. Rukiyye bint Ali ile **Müslim** b. Akîl b. Ebî Tâlib evlenmiştir. Ümmü'l-Hasen bint Ali'nin kocası ise **Ca'de** b. Hübeyre b. Ebî Vehb el-Mahzûmî olup bu hanımla daha sonra **Ca'fer** b. Ukayl ve **Abdullah** b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm evlenmişlerdir. Remle bint Ali, **Ebû'l-Hiyâc** –o Abdullah b. Ebî Süfyân b. el-Hâris b. Abdülmuttalib'tir– ile Ümmü Hânî bint Ali ise **Abdullah** b. Akîl b. Ebî Tâlib ile evlenmişlerdir. **Abdullah**, Meymûne bint Ali ile de evlilik yapmış, Abdullah'tan sonra Meymûne, **Tem-mâm** b. el-Abbâs b. Abdülmuttalib'in de eşi olmuştur. **Firâs** b. Ca'de b. Hübeyra, Zeynebû's-Suğrâ bint Ali ile evlenmiştir. **Müslim** b. Akîl, Rukiyye es-Suğrâ bint Ali ile evlenerek ona ikinci kez damat olmuştur. Daha sonra Rukiyye ile **Muham-med** b. Akîl evlenmiştir. **Kesîr** b. el-Abbâs b. Abdülmuttalib, Zeyneb el-Kübrâ bint Ali ile evlenmiştir. **Kesîr** aynı zamanda Ümmü Külsûm es-Suğrâ bint Ali ile de nikâhlanmıştır. Fâtıma bint Ali'nin kocası **Muhammed** b. Ebî Saîd b. Akîl'dir. Muham-med'den sonra **Saîd** b. el-Esved b. Ebi'l-Bahterî, Fâtıma bint

73 Osmân'ın kızları ve damatları hakkında ayrıca bkz. Belâzürî, *Ensâbü'l-Eş-râf*, V/1, s. 12-13; 105-106.

Ali'nin kocası olmuştur. **Muhammed** b. Ebî Saîd'in ardından [57] onunla **el-Münzir** b. Ubeyd b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm evlenmiştir. Ümâme bint Ali'nin eşi **es-Salt** b. Abdullah b. Nevfel'dir. **Abdurrahmân** b. Akîl ise Hadîce bint Ali ile evlenmiş, bu kıızıyla daha sonra **Ebü's-Senâbil** Abdullah b. Âmir b. Küreyz nikâhlanmıştır.

Hasan b. Ali

Abdullah b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm, Ümmü'l-Hasan bint Hasan ile nikâhlanmıştır. Ümmü Seleme bint Hasan'nın kocası **Amr** b. el-Münzir b. ez-Zübeyr'dir. Ümmü Abdullah b. Hasan, **Ali** b. el-Hüseyn b. Ali ile evlenmiştir.

Muâviye b. Ebî Süfyân

Hind bint Muâviye, **Abdullah** b. Âmir b. Küreyz b. Rabîa b. Habîb b. Abdüşems evlenmiştir. Remle bint Muâviye'nin kocası **Amr** b. Osmân b. Affân; Safiyye bint Muâviye'nin kocası ise **Muhammed** Ziyâd b. Ebîh'tir.

Yezîd b. Muâviye

Âtike bint Yezîd, **Abdülmelik** b. Mervân'ın nikâhındaydı. [58] Ümmü Yezîd bint Yezîd ise **el-Esbâğ** b. Abdülazîz b. Mervân'ın eşiydi. Ümmü Muhammed b. Yezîd, **Amr** b. Utbe b. Ebî Süfyân'ın; Ümmü Abdurrahmân bint Yezîd, **Abbâd** b. Ziyâd b. Ebîh'in eşidir. **Osmân** b. Muhammed b. Ebî Süfyân, Ümmü Osmân bint Yezîd'in; **Utbe** b. Utbe b. Ebî Süfyân, Remle bint Yezîd'in kocasıdır. Utbe b. Utbe'den sonra Remle ile **Abbâd** b. Ziyâd b. Ebîh de evlenmiştir.

Muâviye b. Yezîd b. Muâviye'nin çocuğu olmamış, bu sebeple nesli kesilmiştir.

Mervân b. el-Hakem

Ümmü Amr bint Mervân, **el-Velîd** b. Osmân b. Affân ile Ümmü Osmân bint Mervân ise **Abdülmelik** b. el-Hâris b. el-Hakem ile Remle bint Mervân b. el-Hakem ise **Ebü Bekr** b. el-Hâris b. el-Hakem ile evlenmiştir.

Abdullah b. ez-Zübeyr

Fâtıma bint Abdullah, **Abdullah** b. Osmân b. Abdullah b. Hakîm b. Hizâm b. Huveylid ile evlenmiş, daha sonra da **Hâlid** b. Abdullah b. Hâlid b. Esîd b. Ebi'l-Îs'in eşi olmuştur. Fâhite bint Abdullah b. ez-Zübeyr ise **Muhammed** b. el-Münzir b. ez-Zübeyr'in karısıdır.

Abdülmelik b. Mervân

[59]

Hâlid b. Yezîd b. Muâviye b. Ebî Süfyân, Âişe bint Abdülmelik ile evlenmiş, Fâtıma bint Abdülmelik ise **Ömer** b. Abdülazîz'in eşi olmuştur.

el-Velîd ve Süleymân b. Abdülmelik'in kızları yoktur.

Ömer b. Abdülazîz

Emetullah bint Ömer b. Abdülazîz, **Süfyân** b. Âsım b. Abdülazîz b. Mervân; Ümmü Abdullah bint Ömer ise **Hassân** b. el-Esbağ b. Abdülazîz b. Mervân ile evlenmişlerdir.

Yezîd b. Abdülmelik

Muhammed b. el-Velîd b. Abdülmelik b. Mervân, Âtike bint Yezîd b. Abdülmelik ile evlenmiştir.

Hişâm b. Abdülmelik

Abdullah b. Mervân, Ümmü Hişâm bint Ömer'le; **Ubeydullah** b. Mervân b. Muhammed b. Mervân ise Âişe bint Ömer'le; **Muhammed** b. Abdullah b. Abdülmelik b. Mervân, Zeyneb⁷⁴ [60] bint Ömer'le; **Abdülazîz** b. el-Haccâc b. Abdülmelik b. Mervân ise Ümmü Seleme bint Ömer ile evlilik gerçekleştirmiştir. **el-Velîd** b. Yezîd b. Abdülmelik ile el-Velîd b. Abdülmelik'in iki oğlu **Yezîd** ve **İbrâhîm**'in kızları yoktur.

Mervân b. Muhammed

Ümmü Mervân bint Mervân b. Muhammed ile **Muhammed** b. Mansûr b. Muhammed b. Mervân; Ümmü'l-Velîd bint Mervân ile **el-Velîd** b. Muâviye b. Abdülmelik b. Mervân; Ümmü Osmân bint Mervân ile de **Ebân** b. Yezîd b. Muhammed b. Mervân b. el-Hakem evlilik yapmışlardır.

74 Aslında "İbnetü b. Hişâm". Belki de o, "Zeyneb bint Hişâm" veya "Zeyneb bint Fülân b. Hişâm"dır.

Benî Hâşim'den (Abbasi) Halifelerin Damatları

Ebü'l-Abbâs⁷⁵

Muhammed b. Abdullah b. Ali b. Abdullah b. Abbâs, Rayta bint Ebü'l-Abbâs ile evlenmiş, ancak onunla zifafa girmeden vefat etmiştir. Rayta ile daha sonra **el-Mehdî** b. el-Mansûr nikâhlanmıştır.

el-Mansûr

İshâk b. Îsâ b. Ali b. Abdullah b. el-Abbâs, el-Âliye bint el-Mansûr ile evlenmiştir.

[61] el-Mehdî

Muhammed b. Süleymân b. Ali b. Abdullah b. Abbâs, Abbâse bint el-Mehdî ile evlenmiş, Muhammed'in ölümünden sonra onunla **İbrâhîm** b. Sâlih b. Ali b. Abdullah b. Abbâs nikâhlanmıştır. Ümmü Abdullah bint el-Mehdî ise **İbrâhîm** b. Ca'fer el-Kebîr b. el-Mansûr ile evlenmiş, bu evlilikten Ümmü Mûsâ dünyaya gelmiştir. Uleyye bint el-Mehdî ile **Mûsâ** b. Îsâ b. Mûsâ nikâhlanmış, Îsâ ve Esmâ adlı çocukları doğmuştur.

el-Hâdî

Abdullah b. el-Me'mûn, Ümmü Îsâ bint Mûsâ ile evlenmiştir.

er-Reşîd

Muhammed b. Sâlih b. el-Mansûr, Hadîce bint er-Reşîd'le; **Ca'fer** b. el-Hâdî ise Ümmü Muhammed bint er-Reşîd'le evlenmiştir. Ümmü Muhammed'in adı Hamdûne bint Adîd'dir.⁷⁶

el-Me'mûn

Muhammed b. el-Mu'tasım, Âişe bint el-Me'mûn'la, **el-Vâsık** Hârûn b. el-Mu'tasım, Esmâ bint el-Me'mûn ile evlenmiş; ancak, zifaf gerçekleşmemiştir. **el-Mütevekkil** b. el-Mu'tasım, Nâmiye bint el-Me'mûn ile evlenmiş, Nâmiye onun nikâhındayken vefat etmiştir. Ümeyye bint el-Me'mûn, **Abdullah** b.

⁷⁵ es-Seffâh.

⁷⁶ Aslında dammeli "ayn" iledir. Taberî'de ise fethalı "ğayn"dır. Belki bu hanım Reşîd'in ümmü veledidir.

Mansûr b. el-Mehdî ile Ümmü'l-Fadl bint el-Me'mûn ise **Muhammed** b. Ali b. Mûsâ b. Ca'fer b. Muhammed b. Ali b. Hüseyin b. Ali b. Ebî Tâlib ile nikâhlanmıştır.

el-Mu'tasım

el-Abbâs b. el-Me'mûn, Ümmü Muhammed bint el-Mu'tasım'la evlenmiş, ancak zifafa girmemiştir.

el-Vâsık

Abdullah b. Muhammed b. el-Mu'tasım, Fâtıma bint el-Vâsık'la, **Ahmed** b. Muhammed b. el-Mu'tasım ise Âişe bint el-Vâsık'la evlenmiştir.

Abdûlmuttalib b. Hâşim'in Damatları

Küreyz b. Rabîa b. Habîb b. Abdüşems, Ümmü Hakîm – el-Beyzâ bint Abdûlmuttalib–; **Ebû Ümeyye** b. el-Mugîre b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm, Âtike bint Abdûlmuttalib; **Abdülesed** b. Hilâl b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm, Berre bint Abdûlmuttalib; **Ebû Rûhm** b. Abdüluzzâ b. Ebî Kays b. Abdûd [63] b. Nasr b. Mâlik b. Hisl b. Âmir b. Lüey, Abdülesed'den sonra Berre bint Abdûlmuttalib ile ikinci defa evlenmiştir. Ümeyme bint Abdûlmuttalib, **Cahş** b. Riâb b. Ya'mer b. Sabra b. Mürre b. Kebîr b. Ganem b. Dûdân b. Esed b. Huzeyme ile evlenmiştir. Safiyye bint Abdûlmuttalib, **Umeyr** b. Vehb b. Abd b. Kusay ile evlenmiş; **Umeyr** b. Vehb'den sonra **el-Avâm** b. Huveylid b. Esed b. Abdüluzzâ, Safiyye ile nikâhlanmıştır.

el-Abbâs

Ümmü Habîb bint el-Abbâs ile **el-Esved** b. Süfyân b. Abdülesed b. Hilâl b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm, Safiyye bint el-Abbâs ile **Abdullah** b. Ebî Mesruh olarak da bilinen el-Hâris b. Ya'mer b. Habbân b. Umeyre b. Mellân b. Nâsira⁷⁷ b. Kasıyye b. Nasr b. Sa'd b. Bekr b. Hevâzin; Ümeyme bint el-Abbâs ile de **el-Abbâs** b. Utbe b. Ebî Leheb evlendi.

77 Burada "sad"la yazılmıştır. Fakat varağın sonunda el-Mukavvim b. Abdûlmuttalib'in damatlarında bu isim "dâd" ile yazılmıştır.

Ebû Tâlib

Hübeyre b. Ebî Leheb b. Amr b. Âiz b. İmrân b. Mahzûm, [64] Hind –Ümmü Hânî bint Ebî Tâlib– ile **Ebû Süfyân** b. el-Hâris b. Abdülmuttalib ise el-Cümâne bint Ebî Tâlib ile nikâhlanmıştır.

ez-Zübeyr b. Abdülmuttalib

Zübeyr'in Ümmül'l-Hakem isimli kızıyla **Rabîa** b. el-Hâris b. Abdülmuttalib; Dabâbe bint ez-Zübeyr ile el-Esved'e nispet edilen Benî Zühre'nin halîfi **el-Mikdâd** b. Amr el-Behrânî evlenmiştir. Dabâbe ile daha sonra **Abdurrahmân** b. el-Esved b. Abdüyağûs ez-Zührî evlenmiştir.

Hamza b. Abdülmuttalib

Hiz. Peygamber (sav.) Ümâme bint Hamza b. Abdülmuttalib ile **Seleme** b. Ebî Seleme el-Mahzûmî'yi evlendirmiş, ancak zıfâf gerçekleşmeden Ümâme vefat etmiştir.

el-Mukavvim b. Abdülmuttalib

el-Mukavvim'in kızı Hind ile Ensardan Benî Amr b. el-Hâris b. Mâlik b. en-Neccâr'dan **Ebû Amre** b. Amr b. Mihsan b. Amr b. Atîk evlenmiş; **Ebû Mesrûh** –o el-Hâris b. Ya'mer b. Hab-bân b. Umeyre b. Melân b. Nâdîra⁷⁸ b. Kaysiye b. Sa'd b. Bekr [65] b. Hevâzin'dir–, Ervâ bint el-Mukavvim'i nikâhlamıştır. İsmi Fâhite olan Ümmü Amr bint Mukavvim'le evlenen **Mes'ûd** b. Muattib es-Sekafî'dir. Fâtihe daha sonra **Muattib** b. Ebî Leheb b. Abdülmuttalib'le nikâhlanmıştır. **Ebû Süfyân** b. el-Hâris b. Abdülmuttalib ise Muattib b. Ebî Leheb'den sonra Fâtihe'nin üçüncü eşi olmuştur.

Ebû Leheb b. Abdülmuttalib

Dürre bint Ebî Leheb ile **el-Hâris** b. Âmir b. Nevfel b. Abdümenâf evlenmiş, el-Hâris'ten sonra **Dihye** b. Halîfe el-Kelbî Dürre ile nikâhlanmıştır. **Evfâ** b. Hakîm b. Ümeyye b. Hârise b. el-Evkâs es-Sülemî, Azze bint Ebû Leheb ile **Osmân** b. Ebi'l-Âs b. Bişr b. Abdüduhmân es-Sekafî ise Hâlîde bint Ebû Leheb ile izdivaç yapmıştır.

78 Aslında "dâd" iledir. Wüstenfeld cetvelinde olduğu gibi maruf olan ise "sâd" iledir. Bunun hemen üstünde el-Abbâs'ın damatları listesine bkz.

el-Hâris b. Abdülmuttalib

Ervâ bint el-Hâris b. Abdülmuttalib'in kocası **Ebû Vedâa** b. Dubeyra⁷⁹ es-Sehmî'dir.

Yukarıda ismi geçenler Abdülmuttalib ile onun çocuklarının damatlarıdır.

Şûrâ Üyelerinin Damatları

Şûrâ üyeleri Talha b. Ubeydullah, ez-Zübeyr b. el-Avvâm, Abdurrahmân b. Avf, Sa'd. b. Ebî Vakkâs ve Saîd b. Zeyd'dir. [66]

Talha b. Ubeydullah

Abdullah b. Abdurrahmân b. Ebî Bekr es-Sıddîk (rahima-hullah), Âişe bint Talha ile evlenmiş, Âişe daha sonra **Mus'ab** b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm'ın karısı olmuştur. **Ömer** b. Abdullah⁸⁰ b. Ma'mer et-Teymî, Mus'ab'dan sona Âişe'nin kocası olmuştur. **el-Hasan** b. Ali b. Ebî Tâlib, Ümmü İshâk bint Talha'yla nikâhlanmış, bu hanım daha sonra **el-Hüseyn** b. Ali'yle evlenmiştir. Ümmü İshâk ile daha sonra **Abdullah** b. Muhammed b. Abdurrahmân b. Ebî Bekr es-Sıddîk izdivaç yapmıştır. **Tem-mâm** b. el-Mugîre b. Abdullah⁸¹ b. Ma'mer b. Osmân et-Teymî, es-Sa'ba bint Talha ile evlenmiş, bu hanım Temmâm'dan sonra **Anbese** b. Saîd b. el-Âs'ın eşi olmuştur. Meryem bint Talha ise **Ömer** b. Muhammed b. Abdullah b. Osmân b. Amr b. Ka'b b. Sa'd b. Teym ile nikâhlanmıştır.

ez-Zübeyr b. el-Avvâm

Abdullah b. Ebî Rabîa b. el-Mugîre b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm, Hadîcetü'l-Kübrâ bint ez-Zübeyr ile evlenmiştir. Bu [67] hanımla Abdullah'tan sonra **Cübeyr** b. Mut'im b. Adî b. Nevfel b. Abdümenâf, ikinci olarak da **Abdullah** b. Ebî Rabîa nikâhlanmıştır. Hadîce, Abdullah'tan sonra **Abdullah** b. es-Sâib b. Ebî Hubeyş b. el-Muttalib b. Esed'in eşi olmuştur. Ümmü'l-Hasen bint ez-Zübeyr ile **Abdurrahmân** b. el-Hâris b. Hişâm; Âişe bint ez-Zübeyr ile **el-Velîd** b. Osmân b. Affân; Habîbe bint

79 Aslı "sâd" iledir. Düzeltme İbn Düreyd'in *İstikâk*'ından (s. 75) yapılmıştır.

80 Aslında böyle. Belki de "Ubeydullah"tır.

81 Aslında böyle. Ancak bilinen ismi "Ubeydullah"tır.

ez-Zübeyr ile **Ya'lâ** b. Münye et-Temîmî evlenmiş, Habîbe ile daha sonra **Abdullah** b. Abbâs b. Alkame izdivaç yapmıştır. Sevde bint Zübeyr ile **Amr** b. Saîd b. el-Âs; Hind bint Zübeyr ile **Abdûlmelik** b. Abdullah b. Âmir b. Küreyz evlenmiş, Hind daha sonra **Abbâs** b. Abdullah b. Abbâs b. Abdûlmuttalib'in eşi olmuştur. **Osmân** b. Abdullah b. Hakîm b. Hizâm b. Huveylid, Remle bint Zübeyr ile evlenmiş, daha sonra Remle ile **Hâlid** b. Yezîd b. Muâviye b. Ebî Süfyân nikâhlanmıştır. Hadîcetü's-Suğrâ bint ez-Zübeyr ile **Ebû Yesâr** Ömer b. Abdurrahmân b. Ubeydullah b. Şeybe b. Rabîa b. Abdüşems evlenmiştir.

Abdurrahmân b. Avf

Fâhite bint Abdurrahmân ile **Yezîd** b. Ebî Süfyân b. Harb; [68] Ümmül'l-Kâsım es-Suğrâ bint Abdurrahmân ile **Yahyâ** b. el-Hakem b. Ebî'l-Âs b. Ümeyye evlenmiştir. Onunla **Abdullah** b. Osmân b. Affân'ın evlendiği de rivayet edilir. Hz. Osmân'ın **Abdullah** el-Ekber isimli oğlu Ümmü'l-Hakem bint Abdurrahmân'le evlenmiştir. Hamîde bint Abdurrahmân ile **Abdullah** b. el-Esved izdivaç yapmıştır. Emetü'r-Rahmân bint Abdurrahmân, **Ebû Ubeyde** b. Abdullah b. Avf'ın; Sa'be bint Abdurrahmân, **Abdullah** b. Abbâs b. Abdûlmuttalib'in; Âmine bint Abdurrahmân, **İbrâhîm** b. Kâriz b. Hâlid el-Kinânî'nin eşi olmuşlardır. İbrâhîm, Âmine'den sonra onun kız kardeşi Meryem bint Abdurrahmân ile evlenmiştir. Cüveyriye bint Abdurrahmân'ın kocası **el-Misver** b. Mahrame, Ümmü Yahyâ bint Abdurrahmân'ın kocası ise **Ömer** b. Abdullah b. Avf'tır.

Sa'd b. Ebî Vakkâs

el-Mugîre b. Şu'be b. Ebî Âmir b. Mes'ûd b. Muatteb es-Sekâfî, Hafsa bint Sa'd'la evlenmiş, bu hanımla daha sonra **Muâviye** b. Umeyr b. İshâk b. Muâviye el-Kindî nikâhlanmıştır. **İbrâhîm** b. Abdurrahmân b. Avf, önce Ümmü'l-Kâsım bint Sa'd'la, daha sonra da onun kardeşi Ümmü Külsûm bint Sa'd ile evlenerek onun iki defa damadı olmuştur. **Abdurrahmân** b. Hâşim b. Amr b. Utbe b. Nevfel b. Ehyeb, Ümmü İmrân bint Sa'd [69] ile evlenmiş, ondan sonra kardeşi **Tuleyb** b. Hâşim de Ümmü İmrân ile izdivaç yapmıştır. Sa'd'ın Ümmü'l-Hakem es-Suğrâ

isimli kızıyla önce **Osmân** b. Abdurrahmân b. Avf, daha sonra da **Câbir** b. el-Esved b. Avf sırasıyla evlenmişlerdir. **Hâşim** b. Hâşim b. Utbe b. Ebî Vakkâs, Ümmü Amr bint Sa'd ile evlenmiş, daha sonra bu hanım **Abdurrahmân** b. Âmir b. Ebî Vakkâs'ın eşi olmuştur. Benî Ümeyye'nin halîfi olan **Iyâz** b. Abdullah b. Iyâz b. Sümâme b. el-Esved b. el-Hâris b. Muâviye, Hind bint Sa'd'ın kocasıdır. Hamîde bint Sa'd ise **Abdurrahmân** b. el-Esved b. Abdüyağûs'un hanımı olmuştur. Ümmü Amr bint Sa'd ile ilk önce **Cübeyr** b. Mut'im b. Adî b. Nevfel, onun ardından **Süleymân** b. Âmir b. Ebî Vakkâs evlenmişlerdir. Ümmü Eyyûb bint Sa'd, **Muhammed** b. Cübeyr b. Mut'im'in; Ümmü İshâk bint Sa'd ise **Hâşim** b. Utbe b. Ebî Vakkâs'ın eşidir. Ümmü İshâk daha sonra hem **Osmân** b. Huneyf hem de **Abdullah** b. Ebî Ahmed b. Cahş b. Riâb el-Esedî'nin hanımı olmuştur. **Abdurrahmân** b. Âmir b. Ebî Vakkâs ile Remle bint Sa'd, **Süheyl** b. Abdurrahmân b. Avf ile Amre bint Sa'd nikâhlanmıştır.

Saîd b. Zeyd⁸²

[70]

el-Münzir b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm, Âtike bint Saîd'le; Benî Adî'nin halîfi **Abdurrahmân** b. Abdullah b. el-Hâris el-Murâdî, Ümmü Hasen bint Saîd'le; Benî Âmir b. Lüey'in kardeşi **Abdurrahmân** b. Huveytîb b. Abdüluzzâ, Ümmü Habîb el-Kübrâ bint Saîd'le evlenmiş, **Abdurrahmân** b. Ebî Süfyân b. Huveytîb amcasından sonra Ümmü Habîb'in kocası olmuştur. **Abdullah** b. Abdurrahmân b. Zeyd b. el-Hattâb, Ümmü Zeyd b. el-Kübrâ bint Saîd'i; **el-Muhtâr** b. Ebî Ubeyd b. Mes'ûd, Ümmü Zeyd es-Suğrâ bint Saîd'i; **Âsım** b. el-Münzir b. ez-Zübeyr ise Ümmü Abd bint Saîd'i nikâhlamıştır.

Hız. Peygamber'in Uygulamaları

Kardeşleştirmesi

Mekke'de

Hız. Peygamber (sav.) hak ve karşılıklı dayanışma şeklinde hicretten önce Mekke'de kardeşleştirme faaliyeti gerçekleştirmiştir. Allah Resulü (sav.) kendisiyle Hız. Ali ve Hamza b. Ab-

82 Bu sahâbi, Şûrâ üyesi değildir. (Ed.)

dülmuttalib ile azatlısı Zeyd b. Hârise arasında kardeşlik kurmuştur. Bu kardeşlik sebebiyle Zeyd ile Ebû Tâlib'in oğulları Ali ve Ca'fer arasında Hamza'nın kızının bakımı konusunda [71] rekabet yaşanmış, Allah Resulü (sav.) de kızın teyzesi Esmâ bint Umeyys, Ca'fer'in karısı olduğu için çocuğu Ca'fer'e vermiştir. Allah Resulü (sav.), Osmân b. Affân ile Abdurrahmân b. Avf, ez-Zübeyr b. el-Avvâm ile Abdullah b. Mes'ûd, Ubeyde b. el-Hâris b. el-Muttalib ile Ebû Bekir'in azatlısı Bilâl, Mus'ab b. Umeyr ile Sa'd b. Ebî Vakkâs, Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh ile Ebû Huzeyfe'nin azatlısı Sâlim ve Saîd b. Zeyd ile Talha b. Ubeydullah arasında kardeşlik tesis etmiştir.

Medine'de

Hız. Peygamber (sav.) Medine'ye geldiğinde Ensar ve Muhâcir arasında hak, dayanışma ve akraba olmamalarına rağmen öldükten sonra birbirleriyle mirasçı olacak şekilde kardeşlik tesis etti. Birbirleriyle kardeş yapılanlardan herhangi biri ölmeden Enfâl Suresinin inmesiyle mirasın din kardeşliğiyle değil, kan kardeşliğiyle olduğu hükmü getirilmiştir.

Medine'de Ali b. Ebî Tâlib (ra.) ile Sehl b. Huneyf, Zeyd b. Hârise ile Üseyd b. Hudayr, Ebû Mersed el-Ganevî ile Hamza b. Abdülmuttalib ve Ubâde b. es-Sâmit, Mersed b. Ebî Mersed ile Evs b. es-Sâmit, Bedir şehidi Ubeyde b. el-Hâris b. el-Muttalib [72] ile Umeyr b. Hamâm es-Sülemî, et-Tufeyl b. el-Hâris b. Muttalib ile el-Münzir b. Muhammed b. Ukbe b. Uhayha b. el-Celâh, el-Husayn b. el-Hâris b. el-Muttalib ile Râfi' b. Uncede, Osmân b. Affân ile Evs b. Sâbit veya Ebû Ubâde Sa'd b. Osmân ez-Zerkî, Şücâ' b. Vehb ile Evs b. Havlî, Abdullah b. Cahş el-Esedî ile Âsım b. Sâbit b. Ebi'l-Aklah (ismi Kays), Mihraz b. Nadle ile Yemâme'de öldürülen Umâre b. Hazın, Ebû Huzeyfe b. Utbe b. Rabîa b. Abdüşems ile Abbâd b. Bîşr b. Vakş, Ebû Huzeyfe'nin azatlısı Sâlim ile Muâz b. Mâis, Utbe b. Gazvân ile Ebû Dücâne Semmâk b. Haraşe, Utbe'nin azatlısı Sa'd ile Hirâş b. es-Sımt'ın azatlısı Temîm, Tuleyb b. Umeyr b. Vehb ile el-Münzir b. Amr, ez-Zübeyr b. el-Avvâm ile Ka'b b. Mâlik, Hâtib b. Ebî Beltea ile Ruhayle b. Yahlud, Abdurrahmân b. Avf ile Sa'd b. er-Re-

bî', Sa'd b. Ebî Vakkâs ile Sa'd b. Muâz, Abdullah b. Mes'ûd ile Muâz b. Cebel, Bedir'de öldürülen ve Zûş-Şimâleyn olarak bilinen Benî Zühre'nin halîfi Umeyr b. (Abd)⁸³ Amr b. Nadle el-Huzâî ile yine Bedir'de öldürülen ve kendisine İbn Fushum denilen Yezîd b. el-Hâris, Habbâb b. el-Eret ile Cebbâr b. Sahr, [73] el-Mikdâd b. Amr ile Cebr b. Atîk, Bedir'de öldürülen Umeyr b. Ebî Vakkâs ile Sa'd b. Muâz'ın kardeşi Amr b. Muâz, Mes'ûd b. Rebî' el-Kârî ile Ubeyd b. et-Teyyihân, Ebû Bekir es-Sıddîk ile Hârice b. Zeyd b. Ebî Züheyr, Talha b. Ubeydullah ile Übey b. Ka'b, Ebû Bekir'in azatlısı Bilâl ile Ebû Zür'a el-Has'amî, Âmir b. Führeyre ile el-Hâris b. Evs b. Muâz, Suheyb b. Sinân ile el-Hâris b. es-Sımt, Ebû Seleme b. Abdülesed ile Bedir'de öldürülen Sa'd b. Hayseme, Şemmâs b. Osmân b. eş-Şerîd ile Hanzala b. Ebî Âmir, el-Erkam b. Ebi'l-Erkam ile Ebû Talha⁸⁴ Zeyd b. Sehl, Ammâr b. Yâsir ile Huzeyfe b. el-Yemân, Muattib b. Hamrâ el-Huzâî ile Sa'lebe b. Hâtıb, Ömer b. el-Hattâb (rahimahullah) ile Uveyym b. Sâide -Ömer b. el-Hattâb ile Muâz b. Afrâ'nın kardeş yapıldığı da rivayet edilir. Ömer'in kardeşinin Itbân b. Mâlik olduğu da söylenir.-, her ikisi de Yemâme'de öldürülen Zeyd b. el-Hattâb ile Ma'n b. Adî, Vâkıd b. Abdullah et-Temîmî veya Benî Adî'nin halîfi Husn ile Bişr b. el-Berâ b. Ma'rûr, el-Hattâb'ın halîfi Âmir b. Rabîa el-Anezî ile Yezîd b. el-Münzir b. Serh, Saîd b. Zey b. Amr b. Nüfeyl ile Râfî' b. Mâlik, [74] Bedir'de öldürülen Âkil⁸⁵ b. Ebi'l-Bükeyr⁸⁶ ile yine Bedir'de öldürülen Mübeşşir⁸⁷ b. Abdülmünzir -Müşebbir yerine Mücezzir⁸⁸ b. Ziyâd⁸⁹ olduğu da söylenir.-, Âmir b. Ebi'l-Bükeyr

83 Aslında "Umeyr b. Amr". Parantez içindeki bilgi için bkz. *el-İstîâb*, n. 702; İbn Kuteybe, *Meârif*, s. 164; İbn Sa'd, *Tabakât*, III/1, s. 118; İbn Hacer ve başkaları.

84 Tashih bkz. *el-İstîâb* (n. 21). Aslında Ebû Talha b. Zeyd ve Ebû Talha Zeyd'dir.

85 *el-İstîâb*'da (n. 2158) Nebî (sav.) onu "âkil" olarak isimlendirmiştir. Onun Cahiliye dönemindeki ismi ise "Gâfil"dir.

86 *el-İstîâb*'da (n. 1966/2), İbn İshâk ve diğerlerinde "el-Bükeyr", el-Vâkıdî'de ise "Ebû'l-Bükeyr".

87 *el-İstîâb*'da (n. 1129) "mim" ile "Mübeşşir". Biz de böyle düzelttik. Aslında ise mimsiz "Bişr", ancak bu isim bilinmez.

88 Burada ve Varak (63/B)'de lâm-ı tarifle "el-Mücezzir". Onun babası ile "zâl" ile yazılan "Ziyâd"dır.

89 "Zâl" ile yazılan "Ziyâd". Bkz. Feyrûzâbâdî'nin *Kâmûs*'u (z-v-d) maddesi.

ile Sâbit b. Kays b. Şemmâs, Hâlid b. Ebi'l-Bükeyr ile Zeyd b. Desinne, İyâs b. Ebi'l-Bükeyr ile el-Hâris b. Hazeme, Osmân b. Maz'ûn ile Ebû'l-Heysem b. et-Teyyehân, Abdullah b. Maz'ûn ile Sehl b. Ubeyd b. Muallâ, es-Sâib b. Osmân ile Bedir'de öldürülen Hârise b. Sürâka, Ma'mer b. el-Hâris ile Muâz b. Afrâ, Huneys b. Huzâfe ile Ebû Abs b. Cebr, Abdullah b. Mahrame b. Abdülhazzâ ile Ebû Kays ve Ferve b. Amr, Ebû Sebre b. Ebî [75] Rûhm ile Seleme b. Selâme b. Vaks, her ikisi de Mûte'de öldürülen Vehb b. Serh ile Süveyd b. Amr, Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh ile Muhammed b. Mesleme, her ikisi de Bedir'de öldürülen Safvân b. Beydâ ile Râfi' b. Muallâ, Selmân el-Fârisî ile Ebû'd-Derdâ'yı kardeş yapmıştır.

Kardeşleştirme faaliyeti Bedir'den önce olmuş, Bedir'den sonra herhangi bir kardeşleştirme gerçekleştirilmemiştir.

Elçileri

Nebî (sav.) Cerîr b. Abdullah el-Becelî'yi Yemen'e Zû'l-Kelâ' ve Zû Amr'a gönderdi. Zû Amr, Yahudiydi. Cerîr'e: "Şayet senin arkadaşın gerçek peygamberse bugün ölmesi gerekir. Çünkü ben kitaplarımızda bu ayda bu gün yeryüzündeki son nebînin öleceği bilgisini bulmuştum," dedi. O günü kaydettiler. Bir süre sonra Hz. Peygamber'in vefat etmiş olduğu bilgisini getiren bir haberci ulaştı. Bunun üzerine Zû'l-Kelâ' ve Zû Amr, Müslüman oldular. Zû'l-Kelâ' daha sonra Hz. Ömer'e elçi olarak gitti. Halife de onu gaza için Şam'a gönderdi. Kendisi Muâviye'nin yanında bulunuyorken Sıffin Savaşıda öldürüldü.

Allah Resulü (sav.) Dihye b. Halîfe el-Kelbî'yi Rum Kralı [76] Kayser'e gönderdi. Kayser mektubu alıp kuşağına koydu. Dihye'ye ikramda bulunarak "O benim yurdunda olsaydı, ona tâbi olur ve kendisine yardım ederdim," cevabını verdi.

Hiz. Peygamber (sav.) Şücâ' b. Vehb el-Esedî'yi Cebile b. el-Eyhem el-Gassânî'ye gönderdi.

Benî Esed b. Abdüluzzâ'nın halîfi Hâtıb b. Ebî Beltea'yı İskenderiye hâkimi Mukavkıs'a gönderdi. Mukavkıs kendisine izzet ve ikramda bulundu, ardından Hiz. Peygamber'e (sav.)

İbrâhîm'in annesi Mâriye'yi, onun kız kardeşi ve Abdurrahmân b. Hassân b. Sâbî en-Ensârî'nin annesini (Sîrîn), ayrıca kendi katır ve eşiğini hediye olarak gönderdi.

Allah Resulü (sav.) Amr b. Ümeyye ed-Damrî'yi Necâşî As-hame'ye gönderdi. Necâşî, Ebû Süfyân b. Harb'in kızı Ümmü Habîbe'yi ona nikâhladı. Ümmü Habîbe kocası Ubeydullah b. Cahş ile Habeşistan'a hicret etmişti. Ubeydullah burada Hristiyan oldu ve Hristiyanlık üzere öldü. Allah Ümmü Habîbe'yi korudu, o da İslam üzere kaldı. Necâşî Hz. Peygamber (sav.) adına Ümmü Habîbe'ye 400 dirhem mehir verdi. Ayrıca Allah Resulü'ne (sav.) gömlek, pantolon, sarık, Süvânî –Sudan girişinde Mısır'daki son İslam toprağı olan Süvân köyü– şalı ve basit bir terlik gönderdi. Hz. Peygamber (sav.) bu terlikle abdest almış, ayaklarını meshetmiştir.

Allah Resulü (sav.) Benî Âmir b. Lüey'in müttefiki Salî b. Kays'ı⁹⁰ Yemâme ehline, Benî Ümeyye'nin halîfi el-Alâ el-Had- [77] ramî'yi ise Bahreyn halkına göndermiştir. Bahreynliler Müslüman olmuşlar ve haraçlarını göndermişlerdir. Medine'ye ulaşan ilk haraç 70 bin dirhem kadar Bahreyn haracıdır.

Hz. Peygamber (sav.) Amr b. el-Âs es-Sehmî'yi Umân'a Ezdli el-Cülendâ b. el-Müstekbir'in oğulları Ceyfer ve Abd'e göndermiş, onlar da İslam'a girip Umân'a hâkim olmuşlardır.

Allah Resulü (sav.) Abdullah b. Huzâfe es-Sehmî'yi Kistrâ b. Hüzmüz'e gönderdi. Kistrâ gelen mektubu okuduğunda: "Kendi adını benden önce zikretmiş," dedikten sonra mektubu parçaladı. Bunun üzerine Allah Resulü (sav.) onun hakkında "Allah Fars yurdunu param parça etsin," diye dua etmiş. Bu duasından sonra Farslılar hiç iflah olmamışlardır.

Eşleri

İlki Hadîce bint Huveylid b. Esed b. Abdüluzzâ b. Kusay b. Kilâb'dır. Onun annesi Fâtıma bint Zâide b. el-Esam b. Hiram b. Revâha b. Hicr b. Abd b. Maîs b. Âmir b. Lüey'dir. Hz.

90 Aslında da böyle, meşhur olan ise "Selî b. Amr" (bkz. *el-İstîâb*, n. 2535). Belki de bu isim müellifin Benî Adî b. Âmir'den olan Ensârî "Selî b. Kays b. Amr" ile karıştırmamasından ortaya çıkmıştır.

Peygamber'in (sav.) onunla evliliği şöyle anlatılır: Hatice'nin kölesi Meysere ile birlikte bir sefere çıktıklarında Hz. Peygamber (sav.) bir ağacın altına oturdu. Onu bir rahip gördü ve Meysere'ye kim olduğunu sordu, o da kendilerinden olduğunu söyleyince, rahip onun nebi olduğunu söyledi, ardından [78] da bu yere Meryem oğlu İsa'dan başka sadece onun oturduğunu söyledi. Meysere, geri döndüğünde Hatice'ye rahibin söylediklerini aktardıktan sonra "Biz onunla birlikte yemek yiyorduk, ikimiz de doyuyorduk, ancak yemek olduğu gibi kalıyordu," dedi. Bunun üzerine Hatice içinde olgun hurma bulunan bir sepet istedi, daha sonra kız kardeşi Hâle'yi -ki o Ebû'l-Âs b. er-Rebî' b. Abdülzâ b. Abdüşems'in annesidir- ve Hz. Peygamber'i (sav.) davet etti. Hep birlikte hurmadan yediler, ancak hurma hiç eksilmedi. Hatice, Allah Resulü'ne (sav.)⁹¹ "Beni, amcam Amr b. Esed'den iste," dedi. Amr yaşlı bir adam olup Esed'in ondan başka oğlu yoktu. O ve Hamza, Hatice'ye gittiler. Hatice kendisine bir koyun kesip yemek hazırladı. Sonra yemeği Amr'a gönderdi. Amr yemeği yedi, Hatice ona içki verdi. Sarhoş olunca Hatice, Nebî'ye (sav.) "Amcan Ebû Tâlib'e söyle, bu mecliste beni istesin," dedi. Bunun üzerine Ebû Tâlib gelip Hatice'yi amcasından istedi. Amr'ın sarhoşluğu geçince bir kısım sesler duydu, ne olduğunu sorduğunda kendisine olanları haber verdiler. Bunun üzerine Hatice'ye "Beni aldattın," dedi. Hatice de "Allah'a yemin ederim, o senin (asalet yönünden ailenin) dengindir, işi yarım bırakma" deyince o da evliliğe onay verdi. Hz. Hatice, Hz. Peygamber'den (sav.) önce Ebû Hâle Hind b. en-Nebbâş b. Zürrâre b. Vakdân b. Habîb b. Selâme b. Gavî b. Cerve b. Üseyd b. Amr b. Temîm ile evliydi. Hatice bu evlilikte Hind b. Ebî⁹² Hâle'yi dünyaya getirdi. Hatice, Ebû Hâle'den sonra Atîk b. Âiz b. Abdullah b. Ömer [79] b. Mahzûm'un eşi oldu. Bu evlilikten de Hind isimli bir kız çocuğu dünya geldi. Hind, Sayfî b. Ümeyye b. Âiz b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm ile evlenerek, ondan Muhammed isminde bir erkek çocuk dünyaya getirmiştir. Medine'de Benî Mu-

91 Bu babın tamamında bazı varakların satır aralarında farklı bir hat ile "ve sellem" kelimesi ilave edilmiştir.

92 Aslında "Bint Ebû Hâle". Burada düzeltildi.

hammed b. Sayfî'ye "Benü't-Tâhir" denilirdi. Hatice, Varaka b. Nevfel b. Esed tarafından isimlendirilmiştir. Hz. Peygamber'le (sav.) evliliğinde Hz. Hatice, el-Kâsım, Zeyneb, Ümmü Külsûm, Fâtıma, Abdullah (et-Tâhir, et-Tayyib ikisi de Abdullah'ın sıfatıdır) isimli çocuklar dünyaya getirmiştir.⁹³ Evlendiklerinde Allah Resulü (sav.) 25, Hatice ise 40 yaşındaydı. Evliliklerinde Resûl-i Ekrem'in (sav.) 23, Hatice'nin ise 28 yaşında olduğu da söylenir. Hatice'nin mehri 12⁹⁴ ukiyedir. Allah Resulü'nün diğer eşlerinin mehirleri de bu kadardır. Hatice, Allah Resulü'nün hicretinden önce Mekke'de vefat etmiştir.

Hz. Peygamber (sav.) daha sonra **Sevde** bint Zem'a b. Kays b. Abdüşems b. Abdüved b. Nasr b. Mâlik b. Hisl b. Âmir b. Lüey b. Gâlib ile evlendi. Onun annesi eş-Şemûs bint Kays b. Zeyd b. Amr b. Lebîd b. Hıdâş b. Âmir b. Ganem b. Adî b. en-Neccâr -Teymullah da denilir- b. Sa'lebe b. Amr b. el-Hazrec b. Hârise'dir. Sevde, Hz. Peygamber'den önce es-Sekrân b. Amr b. Abdüşems b. Abdi Ved ile evliydi. es-Sekrân, Süheyl b. Amr'ın kardeşidir. Sevde rüyasında Nebî'nin (sav.) kendisine doğru yürüyüp boynunun üzerine bastığını gördü. Rüyasını kocasına açıkladığında kocası şöyle cevap vermiştir. "Vay ba- [80] bam. Rüyan sadık ise bu benim öleceğime, senin de onun karısı olacağına işaretler." Sevde başka bir gece de rüyasında kendisi yatarken ayın üzerine doğru indiğini gördü. Bu rüyasını da kocasına anlattığında bu defa "Vay babam, çok fazla beklemeden ben öleceğim, sen de benden sonra evleneceksin," dedi. Gerçekten de es-Sekrân kısa süre sonra hastalandı, fazla zaman geçmeden de öldü. Allah Resulü (sav.) onunla nikâhlandı, ancak çok yaşlı olduğu için onu boşadı. Bu bilgi kendisine ulaşınca elbiselerini toplayıp Hz. Peygamber'in namaz için gideceği yola oturdu. Allah Resulü (sav.) kendisine doğru yaklaşıncı ağladı. Daha sonra "Ey Allah'ın Resulü! Müslüman olduktan sonra beni küçük mü düşürüyorsun?" diye sorduğunda ondan hayır cevabını aldı. Bunun üzerine "O zaman

93 Rukıyye adlı kızını daha önce zikretmesine rağmen burada zikredilmemiştir. (Ed.)

94 Aslında "İsnetey aşera"dır. Kâtip yanlış yazmıştır.

senden, beni geri almanı istiyorum,” dedi. Allah Resulü (sav.) de onu tekrar nikâhladı. Sevde daha sonra da “Ey Allah’ın Resulü! Senin rızan olursa ben sıramı Âişe’ye veriyorum. Benim isteğim, senin yüzünü görmektir. Diğer kadınların istedikleri şeyin peşinde değilim. Tek isteğim Allah’ın beni kıyamet gününde senin eşlerinin arasında diriltmesidir,” dedi. Sevde Hz. Peygamber’in çocuklarının bakımını üstlenmiştir.

Allah Resulü (sav.) daha sonra Ebû Bekr b. Ebî Kuhâfe’nin – Osmân b. Âmir b. Amr b. Ka’b b. Sa’d b. Teym b. Mürre b. Ka’b-kızı Âişe ile evlenmek istedi. Âişe’nin annesi Mekkeli Benî Mâlik b. Kinâne kabilesinden Ümmü Rûmân⁹⁵ bint Âmir’dir. [81] Ebû Bekir: “Ey Allah’ın Resulü (sav.)! Daha önceden ben Âişe’yi el-Mut’im b. Adî b. Nevfel b. Abdümenâf’a oğlu Cübeyr b. Mut’im için bahsetmiş ve söz vermiştim. Müsaade et, kızını onlardan alayım,” dedi. Ebû Bekir, kızını el-Mut’im’e vermekten vazgeçince Allah Resulü, şevval ayında 7 yaşındaki Âişe ile evlendi. Hz. Peygamber (sav.) zifafa girmek istediği zaman, annesi Ümmü Rûmân hurma ağaçları arasında arkadaşlarıyla birlikte oynayan Âişe’nin yanına gitti. Onun elinden tutup Hz. Peygamber’e teslim etti. Bu hadise Medine’ye hicretten bir yıl sonra şevval ayında gerçekleşmiştir. Bu esnada Âişe 9 yaşındaydı. Allah Resulü (sav.) vefat ettiğinde Âişe 18 yaşındaydı. Kendisi de hicretin 57. yılında vefat etti. Vâkıdî, Âişe’nin 17 Ramazan 58 Salı gecesi vefat ettiğini, aynı gece vitir namazından sonra defnedildiğini ve cenaze namazının Mervân’ın Medine’deki vekili Ebû Hüreyre tarafından kıldırıldığını söyler.

Hız. Peygamber (sav.) daha sonra **Guzeyye** bint Dûdân b. Avf b. Câbir b. Dıbâb b. Hicr b. Abd b. Muâviye b. Âmir b. Lüey ile evlendi. Bu hanım daha önce Ebû’l-Akr b. Sümâ b. el-Hâris el-Ezdî b. Meydiân b. Mâlik b. Nasr b. el-Ezd’in eşiydi. Bu evlilikten Şerîk b. Ebi’l-Akr dünyaya gelmiş, Guzeyye bu oğluyla künyelenmiştir. Guzeyye bint Dûdân kendisini Hz. Pey-

95 İbn Sa’d’da (VIII. 39) onun nesebi: “Ümmü Rûmân bint Umeyr b. Dehmân b. el-Hâris b. Ganem b. Mâlik b. Kinâne’dir.” Umeyr Ömer’in musağğarıdır (küçültme ifadesidir).

gamber'e (sav.) hibe eden⁹⁶ hanımlardandır. Kendisi Kureyş hanımlarının yanına gider, onları İslam'a çağırır, Müslüman olmaya teşvik ederdi. Mekkeliler onun yaptıklarını anladıklarında kendisine "Seni savunacak kavmin olmasaydı, seni öldürürdük, bu sebeple seni kavmine geri göndereceğiz," dediler. Guzeyye'nin kabilesi çölde yaşıyordu. Kendisine yapılanları şöyle anlatır: Beni üzerinde eyer olmayan bir devenin üzerine bindirdiler. Yiyecek ve susuz bir şekilde terk ettiler. Bu şekilde üç gün kaldım. Üçüncü günü artık hiçbir şey duymuyordum. Daha sonra beni bir yere götürdüler, bağlayıp güneşin insafına bıraktılar. Ben bu vaziyetteyken göğsümde soğuk bir şey buldum. Onu alıp içtim. Bu hâl bende birkaç kere oldu. Suya kandiğim gibi fazlasını da vücuduma ve elbiseme dök-tüm. Onlar uyanıp geldiklerinde üzerimdeki su izini ve benim iyi hâlimi gördüklerinde "Kendini çözüp su buldun ve içtin öyle mi?" dediler. Ben de böyle yapmadığımı söyleyip başıma gelenleri anlattım. Bunun üzerine bana "Sen doğru söylüyor-san, senin dinin bizim dinimizden daha hayırlıdır," dediler. Ardından su kaplarına baktılar, bıraktıkları gibi durduğunu gördüler. Bunun üzerine Müslüman olup onun yoluna tâbi ol-dular. Guzeyye, Nebî'ye (sav.) gelip olanları anlattı, ardından da kendisini ona hibe etti. Allah Resulü (sav.) onu kabul edip evlendi. Ancak yaşlı olduğunu görünce kendisini boşadı.

Burada ismi geçenler, Hz. Peygamber'in (sav.) Mekke'de evlendiği hanımlarıdır.

Allah Resulü (Medine'de) **Hafsa** bint Ömer b. el-Hattâb ^[83] b. Nüfeyl b. Abdüluzâ b. Riyâh b. Abdullah b. Karat b. Rizâh b. Adî b. Ka'b b. Lüey ile evlendi. Annesi Zeyneb bint Maz'ûn b. Habîb b. Vehb b. Huzâfe b. Cumah'tır. Onun Hz. Peygam-ber'den önceki kocası Huneys b. Huzâfe b. Kays b. Adî b. Sa'd b. Sehm'dir. Habeş muhacirlerinden olan Hafsa, hicretin 45. yılında vefat etmiştir.

Resûl-i Ekrem (sav.) daha sonra **Zeyneb** bint Huzeyme b. el-Hâris b. Abdullah b. Amr b. Abdümenâf b. Hilâl b. Âmir b.

Sa'saa ile nikâhlandı. Zeyneb, Cahiliye döneminde "Miskinlerin Annesi" olarak isimlendirilmiştir. Hz. Peygamber'den (sav.) önce Tufeyl b. al-Hâris [b. el-Muttalib]⁹⁷ b. Abdümenâf, sonra onun kardeşi Bedir şehidi Ubeyde b. el-Hâris b. el-Muttalib'in eşi oldu. Ubeyde onu Hz. Peygamber'e hediye etti. Zeyneb, Hz. Hatice'yle birlikte Allah Resulü'nden (sav.) önce vefat eden hanımlarındandır.

Hz. Peygamber'in (sav.) hanımlarından biri de **Ümmü Seleme** Hind bint Ebî Ümeyye b. el-Mugîre b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm'dur. Onun annesi Âtike bint Âmir b. Rabîa b. Mâlik [84] b. Cezîme b. Alkame Cizl et-Taân b. Firâs b. Ganem b. Mâlik b. Kinâne'dir. Onun eşi Ebû Seleme b. Abdülesed b. Hilâl b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm –ki kendisi Seleme, Ömer, Zeyneb ve Dürre isimli çocuklarının babasıdır– hicret ettiğinde Ümmü Seleme'nin kabilesi Mugîreoğulları harekete geçip onu hapsettiler ve kocasıyla birlikte hicret etmesine izin vermediler. Abdülesedoğulları "Biz Ömer b. Ebî Seleme'yi alırız, yanımızda kalır," dediler. Ancak Mugîreoğulları buna karşı çıkarak çocuğun annesinin yanında kalacağını söyleyince aralarında anlaşmazlık çıktı. Karşılıklı çekişmede meydana gelen arbedede çocuğun (Seleme) eli ve omzu yerinden çıktı. Öyle ki ölünceye kadar çocuğun kolu çıkık kalmıştır. Ümmü Seleme her sabah erkenden kalkar Safâ Tepesine oturur kibleye yönelerek şöyle derdi:

Ey göğün kartalı yüksel

Sonra Hilâl ile oğullarını perişan et

Bu şiirinde Benî Hilâl b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm'u kastederdi. Onun bu hâlini görünce Mugîreoğulları kendisini serbest bıraktılar. Daha sonra da Ümmü Seleme Medine'ye geldi. Eşi Ebû Seleme şehit oldu. Ümmü Seleme der ki: "Nebî (sav.) şöyle derdi: Başına bir musibet gelen kişi, 'Ya Rabbi! Bu musibet sebebiyle beni mükâfatlandı; bana bu musibete karşı sabır ihsan eyle, başıma gelenden daha hayırlı bir şey nasip et,' diye dua ederse Allah onun bu talebini yerine geti-

97 Buna ilave etmek gerekir. Bkz. Varak (26/A), ayrıca İbn Sa'd (VIII. 82) ve Taberî'ye (I. 1775; III. 2432).

rir." Ebû Seleme'nin ölümü üzerine ben de bu duayı yaptım. Ne zaman bu duayı etsem, "Ebû Seleme'den daha hayırlı kim var ki?" derdim. Bunun üzerine Resulullah onunla evlenmek istedi. Ancak yaşı ilerlemişti. Şöyle dedi: "Ey Allah'ın Resulü (sav.)! Ben çocukları olan bir kadını, üstelik kıskanç bir kişiyim, ayrıca da yaşımla ilerlemişti," dediğimde bana şu cevabı [85] verdi: "Çocukların hakkında endişe etme, senin ailen Allah ve Resulü'ne emanettir, kıskançlığın da önemli değil, ben Allah'a dua ederim, O da senin kıskançlığını giderir. Yaşın da problem olmaz, zira ben yaş olarak senden de büyüğüm." Bunun üzerine Allah Resulü (sav.) Ümmü Seleme ile evlendi. Bu evlilik akdi ve zifaf şevval ayında gerçekleşmiştir. Ümmü Seleme hicretin 61. yılında vefat etmiş; cenaze namazını Ebû Hüreyre kıldırılmıştır. Şehrin valisi el-Velîd b. Utbe b. Ebî Süfyân da onu Bakî'e defnetmiştir.

Allah Resulü (sav.) daha sonra **Zeyneb** bint Cahş b. Riâb b. Ya'mer b. Sabra b. Mürre b. Kebîr b. Ganem b. Dûdân b. Esed b. Huzeyme ile nikâhlandı. Onun annesi Ümeyme bint Abdülmuttalib b. Hâşim'dir. Zeyneb, Allah Resulü'nden önce onun azatlısı Zeyd b. Hârise el-Kelbî ile evliydi. Hz. Peygamber'in (sav.) Zeyneb'le evliliği şöyle anlatılır: Bir gün Allah Resulü (sav.) Zeyd'in evine geldi. Kapısının önünde Zeyd'e seslendi. Bu esnada üzerine zaferanla kokulanmış bir gömlek giymiş vaziyette Zeyneb'i görünce etkilendi. Ardından da üç defa "Kalpleri çeviren Allah'ı tesbih ederim," sözünü tekrarladı. Bu sırada abdest almakta olan Zeyd onun söylediklerini duydu. Zeyneb'in, Hz. Peygamber'in gönlüne düştüğünü anladı. Sonra Hz. Peygamber'in (sav.) yanına gitti. Birkaç gün geçtikten sonra da Zeyneb'i boşamak istediğini söyledi. Hz. Peygamber (sav.) sebebini sorduğunda onun ahlakının bozulduğunu, kendisine diliyle eziyet ettiğini söyledi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sav.): "Allah'tan kork, eşini yanında tut," cevabını verdi. Ancak Zeyd yine de eşini boşadı. Bunun üzerine Zeyneb'le Allah Resulü (sav.) evlendi. Onun hakkında Allah şu ayetini [86] indirdi: "*Allah'ın nimet verdiği ve senin de nimetlendirdiğin kimseye: 'Eşini bırakma, Allah'tan sakın,' diyor, Allah'ın açığa*

vuracağı şeyi içinde saklıyordun. İnsanlardan çekiniyordun; oysa Allah'tan çekinmen daha uygundu..."⁹⁸ Allah Resulü'nün (sav.) Zeyneb ile evliliği Benî Esed'in övünülecek hadiselerindendir. Nitekim Zeyneb, Hz. Peygamber'in diğer eşlerine karşı şöyle övünürdü: Sizleri velileriniz evlendirdi, hâlbuki beni Allah (cc.) evlendirmiştir. Benî Esed'in övünülecek hadiseleri şunlardır: Zeyneb'in evlenmesi ki Resûl-i Ekrem'i onunla evlendiren Allah, evlilik için elçilik yapan ise Cibrîl'dir. Diğer bir hadise ise Ukkâşe b. Mihsan⁹⁹ ile ilgilidir. Savaş esnasında Ukkâşe'nin kılıcı kırılınca Allah Resulü (sav.) ona bir ağaç dalı verdi, dal onun elinde sert bir metale dönüştü, o da savaştı. Resûl-i Ekrem, onu cennete dâhil etmesi ve yüzünü ay gibi parlatması için Allah'a dua etti. O boynunu uzatarak yürürdü. Şüphe yok ki o cennet ehliyidir. Kendisiyle övünülen diğer Benî Esedli Abdullah b. Cahş'tır: İslam'daki ilk ganimet Amr b. el-Hadramî'nin öldürülmesi esnasında Abdullah b. Cahş'ın aldığı ganimettir. Kur'an'da ganimetle ilgili hüküm gelmeden önce Allah Resulü'nün beşte bir ganimet aldığı ilk ganimet de Abdullah b. Cahş'ın ganimetidir. Aynı şekilde Emîrül-Müminîn olarak ilk isimlendirilen Abdullah b. Cahş'tır. Hz. Peygamber'in (sav.) açtığı ilk sancak da onun sancağıdır. Rıdvan [87] Beyatında ilk biat eden Ebû Sinân b. Vehb¹⁰⁰ Allah Resulü'ne geldiğinde "Sana beyat ediyorum," dedi. Peygamber (sav.): "Ne üzerine biat ediyorsun?" dediğinde, "Gönlümdekine göre," cevabını verdi. Peygamber (sav.): "Gönlünde ne var?" diye sorduğunda "Fetih veya şehadet," dedi. Bunun üzerine Allah Resulü (sav.) onun biatını kabul etti. Daha sonra insanlar da gelip Ebû Sinân'ın biatı üzerine biatlaştılar. Benî Esed Bedir gününde Muhacirlerin yedide birini teşkil etmiştir. Bu savaşta Muhacirlerin toplamı 77 iken, bunların 11'i Benî Esed'dendir. Hz. Peygamber'in atlıları kendilerine ulaşmadan, kendi rıza-

98 Ahzâb, 33/37.

99 O da Esedî'dir. Müellif onu burada Benî Esed menakıbında zikretmiştir.

100 O da Esedî'dir, ancak nesebinde ihtilaf bulunmaktadır (*el-İstîâb*, n. 3113). Onun isminin Vehb olduğu söylenir, bir rivayete göre ise babasının adı Vehb b. Mihsan b. Harsân b. Kays [b. Sabra] b. Mürre b. Kebîr b. Ganem b. Dûdân b. Esed b. Huzeyme'dir.

larıyla İslam'a girmişlerdir. "Müslüman oldular diye seni minnet altında bırakmak isterler. De ki: Müslüman olmanızla beni minnet altında tutmayın, hayır; eğer doğru kimselerseniz, sizi imana erdirmekle Allah sizi minnet altında bırakır,"¹⁰¹ ayeti onlar hakkında nazil olmuştur. Ayrıca Peygamber (sav.) onlar hakkında: "Esed kabilesi Arapların hatipleridir," "Araplar arasında en hayırlı binici Abdullah b. Cahş'tır," buyurmuştur. Ukkâse b. Mihsan: "Ya Resulellah o bizdendir," dediğinde, Allah Resulü (sav.) Cahş ailesinin Abdüşemsoğullarının halîfi olmasını ima ederek, "Hayır o bizdendir," cevabını vermiştir. Benî Mâlik'in kardeşi Dırâr b. el-Ezver de Benî Esed'dendir. Kendisi Hz. Peygamber'e (sav.) elçi olarak gelmiş, ona biat etmiş ve Müslüman olmuştur. Bu esnada Dırâr şöyle demiştir:

Kadehi şarkıcıları ve içkiyi

Salavat ve tekbirle bıraktım

Rabbim alışverişimde mağdur olmayayım

[88]

Zira karşılığında ailemi ve malımı bıraktım

Meydana Muhabber ile daldım ve

Müşriklerle savaşa girdim.

Nebî (sav.) ona: "Allah seni alışverişinde aldatmayacaktır, ey Dırâr," cevabını vermiştir. Allah Resulü (sav.): "Sancağı sizin içinizde açlığa ve susuzluğa en fazla sabır gösteren kişiye vereceğim," demiş ve sancağı Abdullah b. Cahş'a vermiştir. Bunun üzerine Abdullah: "Genç yaşta iken mi bu sancağı taşıyacağım?" dediğinde, Allah Resulü: "Haydi yürü" demiş, o da yürümüş, Allah ona fetih nasip etmiştir. Zeyneb hicretin 20. yılında vefat etti. Namazını Ömer (ra.) kıldırmış, kabrinin üzerine de çadır kurmuştur.

Allah Resulü (sav.) daha sonra **Ümmü Habîbe** bint Ebî Süf-yân b. Harb b. Ümeyye ile evlendi. Onun annesi Safiyye bint Ebü'l-Âs b. Ümeyye b. Abdüşems'tir. Hz. Peygamber'den önce onunla Ubeydullah b. Cahş b. Riâb evlenmişti. Bu evlilikten Habîbe isimli bir kız çocuğu dünyaya geldi. Ümmü Habîbe bu çocuğuyla künyelenmiştir. Habîbe, Dâvûd b. Urve b. Mes'ûd b.

Muattib es-Sekafî ile evlenmiştir. Ubeydullah, eşiyle birlikte Habeşistan'a hicret etti, bir süre burada yaşadılar. Ubeydullah Müslüman olmuşken daha sonra Hristiyanlık dinine geçti ve öldü. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sav.) Amr b. Ümeyye ed-Damrî'yi Habeşistan'a gönderdi. Amr, Hz. Peygamber'i (sav.) Ümmü Habîbe ile nikâhladı. Bu hadise Mekke'nin fethi yılında gerçekleşmiştir. Bu evlilik hakkında *"Allah'ın sizinle, düşmanlık gösterdiğiniz kimseler arasında bir sevgi yaratması umulur; Allah kadirdir, Allah başlıyandır, acıyandır,"*¹⁰² ayeti nazil olmuştur. Burada geçen *meveddet* kelimesi, Allah Resulü'nün (sav.) Ebû Süfyân'ın kızı Ümmü Habîbe ile evliliğidir. [89] Nitekim bu meveddet sebebiyle Ebû Süfyân, Hz. Peygamber'e (sav.) karşı yumuşamıştır. Hz. Peygamber (sav.) Ümmü Habîbe'ye talip olduğu zaman Necâşî ülkesinde bulunan Müslümanları çağırması ve "Bu kadına en yakın olanınız kimdir?" diye sormuş, bunun üzerine Hâlid b. Saîd b. el-Âs: "Ona en yakın olanı benim," cevabını vermiştir. Necâşî de "O hâlde nebinizi evlendirin," demiştir. Saîd de nikâh kıymıştır. Necâşî, Hz. Peygamber (sav.) adına Ümmü Habîbe'ye 400 dinar mehir vermiştir. Ümmü Habîbe daha sonra Hz. Peygamber'e (sav.) gitmiş, hicretin 59. yılında da vefat etmiştir.

Allah Resulü (sav.) daha sonra **Cüveyriye** ile izdivaç yaptı. Huzâa kabilesine mensup olan Cüveyriye'nin adı Berre bint el-Hâris b. Ebî Dırâr b. Habîb b. Âiz b. Mâlik b. Cezîme el-Mustalikî'dir. Cüveyriye Hz. Peygamber'in eşi olmadan önce amcasının oğlu Mesâfi' b. Safvân b. Zîş-Şeref b. Ebî Serh b. Mâlik b. Cezîme el-Mustalikî ile evliydi. Hz. Peygamber (sav.), Mûreysî'de, Benî Mustalik Gazvesinde Cüveyriye'yi esir almış, Cüveyriye Müslümanlar arasında Kays b. Şemmâs ile onun amcasının oğluna pay olarak düşmüş; bu ikisi, Cüveyriye ile belli bir ücret karşılığında serbest kalma anlaşması yapmışlardı. Bunun üzerine Cüveyriye yaptığı anlaşmaya onay istemek için Hz. Peygamber'in yanına geldiğinde, Âişe'nin çadırına girdi, bu esnada Hz. Peygamber de (sav.) içerideydi. Hz. Âişe bu konuda şöyle der: "O hanımı görmem, benim ve Allah

Resulü'nün onda benim gördüğümü göreceğini bilmem, benim için kötü oldu." Hz. Peygamber dışarıya çıkınca Cüveyriye: "Ey Allah'ın Resulü. Ben kavminin efendisi olan el-Hâris b. Dırâr'ın¹⁰³ kızıyım. Başıma, gördüğün bu hâl geldi. Senin de bildiğin bu duruma düştüm. Anlaşmam konusunda bana yardımcı ol, Allah da sana yardım etsin," dedi. Bunun üzerine Allah Resulü (sav.): "Bundan daha hayırlı bir şey olmaz mı? Seni satın alayım, sonra hürriyetine kavuşturayım, sonra da seninle evleneyim." Cüveyriye bu teklifi kabul etti. Allah Resulü (sav.) Cüveyriye ile evlendi. Bu evlilik sebebiyle Mustalikoğulları esirlerinin Müslümanlardan bir kişinin yanında bir kadın bile kalmamacasına hepsi serbest bırakıldı. Müslümanlar: "Resulullah onlarla akraba olmuştur, dolayısıyla bizim bu kadınları alıkoymamız doğru olmaz," dediler. Hz. Âişe de Cüveyriye hakkında şöyle demiştir: "Kadınlar arasında kendi kavmi için Cüveyriye'den daha bereketli bir kadın görmedim." Cüveyriye hicretin 57. yılında vefat etmiş, onun cenaze namazını Mervân b. el-Hakem kıldırmıştır.

Resûl-i Ekrem (sav.), Cüveyriye'den sonra İsrailoğullarının Harun (as.) soyundan **Safiyye** bint Huyey b. Ahtab, b. Şaiyye b. Sa'lebe b. Ubeyd b. Ka'b b. el-Hazrec b. Habîb b. en-Nadr b. en-Nuhâm b. Yanhûm'dur. Onun annesi Berre bint Semuel'dir. Safiyye'nin ilk kocası Sellâm b. Mişkem el-Kurazî'dir. Daha sonra onunla Kinâne b. er-Rebî' b. Ebi'l-Hukayk evlenmiştir. Hz. Peygamber (sav.) Safiyye'yi Hayber'de esir almıştı. Onunla birlikte amcasının kızı da vardı. Allah Resulü (sav.) amcasının kızını Dihye b. Halîfe el-Kelbî'ye verdi. Safiyye'yi ise kendisi için uygun gördü. Allah Resulü (sav.) Safiyye'nin yüzüne baktığında morluk fark etti. Sebebini sorduğunda, Safiyye: "Sen gelmeden önce bir rüya görmüştüm. Vallahi senin durumunla ilgili hiçbir şey hatırlamıyorum. Ben rüyamı kocam Kinâne b. er-Rebî'e anlattım. O da yüzüme vurarak 'Sen Medine'deki kralı istiyorsun,' dedi." Bunun üzerine Allah Resulü (sav.): "Rüyanda ne gördün?" dedi. Safiyye: "Ay yerinden ayrılıp ku-

103 Burada "Dırâr"dır. Ancak müellif bu faslın başında onu "Ebû Dırâr" olarak isimlendirmişti.

cağıma indiğini gördüm,” cevabını verdi. Allah Resulü (sav.) bu rüyadan memnun oldu. Benî Kureyzalılar öldürüldüğü zaman Bilâl’a emrederek Safiyye’yi bulunduğu yerden uzaklaştırmasını istedi. Bilâl de onu ölümlerin üzerinden yürüttü. Bunun üzerine Allah Resulü (sav.): “Ey Bilâl! Senden merhamet gitti mi, onu ölümlerin üzerinde götürüyorsun?” dedi. Daha sonrada deve üzerinde bulunan Safiyye’nin üzerine bir örtü attı ki Müslümanlar bu hareketinden onun Safiyye ile evlendiğini anladılar. Safiyye hicretin 50. yılında vefat etmiştir.

Allah Resulü (sav.) **Meymûne** bint el-Hâris b. Hazn b. Cübeyr b. el-Huzem b. Rabîa b. Abdullah b. Hilâl b. Âmir b. Sa’saa ile evlendi. Onun annesi Himyer halkından Hind bint Avf b. Züheyr b. el-Hâris b. Hamâta b. Cüreş’tir. Meymûne’nin ilk kocası Ebû Rühm b. Abdüluzzâ b. Ebî Kays’tır. el-Abbâs b. Abdülmuttalib’in eşi Ümmü’l-Fadl’ın anne-baba bir kardeşidir. Allah Resulü (sav.) Zeyneb bint Huzeyme’nin vefatı üzerine onunla evlenmiştir. O otururken Huveytîb b. Abdüluzzâ b. Ebî Kays gelerek “Ey Muhammed! Sana verilen süre doldu. Artık beldemizden çık,” dedi. Bunun üzerine Sa’d b. Zeyd el-Ensârî: “Yalan söylüyorsun. Burası sizin değil, onun ve babalarının yurdu,” cevabını verdi. Allah Resulü de: “Yavaş ey Sa’d! Ziyaretçimize kötü söz söyleme,” uyarısını yaptıktan sonra “Ey [92] Huveytîb! Sizin aranızda olmamız, birlikte yemek yememizin ne mahzuru var,” demesine rağmen Huveytîb: “Sen çıkmazsan, sana saldırırım,” tehdidinde bulununca Allah Resulü (sav.) Mekke’den çıktı. Müşrikler de bulundukları yerden çıktılar. Hz. Peygamber (sav.) Ebû Râfi’i geride bırakarak ona “Meymûne’yi bana ulaştır,” talimatını verdi. Ebû Râfi’ onu bir deve üzerine bindirdi. Mekkeliler ondan nefret etmeye ve kendisine “Bu evlilik sana mübarek olmasın,” demeye başladılar. Nihayet Ebû Râfi’ onu Serif’e ulaştırdı. Bu hadise Mekkeliler ile Medinelerin sulhu sebebiyle Mekke’nin Hz. Peygamber (sav.) için üç gün boşaltılması esnasında gerçekleşmiştir. Meymûne bu hadiseden bir süre sonra Mekke’de vefat etmiştir. Onu Abdullah b. Abbâs taşımış, onu taşıyanlara da “Onu yukarı kaldırınız, zira o sizin annenizdir,” uyarısında bulunmuştur.

İbn Abbâs onu Mekke-Medine arasındaki bir konak yeri olan Serif'te defnetmiştir.

Burada ismi geçen hanımları onun zifaf gerçekleştirdiği hanımlarıdır. Onlardan Ümmü Şerîk Guzeyye'yi boşamış, Sevde'yi de boşamak istemiş ancak Sevde kendisini boşamayıp nikâhında tutmasını istemiş, kendi sırasını da Âişe'ye vermiştir. Resulullah bazı kadınlarından ayrılmak istemiş, onlar ise kendisine: "Ey Allah'ın Resulü! Bizden ayrılma, canından ve malından bize istediğin kadar ver," dediler. Bunun üzerine "*Bunlardan istediğini bırakır, istediğini yanında tutabilirsin*,"¹⁰⁴ ayeti nazil olmuştur. Bunun üzerine hanımlarından Sevde, Safiyye, Cüveyriye, Ümmü Habîbe ve Meymûne'yi bu şekilde bırakmıştır. Adı geçen hanımlarına gerek nefsinden gerekse malından kendi dilediğince vermiştir. Yanına aldıkları ise Âişe, Hafsa, Zeyneb ve Ümmü Seleme'dir.

H. Peygamber (sav.) nikâhlendiği bir başka kadın **Havle** ^[93] bint Hüzeyl b. Hübeyre b. Kubeysa b. el-Hâris b. Hurafe¹⁰⁵ b. Sa'lebe b. Bekr b. Hubeyb b. Amr b. Ganem b. Tağlib'dir. Onun annesi Bint Halîfe¹⁰⁶ b. Fadâle b. Zeyd b. İmruülkays b. el-Hazrec el-Kelbî olup Dihyetü'l-Kelbî'nin kız kardeşidir. Bu hanım yolda vefat etmiştir.

Allah Resulü (sav.) Dihye'nin kız kardeşi **Şerâf** ile de nikâhlanmıştır. Onun annesi Kelb kabilesinden Leylâ bint Hâlid b. Câbir b. Hârise b. el-Abîd'dir. Bu hanım da zifaf gerçekleşmeden vefat etmiştir.

H. Peygamber **el-Âliye** bint Zabyân b. Amr b. Avf b. Abd b. Ebî Bekr b. Kilâb ile de evlendi. Bu kadın bir müddet H. Peygamber ile birlikte kaldı. Allah Resulü (sav.) daha sonra onu boşadı.

104 Ahzâb, 33/51.

105 Aslında "kâf" ile "Huraka". *el-İstiâb*'da ise (n. 3273) "fâ" ile "Hurafe". Aynı şekilde "Habîb" eklenerek isim "el-Hâris b. Habîb b. Hurafe" şeklinde zikredilmiştir. İbn Sa'd'da da böyledir (VIII. 114). Biz de ismi buna göre düzelttik.

106 *el-İstiâb*'da (n. 687) ismin arasında "Ferve" ilavesiyle "Halîfe b. Ferve b. Fadâle" şeklindedir.

Resûl-i Ekrem **Senâ** bint Salt b. Hubeyb b. Hârise b. Hilâl b. Harâm b. Semâk b. Avf es-Sülemî ile de nikâhlanmıştı. Bu hanım Abdullah b. Hâzim es-Sülemî'nin halasıdır. Bu hanım Hz. Peygamber (sav.) kendisine ulaşmadan vefat etti.

Hz. Peygamber (sav.) Kureyzalıları esir aldığı zaman Sa'd b. Zeyd el-Eşhelî'yi onların kadınlarını satması için Necid'e gönderdi. Bu kadınlar arasında Amr b. Kureyza'dan **Reyhâne** bint Şem'ûn b. Zeyd b. Hunâfe isimli hanımı kendisi için bekletti. Reyhâne, Abdülhakem isimli amcasının oğlunun yanındaydı. Hz. Peygamber (sav.) ona Müslüman olmayı teklif etti, ancak o reddedip Yahudilikte kaldı. Onun bu tavrı Hz. Peygamber'e (sav.) ağır geldi ve onu kendisinden uzaklaştırdı, ancak gönünden atamadı. Ashabıyla otururken birden terlik sesi duydu. Ardından da "Bu bana Reyhâne'nin Müslüman olduğunu müjdeleyen Sa'lebe b. Saiyye el-Kurezî'nin sesidir," dedi. Gerçekten de böyle olmuştu. Bunun üzerine Allah Resulü (sav.) ona evlilik teklif ederek üzerine örtü attı. Reyhâne ise ona şöyle dedi: Benimle evlenme, beni mülkünde tut. Reyhâne, Hz. Peygamber'in (sav.) mülkündeyken Allah Resulü (sav.) vefat etmiştir. Onun evi Âliye'de bulunuyordu.

Resûl-i Ekrem (sav.) **Esmâ** bint en-Nu'mâm b. el-Esved b. el-Hâris b. Şerâhîl b. Kindî b. el-Cevn ile de evlendi. Esmâ, kавminin en güzel ve en genç hanımlarındandı. Hz. Peygamber (sav.) yabancı kadınlarla evlenmeye başlayınca Hz. Âişe: "Peygamber elini yabancılara attı. Neredeyse onlar onun ilgisini bizden çevirecekler," derdi. Allah Resulü (sav.) Kinde heyetiyle geldiğinde Esmâ ile evlenmek istedi. Peygamber hanımları onu gördüklerinde kıskandılar, kendisine "Onun yanında değerli olmak istiyorsan, yanına geldiğinde 'Allah'a sığınıyorum' de," tavsiyesinde bulundular. O da kendisine denileni yapınca Allah Resulü (sav.) Esmâ'dan yüz çevirerek: "Allah'a sığınmış olandan mı? Haydi ailene git," dedi. Onun yanından çıktığında kızgınlığı yüzünden anlaşıyordu.

Eş'as b. Kays: "Allah seni üzmez, ey Allah'ın Resulü! Seni [95] güzellik ve soyca Esmâ'dan geri kalmayan bir hanımla evlen-

direyim mi?" dedi. Allah Resulü (sav.): "O kim?" dediğinde Eş'as: "Kız kardeşim **Kayle**," dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sav.): "Aldım gitti," dedi. Eş'as, Hadramevt'e dönüp kız kardeşini hazırladı, yola çıkardı. Onlar Yemen'den ayrılırken, Allah Resulü'nün vefat haberi gelince Eş'as kız kardeşini geri gönderdi. Bunun üzerine onunla İkrime b. Ebî Cehil evlendi. Daha sonra Esmâ bint en-Nu'mân b. el-Esved ile el-Muhâcir b. Ebî Ümmeyye el-Mahzûmî nikâhlandı. Hz. Peygamber (sav.) onu Yemen'e vali olarak tayin etmişti. el-Muhâcir buradayken Allah Resulü (sav.) vefat etmişti. Esmâ, el-Muhâcir'den sonra Kays b. Mekşûh el-Murâdî'nin eşi oldu. Esmâ, Allah Resulü'nün evlendiği son kadındır.

Allah Resulü (sav.) Kindeli **Cüveniyye** ile evlenmiştir, Esmâ bint en-Nu'mân ile değil. Resulullah (sav.) Bedir Savaşı gazilerinden Ebû Üseyd b. Sâidî'yi bu hanımı getirmesi için gönderdi. O da ismi geçen hanımı getirdi. Hafsa, Âişe'ye veya Âişe Hafsa'ya şöyle dedi: "Sen onun saçını kınala, ben de tarayayım." Bunu yaparken onlardan biri "Allah Resulü (sav.) kadınlarının yanına girdiğinde kendisine 'Senden Allah'a sığınıyorum,' denirse bundan memnun olur," dedi. Allah Resulü (sav.) onun yanına girdiğinde o kendisine denileni söyledi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sav.) elbisesinin yeniyle yüzünü kapadı ve üç defa "Sığınılacak olana sığındın," dedi. Sonra dışarı çıkarak "Ey Ebû Üseyd! Bu hanımı ailesine götür, ona çeyiz olarak beyaz pamuklu kumaş ver," talimatını verdi. Tarihçiler bu hanımın üzüntüden öldüğünü rivayet ederler.

Resûl-i Ekrem (sav.) **Senâ** bint Süfyân b. Avf b. Ka'b b. [96] Ebî Bekir b. Kilâb ile de evlenmiştir. Hz. Peygamber (sav.) Ebû Üseyd el-Ensârî'yi, kendisiyle evlenmek istediği Benî Âmir'den Amre bint Yezîd b. Ubeyd b. Ruâs¹⁰⁷ b. Kilâb isimli kadına gönderdi. Daha sonra onunla evlendi. Ancak deri hastalığının olduğunu öğrenince boşadı.

Hız. Peygamber'e (sav.) şair Kays b. el-Hatîm'in kız kardeşi Leylâ bint el-Hatîm b. Adî b. Amr (O en-Nebî b. Mâlik b. el-

107 *Tabakâtu İbn Sa'd*'da (VIII. 102) çift "vâv"lı olarak "Ravvâs" şeklindedir.

Evs b. Hârîse'dir) geldi. Allah Resulü (sav.) sırtı güneşe dönük dalgın vaziyetteyken bu hanım gelip omzuna dokundu. Hz. Peygamber (sav.) bunun üzerine: "Kim o, aslanlar yiyesice," dedi ki o bu sözü çok söylerdi. Hanım da "Ben kuşları doyuran, rüzgârla yarışan Leylâ bint el-Hatîm, geldim ki sana nefsimi arz edeyim, sen de benimle evlen," dedi. Hz. Peygamber de "Tamam," dedi. Kadın kabilesine dönüp Allah Resulü'nün kendisiyle evlendiğini söyledi. Oradakiler kendisine: "Yanlıştı yaptın, sen kıskanç bir kadınsın, hâlbuki onun başka hanımları var, sen onu kıskanırsın, o da sana beddua eder, öyleyse nikâhın iptalini iste," dediler o da öyle yaptı. Bir gün bu hanım Medine'de bir duvarın dibinde yıkaniyordu, üzerine aniden bir kurt saldırdı ve Hz. Peygamber'in dediği gibi onu parçaladı, kadın bu saldırı sonucunda öldü.

Hz. Peygamber (sav.) **Safiyye** bint Bişâme el-Anberiyye'yi [97] Uyeyne b. Hısn el-Fezârî Seriyyesi sonucunda esir olarak aldı. Onu kendisiyle evlenme veya kocasına iade etme konusunda muhayyer bıraktı. Kadın kocasını tercih edince, onu gönderdi. Bu gazve sebebiyle "*Sana odaların ötesinden seslenenlerin çoğu akletmeyen kimselerdir*,"¹⁰⁸ ayeti nazil olmuştur.

Allah Resulü (sav.) **Dubâa** bint Âmir b. Karat b. Seleme b. Kuşeyr b. Ka'b b. Rabîa b. Âmir b. Sa'saa ile evlenmeyi arzu etti. Bu hanım daha önce Hevze b. Ali el-Hanefî'nin karısıydı. Kocasını ölünce ona çok mal miras kaldı. Ardından onunla Abdullah b. Cüd'ân evlendi, fakat onun çocuğu olmuyordu, bu sebeple kendisinden boşanmak istedi, o da karısını boşadı. Daha sonra Dubâa ile Hişâm b. el-Mugîre evlendi. Bu evlilikten Seleme dünyaya geldi. Seleme, Müslümanların en hayırlılarından biriydi. Dubâa ise Arabın en güzel kadınlarından. Onun güzelliği Hz. Peygamber'e (sav.) ulaşınca onu oğlu Seleme'den istedi. O da annesiyle bu konuyu görüşeceğini söyledi. Hemen gelip haberi ona verdiğinde annesi: "Hz. Peygamber için mi benimle istişare ediyorsun, haydi dön ve evlendir," dedi. O da döndü, ancak Allah Resulü'ne (sav.) Dubâa'nın yaşlı

bir kadın olduğu bilgisi ulaşınca, oğlu Seleme ona geldiğinde annesiyle evlenmekten vazgeçti, bu şekilde evlilik gerçekleşmemiş oldu.

Hz. Peygamber'le (sav.) evlilik süreci tamamlanmayan hanımlardan biri de **Ümmü Hânî** bint Ebî Tâlib'dir. Bu hanımı Cahiliye döneminde hem Hz. Peygamber (sav.) hem de Hübeyre b. Ebî Vehb b. [Amr b.]¹⁰⁹ Âiz b. İmrân b. Mahzûm istemişti, ancak onunla Hübeyre evlendi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sav.): "Amcacığım, beni bırakıp kızını Hübeyre ile evlendirdin," dediğinde amcası: "Ey kardeşimin oğlu! Biz bu sayede onlarla akraba olduk, kerim olan kerim olanla denk olur," cevabını verdi. Bu evlilikten Hânî, Yûsuf ve Ca'de dünyaya geldi. Sonra bu hanım Müslüman olunca, İslam onu kocasıyla ayırdı. Sonra da Hz. Peygamber (sav.) bu hanım ile evlenmek istedi. Ümmü Hânî ona: "Ben seni Cahiliye döneminde seviyordum, şimdi niye sevmeyeyim! Fakat ben çocuklu bir kadını, sana eziyet vermelerini istemem," cevabını verdi. Bunun üzerine Allah Resulü (sav.) şöyle buyurdu: "Binek hayvanına binen kadınların en hayırlıları, Kureyş hanımlarıdır; çocuğunu küçüklüğünde sever, kocasının elindeyken de onu korur."¹¹⁰

İskenderiye Kralı Mukavkis Hz. Peygamber'e (sav.) **Mâriye** ve kız kardeşini hediye etmişti. Allah Resulü (sav.) Mâriye'yi eş edindi, ondan İbrâhîm isimli çocuğu oldu. Kız kardeşini el-Hassân b. Sâbit'e hediye etti, bu evlilikten de Abdurrahmân dünyaya geldi.

Allah Resulü (sav.) dokuz hanımı varken vefat etti. Bunlar Âişe, Hafsa, Sevde, Ümmü Habîbe, Ümmü Seleme, Zeyneb, Cüveyriye, Meymûne, Safiyye'dir. Bu hanımlarından Âişe, Hafsa, Ümmü Habîbe ve Ümmü Seleme Kureyşlidir. Hanımları içinde ilk önce vefat eden Zeyneb bint Cahş el-Esedîyye ile Safiyye bint Huyey'dir. Daha sonra Hz. Ömer'in halifeliği döneminin sonunda Sevde hayatını kaybetti. Muâviye'ye biatın başlan- [99] gıcında Hafsa vefat etti. Muâviye'nin ölümünden bir yıl önce

109 Aslında Varak (24/B)'den ilave.

110 Aynı şekilde bkz. *Târîhu Taberî*'ye (üçüncü bahis, s. 2438-2439).

ise Ümmü Habîbe vefat etti. Âişe ile Cüveyriye, Muâviye'nin halifeliliğinde vefat ettiler. Ümmü Seleme ise Yezîd zamanında öldü ki o müminlerin anneleri arasında en son vefat edendir. Allah Resulü (sav.) Âişe'nin yanına iki gün giderdi; biri kendi günü, diğeri ise Sevde'nin ona verdiği gündü. Sair zevcelerine ise birer gün şeklinde giderdi.

Bacanakları

Hatice tarafından Hz. Peygamber'e (sav.) er-Rebî' b. Abdüluzzâ b. Abdüşems bacanak olmuştur. er-Rebî' daha önce Hâle bint Huveylid ile evliydi. Bu evlilikten Ebü'l-Âs b. er-Rebî' dünyaya gelmişti. Hâle, Hatice'nin anne-baba bir kız kardeşidir. Ebü'l-Âs, Hz. Peygamber'in (sav.) kızı Zeyneb ile evlendi. Bu evlilikten Ali ve Ümâme dünyaya geldi. Ali b. Ebî Tâlib ise Fâtıma'dan (ra.) sonra Ümâme ile evlilik gerçekleştirmiştir.

Rabîa b.¹¹¹ Abdüluzzâ b. Abdüşems de Hz. Peygamber'in (sav.) bacanağıdır. Çünkü o, kardeşinden (er-Rebî') sonra Hâle ile evlenmiştir.

Hâle vesilesiyle Katan b. Vehb b. Amr b. Habîb b. Sa'd b. Mâlik el-Mustalikî'de Hz. Peygamber'e (sav.) bacanak olmuştur. Bu evlilikten Resulullah'ın Amr b. Luhay'a benzettği Abdüluzzâ b. Katan dünyaya geldi. Amr b. Luhay ise İsmâîl'in (as.) dinini (tevhidi putperestliğe) değiştiren ilk kişidir.

Hâle sebebiyle Hz. Peygamber'le (sav.) bacanak olanlardan biri de Vehb b. Abd b. Câbir b. Ubeyd b. Mâlik b. es-Sekâfî olup bu evlilikten Katan b. Vehb dünyaya gelmiştir.

Hatice'nin kardeşi Hâlide b. Huveylid sebebiyle Hz. Peygamber'e (sav.) İlâc b. Ebî Seleme b. Abdüluzzâ b. Gîre de bacanak olmuştur.

Abdullah b. Bicâd b. el-Hârise b. Sa'd b. Teym b. Mürre b. Ka'b ise Rukayka bint Huveylid'le evliliği sebebiyle Hz. Peygamber'e (sav.) bacanak olmuş, Rukayye bu evlilikten Emetullah bint Abdullah'ı dünyaya getirmiştir.

111 Aslında ise "Rabîa b. Abd b. Abdüluzzâ" olup kâtibin hatası sebebiyle böyle yazılmıştır.

Allah Resulü (sav.) Âişe sebebiyle ez-Zübeyr b. el-Avvâm ile bacanak olmuştur. Zira o Âişe'nin baba bir kız kardeşi Esmâ bint Ebî Bekr'in kocasıydı. Bu evlilikten Abdullah, Urve, el-Münzir, Âsım, Ümmü Hasen ve Âişe bint ez-Zübeyr dünyaya gelmişlerdir.

H. Peygamber (sav.) Talha b. Ubeydullah ile bir kere Ümmü Külsûm b. Ebî Bekr –ki bu evlilikten Zekeriyya ve Âişe isimli çocuklar dünyaya gelmiştir. Ayrıca Hamne bint Cahş, Ümmü Seleme'nin kız kardeşi Kureybe bint Ebî Ümeyye sebebiyle (Talha ile) toplamda üç defa bacanak olmuştur.

Resûl-i Ekrem (sav.) Abdurrahmân¹¹² b. Abdullah b. Ebî Rabîa b. el-Mugîre b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm ile baca-^[101] nak olmuştur. Zira kendisi Ebû Bekir'in kızı Ümmü Külsûm ile (Talha b. Ubeydullah'tan) sonra evlenmiş, bu evlilikten İbrâhîm, Osmân, Mûsâ ve bir kız çocuğu dünyaya gelmiştir.

Sevde bint Zem'a vasıtasıyla Allah Resulü (sav.) ile Abdurrahmân b. Avf b. Abdüavf b. Abd [b.]¹¹³ el-Hâris b. Zühre bacanak olmuştur. Çünkü Sevde'nin kız kardeşi Ümmü Habîbe bint Zem'a onun eşiydi. Abdurrahmân, Zeyneb bint Cahş sebebiyle Allah Resulü (sav.) ile bir kez daha bacanak olmuştur. Çünkü Abdurrahmân, Ümmü Habîbe bint Cahş ile de evlilik gerçekleştirmiştir. Ancak bu evlilikten çocuk dünyaya gelmemiştir.

Âmir b. Lüeyoğullarının kardeşi Huveytîb b. Abdüluzzâ b. Ebî Kays, Sevde'nin anne-baba bir kız kardeşi Ümmü Külsûm ile gerçekleştirdiği izdivaç sebebiyle Allah Resulü (sav.) ile bacanak olmuştur. Ümmü Külsûm, bu evlilikten Abdurrahmân b. Huveytîb'ı dünyaya getirmiştir.

Hafsa bint Ömer sebebiyle Abdurrahmân b. Zeyd b. el-Hatâtâb da Allah Resulü'ne (sav.) bacanak olmuştur. Çünkü Hafsa'nın anne-baba bir kardeşi Fâtıma onun eşiydi. Bu evlilikten bir kız çocuğu dünyaya gelmiştir.

112 Varak (21/B)'de de görüldüğü gibi bu şahıs Abdurrahmân el-Ehvel'dir.

113 Parantez içindeki bilgi *el-İstîfâb* (n. 1679) ve *Tabakâtu İbn Sa'd*'dan (I/1, s. 7-8) alınmıştır.

Hafsa'nın baba bir kardeşi Rukiyye bint Ömer ile evlenen İbrâhîm b. Nuaym en-Nuhâm el-Adevî de Hz. Peygamber'in (sav.) bacanaklarındandır. Rukiyye'nin annesi Ümmü Külsûm bint Ali b. Ebî Tâlib'dir.

- [102] Yine Hafsa'nın baba bir kardeşi Zeyneb bint Ömer¹¹⁴ ile izdivaç gerçekleştiren Abdullah b. Abdullah¹¹⁵ b. Sürâka b. el-Mu'temer b. Enes b. Ezât b. Riyâh b. Abdullah b. Karat b. Rizâh da Hz. Peygamber'le (sav.) bacanak olmuştur. Ma'mer'den sonra bu hanım el-Hublâoğullarından Ma'mer b. Abdullah b. Abdullah b. Übeyy b. Selûl'ün eşi olmuş, bu ikinci evlilikten Osmân b. Abdullah doğmuştur.

Allah Resulü (sav.) hanımı Ümmü Seleme vesilesiyle Muâviye b. Ebî Süfyân b. Harb b. Ümeyye ile de bacanak olmuştur. Zira Muâviye, Ümmü Seleme'nin baba bir kız kardeşi Kureybe es-Suğrâ bint Ebî Ümeyye b. el-Mugîre ile evlenmiştir. Bu evlilikten çocuk dünyaya gelmemiştir. Benzer şekilde Ümmü Seleme'nin baba bir kız kardeşi Kureybe el-Kübrâ bint Ebî Ümeyye vesilesiyle Zem'a b. el-Esved b. el-Muttalib b. Esed b. Abdüluzzâ da Allah Resulü'ne (sav.) bacanak olmuştur. Bu evlilikten Abdullah, Vehb ve Zeyd dünyaya gelmiştir. Zem'a Tâif Muhasarasında öldürülmüş ve soyu devam etmemiştir. el-Hâris b. Zem'a ise Bedir'de kâfir olarak ölmüştür.

Muâviye'den sonra Kureybe es-Suğrâ ile evlenmek suretiyle Abdurrahmân b. Ebî Bekr es-Sıddîk de Allah Resulü'nün bacanağı olmuştur. Bu evlilikten ise Abdullah b. Abdurrahmân isimli bir çocuk dünyaya gelmiştir.

- Ömer b. el-Hattâb da Resûl-i Ekrem'in bacanaklarındandır. [103] Zira o Kureybe es-Suğrâ ile evliydi. Ancak İslam dini onların arasını ayırmıştır.

Münebbih b. el-Haccâc es-Sehmî de Allah Resulü'nün (sav.) bacanaklarındandır. Zira kendisi Ebû Ümeyye'nin ismi zikredilmeyen bir kızıyla evliydi.

114 Ömer'in kızları ve onların kocaları hakkında bkz. Varak (21/B).

115 Aslında da "Abdullah" tekrarlanmıştır. "Abdullah b. Sürâka b. Mu'temer" de bilinen bir sahabidir.

Talha, Kureybe bint Ebî Ümeyye vesilesiyle Allah Resulü (sav.) ile bacanak olmuştur.

Ebû Ümeyye'nin ismi zikredilmeyen kızıyla evliliği sebebiyle Abdullah b. Saîd el-Hakem de Resûl-i Ekrem'e (sav.) bacanak olmuştur.

Abdullah b. Cüd'ân'ın mevlası Suheyb b. Sinân en-Nemerî, Rayta bint Ebî Ümeyye –başka bir rivayete göre ise Bint Übeyy b. Rabîa b. el-Mugîre– sebebiyle Allah Resulü (sav.) ile bacanak olmuştur.

Hiz. Peygamber'e (sav.) Zeyneb bint Cahş vesilesiyle onun kız kardeşi Hamne bint Cahş b. Riâb ile evlenen Mus'ab el-Hayr b. Umeyr b. Hâşim b. Abdümenâf b. Abdüddâr da bacanak olmuştur. Bu evlilikten Zeyneb isminde bir kız çocuğu dünyaya gelmiştir. Onların kızı Zeyneb ile Abdullah b. Abdullah b. Ebî Ümeyye b. el-Mugîre evlenmiş, bu evlilikten Muhammed, Mus'ab ve Kuraybe dünyaya gelmiştir. Kureybe ile de Ömer b. Abdurrahmân b. el-Hâris b. Hişâm evlenmiş, bu evlilikten Hafs¹¹⁶ dünyaya gelmiştir. Mus'ab b. Umeyr'den sonra Hamne bint Cahş ile Talha b. Ubeydullah evlenmiştir. Bu evlilikten de [104] Muhammed es-Seccâd ve İmrân dünyaya gelmişlerdir.

el-Hâris b. Nevfel b. Abdülmuttalib, Ümmü Habîbe bint Ebî Süfyân vasıtasıyla Hiz. Peygamber (sav.) ile bacanak olmuştur. Zira kendisi Hind bint Ebî Süfyân'ın kocasıdır. Bu evlilikten Abdullah el-Fakîh –Bebet b. el-Hâris–, Muhammed b. el-Hâris el-Ekber, Rabîa, Abdurrahmân, Remle, Ümmü'z-Zübeyr, Zuraybe¹¹⁷ ve Benü'l-Hâris b. Nevfel'den bir kadın dünyaya gelmiştir.

Ümmü Habîbe ile baba bir kardeş olan Remle bint Ebî Süfyân ile evlenen Ebû Huzeyfe b. Utbe b. Rabîa da Allah Resulü

116 Aslı şöyledir: "Daha önce ona Abdurrahmân b. Avf ez-Zührî kocalık yapmıştır. Onun yanında [Ümmü] Habîbe b. Cahş bulunuyordu, ancak bu kadın çocuk dünyaya getirmemiştir." Varak (37/B)'nin sonunda zikrettikten sonra bu isim kâtibin hatasıyla tekrarlanmıştır. Cümle kesilmiş olduğu için biz de hazfettik.

117 Aslında "tı-ط" ileidir. Ancak Wüstenfeld bu ismi *Tabakâtu İbn Sa'd*'dan "zı-ط" ile nakletmektedir.

ile bacanak olmuştur. Ebû Huzeyfe, Yemâme Savaşında şehit olmuştur.

Daha sonra Ramle ile Saîd b. Osmân evlenmiş, onların Muhammed isimli çocukları olmuştur. Remle'nin daha sonraki kocası ise Abdûlmelik b. Mervân'ın öldürdüğü Amr el-Eşdak b. Saîd b. el-Âs b. Saîd b. el-Âs b. Ümeyye evlenmiş, Remle bu evlilikten çocuk dünyaya getirmemiştir.

Asıl ismi Üheyb b. el-Muttalib b. Esed olan es-Sâib b. Übey b. Hubeyş'ten sonra Cüveyriye bint Ebî Süfyân ile izdivaç gerçekleştiren Abdurrahmân b. el-Hâris b. Ümeyye el-Asğar b. Abdüşems de Resûl-i Ekrem'in bacanaklarındandır. Bu hanım ne Abdurrahmân ne de es-Sâib'den çocuk doğurmuştur.

[105] Safvân b. Ümeyye b. Halef b. Vehm b. Huzâfe b. Cumah, Ümmü Habîbe'nin anne-baba bir kız kardeşi Ümyeme¹¹⁸ bint Ebî Süfyân ile evlenmek suretiyle Hz. Peygamber'e (sav.) bacanak olmuştur. Bu evlilikten Abdurrahmân b. Safvân isimli bir çocuk dünyaya gelmiştir. Aslında Safvân b. Ümeyme ile Huveytib b. Abdüluzâ b. Ebî Kays b. Abdûd b. Nasr b. Mâlik b. Hısl b. Âmir b. Lüey'den –ki bu evlilikten Ebû Süfyân b. Huveytib dünyaya gelmiştir– sonra evlenmiştir.

Hz. Peygamber (sav.) ile bacanak olanlardan biri de İyâz b. Ganem b. Câbir b. Abdüluzâ b. Âmir b. Umeyre b. Vedîa b. el-Hâris'tir. Kendisi Ümmü Habîbe'nin baba bir kız kardeşi Ümmü'l-Hakem b. Ebî Süfyân ile evlilik gerçekleştirmiştir. Bu hanımın annesi Hind bint Utbe'dir. Ancak İslam bu evliliği ortadan kaldırmıştır. Daha sonra bu hanımla Abdullah b. Osmân b. Abdullah b. Rabîa b. el-Hâris b. Habîb b. el-Hâris b. Mâlik b. Hutayt es-Sakafî evlenmiş, Abdurrahmân bu evlilikten dünyaya gelmiştir. Bu çocuk ona nispet edilerek kendisine Abdurrahmân b. Ümmü'l-Hakem denilirdi. Abdullah b. Osmân ise Tâif Savaşında kâfir olarak öldürülmüştür.

Hz. Peygamber (sav.) Benî Zühre'nin halîfi olan Saîd b. el-Ahnes –Ebû Saîd es-Sükkerî'ye göre bu Saîd, Kureyş'e buğ-

118 Aslında da böyledir. Ancak *Tabakâtu İbn Sa'd*'da (VIII. 174) "Ümeyne"dir.

zetmesi sebebiyle Nebî'nin (sav.) "Allah onu uzaklaştırsın," dediği kişidir- İbn Şüreyk b. Vehb b. İlâc es-Sekafî'nin de bacanağıdır. Bu şahıs Ebû Süfyân'ın kızı Sahra ile evlenmiş, bu evlilikten çocuklar dünyaya gelmiştir. Teyzesi Ümmü Habîbe'den hadis rivayet eden Ebû Bekr b. Sâid b. el-Ahnes de bu çocuklardandır.

Urve b. Mes'ûd b. Âmir b. Muatteb es-Sekafî de Allah Resulü'nün bacanaklarındanıdır. Rivayet edilir ki Allah Resulü (sav.) onun hakkında "O Yâsîn¹¹⁹ ashabı gibidir," demiştir. Uvre Tâif'in üst tarafından ezan okumuş veya kelime-i tevhid getirmiş, bunun üzerine Tâifli bir kişi ok atarak onu öldürmüştür. Urve, Ebû Süfyân'ın kızı Meymûne ile evliydi. Bu evlilikten Dâvûd isimli bir çocuk dünyaya gelmiştir. Urve'den sonra Meymûne ile el-Mugîre b. Şu'be es-Sekafî evlenmiştir. Huveytib b. Abdüluzzâ'dan sonra Ümeyme bint Ebî Süfyân ile evlenen Abdullah b. Muâviye el-Abdî de Hz. Peygamber'in (sav.) bacanaklarından olmuştur.

Meymûne bint el-Hâris vasıtasıyla Hamza b. Abdülmutta-lib (ra.) Hz. Peygamber (sav.) ile bacanak olmuştur. Zira Meymûne'nin anne bir kız kardeşi Selmâ bint Umeys onun eşiydi. Onun annesi ise Himyerli¹²⁰ Hind bint Avf b. el-Hâris b. Hutâme b. Cüreş'tir. Umeys'ten anne bir kız kardeşler ise Hz. Peygamber'in (sav.) eşi Meymûne, Ümmü'l-Fazl Lübâbe'dir -Bu hanım el-Abbâs b. Abdülmuttalib'in oğullarının annesidir.- Bu iki hanım el-Hâris b. Hazen b. el-Hilâl'in kızlarıdır. Lübâbe es-Suğrâ bint el-Hâris b. Hazen ile el-Kusaymâ¹²¹ bint el-Hâris b. Hazen ise Meymûne'nin anne-baba bir kız kardeşleridir. [107] Azze bint el-Hâris de aynı şekilde anne-baba bir kız kardeşlerdendir. Zeyneb bint Huzeyme b. el-Hâris b. Abdullah el-Hilâlî ise onların anne bir kız kardeşidir. Meymûne'nin anne bir kız kardeşleri ise, Selmâ, Esmâ ve Sellâme bint Umeys'tir. Selmâ, Hamza'dan Emetullah -Ümâme- isminde bir kız çocu-

119 Yâsîn Suresine işaret.

120 Bu konuda ayrıca bkz. Varak (34/A).

121 Ancak Varak (40/B) de bu hanım "el-Asmâ bint el-Hâris" olarak isimlendirilmiştir. *Tabakâtü İbn Sa'd*'da da (VIII. 203) "Lübâbe es-Suğrâ, o el-Asmâ'dır," şeklindedir.

ğu dünyaya getirmiştir. Allah Resulü (sav.) bu kızı Seleme b. Ebî Seleme ile evlendirmiştir. Allah Resulü (sav.) Hamza'nın kızıyla evlendirdiği zaman Seleme'nin kendisinin annesiyle evlenmesine izin vermesini kastederek "Şimdi bunu karşılık olarak kabul ettin mi?" derdi.

Allah Resulü (sav.) ile Lübâbe el-Kübrâ ile evlenen el-Abbâs b. Abdülmuttalib de bacanak olmuştur. Bu evlilikten el-Abbâs'ın çocukları, el-Fazl er-Redif (Hz. Peygamber Veda Haccı esnasında onu devesinin terkisine bindirmiştir), el-Hibr Abdullah, el-Cevâd Ubeydullah, Ma'bed -Ma'bed, Afrika'da şehit oldu-, Abdurrahmân -Şam'da şehit oldu-, Kusem -Semerkant'ta şehit oldu- ve Ümmü Hâbib dünyaya gelmiştir. Bu kardeşler kadar şerefli ve kabirleri birbirlerine uzak kardeşler yoktur. Ma'bed, Afrika'da; Abdurrahmân, Şam'da; Abdullah, Tâif'te; Ubeydullah, Medine'de; Kusem, Semerkant'ta; Fazl, Şam'da ölmüştür.

Ebû Tâlib'in iki oğlu Ca'fer ile Ali ve Ebû Bekir es-Sıddîk de Allah Resulü (sav.) ile bacanak olmuşlardır. Esmâ bint Umeys, Ca'fer'in eşi idi. Onunla birlikte Habeşistan'a hicret etti. Bu [108] evlilikten Abdullah, Avn ve Muhammed dünyaya geldi. Ca'fer (ra.) Mûte'de şehit oldu. Daha sonra Esmâ ile Ebû Bekir (ra.) evlendi. Bu evlilikten de Mısır'da öldürülen, ardından da bir eşiğin içine konulup yakılan Muhammed dünyaya geldi. Ebû Bekir'den sonra Ali b. Ebî Tâlib, Esmâ'nın kocası oldu. Bu evlilikten de Yahyâ ve Avn dünyaya geldiler.

Şeddâd b. Üsâme b. Amr (el-Hâd: Misafirler kendisine gel-sinler diye ateş yakan) b. Abdullah b. Câbir b. Bir¹²² b. Utvâre b. Âmir b. Leys b. Bekr b. Abdümenât b. Kinâne de Allah Resulü'ne bacanak olmuştur. Zira bu şahıs, Hamza'dan (ra.) sonra Selmâ bint Umeys ile evlenmiş, bu izdivaçtan Abdullah ve Abdurrahmân isimli çocuklar dünyaya gelmiştir.

Zeyneb bint Huzeyme ile nikâhlanan et-Tufeyl b. el-Hâris b. el-Muttalib de Allah Resulü'ne (sav.) bacanak olanlardandır.

122 Ashında da "Birr b. Utvâre". İbnü'l-Esir'in *Üsdü'l-Gâbe*'sinde (II. 389) ise "Bişr", *el-İstîâb*'da da (n. 2585) böyledir.

el-Velîd b. el-Mugîre b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm da Hz. Peygamber'in (sav.) bacanaklarındandır. el-Velîd, Lübâbe es-Suğrâ ile evlenmiş, bu evlilikten Seyfullah-Hâlid b. el-Velîd dünyaya gelmiştir.

Hz. Peygamber'in Uhud günü bizzat eliyle öldürdüğü Übey b. Halef b. Vehb b. Huzâfe b. Cumah, el-Asmâ bint el-Hâris ile evlenmek suretiyle Allah Resulü'ne bacanak olmuştur. Ebû Übey ile bir kız kardeşi bu evlilikten dünyaya gelmiştir.

Ziyâd b. Abdullah b. Mâlik b. Büceyr el-Hilâlî de Azze bint el-Hâris ile evlenmek suretiyle Allah Resulü'ne bacanak olmuştur.

Has'am kabilesinden Abdullah b. Ka'b b. Abdullah b. Kuayb ^[109] b. Münebbih b. el-Hâris b. Münebbih b. el-Evs, Selâme bint Umeyys ile evlenerek Hz. Peygamber (sav.) ile bacanak olmuş, bu evlilikten Ümeyye dünyaya gelmiştir. Ümeyye ile Abdullah b. Ca'fer b. Ebî Tâlib (ra.) evlenmiş, bu evlilikten Sâlih el-Asğar, Esmâ, Lübâbe dünyaya gelmişlerdir. Araplar arasında, damatları konusunda Ümmü Meymûne ve kardeşlerinin anneleleri olan Hind bint Avf'tan daha şerefli bir kadın yoktur.

Şair Hassân b. Sâbit b. el-Münzir b. Harâm el-Ensârî de Allah Resulü'nün (sav.) bacanaklarından olmuştur. Hassân, takva sahibi ve hiçbir kadınla cima etmemiş iktidarsız olan Safvân b. Muattal üzerinden Hz. Âişe'ye iftira atanlardandır. Hassân, Yemâme'de şehit düşmüştür. Allah ayetle¹²³ Hz. Âişe'nin beraetini açıkladığında, Allah Resulü'nün kendisine had uyguladıklarından birisi de Hassân'dır.

Safvân bunun üzerine Hassân'ın üstüne yürüyüp kılıcıyla kendisine vurmuş ve şöyle demiştir:

*Al sana kılıcımın ağız zira ben
Hicvedildiğimde şair değilim*

Bunun üzerine Benî Neccâr, Safvân'ı yakalayıp bağlamışlar ve Hz. Peygamber'e (sav.) getirmişlerdir. O da Hassân'dan, ^[110] Safvân'ın darbesini affetmesini istemiş, o da kabul edip

123 Bkz. Nûr, 24/11-20. ayetler.

Safvân'ı affetmiştir. Bunun üzerine Allah Resulü (sav.) Has-sân'a Mâriye'nin kız kardeşi Kıptî Şîrîn'i hediye etmiş, bu birliktelikten Abdurrahmân b. Hassân dünyaya gelmiştir.

Allah Resulü (sav.) ile Abdurrahmân b. Avf ez-Zührî ile Benî Âmir b. Lüey'in kardeşi Huveytîb b. Abdüluzzâ iki kere, Talha b. Ubeydullah et-Teymî ise üç kere bacanak olmuşlardır.

Gazveleri¹²⁴

Allah Resulü'nün (sav.) ilk gazvesi hicretin 2. yılında gerçekleşti. Saferden birkaç gün geçince gazve için sefere başladı. Benî Damre ile antlaşma yapıp onlara bir emannâme verdi. Daha sonra Veddân ve Ebvâ'ya ulaştı. Herhangi bir hadiseyle karşılaşmadan rebîulevvel ayının başında geri döndü.

Hz. Peygamber (sav.) 3 Rebîülâhir 2 Pazartesi günü harekete geçerek Medine'den Şam'a doğru üç konaklık bir mesafede bulunan Buvât'a ulaştı. Burada herhangi bir olumsuzlukla karşılaşmadan rebîülâhirin çıkmasına on gün kala pazartesi günü geri döndü.

Yine aynı yılın cemâziyelûlâsında Zâtü'l-Uşeyre Gazvesi gerçekleşti. Allah Resulü (sav.) bu seferde Benî Müdlîc ve halîfleriyle (antlaşmalılar) görüşmeler yapıp kendileriyle antlaşma imzalamıştır. Herhangi bir olumsuzlukla karşılaşmadan bu ayın bitmesine sekiz gün kala Medine'ye geri dönmüştür.

- [111] Allah Resulü (sav.) 12 Cemâziyeâhire Pazartesi günü Bedru'l-Ülâ Gazvesine çıkmış, herhangi bir çatışma olmaksızın bu gazveden ayın son günlerinde dönmüştür.

Hz. Peygamber (sav.) 2 Şaban Perşembe günü Medine'den hareketle Yenbu'a kadar ulaşmış, herhangi bir hadise gerçekleşmeden geri dönmüştür.

Allah Resulü (sav.) 14 Şaban Salı günü Sefvân'a gitmiş, burada Benî Gıfâr ve Eslem ile ittifak antlaşması imzalamış, sonra geri dönmüştür.

124 Bazı gazvelerin tarihleri hakkında *Kitâbü'l-Muhabber* ile elimizde bulunan diğer meğazi kitapları arasında farklılıklar bulunmaktadır.

Daha sonra Bedir (*el-Batşetü'l-Kübrâ*= zorlu, şiddetli)¹²⁵ gerçekleşti. Allah Resulü (sav.) savaş için 8 Ramazan Çarşamba günü yola çıktı. Zafer kazanıp Kureys'ten insan öldürüp esirler aldı. Ramazan ayının bitimine sekiz gün kala çarşamba günü zafer kazanmış, ganimet elde etmiş olarak Medine'ye döndü.

Allah Resulü (sav.) şevval ayında cuma günü Karkaratü'l-Küdr Gazvesine çıkıp bu ayın bitimine on gün kala geri döndü. Seferde çobanlarıyla birlikte hayvan sürüleri ele geçirdi, başka herhangi bir olumsuzlukla karşılaşmadan Medine'ye geri döndü.

Daha sonra Sevîk Gazvesi gerçekleşmiştir. Ebû Süfyân b. Harb Medine'ye yönelmişti. Bunun üzerine Allah Resulü (sav.) zilhicce ayının bitimine yedi¹²⁶ gün kala pazar günü harekete geçti. Ebû Süfyân yanındakilerle birlikte kaçtı. Onlar yanlarında bulunan azıklarını geride bırakınca, Müslümanlar^[112] bunları aldılar. Kureysliler: "Muhammed'in arkadaşları sevîk içmek için çıktılar," demiştir. Allah Resulü (sav.) zilhiccenin tamamlanmasına sekiz gün¹²⁷ kala herhangi bir olumsuzluk yaşamadan geri dönmüştür.

Hicretin 3. yılında Allah Resulü (sav.) Benî Fatyûn'u¹²⁸ herhangi bir çatışma çıkmadan yurtlarından uzaklaştırdı, onlar da Şam'a gittiler.

Allah Resulü (sav.) bu yılının muharrem ayının sonunda Zû Emer'de Benî Enmâr b. Buğayz kabilesi üzerine yürüdü. Bu sefer sonucunda atlı olanlara üç, yaya askerlere bir deve olmak üzere ganimet taksim etti. 5 Safer 3 tarihinde herhangi bir çatışma yaşamadan geri döndü.

125 Duhân, 44/16. ayete işaret.

126 Aslında "Zilhiccenin tamamlanmasına yedi gün kala çıktı ve sekiz gün kala da döndü" şeklindedir. Böyle olamaz. Doğrusu sekiz gün kala çıktı, yedi gün kala döndü şeklindedir.

127 Aslında da "Zilhiccenin bitimine yedi gün kala çıktı, sekiz gün kala döndü," şeklindedir. Ancak bu doğru olmaz. Doğrusu sekiz gün kala çıktı, yedi gün kala döndü," olmalıdır.

128 *Târîhu't-Taberî*'de de (s. 1424) "fâ" ile "el-Fatyûn" şeklindedir. Aslında "kâf" iken biz onu "fâ" ile düzelttik.

H. Peygamber (sav.) 7 Safer Pazar günü Benî Kaynuka'yı muhasara etti. Onları şehirden sürdü, ancak eskiden halîfleri olan Abdullah b. Übeyy b. Selûl'ün ricasıyla kanlarını bağışladı. Herhangi bir sıkıntıyla karşılaşmadan safer ayı içinde geri döndü.

Daha sonra Bahrân Gazvesi gerçekleşti. Resulullah (sav.) rebîülâhirin başında Medine'den yola çıkıp el-Fera' bölgesinde bulunan Bahrân'a ulaştı. Herhangi bir düşmanla karşılaşmadan geri döndü.

Bunun ardından Uhud Gazvesi oldu. Resulullah (sav.) 14 [113] Şevval Cuma günü Medine'den hareket etti. Allah onun ashabından bir kısmına şehadet ikram etti.

Uhud'dan sonra Hamrâu'l-Esed Gazvesi gelir. Bu sefer için Resulullah (sav.) şevval ayının tamamlanmasına on dört gün kala pazar günü hareket etti, herhangi bir sıkıntıyla karşılaşmadan geri döndü.

H. Peygamber (sav.) hicretin 4. yılında Nadîroğulları Gazvesini gerçekleştirdi. Bu amaçla 12 Rebîülevvel¹²⁹ Salı günü Medine'den hareket edip onları yirmi üç gün muhasara etti, ardından da şehirden uzaklaştırdı. Rebîülâhirin beşinde de Medine'ye geri döndü.

Zâtü'r-Rikâ' Gazvesi: Resulullah (sav.) 10 Cemâziyelûlâ Pazartesi günü bu sefer için harekete geçti, çarşamba günü ise herhangi bir düşmanla karşılaşmadan Medine'ye döndü.

Bedrû'l-Mev'id de bu yılda gerçekleşmiştir. Allah Resulü (sav.) bu gazve için şaban ayının başında Medine'den yola çıkmış, aynı ayın onuna tekabül eden çarşamba günü, herhangi bir çatışma yaşanmadan dönmüştür.

Hendek Gazvesi: Bu gazve 10 Şevval Perşembe günü başlamış, 1 Zilkade Cumartesi gününe kadar devam etmiştir. Allah Resulü (sav.) Hendek'in ardından Kureyza Gazvesi'ni gerçek-

129 Aslında "rebîülâhir" iken biz "rebîülevvel" olarak düzelttik. Bunun kâtip hatasından kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Çünkü H. Peygamber'in Rebîülâhir'in 12'sinde çıkıp aynı ayın son beş gününde geri dönmesi mümkün değildir.

leştirdi. Hendek Gazvesinin tamamlandığı gün Kureyza yur-duna yürüyüp onları yirmi beş gün muhasara etti. 4 Zilhicce Pazartesi günü bu seferi tamamladı.

Hicretin 5. yılında Allah Resulü (sav.) Dûmetü'l-Cendel ^[114] Gazvesi için hazırlık yaptı. Zira Arap tüccarlar ona Ukeydir b. Abdülmelik es-Sekûnî'nin kendilerine zulmettiği şikâyetinde bulunmuşlardı. Bunun üzerinde Allah Resulü (sav.) muharrem ayının başlangıcında pazartesi günü harekete geçti. Onun geldiği haberi Ukeydir'e ulaşınca kendisi kaçtı, çarşıları da terk etti. Resulullah (sav.) başka bir olumsuzlukla karşılaşmadan safer ayının ilk günlerinde aynı yoldan geri döndü.

Bu yılda Hüzeyl kabilesine mensup Benî Lihyânlılara karşı bir gazvesi gerçekleştirildi. Resûl-i Ekrem, Hubeyb b. Amr¹³⁰ ve arkadaşlarının intikamını almak üzere cemâziyelûlâ ayında salı günü harekete geçti. Benî Lihyanlılar dağlara sığındılar. Allah Resulü (sav.) Küdr adı verilen su kaynağında onların bir kısmı üzerine hücum etti. Allah onları hezimete uğrattı. Resulullah (sav.) onların mallarını ganimet olarak aldı. Oradan ayrılıp Usfân'a gitti. Buradan, Mekke'ye 6 mil uzaklıkta bulunan el-Hedire'ye askerî birlik gönderdi. Kureyş kafilesi onu yanılttı, o da herhangi bir çatışma olmadan geri döndü.

Allah Resulü (sav.) Medine'ye üç günlük mesafede bulunan Zû Karad Gazvesine çıktı, ancak herhangi bir karşılaşma gerçekleşmeden geri döndü.

Resûl-i Ekrem, hicretin 6. yılında Müreysî' Gazvesine çıktı. Müreysî, Huzâa kabilesine mensup Mustalikoğullarının su kaynağıdır. Bu sefer için şaban ayının başında cumartesi günü harekete geçti, ganimet elde edip aynı ay içinde geri döndü.

Bu yılda Hudeybiye Gazvesi de gerçekleşmiştir. Resulullah (sav.) bu amaçla zilkade ayının başında perşembe günü harekete geçti. Hudeybiye'de antlaşma imzalandıktan sonra zilhiccenin sonu veya 5 Muharrem'de Medine'ye geri döndü. ^[115]

130 Burada böyle, ancak Varak (165/B)'de; İbn Hişâm (s. 638) ve Taberî'de (s. 1501) ise onun adı "Habîb b. Adî b. Mâlik" şeklindedir.

Hicretin 7. yılında Allah Resulü (sav.) Hayber'e yürüdü. Kaleyı on günden fazla muhasara altında tuttu. Buradan Kurâ Arabiyye'ye¹³¹ geçti, herhangi bir çatışma yaşamadan rebîülâ-hirin başında buradan ayrıldı.

Hayber'in ardından Kaza Umresi gerçekleştirildi. Allah Resulü (sav.) umre için 6 Zilkade Pazartesi günü Medine'den harekete geçti. Mekke, Allah Resulü (sav.) için üç günlüğüne boşaltıldı.

Hicretin 8. yılının ramazan ayında Mekke fethedildi. Aynı yılın şevval ayının ortasında Huneyn Gazvesi, peşinden Tâif Gazvesi ve fethi¹³² gerçekleştirildi. Yine bu yılda Huneyn ile Tâif arasında el-Ci'râne Umresi yapıldı.

- [116] Hicretin 9. yılında Zorluk Ordusu olarak bilinen Tebük Gazvesi yapıldı. Resulullah (sav.) bu sefer için receb ayının başlangıcında pazartesi günü yola çıkıp şevvalin sonunda geri döndü. Hz. Peygamber'in (sav.) gazveleri bunlardır.

Seriyyeleri

Hz. Peygamber (sav.) rebülevvel ayının başında Ubeydullah b. el-Hâris b. Abdülmuttalib'in komutasında bir seriyye hazırladı. Birlik, Seniyyetü'l-Merre denilen yere ulaştı. Burada İkrime b. Ebî Cehil ile karşılaşılsa da aralarında herhangi bir çatışma olmadı. Seriyye ayın sonunda Medine'ye geri döndü.

Allah Resulü (sav.) aynı ayın ortasında Hamza'nın riyasetindeki bir seriyyeyi deniz sahiline gönderdi. O da ayın sonunda herhangi bir düşman grubuyla karşılaşmadan geri döndü.

Hz. Peygamber (sav.) receb ayının başında Sa'd b. Ebî Vakâs'ı Harrâr'a gönderdi. O da herhangi bir problemle karşılaşmadan geri döndü. Resulullah (sav.) receb ayının son on gü-

131 Ebû Ubeyde *Kitâbü'l-Emvâl*'de (n. 23, s. 9) "Kurâ Arabiyye, Fedek vs". Ebû Ubeyde der ki: "Burası Arapçada tenvinle yazılan "Kurâ Arabiyyetün" şeklinde ifade edilir. Araplar benzer şekilde "Dâru'l-Âhire, Salâtü'l-Ölâ" derler. Muhaddisler ise kelimeleri tenvinsiz olarak "Kurâ Arabiyye" olarak okurlar. Bu konuda ayrıca Yahyâ b. Âdem'in *Harâc*'ı (n. 619-622) ile Yâkût'un *Mu'cem*'inde "Arîne" maddesine bkz.

132 Aslında böyle, ancak diğer siyer ve hadis kitaplarına göre fetih gerçekleşmemiştir.

nünde Abdullah b. Cahş b. Riâb el-Esedî'yi Nahle'ye gönderdi. Abdullah, Tâif'ten gelip Mekke'ye giden Amr b. el-Hadramî ile karşılaşınca onu öldürüp elindeki malları ganimet olarak aldı. Ganimette humusla ilgili hüküm inmeden önce Allah Resulü'ne ganimetin beşte biri ayrıldı. Bu hadise sebebiyle ^[117] *"Sana hürmet edilen ayı, o aydaki savaşı sorarlar. De ki: O ayda savaşmak büyük suçtur,"*¹³³ ayeti nazil oldu. Abdullah b. Cahş, şabanın ilk gününde gazveden döndü.

Yine bu yılının 10 Şevval Pazar günü Allah Resulü (sav.) Gâlib b. Abdullah el-Leysî'yi sefere gönderdi. Gidenler Benî Süleym ile karşılaşınca onlarla savaştılar. Seriyeye şevvalin bitimine on dört gün kala cumartesi günü ganimetle birlikte geri döndü.

Hicretin 3. yılında Muhammed b. Mesleme ile Silkân¹³⁴ b. Selâme, Yahudi Ka'b b. Eşref'e gönderildi. Onlar da Ka'b'ı öldürdüler. Yine bu yılda Allah Resulü (sav.) Ebû Seleme b. Abdülesed el-Mahzûmî'yi Katan'a gönderdi. Bu sefer esnasında Urve b. Mes'ûd el-Fezârî şehit olmuştur.

Receb ayının ortasında Abdullah b. Üneys, Yahudi olan Selâm b. Ebi'l-Hukayk'a gönderildi, o da Sellâm'ı öldürdü. Bu yılın receb ayının tamamlanmasına beş gün kala Zeyd b. Hârise Karad'a¹³⁵ gönderildi, ancak herhangi bir olumsuzlukla karşılaşmadan geri döndü.

Yine bu yılın şevval ayının sonunda Hamza'nın halîfi Mersed b. Kenân¹³⁶ el-Ganevî'yi er-Recî'e gönderildi. O burada ^[118] Benî Lihyân ile karşılaştı. Müslümanların reisi Mersed burada şehit düştü. Aynı şekilde Âsım b. Sâbit b. Ebi'l-Aklah da şehit edildi. Onun cesedini bal arıları korudu, bu sebeple Mekke müşrikleri onun başını alamadılar. Gece olduğunda bir sel gelip olun cesedini alıp götürdü. Hubeyb ve İbnü'l-Desinne esir edildiler. Kureyşliler onları Ten'im'de astılar.

133 Bakara, 2/217.

134 Taberî, *Târîh*'inde şöyle rivayet eder (s. 1370): "Selkân b. Selâme b. Vakş, Benî Abdileşhel'den Ebû Nâile'dir."

135 Aslında da "Karad" şeklindedir. *Târîhu't-Taberî*'de (s. 1758) ise "Zeyd b. Hârise Gazvesi, el-Karade Necid'de bir su kaynağıdır," ifadesi geçer.

136 *el-İstîâb*'da Kenân maddesinde onun Ebû Mersed olarak künyelendiği zikredilir. İbn Habîb onun adını Varak (27/A)'da da zikreder.

Hicretin 4. yılında el-Münzir b. Amr es-Sâidî dördü Muhacir, yirmi altısı Ensardan oluşan Müslümanlarla birlikte Bi'ru Maûne'ye gitti. Onların tamamı öldürüldü. Amr b. Ümeyye ed-Damrî ise –Kinâne'ye intisaplı olduğu için Âmir b. et-Tufeyl tarafından serbest bırakıldı. Bu hadise safer ayının bitimine on gün kala gerçekleşmiştir. Âmir b. et-Tufeyl, Ümeyye, Cebbâr b. Selmâ b. Mâlik b. Ca'fer b. Kilâb ile Ebû Bekir'in azatlısı Âmir b. Führeyre'yi de öldürdü. Mızrağı önden vurup sırtından çıkardı. Âmir, onun mızrağından kurtuldu ve gözleri önünde yükselip semaya çıktı. Cesedi ölüler arasında bulunamadı.

Bu yılda Allah Resulü (sav.) Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh'ı Sîfü'l-Bahr'e gönderdi. Ebû Ubeyde herhangi bir düşmanla karşılaşmadan geri döndü.

Yine bu yılda Zeyd b. Hârise, Benî Süleym'in yurdunda bulunan el-Cemûh'a¹³⁷ sefer gerçekleştirdi. O da herhangi bir düşmanla karşılaşmadan geri döndü. Allah Resulü (sav.) bu yılda Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh'ı Zâtü'l-Kassa'ya sevk etti. Ebû Ubeyde herhangi bir düşmanla karşılaşmadan geri döndü.

- [119] Hicretin 5. yılında Hz. Peygamber (sav.) Abdullah b. Üneys el-Cühenî'yi Nubeyh¹³⁸ el-Hüzelî'nin üzerine gönderdi. O da Nubeyh'i Urane'de öldürdü. Yine bu yılda Allah Resulü (sav.) Amr b. Ümeyye ed-Damrî ile Seleme b. Eslem'i Ebû Süfyan'ı öldürmek üzere gönderdi. Ancak fark edilince kaçtılar. Aynı şekilde Abdullah b. Revâha'yı Yahudi Üseyr b. Zârim'i¹³⁹ öldürmesi için gönderdi, o ve arkadaşları Üseyr'i öldürdüler. Allah Resulü (sav.) Gâlib b. Abdullah el-Leysî'yi Celuhoğulları¹⁴⁰ yurdu el-Kedîd'e gönderdi. Ancak, herhangi bir toplulukla karşılaşmadan geri döndü.

137 "el-Cemûh" noktasız "hâ" ile yazılmıştır. *Târîhu't-Taberî*'de ise (s. 759) bu kelime "mim"li olarak "el-Cemûm" şeklinde geçer.

138 Aslında böyledir. İbn Hişâm'ın *Sîre*'sinde (s. 981), *Tabakâtu İbn Sa'd*'da (II. 35) ise "Süfyan b. Hâlid b. Nübeyh" şeklindedir. Mezkûr isim Taberî *Târîh*'inde ise (s. 1760) "Hâlid b. Süfyan b. Nebîh" şeklinde yazılmıştır.

139 Aslında böyle. Taberî'de ise (s. 1760), "Yesîr b. Rizâm".

140 Aslında böyle. Onların meşhur olan isimleri ise şeddeli "vâv" ile "Benü'l-Mülevvih"tir (bkz. Taberî, s. 1758). Bu kabile "Bülevvih" şeklinde de isimlendirilmiştir.

Aynı yıl Zeyd b. Hârise'yi bir ordunun başında Vâdilkurâ'ya gönderdi. Zeyd geri döndüğünde onu Ümmü Kırfe el-Fezârî'ye gönderdi. O da Ümmü Kırfe'yi öldürdü. Onun kızı Hind'i de esir etti. Allah Resulü (sav.) bu kadını Seleme b. el-Evka' veya Seleme b. Selâme b. Vakş'a hediye etti.

Bu yılda Allah Resulü (sav.) Ömer b. el-Hattâb'ı Kâra'ya gönderdi. Bölge halkı dağlara çekildi. Zorlu bir adam olan [120] Ömer, yanındakilerle birlikte onlara hücum etti, iki eliyle taş atmaya başladı. Allah Resulü (sav.) Bilâl b. el-Hâris el-Mûzenî'yi Benî Mâlik b. Kinâne üzerine gönderdi. Onların yurtlarında bir at dışında ganimet bulamadılar. Onu da Resulullah'a (sav.) getirdiler. Yine bu yılda Allah Resulü (sav.) Bişr b. Süveyd el-Cühenî'yi Benü'l-Hâris b. Kinâne üzerine gönderdi. Ondan kaçarak ormanlık bir alana sığındılar. O da ormanı ateşe verdi. Müslümanlar geri döndüklerinde Allah Resulü (sav.) kendilerine "Yaptığınız ne kadar kötü bir şeydir," demiştir.

Allah Resulü (sav.) Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh'ı bir ordunun başında Esed ve Tay kabileleri üzerine gönderdi. Ancak o kimseyle karşılaşmadan geri dönmüştür. Benzer şekilde Ömer b. el-Hattâb'ı Türebe'ye gönderdi, o da kimseyle karşılaşmadan geri döndü.

Hicretin 6. yılında Allah Resulü (sav.) Beşîr b. Sa'd'ı Fedek bölgesine gönderdi. O ve arkadaşları bu sefer esnasında öldürüldü. Aynı şekilde Gâlib b. Abdullah'ı da Fedek'e gönderdi. O, Beşîr ve arkadaşlarını öldüren kişileri yok etti. Bu yılda Ka'b b. Umeyr el-Gifârî, Zâtü'l-Etlâh'a gönderildi. Onunla gidenlerin tamamı bu seferde şehit edildiler.

Allah Resulü (sav.) bu yılda Abdurrahmân b. Avf'ı bir seriyyenin başında Kelb kabilesine gönderdi. Aynı zamanda [121] ona kabilenin reisinin kızıyla evlenmesi talimatını verdi. O da el-Esbağ'ın kızıyla evlendi. Bu yılda Abdullah b. Revâha bir seriyyenin başında Hayber'e hücum edince, Hayberliler kalelerine çekildiler. Kuşatma on gün kadar devam etti. Sonunda onların bütün hayvanlarını ele geçirdi.

Hicretin 9. yılında Allah Resulü (sav.) Muhayyisa b. Mes'ûd'u bir seriyyenin başında Fedek'e gönderdi. Fedek halkı antlaşmaya razı oldu. Bu yılda Allah Resulü (sav.) Zeyd b. Hârise'yi bir ordunun başında Cüzâm kabilesi üzerine gönderdi. Zira Cüzâmlılar Hz. Peygamber'in (sav.) mektubunu Kayser'e götüren Dihye b. Halîfe el-Kelbî'nin dönüşü esnasında yolunu kesmişlerdi. Zeyd onlar üzerine saldırı düzenleyip mallarını ele geçirdi. Sonra kabilenin ileri gelenleri onu hoşluk ve cömertlikle karşılayınca o da bundan memnun oldu ve bir kısmı onun davetini kabul etti.

Bu yılda Fedek hadisesi gerçekleşti. Fedekliler, Allah Resulü'nün Benî Kureyza'ya yaptıklarından ve Hayber gibi olmaktan korkmuşlardı. Burası Allah'ın, Resulü'ne (sav.) savaşız veya atla çiğnenmeden ikramıydı. Allah Resulü (sav.) buranın halkına yarıcı usulü toprağı işlemek ve ne zaman isterse onları çıkarmak şeklindeki Hayber şartlarını uyguladı.

[122] Yine bu yılda Amr b. el-Âs es-Sehmî'nin Zâtü's-Selâsil Gazvesi gerçekleşti. Onunla birlikte orduda Ebû Bekir, Ömer, Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh da bulunuyordu. Amr, yardım talebinde bulundu. Allah Resulü (sav.) de Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh'ın riyasetinde içinde Ebû Bekir ile Ömer'in de bulunduğu yardım kuvveti gönderdi. Ebû Saîd der ki: Ebû Bekir ve Ömer (ra.), Amr b. el-Âs'ı Hz. Peygamber'e (sav.) şikâyet ettiler. O da "Benden sonra sizin üzerinize kimse emîrlik yapamaz," dedi. Bu söz Ebû Bekir ile Ömer'in halifeliğini tekit etmektedir.

Bu yılda Allah Resulü (sav.) Ebü'l-Avcâ¹⁴¹ es-Sülemî'yi Benî Süleym'e bir seriyyeyle gönderdi. Ebü'l-Avcâ şehit oldu. Yine bu sene Ukkâşe b. Mihsan'ı bir seriyyenin başında el-Gamra'ya gönderdi. Ukkâşe herhangi bir problemle karşılaşmadan geri döndü. Aynı şekilde Allah Resulü (sav.) Zeyd b. Hârise'yi bir ordunun başında Taraf'a gönderdi. O da herhangi bir olumsuzlukla karşılaşmadan geri döndü.

141 Aslında da bu şekilde "Ebü'l-Avcâ". *Tabakâtu İbn Sa'd*'da (I/1, s. 89) "İbn Ebi'l-Avcâ" diyor, ondan rivayet eden Vâkidî de. Ya'kûbî'nin matbu nüshasında bu isim (II. 78) "Ebü'l-Avcâ" iken el yazması nüshasında ise "İbnü'l-Avcâ" şeklindedir. Bu hususa Ya'kûbî'nin matbu nüshasının talikinde de işaret edilmiştir.

Yine bu yılda Allah Resulü (sav.) Ebü'l-Hadred es-Eslemî'yi bir seriyyenin başında Edam'a gönderdi. Onunla birlikte Ebû Katâde ile Muhallim b. Cessâme de bulunuyordu. Muhallim, Cahiliye döneminde aralarındaki bir mesele sebebiyle Eşca' kabilesinden kendilerini İslam selamıyla karşılamasına rağmen Âmir b. el-Ezbat isimli şahsı öldürdü. Olay bu şekilde Hz. Peygamber'e (sav.) haber verilince ona: "Önce eman verip [123] sonra öldürdün mü?" diye sordu. Bunun üzerine Allah acele karar vermeyi yasaklayan ayet indirdi: "*Size, Müslüman olduğunuzu bildirene, dünya hayatının geçici menfaatine göz dikerek: 'Sen mümin değilsin,' demeyin.*"¹⁴² Muhallim: "O kendini korumak için selamı diliyle söyledi, yoksa İslam onun kalbine yerleşmemiştir," cevabını verdi. Allah Resulü (sav.) bunun üzerine: "Sen imanının orada olduğunu veya olmadığını tespit için kalbini yarıp baktın mı yoksa," diye çıkıştı. Allah Resulü (sav.) ona beddua etti. Yedi veya sekiz gün geçmeden Muhallim öldü. Daha sonra defnedildi, ancak toprak onu dışarı attı. Tekrar gömdüler, tekrar cesedi dışarı atıldı. Hadise Allah Resulü'ne (sav.) haber verildiğinde şöyle demiştir: "Toprak ondan daha şerli insanları kabul etmiştir. Allah aranızdaki günah sebebiyle ibret için size bunu göstermek istemiştir."

Bu yılda Allah Resulü (sav.) Abdullah b. Ebî Hadred'i yanındaki iki kişiyle birlikte Medine'ye 8 mil uzaklıkta bulunan el-Gâbe'ye gönderdi. Zira Rifâa b. Kays el-Cüşemî'nin Hz. Peygamber ile savaşmak üzere Kays kabilesini topladığı haberi gelmişti. İbn Ebû Hadred ona bir ok attı ve öldürdü. Ardından da başını Hz. Peygamber'e (sav.) getirdi.

Hicretin 8. yılında Allah Resulü (sav.) Zeyd b. Hârise'yi Mûte'ye gönderdi. Ca'fer b. Ebî Tâlib ile Abdullah b. Revâha da onunla birlikte bulunuyorlardı. Zeyd ordunun komutanıydı, onun başına bir şey gelirse komutan Ca'fer, onun da başına bir şey gelirse Abdullah b. Revâha olacaktı. Her üçü de şehit oldular. Bunun üzerine Allah Resulü'nün (sav.) adını zikretmemesine rağmen sancağı Hâlid b. el-Velîd aldı. İbn Zâfile

el-Belevî'yi öldürüp ordusunu dağıttı. Bu hadise cemâz ayında gerçekleşmiştir.

- [124] Bu yılda Allah Resulü (sav.) Hâlid b. el-Velîd'i Kinâne kabilesine mensup Cezîmeoğullarına gönderdi. Hâlid onları el-Gumeysâ'da ele geçirdi. Onları kötü şekilde öldürdü. Bunun üzerine Allah Resulü (sav.) Ali b. Ebî Tâlib'i göndererek her öldürülenin diyetini verdi, köpek yalağına kadar alınan her şeyin bedelini tazmin etti.

Allah Resulü (sav.) bu yılda Hâlid b. el-Velîd'i Nahle'ye gönderdi. Hâlid, Uzzâ putunun mekânını yıktı, etrafındaki ağaçları da kesti.¹⁴³ Yine bu yılda Resulullah (sav.) Abdullah b. Muğaffel'i bir seriyye başında Evtas'ta görevlendirdi. Ganimete el koyup salimen geri döndü. Yine Ebû Âmir el-Eş'arî'yi gönderdi, o da Hevâzin'e saldırı¹⁴⁴ düzenledi. Dizine ok isabet edip ölünce sancağı kendisinden sonra Ebû Mûsâ el-Eş'arî aldı. Amcasının katili Seleme b. Semâdyar¹⁴⁵ üzerine şiddetle hücum edip kendisini öldürdü.

Bu yılda Allah Resulü (sav.) ez-Zübeyr b. el-Avvâm'ı bir seriyyenin başında Huneyn'de Kays kabilesine reislik yapan Mâlik b. Avf en-Nasrî'yi ele geçirmek üzere gönderdi. Ebû Katâde onu ele geçirdi. Allah Resulü (sav.) Bilâl b. el-Hâris el-Müzenî'yi ayrılmış bulunan bir gruba gönderdi. Gidenler kimseyle karşılaşmadan geri döndüler.

- [125] Hicretin 9. yılında Allah Resulü (sav.) bir ordunun başında Hz. Ali'yi Yemen'e gönderdi. O, herhangi bir grupla karşılaşmadan geri döndü. Yine bu yılda Allah Resulü (sav.) Üsâme b. Zeyd'i bir ordunun başında Filistin topraklarındaki ed-Dâr-rûm'a gönderdi. Üsâme ganimet elde edip salimen geri döndü.

Allah Resulü (sav.) Uyeyne b. Hısn b. Huzeyfe b. Bedr el-Fezârî'yi Benî Anber üzerine gönderdi. Onların bir kısmını öldürüp bir kısmını esir aldı. Esirleri Hz. Peygamber'e (sav.)

143 Aslında bu kelime "sîn-س" ve "hâ-ح" ile "Seharâtiha" şeklinde yazılmıştır.

144 Aslında bu kelime açık değildir. Ya "Şenne" veya "Yeşünnü" olmalı.

145 Metinde "Seleme b. Semâdyar". *Üsdü'l-Gâbe*'de ise "Seleme b. Düreyd b. es-Simme".

getirdi. O da yarısını serbest bırakıp bir kısmını da fidye karşılığında teslim etti.

Bu yılda Allah Resulü (sav.) zekât ve cizyelerini toplamak üzeri Ali b. Ebî Tâlib'i Yemen'e gönderdi. Yine bu yılda Hâlid b. el-Velîd'i bir seriyyenin başında Ukeydir b. Abdülmelik'i ele geçirmek üzere Dûmetü'l-Cendel'e gönderdi. Hâlid onu öldürdü. Bu hadisenin bu yıl değil sonraki¹⁴⁶ yıl olduğu da zikredilir.

Hicretin 10. yılında Allah Resulü (sav.) savaşması için Üsâme b. Zeyd'i Mûte'ye hazırladı. Ancak Allah Resulü (sav.) vefat ettiği için orduyu Ebû Bekir (ra.) göndermiştir.

İdarecileri

Ali b. Ebî Tâlib, Allah Resulü'nün kendisine "Sen benim nezdimde Harun'un Musa nezdindeki konumunda olmaya ^[126] razı olmaz mısın?" dediği zaman Tebük Gazvesinde emîr-di. **el-Muhâcir b. Ümeyye el-Mahzûmî**, Allah Resulü'nün (sav.) Kinde ve es-SadeF üzerindeki emîriydi. **Ziyâd b. Lebîd el-Beyâzî**, Hadramevt emîri ve bölgenin zekâtlarını toplama görevlisiydi. **Ebû Mûsâ el-Eş'arî**, Zebîd, Rima' ve es-Sâhil emîriydi. **Muâz b. Cebel**, Cened emîriydi. **Adî b. Hâtim**, Tay ve Esed kabilelerinin zekât emîriydi. **Mâlik b. Nuveyre el-Yerbûî**, Benî Hanzala'nın zekât emîriydi. **ez-Zibrikân b. Bedr ile Kays b. Âsım**, Sa'du Temîm'in zekât görevlisidir. Allah Resulü (sav.) **Attâb b. Esîd b. Ebi'l-Îs'i** Mekke'ye, **Ebû Süfyân'ı** Necrân'a, **Yezîd b. Ebî Süfyân'ı** Teymâ'ya, **Hâlid b. Saîd b. el-Âs b. Ümeyye'yi** San'a'ya vali tayin etmiştir. Allah Resulü (sav.) vefat ettiğinde Hâlid, San'a'da valiydi. Hâlid'in kardeşi **Amr b. Saîd**, Vâdilkurâ'da, diğer kardeşi **el-Hakem b. Saîd** ise Kurâ Arabiyye'de¹⁴⁷ idareciydi. Onların kardeşi **Ebân b. Saîd**, Bahreyn'de bulunan el-Hatt beldesinde yöneticiydi. **el-Velîd b. Ukbe b. Ebî Muayt**, Mustalikoğullarının zekât emîriydi. Saîd

146 Aslında "önceki" şeklindedir. Tarihçiler nazarında meşhur olan ise şöyledir: Hâlid onu hicretin 9. senesinde esir etmiş, hicretin 12. senesindeki ridde zamanında ise öldürmüştür. Bunu Taberî (s. 2065) ve diğer tarihçiler böyle bildirir. İbn Habîb ise hatalı olarak Hâlid'in onu 9. yılda öldürüldüğünü zikreder. Biz de bu hatayı düzelttik.

147 "Kurâ Arabiyye" şeklinde yazılmıştır. Bu konuda bkz. Varak (42/B)'nin taliki.

b. el-Âs'ın halîfi **el-Alâ** el-Hadramî, Bahreyn'de bulunan el-
[127] Katîf'in idarecisiydi. Benî Ümeyye'nin halîfi **Muaykub** b. Ebî
Fâtîma ganimetlerden sorumluydu. Allah Resulü (sav.) Hu-
deybiye için Medine'den ayrıldığı zaman şehrin idarecisi **Ebû
Rühm** el-Gıfârî oldu. Allah Resulü (sav.) Hayber'e gittiğinde
Medine'nin valisi **Sübey'** b. Urfuta el-Gıfârî'ydi. Bu vazifenin
Ebû Rühm el-Gıfârî Külsûm b. Husayn tarafından ifa edildi-
ği de söylenir. **Ebû Rühm** aynı zamanda Fetih Gazvesinde de
Medine emîrliği görevini üstlenmiştir.

İnsanlar şirk üzere hac ederlerken hac emîrliği görevini
Attâb b. Esîd ifa etti. Attâb ile Müslümanlar vakfe yaparlarken,
müşrikler de kendi yerlerinde vakfelerini gerçekleştirmişlerdir.
Hicretin 9. yılının hac mevsiminde hac emîrliği görevini **Ebû Bekir**
yerine getirmiş, bu esnada bazı insanlar hâlâ müşriklik dini üzereydiler.
Ebû Bekir Müslümanlarla birlikte kendi vakfe yerlerinde vakfesini gerçekleştirmiştir.

Allah Resulü'nün (sav.) Sakîf heyetindeki namaz görevlisi
Osmân b. Ebi'l-Âs b. Bısr es-Sekafî'dir. Allah Resulü (sav.)
daha sonra kendisini Tâif'e vali tayin etmiştir. Osmân burada
valiyken Allah Resulü (sav.) vefat etmiştir. Ebû Bekir onun
valiliğini devam ettirmiştir. Hz. Ömer de kendi halifeliğinin iki
yılında onu valilikte bırakmıştır. Osmân, gazveye çıkmak için
izin talebiyle halifeye mektup yazdı. Halife cevaben "Ben seni
görevden almam, ancak sen yerine birini bırak," dedi. Bunun
üzerine Osmân, **Ya'lâ** b. Abdullah er-Rebîa'yı yerine bıraktı.
Ömer, onu Bahreyn ve Umân'a vali olarak görevlendirirken,
kardeşi **el-Hakem** b. Ebi'l-Âs'ı da onun ardından Bahreyn'e
gönderdi. Osmân, Umân ve Bahreyn üzerine gaza gerçekleştirenken,
Abdülkays kabilesi içinde bulunan kardeşi de onun
öncü birliklerinde bulunuyordu. Tevvec üzerine inip Sahrek
el-Azercî¹⁴⁸ ile savaştı.

148 Asıl metinde "el-Azercî" kelimesinin üstünde "Dur" işareti var. Azercî kelimesi Azerbaycan kelimesinden doğru bir nispet değildir. Bkz. Ferdinand Justi (1837-1907), "Iranisches Namenbuch" (Marburg 1895) by (s. 292) kitabının "Satrakes" kısmı. Burada "Sahrek" kelimesi "sîn" ile yazılmıştır. Bilinen şekli ise "şın"dır.

Bedir Savaşında ganimet taksimi görevini Benî Cumah'ın [128] halîfi **Mahmiye** b. Ceze' b. Abdüyağûs b. Ureyc¹⁴⁹ b. Amr b. Zebîd'dir. **Ebû Bekir** es-Siddîk (rh.) ise kendisinden sonra ümmetine halife olmuştur.

Köle-Cariyeleri

Zeyd b. Hârise b. Şerâhîl el-Kelbî. Onun başına kölelik geldi. Allah Resulü (sav.), peygamber olarak gönderilmeden önce onu satın aldı, ardından kölelikten azat ederek onu evlat edindi. Onun oğlu (sevgili) **Üsâme** b. Zeyd'dir. Onun annesi **Ümmü Eymen** –asıl adı Bereke– de Resulullah'ın azatlı kölesidir. Diğer köleleri **Ebû Râfi'**, **Ebû Kebşe**, **Ebû Lübâbe**, **Ebû Lakît**, **Ebû Hind**, **Ebû Eymen**, **Ebû Müveyhibe**, **Rûyefa'**, **Süfeyne**, **Sevbân**, **Sâlih** [129] –Şakrân–, ¹⁵⁰ **Enise**, ¹⁵¹ **Ebû Bekre**, ¹⁵² **Verdân** –Bu ikisi Tâifli olup Tâif Muhasarası esnasında Hz. Peygamber'in (sav.) yanına gelmişlerdir–. Allah Resulü'nün (sav.) bunlardan başka **Enceşe** isminde bir kölesi ve **Ravza** isminde de bir cariyesi vardır.

Ebû Kebşe Kıssası

Kureyşliler Nebî'ye (sav.) Ebû Kebşe nisbesini vermişlerdi. Ondan bahsederlerken “Ebû Kebşe şöyle dedi,” ve “Ebû Kebşe şöyle yaptı,” derlerdi. Âmine'nin babası **Vehb** b. Abdümenâf b. Zühre de Ebû Kebşe şeklinde künyelenmişti. Benzer şekilde **Amr** b. Zeyd b. Lebîd en-Neccârî de aynı şekilde künyelenmiştir. Bu şahıs Abdülmuttalib'in anne dedesi olup annesi Selmâ'nın babasıdır. **Vecez**¹⁵³ b. Gâlib b. Âmir b. el-Hâris b. Amr b. Büey b. Milkân b. Efsâ b. Hârise de Ebû Kebşe olarak künyelenenlerdendir. Bu şahıs Hz. Peygamber'in (sav.) annesi –Ümmü Vehb b. Abdümenâf b. Zühre Kayle bint Vecz b. Gâlib– tarafından dedesidir. **el-Hâris** –Gubşân b. Amr b. Büey b.

149 Aslında da “râ” ile “Urayc” şeklinde yazılıdır. Wüstenfeld ise Bekrî'den naklen bu ismi cetvelinde (cetvel 7/23) “vâv” ile “Uveyc” olarak gösterir.

150 Sâlih'in Şakrân olduğu doğrudur. Bkz. İbn Abdilberr, *el-İstîâb* (n. 1315). Metnin aslında *huve* ile Şakrân arasında boşluk vardır.

151 O Mahfûz'dur. İbn Abdilberr'in *el-İstîâb*'ındaki rivayete göre (n. 1315) onun isminin “Ebû Ense” olduğu da zikredilir. İbn Abdirabbih'in *el-İkdü'l-Ferîd*'in de (II. 195) ise onu ismi “Ebû Enise” şeklindedir.

152 Bkz. *el-İstîâb*, (n. 2842).

153 *Tabakâtü İbn Sa'd*'da (I/1, s. 31): Vecz b. Gâlib b. el-Hâris b. Amr b. Milkân. O ve Büey b. Milkân kardeş olup Efsâ'nın oğullarıdır.

Milkân- Ebû Kebşe künyesi almıştır. Bu şahıs Şî'râ yıldızına ibadet ederdi. Hz. Peygamber'in çocukluğunda bakımını üstlenen Sa'd b. Bekr b. Hevâzin'in kardeşi olan **el-Hâris b. Abdüluzzâ b. Rifâa b. Milan** da Ebû Kebşe olarak tanınmıştır. Onun [130] hanımı ise Resulullah'ın sütannesi Halîme¹⁵⁴ bint el-Hâris b. Abdullah b. Şecene b. Câbir b. Nâsıra'dır.

Muhammed Adını Alanlar

Arapların Kendi Aralarından Muhammed İsminde Bir Peygamber'in Gönderileceğini Öğrenmeleri Sebebiyle Muhammed Adını Verdikleri Kişiler. Ancak Allah, Nübüvveti Muhammed'e (sav.) Vermiştir.

Muhammed b. Süfyân b. Müşâci'. Süfyân, Şam'a gelip bir rahibin yanına gitmişti. Rahip onun konuşması ve zekâsından etkilendi. Rahip ona soyunu sordu. O da Mudar soyundan bahsetti. Bunun üzerine rahip "Araplar arasında adı Muhammed olan bir peygamber gönderilecek," dedi. Bundan dolayı Süfyân, oğluna Muhammed adını verdi. **Muhammed b. Berr b. Atvâra b. Âmir b. Leys b. Bekr b. Abdümenât b. Kinâne. Muhammed b. Huzâî b. Alkame b. Muhârib b. Mürre b. Hilâl b. Fâlic b. Zekvân b. es-Sülemî.** Bu şahıs fil ile birlikte Ebrehe'nin ordusunda bulunuyordu. **Muhammed b. Hımırân b. Mâlik el-Cu'fî.** Cahcebâoğullarından¹⁵⁵ **Muhammed b. Ukbe b. Uhayha b. el-Cülâh el-Evsî.** Benî Hârise'nin kardeşi **Muhammed b. Mesleme el-Ensârî. Muhammed b. el-Hirmâz b. Mâlik b. Amr b. Temîm.**

Sünnetli Doğan Peygamberler

[131] **Peygamberlerden Sünnetli Olarak Doğan veya Sünnete İhtiyaç Duyulmayanlar**

Âdem, Şît, Nûh, Sâm, Hûd, Sâlih, Lût, Yûsuf, Musa, Şuayb, Süleyman, Zekeriyâ İsa, Şuayb b. Zû Mihdem, Ehlü'r-Res ne-bisi Hanzala b. Safvân ve Muhammed (sav.).

154 İbn Abdilberr'in *el-İstiâb*'ında (n. 3249): Halîme bint Ebî Züeyb Abdullah b. el-Hâris b. Şecene b. Câbir b. Rizâm b. Nâsıra b. Sa'd b. Bekr b. Hevâzin.

155 Asıl metinde "Benî" ile "Cahcebâ" kelimeleri arasında bir kelime işareti bulunmaktadır. Kâtibin bu kelimeyi hatayla sildiği anlaşılmaktadır. el-Cüllâh ise Wüstenfeld'in İbn Düreyd'den naklettiğine göre Hureyş b. Cahcebâ'nın bir oğludur.

Ebû Saîd, İbn Habîb, İbnü'l-Kelbî, Ebû Muhammed el-Merhebî, Zü'l-Kelâ'dan bir şeyh tarikiyle Kâbu'l-Ahbâr demiştir ki: "Bazı kitaplarımızda Âdem'in sünnetli olarak bulunduğunu, aynı şekilde on bir peygamberin –ki onlar Şît, İdrîs, Nûh, onun oğlu Sâ'm, Lût, Yûsuf, Musa, Süleyman, Zekeriyya, İsa, Muhammed (sav.)– sünnetli olduğunu tespit ettim.

İbnü'l-Kelbî, Ferve b. Saîd b. Afîf, Mâlik b. Mürâre er-Rahâî¹⁵⁶ tarikiyle şöyle rivayette bulunur: Benim Müslüman olmama sebep olan şey aslen Yahudi olan daha sonra İslam'ı seçen uzun ömürlü bir kişinin söylediği şu sözdür: "Altı peygamber sünnetli olarak doğmuştur. Hûd, Sâlih, Şuayb, Ehl-i Hadûr'un nebisi, Ress'in nebisi, son peygamber Mudar'ın nebisi (sav.).

Arabın Hakemleri

İlki el-Efâî¹⁵⁷ b. el-Husayn b. Ganem b. Rühm b. el-Hâris el-Cürhümî olup bu şahıs miras konusunda Nizâr b. Ma'd'ın çocukları Mudar, Rabîa, İyâd ve Enmâr arasında hakemlik yapmıştır. Yemen'de Nocrân'da yaşıyordu. İki oğlu Nocrân'da Hristiyan din adamı olup Resulullah (sav.) ile mubâhele yapmak istemişlerdi.

Kureyş ve Benî Hâşim

Abdûlmuttalib b. Hâşim, **ez-Zübeyr** b. Abdümenâf ve **Ebû Tâlib** b. Abdûlmuttalib.

Ümeyyeoğullarından: **Harb** b. Ümeyye ve **Ebû Süfyân** b. Harb.

Mahzûmoğullarından: **el-Adl** el-Velîd b. el-Mugîre b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm.

Zühreoğullarından: Benî Zühre'nin halîfi **el-Alâ** b. Cârîye^[133] b. Sümeyr¹⁵⁸ b. Abdullah b. Ebî Seleme b. Abdüluzza b. Gayres-Sekafî.

156 Bu hemzeyle yazılır. Bilinen nisbesiyle "yâ" harfinden önce "vâv" getirilerek "er-Rahâvî" şeklinde olur.

157 *Târîhu'l-Ya'kûbî*'de "el-Ef'â b. el-Ef'â".

158 Aslında da "Sümeyr". Belki de "Umery"dir. *Tabakâtu İbn Sa'd*'da (V. 372): el-Alâ b. Hâriye b. Abdullah.

Sehmoğullarından: **Kays** b. Adî b. Sa'd b. Sehm. Şair onun hakkında şöyle demiştir:

O Kays b. Adî kadar şereflidir.

el-Âs b. Vâil ve **Hâşim** b. Saîd b. Sehm.

Adîoğullarından: **Nüfeyl** b. Abdüluzzâ b. Riyâh b. Abdullah b. Karat b. Rizâh b. Adî b. Ka'b.

Kinâne'den: **Safvân** b. Ümeyye b. Muharris b. Huml b. Şik b. Rukabe b. Muhdic b. el-Hâris¹⁵⁹ b. Sa'lebe b. el-Hâris b. Mâlik b. Kinâne. **Sülmâ** b. Nevfel b. Muâviye b. Urve b. Sahr b. Ya'mer b. Nüfâse b. Adî b. el-Dîl. Şair onun hakkında şöyle demiştir:

*Bazı kavimler başa geçerler ama efendi değildirler
Efendi sıfatına layık olan Sulmâ b. Nevfel'dir.*

Şuddâh -Ya'mur b. Avf b. Ka'b b. Âmir b. Leys b. Bekr-. Onun Şuddâh olarak isimlendirilmesi, Kureyş ile Huzâa ara-
[134] sındaki anlaşmazlığı gidermesi sebebiyledir. Kureyş, Huzâa ile savaşmış ve Kureyşliler Huzâa'yı Mekke'den uzaklaştırmak istemişlerdir. Sonunda her iki taraf ta Ya'mur'un hakemliğine razı oldu. Ya'mur ise onlar arasında öldürülenlerin kanlarını birbirlerine karşılık bedel saymaya¹⁶⁰ ve Huzâa'nın Mekke'yi terk etmesine hükmetmiştir.

Esed b. Huzeymeoğullarından: **Süveyd** b. Rabîa b. Huzâr¹⁶¹ b. Mürre b. el-Hâris b. Sa'd b. Sa'lebe b. Dûdân b. Esed.

Benî Temîm

Rabîa b. Muhâşin b. Muâviye b. Şüreyf b. Cerve b. Üseyd b. Amr b. Temîm. O, ağaçtan bir çardağın altında tahta bir sedire oturduğundan Zül'l-A'vâd olarak isimlendirilirdi. Onun hakkında el-Esved b. Ya'fur şöyle demiştir:

Senin haber verdiklerinin dışında anladım ki yol Zül'l-A'vâd'ın yoludur.

159 Aslında böyle. Wüstenfeld ise onun "Muhdic b. Âmir" olduğunu söyler.

160 Bu konudaki şöhret bulan rivayet İbn Hişâm'da (s. 79-80) olduğu gibidir. Taberî'de ise (s. 1097) iki kabile arasında eşit davranmamış Huzâa'dan Kureyş'e düşen ölümlerin bedellerini kaldırmış, buna karşılık Kureyş'ten Huzâa'ya düşen ölümlerin diyetinin verilmesine ve Kusay'ın Mekke'yi yönetmeye Huzâa'dan daha layık olduğuna hükmetmiştir. "Bâvee" kelimesi aralarında eşit davranmak manasındadır.

161 Aslında ise "dâl" ile "Hudâd" olacak.

Daha önce onun babası **Muhâşin** de hakemlik yapardı. **Eksem** b. Sayfî b. Riyâh b. el-Hâris b. Muhâşin. **Zamre** b. Zamre b. Câbir b. Katan b. Nehşel b. Dârim. **Hâcib** b. Zürâre b. Uduş b. Zeyd b. Abdullah b. Dârim. **el-Ekra'** b. Hâbis b. İkâl b. Muhammed b. Süfyân b. Mücâşî' b. Dârim. **Benî Kays** [135]

Âmir b. ez-Zarb b. Amr b. Abbâd¹⁶² b. Yeşkür b. Advân el-Hâris b. Amr b. Kays. **Herim** b. Kutbe b. Seyyâr b. Amr el-Uşerâ b. Câbir b. Ukayl b. Hilâl b. Sümâ b. Mâzin b. Fezâre –Âmir b. et-Tufeyl ile Alkame b. Allâse münafere için ona müracaat etmişlerdir–. **Sinân** b. Ebî Hârise b. Mürre b. Neşebe b. Gayz b. Mürre b. Avf b. Sa'd b. Zübyân. **Gaylân** b. Seleme b. Muattib b. Mâlik b. Ka'b b. Amr b. Sa'd b. Avf b. Sakîf –Kusay olarak da bilinir–. Kusay hac mevsimlerinde bir yere oturur bir gün insanlar arasında hükmeder, bir gün şiir okur, bir gün de insanlar onun yüzünü seyredereklerdi.

Rabîa b. Nizâr

Bişr b. Amr b. Mersed b. Sa'd b. Mâlik b. Dubey'a b. Kays b. Sa'lebe. **el-Hâris** b. Ubâd b. Dubey'a b. Kays b. Sa'lebe. **İmr-ruülkays** b. Ebân b. Ka'b b. Züheyr b. Cüşem b. Bekr b. Hubeyb b. Amr b. Ganem b. Tağlib b. Vâil. **Âmir** ed-Dahyân b. Sa'd b. el-Hazrec b. Teymullah b. en-Nemr b. Kâsıt –O da insanların problemlerini çözmek için ed-Duhâ'da otururdu–. **el-Cuayd** b. Sabra b. Damra b. ed-Dîl b. Şen b. Efsâ b. Abdülkays b. Efsâ. [136] **Kays** b. Hâlid b. Abdullah Zü'l-Ceddeyn b. Amr b. el-Hâris b. Hemmâm b. Mürre b. Zühel b. Şeybân.

İyâd Kabilesi

Vekî' b. Seleme b. Züher¹⁶³ b. İyâd. Vekî', Mekke'de bir tepede bulunan kalenin sahibidir. İnsanlar problemleri konu-

162 Asıl metinde tek "bâ" ve "dâl" ile "Abâd" yazılıdır. Ancak onun ismi Varak (65/B)'de "zel" ile yazılır. Wüstenfeld cetvelinde ise (cetvel 13) burada olduğu gibi mübalağa sigasıyla yazılır. Bu durumda onun nesebi "Amr b. Abbâd" yerine "Abbâd b. Amr" olur. İbnü'l-Kelbî'nin *Cemhere*'sinde ise bu isim şeddeli "yâ" ve "zel" ile "Ayyâz" şeklindedir.

163 Aslında "Züher" şeklindedir. el-Mufaddal b. Ebî Seleme *Kitâbü'l-Fâhir*'de (s. 235, n.457) onun ismi "Züheyr"dir. İbnü'l-Kelbî de bu ismi Züheyr şeklinde rivayet eder.

sunda ona çokça müracaat ediyor, onun aynı zamanda kâhin de olduğunu söylüyorlardı. Ayrıca onun doğrulardan bir kişi olduğunu da iddia ediyorlardı. *Murdia, fâtıma, vâdia, kâsime, el-katîa, el-fecfa, silatü'r-rahim, husnü'l-kelim* gibi tabirleri, ayrıca "Rabbiniz hayırlara sevapla, şerlere ceza ile karşılık verecektir," sözlerini ilk kez o kullanmıştır. Ölüm ânı geldiğinde İyâd kabilesini toplamış ve şöyle demiştir: "Vasiyetimi dinleyin. Kelam iki kelimedir, İş, sözden sonra gelir. Kim doğruyu bulursa ona tâbi olun, kim sapıtırsa ondan yüz çevirin. Her koyun kendi bacağından asılır." Bu son sözü daha sonra mesel olmuştur. **Kuss** b. Sâide el-İyâdî b. Amr b. Adî b. Mâlik b. Ebedkân¹⁶⁴ b. en-Nemr b. Vâile b. et-Tumasân b. Ivez Menât b. Yakdum b. Efsâ. **Hanzala** b. Nehd b. Zeyd b. Leys b. Sevd b. Eslem b. el-Hâf b. Kudâa. Hanzala hakkında şöyle denilmiştir:

[137] *Hanzala b. Nehd Ma'd'da yetişmiş en hayırlı insandır.*

Yemenliler

Amr b. Humeme b. el-Hâris b. Râfi' b. Sa'd b. Sa'lebe b. Lüey b. Âmir b. Gânim b. Münheb b. Devs.

Süvarilere Yiyecek Sağlayanlar

el-Esved b. el-Muttalib b. Esed b. Abdüluzza. **Müsâfir** b. Ebî Amr b. Ümeyye. **Ebû Ümeyye** b. el-Mugîre b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm. **Zem'a** b. el-Esved b. el-Muttalib b. Esed.¹⁶⁵

Cahiliye Cömertleri

Kureys'ten: **Hâşim** b. Abdümenâf. **Ümeyye** b. Abdüşems.

Teym b. Mürreoğullarından: **Şâribü'z-Zeheb** Osmân b. Amr b. Ka'b b. Sa'd b. Teym b. Mürre. Onun babası **es-Seyyâl** Amr b. Ka'b. **Abdullah** b. Cüd'ân b. Amr b. es-Seyâl. Abdullah b. Cüd'ân sefere çıkmak istediğinde akrabaları yaşlılığı sebebiyle ona engel olurlardı. O bir kişiye bir şey verdiğinde, verilen kişiye giderek onun verdiğini geri alırlardı. Bir kişi kendi-

164 Aslında "Ebedkân" şeklindedir. *Kitâbu'l-Eğânî*'de (XIV. 40 vd.) "Eyedân b. el-Gamr b. Vâsile" şeklindedir. Wüstenfeld ise Vâile'nin hemzeyle yazılmasına muvafakat eder.

165 İbn Habîb'in *el-Münemmak*'ında (s. 294) şöyle denilir: "Bu şahıslar sefere katıldıklarında, kimse yanlarında ekmek taşımaz ve yemek yapmazdı."

sinden bir şey istediğinde Abdullah b. Cüd'ân ona şöyle derdi: "Ben oturduğum zaman bana yaklaş, ben sana tokat atacağım. Sen tokadım karşılığında ya bana tokat atmadan ya da istediğin kıymetli bir şeyi fidye olarak almadan razı olma." İbn Kays [138] er-Rukayyât ona şöyle derdi:

*O öyle biridir ki sana bir tokat atsa,
Tokadını bir cömertlik ve ihsan takip eder.*

Rivayet edilir ki: Ümeyye b. Ebû's-Salt, Abdullah'ın yanına geldiğinde onun yanında iki şarkıcısı vardı. O ikisini gördüğünde "Hayırlı sabahlar Ebû Züheyr," dedikten sonra şu şiiri okudu:

*Hacetimi söyleyeyim mi yoksa
Ahlakın olan hayâ ile mi yetineyim
Öyle bir dost ki ne sabah
Ne de akşam onun huyunu değiştirir
Senin yurdunu her tür kerem ile
Teymoğulları bina etmiş ve sen de onun göğüsün
Kişi seni bir kez övmeye görsün
Övgüye başlaması ona yeter
Kerem ve şerefte rüzgâr ile boy ölçüşürsün
Eğer Kelbliler kışın mahsur kalırsa*

Bunun üzerine Abdullah b. Cüd'ân: "İkisinden dilediğini al götür," dedi. O da onlardan birini aldı. Sonra Kureyş'in meclisine girdiğinde ona "Ey Ümeyye! Sen şeyhimize ve efendimize geldin, onun yanında kendisini eğlendiren iki cariyeye vardı, sen onlardan birini çaldın," dediler. Ümeyye yaptığından utandı ve geri döndü. Abdullah onu gördüğünde: "Dur, seni geri getirenin ne olduğunu söyleyeyim. Sen Kureyş'e gittin, onlar da sana şöyle şöyle dediler. Ben Allah'a söz veriyorum ki sen mutlaka ikincisini de alacaksın. Çünkü onlardan biri, diğeri olmadan eksik kalır," dedi. Ümeyye ikisini de alıp çıkarırken şöyle diyordu:

*İkramın kişi için bir süstür
Onu ihsanıyla kuşattığında herkesin ihsanı böyle değildir
Kişinin sana yüzsuğu dökmesi ayıp değildir
Bazen rezil eden istekler gibi*

Benî Mahzûm'dan: **Hişâm** b. el-Mugîre b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm. Öyle ki Kureyş onun ölümünü önemli gün olarak belirlemiştir. Buhayr¹⁶⁶ b. Abdullah b. Âmir b. Seleme b. Kuşeyr onun hakkında şöyle demiştir:

Mekke'nin ortası titredi

Sanki yeryüzünde Hişâm yok gibi

Onun iki oğlu **Ebû Cehil** ve **el-Hâris** b. Hişâm.

Ahmed b. Muhammed b. İshâk el-Müseyyebî, babasından o da arkadaşlarından itibarlı bir kişiden, o sırasıyla Vakkâsî, Zührî, Ebû Hayye, o da Ebû Zer'den rivayet etti ki: Umre için Mekke'ye geldiğimde "Misafirperver yok mudur?" diye sorduğumda, "Bilakis çoktur, evi en yakın olan da el-Hâris b. Hişâm'dır," dediler. Evine geldim ve "Misafire ikram yok mudur?" dedim; bir cariye bana "Vardır," cevabını verdi. Daha sonra bana elindeki kuru üzümü gösterdi. "Onu niye tabağa koymadın?" deyince anladı ki ben misafirim. Bunun üzerine cariye içeri girmemi söyledi. Ben de girdim. Bir de ne göreyim: el-Hâris bir koltukta oturuyor, önündeki kaplardan birinin içinde ekmek, diğerinde et ve halı üzerinde kuru üzüm. Bana "Buyur" dedi, ben de yedim. Orada üç gün kaldım, sonra

[140] Medine'ye döndüm ve durumu Hz. Peygamber'e (sav.) haber verdim. Allah Resulü (sav.): "O asil oğlu asildir. Keşke Müslüman olsa," dedi. el-Kelbî, Benî Süleym'den kardeş olan iki kişiye isnaden şöyle bir rivayet aktarır: "Biz bir yıl umre yapmak niyetiyle Mekke'ye gitmiştik, ancak ne satın alacak bir şey, ne de misafire ikram vardı. Bu hâldeyken yanımızdan geçen bir grubu fark ettik, "Bu topluluk nereye gidiyor?" diye sordumuzda, yemeğe gittikleri söylendi, biz de onlara katıldık. Hep birlikte bir eve girdik. Bir koltuğun üzerinde siyah elbiseli, zayıf ve şaşı bir adam gördük. Önünde içi, ekmek ve etle dolu kaplar vardı. Oturup yedik. Ben kardeşimden önce doymuştum, ona "Çok yedin, hâlâ doymadın mı?" diye çıkıştım; ancak koltuğun üzerindeki adam: "Ye, çünkü yemek yenilsin diye hazırlandı," diyerek müdahale etti. Biz yemekten sonra farklı

166 Metnin aslında bu isim "hâ" ile dir. Wüstenfeld cetvelinde ise "cîm" ile ism-i taşğir şeklinde "Büceyr b. Abdullah" şeklindedir.

bir kapıdan çıktık. Karşımızda hazır develer gördük. “Bu develer nedir?” diye sorduk. “Gördüğünüz yemek içindir,” cevabı verildi. Sonra yemeğin sahibini sorduk. Onun Ebû Cehil b. Hişâm olduğunu öğrendik.

Benî Cumah’tan: **Halef** b. Vehb b. Huzâfe b. Cumah ve **Übey** b. Halef. Allah Resulü (sav.) Übey’i Uhud Savaşında kendi eliyle öldürmüştür. Diğerleri, **Ümeyye** b. Halef b. Vehb b. Huzâfe, **Safvân** b. Ümeyye b. Halef, **Abdullah** b. Safvân ve **Amr** b. Abdullah b. Safvân b. Ümeyye. Amr cömertliğiyle tanınıyordu. O cömert oğlu cömert oğlu cömert oğlu cömert oğlu cömerttir. [141] Amr, Abdullah ve Safvân, Müslüman olmuşlardır.

Benî Kinâne’den: **Sülmâ** b. Nevfel b. Muâviye b. Urve b. Sahr b. Ya’mer b. Nüfâse b. Adî b. ed-Dîl.

Benî Temîm’den: **Mâlik** b. Hanzala. O cömertliği sebebiyle “Kepçe”¹⁶⁷ olarak tanınmıştır. el-Esved b. Ya’fur şöyle der:

*Garfailesi içinde benim bir benzerimi ararsan
Onlarda Addâd’ın örneğini bulursun*

el-Ka’ka’ b. Ma’bed b. Zürâre b. Udes b. Zeyd. O, “Teyyâru’l-Furât= Cömert” olarak bilinmiştir. Ferazdak onun hakkında şöyle der:

*Hâcib’i desteklendiler İkâl ve bir de
Teyyâru’l-Furat olan el-Ka’ka’ ile*

Sa’saa b. Nâciye b. İkâl b. Muhammed b. Süfyân b. Mücâşi’. O toprağa gömülecek kızları kurtarırdı. Allah Resulü (sav.) peygamberlikle görevlendirildiğinde onun yanında toprağa gömülmesin diye babalarından aldığı yüz dört kız çocuğu vardı. Onun hakkında çok hikâyeler vardır. Ferazdak şöyle demektedir:

*Dedem gömülecek kızları önlemiş
Bir kız gömüleceği sıra ona hayat vermişti*

Gâlib b. Sa’saa b. Nâciye. O, Suheyim b. Vüseyl er-Riyâhî ile [142] girdiği cömertlik (*muâkara*) yarışında malının tamamını harcadı. Kelb kabilesi Gâlib ile Talibe b. Kays b. Âsım ve es-Selîl

167 İbn Hallikân, *Fevât’ta* (Avrupa baskısı) Ferazdak bahsinde (n. 788) adının Avf olduğunu, cömertliği sebebiyle Mâlik olarak tanındığını bildirir.

b. Mes'ûd b. Kays b. Mes'ûd b. eş-Şeybânî'den hangisinin daha cömert olduğuna dair iddiaya girdiler. En cömertlerinin Gâlib olduğu ortaya çıkınca ondan başkasına oynayanlar kaybetti. Gâlib b. Sa'saa İslam'a erişmiştir.

Benî Dabbe b. Üd'den: **Cüveyn** b. Zahr. Elindeki kâsede bulunan suyu içip bitirmeden baharın doğuracak altmış deveyle bin dişi deveyi taksim etmiştir. el-Alâ b. Kurata¹⁶⁸ onun hakkında şöyle der:

*Bizden bir Cüveyn var ki eşi yoktur
Baharın doğuracak altmış deveyle bin mükemmel deveyi getirip
Taksim etmiş daha elinden kâseyi düşürmeden
Yeni tomurcuk vermiş ganimet hurma gibi*

Benî Zühel b. Mâlik b. Bekr b. Sa'd b. Dabbe'nin kardeşi **el-Hurr** b. Menî'. O bir günde yüz yeni doğum yapmış deveyi hibe etti; çocuklarına yavru yapan develerin dışındakileri verdi. Sonra döllenip seneye yavru verince onları da Kâbe'ye [143] hediye etti. Onları kesip büyük kısmını taksim etti. İbn Fesve¹⁶⁹ onun hakkında şöyle der:

*And olsun ki el-Hurr yaşlanalı beri
Fecir gibi parlaklığı artıyor
Başkası cömert olsa da el-Hurr'dan üstün olamaz
İbn Menî' hata etmediği sürece
İbn Şa'se'nin malına ulaşan kimse
Nesep veya aracıya ihtiyaç duymaz
Bilmez misin ki el-Hurr'un üç yüz deveyi
Hediye etmiş olması herkesçe bilinir.*

el-Hurr İslam'a yetişmiştir.

Benî Avf b. Abdümenât b. Üd'e mensup olan Ribâb'dan: **el-Hâris** b. Mürre b. Cüşem b. Avf. Bir günde bin devesini bağışlamıştır.

168 Aslında "t" ile. *Kitâbü'l-Eğânî* (XIX. 49) ve İbnü's-Şecerî'nin *Hamâse*'sinde ise (s. 44) "zı" ile "Kuraza". Ferazdak'ın dayısı şair Ebî Temmâm'ın *Hamâse*'sinin (644) satırının sonuna bkz.

169 İbn Fesve, "vâv" ile yazılır. Bkz. *Kitâbü'l-Eğânî*, XIX. 143 vd. İbn Kuteybe'nin *Uyûnu'l-Ahbâr*'ının musahhihi (II. 80) İbn Fesve'nin Uteybe b. Mirdâs'ın künyesi olduğunu söyler.

Kays'tan: **Herim** b. Sinân b. Ebî Hârise b. Mürre b. Nüşbe b. Giyaz b. Mürre b. Avf b. Sa'd b. Zübyân. Şairler onun cömertliği hakkında çok şey söylemişlerdir. Cömertliği mesellere konu olmuştur.

Rabîa b. Nizâr'dan: **Yakzân** b. Zeyd b. Erkam el-Hanefî. Cömertliği sebebiyle ona "Mubârî'r-rîh= Rüzgarla yarışan" adı verilmiştir.

Benî Şeybân'dan: **el-Hasîb** Âmir b. Amr b. Ebî Rabîa b. Zühel b. Şeybân. O da cömertliği sebebiyle "el-Hasîb= Bereketli" [144] olarak isimlendirilmiştir. **Kays** b. Mes'ûd b. Kays b. Hâlid b. Abdullah b. Amr b. el-Hâris b. Hümâm b. Mürre. Onun misafir ağırlamak için hazır yüz devesi bulunurdu. Develer eksilirse tamamlardı. Şair eş-Şemmâh onun için şöyle der:

Onların sütleriyle ihtiyaçlarını gider

Mes'ûd b. Kaysoğullarının onların etleriyle beslediği gibi

Hevze b. Mürre eş-Şeybânî. Rüzgâr kuzeyden estiği müddetçe insanlara ikram edeceğine dair yemin etmiştir. Onun hakkında Rifâ' b. el-Leclâc şöyle der:

Kışlak olarak Buhayra'da konaklayan bizdendir

Şam halkına hesapsız yemek yedirmiştir.

Buhayra'da ateşinin kalıntılarının hâlâ mevcut olduğu söylenir.

İyâd'dan: **Ka'b** b. Mâme b. Amr b. Sa'lebe b. Selûl b. Kinâne b. Şebâbe b. Sa'd b. et-Dîl b. Üşeyb b. Bürd b. Efsâ b. Da'mâ. Onun hakkında da pek çok hikâye anlatılır. Bunlardan birine göre Ka'b, Rabîa, Mudar, Kudâa ve Yemenli kabilelerden müteşekkil bir toplulukla sefere çıkmıştı. Suları tükendi, bunun üzerine suyu sırayla içmeye başladılar. Konak yerine indiklerinde suyu paylaştılar. en-Nemr b. Kâsî'tan bir adam, Ka'b'ın kendi payını aldığını gördü. Ka'b'a: "en-Nemrî kardeşine ver de sabah suyunu içsin," dedi. Topluluk yola çıktı ancak Ka'b kendi hakkını en-Nemrî'ye verdiği için su içmedi. Yeni bir konak yerine indiklerinde suyu yeniden taksim ettiler. en-Nemrî yeniden Ka'b'a bakınca o kendi payını yine ona verdi. Susuzluk Ka'b'ı bitirdi, yerinden kalkmaya gücü yoktu. Kendisine "Ey Ka'b! Bak suya

yaklaştın, haydi kalk,” denildi, ancak buna güç yetiremedi. Yırtıcı hayvan ve kuşlardan korumak için üzerine bir elbise attılar. Ka'b da öldü. Ferazdak onun hakkında şöyle der:

*Ben Ka'b gibi idim ancak ölüm
Bana Dacâim günü gelmedi
Ka'b: Ey Kasit oğlu suya kandın mı?
Dedi ki: Daha yok mu? Ey boğazları ıslatan
Babası Mâme b. Amr şöyle demiştir:
Ka'b suya varınca kendisine:
İç ey Ka'b su senin hakkındır dediler fakat içmedi
Mâme oğlu Ka'b'dan susuzluğum üzerine buz gibi
Soğuk bir su katılmış şarap içtim.
Mâme oğlu Ka'b'a ölüm ancak
Susuzluk ve ateşle yol bulabildi.*

Yemen'den: **Hâtım** b. Abdullah b. Sa'd b. el-Haşric b. İmrüülkays b. Adî b. Ahzem b. Hezûme b. Rabîa b. Cervel b. Se'l b. Amr b. el-Gavs b. Taî. Diğeri Tay kabilesinden Benî Cedîle'nin kardeşi **Evs** b. Hârise b. Lâm. Bu ikisi hakkındaki hikâyeler sayılamayacak kadar çoktur. Bu ikisi ve Ka'b b. Mâme hakkında pek çok mesel vardır. Cerîr, Ömer b. Abdülazîz'i şöyle metheder:

*Ka'b b. Mâme ve İbn Sa'd'a
Senden daha cömert değildi ey cömert Ömer*

İslamiyet Cömertleri

Benî Hâşim'den:¹⁷⁰ **Ubeyullah** b. el-Abbâs b. Abdülmutta-lib. Onun cömertliği hakkında pek çok hikâye anlatılır. Bunlardan biri şöyledir: Sarrafın biri 9 bin dinar borçlanmıştı ve alacaklılar kapıya dayandılar. Sarraf kendisine müsaade etmelerini işini toparlayıp borçlarını ödeyeceğini söyledi. Onlar da: “Ubeydullah b. Abbâs dışında bir kefil kabul etmeyiz,” dediler. Sarraf, Ubeydullah'ın kapısına gelip izin istedi ve alacaklılarla birlikte içeri kabul edildiler. Bu esnada Ubeydullah, önünde su içmekte olan hayvana hurma yaprağından yem hazırlıyordu. Sarraf ona hikâyeyi anlattı. Ubeydullah alacaklılara: “Bana çeklerinizi getirin,” dedi. Onlar da getirdiler. Çekleri yaktı ve

170 *Hâmiş*'te farklı bir yazımla şöyle denir: “el-Hasan b. Ali, Hâşimoğullarının en cömertiydi.”

şöyle dedi: “Alacaklarınız artık benim üzerimedir,” dedi. Sarrafın 9 bin dinar borcunu ödedi. Sarraf ile arasında ne bir yakınlık ne de akrabalık vardı. **es-Seffâh** Abdullah b. el-Asğar b. [147] Ali b. Abdullah b. Abbâs-. **Muhammed** b. Ca’fer b. Ubeydullah b. el-Abbâs. **Abdullah** b. Ca’fer b. Ebî Tâlib. Onun hakkında çok hikâye vardır. Bunlardan birine göre, biri geldi ve binmesi için ona kendi devesini takdim etti. Adam: “Evsiz barksız bir kişiyim,” dedi. Bunun üzerine deveyi üzerindekiyle ona bağışladı. Kölesi kılıcını deveden ayırmak için harekete geçince Abdullah: “Ne yapıyorsun! Kılıcı bırak,” diye bağırdı. Sonra da adama: “Kardeşim kılıca dikkat et; çünkü ben onu bin dinara almıştım,” dedi. Başka bir olayda bir kadın ona gelmiş ve “Teyzen bu tavuğu sana veriyor. Ben onu civcivlikten büyüttüm ve semiz hâle getirdim. Bu tavuğa senden daha layık bir kişiyi görmüyorum,” dedi. Abdullah tavuğu kadından aldı ve ona bunun karşılığında bin dirhem verilmesini emretti. Bunun üzerine kadın: “Allah senin bu hâlini muhafaza etsin ve bu hâl üzere sana yardım etsin,” diye dua etti. Abdullah, bu defa paraya bin dirhem ilave edilmesini emretti. Kadın bu defa: “Allah seni aziz kılsın ve canını muhafaza etsin,” diye dua etti. Abdullah bin dirhem daha ilave edilmesini istedi. Kadın: “Allah beni ve diğer insanları senin varlığında nimetlendirsın,” diye dua edince, bin dirhem daha ilave edildi. Kadın: “Allah bu temiz ruh için beni feda kılsın,” dediğinde bin dirhem daha ilave edildi. Nihayet kadın: “Bu kadar yeter, ey müsrif!” dediğinde Abdullah da: “Allah’a yemin olsun ki sen devam etseydin, ben de edecektim,” cevabını verdi. Başka bir olayda ise Abdullah b. Mutî’ el-Esved el-Adevî’nin bir azatlısı, Medine’de efendisinin yanına geldi. Bir gün karşılıklı olarak Abdullah b. Ca’fer’in cömertliğinden bahsettiler. Mevla dedi ki: “Biz Abdullah’ın cömertliği hakkında başka kimse hakkında duymadığımız şeyler duyuyoruz.” Bunun üzerine Abdullah mevlasına şöy- [148] le cevap verdi: “Onun hakkında duyduklarının hepsine inan. Zira onun hakkında daha fazla şeyler var,” dedi. Mevla: “Allah için ben bunlarında birini görmek istiyorum,” dedi. İbn Mutî’: “Bana bir sayfa getir,” dedi. O da getirince mevlanın Abdullah b. Ca’fer’den peşin olarak 300 dinar alacağı olduğunu yazdı.

Sonra da yazılı belgeyi ona vererek: "Haydi yanına git, selam ver ve ona: 'Bu benim senden alacağıma dair belgedir ey Ebû Ca'fer!' de," tavsiyesinde bulundu. Ardından da miktarını sorsarsa, yazılı meblağı söylemesini hatırlattı. Mevla denileni yerine getirdi. Abdullah b. Ca'fer: "Benim üzerime borç olan bu miktar senin mi?" diye sorduğunda, muhatabı "Evet," cevabını verdi. Sonra hizmetçisine: "Ey köle! Onu al ve kâğıtta yazılı olan miktarı kendisine ver," dedi. O da dinarları aldı. İbn Ca'fer elindeki yazıyı ona geri verdi. O da İbn Mutî'e geri dö-nüp hadiseyi anlattı ve ardından da: "Ben kesinlikle böyle bir adam görmedim," dedi. Bunun üzerine İbn Mutî: "Şimdi bu di-narları yanında muhafaza et, hiçbir şekilde harcama, on gün bekle, daha sonra elindeki belgeyle tekrar git ve yine 'Bu belge benim senden alacağımı gösterir,' de." Mevla: "Fakat beni tanı-yacağından ve bir rezillik çıkacağından korkuyorum," cevabını verdi. Ancak o: "Sen benim sana dediğimi dinle ve yerine ge-tir," diye ısrar etti. O da İbn Ca'fer'e gelip aynı sözü söyledi. İbn Ca'fer şu sözüne başka bir şey ilave etmedi: "Ey köle! İsteddiğini ona ver," dedi. Mevla bu şekilde tekrar 300 dinar aldı. Belgeyi almayıp tekrar ona iade ettiler. Çok şaşırılmış hâlde tekrar İbn Mutî'in yanına döndü. İbn Mutî' bu defa "Parayı yanında mu-[149] hafazaet, bir ay bekle sonra yeniden onun yanına dön," dedi. O da denileni yaptı. Bu defa da İbn Ca'fer'in ağzından: "Ey köle! Ona istediğini ver," sözünden başka bir şey çıkmadı. Bu şekilde onun elindeki paralar 900 dinar oldu. İbn Mutî: "Şimdi para-ların hepsini getir," dedi. O da getirdi. Paraları aldı ve yanında mevlası olduğu hâlde İbn Ca'fer'in yanına girdi. Ona: "Ey Ebû Ca'fer! Allah'tan kork ve kendine çekidüzen ver," diye seslen-di. Bunun üzeri muhatabı sebebini sorduğunda: "Benim bu mevlam içinde senin ona 300 dinar borcunun olduğu yazılı bir çek getirdi. Ancak kesinlikle senin ile onun arasında herhangi bir muamele olmamıştı. Buna rağmen sen ona parayı ödedin, elindeki çeki de almadın. O sana aynı çekle tekrar tekrar gel-di ve senden 900 dinar aldı." Bunun üzerine İbn Ca'fer: "Sanki sen, benim lehime veya aleyhime olan şeyi bilmediğimi sanı-yorsun," dediğinde İbn Mutî: "Öyle zannediyorum," cevabını verdi. "Vehme kapılma, ben lehime de aleyhime de olan duru-

mu biliyorum. Ben senin arkadaşının getirdiği şeyin geçersiz olduğunu biliyordum. Ancak şu iki tercih arasında kaldım: Ben ya ona 'Senin bunda hakkın yok,' diyecektim, o da hayır diyecekti ve olay duyulacaktı, ben de doğrulayıcı veya yalanlayıcı olacaktım; ya da istediğini ona verecektim. Ona istediğini vermek bana daha kolay ve tercih edilir geldi." İbn Mutî' yine "Ben yine de Allah'tan korkmanı ve kendine dikkat etmeni tavsiye ediyorum," dedi. Sonra da: "Ey köle! Yanındakini getir," dedi. Sonrada paraları İbn Ca'fer'e teslim etti. İbn Ca'fer: "Bu ne?" dediğinde İbn Mutî': "Bu mal benim şu arkadaşımın senden aldığı paradır," dedi. İbn Ca'fer de: "Allah sana mağfiret etsin. Allah'a yemin ederim ki benden çıkan bir mal kesinlikle bana geri dönmez. Bu adam parayı helal ve temiz olarak alsın," dedi. Onun hakkında anlatılanlar sayılmayacak kadar çoktur.

Talhatü'l-Hayr –Talha b. el-Hasan b. Ali b. Ebî Tâlib (rh.)–. [150] Onun annesi [Ümmü]¹⁷¹ İshâk bint Talha b. Ubeydullah b. Os-mân'dır. O çok yemek ikram eden, çok övülen bir kişidir. Soyu devam etmemiştir.

Allah Resulü'nün mevlası **Ubeydullah** b. Ebî Bekre.

Benî Ümeyye'den: **Saîd** b. el-Âs b. Saîd b. el-Âs b. Ümeyye. O insanları doyurmak için her gün bir deve boğazlardı. **Abdullah** b. Âmir b. Küreyz b. Rabîa b. Habîb b. Abdüşems. Onun Arafat'ta ve Basra Çarşısında kendi parasıyla satın aldığı su havuzları vardı. Bunları oradaki insanlara hibe etmiş ve istifadeleri karşılığında onlardan herhangi bir şey talep etmemiştir. **Hâlid** b. Abdullah b. Hâlid b. Üseyd b. Ebi'l-İs b. Ümeyye b. Abdüşems. O da övgüyle anılan cömert bir kişiydi.

Benî Esed b. Abdüluzzâ'dan: **Hamza** b. Abdullah b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm b. Huveylid b. Esed b. Abdüluzzâ. O övülen cömert bir adamdı.

Benî Zühre'den: **Talha en-Nedâ** b. Ubeydullah b. Avf b. Abdüavf b. Abd [b.] el-Hâris b. Zühre. Ona bir adam gelip bir şey istediğinde onu oturtur, başka bir kişi geldiğinde onu da otur- [151]

171 Parantez içindeki tabir İbn Kuteybe'nin *Meârif*inden (s. 108) ve *Kita-bu'l-Eğânî*'den (X. 54) alınmıştır.

tur, sonra üçüncüsü de gelirdi. Gelenler onun elbiselerinin sayısına ulaşınca hırkasını birinciye, gömleğini ikinciye verir. Daha sonra kendisine bir elbise getirilmesini ister, o elbiseyle örtünür, ardından da izarını üçüncü kişiye verirdi.

Benî Teym'den: **Talha** b. Ubeydullah b. Osmân b. Amr b. Ka'b b. Sa'd b. Teym b. Mürre. O Talhatü'l-Hayr olarak da bilinir. Ona bir adam gelip aralarındaki akrabalığı vesile sayarak kendisinden bir şey istedi. Talha ona: "Bu bina buradan buraya kadar benimdir. Buraya 600 bin dirhem verildi. Buranın bedeli bana akşama ulaşır. Sana istersen parayı, istersen bu binayı vereyim," dedi. O Şûrâ ehlindendir. **Ya'kûb** b. Talha b. Ubeydullah. **Ömer** b. Ubeydullah b. Ma'mer et-Teymî. Cömertliği konusunda onun hakkında hikâyeler vardır. Bunlardan birine göre Ebû Huzâbe et-Temîmî'nin¹⁷² Besbâse adını verdiği ve âşık olduğu bir cariyesi vardı. Maddi sıkışıklığı sebebiyle onu satmak zorunda kaldı. Ömer b. Ubeydullah çok yüksek bir meblağ karşılığında satın aldı. Parayı aldı, cariye de yeni sahibinin evine girmek için kalktığı anda onun eteğine yapıştı ve şu şiiri söyledi:

*Hatırla bugün Besbâse'yi satmak zorunda bırakan darlığı
Öyle bir darlık ki sahibine bir üzüntüyle geldi
Zaman sana karşı elimi kolumu bağlamasaydı
Bizi ölümden başkası ayıramazdı affet beni
[152] Ayrılığından dolayı acı veren üzüntüyü itiraf ediyorum
Kederli kalbe bu üzüntüyle nida ediyorum
Selam olsun sana artık aramızda görüşme yok
Buluşmaya İbn Ma'mer izin vermedikçe*

Şiiri duyan İbn Ma'mer: "Tamam cariyen senin olsun, parasını da istemiyorum," dedi. İbn Ma'mer, cariyeyi ondan 100 bin dirheme satın almıştı. **Talha** b. Abdullah b. Abdurrahmân b. Ebî Bekr es-Siddîk (ra.). O para babası (Talhatu'd-derâhim) olarak bilinir. Çok cömertti. el-Hazîn el-Kinânî onun hakkında şöyle der:

*Şayet bana ey Talha yüklü develerden daha yüklüsünü verdiysen de
Faydan bana bir değil iki değil defalarca olmuştur.*

172 Metnin aslında da "bâ" ile yazılmıştır. *Kitâbü'l-Eğânî*'de (XIX. 152) "elif"ten sonra "nun"la "Hizâne" şeklindedir.

Baban Mustafa'yı tasdik etmiş ve onu adım adım takip etmiş kişidir. Annen ise Temîmli beyaz bir kadın olup halis insanlardan sayılır.

Benî Mahzûm'dan: **el-Ezrak** Abdullah b. Abdurrahmân b. el-Velîd b. Abdüşems b. el-Mugîre b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm. O övülen cömert bir adamdı. İbnü'z-Zübeyr onu Yemen'e vali tayin etmiş, sonra da azletmiştir. O hem valiliği hem de azledilmesi dönemlerinde de ikramda bulunmuştur. Ebû Dihbil el-Cumahî onun hakkında şöyle der:

*Emîrken de mazulken de ikram etti
Cömertlikten azledilmedi cömertliği onu da makamını da kuşatmaktadır.*

el-Hakem b. el-Muttalib b. Abdullah b. el-Muttalib b. [153] Hantab b. Ubeyd el-Mahzûmî. O övülen cömert bir kişiydi. **el-Mugîre**¹⁷³ el-A'ver b. Abdurrahmân b. el-Hâris b. Hâşim b. el-Mahzûmî. Kûfe'de insanlara yemek yediren cömert insanlar vardı. Mugîre onları bu yarışta geçince sonuca razı olup onu bu hasletiyle baş başa bıraktılar. Bunlar: **İsâ** b. Mûsâ b. Talha b. Ubeydullah et-Teymî, **Abdülmelik** b. Bîşr b. Mervân b. el-Hakem, **Hâlid** b. el-Velîd b. Ukbe b. Ebî Muayt, **Benî Umâre** b. Ukbe b. Ebî Muayt –bunların hepsi cömert kişiler olup insanlara yemek ikram ederlerdi–, **Muhammed** b. Hâtıb b. el-Hâris b. Ma'mer b. Habîb el-Cumahî –o da cömert bir kişiydi–, **Suhayr** b. Ebi'l-Cehm b. Huzeyfe b. Gânim el-Adevî –o da cömert bir adamdı–. el-Mugîre el-A'ver, Kûfe'de yere bir sergi serer; (çekirdeksiz hurma, sade yağ, keş ve undan yapılan) *hays* yemeğini bu serginin üzerine yığar, gelen geçen ondan yerd. el-Ukayşir el-Esedî onun hakkında şöyle demiştir:

*Size Kureyş'e Mugîre adında taşkın bir deniz geldi.
İbn Bîşr'i ve Teym'in Cedyini yoldan çıkardı.
Gördüler ki onun cömertliği hesaba gelmez.
O beni Ukbe'nin çadırlarından, Hâtıbîlerden ve Sahroğullarından kurtardı.
Onların elbisesinin güzelliği, eyerlerinin parlak rengi ve süsü seni aldatmasın*

173 Aslında "el-Mugîre b. el-A'ver". Birkaç satır sonra ise "el-Mugîre el-A'ver" dir. Belâzûrî'nin *Ensâbu'l-Eşraf*'ında da (VIII. 181) böyle olduğu için biz de kelimeyi ona göre düzelttik.

[154] Benî Fihri'den: **Nehşel** b. Amr b. Abdullah b. Vehb el-Fihri. O cömert bir kişiydi.

Benî Temîm'den: **Muhammed** b. Umeyr b. Utârid b. Hâcib b. Zûrâre. Azerbaycan'da Bekir b. Vâil'den bin atlı bir saldırıda ona hamle yaptılar ve yenildiler. **Attâb** b. Verkâ er-Riyâhî de övülen cömert bir kişiydi.

Kays'tan: **Esmâ** b. Hârice b. Hısn b. Huzeyfe b. Bedr b. Amr el-Fezârî. O övülen cömert bir adamdı. O, öldürülen köpeği sebebiyle bir bedeviye 40¹⁷⁴ bin dirhem diyet ödeyen kişidir.

Rabîa'dan: **İkrimetü'l-Feyyâz** b. Rib'î b. Umeyr b. Subeyh b. Lây b. Mevele b. Âmir b. Mâlik b. Teymullah b. Sa'lebe b. Ukâbe. el-Hâris b. Mürre el-Abdî bir günde bin baş hayvanı taksim etmiş, bunları da beş yüz ata yüklemişti. **Abdullah** b. Sevvâr b. Hümâm el-Abdî. O Sind sınırındaydı ve yanında dört bin adam vardı. Onun ateşinden başka bir ateş yakılmamıştı. Bir gece baktı ki adamın biri yemek yapıyor. Abdullah o adamın neden ateş yaktığını sordu. Adamları da, "Bu gece hanımı çocuk doğurdu o da şerefine un helvası (*el-habîs*) yapıyor," [155] dediler. Bunun üzerine aşçısına yemekle birlikte insanlara un helvası yapma talimatı verdi.

Yemen'den: **Kays** b. Sa'd b. Ubâde b. Düleym b. Hârise b. Hazme¹⁷⁵ b. Sa'lebe b. Tarîf b. el-Hazrec b. Sâide. Kays ve onun yedi ceddi Tarîf'e kadar cömert kişilerdir. Her cömert kişi insanlara bol yemek ikram eden kişidir. Kays ile ilgili hikâyeler vardır. Bunlardan birine göre o hastalanmış, kardeşleri onu ziyarette geri kalmışlardı. Ona denildi ki: "Onlar, senin onların üzerindeki alacaklarından dolayı utandıkları için sana gelemiyorlar." Bunun üzerine bir kişiyi görevlendirip ondan şöyle çağrı yapmasını istedi: "Kimin Kays'a borcu varsa o bu borçtan kurtulmuştur." Bunun üzerine ziyaretçileri öyle çoğaldı ki sonunda merdivenini kırdılar. **Arâbe** b. Evs b. Kayzî el-Evsî. Kuru üzüm yüklü develerle giderken eş-Şemmâh kendisine: "Beni

174 *Ensâbu'l-Esrâfta* (V. 29) 4 bindir. Köpeğin adı da "el-Vekkâ"dır.

175 Wüstenfeld cetvelinde (22/33) Nevevî ve Süyûtî'den rivayeten şöyle bilgi verir: "Hârise b. Ebî Huzeyme".

bu kuru üzümle doyur," dedi. O da: "Kervanın başını tut," diye cevap verdi. Muhatabı, "Sen benimle dalga mı geçiyorsun?" dediğinde Arâbe: "Sen dediğim gibi yap," diye tekrar edince o da develeri üzerindeki yüklerle aldı. Arâbe fakirleşmiş ve gözlerini kaybetmişti, iki siyah kölesine dayanmış olarak mescide giderken bir adam gelip ona: "Fakirleştim, ne bineğim var, ne de yiyeceğim," dedi. Arâbe adama: "Şanssızsın, bana geldin ama ben fakirleştim, yeryüzünde bu iki köleden başka sahip olduğum bir şey de yok. O zaman al bu köleleri sat, birinin parasıyla kendine binek alır, diğerinin parasıyla da nafakanı temin edersin," dedi. Adam: "Allah'a yemin olsun ki ben senin iki kanadını gasbedemem," cevabını verdi. Bunun üzeri Arâbe: "Ben kabul etmezsen bu iki köle hür olacaktır. İster onları al, istersen azat [156] et," dedi. **Talha** b. Abdullah b. Halef el-Huzâî. O Talhatu't-talahât ve önde gelen cömertlerden biridir. Amr b. Harîs, **Adî** b. Hâtim et-Tâî'nin kızıyla evlenmek istemişti. Adî: "Onunla kendi hükmüme göre evlendireceğim," dedi. Amr, çok mal isteyerek elindeki malı tüketeceğinden korktuğu için geri adım attı ve konu hakkında başkalarının fikrini sordu. Ona, Hâtim'in kararına göre evlenmesini, zira onun cömert bir adam olduğunu söylediler. Bunun üzerine Amr, Adî'nin yanına giderek onun hükmüne razı olduğunu bildirdi. Adî, Allah'a hamd ve sena ettikten sonra şöyle dedi: "Seni sünnet üzere evlendirdim: 180 dirhem," dedi. Bunun üzerine Amr, kızın şerefine babasına 40 bin dirhem ve bir torba elbise gönderdi. Adî ise gelen elbise ve paraları yanındakilere dağıttı, kızını da kendi maliyle düğüne hazırladı. Kûfe eşrafından biri düğün yemeği için Adî'den tencere istemişti. Adî, bunun üzerine develeri kesip etleriyle kapları doldurdu, sonra da et dolu kapları kazanları isteyene gönderdi ve muhatabına: "Biz kazanlarımızı böyle emanet veririz," dedi. Irak Emîri **Hâlid** b. Abdullah el-Kasrî. Onun cömertliği hakkında pek çok haberler vardır. **Kabîsa** b. el-Mühelleb b. Ebî Sufra el-İtekî.

Nesî (Erteleme)

Ayları erteleme görevi Kinâne kabilesinin uhdesinde olup bu görevi yapanlar *el-kalâmise* olarak isimlendirilirler, bu ke-

limenin tekili ise *kalammus*'tur. Onlar Arapların fakihleri ve [157] dinlerinde fetva veren kimselerdi. Araplar geçimini kılıçlarından ve mızraklarından kazandıkları zamanlarda savaş yapılmayan üç haram ayın ardı sıra gelmesi kendilerine zorluk yaşatırdı. Kalâmiseden biri teşrik günlerinde Hicr'de ayağa kalkar ve onlara savaş fetvası verirdi. Ona herhangi bir kişi başka bir şey soramazdı. Araplardan biri Kâbe'nin kapısının yanında, diğeri de Hicr'de ayağa kalkar, her biri diğeriyle şöyle seslenirdi: "Ben ayıplanmayan, günahkâr kabul edilmeyen kişiyim. Vermiş olduğum hükme itiraz edilmez." Bir kabile muharrem ayında saldırı düzenlemek istediğinde kalammusa gelip ondan muharrem ayını ertelemesini isterler, o da onlar için hesap yapar ve "Bu ay yılın ilk ayı saferdir," derdi. Bu fetva ayların normal dönüşü dışına çıkılarak verilirdi. Kararını hilale göre vermez, aylar olduğu şekilde sıralanmazdı. Ayları yeni duruma göre düzenlerler, bu şekilde muharrem ertelenir, yerine safer geçerdi. Bu durumda muharrem bir yıl haram, bir yıl helal ay olurdu. İlk nesî yapan kişi **Huzeyfe** b. Abd b. Nühem b. Adî b. Âmir b. Sa'lebe b. el-Hâris b. Mâlik b. Kinâne'dir. Sonra bu vazifeyi sırasıyla onun oğlu **Kal'** b. Huzeyfe, **Abbâb** b. Kal', **Kal'** b. Abbâd b. Kal', **Ümeyye** b. Kal', **Afv** b. Ümeyye b. Kal', **Cünâde** b. Avf b. Ümeyye b. Kal' yapmışlardır ki bu sonuncusu İslam dönemine ulaşmıştır.

Eziyet Edenler¹⁷⁶

Ebû Leheb –Abdüluzzâ b. Abdülmuttalib–, **el-Hakem** b. Ebi'l-Âs et-Tarîd ve **Ukbe** b. Ebî Muayt b. Ebî Amr b. Ümeyye. [158] Allah Resulü (sav.) Bedir dönüşünde Ukbe'yi önce hapsedip sonra öldürmüştür. Ukbe bu esnada: "Ey Muhammed! Ben Kureys'in arasındayken nasıl öldürülürüm," dedi. Hz. Ömer de: "Ok başka, ses başka," dedi.¹⁷⁷ Ukbe daha sonra "Çocuklarıma kim bakacak?" dediğinde Allah Resulü: "Ateş," cevabını vermiştir. **Adî** b. Hamrâ es-Sekafî. O ve Ebû Leheb Hz. Peygamber'in (sav.) komşularıydılar. **Amr** b. et-Tulât ile el-Huzâî.

176 Bu konuda ayrıca bkz. Ya'kûbî, *Târîh*, II. 23.

177 Bu darbimeselin manası için bkz. Zemahşerî, *el-Fâik* I. 151. İbn Ebî Mu'ayt'ın, Kureys'ten olmadığı hâlde bu iddiada bulunmasına işaretir.

Bunların arasında el-Hakem dışında hiçbiri Müslüman olma-
mıştır. O da dininde ayıplanmış bir kişidir.

Kâfir¹⁷⁸ Ölenler

el-Âs b. Vâil es-Sehmî, el-Hâris b. Kays b. Adî el-Ka'bî. Bu putperest bir kişiydi. O elinde bulunandan daha güzel bir taş [159] rastlarsa onu alır, elindekini atardı. el-Hâris hakkında *"Heva ve hevesini tanrı edinen, bilgisi olduğu hâlde Allah'ın şaşırttığı,*

178 "Muhtelif Şekillerde Ölenler". Müellif bu konuda tafsilata girmiyor. Ancak bu konunun tafsilatını *Kitâbü'l-Münemmak'ta* "Kureys'ten Hz. Peygamber'le alay edenler ve muhtelif şekillerde kâfir olarak öldürülenler" babı altında (s. 310-311) vermektedir. Bu kısımda **"el-Âs b. Vâil**, binek deve-siyle yağmurlu bir günde yanında iki oğlu olduğu hâlde gezinti ve yemek yemek için dışarı çıktı. Bir vadiye ulaştı. Ayağını yere koyduğunda, feryat ederek bağırdı. Yanına gittiklerinde bir şey göremediler. Ayağı daha sonra deve boynu kadar şişti. Yerin sokması sebebiyle ölmüştü.

el-Hâris b. Kays, tuzlu balık eti yemişti. Susuzluğu artınca çok su içti, sonunda çatladı. Ölürken "Beni Muhammed'in Rabbi öldürdü," demiştir.

el-Esved b. el-Muttalib'in Zem'a isminde itaatkâr bir oğlu vardı. Oğlu Şam'da ticaret yapardı. Sefer için babasının yanından ayrıldığı zaman "Şu gün çıkarım, şu günde şu beldeye varırım, sonra şu günde dönerim," der ve sözünün dışına da çıkmazdı. Allah Resulü (sav.) el-Esved'in gözünü kaybetmesi, oğulsuz kalması için bedduada bulundu. Nitekim oğlu Zem'a'nın geri dönmeyi planladığı günü ticaret için yola çıktı. Bu esnada yanında bir kölesi de bulunuyordu. Cebrail bir ağacın gölgesi altındayken ona geldi. Yeşil yapraklarla onun yüzüne ve göğsüne vurmaya başladı. Bu şekilde gözü kör oldu. Cerabil yüzüne de dikenle vurdu. Bunun üzerine kölesini yardıma çağırdı. Ancak o "Ben sana bir şey yapan herhangi bir kişi görmüyorum, sen kendi kendine vuruyorsun," dedi. Bu şekile o hem gözünü hem de oğlunu kaybetmiş oldu.

el-Velid, elindeki oka tüy takmakta olan Huzâalî bir adamla karşılaştı. Kendisine ok battı. Bu kitapta daha önce el-Velid'in ölümü bahsi geçmişti.

el-Esved b. Abdüyağûs, evinden çıkınca kendisi zehirlendi, vücudu da simsiyah oldu. Evine geri döndüğünde ailesi onu tanıyamadı, bu sebeple kapıyı yüzüne kapattılar. O da ölürken, "Beni Muhammed'in Rabbi öldürdü," diye söylenmiştir. İbrâhîm b. Sa'd'ın anlattığına göre Cebrail (as.) Kâbe'yi tavaf etmekte olan Hz. Peygamber'e (sav.) geldiğinde **el-Esved b. el-Muttalib'in** yüzüne yeşil bir dal parçasıyla vurunca el-Esved kör oldu. Cebrail **el-Esved b. Abdüyağûs ez-Zührî'nin** yanına gelerek onun karnına işaret etti. Çok su içmek istedi, sonunda da fazla sudan öldü. Cebrail, **el-Velid** ile karşılaşınca iki sene önce onun topuğunda meydana gelen yarasına işaret etti. İki yıl önce el-Esved Huzâalî bir adama uğramıştı. İzârında bulunan bir ok ona sürtündü ve önemli olmayan bir iltihap meydana getirdi. Cebrail bu yaraya işaret edince iltihap nüksetti ve onu öldürdü. Cebrail, **el-Âs b. Vâil** ile karşılaşınca onun ayak tabanının ortasına işaret etti. O bu esnada bir eşiğin üzerinde Tâif'e gidiyordu. Eşiğin çıktığı yerde bulunan bir diken tabanına batınca, bu diken onu öldürdü." Rivayet bu şekilde tamamlanmıştır.

kulağını ve kalbini mühürlediği, gözünü perdelediği kimseyi gör-
 [160] *dün mü?*¹⁷⁹ ayeti nazil olmuştur. **el-Esved** b. el-Muttalib b. Esed b. Abdüluzzâ, **el-Velîd** b. el-Mugîre b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm, **el-Esved** b. Abdüyağûs b. Vehb b. Abdümenâf b. Zühre.

Bölüşenler

Onlar Mekke'nin yollarını kendi arasında taksim eden on yedi Kureyşlidir. Hac veya panayır mevsimi geldiğinde insanların Allah Resulü'ne ulaşmalarına engel olurlardı. Onlar hakkında "*Biz bölüşenler üzerine indirdiğimiz zaman,*"¹⁸⁰ ayeti nazil olmuştur. Hişâm b. el-Kelbî'nin babasından, onun Ebû Sâlih'ten onun da İbn Abbâs'tan rivayet ettiğine göre bu şahıslar **Benî Abdüşems**'ten üç kişi: Hanzala b. Ebî Süfyân ile Rabîa b. Abdüşems'in iki oğlu Utbe ve Şeybe. **Benî Mahzûm**'dan yedi kişi: Ebû Cehil, el-Velîd'in¹⁸¹ el-Âs ve Ebû'l-Kays isimli oğullar, Kays b. el-Fâkihe, Züheyr b. Ebî Ümeyye, el-Esved b. Abdülesved ve Sayfî b. es-Sâib. **Benî Abdüddâr**'dan bir kişi: en-Nadr b. el-Hâris b. Kelede. **Benî Esed** b. **Abdüluzzâ**'dan iki kişi: Ebû'l-Bahterî b. Hişâm¹⁸² ve Zem'a b. el-Esved. **Benî Sehm**'den iki kişi: Haccâc'ın iki oğlu, Münebbih ile Nübeyh. **Benî Cumah**'tan iki kişi: Ümeyye b. Halef ile Benî Mahzû-
 [161] re'nin kardeşi Evs b. Mi'yar ki bunlar Benî Cumah'ın en gözde şahıslarıdır.

Ebû'l-Münzir Hişâm'ın babasından, onun Ebû Sâlih'ten onun da İbn Abbâs'tan rivayetine göre "*Onlara Rabbiniz ne indirdi diye sorulduğunda, onlar: Hayır indirdi, derlerdi,*"¹⁸³ ayeti Abdullah b. Mes'ûd ile onun arkadaşları hakkında inmiştir. Zira Allah Resulü onları Mekke yollarını paylaşmış olan müşrikler üzerine göndermişti. Her müşrik kişiye karşı Müslümanlardan da bir kişi bulunur, onlar da müşriklerin söylediklerini yalanlardı.

179 Câsiye, 45/23.

180 Hicr, 15/90.

181 *Kitâbü'l-Eğânî*'de "Kays b. el-Velîd".

182 İbn İshâk, *Kitâbü'l-Eğânî* ile muvafıktır (IV. 28). Müellif burada onun isminin Hişâm olduğunu söyler. İbn Hişâm ise onun isminin Hâşim olduğunu ileri sürer. (*Sîretü İbn Hişâm*, s. 508).

183 Nahl, 16/32.

Zındıklar

Ebû Süfyân b. Harb –daha sonra Müslüman oldu–, **Ukbe** b. Ebî Muayt –önce hapsedilip sonra başı vuruldu–, **Übey** b. Halef el-Cumahî –Uhud Savaşında Hz. Peygamber onu kendi eliyle öldürdü–, **en-Nadr** b. el-Hâris b. Kelede –Benî Abdüddâr'ın kardeşidir ve Allah Resulü onu önce hapsedip sonra infaz ettirdi–, **Münebbih** ile **Nübeyh** –Sehmlî Haccâc'ın oğullarıdır ve Bedir Savaşında öldürüldü–, **el-Âs** b. Vâil ve **el-Velîd** b. Mugîre el-Mahzûmî –bunlar zındıklığı Hîre Hristiyanlarından öğrenmişlerdir–. Onlardan Ebû Süfyân hariç hiçbirisi Müslüman olmamıştır.

Bedir'de Müşrikleri Doyuranlar

Ebû Cehil, asıl adı Amr b. Hişâm b. el-Mugîre olup on deve boğazlamıştır. **Ümeyye** b. Halef el-Cumahî dokuz, Benî Âmir ^[162] b. Lüey'in kardeşi **Süheyl** b. Amr on, **Şeybe** b. Rabîa b. Abdüşems dokuz, **Utbe** b. Rabîa b. Abdüşems on, Sehmlî Haccâc'ın iki oğlu **Münebbih** ve **Nübeyh** on, **el-Abbâs** b. Abdülmuttalib on deve kesmişlerdir. Muhammed b. Amr b. el-Müzenî, Allah Resulü'ne (sav.) meyli sebebiyle el-Abbâs'ın yemek kazanlarını Kureys'in döktüğünü ve onun yemeğinden yemediğini zikreder. **Ebû'l-Bahterî** el-Âs b. Hâşim b. el-Hâris b. Esed on deve kesmiştir. Adı geçenlerin hepsi Bedir Savaşında öldürülmüşlerdir. Onlardan sadece el-Abbâs ile Süheyl, Müslüman olmuşlar ve Müslümanların önde gelenleri arasında yer almışlardır.

Ticari Sefer Düzenleyenler

Bunlar ticari seferler sayesinde Kureys'i kalkındırmış ve fakirleri yoksulluktan kurtarmıştır. İlâf, anlaşma demektir. Ticari anlaşmayı yapanlar: Abdümenâfoğullarından Hâşim, Abdüşems, el-Muttalib ve Nevfel'dir. **Hâşim**, Şam'da ticaret yapmış ve Gazze'de vefat etmiştir. O hem kış hem de yaz seferi düzenleyen ilk kişidir. Onun hakkında anne bir kardeşi olan el-Hâris b. Haneş es-Sülemî şöyle demiştir:

*Kardeşim Hâşim sıradan bir kardeş değildir
Eksik veya ticareti bozuk da değildir*

*Bütün hayrı ile kabirde yatmaktadır
O ticaret yapan ve gelmeye giden biridir.*

[163] Şair Matrûd el-Huzâî ise şöyle demiştir:

*Şam'da toprağa verildiğinde ikram öldü
Hâşim, yakın bir yer Gazze'de toprağa verildiği gibi
Ey kabrin rabbi onu uzak eyleme ki ziyaret edelim
Diğer ziyaretçilerle birlikte
Onun kazanları dolup taşmaktadır ziyaret edenlere
Yardımları hem eli hem de dili ile dir*

Abdüşems, Habeşistan'la ticaret gerçekleştirmiş, Mekte'de ölmüştür. **el-Muttalib** ise ticaret için Yemen'e gitmiş, burada Redmân adı verilen bir beldede ölmüştür. Irak'ta ticaret yapan **Nevfel** ise Selmân denilen yerde hayatını kaybetmiştir. Burada zikredilenlerden her biri kendileriyle birlikte ticari sefer düzenleyenlerin başlarında idarecilik yapmışlardır. Ayrıca krallar ile kabile reislerinden ticaret izni almışlardır. Yine onlar Kureyş'in efendileri ve kabilelerine geçim imkânı sunan kişiler olarak tanınmışlardır.

Matrûd b. Ka'b el-Huzâî şöyle söylemiştir:

*Ticarete çıkanlar ve oğulları
En hayırlı ana babaların evlatlarıdır
Hepsi efendidirler
Efendi oğlu efendidirler*

[164] *Birinin kabir Redmân'da, diğeri Selmân'da bir diğeri de Gazze'dedir.
Birisi de Hacûn yakınında tepelerin doğusunda ölmüştür.*

Yine o şöyle demiştir:

*Ey bineğini döndüren adam
Abdümenâfoğullarına misafir olaydın
Anası evlatsız kalasica eğer onlara misafir olsaydın
Seni açıktan ve kapı kapı gezmekten korurlardı
Onlar civar beldelerden söz almışlardır
Ve ticaret için oralara giderler
Onlar her akşam rüzgâra karşı yürürler
Ta ki denizde güneş batıncaya kadar*

Kureyş'in Eşrafı

Cahiliye döneminde şeref ve riyaset Kusayoğullarının-
dı. Başka bir kabile onunla çekişemez ve onlara karşı kimse [165]
övünemezdi. Diğerleri sürekli olarak onlara boyun eğmişler
ve onları kendilerine lider kabul etmişlerdir. Kureyş'in altı
önemli vazifesi vardı ki bu vazifeler tamamen Kusayoğulları-
nın uhdesinde kalmıştı. Bunlar: Hicâbe, sikâye, rifâde, nedve,
livâ ve riyâse görevleridir. Muttalib'in ardından reis konumu-
na gelmiş olan Harb b. Ümeyye'nin ölümünden sonra riyaset
ve şeref Abdümenâfoğulları arasında paylaştırılmıştır. Hâşi-
moğulları arasında ez-Zübeyr, Ebû Tâlib, Hamza ve el-Abbâs
gibi Abdümmuttaliboğulları vardı. Ümeyyeoğullarından Ebû
Uhayha -Saîd b. el-Âs b. Ümeyye- ki o "Zü'l-İmâme" olarak da
isimlendirilmiş olup ona hürmeten hiç kimse onun imamesi
renginde bir imame kullanmazdı.

Şair onun hakkında şöyle demiştir:

*Öyle bir genç kız ki babası Zü'l-İmâme ve Mervân'ın
Kabilesinden olup onların dengi fazla değildir*

Abdüyezîd b. Hâşim b. el-Muttalib, Benî Muttalib'dendir.
Abdüyezîd soyu temiz ve kendisine hiç leke bulaşmamış kişi
olarak tanınmıştır. Mut'im b. Adî, Nevfelogullarına; Huveylid b.
Esed ile Osmân b. el-Huveyris ise Esedogullarına mensuptur.

İslam döneminde Kureyş'in üstünlüğü üç konuda olup
bunlar: Nübüvvet, hilafet ve şûrâdır. İlk ikisi Abdümenâfo-
ğullarına hastır. Üçüncüsü olan şûrâyâ ise Zühre, Teym, Adî
ve Esed ortak olmuşlardır. Şeyheynden (Ebû Bekir ve Ömer)
sonra hilafet Kureyş içinde sadece Abdümenâfoğullarının uh-
desinde kalmıştır.

Mutayyebûn

[166]

Bunlar Benî Abdümenâf b. Kusay, Benî Esed b. Abdülzazâ,
Benî Zühre b. Kilâb, Benî Teym b. Mürre b. Ka'b ve Benü'l-Hâ-
ris b. Fîrh b. Mâlik b. en-Nadr b. Kinâne olup karşılıklı yardım-
laşma konusunda dayanışma içinde bulunmuşlardır.

Ahlâf (Kan Yalayan)

Bunlar Abdüddâr b. Kusay; Amr b. Husays b. Ka'b b. Lüey'in iki kolu Sehm ile Cumah; Mahzûm b. Yakaza b. [Mürre b. Ka'b] b. Lüey, Adî b. Ka'b b. Lüey b. Gâlib'dir. Bu iki grup Mutayyebûn ve Ahlâf olarak isimlendirilmişlerdir. Zira Kusay'ın çocuklarının sayısı artınca onlar Abdüddâroğullarının elindeki görevleri almak istediler. Kusay, daha önce hicâbe, nedve, sikâye, rifâde ve livâ gibi görevleri Abdüddâr'a vermişti. Abdüddâroğulları bu görevlerden hiçbirini devretmeye yanaşmadı. Bunun üzerine Kureyş parçalandı. Âtike bint Abdülmuttalib içinde koku bulunan çamaşır leğenini ortaya çıkardı. Abdümenâf taraftarı olan kabileler ellerini kokulu kaba daldırarak antlaşma yaptılar. Bu sebeple onlar Mutayyebûn (kokulular) olarak isimlendirilmişlerdir. Karşı grup ise bir deve¹⁸⁴ kesip ellerini onun kanına daldırdılar. Adîoğullarından bir kişi bu kana parmağını sürüp yaladı. Onun müttetikleri de benzer şekilde kanı yalayaarak antlaşma yaptılar. Bundan dolayı onlar da Ahlâf (yeminciler) adını almıştır. Daha sonra gruplardan her biri savaşmak için karşı taraftan bir kabileyle eşleştirdi. Bunun üzerine taraflar arasında elçiler gidip gelmeye başladı. Sonunda taraflar sikâye ile rifâdenin Abdümenâfoğullarına, livâ ile hicâbenin Abdüddâroğullarına kalması üzere anlaştılar.

Ubeydullah b. Kays er-Rukayyât şöyle der:

Onlar Âmir b. Lüey ve Abdümenâf arasında bölüştürülmüştür adları anıldığında

Onların Mutayyebûndan dedeleri vardır. Sonra da şerefli Ahlâf o şerefe nail olmuştur.

Hilfulfudûl

Hâşimoğulları, Muttaliboğulları ve müttetikleri Zühreoğulları ve Teymoğulları. Bazı âlimler el-Hâris b. Fihroğullarının da onların arasında olduğunu ileri sürerler, ancak bu konuda bir ittifak yoktur. Hilfulfudûl'da Zübeyr b. Abdülmuttalib, Abdullah b. Cüd'ân gibi kabile önderleri Mekke'de kimsenin

184 Burası aslında silinmiştir. Bu konuda bkz. Fîruzâbâdî'nin *Kâmûs*'u (l-d-ğ maddesi) ve İbn Habîb'in *el-Münemmak*'ı (s. 30).

kimseye zulmetmesine izin vermemek, zalime karşı mazluma yardım etmek ve mazlunun hakkını almak üzere toplanıp sözleşme yaptılar.

Merkez Kabileleri

Abdümenâfoğulları, Abdüddâroğulları, Abdüluzzâoğulları, Abd b. Kusay b. Kilâboğulları, Zühre b. Kilâboğulları, Teym b. Mürreoğulları, Mahzûm b. Yakaza b. Mürreoğulları; Amr b. Husays b. Ka'b'ın Sehmoğulları ve Cumahoğulları; Adî b. Ka'boğulları, Hisl b. Âmir b. Lüeyoğulları, Hilâl b. Üheyb¹⁸⁵ b. [168] Dabbe b. el-Hâris b. Fihroğulları ve Hilâl b. Mâlik¹⁸⁶ b. Dabbe b. el-Hâris b. Fihroğulları. Bunlar Kusay ile birlikte el-Bitâh'a (düzlüğe, merkeze) yerleşmiş olmaları sebebiyle Ebtahiyyîn olarak isimlendirilmişlerdir.

Çevre Kabileleri

Benî Maîs b. Âmir b. Lüey, Teym el-Edrem b. Gâlib b. Fihri ve Fihri'nin iki oğlu Muhârib ve el-Hâris. Çünkü Benî Hilâl b. Üheyb b. Dabbe ve Benî Hilâl b. Mâlik b. Dabbe, Ebtahlılardandır.

Ebtah ve ez-Zevâhir dışında olan diğer Kureys kabileleri: **Sâme** b. Lüey, Umân'a yerleşmiş olup onun çocukları burada Umân Ezdilerinin halîfleri olmuşlardır. **el-Hâris** b. Lüey ise Yemâme'yi yurt edinmiştir. Onlar Aneze b. Esed b. Rabîa b. Nizâr kabilesine mensup Benî Hezzân'a dâhil olmuşlardır. el-Hâris, Cüşem olarak da bilinir. Onlar hakkında Cerîr şöyle demiştir:

*Ey Cüşemoğulları! Hezzân'dan değilsiniz
Lüey b. Gâliboğullarından zavahire intisap ediniz
Davrlılara ve Şekîs'e kızlarınızı vermeyin
Onlar en yabancı kollardır*

Huzeyme b. Lüey, Cezîre'de Benü'l-Hâris b. Hemmâm b. [169] Mürre b. Zühel b. Şeybân'a katılmıştır. **Sa'd** b. Lüey ve **Benî Avf** b. Lüey ise Gatafân'a iltihak etmiştir. Avf b. Sa'd b. Zübyân b. Beğîz'in bu Avf olduğu ileri sürülür. Bu yolla Kureys'e ulaşan el-Hâris b. Zâlim el-Mürri şöyle der:

185 "Vüheyb" şeklinde de yazılır.

186 Wüstenfeld cetvelinde Vüheyb'in Mâlik olduğunu söylemiş fakat kaynak belirtmemiştir.

*Kureyş dediklerinde mızrağı kaldırdım
Davranış ve görünüşte onlara benzedim
Kavmim Sa'lebe b. Sa'd olmadığı gibi
Kalın kafalı Fezâreliler de değildir.*

Sa'd b. Lüeyoğullarına "Bunâne" denir. Huzeyme b. Lüeyoğullarına ise "Âizu Kureyş" denir. Şair şöyle demiştir:

*Tüçibî Mudallele öyle bir darbe vurdu ki
Benû Şeybân'dan Bunâne'yi geri püskürttü
Âizî'ye de aynısı beklenmektedir
Gerçekleşmemiş olsa da olmuş gibidir.*

Osmân b. Affân halife olduğunda bu kabileleri Kureyş'a dâhil etmişti.

Ficâr Savaşında Reisler

Bu savaşta **Benî Hâşim**'in reisi ez-Zübeyr b. Abdülmüttalib, **Benî Abdüşems**'in reisi Harb b. Ümeyye, **Benî Muttalib**'in reisi Abdüyezîd b. Hâşim b. el-Muttalib –temiz nesepli, kendisine hiç leke bulaşmamış olarak bilinir–. Onun annesi ise eş-Şifâ bint Hâşim b. Abdümenâf'tır. **Benî Nevfel**'in reisi Mut'im b. Adî b. Nevfel, **Benî Abdüddâr**'ın reisi İkrime b. Hâşim b. Abdümenâf b. Abdüddâr, **Benî Esed b. Abdüluzzâ**'nın reisi Huveylid b. Esed ve Osmân b. Huveyris b. Esed, **Benî Zühre**'nin reisi Mahreme b. Nevfel b. Üheyb b. Abdümenâf b. Zühre, **Benî Teym b. Mürre**'nin reisi Abdullah b. Cüd'ân b. Amr, **Benî Mahzûm**'un reisi Hişâm b. el-Mugîre, **Benî Sehm**'in reisi el-Âs b. Vâil, **Benî Cumah**'ın reisi Ümeyye b. Halef, **Benî Adî**'nin reisi Zeyd b. Amr b. Nüfeyl, **Benî Âmir b. Lüey**'in reisi "Süheyl el-A'lem" in¹⁸⁷ babası Amr b. Abdüşems, **Benî Muhârib b. Fihri**'in reisi Dırâr b. el-Hattâb b. el-Mirdâs, **Benü'l-Hâris b. Fihri**'in reisi Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh'ın babası Abdullah b. el-Cerrâh,¹⁸⁸ **Benî Bekr b. Abdümenât b. Kinâne**'nin reisi Bel'â b. Kays el-Kinânî idi. Bu savaşta **el-Ehâbîş**'in başında [171] Benü'l-Hâris b. Abdümenât b. Kinâne'den el-Huleys b. Yezîd

187 el-A'lem, *el-İstîâb*, (n. 2017). Süheyl A'lem, "Dudağı yarık".

188 Bu durumda el-Cerrâh, Ebû Ubeyde'nin dedesi olmaktadır.

bulunuyordu. Bütün bu kabileler mütesânid¹⁸⁹ idiler. Bunların öncüleri ise Harb, İbn Cüd'â[n ile Hi]şam¹⁹⁰ olup Harb, Abdümenâf ile Kusay kabilelerinin başkomutanıydı.

Putçuluğa Karşı Çıkanlar

Bunlar Hz. Peygamber gelmeden önce İbrahim'in dinine bağlıydılar. Onlardan **Osmân** b. el-Huveyris b. Esed b. Abdüluzzâ, Hristiyan olmuş ve bu din üzereyken ölmüştür. **Varaka** b. Nevfel b. Esed b. Abdüluzzâ o da Hristiyanlığı benimsemiş, bu dinde derinlik kazanmış, bu dinin kitaplarını okumuş ve bu şekilde hayatını tamamlamıştır. **Zeyd** b. Amr b. Nüfeyl b. Abdüluzzâ b. Riyâh el-Adevî ne Hristiyan olmuş ne de Yahudiliği benimsemiştir. Bununla birlikte putlardan uzak durmuş, ölü hayvan etinden, kandan ve putlara kesilen hayvanların etlerini yemekten uzak durmuş, kızların gömülerek öldürülmesine de karşı çıkmıştır. O "Semanın Rabbine ibadet ediyorum," demiş, kavmini yaptıkları sebebiyle açıkça kınamıştır. O: "Ey Allah'ım! Hangi yönün senin için daha iyi olduğunu bilseydim, o yöne doğru secde ederdim. Fakat ben bunu bilmiyorum," der sonra elinin ayası üzerine secde ederdi. Zeyd b. Amr, Ku-^[172]reyş'i putlara tapması sebebiyle ayıplayıp kınayan ilk kişidir. Kendisi İbrahim aleyhisselamın dinini bulabilmek için Şam bölgesine gelip Belkâ'ya kadar gitmiştir. Buradaki rahip kendisine: "Senin beldende İbrahim'in dinine çağrı yapacak bir nebinin gönderilme zamanı geldi," dediğinde bu söz üzerine derhal Mekke'ye doğru harekete geçmiştir. Fakat Cüzâm kabilesinin yurduna geldiğinde buradakiler ona saldırmışlar ve öldürmüşlerdir. **Ubeydullah** b. Cahş b. Riâb b. el-Esedî –daha sonra kendisi Benî Ümeyye'nin halîfi olunca el-Ganemî nisbesini almıştır– Müslüman olup Habeşistan'a hicret etmiştir. Burada Hristiyanları görmüş, bu dinden etkilenip Hristiyan olmuş ve bu din üzereyken ölmüştür.

189 Mütesânid; onların tek bir emîrin bayrağı altında toplanmayıp farklı bayraklar altında toplanmaları, demektir (*el-Kâmûs*, s-n-d). Ayrıca bkz. *Sîretü İbn Hişâm*, s. 118.

190 Ashında parantez içindeki kısım silinmiştir. Bu konuda bkz. İbn Sa'd, I/1, s. 81.

Safiyye b. Abdülmuttalib ve Mahremleri

Muhammed (sav.), kardeşinin oğlu; **ez-Zübeyr** b. el-Avvâm, onun oğlu; **Hamza** b. Abdülmuttalib, kardeşi; **Ali** b. Ebî Tâlib, kardeşinin oğlu; **Osmân** b. Affân, kız kardeşinin kızının oğlu idi. Hz. Osmân'ın annesi ise **Ervâ** bint **Küreyz** b. **Rabîa** b. **Habeyb** b. **Abdüşems** idi; onun annesi de **el-Beyzâ Ümmü Hakîm** b. **Abdülmuttalib** olup o da **Abdullah** b. **Abdülmuttalib**'in ikizidir ve o, "işini bilen dirayetli biri" olarak tanınmıştır.

- [173] **Ebû Seleme** b. **Abdülesed** b. **Hilâl el-Mahzûmî**, **Safiyye**'nin kız kardeşinin oğludur. Onun annesi **Berre** bint **Abdülmuttalib**, anne bir erkek kardeşi ise **Ebû Sebre** b. **Ebî Rühm** b. **Abdüluzzâ** b. **Kays** b. **Abdûd** olup o da **Âmir** b. **Lüey**'in kardeşidir. **Abdullah** b. **Cahş** b. **Riâb el-Esedî**, **Safiyye**'nin kız kardeşinin oğludur. **Abdullah**'ın annesi **Ümeyme** bint **Abdülmuttalib**'dir. **Tuleyb** b. **Umeyr** b. **Vehb** b. **Kusay** da **Safiyye**'nin kız kardeşinin oğludur. Onun annesi ise **Ervâ** bint **Abdülmuttalib**'dir. **Rabîa** b. **Eksem** b. **el-Esedî**, **Benî Abdüşems**'in halîfidir. **Safiyye**, **el-Avvâm** b. **Huveylid**'den önce **el-Hâris** b. **Harb** b. **Ümeyye**'nin karısıydı. Bu evlilikten **Safî**'yi dünyaya getirdi. **Safiyye** ile **Rabîa** b. **Eksem** evlendi, bu evlilikten de bir kız çocuğu dünyaya geldi. Ayrıca **Kudâme** b. **Maz'ûn el-Cumahî**'dir. Bir gün o **ez-Zübeyr** b. **el-Avvâm**'ın yanında bulunuyorken **Zübeyr**'e bir kız çocuğunun dünyaya geldiği müjdesi verildi. Bunun üzerine **Kudâme**: "Beni onunla evlendir," dediğinde **Zübeyr** onu bu kızla evlendirdi. Ona: "Sen küçük bir kız çocuğuyla mı evleneceksin?" diye sorulduğunda şöyle cevap vermiştir: "Ben ölürsem o benim mirasçılarım arasında mirasa en layık olanı olur; hayatta kalırsam da **Zübeyr**'in kızıyla yaşamış olurum," cevabını vermiştir. Bu şekilde mahremi olarak **Safiyye**'nin evine gidenlerin sayısı on bir kişiye ulaşmıştır.

Kureys'in Dostlukları

Abdülmuttalib b. **Hâşim**, kimin daha üstün olduğunun belirlenmesi için Hz. **Ömer**'in dedesi **Nüfeyl** b. **Abdüluzzâ**'ya münâferet için gidinceye kadar **Harb** b. **Ümeyye**'nin yakın dostuydu. Bu münâferet sonucunda **Nüfeyl**, **Harb**'e şöyle de-

miştir: “Ey Ebû Amr! Sen nasıl olur da kendinden daha şerefli, [174] daha üstün, daha faziletli, kınanacak yönleri senden daha az, çocuklarının sayısı senden daha fazla, kendisine bağlı ve sadık insanları daha fazla olan bir adamla rekabete kalkışırsın?” Abdülmuttalib’in üstün olduğu ortaya çıktıktan sonra onların dostlukları bitti. Abdülmuttalib Kureyş ile Hevâzin arasında gerçekleşen Ficâr Savaşından önce 120 yaşındayken vefat etti. **Harb** daha sonra Abdullah b. Cüd’ân et-Teymî ile dost oldu. **Hamza** b. Abdülmuttalib, Abdullah b. es-Sâib el-Mahzûmî’nin yakın arkadaşıydı. İkisi de Müslüman olmuşlardır. **Ebû Uhayha** Saîd b. el-Âs b. Ümeyye, el-Velîd b. el-Mugîre b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm’un yakın dostuydu. **Ma’mer** b. Habîb b. Vehm b. Huzâfe b. Cumah ise Ümeyye b. Halef b. Vehb b. Huzâfe’nin yakın arkadaşıydı. Ümeyye b. Halef, Bedir’de kâfir olarak öldürülmüştür. **Ukbe** b. Ebî Muayt b. Ebî Amr b. Ümeyye ise Übey b. Halef’in yakın dostuydu. Allah Resulü (sav.) Bedir esirleri arasında bulunan Ukbe’nin öldürülmesini emretmiştir. Onun dostu Übey ise Uhud Savaşındaki çarpışmalar esnasında ölmüştür. **el-Esved** b. el-Muttalib b. Esed, adaşı el-Esved b. Abdüyağûs ez-Zührî’nin arkadaşıydı. Bu iki Esved Cahiliye döneminde Kureyş’in en şerefli adamları olup Kâbe’yi çifter kılıç kuşanarak tavaf ederlerdi. Yine bu ikisi Allah Resulü (sav.) ile alay eden müşriklerdendir. Kureyşli bir şair onları şöyle över:

*Ne zaman karışık bir mesele ortaya çıksa
Bizim iki Esved o karanlığı giderirdi
Her iki şerefli insan da öldüler
Beldah ve Ahşebân ıssız kaldı.*

Ebû Tâlib b. Abdülmuttalib, Müsâfir b. Ebî Amr b. Ümey- [175] ye’nin yakın dostuydu. Müsâfir’in ölümünden sonra Ebû Tâlib, Amr b. Abdüvüdd b. Nadr b. Mâlik b. Hisl b. Âmir b. Lüey ile dostluk kurdu. Ali b. Ebî Tâlib, Hendek Savaşı esnasındaki çarpışmalarda 140 yaşına ulaşmış bulunan Amr’ı öldürdü. **Utbe** b. Rabîa b. Abdüşems, Mut’im b. Adî b. Nevfel b. Abdümenâf’ın yakın dostuydu. Utbe, Bedir Savaşında kâfir olarak öldürüldü. **Ebû Süfyan** b. Harb, Abbâs b. Abdülmuttalib’in dostuydu.

el-Fâkih b. el-Mugîre b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm, Avf b. Abdüavf b. Abd b. el-Hâris b. Zühre'nin yakın arkadaşıydı ki bu şahıs Abdurrahmân b. Avf'ın da babasıdır. **Zeyd** b. Amr b. Nüfeyl b. Abdüluzzâ, Varaka b. Nevfel b. Esed'in yakın dostuydu. Varaka vefat etti, Zeyd ise Şam'a gitti. Burada Lahm ve Cüzâm kabilesi onu katletti. **Şeybe** b. Rabîa b. Abdüşems, Osmân b. Huveyris b. Esed b. Abdüluzzâ'nın yakın dostuydu. Her ikisi de Hristiyan oldular. Şeybe ise Bedir Savaşında kâfir olarak öldürüldü. **el-Âs** b. Saîd b. el-Âs b. Ümeyye, el-Âs b. Hişâm b. el-Mugîre'nin arkadaşıydı. Bu ikisi de "Kureyşin ahmakları" olarak isimlendirilmiştir. Bedir Savaşında bunlardan el-Âs b. Saîd'i Ali b. Ebî Tâlib, el-Âs b. Hişâm'ı ise Ömer b. el-Hattâb öldürmüştür. **Ebû Leheb** Abdüluzzâ b. Abdümtalib, Bedir'de öldürülen el-Hâris b. Âmir b. Nevfel b. Abdümenâf b. Kusay'ın yakın dostuydu. **el-Velîd** b. Utbe b. Rabîa, el-Âs b. Münebbih b. el-Haccâc es-Sehmî'nin arkadaşıydı. Her ikisini de Hz. Ali Bedir Savaşında öldürmüştür. Şair **Dîrâr** b. el-Hattâb b. Mirdâs el-Fihri, Hübeyre b. Ebî Vehb el-Mahzûmî'nin yakın dostudur. **Ebû Cehil** b. Hişâm -Amr b. Hişâm-, el-Hakem b. Ebî'l-Âs b. Ümeyye'nin dostudur ki bu el-Hakem "kovulmuş" olarak bilinir. **el-Hâris** b. Hişâm b. el-Mugîre, Hakîm b. Hizâm b. Huveylid b. Esed'in arkadaşıdır. Hakîm, Kâbe'de dünyaya gelmiştir. Annesi ona hamileyken Kâbe'ye gelmişti, bu esnada doğum sancısı başladı ve onu orada doğurdu. el-Hâris de, Hakîm de Müslüman olmuşlardır. **el-Âs** b. Vâil b. Hişâm b. Saîd b. Sehm, Hişâm b. el-Mugîre b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm'un -Ebû Cehil'in babası- yakın dostuydu. **Nübeyh** b. el-Haccâc b. Âmir es-Sehmî, Benî Abdüddâr'dan biri olan Nadr b. el-Hâris'in en yakın arkadaşıdır. Nübeyh, kâfir olarak Bedir'de öldürülmüştür. Arkadaşı Nadr ise Bedir Savaşından sonra infaz edilmiştir. **Umâre** b. el-Velîd b. el-Mugîre, Hanzala b. Ebî Süfyân b. Harb'in arkadaşıdır. Hz. Ali, Hanzala'yı Bedir Savaşında kâfir olarak öldürmüştür. **ez-Zübeyr** b. Abdümtalib -ki kendisi Kureyş'in cengâverlerinden biridir- Mâlik b. Amîle b. es-Sibâk b. Abdüddâr'ın yakın dostuydu. **el-Erkam** b. Nadle b. Hâşim b. Abdümenâf -ki o da Kureyş'in savaşçılarından- Süveyd b. Hermâ b. Âmir el-Cumahî'nin en yakın

arkadaşıydı. Süveyd, Mekke'de mekân hazırlayıp süt ve bal [177] içiren ilk kişidir. Nesli devam etmemiştir. **el-Hâris** b. Harb b. Ümeyye, el-Hâris b. Abdülmuttalib'in yakın dostuydu. O, ölünce el-Avvâm b. Huveylid b. Esed ile dost oldu. **el-Hâris** b. Esed b. Abdüluzzâ, Abdüluzzâ b. Osmân b. Abdüddâr'ın arkadaşıydı. **Ebü'l-Bahterî** el-Âs b. Hişâm b. el-Hâris b. Esed, Talha b. Ebî Talha b. Abdüddâr'ın dostuydu. Onu, Bedir Savaşında el-Evs'in halîfi olan el-Mücezzir b. Ziyâd el-Belevî öldürmüştür. Talha'yı ise Ali b. Ebî Tâlib, Uhud Savaşında öldürmüştür. **Münebbih** b. el-Haccâc es-Sehmî, Taîme b. Adî b. Nevfel b. Abdümenâf'ın arkadaşıydı. Taîme, Bedir Savaşında öldürüldü, onu Hz. Ali ile Hz. Hamza birlikte öldürdüler. Münebbih'i ise Ebû Kays el-Ensârî öldürmüştür. **Ebü Süfyân** b. el-Hâris b. Abdülmuttalib, Amr b. el-Âs b. Vâil es-Sehmî'nin yakın dostuydu. **Ebü Ümeyye** b. el-Mugîre el-Mahzûmî –ki o Hz. Peygamber'in hanımı Ümmü Seleme'nin babası olup “Zâdü'r-Râkib” olarak tanınıyordu– Ebû Vedâa b. Dubeyra b. Suayd b. Sa'd b. Sehm'in dostuydu. Bu ikisi Süveyd b. Hermâ'dan sonra Mekke'de bal ikram etmişlerdir. **Ebü Kays** b. Abdümenâf b. Zühre, Süfyân b. Ümeyye b. Abdüşems'in dostuydu. **Ebü'l-Âs** b. Ümeyye, Kays b. Adî b. Sa'd b. Sehm'in en yakın arkadaşıydı. Kays için şair şöyle der:

Onun evinde, onun evinde ikram vardır.

[178]

O, izzette Kays b. Adî gibidir.

Adı geçen Kays elinde kırıbaçyla içki satan adama gelirdi. Eğer içki iyi ise ne âlâ. Değilse ona “İçkini beğenmedim,” deyip adamın kafasına kırbaçla vurur ve oradan ayrılırdı.

Hums Kabileleri

Kureys'in tamamı Humstandır. Mekke'ye gelmiş olmaları ve Kureys'le komşuluk yapmaları sebebiyle Huzâa'da Hums-tan kabul edilir. Ayrıca Araplardan Kureys içinde doğanlar ile Mekke'de yerleşik bulunanlarda Hums ehli sayılır.

Kureysli anneden doğanlar: Kilâb, Ka'b, Âmir, Kelb, Benî Rabîa b. Âmir b. Sa'saa da Humstan kabul edilir. Zira onları anneleri Mecd bint Teym b. Gâlib b. Fih'r'dir. Lebîd b. Rabîa onun hakkında şöyle der:

*Serefliler soyu kavmimi suladığı gibi
Nümeyr ve Hilâl kabilelerini de suladı.*

el-Hâris b. Abdümenât b. Kinâne, Müdlic b. Mürre b. Abdümenât b. Kinâne Mekke yakınlarına yerleşmiş olmaları sebebiyle Humstan kabul edilirler. Âmir b. Abdümenât b. Kinâne, Kinâne'nin iki oğlu Mâlik ile Malikân, Sakîf, Advân, Yerbû' b. Hanzala, Mâzin b. Mâlik b. Amr b. Temîm de –o ikisinin annesi^[179] Cendele bint Fihir b. Mâlik b. en-Nadr'dır– Humstandır. Kardeşleri Benî Rabîa b. Âmir'e bağlılıkları sebebiyle Benî Âmir'in tamamının Humstan olduğu söylenir. İlâf –Rabbân b. Hulvân b. İmrân b. el-Hâf b. Kudâa– ve Kelb kabilesinden Cenâb b. Hübel b. Abdullah da Humstandır. Cenâb'ın annesi Âmine bint Rabîa b. Âmir b. Sa'saa'dır. Âmine'nin annesi ise Mecd bint Teym el-Edrem b. Gâlib b. Fihir'dir.

Hille Kabileleri

Yerbû' hariç Temîm'in bütün kolları, Mâzin, Dabbe, Hamîs, Zâine,^[192] el-Gavs b. Mürr, Sakîf kabilesi hariç bütün Kays Aylân, Advân, Âmir b. Sa'saa, Rabîa b. Nizâr'ın tamamı, İlâf ve Cenâb hariç Kudâa'nın tamamı, Ensâr, Has'am, Becîle, Bekr b. Abdümenât b. Kinâne, Hüzeyl b. Müdrike, Esed, Tay ve Bârik.

Tıls Kabileleri

Bunlar Yemen'in diğer kabileleri, Hadramevt halkı, Akk, Acîb, İyâd b. Nizâr kabileleridir. Hums kabileleri kendilerini dinî hayata adanmış kabileler olarak bilinir. Onlar ibadete başladıkları zaman yağ eritmezler, süzme peynir yapmazlar, süt biriktirmezler, büyüyünceye kadar çocuğu emziren anneden ayırmazlar, saçlarına ve tırnaklarına müdahale etmezler, hac esnasında keçi kılından, deve ve koyun yününden veya pamuktan çadır yapmazlar, et yemezler, sadece yeni elbise giyerler, Kâbe'yi elbisesiz ve ayakkabısız tavaf etmezlerdi.

[179] Yani Yarbû' ile Mâzin'in anneleri. Wüstenfeld de *el-Hamâse*'den böyle nakletmektedir.

[192] *Kâmûs*'un (z-a-n) maddesinde "Zâine b. Mürr"ün kabilenin babası olduğu söylenir. Bu durumda o Temîm kabilelerinin babası olur. Wüstenfeld ise İbn Kuteybe'den naklederek Zâine'nin Sa'lebe b. Mürr'ün annesi olduğunu söyler.

Mekânın hürmetinden dolayı mescide ayaklarıyla basmazlar, evlerine kapılardan girmezler,¹⁹³ Arafat'a da çıkmazlardı. Bu konuda "Biz Allah'ın ehliyiz," derler, hac vazifeleri tamamlanıncaya kadar Müzdelife'de kalırlar, Safâ ile Merve arasında ise Müzdelife'den ayrıldıktan sonra tavaf yaparlardı. Onlar ayrıca kırmızı deri kubbesi olan mahfelerde otururlardı.

Hille ehli ise hac esnasında sadece Harem içinde avlanmayı yasak sayardı. Onlar hac vazifelerini sırasıyla yaparlardı, bu esnada zengin olanları mallarının tamamını veya çoğunu bağışlardı. Fakirleri yağ eritip yerler, ihtiyaçları kadar yün kumaş, post veya kıl dokuma kumaşı kullanırlar, sadece hac için hazırlanmış elbiseler giyerler, hac ibadetleri esnasında yeni elbise giymezler, evin kapısından girmezler, ihramlı oldukları sürece herhangi bir gölgeye sığınmazlar, yemeklerinde yağ kullanırlar ve et yerlerdi. Özellikle hac günlerinde bolca yağ kullanır ve et yerlerdi. Vazifelerini yaptıktan sonra Mekke'ye geldiklerinde elbise ve ayakkabılarını tasadduk eder, daha [181] sonra da Kâbe'ye hürmeten ancak yeni elbiseyle tavaf etmeleri gerektiği için Humsluların elbiselerini kiralarlardı. Onlar ayaklarıyla Kâbe arasında bir engel olmaması için çıplak ayakla tavaf yaparlardı. Bir elbise bulamazlarsa çıplak tavaf yaparlardı. Hille ehlinin her bir kişinin, Hums ehlinin elbise kiraladığı bir tanıdığı olurdu. Böyle davranmalarının sebebi hacı olarak yurtlarından çıkıp evlerine dönünceye kadar et hariç ne bir şey satın almak ne de satmak istemeleriydi. Hz. Peygamber (sav.), İyâz b. Himâr el-Mücâşî'nin Harem'deki arkadaşıydı. İyâz, Mekke'ye geldiğinde Resulullah'ın (sav.) elbisesiyle tavaf yapıyordu.

Tıls ehli; Hille ile Hums ehlinin arası bir statüde sayılırdı. Onlar ihramlıyken Hille ehlinin yaptıklarını yapabiliyorlardı. Elbiselerini giydikten sonra ise Humslular gibi davranıp evlerine girebiliyorlardı. Onlar tavafta elbiselerini çıkarmazlar, ödünç elbise almazlar ve evlerine kapıdan girerlerdi. Ayrıca kızlarını toprağa gömmezlerdi. Tıls ehli Hille ehli ile birlikte

vakfe yapar ve hac esnasında onların menasikine göre hareket ederlerdi.

Arapların Önderleri

Âmir b. ez-Zarb b. Amr b. İyâz b. Yeşkür b. Advân'dan sonra Ukâz'da panayırın düzenlenmesi ve hukuki problemlerin çözümü [182] zümünde yetkili **Benî Temîm**'di. Onların dinlerinin koruyucusu ve kiblelerini emanet ettikleri kabile **Kureys**'ti. Din konusunda fetva aldıkları kabile ise **Benî Mâlik b. Kinâne**'dir.

Kendisinde Ukâz'ın hem organizasyonu hem de kaza işlerini yürütme görevi olan kişi Benî Temîm'dendir. Bu görevler Temîm'in çeşitli kollarına paylaştırılmıştı. Onlardan iki kişi panayır organizesi ve kaza işlerini ayrı ayrı ifa ederlerdi. Bu iki görevi ilk kez tek başına üstlenip yürüten kişi ise **Sa'd b. Zeyd b. Menât b. Temîm** olmuştur. Sonra bu görevi **Hanzala b. Zeyd b. Menât b. Teym** deruhte etmiş, sonra görev sırasıyla **Züeyb b. Ka'b b. Amr b. Temîm**, **Mâzin b. Mâlik b. Amr b. Temîm**, **Sa'lebe b. Yarbû' b. Hanzala b. Mâlik b. Zeydümenât**, **Muâviye b. Şüreyf b. Cürve b. Üseyyid b. Amr b. Temîm**, **el-Azbat b. Kuray' b. Avf b. Ka'b b. Sa'd b. Zeydümenât**, **Sulsul b. Evs b. Muhâşin b. Muâviye b. Şüreyf b. Cürve b. Üseyyid**, **Süfyân b. Mücâşi' b. Dârim b. Mâlik b. Hanzala** tarafından ifa edilmiştir. Ukâz'da hem panayırın organizesini hem de hukuki işlerini birlikte yürüten son Temîmli Süfyân oldu. Süfyân'ın ölümünden sonra bu iki görev birbirinden ayrıldı; İslam'ın gelişine kadar mezkûr vazife hiçbir zaman bir kişinin uhdesinde kalmadı. Nitekim **Muhammed b. Süfyân b. Mücâşi'**, Ukâz'ın sadece hukuki konularıyla ilgilendi. Bu vazife zamanla adı geçen ailenin mirası hâline dönüştü. İslam'ın gelişine kadar bu görevi [183] yürütenlerin en sonuncusu ise **el-Ekra' b. Hâbis b. İkâl b. Muhammed b. Süfyân**'dır. Panayır organizasyonunu **Sulsul b. Evs**'ten sonra **Benî Uvâfe b. Sa'd b. Zeydümenât**'tan **el-Alâk**¹⁹⁴ **b. Şihâb b. Lüey** yürüttü. Onlar arasında bu vazifeyi ifa eden-

194 Aslında ğayndır. *Kitâbü'l-Eġânî*'de ise (IX. 171-173) noktasız aynla yazılmıştır. İbn Düreyd'in *İstikâk*'ında da böyledir. (s. 159). Bu sebeple biz bu şekilde düzelttik.

lerin sonuncusu ise **Kerib b. Safvân b. Cenâb**¹⁹⁵ b. Şicne b. Utarid b. Avf b. Ka'b b. Sa'd b. Zeydümenât'tır. Onun hakkında Evs b. Miğrâ el-Kurey'î şöyle der:

*Yerleri belli olsun diye konaklarından ayrılmazlar
Ta ki insanlar Safvân ailesine izin veriniz deyinceye kadar.*

Hız. Ebû Bekir'in Azatlıları

Resulullah'ın müezzini ve Bedir ashabından **Bilâl b. Rebâh**. İkincisi **Âmir b. Führeyre**. Âmir de Bedrî olup Bî'ru Maûne'de şehit olmuş, ancak öldürülenler arasında onun cesedine ulaşamamıştır. Zikredilir ki: Cebbâr b. Selmâ b. Mâlik b. Ca'fer b. Kilâb, o gün şehit olanların yanında bulunan, ancak Mudar'a nisbesi dolayısıyla öldürmeyip bıraktıkları Amr b. Ümeyye ed-Damrî'ye şöyle demiştir: "Ben içinizden birini yaraladım. Bu esnada biri mızrağımdan tuttu ama ben kimseyi göremedim. Gördüm ki yaralı gökyüzünde kayboldu." Amr b. Ümeyye [184] ona bu kişinin Ebû Bekir'in azatlısı Âmir b. Führeyre olduğunu söylemiştir. **en-Nehdiyye** ve onun kızı Benî Amr b. Müevvil el-Adevî'nin cariyesi **Zinnîre**. Zikredildiğine göre Ömer b. el-Hattâb, bu cariyeyi dininden döndürmek için yoruluncaya kadar döverdi. Yorulunca da: "Haydi iyisin. Acıdığım için bırakmadım, ancak yoruldum," derdi. el-Âişî'nin rivayetine göre diğer köleler **Abîs** ile **Ümmü Abîs**'tir.

Arap Dâhileri

Bunlar **Muâviye b. Ebî Süfyân**, **Ziyâd b. Ebîh**, **Amr b. el-Âs**, **Kays b. Ubâde el-Ensârî**, **Mugîre b. Şu'be es-Sekafî**, **Abdullah b. Bûdeyl b. Verkâ el-Huzâî**'dir.

Hız. Peygamber'in Ölümüne Sevinen Kadınlar

Hız. Peygamber (sav.) vefat ettiğinde, onun ölüm haberini Hadramevt'e Benî Celâh'ın Âmir b. Avf koluna mensup Kelîb kabilesinden Cehbel isimli bir kişi ulaştırdı. Onlar bir aile emîrliği olup Hadramevt'in Rahbe denilen köyünde yaşıyorlardı. Hadramevt'te, Kinde ve Hadramevt kabilelerinde Hız. Peygamber'in ölümünü temenni eden altı kadın vardı. Bunlar kına yakıp def

195 Safvân b. el-Hâris olduğu da söylenmiştir. Bkz. İbn Hişâm, *Sîre* (s. 77).

[185] çaldılar. Hadramevt'in fahişe kadınları da bu altı kadına katılarak onlar gibi davrandılar. Hepsinin sayısı yaklaşık yirmiye ulaşmıştı. Mezkûr kadınlar Hadramevt'in Terîm, Mişetta, Nicîr, Ten'a, Şebve ve Zemâr isimli köylerine dağıldılar. **el-Umerrede** bint Ma'dîkerib de onlardandır. Diğeri ise **Hüneyde** bint Ebî Şemir'dir. Bu ikisi bölgenin önde gelenleridir. Onlara katılanlar: **el-Teyyehâ** –Seyf b. Ma'dîkerib'in annesidir–, **Ümmü Şerâhîl** b. Afîr –el-Urhûb kabilesinden Abdurrahmân b. Hârûn b. el-Urhûb'un ninesidir–, **Habre** bint Şerîh –o da el-Urhûb'dandır–, **Füreyza** –Hadramevtli Ebü'l-Cüleyh'in ninesi–, Kinde'den **Melke** bint Emâne b. Kays b. el-Hâris b. Şeybân b. el-Âtik,¹⁹⁶ yine Kinde'nin Benî Vehb soyunda **Esmâ** bint Yezîd b. Kays, Kindeli **Melke** bint Kays b. Şerâhîl –kardeşi en-Necîr Savaşında öldürülmüştür–, Kindeli **İbnetü'l-Evdah** b. Ebî Kerb –bu kadının kardeşi de en-Necîr Savaşında öldürülmüştür–, **Ten'a kabilesinden soylu bir kadın** –ancak ismi bilinmemektedir–, Yahudi **Hürr** bint Yâmen –onunla ilgili “Hürr'den daha zani” şeklinde bir mesel söylenmiştir ve onun Mevrak isminde şarkıcı bir kardeşi de vardı– ve **Ümmü Mi'dân**'dır.

[186] Kindeli İmruülkays b. Âbis, Hz. Ebû Bekir'i şöyle bir mektup yazdı: Bu esnada halifenin Kinde ve Sadef'teki valisi el-Muhâcir b. Ebî Ümeyye, Hadramevt'teki amili ise Benî Beyâza'dan Ziyâd b. Lebîd idi. Her ikisini de Allah Resulü tayin etmişti:

Cehbel hidayet sahibi nebi Ahmed'in ölüm haberini verince zina-kârlar sevindi.

Allah kendisine salat etsin Yesrib'de lahdinde toprağa emanet edilmiştir.

Ey yolcu! Oraya uğrarsan Ahmed'in halifesi Ebû Bekr'e söyle ki Muhammed'in kaybedildiğini sanan kara suratlı hiçbir zaniyeyi bırakmasın

Hepsinin doğranması ancak içime su serper, içim soğutulmamış ateş gibidir.

Şeddâd b. Mâlik b. Zam'ac isimli önde gelen bir kişi de Ten'a'dan halifeye şöyle yazdı:

196 Aslında “el-Ârik”. Tashih İbnü'l-Kelbî'nin *Cemhere*'sinden (Varak 35/B, ve 53/A) ve *Târîhu't-Taberî*'den (III. 2363) yapılmıştır.

*Ebû Bekir'e söyle yanına vardığında
Zinakârlar maksatlarına erdiler
Nebî'nin ölümüne sevindiler
Ellerine kına yaktılar.
Kopar onların ellerini
Allah sana hidayet versin
Keskin kılıçla bulut arasından çakan şimşek gibi*

Her ikisinin de mektubu Hz. Ebû Bekir'e ulaşınca "Allah Kinde ve Hadramevtli kardeşlere dinlerinden dolayı mükâfat versin," diye dua ettikten sonra el-Muhâcir b. Ebî Ümeyye'ye şöyle talimat verdi: «Allah'ın adıyla. Ebû Bekir'den el-Muhâcir b. Ebî Ümeyye'ye; kavimlerinin çoğunluğu dinden dön- [187] müşken iki salih kul olan ve İmruülkays b. Âbis el-Kindî ve Şeddâd b. Mâlik el-Hadramî dinleri üzere kalmaları sebebiyle Allah onları salihlerin mükâfatıyla mükâfatlandırsın, geri kalan dinden dönenleri ise zalimleri yere çaldığı gibi yere çalsın. Onların bana yazdıklarına göre Yemen'den bir kısım kadınlar Allah Resulü'nün ölümünü dilemekte olup onlara Kinde'nin şarkıcıları ve Hadramevt'in fahişeleri de katılmıştır. Bu kadınlar ellerine kına sürmüşler, güzelliklerini saçmışlar, Allah'a karşı saygısızlık yaparak ve Allah'ın ve Resulü'nün hakkını hafife alarak def çalıp arsızlık göstermişlerdir. Bu mektubum sana ulaşınca hemen atlılarını ve adamlarını bunların üzerine sür ve onların ellerini kes. Onları korumak veya seninle onlar arasına girmek isteyen kişiler olursa delille onlara niyetini açıkla ve böyle yapmakla ne kadar büyük bir günah işlediklerini ve düşmanlık yaptıklarını onlara bildir. Yaptıklarından geri dururlarsa onları kendi hâline bırak. Senin çağrına cevap vermezlerse onları çirkin hâl üzere bırak. "Allah hainlerin oyunlarını başarıya ulaştırmaz."¹⁹⁷ Allah'a yemin olsun ki zanetmiyorum ki doğruyu bilen bir adama bu kadınların kötü amelleri iyi gösterilsin ve o adam bu kadınların ellerinin Muhammed'in dini adına sinek kanadı gibi kesilmesi konusunda sana engel olsun. Allah'a yemin ederim ki ey Ebû Ümeyye'nin

[188] oğlu!¹⁹⁸ Kendim yapmak varken seni nefsimce tercih ederek bu görevi senin yapmanı istemem, senin büyük bir ecre ve bolca sevaba ulaşmanı arzu etmemdir. Bil ki bu iş, senin elinle yerine getirilebilirse Allah'ın sana nasip ettiği bir iyiliktir. Allah seni de bizi de takvasıyla korusun. Ahireti de sana ve bize dünyadan hayırlı kılsın.»

el-Muhâcir mektubu okuyunca atlılarını ve adamlarını topladıktan sonra adı geçen kadınların üzerine yürüdü. Ancak Kindeli ve Hadramevtli bir kısım adamlar onun önüne çıktılar. el-Muhâcir durumu kendilerine açıkladıysa da ikna olmadılar, onunla savaşıacaklarını söylediler. Çoğunluk ondan ayrıldı. el-Muhâcir savaştı ve onları mağlup edip kadınları yakaladı ve ellerini kesti. Kadınların çoğu öldü. Bazıları ise Kûfe'ye göç etti. Hadramevt halkından biri, o günde annesi kesilen bir adamı şu sözleriyle ayıplamıştır:

*Ananın eli Tiryem'de kesildi
Muşta'da Ümmü Seyf'in elinin kesildiği gibi*

Hürr bint Yâmen, el-Ez'ar diye bilinen ve Ebû Sa'r el-Ezmerî'nin ücretlisi olan şahısla zina yaptı ve bu evlilikten Habîb doğdu. Bu Habîb, Âl-i Selhab'ın melez (babası Arap annesi zenci) cariyesi Da'câ ile ilişkiye girmiş, bu evlilikten de Bahîr dünyaya gelmiştir. Bahîr, Kûfe'ye hicret etmiş, burada Hadramevt soyuna dâhil olmuştur. Şair Şerîk b. Şeddâd et-Tenaî onu şöyle hicveder:

*Siddîk ne anamın ne de babamın elini kesmiştir.
Soysuz, piç, aslı bozuk, yanaşma
Ezmerî ailesinin köksüz işçisi
İdrarının şiddetinden dolayı deli sanılır
Benim anam Yâmen kızı Hürr değildir
Dayım da Zülketâif denilen Mevrak değildir.
Da'câ ne dayımı ne de babamı doğurmuştur.
Nûh'un oğlu Ham ile bir akrabalığım da yoktur.*

[199] *Ey Buhayr öyle bir darbe seni benden aşağı almıştır
Ki o darbe bağırsaklarını dışarı döker*

198 Bir kelime silinmiş. "İbn" kelimesinden başkası okunmuyor.

*Bir kişi ki onu Hürri yetiřtirmiř olsun ve o
Da'câ'ya nispet edilsin o kişi zelil ve boynu bükük olmaya mahkûm-
dur.*

Araplarda Meşhur Ölümler

Umâre b. Hamza b. Abdullah b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm b. Huveylid b. Esed b. Abdüluzzâ. Umâre ve Hamza, Kadîd denilen yerde öldürüldüler. Onları Mervân b. Muhammed b. Mervân zamanında İbâdîler öldürmüşlerdir. Haccâc, Abdullah b. ez-Zübeyr'i Mekke'de öldürmüş ve bacaklarından asmıştır. Amr b. Cürmûz es-Sa'dî, ez-Zübeyr b. el-Avvâm'ı Cemel günü savaş meydanından ayrılması sırasında Vâdi's-Sibâ' denilen yerde öldürmüştür. Benî Kinâne, el-Avvâm b. Huveylid'i öldürmüştür. Benî Ka'b b. Amr b. Huzâa ise Huveylid'i katletmiştir.

Yüz Çocuk Sahibi Olanlar

Enes b. Mâlik el-Ensârî, Hz. Peygamber'in (sav.) azatlısı Ebû Bekre, Abdurrahmân b. Umeyr el-Leysî, Halîfe b. Bu's-Sa'dî.

Meşhur Arap Rehberler

Duaymîsu'r-Reml el-Abdî. O başkasının ulaşamadığı Vebâr'a ulaşmıştır. Onun çöle gitmesinin sebebi, cins deve getirmektir. O, buradan beyaz renkli erkek deve getirir, bu hayvanla ^[190] devesini çiftleştirir, deve hamile kalınca da o hayvanı bırakır. Bu şekilde otuz dört adet beyaz renkli dişi deve yavrusu elde etti. Bunlardan birisini bile binek olarak kullandı. Bu erkek deve, âdeti üzere onun develeriyle de çiftleşirdi. Ayrıldığı zaman dişi develer de erkek deveyi takip ederlerdi. Duaymîs de develerden birine binip dişi develeri takip etti. –Duaymîs devekuşu yumurtasına su dolduruyor, sonra yumurtayı toprağa gömüyordu. Develeri takip ederek cins devesi ve hurması bol olan bir yere vardı.– Ona: “Sen bu develeri götüremezsin, çünkü bunlar bizim develerimizden türemiştir. Biz sadece bindiğin deve için tohum verdik,” denildiğinde oradan ayrıldı. Yolda gömdüğü yumurtaları araştırıp içindeki suları içerek evine döndü. Vebâr, Ümeym b. Levz b. İrem b. Sâ'm b. Nûhoğullarının konaklama yeri idi. Zamanla yok oldular ve cinler oraları sahiplendi.

Abdullah b. Ureykî el-Adevî. el-Âs b. Vâil es-Sehmî'nin halîfi olup hicret gecesinde Hz. Peygamber'e (sav.) kılavuzluk yapmıştır.

Râfi' b. Umeyre et-Tâî, Hz. Ebû Bekir'in Şam'a gelmesi talimatı vermesi üzerine Hâlid b. el-Velîd'e Yemâme'den Şam'a kadar kılavuzluk yapmıştır. O, develeri (bol su içirdikten sonra su kaybını önlemek için) ağızlarını bağlamıştı. Askerler devenin işkembesinden su çıkarıyorlar, işkembedeki suyla atlarını suluyorlar, kendileri de bu sudan içiyorlardı, ayrıca bu develerin etlerini de yiyorlardı. Onun hakkında şair şöyle demiştir:

*Aşk olsun Râfi'e! Ne gördü
Kurâkır'dan Suvâ'ya susuz develeri yürüttü
[191] Korkak bir kişi orayı geçmeye kalksa ağlar
Senden önce oradan bir insan geçmemiştir.*

Hâlid b. Desâr el-Fezârî, Benâtü Kayn Savaşında Kelb'e karşı saldırısında Benî Fezâre'ye kılavuzluk yapmıştır. Kelb kabilesi daha önce onlara saldırmıştı. Benî Fezâre de Benâtü Kayn Savaşında onlara saldırı düzenlemiştir. Bu hadise, insanların Abdülmelik b. Mervân'a karşı toplandıkları zaman gerçekleşmiştir.

Abdülcebbâr b. Yezîd b. Rabîa el-Kelbî, Benî Mühelleb b. Ebî Sufra'nın kılavuzudur. Haccâc bu aileyi La'la' denilen yerde hapsetmişti. Sakallarını yanlarına gidip gelen ekmekçinin sakalına benzettiler. Sonra hapisten kaçarak Süleymân b. Abdülmelik'in yanına gittiler. O da kendileri için Halife el-Velîd'den eman istedi, o da eman verdi. İbn Rab'a onlar için şöyle der:

*Bir kavim ki onlar krallar idi.
Onları yıldız ışığı dahi olmayan karanlık bir gecede buldum.
Cılız ışıklı bir aydan başka bir şeyin bulunmadığı
O da sanki kuyumcunun eğdiği altın bir bilezik gibi.*

el-Üsaydif b. Salî' b. Ebî Amr b. Kays et-Tâî, beldeleri iyi bilen bir rehberdi.

Cahiliye Dönemi Suikastçıları

[192]

Ebü'l-Harîf Abîd b. Nüşbe el-Mürrî, **el-Hâris** b. Zâlim el-Mürrî, **el-Berrâd** b. Kays el-Kinânî, **Teebbata Şerrân** el-Fehmî, **Mürre** b. Huleyf el-Fehmî, **Hanzala** b. Osmân b. Amr b. Fâtik el-Esedî, **Amr** b. Külsûm et-Tağlibî, **Sümâme** b. el-Müs-tenîr es-Sülemî ez-Zaferî ve **Muâviye** b. el-Hâris el-Cüşemî.

Ebü'l-Harîf, Ubeyd b. Nüşbe b. Mürre b. Gayz b. Mürre b. Avf b. Sa'd b. Zübyân, el-Hâris b. Zâlim'e suikast yapmayı öğreten kişidir. el-Hâris onun yanına gelmiş ve "Bana cinayet işlemeyi öğret," demiştir. Ebü'l-Harîf: "Karar verdiğinde yap," cevabını vermişti. el-Hâris ona tekrar gelip ilk talebini ilettili. O aynı şekilde cevap verdi. el-Hâris aynı taleple üçüncü defa geldiğinde Ebü'l-Harîf ona bir kılıç hamlesi yaptı. el-Hâris: "Ne yaptın?" dediğinde ona "İşte suikast budur, sana vurmak istedim," cevabını vermiştir.

el-Hâris b. Zâlim b. Cüzeyme b. Yerbû' b. Gayz b. Mürre b. Avf hakkında suikast ve vefa konusunda darbimesel vardır. Onun suikastlarından biri Hâlid b. Ca'fer b. Kilâb'ı, Melik el-Esved b. el-Münzir'in korumasındayken öldürmesi, ikincisi ise Nu'mân b. Münzir'in oğlunu öldürmesidir. Onun Hâlid'e suikastı şöyle gerçekleşmiştir: Hâlid daha önce, en-Nefrâvât gününde Gatafân kabilesinin reisi Züheyr b. Cüzeyme el-Absî'yi [193] öldürmüştü. Bu hadiseden sonra el-Hâris b. Zâlim, el-Esved b. Münzir'in yanına gittiğinde, onun yanında Hâlid b. Ca'fer b. Kilâb'ı gördü. Akıllı biri gibi gözüküyordu. Ev sahibi onlar için hurma getirilmesini istedi. Bunun üzerine onların önüne bir sergi konuldu. Hâlid b. Ca'fer, el-Esved'e: "Lanetten korunasın. Kim bu adam?" diye sordu. Muhatabı onun kavminin efendisi el-Hâris b. Zâlim olduğunu söyledi. Bunun üzerine Hâlid: "Ey el-Hâris! Nazarında kendimi, iyilikle muamele yapılması gereken bir adam olarak görüyorum" dedi. el-Hâris: "Niçin?" diye sordu. Hâlid: "Çünkü ben kavminin en şerefli olan amcan Züheyr b. Cüzeyme'yi öldürdüm, böylece seni kavminin efendisi yapmış oldum," dedi. Bunun üzerine el-Hâris: "Ben bu yaptığının karşılığını iyilik olarak sana sunacağım," cevabını verdi.

Bu esnada el-Hâris bilinçsiz bir şekilde elini hurmaya götürüp duruyordu. Hâlid bu defa: "Derdin ne senin, elini hurmanın üzerinde dolaştırıp duruyorsun?" diye sorduğunda el-Esved hurmanın kaldırılmasını istedi ve hurma kaldırıldı. Ardından el-Hâris kalkıp dışarı çıktı. Onun çıkmasından sonra el-Esved, Hâlid'e: "Sen benim misafirim olduğun hâlde bu köpekle niçin münakaşa etmek istedin?" diye sorduğunda: "Bu benim kölelerimden bir köledir. Ben uyusam, beni uykudan dahi uyandıramaz," cevabını verdi. Akşam olduğunda el-Esved, el-Hâris'e bir şarkıcı kadınla birlikte onu meşgul etmesi için büyük su bardağı dolusu şarap gönderdi. Kadın ona melikin bunu içmesini söylediğini aktardı. el-Hâris içkiyi aldı, ağzına doğru götürüp üzerine döktü. el-Hâris'in yanında Benî Muhârib b. Hasafe kabilesine mensup Harâş isimli bir yardımcısı vardı. Bu esnada el-Hâris sıkıntısından deve palanının ucunu ısıırıyordu. el-Muhâribî ona belalı bir işin içinde olduğunu söyledi. Daha sonra Hâlid b. Ca'fer kendi kafilesinin yanına döndü. Urvetü'r-Rahhâl b. Utbe b. Ca'fer b. Kilâb, el-Hâris'e bulaşması sebebiyle onu kınadı. [194] Sonra ikisi çadır kurup uyudular. İnsanlar istirahat çekilince el-Hâris, yardımcısına daha önce sözleşmiş oldukları yere gitmesini, ayrıca oraya kendi devesini de götürmesini emretti. Ardından da kendisine "Sabah olunca ben senin yanına gelmezsem, kararını ver istediğin beldeye gidebilirsin," dedi ve yürüyerek Hâlid'in çadırına geldi. Çadırı yırttı, Hâlid'i öldürdükten sonra oradan ayrıldı.

el-Hâris, aynı zamanda vefalı bir adamdı. Rivayete göre Benî Amr b. Sa'd b. Zeydümenât b. Temîm'den İyâz b. Deyhes ismindeki bir adam develerini suya getirdiğinde el-Hâris'in çobanlarıyla karşılaştı. İyâz su içmek ve devesini sulamak için kovasını kuyuya daldırdı, ancak kovanın ipi kısa geldi. Bunun üzerine el-Hâris'in çobanlarından ödünç ip istedi, sonra hayvanlarını suladı. Sabah olduğunda en-Nu'mân'ın maiyetindeki adamlar onunla karşılaştılar, develerini ve ailesini alıkoydular. Bunun üzerine adam "Komşum (koruyucum)! Komşum!" diye bağırdı. el-Hâris ise kendisine "Sen ne zamandır benim himayeme girdin?" diye sorduğunda: "Ben kendi ipimle, senin

çobanların iplerini birbirine bağlayıp devemi sulamıştım. Bu şekilde himayene girdim. İçtikleri su hâlâ develerimin kar-
nındadır,” cevabını verdi. Onun cevabı üzerine el-Hâris: “Bu
himaye sayılır,” dedi. Bunun üzerine derhal atına binip en-
Nu’mân’ın yanına gelerek: “Lanetten korunasin. Sen benim
himaye ettiğim kişinin malına ve ailesine el koydun,” dedi.
Bunun üzerine en-Nu’mân, el-Hâris’in, kardeşi el-Esved’in hi-
mayesindeyken Hâlid’i öldürmesini kastederek “Zayıf kalan
yönünü güçlendirmez misin?”¹⁹⁹ dedi. Ardından en-Nu’mân,
el-Hâris’i ağır bir şekilde tehdit etti. el-Hâris oradan ayrıldı
en-Nu’mân ise onu salıverdiğine pişman olup onu tekrar ele
geçirmek istedi, ancak yakalayamadı. Daha sonra en-Nu’mân, [195]
İyâz’ın ailesini ve mallarını geri verdi. en-Nu’mân’ın Sinân b.
Ebî Hârise’nin yanında, sütannede bir çocuğu vardı. Selmâ
bint Zâlim de Sinân’ın nikâhı altındaydı. el-Hâris, Sinân’dan
aldığı izinle kız kardeşinin yanına geldi. Kadın çocuğu ona
verdi ve el-Hâris çocuğu öldürüp Mekke’ye gitti ve Abdullah
b. Cüd’ân’ın himayesine girdi.

el-Berrâd suikastı da meşhurdur. Adı Râfi’ b. Kays olup
Kureyş’ten Benî Sehm’in halîfidir. Hüzeyl’den bir adama sal-
dırıp öldürmüştü. Benî Hüzeyl gelip Benî Sehm’den öldürü-
len kardeşlerinin kanını talep edince, Sehmîler onu hal’ et-
tiklerini, dolayısıyla suçundan uzak olduklarını açıkladılar.
Bunu üzerine Hüzeylliler, bunu kimin bildiğini sorduklarında
el-Âs b. Vâil: “Ben onu köpek gibi kovdum,” dedi. Hüzeylliler
sustular ve taleplerinden vazgeçtiler. el-Berrâd daha sonra
Harb b. Ümeyye’nin yanına gidip ona sığındı. Ancak bu defa
da Huzâa’dan bir kişiye saldırıp katletti. Ardından da Yemen’e
kaçtı. Burada bir yıl kadar kaldıktan sonra Mekke’ye döndü.
Bir de baktı ki hal’ edilmiş olduğunu öğrenen Hüzeylliler ile
Huzâalılar kendisini arıyorlar. “Benim için en-Nu’mân b. Mün-
zir’den başka sığınılacak kişi yok,” diyerek ona ulaştı. Hîre’de
onun yanında bulunan Arap heyetlerine katıldı. Onlarla bir-
likte huzura girmek için izin verilmesini bekledi. Fakat hede-

199 Bkz. Mufaddal ed-Dabbî’nin *el-Fâhir li’l-Emsâl*’i (s. 135) ile Meydânî’nin
Emsâl’ine (II. 223).

fine ulaşamadı, beklemek ve yapılan kabalık onu rahatsız etti. en-Nu'mân'ın her yıl Ukâz panayırına gönderdiği bir kervanı vardı. en-Nu'mân Hîre halkının şikâyetlerini dinlemek için dışarı taht kurdu. en-Nu'mân'ın panayırlara gönderdiği kafile ve kervanları Tihâme'ye girdiğinde baskına uğramazdı. en-Nu'mân, Bel'â b. Kays el-Kinânî'nin kardeşini öldürmesi [196] üzerine Bel'â onun kervanlarına taarruz etmeye ve soymaya başladı. Üstelik bunu iki defa yaptı. Tabiatıyla en-Nu'mân kervanlarının akıbetinden korktu. Bu sebeple kervanın kimin koruyabileceğini sordu. el-Berrâd bu vazifeyi kendisinin yapabileceğini söyledi. Fakat deve kervanı lideri Urve b. Utbe b. Ca'fer b. Kilâb: "Kervanı, tavşan otu ve Kaysum ehline karşı sen koruyacaksın ha, sen ancak kovulmuş bir köpeksin. Sen bu yükü kaldırmazsın. Ancak ey melik ben senin kervanını her iki bölgede de korurum," cevabını verdi. Bunu üzerine el-Berrâd: "Kervanı Tihâme'ye karşı da mı sen koruyacaksın?" sorusunu sordu. Ancak en-Nu'mân onun bu sözünü itibara almayarak onu küçük düşürdü ve kervanı Urvetü'r-Rahhâl'e teslim etti. O da kervanı yola çıkardı, el-Berrâd da onun izini takip etti. Yolun belli bir yerine geldiklerine el-Berrâd fal oklarını çıkarıp dağıttı. er-Rahhâl ona ne yaptığını sorduğunda, kendisini öldüreceği uygun zamanı öğrenmeye çalıştığını söyledi. Urve onun yaptığına gülüp geçti, onu ciddiye almadı. Urve, ailesinin bulunduğu Düveynü'l-Cerîb'de Uvâre²⁰⁰ denilen suyun başına ulaştığında kervan mallarını indirdi, hayvanları serbest bıraktı, kendisi de çadırına gidip uyudu. el-Berrâd ona saldırıp öldürdü. Buradan ayrılıp doğruca Hayber'e geldi. Kinâne ve Kays arasındaki Ficâr Savaşı işte bu sebepten meydana gelmiştir.

Teebbata Şerrân da namılı suikastçılardan olup asıl adı [197] Sâbit b. Câbir b. Süfyân'dır. O cesaretli bir kişi olup yaya olarak savaşıyor ve herhangi bir at ona uyum sağlayamazdı. Kendisi hiçbir şeyden korkmazdı. Baskınları konusunda hakkında ilginç hikâyeler vardır. O sadece kendi maiyetinde olanlara ihtimam gösterirdi. Bir gün Hüzeyl kabilesinden Lihyâno-

200 *el-Münemmak*'ta (s. 128) iki râ ile Urâre şeklinde kayıtlıdır.

ğulları topraklarından bulunan bir dağa bal bulmak için geldi. Bu ziyaretini her yıl gerçekleştirirdi. Bu dağ düzlüklerin ortasındaki tek yükseklikti. Geldi ve tırmandı fakat gözetleniyordu. Yanında arkadaşlarından bir grup vardı, onlar ip sarkıtıyorlardı. Teebbata iple içinde bal olan mağaraya indi. Arkadaşları Hüzeylilerin gözü önünde ona kırbaları uzattılar. O mağaradayken Teebbata'nın arkadaşları üzerine yürüdüler, onlar da durumu anlayıp Teebbata'yı mağarada terk ettiler. Topluluk mağaranın önüne gelerek ona seslendi. Bunun üzerine başını uzattı. Ona: "Hadi çık," dediler. "Ne şartla çıkayım?" diye sorduğunda ona: "Çık bakalım, hakkında bir karar vereceğiz," dediler. Onlara: "Eğer çıkınca öldürmeyeceğinize ve fidye ödemedede bana kolaylık sağlayacağınıza dair söz verirsiniz buradan çıkarım," deyince onlar: "Bize şart koşacak durumda değilsin," dediler. Bunun üzerine onlara: "Ben çıktığımda bulduğum balı yersiniz," dedi. Onlar "Tabi ki" dediler. Onlara: "Allah'a yemin ederim ki siz hem beni öldürmek hem de balımı yemek için toplandınız," dedikten sonra kaplardaki balları, mağaranın ağzının önündeki bir kayanın üzerine dökmeye başladı. O balı dökerken kendisini kuşatanlar şaşkınlıkla bakıyorlar ve gülüyorlardı. Balı döküp işini bitirdiğinde bir tulum çıkarıp sırtına sardı ve yere ininceye kadar balın üzerinden kaydı. Kendisiyle diğerleri arasında üç millik²⁰¹ bir mesafe vardı. Sonra oradan ayrılıp ailesine döndü.

Mürre b. Huleyf el-Fehemî, Arabın şeytanlarından biriydi. [198] Çokça saldırıp kan dökerdi. O fırsat bulup saldırı gerçekleştirmek için Ezd kabilesinin bölgesindeki bir dağa bekledi. Kableden bir cariyeye kırbalarına su doldurmak için dağın eteğindeki suya gelmişti. Fakat Mürre onu fark etmedi. Bu esnada bir kayanın üzerinde oturmuş hurma yiyordu. Hurmanın çekirdeğini aşağıya atınca çekirdek cariyenin üzerine düştü. Çekirdeği eline alıp henüz yaş olduğunu görünce, cariyeye belki bir kuş atmıştır diye gökyüzüne baktı. Ancak herhangi bir kuş göremedi. Başını kaldırdığında cariyeye onu gördü ama o

201 Metinde "Üç gün" şeklide geçmektedir. Kâtip altındaki kısmı silmemiş, ancak geçen zamanla birlikte öncekiyle birlikte silinmiştir.

cariyeyi göremedi. Cariye kaplarını doldurup oradan ayrıldı. Açıklığa çıktığında Mürre onu gördü, onun da kendisini görmüş olabileceği içine doğdu. Onu izlerken kendi kendine “Bu vaziyette devam eder ve geri dönüp bakmazsa beni görmemiş demektir,” diye düşündü. Ancak cariyeye fazla ilerlemeden geri dönüp baktı. Böylece onun kendisini gördüğünü ve bu durumu kabilesine haber vereceğini anladı. Hemen aşağı inip hızlıca uzaklaştı. Cariye kabileye ulaşıp durumu haber verince silahlarını kuşanıp suyun başına geldiler ve izini buldular. Ancak, karanlık çökünce izini kaybettiler. Sabah olunca izini buldular. Gördüler ki yoldan sapmış, hemen peşine düştüler. Mürre devam edip yolun sonuna geldi. Bir gedik veya yol kalmamıştı. Bunun üzerine tırmanmaya devam etti, nihayet zirveye çıktı. Burada bekledi, topluluğun da peşinde olduğunu ve nihayet kendisine ulaşılacağını anladı. Nitekim gelenler onu görür görmez üzerine atladılar. Onlara: “Yavaş olun biraz, bekleyin. Ben sizinle savaşırsam birinizi öldürebilirim. Yanımda bulunan fal oklarını çekeyim. Bu oklardan biri benim size teslim olmamı gösterecek. Eğer bu ok çıkarsa teslim olurum. Diğer okta ise saldırma var. Eğer bu ok çıkarsa saldırır, kendimi korurum. İkincisi sizinle savaşmamı emreder ki zaten siz de bunun için acele ediyorsunuz. Bu durumda biraz beklemenizin zararı olmaz,” dedi Onlar ise “Tamam o zaman istediğini yap,” dediler. O ayağa dikildi, diğerleri de geri çekildiler. Okları çıkarıp birini çekti. Saldırı seçeneği çıktı. Oradakiler “Ne oldu?” dediler. Mürre: “Yavaş olun, istemediğim çıktı, bir mazeretim olmadan bunu yapacak değilim,” dedikten sonra ikinci defa çektiğinde yine saldırı oku çıktı. Muhatapları şimdi ne yapacağını sordular. O da “Saldırı oku çıktı ben de bunun gereğini yapacağım,” dedi. O zaman “Haydi yap!” dediler. Önce fırlayıp elbisesine sarınmaya başladı, bu işi tamamladıktan sonra zırhını alıp yüzünü zırhın tutma yerine dayadı. Sonra başı üzerine yüzüstü kaymaya başladı. Adamlar da bulunduğu yere koştular ve aşağıya doğru karanlıkta kayboluncaya kadar kaydığını gördüler. Geri dönünceye kadar onu göremediler. Onların karşısına çıkınca veya çıkar

gibi yapınca çömeldi, sonra başka bir şekilde geri döndü. Bu [200] şekilde hareket ederken yavaşça yere düştü. Onun yavaşça düşmesi rüzgârdan kaynaklanmıştı. Doğruca ailesinin yanına gitti. Teebbata'nın kardeşi Ka'b Hizr²⁰² şöyle der:

*Benim ve Mürre'nin gününe aşk olsun
Tehlike anında elbisesine sarındı
Kalkanı üzerinde rüzgâr onu aşırıp götürdü
Kata kuşlarının ağ ile havalanması gibi
Rüzgâr onu alçalttı sonra yükseltti
Sonunda kuş gibi yere kondu
Mahîle'deki sıdk günümde
Kişinin yolunu yarararak geçtiği zaman
Amr'ın avcısının yakaladığı küçük
Toparlacık bir devekuşu yavrusu gibiydim
Sizinle karşılaşırsam yarama su serperim
Boğazımda damak ile dişler arasında olan
Ya da ölürüm ölüm yorgunu sürükler
Zira içimde size karşı bir kin var.*

Hanzala b. Osmân b. Amr b. Fâtik b. el-Kuleyb b. Amr b. [201] Esed, işlediği suçlar sebebiyle Arap kabileleri arasında yersiz yurtsuz dolanıp dururdu. Araplar onun suikastçılığını iyi bilirlerdi. O aynı zamanda insanların en güzellerindendi. Bundan dolayı erkekler kendisine saldırmazın diye yüzünü peçeyle örterdi. Kabileden kabileye gezerken Benî Abdümenât b. Bekr b. Sa'd b. Dabbe kabilesine gitti. Yanında amca kızıyla onun küçük çocukları vardı. Kendisinin büyük bir deve sürüsü ve çobanı vardı. Benî Dabbeliler: "Hanzala insanların en haini ve en habisidir. Ona biri selam verirse onun kavmi Benî Ebîh de ona selam verir. Bu adam hangi kavme uğrasa o kavim ondan dolayı bir musibete düşer olur. Öyleyse onun mallarını bölüşün, kendisini öldürün, karısını da eşi olmayan falan kişiye verin," dediler. Onların görüşleri bu konuda birleşti. Bunun üzerine mallarını paylaşmak için kura çekmeye başladılar. O da karısına kızıp onu dövdü. Sabah bir ihtiyacı için dışarı çıktığında komşu kadınlardan biri hanımına ziyarete geldiğin-

202 *Kitâbü'l-Eğânî*'de (XVIII. 209) "Ka'b b. Cizr".

de onu ağlarken gördü. Sebebini sorduğunda “Bu pislik beni dövüyor ve kötü davranıyor,” dedi. Bunun üzerine o kadın: “Ağlama, adamlar haram ayların geçmesini bekliyorlar, sonra onu öldürecekler. Dört veya beş gece geçmeyecek, o adamlar seni, nesebi en temiz, en cömert ve yüzü en güzel olan adama verecekler. Şu anda onlar malını paylaşmak için kura çekiyorlar,” dedi. Hanzala’nın hanımı, gelen kadının kocası hakkında söylediklerine sevinmiş gibi yaptı. Ancak kocası geri dönünce [202] olanları anlattı. Bunun üzerine Hanzala develerinden birini yakalayıp boğazladı. Etlerini de komşulara dağıtıp sadece kellesini bıraktı. Onu da ayrıca pişirdi. Bundan sonra evinin ortasına bir çukur açıp daha sonra çukuru derinleştirdi, üzerine de bir çul attı. Çukurun bir kenarına da destek koydu. Gece karanlığı çöktüğünde küçük kızlarından biri vasıtasıyla onları ayrı ayrı davet etti, ancak onlar birbirlerinin davet edildiklerinden haberdar değildi. Cahiliye insanları bir yere davet edildiklerinde davet sahibine “*Alâ meh?*= Neye davet ediyorsun?” derlerdi. Hanzala’nın kızı da adamların her birine: “*Ale’r-re’s*” diyordu. Bu tabir “Başım üstüne ya da kelleye,” demekti. Davet alan adamlar daveti kabul edip Hanzala’nın kendileri için hususi muamelede bulunduğunu zannediyorlardı. Hanzala da kılıcını kuşanmış vaziyette kendisine gelen her bir adamı bir süre oy alıyor, ardından boynunu vuruyor, sonra da kuyuya atıyordu. Bu davranışını kabile reislerinden yedi kişiyi öldürünceye kadar devam ettirdi. Geriye gözleri görmeyen, devesini oğlunun sağdığı yaşlı biri kalmıştı. Hanzala oğlana bir davetçi gönderdi ve gelince üzerine atlayıp onu da öldürdü. Hanzala evini, havlamakta olan bağlı köpeğini, süttan kesilmiş ağlayan devesini bıraktı, sürüsünü ve ailesini alarak kaçtı. Ancak yaşlı adam oğlunun gelmesi gecikince “Gelmedi,” demeye başladı. Diğer taraftan insanlar arkadaşlarının yokluğu anlaşılınca aramaya başladılar, Hanzala’nın evine geldiler. Gördüler ki adamlar öldürülmüş, Hanzala da kaçıp gitmiş. Kabileler arasında dolaşmasıyla ilgili bu tür birçok hikâye mevcuttur.

Amr b. Külsûm de meşhur suikastçılardan olup onun öldürdüklerinden biri de Madrîtu’l-Hicâre olarak bilinen Amr

b. Münzir b. Mâüssêma el-Lahmî'dir. Onun annesi Hind bint el-Hâris b. Amr el-Maksûr b. Hucr Âkilü'l-Mürâr el-Kindî olup [203] bu şahıs çok zengindi. Bir gün yanındakilere "Memleketimdeki Araplardan annesi benim anneme hizmet etmeye tenezzül etmeyecek bir kişi biliyor musunuz?" diye sorduğunda oradakiler: "Evet o Amr b. Külsûm'dür," dediler; onun annesinin Leylâ bint Mühelhel b. Rabîa, annesinin amcasının Küleyb b. Vâil ve kocasının da Külsûm olduğunu, oğlunun adının da Amr olduğunu söylediler. Amr bunun üzerine sustu ve gönlünden geçeni söylemedi. Daha sonra da Amr b. Külsûm'e haber göndererek kendisini ziyarete gelmesini, annesi Leylâ'yı da kendi annesi Hind'i ziyarete getirmesini istedi. Bunun üzerine Amr b. Külsûm, Tağlib kabilesinden atlılarla annesi de yanında olduğu hâlde gelip Fırat kıyısına indi. Onun gelişi Amr b. Hind'e ulaştığında onun için Hîre ve Fırat arasında bir çadır kurulmasını emretti. Ardından memleketinin ileri gelenlerine haber gönderip onlara ziyafet hazırlattı. İnsanları yanına gelmeleri için davet ettikten sonra çadırın yanında onlara yemek ikram etti. Kendisi ve Amr b. Külsûm ile birlikte ileri gelen kişiler çadırın içindeydiler. Münzir b. Amr'ın annesi Hind için de bu çadırın yanında başka bir çadır vardı. Amr b. Külsûm'ün annesi Leylâ da onun yanında bulunuyordu. Amr b. Hind, annesine: "İnsanlar yemeği tamamladıkları zaman, sadece bir taraf geriye kaldığında hizmetçileri uzaklaştır. Ben senin tarafına döndüğüm zaman Leylâ'ya yönel ve ona emret ki sana kapları versin," dedi. Hind, oğlunun dediğini yaptı. Amr o tarafta döndüğünde Hind, Leylâ'ya: "Şu tabağı bana ver," dedi. Ancak Leylâ: "İhtiyaç sahibi, kendi ihtiyacını kendi görür," diye cevap verdi. Hind ısrarla ona tabağı uzatmasını istedi. [204] Bunun üzerine Leylâ: "Vay başıma gelen! Ey Tağlib neredesiniz," diye seslendi. Amr b. Külsûm annesini duyduğunda, kan beynine fırladı, insanlar bu esnada içiyorlardı. Amr b. Külsûm annesinin: "Ey Tağlib!" sözünden kötü bir durumun olduğunu fark etti. Amr b. Hind'in parlak ve keskin kılıcının çadırdaki asılı olduğunu fark etti. Bu kılıçla Amr b. Hind'in boynuna vurarak öldürdü. Ardından da dışarı çıkıp "Haydi Tağlib" diye çağrıda

bulundu. Bunun üzerine adamları Amr b. Hind'in malını ve hayvanlarını talan ettiler, kadınlarını esir aldılar. Ardından da Cezîre'ye ulaştılar. Bu hadiseyle ilgili olarak Efnûn b.²⁰³ Sarîm et-Tağlibî şöyle der:

*And olsun ki Amr b. Hind
Leylâ'yı anasına hizmet etsin diye
Çağırdığında muvaffak olamadı
İbn Külsûm keskin kılıcı kaptığı gibi
Sofra arkadaşlarını tepeledi.*

Ma'bed b. Usam b. en-Nu'mân et-Tağlibî de namılı suikastçılardandır. Onun babası Ebû Haneş Usam b. e-Nu'mân, Şürahbîl el-Melik b. el-Hâris b. Amr el-Melik el-Maksûr b. Âkilü'l-Murâr el-Kindî'ye sığınmıştı. Şürahbîl de onu yakın dost edindi. Ebû Haneş, Şürahbîl'den oğlu Ma'bed'in dostları arasına girmesine izin vermemesini talep etti. Şürahbîl: "İnsanlar bunu isterken sen neden benden böyle bir şey talep ediyorsun?" dedi.

- [205] Babası da: "Çünkü o hâlâ adaletine güvenilecek biri değil," dedi. Bir zaman geçtikten sonra Şürahbîl ava çıkıp bir yaban eşiği avladı. Karşılıklarına bir çoban çıktı. Şürahbîl, bu çobanın çakmak taşının kendisine getirilmesini emretti. Bir adam gidip çobandan çakmağını emanet istedi, o da verdi. Ateş yapıp et kızarttılar ve içki içtiler. Şürahbîl daha sonra bu çobanın kim olduğunu sorduğunda onun Ma'bed b. Ebî Haneş olduğunu söylediler. Şürahbîl: "O zaman çağırın onu bir deneyelim. Zira babası onun hakkında zulmünden emin olunmayan kişi diye bahsetmişti," dedi. Onu çağırdılar ve yemek ikram ettiler. Şürahbîl etrafındaki adamlardan birine Ma'bed'e sataşmasını istedi. Adam bunun üzerine: "Lanetten korunasin. Benimle Tağlib kabilesinden bir adam arasında bir tartışma çıktı ben de gözüne bir yumruk indirdim," dedi. Ma'bed bunun üzerine: "Sen ona bu yumruk karşılığında bir şey verdin mi?" diye sorduğunda adam hayır cevabını verdi. Bu defa Ma'bed: "Peki adam bu yaptığın sebebiyle seni affetti mi?" diye sordu. Adam yine hayır cevabını verince Ma'bed hemen kalkıp adama bir

203 Aslında böyledir. Ancak Yâkût'un *Mu'cemü'l-Büldân*'ında "Efnûn onun ismi Sarîm b. Ma'ser b. Zühel b. Teym b. Amr b. Tağlib" diye geçer.

yumruk attı. “Bu yumruk onun karşılığıdır, önce başlayan daha zalimdir,” dedi ve bu söz mesel oldu. Bunun üzerine Şürahbîl: “Benim yanımda bir Tağlibli bir şey söyledi,” deyince Ma’bed: “İlahlar melike yardım etsin. Benî Tağlib hakkında ya iyi söylesin ya sussun,” diye çıkıştı. Şürahbîl de: “Sen mi beni susturuyorsun?” dedikten sonra konuşmaya devam etti: “Benim yanımda bir adam hoşlanmayacağım bir söz söyledi. Ben de yayımı alıp adama vurdum ve başını yardım,” dedi. Ma’bed: “İlahı Melik’e yardımcı olsun, ona hakkını verdin mi?” diye sordu. Şürahbîl vermediğini söyledi. O, adamın kendisini bağışlayıp bağışlamadığını sordu. Şürahbîl bağışlamadığını söyledi. Bunun üzerine Ma’bed yayını alıp Şürahbîl’in kafasına vurdu. Şürahbîl bu darbe sebebiyle bayıldı. Şürahbîl’in adamları Ma’bed’e saldırıp onu öldürdüler. Şürahbîl kendisine geldiğinde Ma’bed’e ne olduğunu sordu. Adamları onu öldürdüklerini söylediler. Bu yaptıklarından dolayı onları kınadıktan sonra “Allah’a yemin olsun ki babasına vefa göstermedik, üstelik bu adam canıma da kastetmemiştir. Keşke ayılmamı bek- [206] leseydiniz,” dedi. Şürahbîl, Ebû Haneş’e haber gönderip olan biteni haber verdi ve “İşte bu da diyetidir,” dedi. Ancak Ebû Haneş, oğlunun diyetini kabul etmedi. Şürahbîl diyet miktarını artırdı, ancak yine kabul etmedi. Şürahbîl: “Onu bir melik öldürdü, ben de sana melik diyeti veriyorum,” dediğinde babası: “Ben onun diyet bedelini kesinlikle yiyemem,” cevabını verdi. Bunun üzerine Şürahbîl: “Vallahi senden ve kavminden değil, senin dilinden korkarım,” diye söylendi. Bunun üzerine Ebû Haneş şu şiiri söylemiştir:

*Korktuğun yergi hususunda
İyi ya da kötü bir şey duymayacaksın
Kendime iyilik yapıp senden çekiniyorum
Bir gün darda kalsam ve seni kurtarsam da
Yapmış olduğunun karşılığını vereceğim
İntikam talep eden karşılıksız kalmayacak
Komşu da konuk gibidir
Bir gün çeker gider
Bir zaman yerleşik kalsa da*

Şürahbîl bundan sonra Ebû Haneş'in peşine casuslar tak-tı. Onlara "Eğer su kırbalarını tabaklıyorsa bilin ki kavmine gidecek," diye hatırlatmada bulundu. Ebû Haneş de bunun farkına vardı. Develerini üç kere üst üste sulamayıp susuz bıraktı. Sonuncu susuzluktan sonra insanlar su etrafından dağılmışken o develerini suladı. Ailesinin yanına gelip onları develere bindirdi. Bazı yaşlı develerinin dudaklarını kesti ve çölü aşarak kavmine ulaşmayı başardı. Araplar bu olayı "Ebû Haneş'in susuzluğu" olarak isimlendirmişlerdir. Ebû Haneş, Kilâb gününde Şürahbîl'i öldürmüştür.

Sümâme b. el-Müstenîr es-Sülemî ez-Zaferî ve Muâviye
 [207] b. el-Hâris el-Cüşemî de meşhur suikastçılardandır. Sümâme Arabın en kurnaz, en güçlü ve en cesur adamlarından biriy-di. O yaya olarak savaşırdı. Kendisiyle birlikte savaşan kişiye: "Sen bana emrettiğinde ben sana karşı çıkmam, ben de sana emrettiğimde sen de bana karşı çıkmayacaksın," diye şart ko-şardı. Onunla birlikte savaşanların tamamı öldürülmüştür. Bundan dolayı kendi başına savaşmaya başlamıştır.

Muâviye b. el-Hâris el-Cüşemî, Benî Cüşem b. Muâviye so-yundandır. Bir gün çıkıp Sümâme'nin yanına gelerek kendi-siyle birlikte savaşmak istediğini bildirdi. Sümâme ise "Gazve vakti geldi. Ancak benimle savaşa çıkmak zordur. Sana daha iyi bir teklif yapayım mı?" deyince muhatabı "Nedir?" diye sordu. Bunun üzerine: "Ben sana malımın bir kısmını vereyim, onun-la zengin olur ve ailene dönersin," dedi. Ancak Muâviye: "Ai-lemden bu yüzden kaçtım, seninle savaşa çıkmak isterim," di-yerek arzusunu tekrarladi. Bunun üzerine Sümâme: "Benimle birlikte çıkan kişi, sonucunda ölüm de olsa benim emrettiğim şeye karşı çıkmayacak; ben de sonunda ölümüne de sebep olsa onun bana emrettiğine karşı çıkmayacağım," diye şart koştığında muhatabı "Dilediğin gibi olsun," diye beyanda bu-lundu. Bunun üzerine yaya vaziyette yola çıkıp Becîle kabilesi-nin yurduna ulaştılar. Bir gün Becîle yurdunda sabahladıktan sonra gece hareket etmek üzere civarda bulunan bir mağaraya girdiler. Onlar mağaradayken bir tepeden bir adamın yardım çağrısında bulunduğuna şahit oldular. Onlardan biri "Ne der-

sin? Adam bizim yerimizi mi fark etti?" diye sordu. İnsanlar o adamın yanına doğru koşuştular ve çevresinde toplandılar. Bu esnada Sümâme ile arkadaşı onları izliyor ve sesleri duyuyorlardı. Nihayet insanları çağıran adam yanındakileri yeterli görünce "Dinleyin! Dün vadiyi geçen iki adamın izini takip ettim. bunlar zannımca Sümâme ile onun arkadaşının izleridir. [208] Canınızı ve hayvanlarınızı koruyun. Hayvanları sahipsiz otlatmayın. Hiç kimse, bu habis kişiden emin oluncaya ve bu adam beldenizi terk edinceye kadar yalnız başına yola çıkmasın," çağrısında bulundu. Sonra o kişi ve gelenler oradan ayrıldılar. Sümâme arkadaşına: "Bu adamdan daha basiretli ve sağlam öğüt veren birini gördün mü?" dedi. Arkadaşı da olumsuz cevap verdi. Bunun üzerine Sümâme arkadaşına "Haydi git ve o adamı bana getir?" dedi. Muâviye ise: "Onun nasıl getirebilirim? Araplar arasında onun dengi bir adam yok," diye itiraz ettiğinde Sümâme: "Bu senin problemin. Onu bana getirmekten başka çaren yok. Eğer ilk önce sen söze başlayıp onu sana getirmemi emretseydin, ben ya o adamı sana getirir ya da bu uğurda ölürdüm," dediğinde Muâviye kılıcını alarak mağaradan dışarı çıktı. Yoluna devam ederek kabilenin bulunduğu yere kadar geldi. Kılıcını aradaki çorak yere gömdü. Daha sonra da evler arasında kabile reisinin evini sorarak yürüdü. İnsanlar ona kılavuzluk yaptılar sonunda kendisiyle konuşacağı adamın yanına ulaştı. Onun yanına oturup "Ben Kudâa'nın Cüheyne kolundan bir kişiyim. Yanımda yaşlı anam-babam ve bir kız kardeşim var. Bir miktar da mala sahibim. Senden sığınma talep ediyorum, bize sığınma hakkı ver," dediğinde kabile reisi onları himaye ettiğini açıkladı. Bunun üzerine Muâviye: "Beni yakın dostlarından edin," dediğinde reis ona hurma ikram etti. Hurmayı yiyen Muâviye: "Babam bana inanmaz ve benim sözüme itibar etmez. Sen de benimle birlikte gelsen de o seni görse olmaz mı?" diye ricada bulununca kabile reisi bu teklifi kabul etti. Birlikte yola çıkıp yürüdüler çölde gözden kaybolduklarında kılıcını buldu, ardından da "Ya kelleni uçuracağım ya da seni götüreceğim yere geleceksin?" diye tehdit etti. Bunun üzerine adamı mağaraya kadar götürdü. Sümâme gir-

- [209] melerini söylediğinde birlikte mağaraya girdiler. Muâviye'ye "Gir" dedi. Birlikte içeri girdiler, Muâviye adamı Sümâme'nin yanına oturttu. Becîleli adam: "Sen Sümâme misin?" deyince o "Evet ben Sümâme'yim," dedi. Adam: "Öyle görünüyor ki sana karşı çok temkinli davranmama rağmen eline düştüm," diye söylendi. Sümâme bunun üzerine muhatabına fidye ödeyerek kendisini kurtarabileceğini söyledi. Becîleli de ikisine yetmiş deve vereceğini bildirdi. Sümâme daha sonra adama istedikleri develeri toplayacağına, ayrıca kendisiyle birlikte kabileye girdiklerinde güvenli bir şekilde ayrılmasını sağlayacağına, geri döndüklerinde de kendilerine eman vereceğine söz vermesini istedikler. Becîleli reis bu isteklerine razı olduğunu bildirdi. Bunun üzerine çıkıp gittiler ve mal elde ederek geri döndüler ve Becîle'ye uğrayıp yetmiş deveyi aldılar. Sümâme ile birlikte olan Muâviye b. el-Hâris'in kardeşi Hurâda b. el-Hâris el-Cüşemî yurdundan çıkıp Sümâme'nin kabilesine misafir olmuştu. Onlara kardeşi hakkında sorular sorduğunda onun Sümâme ile birlikte ayrıldığını, onunla birlikte şimdiye kadar kim çıkmışsa öldürülmüş olduğunu söylediler. Hurâda, akşama kadar bekledi, akşam olunca da Sümâme'nin kardeşine saldırıp onu öldürdü ve oradan ayrıldı. Öte yandan Sümâme ve arkadaşı ganimetlerini sürerek ilerliyorlardı. Nihayet Benî Süleym kabilesi topraklarına girdiklerinde Sümâme arkadaşına artık güvende olduğunu ve develeri yavaş sürmesini söyledi. Sümâme ise develerden birine binerek ailesinin yurduna geldi. Onu ağlayarak karşıladılar. Sümâme sebebini sorduğunda, yanındaki Cüşemlinin kardeşinin onun kardeşini öldürdüğünü haber verip olanları anlattılar. Sümâme sessiz davranmalarını
- [210] ve kabileden kimsenin ayrılmamasını tembihleyip hemen geri dönerek develerin arasında bulunan Cüşemli arkadaşına ulaştı. Onu öldürmek istiyordu. Cüşemli onu gördüğünde yerinde kalıp ilerlememesini istedikten sonra ne olduğunu, niçin geri döndüğünü sordu. Bunun üzerine Sümâme kabilesine gittiğini, onları iyi hâlde bulduğunu, kabilesinden herhangi birinin ona saldırmasından endişe ettiği için, yanında bulunmak niyetiyle geldiğini söyledi. Ancak Muâviye: "Hayır, Allah'a yemin

olsun ki seni geri getiren sebep bu değildir. Zira sen benim yanımdan ayrıldığında yüzün başkaydı, şimdi daha başka. Allah bilir ki sen benim yanıma tahmin ettiğim bir sebeple döndün,” dedi. O da yalan söylemeyeceğini, doğrusu kardeşinin kendi kardeşini öldürdüğünü haber verdi. Bunun üzerine Muâviye: “Sen de beni öldürmek için geldin. Söz ver ve yaklaş ki birbirimize haklarımızı teslim edelim,” dediğinde Cüşemlinin Sümâme’nin yurdundan ayrılarak kendi yurduna dönene kadar güvende olması şartıyla develeri paylaştılar. Ayrılırken Sümâme arkadaşına şöyle dedi: “Dün erkek devenin hamile bıraktığı şu deveyi görüyor musun? Bu deve karnındaki dünyaya getirinceye kadar eman altındasın,” demişti. Cüşemli develerini sürerek yurduna geldiğinde kardeşini buldu ve yaptığı sebebiyle onu kınadı. Bir müddet kabilesi içinde kaldı. Devesi yavruladığı zaman kardeşine: “Hurâda, vallahi bence Sümâme şu an deveyi izliyor. Devenin doğmasına kadar aramızda dokunulmazlık vardı. Sümâme doğum vaktini hesaplamış olmalı,” dedi. Diğer taraftan Sümâme ve kardeşi harekete geçerek Muâviye’nin yurduna yakın bir vadiye gelip gözetlemeye koyulmuşlardı. Akşam olduğunda Cüşemli ile kardeşi sırayla nöbet tuttular. Önce Muâviye uyurken kardeşi Hurâda nöbe- [211] te kaldı. Ancak fazla geçmeden uykuya daldı. Bu Sümâme’nin gözünden kaçmadı. Kardeşine yerinde kalmasını söyledikten sonra yavaş yavaş ilerledi. Hurâda’yı uyurken buldu. Derhal çadırın içine girdi ve kılıcıyla Muâviye’yi karnından yaraladı. Sonra süratle kendi kardeşinin yanına dönerek “Adamı öldürdüm, hemen bin,” dedi. Bu esnada yaralanmış olan Muâviye kardeşine kendisini bırakıp vadiye doğru kaçmasını söyledi. Bunun üzerine kardeşi hızla uzaklaştı. Muâviye kılıcını eline alıp Sümâme’nin yeniden dönmesini umarak çadırın kapısına yaklaştı. Sümâme’nin kardeşi Hurâda’nın vadide koşturduğunu görünce “Allah’a yemin olsun ki senin adam öldürmüş olduğunu zannetmiyorum, gördüm ki kardeşi vadide yardım istemek üzere koşuyordu. Sen adamı sadece yaralamış olmalısın, eğer öldüremediysen daha da güçlendirmiş olursun, hemen dön ve onu öldür,” dedi. Sümâme tekrar geldi. Muâviye

ise yanında kılıcıyla Sümâme'nin geleceğini umarak yaranın ağırlığıyla oturmuştu. Sümâme çadıra girdiğinde Muâviye ona vurup yaraladı. Sümâme muhatabına "Senin kardeşin uykucu, benim kardeşim de adidir. Kardeşimi benim hatırım için affet ve kavmine emret ikimizi bir kabre koysunlar," ricasında bulundu. Düreyd b. es-Simme el-Cüşemî de şiirinde bunu terennüm etmiştir:

*Hurâda kardeşinin derdine derman olmadı
Kendi nöbetinde uyanık kalmayarak
Zannından daha fazla sürdü gece savaşı
O uyudu ve kardeşi de saldırıdan emin uyudu*
[212] *Öyle bir plan ki senden gizledi ve bekledi
Sümâme kılıcıyla birlikte çökerek
Gizlice ona yaklaştı, gafil avlayarak
Elinde keskin ve parlak kılıçla
Kılıcın keskin tarafıyla beline vurdu
Ayağını sağlam basıp tekrar vurdu
Ve can yoldaşı karındaşına döndü
O da ona öğüt verdi ve kınadı
Ona geri dön ve işini tamamla
Zanla davranma işini sağlama al
Onu fark edince kızgın bir darbe indirdi
Gücü kendini yarı yolda bırakmadı
İkisi de bir hatanın kurbanı olarak öldüler
Her kim ki ölüme gider ona muska fayda vermez*

İslam Dönemi Suikastçıları

Bunlar **Kurrân** b. Yesâr el-Fak'asî, Benî Nasr b. Kayn'ın
[213] kardeşi **Ukbe** b. Hübeyre, **Mâlik** b. er-Rîb el-Mâzinî, **Abdullah** b. Hâzim es-Sülemî. **Abdullah** b. Sebre el-Haraşî, **Abdullah** b. el-Haccâc ez-Zübyânî et-Tağlibî, **el-Kattâl** –Ubâde b. el-Muhabbeb el-Madrahî el-Kilâbî–, Benî Teymüllât b. Sa'lebe b. Ukâbe'nin kardeşi **Ubeydullah** b. Ziyâd b. Zabyân, aynı şekilde Benî Teymüllât'ın kardeşi **Amr** b. Ebcer b. İbâd ve **Ubeydullah** b. el-Hurr el-Cu'fî'dir.

Kurrân b. Yesâr el-Hâris b. Cahvân b. Fak'as'ın yanında, kendi kabilesinden adı Leylâ olan küçük yaşta bir cariyesi

vardı. Ayrıca onun develeri vardı. Bir gün develeriyle birlikte sıcak bir günde çöle gitti. Bir mağarada bir geyik yakaladı. Hayvanı boğazladıktan sonra içini temizledi. Gece yarısı eve döndüğünde oyun oynayan çocuklar gördü. Onlardan biri "Bu kimin gözüne," diye soruyor diğeri de "Leylâ'nın" cevabını veriyordu. Leylâ da onlarla oynamaktaydı. Kurrân eve geldiğinde Leylâ'yı bulamadı. Bu esnada yanında içi dolu bir süt tulumu vardı. Geyik de bozulmaya başlamıştı. Elindekini yere koydu ve uzandı. Çok geçmeden Leylâ gelip çadırın arkasından içeri girdi. Etin kokusunu fark etti. "Öf ne kötü kokuyor," diye seslendi. Kurrân onun kendisini kastettiğini zannetti. Leylâ'ya: "Bir kadının burnunu mu, yoksa ayak kirişini kesmek mi ona daha ağır gelir?" diye sordu. Leylâ burnu konusunda onu yanıltarak "Ayak kirişini kesmek daha kötüdür. [214] Çünkü ayağı kesilirse o, topal kalır. Ancak burnu kesilirse burnunu örter, bu şekilde hiç kimse onun kesildiğini görmez ve anlamaz," dedi. Böyle dedikten sonra Leylâ evin arkasından süratle dışarı çıktı. Kurrân elinde bir bıçakla onu takip etti. Bir çılgınlık yaparak kızın ayak kirişini kesti. Kız da evinin yakınındaki dayısı eş- Şemerdel'in evine zorlukla giderek ondan yardım istedi. İnsanlar da onu kovalamaya başladılar. Kurrân orayı terk edip kavminin Uhâmîr adını verdiği dağın su kaynağına kadar ulaştı. Buradaki dağın suyunu içiyor, hem de eş-Şemerdel'in sayıları yüze ulaşan develerinin sudan çıkmasını gözetliyordu. Nihayet develer akşamüzeri dağ tarafından ortaya çıktılar. O da aşağıya indi. Güneş battıktan sonra ed-Dehs denilen vadide sürüyle karşılaştı. Orucunu açmak için develerden birini sağmakta olan çobanı fark etti. Kurrân -ki o da oruçluydu- çoban farkına varmadan devenin ayak kirişlerine vurarak kesti, üzerindeki süt kırbaşı yere boşaldı. Çoban ona "Allah belanı versin," diye beddua etti. Fakat tam olarak Kurrân'ın ne yaptığını görmüyordu. Kurrân çobana saldırdı ve onu öldürdü. Uzuvarını kesti, ayrıca erkeklik organını kesip ağzına yerleştirdi. Kılıcın parıltısını gören deve ürktü. O da kılıcı gizleyip hayvanı sakinleştirdi. Kirişleri kesilen devenin adı Kinâz idi. Kurrân'ın deveyi kestiği tepeler arasın-

daki bu mevkiye Felaku'l-Kinâz denmiştir. Daha sonra öteki meydana geçmiş olan develere yaklaştı. Burada da el-Mağribe isimli deveye yanaşıp onun da ayağını kesti. Bundan dolayı bu yer de Felaku'l-Mağribe olarak bilinmiştir. Daha sonra develer daha geniş bir yere yönelince Kurrân onları oraya sür-
 [215] dü ve orada da el-Cezlâ adı verilen deveyi kesti. Dolayısıyla burası da Felaku'l-Cezlâ olarak bilinir. Bundan sonra Kurrân develeri yavaş yavaş sürmeye devam etti. Ürktükleri zaman onları yatıştırıyor ve onlardan kılıcını gizliyordu. Bu şekilde hayvanların tamamını kesti. Geriye sadece süt veren beş genç dişi deve kaldı. Gece yarısı bu develeri sürüp Lahyâ Cemel adı verilen vadiye getirdi. Develerden üçünü okla vurdu, kalan ikisini de kendi payına ayırdı. Bu iki deve ona saldırıp vadiyi aştılar. O da onları kovalamaya başladı. Biri develerin toplandığı yere geldi. Diğerini yakalayıp Felaku İbnetü'r-Rakbâ denilen yerde kesti. Diğer develeri kestiği yerle bu mevki arası 15 mildir. Diğer dişi deve ise oradan ayrılıp tepeleri aşarak annelerinin başında inleyerek duruyordu, develerin bir kısmı ölmüştü, kalanların ise hepsi yaralıydı. Yavrular kan kokusunu alıp kesilmiş develeri görünce suya doğru koştular. Çoban da onları takip etti. Bu yavrular yüz kadardı. Ayakları, başları ve boyunları annelerinin kanıyla bulanmıştı. Develer bu şekilde eş-Şemerdel'e ulaştı. Benî A'yâ hemen develerin yanına vardılar, hayatta kalanları kestiler ve etlerini taksim ettiler. Diğer taraftan Kurrân, Benî Kays ile Benî Esed kabilesi arasında yer alan Ebân el-Ebyad Dağına ulaştı. Burada çokça yaban keçisi, çeşitli vahşi hayvanlar ve su bulunuyordu. Kendisi vahşi hayvanları takip ediyor, okla avlıyor, öldürüp etini yiyor, buradaki suyu da içiyordu. Bu şekilde günlerini geçirir-
 [216] ken bir gün karşısına bir kaplan çıktı. Hayvan sanki kendisine saldıracak gibi görünüyordu. Bunun üzerine okunu çıkarıp kaplana gösterdi. Kaplan da tırnaklarını yayıp ona gösterdi. Kurrân kılıcını sıyırdı, kaplan da dişlerini gösterdi. Kurrân kılıcını kınına yerleştirdiğinde kaplan geri dönerek çekildi. Kurrân yoluna devam etti, kaplan peşinden geliyordu. Kaplana döndüğünde, kaplan geri dönüyor, yoluna devam ettiğinde

de onu takip ediyordu. Kurrân kaplana dönünce o geri dönüyordu. Kurrân sonunda hayvanın kendisini çağırdığını anladı. O gün avdan eli boş döndüğü için acıkmıştı. Kaplanı takip etmeye başladı, kaplan önünden gidiyordu. Sonunda kaplanın boynunu kırdığı bir dağ keçisi buldu. Hemen hayvanı boğazladı, bu sırada kaplan da arada mesafe bırakarak onu izliyordu. Kurrân bir ateş yakıp eti parçaladı. Etten bir parçayı hafifçe ateşe tutuyor sonra kaplana atıyordu. Eten geri kalan kısmını kuruttu. Yakınlıklarını bu şekilde devam ettirdiler. Böylece Kurrân bir hayvan avladığında kaplanı da doyuruyor; kaplan bir hayvan öldürürse Kurrân'ı hayvanın yanına götürüyordu. Su ihtiyaçlarını gördükleri bir kuyuları bulunuyordu. Kuyuya önce kaplan varırsa Kurrân geri durur, hayvanın sudan içmesini ve suda yuvarlanmasını beklerdi. Kaplan çıkar, ayrılır ardından kaynağa Kurrân inerdi. Kurrân daha önce gelmişse bu defa kaplan onun su içmesini ve yıkanmasını beklerdi. Kurrân hadiseyi bu şekilde anlatmaktadır. Kurrân'ın Şam'da yaşayan kardeşi el-Cevn b. Yesâr kaplanı şöyle anlatır:

Dostlarım aramızda kavga çıkmaz

Suya ilk kim gelirse onundur

Ervâ bizim yemeğimizi temin eder

[217]

Ondan bize kıyılmış kebab gelir

Benim mağarada uzun dudaklı bir arkadaşım var

Mağara arkadaşdır amma suyu iki defa içmez

İkimiz öyle düşmanız ki düşmanımızda hafiflik gördük mü

İşimizi çabuk bitiririz

Karşılaştığımızda bütün sözümüz

Geniş yanaklı kılıçlar gibi suskunluk, bir bakış ve kızgın bir yüzdür.

eş-Şemerdel, çoban olan kölesinin serbest bırakıldığını, develerinin kesildiğini ve Harem'de mevlasının öldürüldüğünü iddia ederek Kaysoğullarına karşı Osmân b. Affân'a şikâyetle bulundu. Hz. Osmân onlara ağır sözler söyledi. Kayslılar öldürülen mevla için iki yüz deve diyet ödedikleri gibi ayrıca eş-Şemerdel'e de iki yüz deve ceza olarak ödediler. Bu konuda Kurrân şöyle demiştir:

- Bursun ailesi sizden Leylâ'yı ziyaret edenlere derim ki
Ben belaları Süleyk'ten daha kolay atlatırım
Onu ziyaret ediyorsunuz ama ben sizin hanımlarınızı ziyaret edemiyorum
Odun toplayan cariyelerin çocuklarına hasretle bakıyorum
Her akşam keten üzerinde yürüyorlar
Leylâ'nın evine doğru ağır ağır gidiyorlar
[218] Allah'ın evine and olsun ki yalan söylediniz
Bir kısmınız Leylâ'yı ziyaret edip bir kısmınız da onu isterken
Bana verdiğiniz sözü tutmadınız.
Develeri kesmesi konusunda da şöyle demiştir:
Çeşit çeşit etle
Doyurdu sizi Ümmü Âmir
Oğulları ona hayırlı davranıp Ümmü Huvâr ve Vecna
Develerinin etlerini getirdiler.
Kurrân, Leylâ'nın ayağını kestiğinde şöyle demiştir:
Onlara Leylâ'ya bir sopa veya Arabistan kirazı ağacından bir dal verin
Zira ben ondan çelik çomak oynadığı için ayrıldım ve onu terk ettim.
Ayrıca o kısır ve verimsizdir.
Benî Fak'as'tan biri de şöyle demiştir:
Ne Leylâ gibi ayak kirişi kesilmiş ne de bir kadın tarafından sevilmiş birini
Kendisi de adil ve yerinde davranan Kurrân gibisini görmedim.*

- Ukaybe** b. Hübeyre b. Rabîa b. Cüzeyme b. Mâlik b. Nasr b. Kaîn çok sert tabiatlı ve cesaretli bir adamdı. Onun öldürdüğü pek çok adam ve sultanlara meydan okuma girişimi vardır. İbnü'l-Kelbî'nin Ebû Sehl'den o da babasından rivayetine göre Ukaybe'nin bir kızı veya evlatlığı vardı. Aynı şekilde bir kızı olan Temîm b. el-Ahsem isminde de bir amca oğlu bulunuyordu. Bu kız ile Ukaybe'nin kızı birlikte oynarken Temîm'in kızı onun kızının ön dişini kırdı. Bunun üzerine Temîm gidip Benî Esed'in önde gelen kişilerini topladıktan sonra Ukaybe'ye gelerek "Ey amcamın oğlu! Gördüğün bu hadise yaşandı. Al kızım burada, sen de onun dişini kır. Olmaz dersen benim dişimi kır, istersen de bağışla. Neticede o küçük bir çocuktur. Süt

dişleri dökülmemiş, yeni büyüyor,” dedi. Orada toplananlar da Temîm’in insafı bir teklif sunduğunu söyledilerse de Ukaybe, Temîm’i öldüreceğini söyledi. Bu konuda tekliflerini tekrar ettiler, ancak Ukaybe aynı cevabı verdi. O zaman Temîm’e kalkması gerektiğini söylediler. Zira Ukaybe’nin oyun oynadığını düşünüyorlardı. Fakat intikamcılığı ve şerrinden dolayı Temîm, onun dediğini yapacağını anlamıştı. Temîm bir yıl boyunca ona karşı tetikte durdu. Oruçlu olduğu bir günün akşamında kabilesinin mescidinde namaz kıldıktan sonra evine girdi. Ancak kapıyı kilitlemeyi unuttu. Ukaybe kılıcıyla içeri girip öldürünceye kadar ona vurdu. İnsanlar bağırıştılar. Ukaybe yakalanıp Mus’ab b. ez-Zübeyr’e götürüldü. Mus’ab ona hakkında söylenenleri sorduğunda, adam öldürdüğünü inkâr etmedi. Temîm’in Anbese isminde genç bir oğlu vardı. Temîm için Manzûr bir diyet, Muhammed b. Umeyr bir diyet ve kavmi bir diyet verdi. Bunun üzerine Temîm’in kızı şöyle bir şiir okudu:

Ey Ukaybe! Hiçbir şey elde edemedin

Temîm’i öldürmeyip hakkına razı olmak yetmez miydi?

Ey Ukaybe, dikkat etseydin görürdün,

[220]

Kararlılık kılıçtan daha keskindir.

Aşiret içinde sövgü seni takip edecek

Onu öldürdüğün için sürekli zemmedileceksin.

Ukaybe, Temîm’i öldürdüğünde şöyle demiş:

Ölü olarak yere yığıldı, ağzı açık, kıcı sızdırıyordu

Buluştığımız yerde, kesik bir böğürtü gibi.

Ebû Sümâl²⁰⁴ 100 bin dirhem verdi. Anbese ise diyet alma konusunda istekli davrandı. Bunun üzerine Temîm’in kızı yüzü açık vaziyette çıkıp şöyle dedi:

Ey kavmim eğer Ukaybe öldürülürse

Hep birlikte seviniriz ya da hasta oluruz

Eğer Ukaybe kurtulursa ey kavmim

204 Metnin aslında da bu isim şeddeli mimle yazılmıştır. Wüstenfeld *Lüb-bü'l-Lübâb*'a istinaden bu ismin "Sümâl b. Avf" olduğunu zikreder. İbnü'l-Kelbî'nin *el-Cemhere*'sinde ise "Ebû Simâk Sem'ân b. Hübeyre b. Mesâhik b. Büceyr el-Esedî" dir. Belki Sümâl bu şahıstır.

*Ukbe'nin hizmetkârı ve cariyeleri oluruz
Bizden geçinmeye çalışanın Allah belasını versin
Ukbe'nin ise her zaman elbisesi sağlamdır.*

- [221] İnsanlar onun sözünü duyduklarında –hâlbuki onlar barışa yönelmişlerdi– bu söz onları barıştan alıkoydu, anlaşmadan vazgeçtiler. Mus'ab da bundan dolayı Ukaybe'yi onlara teslim etti. Mus'ab o gün mescidin iç avlusunda oturmuşken insanlar toplandılar. Bu esnada öldürüleceğini iyice anlayan Ukaybe, Temîm'in kızına: "Allah'a yemin olsun, babana öyle vurdum ki onun pisliğinde Süreyya yıldızını seyrediyordum," dediğinde Temîm'in kızı da kendisine: "Allah'a yemin ederim ki sana öyle bir darbe vurulacak ki ben de senin pisliğinde Küçük Ayı yıldızına bakacağım," şeklinde cevap vermiştir. Daha sonra Ukaybe insanlara dönüp "Ey insanlar topluluğu!" diyerek onları kendisini dinlemeye çağırdı. Ayaktakiler oturdu gelenler de hızlandı. Herkes toplandıktan sonra da: "Susunuz. Allah'a yemin olsun ki ben amcamın oğlunu, bana insafı bir teklif getirmediği, hatta daha fazlasını teklif etmediği için öldürmedim. Ben şu anda emîrin bulunduğu yerde Ali b. Ebî Tâlib'e (ra.) bakıyordum. O sırada Temîm de mescidin diğer tarafından gelmişti. Ali (ra.) ona bakıyor, onu işaret ederek 'Kim cehennem bedenlerinden bir beden görmek isterse şu adama baksın. Allah onun katiline rahmet etsin,' dedi. Ben de bu yüzden onu öldürdüm."²⁰⁵ Bunun üzerine insanlar da "Allah sana rahmet etsin," dedikten sonra onu öldürdüler.

- Abdullah b. Hâzim es-Sülemî** de kendine güven ve cesaret konusunda insanların en meşhurlarındandır. O, Horasan bölgesinde hâkim olmuştu. Muhammed b. Habîb, hadiseyi İbnü'l-A'râbî'den şöyle aktarır: Türk meliki ona elçi göndermiş, [222] ya Horasan'a saldırı düzenleyeceğini ya da üzerinde bulunan haraçtan muaf tutulması gerektiğini haber vermişti. Melikin elçisi soğuk bir günde geldi. Abdullah kendisi için üstü kavisli bir bina yapılmasını içinin de karla doldurulmasını emretti.

²⁰⁵ Ukaybe tuzak kurup Temîm'i öldürmüş kurtulma ümidini yitirince de onu küfürle suçlamıştır. Allah'ın laneti yalancılara üzerine olsun. (Muhammed Hamidullah).

Elçileri karın üzerinde serili bir keçeye oturttu. Gelenlerin üzerinde kalın kürk varken kendisi de onlarla birlikte ince bir kaftanla duruyordu. Elçiler soğuktan titremeye başladılar. Abdullah b. Hâzim, binanın içindekileri dışarı çıkarılıp temiz hâle geldiğini görünce elçilere soğğun kendilerine eziyet verdiğini, evin içine girmelerini söyledi. Bu defa da onları evin sıcaklığı karşıladı. Öyle ki evin içine giremediler. Hâlbuki kendisi eve girdiği gibi, baş kısmına oturdu. Elçiler oradan ayrılıp efendilerinin yanına ulaştıklarından ona, kendisine karın da ateşin de etki edemediği bir şeytanın yanından geldiklerini söylediler. Bunun üzerine melik Abdullah'a karşı saldırı düzenlemekten vazgeçti.

Muhammed b. Habîb, İbnü'l-A'râbî'den şöyle işittiğini nakleder: el-Mühelleb'e: "İnsanların en şiddetlisi kimdir?" diye sorduklarında o Abbâd b. el-Husayn el-Habatî'yi kastederek "Boz katırın sahibidir," diye cevap vermiştir. Kendisine: "İbn Hâzim nerede kaldı?" dediklerinde ise: "Siz bana insanların en şiddetlisi kimdir diye sordunuz, ben de söyledim. İns ve cinnin en şerlisi kimdir diye sorsaydınız size onların ez-Zübeyr b. el-Avvâm'ın iki oğlu Abdullah ile Mus'ab ve Abdullah b. Hâzim olduğunu söyledim," diye cevaplamıştır.

Abdullah b. Sebre el-Haraşî'nin de suikastları vardır. Bunlardan biri şöyle anlatılır: Şam şehirlerinden birinde Kays kabilesine mensup bir kadın vardı. Sonradan Arap olmuş bir delikanlı onunla evlenmek istiyordu. Onunla insanların gözü önünde evlenmek istediğini açıklıyor, ancak sonra vazgeçiyordu. Bir gün insanlar maaşlarını almak için gittiler. Bu kadın da cariyesini hana gönderip ona şöyle tembihte bulundu: "Handa Kays kabilesinden birisinin olup olmadığını araştır." [223] Cariye: "Burada Kayslı bir var mı?" diye sordu. Kayslı olan Abdullah b. Sebre ona: "Derdin nedir?" dedi. Cariye de Kayslı olan hanımefendisinin kendisini görmek istediğini bildirdi. Abdullah cariyeyle birlikte kadının yanına geldi. Kadın da gençle olan durumunu anlattı. Bunun üzerine Abdullah muhatabına: "İnşallah bu konuda ben sana yardımcı olacağım. Sen de delikanlıya beni vekil tayin ettiğini bildir," diye tembih-

te bulundu. Kadın da onun dediğini yaptı. Genç adam Abdullah'la birlikte eve girince Abdullah kılıcıyla ona vurup öldürdü. Ardından da cariyeyi birlikte kuyu kazmaya çağırdı. O da kuyu kazdı. Cariye kuyu kazmayı bitirince Abdullah cariyenin üzerine saldırıp onu da öldürdükten sonra gençle ikisini aynı kuyuya gömdü. Kadın bunun üzerine bağırdı. Abdullah ona susmasını, aksi takdirde hep birlikte helak olacaklarını söyledi. Abdullah daha sonra evden çıktı, arkadaşlarının yanına gidip onların maaşlarını alarak kadına gönderdi. Ona gönderdiği parayla evde olanları bilmeyen bir hizmetçi satın almasını tavsiye etti. Paranın miktarı 70 dinardı. Başka bir rivayette ise bu kadının Benî Süleym'den güzelliğiyle tanınan bir kadın olduğu söylenir. Rivayete göre onun yaşadığı köyün yöneticisi ona göz dikmiş ve bu konuda ısrarcı davranmıştır. Ancak kadın ona güvenmemiş, ayrıca Dâbık'ta bulunan Abdullah b. Sebre'ye haber göndermişti. Abdullah da ona, kendisini isteyen adama olumlu cevap vermesini ve kendisini ziyaret etmesini istemesini tavsiye etti. Abdullah, kadının evinde gizlendi ve ziyarette adamın hakkından geldi. Kendisi de bu konuda şöyle demiştir:

[224] *Akşamüstü o kadın beni ziyaret etti
Onun peçeli olarak ziyaretinden dolayı kınanamam
Zira tavsiye için gelinen kardeş kınanmaktan uzaktır
Kendisini bir beladan koruyayım diye
Amca oğlu Allah için zulmü kaldırandır
Onun korkusunu giderdiğimde
Elinde olmayarak ağlamaya başladı
Cariyesinden kendisini kurtardığım için
O cariyeyi sadece emaneti gizlemesi için öldürmüştüm
Ona ağlama sırrımız ikimizden çıkarsa yayılır dedim
Seni bir korkudan kurtardım Arşın Sahibi sana yenisini verir
Felaket geldiğinde de sabırda ecir vardır
İşte sana ona bedel yetmiş dinar
Onunla faydalı bir hizmetçi alırsın
Hem o adama hem de mezarda birlikte olduğu
Cariyeye yazıklar olsun planlanan gerçekleşmiştir.*

Menbic Köprüsünün yanında Fîrûz adında bir attar vardı. Abdullah b. Sebre'ye bu adamın Kayslı bir kadına dokunduğu, onun da "Yetiş ey Abdullah b. Sebre!" diye imdat çağrısında [225] bulunduğu bilgisi ulaştı. Bu esnada kendisi Ermeniye'de bulunuyordu. Olay ve kadının sözleri kendisine ulaşınca "Yettim," diyerek yola çıkıp Menbic Köprüsüne varmış ve attarı öldürdükten sonra tekrar Ermeniye'ye dönmüştür. İnsanlar attarı pek çok yerde aramışlar, sonunda onun Abbdullah b. Sebre tarafından öldürüldüğünü anlamışlardır. Bu sebeple Abdullah Ermeniye'de hapsedilmiştir. Kendisi bu konuda şöyle der:

*Fîrûz'a ölüm kesinlikle gelecek
Onu ya deniz, ya aslan ya akrep ya da
Boğaza takılan bir şey, boz tepelerde bir yılan,
En yakın yurtları iki kale ya da bir belde olan
Anlamadığı bir dili konuşan iki Cirmıklı,
Ya da kendisine kin besleyen ama kinini bilemediği
Göğsünde kin biriktiren bir adam öldürecek.*

İnsanlar Rumlarla savaşmak için Dâbık'ta toplanmışlardı. Bu esnada Abdullah b. Sebre Iraklı bir kumaşçıdan elbise satın alıyordu. Kumaşçı; Ebû Bekir, Ömer ve Osmân'a dil uzattı. İbn Sebre: "Ey adam sen işine bak, seni ilgilendirmeyen şeylerle meşgul olma," diye tüccarı uyardı. Ancak adam konuşmayı kesmedi. Bunun üzerine Abdullah demirciden bir kılıç [226] alıp adamı bununla öldürdü. Ardından atına binip ailesinin yanına ulaştı. Kendisi bu konuda şöyle demiştir:

*Alçak kadının oğlu gâvur belasını buldu
Benden sağlam bir kılıç darbesi gördü
Kendisine vardık münakaşa istemiyorduk ama o bizi yerd
Başına gelecek bela uyarısından da çekinmedi
Osmân b. Affân'a zalim dedi
Haksız yere Ebû Bekir'e ve Ebû Hafsa'ya dil uzattı
Bu nasıl bir adımdır ki belalar getirdi
Ona "Yazıklar olsun, ağır ol kin besleme" dedim
Uyarım onu vazgeçirmedi, aptallığından vazgeçmedi
Yeni ve keskin kılıçla üzerine çıktım
Hışım ile tepesine bindim
Onu yüzüstü çarşıda bıraktım
Mercidâbık'ta savaşın ortasında.*

el-Kattâl el-Kilâbî olarak bilinen Ubâde b. Muhabbib b. [227] el-Madrahî de meşhur suikastçılardandır. Amcasının bir cariyesi kendisini kızdırınca onu öldürmüştü. Amcası cariyenin hamile olduğunu iddia etti ve şöyle dedi:

*Çocuğumu bana geri verin babası ölesiceler
Zira çocuğumun anasını önemsemiyorum.*

el-Kattâl bu iddiayı duyunca cariyenin cesedini kabrinden çıkarıp altın madeninde çalışan adamların yanına getirdi. Ardından cariyenin karnını yarıp rahmini çıkararak adamlara rahmin içinde çocuk görüp görmediklerini sorduktan sonra cesedi tekrar yerine bıraktı. Ardından da şöyle dedi:

*Onu çekip çıkardım
Sonra akıllı delikanlıları çağırdım
Beni doğrulayıp onun dediğini yalanladılar.*

el-Kattâl, Ziyâd ismindeki amca oğluna saldırıp öldürdü. Bunun üzerine kendisi Medine'ye götürülüp bir müddet hapsedildi. Hapishanenin yönetiminde İsmâîl b. Hebbâr el-Esved b. el-Muttalib b. Esed adında Kureyşli biri bulunuyordu. Bu Kureyşli el-Kattâl'ı emîrin gözünden düşürmek için onun şu şiiri terennüm ettiğini söyledi:

*Dilersem seki üstünde bana şarkı söylerler
Kureyş ve Âmir'in yumuşak ve beyaz tenli kızları*

Bu şiiri duyması üzerine emîr, el-Kattâl'a haber gönderip kendisine: "Sen şöyle şöyle mi söylüyorsun?" diye sorduğunda el-Kattâl: "Hayır öyle değil, şöyle diyorum," diye cevap verdi:

*Dilersem bana zincirler şarkı söyler
Emîrin ne dediği anlaşılmayan güçlü adamları beni zindana sürükler.*

[228] Mus'ab b. Abdurrahmân b. Avf bir gün el-Kattâl'a şöyle bir teklifte bulundu: "Ben sana bir kılıç versem, bir binek hazırlasam, sen de İbn Hebbâr'ı öldürüp bu binekle kaçsan, bunu yapabilir misin?" el-Kattâl teklifi kabul edince Mus'ab ona bir kılıç verip bir binek hazırladı. el-Kattâl akşama kadar bekledi. Yatsı namazı kılındığında İbn Hebbâr'a: "Beni buradan çıkar, açıkta namaz kılalım," dedi o da isteği yerine getirdi. el-Kattâl kılıcı yanında namazını kıldı. Namazı bitirdikten sonra kılıcı

alıp İbn Hebbâr'a vurdu. Ardından onu hapse atıp üzerinden kapıyı kilitledi. Daha sonra çıkıp bineğine atlayarak yurduna doğru yöneldi. Bu esnada da şöyle diyordu:

*İbn Hebbâr'ı arkamda ölü bıraktım
Önümde arzu ettiğim bir genç kız var
Bir kişinin kılıcıyla ki ömür boyu adını söylemem
Nefsim sıkıntıya uğrasa da*

el-Kattâl daha sonra Amâye denilen beldeye ulaştı:

*Amkâ ya da Amâye yahut Udemâ meydanında
Ölüm korkusundan sığınılacak yer var mı?*

el-Kattâl burada Habîb b. Cebbâr b. Selmâ b. Mâlik'in yanında gündüzleri kalıyor, sonra Habîb'in yanına gidiyor, gece de kalıyordu. Mervân b. el-Hakem şöyle dedi: "Kölelerden kim bana el-Kattâl'ın yerini gösterirse o hürriyetine kavuşacaktır. Bunu yapan hür ise ona şu kadar ödül var," diye teş- [229] vikte bulundu. Benü'l-Aclân'dan bir adam kalkıp Mervân'a gelip el-Kattâl'ın Habîb b. Cebbâr'ın yanında olduğunu haber verdi. O da Habîb'e adam gönderdi. Adamlar geldiğinde kızını kameriyeden çıkarıp onun yerine el-Kattâl'ı aldı, ardından da kızının elbisesini ona giydirdi. Sonra kameriyenin örtüsü kaldırılınca adamlar burada bir kadın olduğunu gördüler ve utandılar. Üstelik Habîb de kendilerine kadınlarının yanına ve haremine girilmesinin adil bir davranış olmadığını söyledi. Bu şekilde onları evinden uzaklaştırdı, onlar da geri döndüler. el-Kattâl bu konuda şöyle demiştir:

*Kavmimin adamları gelip harp kızışınca
Zeyneb'in adını aldım
Giysimi sakalıma kadar uzattım
Gelenlere kınalı parmaklarımı gösterdim.*

Mâlik b. er-Rîb b. Havt b. Karat b. Hisl b. Rabîa b. Kâbiye b. Hurkûs b. Mâzin de suikastçılardandır. O yol keserdi. Kendisi hakkında bir şiirde şöyle denilmiştir:

*Allah seni el-Kasîm'den Filc ve Temîmoğullarından,
Denklikleri açan Gavîs'ten ve günahkâr Ebû Hardebe'den,
Mâlik ile zehirli kılıcından kurtarsın.*

Ensardan Medineli bir adam Amr b. Hanzala'ya görev vermek istemişti. O da gelince Mâlik ile Ebû Hardabe'yi yanına aldı. Ebû Hardebe'yi gönderip kendisi Mâlik ile birlikte bir grupla kaldı. Kendi adamlarından birine de Mâlik'i götürmesini emretti. Ancak Mâlik, Ensarın adamını gafil avlayıp kılıcını aldı ve vurarak onu öldürdü. Ardından da Ensara saldırıp onu da öldürdükten sonra Bahreyn'e kaçtı. Daha sonra da oradan Fâris'e geçti. Kendisi bu konuda şöyle demiştir:

*Neden kılıç boynumda ağırlık yapıyor diyorsun
Adamlar arasında yatan biri beni sürüklediğinde
Kılıcımın keskin tarafı olmasaydı beni sürüklemeye devam edecekti
Bodur boylu, kalın parmaklı o adam, ipliyle.*

Ubeydullah b. el-Hurr b. Hâlid b. el-Mücemmi' b. Mâlik de suikastçılardandır. İbn Ziyâd, Mus'âb ve İbnü'l-Eşter ile arasında pek çok hadise yaşanmıştır. Ubeydullah, Sevâd mallarını gasbederdi. Kendisi aynı zamanda cömert bir kişiydi de. İbnü'l-Hurr, el-Enbâr dihkânlarının kervanlarına saldırdığı yer olan el-Enbâr'a indi. Kendisi daha sonra burayı idare etmişti. Burada kendisine el-Gudâf adı verilen bir Habeşlinin, Âne ve el-Enbâr arasında yol kestiği, gündüzleri de el-Enbar'a indiği haberi verildi. Korkularından kimse kendisine mani olamı-
[231] yordu. Bu şahsın, hoşuna giden bir kadın olduğunda kocasını yakalayıp ellerini bağlar, sonra da kocasının gözü önünde kadına tecavüz ederdi. Bu bilgi onun gayretine ve şerefine dokununca, adamın bulunduğu yerin tarif edilmesini istedi. Onlar da onun yerini tarif ettiler. Ubeydullah tek başına atına atladı, arkadaşlarından hiç kimsenin kendisini takip etmeyeceklerine dair yemin aldı ve yola çıkarak tarif edilen yere geldi. Burada el-Gudâf'ı gördü. Özelliklerinden onu tanıdı. el-Gudâf yürümeye başladı. Büyüklüğü ve azameti sebebiyle yaya değil, sanki atı üzerindeymiş gibi görünüyordu. Başında da kırmızı bir sarık vardı. Ubeydullah vadiye ininceye kadar onu takip etti. Siyahi adam ona: "Nereden geliyorsun ey atlı?" diye seslenince Ubeydullah: "el-Enbâr'dan," geldiğini söyledi. Bu defa siyahi adam: "Öğrendiğime göre İbnü'l-Hurr, el-Enbâr'a gelmiş. Sence o nereye gitmek istiyor?" diye sorduğunda

Ubeydullah: "Seni istiyor. Ubeydullah benim, kendini kolla ey köpek!" diye seslendi. Ardından üzerine atılarak ona bir darbe vurdu ve yere serdi. Habeşli, sıçrayıp atının yularını tuttu ve vadinin yukarılarına kaçtı. el-Hurr onu takip ederek atına binmeden önce yakaladı. Ayağına vurarak kopardı. Bunun üzerine Habeşli kopan ayağını ona fırlattı. Ayak kafasına isabet etti. Nitekim el-Hurr ayağın atılma şiddetiyle neredeyse kendisinin yere düşeceğini ifade etmiştir. el-Hurr, ateş gibi yanan gözleriyle üzerine yürüyüp onu katletti, atını ve silahını aldı. Daha sonra da el-Enbâr'a döndü. Şehir halkı onu görünce tekbir getirdi. Bu konuda el-Hurr şöyle der:

*Issız bir vadide bir adam gördüm
Aslan gibidir kahramanın üzerine atılınca
İri vücutlu topluluk arasında tepesini görsen
Adamların ortasında deve sanırsın
Onunla bir süre yürüdüm korkmadan
Sadece etrafıma bakındım bir bela gelir mi diye
Onu vadiler ve nehirler arasından sürükledim
Benden başkası ne olduğunu bilmiyordu
Ona el-Gudâf diyorlardı devesinin dengi bozulmuştu
And olsun ki el-Gudâf eceline tâbi oldu.*

[232]

Yakışıklılığından Yüzünü Örtten Erkekler

Hanzala b. Osmân [b. Amr]²⁰⁶ b. Fâtik b. el-Kuleyb b. Amr b. Esed b. Huzeyme. **el-Hadar** burkayla yüzünü örterdi. Bir diğeri Benî Behdele b. Avf b. Ka'b b. Sa'd b. Zeydümenât b. Temîm'den **ez-Zibrikân** olarak bilinen Husayn b. Bedr'dir. Diğerleri ise **Sübey'** et-Tahevî, **A'fer**²⁰⁷ el-Yerbûî, Benî Kays b. Sa'lebe'den **Bürcüd** Kays b. Hassân b. Amr b. Mersed, **Zeyd el-Hayl** b. Mühelhel et-Tâî, **Amr** b. Hammeme b. [el-Hâris b.]²⁰⁸ Râfi' ed-Devsî, **Kays** b. Seleme b. Şerâhîl²⁰⁹ b. Eshab el-Cu'fî, **Cerîr** b. Abdullah el-Becelî, **Zü'l-Kelâ'** Sümeysi²¹⁰ b. Nâkûr [233]

206 Varak (69/B)den ekleme.

207 Aslında bu ismin yazılışı "E'yar" şeklindedir.

208 Varak (49/B)den ekleme

209 Metnin aslında ve *Lûbâb*'da da böyledir. Wüstenfeld de onu "Şerâhîl b. eş-Şeytân b. el-Hâris b. Esheb" olarak zikreder.

210 Sümeysi' ve Eyfa' olarak zikredilir. *el-İstîâb*'da (706) rakamının altına bkz.

el-Himyerî, **Kays** b. el-Hatîm el-Evsî ve **İmruülkays** b. Hucr el-Kindî.

Binitliyken Ayağı Yere Değenler

Cüzeyme b. Alkame b. Firâs “Cezlü’t-Ta’ân” el-Kinânî. **Rabîa** b. Âmir b. Alkame b. Firâs mahfedeki kadına boyu erişirdi ve mahfede onu öpebildiği için kendisine “Mukabbilü’z-Zu’n= mahfeler öpen” denmiştir. **Zeyd el-Hayl** b. Mühelhel et-Tâî,²¹¹ **Ebû Zübeyd** Har mele b. en-Nu’mân et-Tâî, **Adî** b. Hâtîm b. Abdullah et-Tâî, **Kays** b. Sa’d b. Ubâde el-Ensârî, onun babası **Sa’d** b. Ubâde, Hublâoğullarından münafık **Abdullah** b. Übeyy b. Selûl, Benü’l-Hâris b. el-Hazrec’ten **Beşîr** b. Sa’d, **Cebele** [234] b. el-Eyhem el-Gassânî, **Hamel** b. Mirdâs en-Nehaî, **Mâlik** b. el-Eşter b. el-Hâris en-Nehaî, **Abdullah** b. el-Husayn b. Zü’l-ğassa el-Hârisî, **Âmir** b. et-Tufeyl b. el-Ca’ferî, **Kays** b. Seleme b. Şerâhîl²¹² b. Eshab el-Cu’fî. İri cüssesi sebebiyle kızışmış erkek deve bu adamı develer arasında görünce saldırırdı.

İsimlendirmeler

Radafât²¹³

Şeybân, Tağlib, İyâd ve Behrâ.

Cemerât²¹⁴

Dabbe b. Üdd, **Abs** b. Beğîz, **el-Hâris** b. Ka’b ve **Yarbû’** b. Hanzala.

Cemâcim²¹⁵

Kelb b. Vebre b. Tağlib b. Hulvân b. İmrân b. el-Hâf b. Kudâa, **Tayy** b. Üded, **Hanzala** b. Mâlik b. Zeydümenât b. Temîm ve **Âmir** b. Sa’saa b. Muâviye b. Bekr b. Hevâzin.

211 Aslın hamişinde şöyle yazılıdır. “Bu mübarek kitap hakkında el-Abdûlfakîr Mahmûd b. Muhammed b. Muhammed b. Ali b. Muhammed b. Hasen b. Hâtîm b. Ali b. Yahyâ b. İbrâhîm b. Ebî Bîkr b. Ahmed b. Saidî b. Osmân b. Hasen b. Ömer b. Mes’ûd b. Adî b. Hâtîm et-Tâî –ki kendisi İbnül-Fasî (Allah onlara rahmet etsin ve bağışlasın) olarak tanınmıştır– inceleme yapmıştır. Bu zikredildiğine göre muttasıl ve müselsel nesep zinciridir. Allah birbirlerine sevgi ve saygı gösterenlerin hepsine merhamet etsin.”

212 Nesep için önceki fasla bkz.

213 Kabartma, damga anlamındadır (ed.)

214 Ateşli, hareketli kimseler (ed.)

215 Büyük başlar, önde gelenler (ed.)

Esâfi²¹⁶

Mansûr b. İkrime b. Hasafe b. Kays Aylân b. Mudar b. Üsefiyye'nin oğulları **Süleyın ve Hevâzin, Gatafân Üsfiyye, A'sar ve Muhârib** b. Hasafe Üsefiyye. [235]

ed-Dubey'ât

Onların hepsi Rabîa kabilesindendir. Bunlar **Dubey'a** b. Kays b. Sa'lebe ki bu en şerefliidir. Diğerleri ise **Dubey'a** Ezcem b. Rabîa b. Nizâr ile **Dubey'a** b. İcl b. Lüceym'dir.

er-Rabâi'

Temîm'den: **Rabîatu'l-Cû'** b. Mâlik b. Zeydümenât b. Temîm, **Rabîa** b. Hanzala b. Mâlik b. Zeyd b. Temîm ve **Rabîa** b. Mâlik b. Hanzala b. Mâlik b. Zeydümenât b. Temîm. Bunların her biri diğerinin amca oğludur. **Rabîa** b. Ka'b b. Sa'd b. Zeydümenât b. Temîm. Bunlara ayrıca hibâk (hubâk) da denir.

Ekârî'

Kuray' b. Avf b. Ka'b b. Sa'd b. Zeydümenât b. Temîm, **Kuray'** b. Muâviye b. Sa'lebe b. Cezîme b. Avf, **Kuray'** b. el-Hâris b. Numeyr.

İslam Dönemi Güzel Konuşanlar

Ebân b. Osmân b. Affân, **Ebân** b. Saîd b. el-Âs, **Abdûlmelik** b. Umeyr el-Leysî, **Ebü'l-Esved** ed-Düelî, **Muhammed** b. Sa'd b. Ebî Vakkâs, **el-Hasenü'l-Basrî**, **Kabîsa** b. Câbir el-Esedî.

Cahiliye'den İslam'a

[236]

Cahiliye Döneminde Bir Hüküm Verip Hükümü İslam'a Muvafık Olanlarla Cahiliye Döneminde Bir Hayırlı Adım Atıp Daha Sonra Allah'ın Bunu İslam'da Geçerli Kabul Ettiği Kişiler

Bunlardan ilki şudur: Kureyşliler daha önce Arafat'ta vakfe yapmıyorlar ve Müzdelife'den ayrılmıyorlardı. Kusay b. Kilâb, Arafat'ta vakfeden sonra Müzdelife'ye gidenlerin yollarını bulabilmelerini sağlayabilmek için ateş yaktırdığı bir yer inşa

etmişti. Allah da İslam'da burayı bir ibadet yeri olarak kabul edip burada vakfe yapmayı ve dua etmeyi emretti.

Âmir b. ez-Zarb el-Advânî hünsalar hakkında aynen İslam'ın daha sonra verdiği hükmü vermiştir. Benzer şekilde hünsa hakkında Zerb b. Havt b. Abdullah b. Ebî Hârise b. Hayy et-Tâî'de Cahiliye döneminde Âmir b. ez-Zarb'ın hükmünü vermiştir. İslam döneminde Edhem b. Ebü'z-Ze'râ el-Tâî onun hakkında şöyle demiştir:

*Bizden öylesi vardı ki hükümler vermiş
Hükümleri Cahiliye'de İslam'a muvafık olmuş.*

Araplar kızlara bir şey vermeden erkek çocukları mirasçı yapma konusunda ittifak etmişlerdir. Ancak Zül-Mecâsid olarak bilinen Âmir b. Cüşem b. Ganem b. Hubeyb b. Ka'b b. Yeşkür Cahiliye döneminde erkek çocuklarına kız çocuklarının iki katı miras vermiştir. Bu şekilde o İslam'ın hükmüne uygun davranmıştır.

[237] Cahiliye'de Zahitler

Cahiliye Döneminde İçki, Sarhoşluk Veren Şeylerle Fal Oklarını Kendisine Haram Kılanlar

Abdûlmüttalib b. Hâşim, Bedir'de öldürülen **Şeybe** b. Rabîa b. Abdüşems, **Osmân** b. Affân, **Varaka** b. Nevfel b. Esed b. Abdüluzzâ, **el-Velîd** b. Mugîre –ki bu şahıs içki içmesi sebebiyle oğlu Hişâm'a sopa cezası vermiştir–, **el-Abbâs** b. Mirdâs es-Sülemî –ki o şöyle demiştir: “İçki içmeyeceğim, ben kavminin efendisi olarak sabahlıyorum, ancak akşam onların en sefihi oluyorum”–, **Kays** b. Âsım es-Sa'dî, Abdullah b. Cüd'ân –O içki içiyor sonra sarhoşluktan gökyüzündeki ayı tutmaya çalışıyordu. Sabah olduğunda yaptığı kendisine haber verilince içkiyi bıraktı–, **Mikyes** b. Kays b. Adî es-Sehmî –O içki içtikten sonra idrarıyla resim çiziyor, bu esnada da çizdiği hakkında “Bu deve kuşu mu, yoksa deve mi?” diye soruyordu. Ayıldığında yaptıkları kendisine hatırlatılınca içkiyi kendisine haram kıldı–, **Âmir** b. ez-Zarb el-Advânî, **Safvân** b. Ümeyye b. Muharris el-Kinânî, **Afîf** b. Ma'dîkerib el-Kindî, Hemdân'dan **el-Üslûm** el-Yâmî; **Ebü Ümeyye** b. el-Mugîre, **el-Hâris** b.

Ubeyd –bu ikisi Mahzûmîdir–, **Zeyd** b. Amr b. Nüfeyl el-Adevî, **Âmir** b. Hizyem el-Cumahî, **Ebû Zer** el-Gıfârî, **Yezîd** b. Ceûne el-Leysî, **Ebû Vâkid** el-Hâris b. Avf el-Kinânî, **Amr** b. Abese²¹⁷ es-Sülemî, **Kus** b. Sâide el-İyâdî, **Abîd** b. el-Ebras el-Esedî, **Zü-** [238]
heyr b. Ebî Sûlmâ el-Müzenî, **Nâbiğa** ez-Zubyânî ve **Nâbiğa** el-Ca’dî, **Hanzala** er-Râhib b. Ebî Âmir el-Gasîl Gasîlü’l-Melâike, Benî Hiny²¹⁸ b. Amr b. el-Gavs b. Tay’dan **Kabîsa** b. İyâs b. Ebî Gufer b. en-Nu’mân b. Hayye, başka bir babda İyâs b. Kabîsa b. Ebî Gufer diye geçer, şu şiiri söylemiştir:²¹⁹

*Zamanın sıkıntıları ne olursa olsun
 Kameri azap gören bir genç gibi görüyorum
 Önce hilal oluyor, sonra ışığı ve şekli büyüyor
 Tam dolgunlaşmışken ışığı azalıyor
 Sonunda görülmeyecek kadar küçülüyor
 Kişi de böyledir önce büyür sonra küçülür
 Böylece devam eder durur.*

Bu konuda biri daha şiir söylemiştir. **Kays** b. Âsım sarhoş olunca kızının karnını ellemiş, daha sonra bu yaptığı kendisine söylenince içkiyi terk etmiştir:

*İçkiyi faydalı sanmıştım
 Fakat onda şerefli insanı bozan özellikler var
 Hayır! And olsun ki ömür boyu onu içmeyeceğim
 İçkiye hiçbir arkadaşı çağırmayacağım
 Zira içki içenleri rezil eder
 Onları önemli işlerden alıkoyar
 İlk kadehler dolaştığında hâlim insanın
 Aklını başından alan belirtiler ortaya çıkar.*

[239]

217 İbn Abdilberr’in *el-İstîfâb*’ına (1896) numaranın altına bkz.

218 Aslında da “he”nin kesresi ve “nûn”un sükûnü ile. İbn Düreyd ise (s. 298) “he”nin dammesi, şeddeli “nûn” ve fa’lâ vezninde “yâ”nın maksuru şeklinde yazıldığını zikreder. Aynı şekilde onun nesebinin tamamı için Hayye b. Sa’ne’nin görüşü için (s. 231)’e bak.

219 İsfahânî, *el-Eğânî*’de (IX. 103) böyle der: Bekrî de ondan rivayeten *Mu’cemu Me’sa’cem*’de (s. 361) bu şiirlerin Hanzala b. Ebî Afrâ’ya ait olduğunu söyler. Yâkût da *Mu’cemü’l-Büldân*’da (s. 656) ve devamında “Düreyd Hanzala” kelimesinin altında şöyle der: “O, İyâs b. Kabîsa’nın amcası olup Cahiliye döneminde zühd hayatı sürmüş ve bu manastırı inşa etmiştir.” Zikrettiğimiz kaynaklardaki şiir rivayetlerinde pek çok ihtilaflar mevcuttur.

Afif b. Ma'dîkerib asıl ismi Şerâhîl olup burada anlatılan hikâye sebebiyle "Afif" olarak isimlendirilmiştir. O şöyle der:

*O kadın bana haydi haydi eğlenmeye dedi.
Dedim ki bildiğin gibi ben o işlerden geri durdum.
Kadehlere veda ettim kendimi ömür boyu
Ona meftun ve esir sanırdım.
Bütün içkileri kendime yasakladım
Bir kabre defnedilinceye kadar.*

Âmir b. ez-Zarb el-Advânî de şöyle der:

*Eğer içki içersem lezzetinden dolayıdır.
Terk edersem ondan nefret etmiş ve bıkmışımdır.
Zevk ve gençler olmasa uzun süre
Ne ben onu görürüm ne de o beni
Gencin sahip olmadığı şeyleri çokça ister
Topluluğun aklını ve malını alır
Sebepsiz yere topluluklara kin bırakır
Hâli iyi genci kınanacak hâle getirir
Allah'a yemin ettim onu ne sunarım ne de içerim
Kabir toprağı kemiklerimi dağıtıncaaya kadar.*

Eslûm el-Yâmî Cahiliye'de kendisine zinayı ve şarabı yasaklayanlardandı. O şöyle demiştir:

[240] *Uzun bir huysuzluk döneminden sonra kavmimle barış yaptım.
İşlerde barış daha kalıcı ve daha iyidir.
Şarap içmeyi bıraktım bir zamanlar makbulken
Yolsuz kadınları da bunu terk etmek daha şerefli dir.
Ondan uzak durdum Ey Ümeyme şerefimi korumak için
Zira iffet sahibi akıllı bir adam böyle yapar*

Mikyas b. Subâbe²²⁰ şöyle der:

*Şarabı iyi sandım ama onda öyle nitelikler var ki
Hepsi kötü ve mezmumdur.
Hayır, and olsun ki ömür boyu onu içmem
Yıldızlar gökte olduğu sürece
Melike'ye düşkünüm ve
Onunla anlaşıyorum fakat dertler de*

220 Aslında "sad" yazılıdır. İbn Hişâm (s. 728) ve Mu'cemü'l-Merzûbânî de buna muvafıktır. el-Bahterî'nin Hamâse'sinde ise "dad" .

*Başımdan eksik olmuyor
Onu ve diğerlerini terk edeceğim
Lezzetler yerleştikçe zehirleyici oluyor.*

Abdullah b. Cüd'ân şöyle der:

*Şarap içtim sonunda arkadaşlarım:
Bu saçmalıktan vazgeçmeyecek misin dediler
Sarhoş uyuduğumda toz topraktan başka yastığım olmazdı
Bazen meyhaneyi kapatırdım
Dostu düşmanı birbirinden ayıramazdım.*

Hâtim et-Tâî²²¹ içkiyi ve günah işlemeyi kendisine şu söz- [241]
lerle yasaklamıştır:

*Dilerim ki öleyim de
Dünyadan ne zina ne de şarap nasibim olsun*

Altı Gelenek

İslam bunlardan üçünü ortadan kaldırmış, üçünü ise güçlü bir şekilde yerinde tutmuştur. **Sidâne ve sikâye** bunlardandır.

Bu âdetlerden birine göre Kureyş **saba** rüzgârı esince insanlara yemek ikram eder, kesilince ikramı bırakırdı.

Yine Avf b. Ebî Amr b. Avf b. Muhallim b. Zühel b. Şeybân'ın [242] **çadırı** vardı ki bu çadıra aç giren mutlaka doyar, korkan da emniyet içinde olurdu.

Arapların geleneklerinden biri de Rabîa b. el-Esved el-Yeş-kürî'nin yolcular için vakfettiği **hurması** idi. Kendisinin kabri de burada bulunurdu. Veda Haccı tamamlandığında Resulul-

221 Hamîş'te şöyle yazılıdır: "Onun nesli ve çocuğu Adî'dir ki Cemel Savaşında Hz. Ali ile birlikteyken onun gözü çıkmıştır. Adî Hz. Peygamber'in (sav.) ardından Hz. Ali'nin savaşlarında yanında bulunan kimselerden olmuştur. Onun Mes'ûd b. Adî isminde oğlu olmuştur. Mes'ûd'dan Amr, Amr'dan Hasen, Hasen'den Osmân, Osmân'dan da Sa'dî olmuştur. Sa'dî'nin Ahmed isminde, Ahmed'den Ebû Bekr, Ebû Bekr'den İbrâhîm, İbrâhîm'den Yahyâ, Yahyâ'dan Ali, Ali'den Hâtim, Hâtim'den Hasen, Hasen'den Muhammed, Muhammed'den Ali, Ali'den Muhammed, Muhammed'den Muhammed, Muhammed'den Mahmûd, Mahmûd'dan Yahyâ -ki bu İbnü'l-Fasâ adıyla meşhur olmuştur- dünyaya gelmiştir. Burada ismi zikredilenler dedeleriyle tanınmışlardır. Onlardan pek çoğunun nesli devam etmiş, bir kısmının devam etmemiştir." Hamîş bu şekilde tamamlanmıştır.

lah sidâne ve sikâye dışındaki Cahiliye dönemindeki kan davasını ve kutsal sayılan âdetleri iptal etti. İbn Rabîa b. el-Esved ayağa kalkıp: “Ya Resulellah! Benim babam yolcular için hurma vakfetmişti. Bu onun için şerefli bir iş midir? Ben de aynısını devam ettireyim mi?” diye sorduğunda Allah Resulü ona bu vakfı devam ettirmesini emretmiştir. Oğulları bu hurmayı iki veya üç defa topluyorlardı. Hurmanın kökü bir ken yukarıya çıkıldığında üç dal oluyor, ayrıca hurma yılda iki defa hasat ediliyordu. Bekr b. Vâil’den bir adam şöyle der:

*Haydi, Bekr b. Vâil’in yöneticilerine
Mütereddit cahil gibi olma
Ya da zirvedeki Âl-i Şeybân’dan Hâlideğullarına
Yahut Amr b. Mersedegullarından Sîd’e
Veya davranışları öğülen Yeşkürlülere
Âl-i Usud’dan Mûrisü’l-Adyafogullarına.*

Muâviye de bu konuda şöyle demiştir: “Halifelik yerine Rabîa b. Esved’in hurmasına sahip olmayı isterdim.”

[243] Arabın âdetlerinden biri de **Becîle** kabilesinin saygıdeğer davranışdır. Bu âdet de Benî Efsâ b. Nüzeyr b. Kasr b. Abkar arasında yaygındır. Onların arasına yabancı bir kişi geldiğinde hemen onun malına bakıyorlar, hesaplıyorlar, daha sonra da bu malı güvendikleri bir adama teslim ediyorlardı. Aralarında kaldığı müddetçe kendi imkânlarıyla o adamı doyuruyorlardı. Adam ayrılmak istediğinde de malını ona geri veriyorlar ve onunla birlikte bir miktar yola gidiyorlardı. Adam ölürse cenazesini gömüyorlar, katledilirse de kanını talep ediyorlardı. Sağ kalırsa güven içinde gideceği yere kadar götürüyorlardı. Amr b. el-Husârim bu konuda şöyle der:

*Kim gurbete çıkacak ise ben ona
Afsâogullarını gösteririm
Onlar zengine varlığına rağmen yardımcı olurlar
Onların civarında az, çok olur.*

Dört Tane Halifenin Kayınpederi

Abdullah b. Amr b. Osmân b. Affân’ın kızlarından Abde bint Abdullah b. Amr ile **el-Velîd** b. Abdülmelik; Âişe bint Abdul-

lah ile **Süleymân** b. Abdülmelik; Ümmü Saîd b. Abdullah ile **Yezîd** b. Abdülmelik; Rukıyye bint Abdullah ile de **Hişâm** b. Abdülmelik evlenmiştir.

Dededen-Toruna Halife Selamlayanlar

Hârûn er-Reşîd halifelik makamına geldiğinde kendisini amcası Süleymân b. Abdullah el-Mansûr, babasının amcası el-Abbâb b. Muhammed ve dedesinin amcası Abdüssamed b. Ali selamlamışlardır. Abdüssamed, el-Abbâs'ın amcası, el-Abbâs, Süleymân'ın amcası, Süleymân da Hârûn'un amcasıdır. [244]

Ca'fer el-Mütevekkil'i kendi ailesinden halife çocuğu yedi kişi selamlamıştır ki bunlar: **Muhammed** b. el-Vâsık, **Ahmed** b. el-Mu'tasım, **Mûsâ** b. el-Me'mûn, **Abdullah** b. Muhammed el-Emîn, **Ebû Ahmed** b. er-Reşîd, **el-Abbâs** b. Mûsâ el-Hâdî ve **Mansûr** b. el-Mehdî'dir.

En Vefasız Araplar

Bu şahıs Abdurrahmân b. Muhammed b. el-Eş'as b. Kays b. Ma'dîkerib b. Muâviye b. Cebele'dir. Haccâc b. Yûsuf, **Abdurrahmân**'ı Sicistan'a vali tayin etmişti. Ancak o kendisine ihanet edip hain ve muhalif olarak öldü. Onun babası **Muhammed** de Taberistan halkına ihanet etmişti. Onu da Ubeydullah b. Mercâne buraya tayin etmişti. O da şehir halkıyla anlaşma yapıp onlarla bir mukavele imzalamıştı. Ancak anlaşmayı bozarak onlar üzerine saldırı düzenledi. Buna karşılık Taberistanlılar dağ geçitlerinde onu yakalayıp oğlu Ebû Bekr'i öldürdüler. Kendisini de rezil ettiler. **el-Eş'as** da aralarında barış ve antlaşma olan Benü'l-Hâris b. Ka'b'a ihanet etmiştir. Onlara saldırdı, ancak saldırdığı insanlar onu esir ettiler. Canını iki yüz genç dişi deve fidye karşılığında kurtardı. Borcunun yüzünü verdi. Ancak İslâm'ın gelişine kadar geri kalanını ödemedi. Zira İslâm Cahiliye'de olan âdetleri iptal etmişti. **el-Eş'as** İslâm'dan dönmek suretiyle de ihanet etmiştir. **el-Eş'as**'ın babası **Kays** b. Ma'dîkerib ile Murâd arasında belli bir süre anlaşma vardı. Ancak o, anlaşmanın tamamlanmasına bir gün kala ihanet ederek saldırı gerçekleştirdi. Üstelik bu saldırı cuma günü gerçekleşti. Kendisine anlaşmanın tamamlanması

[245] için daha bir gün olduğu söylendiğinde –ki kendisi Yahudiydi–: “Bana yarın savaşmak helal değildir,” cevabını verdi. Daha sonra anlaşma yaptığı insanlarla savaştı, onlar da kendisini öldürüp ordusunu hezimete uğrattılar. **Ma’dikerib**, Mehre ile de bir anlaşma yapmıştı. Ancak anlaşmayı çiğneyerek onlara saldırı düzenledi. Mehreliler onu öldürüp karnını yararak içine taş doldurdular. Bu esnada şöyle diyorlardı: “Doy şimdi, ey açgözlü hainin oğlu!”

“Deve yellemesi” lakaplı Abdurrahmân, el-Ezârika ile savaşmak için gönderilmişti. el-Mühelleb: “Kardeşimin oğlu kendine siper kaz, gece basılabilirsin,” dedi. Abdurrahmân onu dinlemeyip el-Ezârika’nın deve yellemesinden daha önemsiz olduğunu söyledi. Nitekim el-Ezârika ona gece basını düzenleyip askerlerinin kökünü kazıdı. Bozguna uğrayıp arkasına bile bakmadan kaçtı. Şair onun hakkında şöyle der:

*Evlatlarımızı bağı kanlı bıraktın
Yenilmiş olarak geldin ey deve osuruğu.*

Abdurrahmân, Müslim b. Akîl b. Ebî Tâlib’in arkadaşıydı. İnsanlar Kûfe’de kendisini terk ettiği zaman Müslim gece vakti bir kadının evine sığınmıştı. Bu kadın el-Eş’as’ın mevlasıydı. Ona akşam yemeği yedirdi ve yatak açtı. Odasına da bir lamba koydu. Kadının sarhoş oğlu eve geldiğinde annesinin bir oda hazırladığını gördü. Annesine ne olduğunu sorduğunda, o da Müslim’in içeride olduğunu, sabah olduğunda evden ayrılacağını, zira Kûfelilerin onu terk ettiklerini söyledi. Sabah olduğunda çocuk Abdurrahmân’a giderek durumu haber verdi. Bunun üzerine Abdurrahmân, İbn Mercâne’nin yanında bulunan babasına gelip durumu kulağına fısıldadı. Muhammed b. el-Eş’as ayağa kalkıp olanları İbn Mercâne’ye bildirdi. O da [246] Muhammed’e, Müslim’i kendisine getirmesini istedi. Bunun üzerine Muhammed, Müslim’e giderek “Sana ondan bir zarar gelmeyecek, ben sana kefilim,” dedi. Kılıcını elinden alarak onu İbn Mercâne’ye getirdi, fakat o Müslim’i katletti.

Büyük Komutanlar (Cerrâr)

Mudar

Bir kişinin emrindeki askerler bine ulaşınca cerrâr olarak isimlendirilirdi. Bunlardan ilki **el-Muttalib** b. Abdümenâf b. Kusay'dır ki kendisi Abdümenâfoğulları ve onların el-Ehâbiş'ten olan müttetiklerine (Benü'l-Hâris b. Abdümenâf b. Kinâne, Benü'l-Hevn b. Huzeyme'den Adal ve ed-Deyş, Huzâa'dan el-Mustalik ve el-Hayâ) Benî Leys b. Bekr b. Abdümenât b. Kinâne'ye karşı Zâtu Nekîf Savaşında komutanlık yapmıştır. **Bel'â** b. Kays el-Kinânî; Zâtu Nekîf, el-Müşellel ve Ficâr savaşlarında Abdümenâtoğullarını yönetmiştir. **Ebû Süfyân** b. Sahr b. Harb; Uhud ve Hendek'te Resulullah'a karşı Kureyş'e komutanlık yapmıştır. **Âmir** b. ez-Zarb el-Advânî, Yemenlilerin Benî Ma'd'a saldırdığı el-Beydâ Savaşında Rabîa, Mudar ve Kudâa'nın tamamına komutanlık yapmıştır. **Mâlik** b. Avf en-Nasrî, Huneyn gününde Resulullah'a karşı savaşan Hevâzin'in tamamına komuta etmiştir.

Benî Nasr b. Kayn'ın kardeşi **Avf** b. Abdullah b. Âmir b. Cü- [247] zeyme Ukâz gününde Benî Esed b. Huzeyme'ye komutanlık etmiştir ki bu Ukâz, Kureyş'in Ukâz'ı değildir. **Rabîa** b. Hazâr el-Esedî, Furât günü el-Hâris b. Ebî Şemmer el-Gassânî'nin kız kardeşinin oğlu olan Adî'ye karşı Benî Esed'i idare etmiştir. **Zürâre** b. Udes b. Zeyd b. Abdullah b. Dârim, Şuveyhî²²² Savaşında Uzre b. Sa'du Hüzeym'e²²³ karşı Temîm ve müttetiklerine komutanlık yapmıştır. **Lakîl** b. Zürâre, Benî Âmir b. Sa'saa'ya karşı Cebele Savaşında Benî Sa'd b. Zeydümenât dışındaki Temîm kabilelerinin tamamına komuta etmiştir. Kendisi bu savaşta öldürülmüştür. **el-Akra'** b. Hâbis b. Ikâl b. Muhammed b. Süfyân b. Mücâşi', Birinci Külâb Savaşında Hanzala kabilesinin tamamının komutanlığını üstlenmiştir. **Nu'mân** b. Mücâşi', Safrâ Savaşında Dârimoğulları ve müttetiklerini yönetmiştir. **en-Nemr** b. Hammân b.²²⁴ Abdüluzâ b. Ka'b b. Sa'd

222 Aslında da böyledir. *el-Mufaddaliyât*'ta (s. 470): Şevâhit şeklindedir.

223 Aslında "Sa'd b. Hüzeym"dir ki bu yanlış yazımdır.

224 Hamân b. Abdüluzâ. İbn Düreyd, *İstikâk*'ında (s. 150) Hamân'ın Abdüluzâ'nın lakabı olduğunu söyler.

ile **el-Ezbat** b. Kuray' b. Avf b. Ka'b b. Sa'd, San'a Savaşında Himyer ve müttefiklerine karşı Sa'd kabilesinin tamamına birlikte komutanlık yapmışlardır.

- [248] Benî Sabâh'ın kardeşi **Muhallim** b. Suveyt ed-Dabbî, er-Rebâb'ın tamamını idare etmiştir. O Mudar topraklarına ordu sevk eden ilk komutan sayılır. Kistrâ'nın kontrolündeki Irak'a sefer düzenlemiş, Uzeyb'e kadar ulaşmıştır. Bu esnada develer su sesinden korkmaya başlamıştır. Dabbelilerden biri şöyle der:

*Develer Ahsâu'l-Uzeyb'e indi
Ama orada konaklayamadılar
Zira suyun sesinden korkmuşlardı
Korkularına rağmen o onları Sudâ Suyuna götürdü.*

- Kays** b. Âsım es-Sa'dî, Nubâh ve Seytel Savaşında –ki bu İkinci Külâb Savaşıdır– Benî Sa'd'ın²²⁵ tamamına komuta etmiştir. **Züheyr** b. Cüzeyme el-Absî, Gatafân'ın tamamına komutanlık yapmıştır. **Amr** b. Cüeyye b. Levzân el-Fezârî, Benî Bekr'e karşı yapılan el-Hunân Savaşında Gatafân'ın tamamının komutanı olmuştur. **Bedr** b. Amr, Benî Esed'e karşı Gatafân'a komutanlık yapmış bu savaşta onu Hâlid b. Ebah el-Esedî öldürmüştür. **Huzeyfe** b. Bedr, Benî Fezâre ve Benî Murre'ye en-Nisâr günü, el-Cifâr günü ve Dâhis Savaşında hatta öldürüldüğü el-Hebâe gününde komutanlık yapmıştır.

Uyeyne b. Hısın b. Huzeyfe, es-Sâcisî gününde Tağliboğullarına karşı Gatafân'ı idare etmiştir. Kendisi "itaat edilen aptal" olarak isimlendirilmiştir. Onu oğlu Saîd b. Uyeyne ise liderlikte önde gelenlerden biriydi. O, Benâtü Kayn Savaşında yanında Halhala b. Eşyem olduğu hâlde Kelb kabilesine komutanlık yapmıştır. Şiddetli savaş çok kan dökmüşlerdir. Abdülmelik b. Mervân bu ikisinden öç almıştır.

Hâlid b. Ca'fer b. Kilâb, Neferâvât Savaşında Züheyr b. Cüzeyme el-Absî'yi öldürdükten sonra Hevâzin kabilesine

225 *Nakâizu Cerîr ve'l-Ferezdak'ta* (s. 1023) "Kays b. Âsım el-Minkarî Mekâis kabilesinin başında reis olarak savaşmıştır," diye geçer. Fakat Mekâis, Temîm'e bağlı Benî Sa'd'ın kollarından birinden başkası değildir.

komuta etmiştir. **el-Ahvas** b. Ca'fer, Şa'bu Cebele Savaşında Benî Âmir'in tamamıyla onların Becîle ve Bârik kabilelerinden müttefiklerine komutanlık yapmıştır. Bu muharebe Arap kabile savaşlarının en büyüklerindendir.

Rabîa

Rabîa b. Mürre b. el-Hâris b. Züheyr et-Tağlibî, Yemen ehline karşı es-Süllân Savaşında Mudar, Rabîa ve Kudâa'ya komuta etmiştir. Oğlu **Küleyb** b. Rabîa –Küleyb Vâil– yine Yemenlilere karşı verilen Hazâzâ Savaşında Rabîa, Mudar ve Kudâa'ya komutanlık yapmıştır. **el-Hüzeyl** b. Hüberre es-Sa'lebî²²⁶ eş- [250] Şâir b. Kabîsa b. el-Hâris b. Hubeyb b. Hurfe b. Sa'lebe b. Bekr, **el-Havfezân** –el-Hâris b. Şerîk b. Amr b. Kays eş-Şeybânî'dir ki o uzak mesafeye giderdi–, **Bistâm** b. Kays b. Mes'ûd b. Kays b. Hâlid b. Abdullâh Zü'l-Ceddeyn, **el-Hâris** b. Va'le ez-Zühelî, **Ebcir** b. Câbir el-İclî, Benî Kays b. Sa'lebe'nin kardeşi **Kays** b. Hassân b. Amr b. Mersed, **Katâde** b. Mesleme el-Hanefî, **Üsâl** b. Hucr b. en-Nu'mân b. Mesleme el-Hanefî, **el-Hüzeyl** b. İmrân et-Tağlibî –Onu es-Suleyb Savaşında Mâzin b. Mâlik b. Amr b. Temîmoğulları öldürmüştür–.

Kudâa

Süleyh b. Amr b.²²⁷ el-Hâf b. Kudâa'dan olanlar: **Ziyâd**²²⁸ b. Hebûle ve **Dâvûd** el-Lesek b. Hubâle'dir. Kelb b. Vebre b. Tağlib b. Hulvân b. İmrân b. el-Hâf b. Kudâa'dan **Züheyr** b. Cenâb b. Hübel.

Uzre b. Sa'du Hüzeym b. Zeyd b. Leys b. Sûd b. Eslüm b. el- [251] Hâf b. Kudâa'dan: **Rizâh**²²⁹ b. Rabîa b. Harâm b. Dınne b. Abd b. Kebîr b. Uzre. O, Kusay b. Kilâb'ın anne bir kardeşidir. Kudâa kabilesinin hepsi Rizâh'a karşı birleşmişti. Huzâa ve Benî

226 Bu Tağlib'den Sa'lebe b. Bekr'dir

227 Aynı şekilde Süleyh b. Amr yazılıdır. İbn Kuteybe ve başkalarına istinaden Wüstenfeld cetvelinde ise Süleyh, Amr b. Hulvân b. İmrân b. el-Hâf'tır.

228 "Zâl" ile yazılır. Onun ve Dâvûd el-Lesek için bkz. *İştikâtu İbn Düreyd*, s. 319.

229 Aslında da fethali ve tek "ze" şeklindedir. Ancak *Kâmûs*'ta ise şeddeli "ze" iledir. Wüstenfeld *Hamâse*'den naklen onun isminin "Derrâc" –noktasız "dâl", şeddeli noktasız "re"– şeklinde olduğunu söyler.

Bekr b. Abdümenât b. Kinâne'ye karşı mücadelesinde Kusay'ı destekleyen odur. Kelb'den: **Umeyre** b. Evs b. Sa'lebe b. Avf b. Ka'b b. Zühl. Umeyre melik olarak tanınırdı. Behrâ'dan: **el-Eşel** b. Amr es-Süayl.

Yemen

- Kürz** b. Abdullah b.²³⁰ **Âmir** b. Abdullah b. **Âmir** b. Abdullah b. Abdüşems b. Gamğama, Becîle kabilesindendir. Mezhic'ten: **Abdüyağûs** b. Vakkâs b. Salâe el-Hârisî. Onu İkinci Külâb Savaşında et-Teym kabilesi öldürmüştür. **el-Eş'as** b. Kays b. Ma'dîkerib b. Muâviye b. Cebele el-Kindî. el-Eş'as'ın kendisi, babası Kays ve dedesi Ma'dîkerib komutanlık yapmışlardır.
- [252] **Kebs** b. Hânî el-Kindî, **Kaş'am** b. Yezîd el-Kindî, **Şerâhîl** b. Es-hab el-Cu'fî –onu Ca'deoğulları öldürmüştür–. **Dehr** b. Had-dâ b. Zühel el-Cu'fî –onu ise Ukayloğulları²³¹ öldürmüştür–, **Yezîd** b. Enes b. ed-Deyyân el-Hârisî, **Zü'l-Gassa** olarak tanınan el-Husayn b.²³² **Şeddâd** b. Kanân el-Hârisî, **Muharram** b. Hazen b. Yezîd el-Hârisî, **el-Abbâb** olarak tanınan Rabîa b. Dehy b. Ka'b b. Rabîa el-Hârisî –o Kistrâ zamanında Sevâd'da savaşmış, atları Fırat'ta boğulmuştur–, **Hucr** b. Yezîd b. Sele-me el-Kindî, **Kays** b. Seleme el-Kindî –Hâlid b. Ca'fer b. Kilâb, el-Havmân Savaşında Kays'ı esir almıştır–, **ez-Züveyr** –ki o İbn Unced olarak da bilinir. İsmi Alkame b. Seleme b. Mâlik el-Kindî'dir–, **Hassân** b. Amr b. el-Cevn el-Kindî, **Muâviye** b. Şürahbîl b. Ahdar el-Kindî, **Hudeyc** b. Cefne b. Katîra es-Sekûnî, **Hübeyre** b. el-Mekşûh b. Abdüyağûs el-Murâdî, **Ferve** b. Müseyk el-Murâdî.
- [253] Himyer'de ise tübbâ'lar ve melikler vardı ki onlar büyük komutanlardan (*cerrâr*) daha üstün mevkideydiler. Zira bin kişiyi komuta edenler *cerrâr* sayılmaktaydı.

230 İbn Hallikân'ın İbnü'l-Kelbî'den naklen Hâlid b. el-Becelî (s. 212) maddesinde onun ismi "Kürz b. Âmir b. Abdullah b. Abdüşems"dir.

231 *el-Mufaddaliyât*'ın "Dehr el-Cu'fî" bahsinde: "Benî Âmir'in öldürdüğü adam" ifadesi vardır. Âmir de İbn Ukaly'dır. Bu tabir bir çelişki olmaz.

232 Wüstenfeld'de, İbn Sa'd, İbn Düreyd ve Bekrî'den nakille bu kişi Husayn b. Zeyd b. Şeddâd'dır.

Vâil Kabilesinden Zenginler

Onlar kabilenin eşrafı olup melikler kendilerine büyük araziler vermişlerdir. Yemâme ve civarında yaşayan Temîm dışında Mudar kabileleri herhangi bir krala boyun eğmiyorlardı. Büyük zenginler ise **Kays** b. Mes'ûd b. Kays b. Hâlid b. Abdullah Zülceddeyn b. Amr b. el-Hâris b. Hemmâm b. Mürre b. Zühel b. Şeybân. Kısra ona Übülle şehriyle buranın seksen köyünü iktâ olarak vermiştir. **Yezid** b. Müshir b. Esram b. Sa'lebe b. Es'ad b. Hemmâm b. Mürre b. Zühel b. Şeybân. **el-Hâris** b. Va'le b. el-Mücâlid b. Yesribî b. ez-Zebbân b. el-Hâris b. Mâlik b.²³³ Zühel b. Sa'lebe b. Ukâbe.

Hevâzin Reisleri

Benî Ca'fer b. Kilâb'dan Olup Hevâzin'in Tamamının Sadece Kendi Etrafında Toplandığı Dört Kişi

Züheyr b. Cüzeyme b. Revâha'yı katletmesinden sonra **Hâlid** b. Ca'fer b. Kilâb, **Urvetü'r-Rahhâl** b. Uteybe b. Ca'fer, [254] **el-Evhas** b. Ca'fer ve **Âmir** b. Mâlik b. Ca'fer b. Kilâb.

Arap Reisleri

Mes'ûd b. Amr b. el-Atekî'nin öldürülmesi gününde **Mudar** kabilesinin tamamı Basra'da **el-Ahnef** b. Kays es-Sa'dî'nin²³⁴ emrinde toplanmıştır. Horasan'da **Temîm** kabilesinin tamamı **el-Harîş** b. Hilâl'in etrafında birleşmiştir. Horasan'da Kuteybe b. Müslim b. Amr el-Bâhilî'nin öldürülmesi hadisesinde **Mudar**, **Rabîa** ve **Yemen** kabileleri **Vekî'** b. Hassân b. Ebî Sevd el-Gadânî'yi komutan seçmiştir.

Cahiliye döneminde **Bekr b. Vâil** kabilesi, ez-Züveyrîn²³⁵ Savaşında **Cehbel** b. Sa'lebe el-Yeşkürî, **Amr** b. Şeybân b. Zühel ve **Amr** b. Kays el-Esram'ın; Zâtü'r-Remrem'de **el-Kelh'in**, eş-Şeyyitîn Savaşında **Bişr** b. Amr b. Mes'ûd'un, el-Besûs Savaşında **Hemmâm** b. Mürre'nin, Kadda Savaşında ise **el-Hâris** [255]

233 *el-Mü'telif ve'l-Muhtelif* isimli eserinde Muhammed b. Habîb onun esasında Mâlik b. Şeybân b. Zühel olduğunu söyler ki Wüstenfeld de bu ismi aynı şekilde nakleder.

234 Nisbesi hakkında bkz. Varak (107/A).

235 Bkz. İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II. 252.

b. Abbâd'ın etrafında toplanmıştır. Rüstekâbâz'da anlaşılmayı bozarak el-Hâccâc b. Yûsuf ile yapılan savaşta **Mudar, Rabîa** ve **Yemen** kabileleri **Abdullah** b. el-Cârûd'un etrafında toplanmışlardır. Kendisi bu savaşta öldürülmüştür. Horasan'da **Mudar, Rabîa** ve **Yemen** kabileleri ona tâbi olan Hâricîlerle birlikte **Şeybân** b. Seleme es-Sedûsî'nin riyasetinde toplanmışlar, Horasan Valisi Nasr b. Seyyâr, Merv'de bu şekilde üç yıl muhasara altına alınmıştır.

İslam döneminde **Cezîre'nin Kays** kabilelerinin tamamı **Züfer** b. el-Hâris b. Abdüamr b. Muâz b. Yezîd b. Amr b. Huveylid'in riyasetinde birleşmişlerdir. **Tağlib** ve **en-Nemr** kabileleriyle onların müttetikleri **Hanzala** b. Hevber ile **Şuayb** b. Müleyk'in etrafında toplanmışlardır. Şam'da **Kudâa** kabilesi **Humeyd** b. Hureys b. Behdel el-Kelbî'nin riyasetinde bir araya gelmişlerdir. Hanzala b. Hevber'in öldürülmesinden [256] sonra **Tağlib** kabilesi el-Haşşâk²³⁶ Savaşında **Merrâr** b. Alkame ez-Zehrânî'nin etrafında birleşmiştir.

Nüfusu Artmayanlar

İbnü'l-Kelbî der ki:

Benî Nâşim b. Efsâ b. Du'mâ b. Cedîle b. Esed b. Rabîa b. Nizâr dört kişiydiler. Onların bir çocuğu doğduğunda bir başka çocuk öldü. **Benî Fühayr** b. Ka'b b. Cüzeyme b. Abdülkays soyu on kişiydi, sayıları daha fazla artmamıştır. **Benî Amr** b. Cüşem b. Bekr b. Hubeyb b. Amr b. Ganem b. Tağlib, birkaç haneden müteşekkildi; onlara Benü'l-Kasmâ da denilmiş ve böyle bilinmişlerdir. **Benî Abdullah** b. Efsâ b. Cedîle, dört kişi olup sayıları daha fazla olmamıştır. Onlardan Cezîre'de üç kişi vardı ki onlar Benü'l-Verd olarak tanınmışlardır. Onlardan biri de Cürçân'da yaşıyordu. **Benî Humeys** b. Nâşire b. Nasr b. Suvâe b. Sa'd b. Mâlik b. Sa'lebe b. Dûdân b. Esed, on iki kişiydiler. Benî Fezâre'den **Benî Cessâs** b. Amr b. Huveyye²³⁷ b. Levzân üç veya dört kişiydi. **Küleyb** b. Adî b. Cenâb b.

236 Bkz. Yâkût, *Mu'cemü'l-Büldân*, II. 272.

237 Aslında "hâ" iledir. Wüstenfeld ise *Lübbü'l-Lübâb*'dan naklederek bu kelimenin "cim" ile yazılmak suretiyle "el-Ceviyye" olduğunu zikreder.

Hübel, dört kişiden müteşekkil olup onlar Benü'r-Rahhâl olarak tanınmıştı. **Benî Hamîs** b. Üd b. Tâbiha, altmış kişi olup sayıları daha fazla artmamıştır. **Benî Habîb** b. Ka'b b. Rabîa b. Âmir b. Sa'saa yedi veya sekiz kişi olup daha fazla çoğalmamışlardır. Temîm'den **Benî Şıkra** sadece üç kişiydiler, çoğal- [257] madılar. Kelb kabilesinden **Benî Müslim** b. Şekel elli kişiydi. **Benî.....**²³⁸ **b. Evs** b. Zeydüllât b. Rafîde birkaç haneden müteşekkildi. **Benü'l-Hâris** b. Zeydüllât b. Rafîde ise otuz kişiydi.

Aynı Babada Birleşenler

Abdüssamed b. Ali b. Abdullah b. el-Abbâs b. Abdullah 156 senesinde hac emîrliği yaptı. Keza **Yezîd** b. Muâviye b. Ebî Süfyân da hicretin 50. yılında hac emîrliği yaptı. Her ikisinin ataları Abdümenâf'ta birleşir.

Abdüssamed ile **Hâlid** b. Abdullah Zülceddeyn b. Amr b. el-Hâris b. Hemmâm b. Mürre b. Zühel b. Şeybân b. Sa'lebe b. Ukâbe arasında Nizâr'a kadar aynı sayıda ata bulunmaktadır. **Abdüssamed** b. Ali ile **Saîd** b. Zeyd b. Amr b. Nüfeyl arasında Ka'b b. Lüey'e varıncaya kadar aynı sayıda ata vardır. **Abdullah** b. el-Hâris b. Nevfel b. el-Hâris b. Abdülmuttalib, Hz. Peygamber zamanında hicretin 8. yılında dünyaya gelmiştir. **Abdüssamed** b. Ali ise 190 senesinde dünyaya gelmiş olup her ikisi de aynı atada birleşirler.

Ömer b. el-Hattâb (rahimehullah), **Ali** b. Abdullah b. Abbâs [258] (radiyallahu anhu) ve **Tarafe** b. el-Abdüşşâir, Nizâr b. Ma'd'da ortak atada birleşirler. **Ali** b. Abdullah b. Abbâs, Abdümenâf'a gelinceye kadar **Attâb** b. Esîd b. Ebi'l-Îs b. Ümeyye'nin dengidir. **Abdüssamed** b. Ali, 185 yılında vefat etmiştir. O ölmeden kendisiyle Ali b. Abdullah arasında yedi ata buluyordu ki bunlar Ca'fer b. el-Fadl b. el-Abbâs b. Mûsâ b. Îsâ b. Mûsâ b. Muhammed b. Ali'dir.

Resulullah'ın kızı **Fâtıma** ile **İsmâîl** b. Muhammed b. Sa'd b. Ebî Vakkâs arasında Kilâb b. Mürre'ye varıncaya kadar aynı

238 Aslında da yazı yoktur. Belki de kâtip yazmış olduğu kelimeyi sehven silmiş, ancak İbn kelimesini silmemiştir. Bu durumda isim "Benî Evs b. Zeydüllât" şeklinde olur.

sayıda ata vardır. Süfyân b. Uyeyne, İsmâîl b. Muhammed'den rivayette bulunmuştur.

Hacibler

Hz. Peygamber'le Ondan Sonra Gelen Halifelerin Kapı Görevlileri

Hz. Peygamber'in emirlerini azatlısı **Enese** duyururdu. Hz. Ebû Bekir'in hacibi azatlısı **Şüdeyyid**, Hz. Ömer'in hacibi [259] azatlısı **Yerfe'**, Hz. Osmân'ın hacibi azatlısı **Humrân**, Ali b. Ebî Tâlib'in hacibi ise azatlısı **Kanber** yapardı.

Muâviye'nin hacibi mevlası **Ebû Eyyûb** iken Yezîd b. Muâviye'nin hacibi mevlası **Safvân**, Mervân b. el-Hakem'in hacibi azatlısı **Ebû'l-Minhâl el-Esved**, Abdülmelik b. Mervân'ın hacibi mevlası **Ebû Yûsuf**, el-Velîd b. Abdülmelik'in hacibi azatlısı **Hâlid**, Süleymân b. Abdülmelik'in hacibi azatlısı **Ebû Ubeyd**, Ömer b. Abdülazîz'in hacibi azatlısı **Hubeyş**, Yezîd b. Abdülmelik'in hacibi mevlası **Sâid**, Hişâm'ın hacibi mevlası **Gâlib**, el-Velîd b. Yezîd'in hacibi mevlası **Katarî**, Yezîd b. el-Velîd'in hacibi mevlası **Katan**, İbrâhîm b. el-Velîd'in hacibi Yezîd'in hacibi **Katan**, Mervân b. Muhammed'in hacibi ise mevlası **Saklâb** yapmıştır.

Ebû'l-Abbâs Abdullah b. Muhammed b. Ali'nin hacibi mevlası **Ebû Gassân** Sâlih b. el-Heysem, el-Mansûr'un hacibi **Îsâ** b. Ravza'dır. Ravza, Îsâ'nın annesidir. Babası ise Ebû'l-Abbâs'ın azatlısı Nüceyh'tir. Halifenin azatlısı **Ebû'l-Hasîb** de Îsâ ile birlikteydi. İbn Ravza vefat edince onun yerine Ebû'l-Hasîb geçmiştir. Âl-i Ebû Ferve'nin azatlısı **er-Rebî'** de onunla birlikteydi. Ebû'l-Hasîb öldüğünde onun yerine haciblik makamına [260] **er-Rebî'** geçti. el-Mehdî'nin hacibi yine **er-Rebî'** idi. **er-Rebî'** aynı şekilde el-Hâdî'ye de haciblik yaptı. **er-Reşîd**'in hacibi ise mevlası **Bîşr** b. Meymûn'dur. Ayrıca bu görevde **Muhammed** b. Hâlid b. Bermek de bulunuyordu. Sonra bu göreve **el-Fadl** b. **er-Rebî'** geçmiştir. el-Emîn'e **el-Abbâs** b. el-Fadl b. **er-Rebî'** haciblik yapmıştır. el-Me'mûn'un hacibi ise **Abdülhamîd** b. Şebîb b. Hamîd b. Kahtabe et-Tâî'dir. Daha sonra da mevlası Sâlih'in iki oğlu **Muhammed** ve **Ali** bu görevi yerine getirmiş-

lerdir. Sonra vazife **İsmâîl** b. Muhammed b. Sâlih'e geçmiş, onunla birlikte **Muhammed** b. Hammâd b. Denkaş haciblik yapmıştır. Genel haciplik görevini ise **el-Hasen** b. Ebî Saîd üstlenmiştir. el-Mu'tasım'ın hacibi, mevlası **Vasîf** et-Türkî olup onunla birlikte **Muhammed** b. Hammâd b. Denkaş da bu görevi üstlenmiştir. el-Vâsık'ın hacibi yine **Vasîf** olmakla birlikte onun yanında **İbn Hammâd** da bu görevi yerine getirmiştir. İbn Hammâd'ın ölümünden sonra bu görevi Vasîf'le birlikte **Muhammed** b. Âsım deruhte etmiştir. el-Mütevekkil'in hacibleri ise **Vasîf** ile **Muhammed** b. Âsım'dır. Muhammed b. Âsım vefat edince el-Mütevekkil onun yerine **Ya'kûb** Kavsara b. İbrâhîm'i getirmiştir. Ya'kûb ölünce de onun görevi **el-Merzûbân** b. el-Feyruzân'ın olmuştur. el-Merzûbân'dan sonra haciblik görevi **İbrâhîm** b. el-Hasen b. Sehl'e geçmiş, onun ölümünden sonra da görev **el-Hüseyn** b. İsmâîl b. Mus'ab ile **Attâb** b. Attâb'ın uhdesine verilmiştir.

Gözünü Kaybeden Meşhurlar

[261]

Ebü Süfyan b. Sahr b. Harb, gözünü Allah Resulü ile birlikteyken Tâif'te kaybetmiştir. **Hâşim** b. Utbe b. Ebî Vakkâs, Yermük Savaşında kör olmuştur. **el-Eş'as** b. Kays da Yermük'te gözünü kaybetmiştir. **Mâlik** b. el-Hâris el-Eşter de Yermük'te gözünü kaybedenlerdendir. **el-Mugîre** b. Şu'be gözünü Kâdisiye Savaşında kaybetmiştir. **Kabîsa** b. Züeyb'in gözünü kaybettiği çatışma Harre Savaşıdır. **Adî** b. Hâtim et-Tâî,²³⁹ Cemel'de Hz. Ali ile bulunuyorken gözünü kaybetmiştir. **Talhatü't-Talhât** b. Abdullah b. Halef gözünü Semerkant'ta, **el-Mühelleb** b. Ebî Sufra da aynı yerde; **Katan** b. Abdullah b. Husayn, Azerbaycan'da; **Kays** b. Mekşûh, Yermük'te; **Amr** b. Ma'dîkerib yine Yermük'te; **Cerîr** b. Abdullah, Hemedan'da;

239 Asıl hamisinde şöyle yazılıdır: "Bu kitapta kulların en fakiri Mahmûd b. Muhammed b. Muhammed b. Ali b. Muhammed b. Hasen b. Hâtim b. Yahyâ b. İbrâhîm b. Ebî Bekr b. Ahmed b. Sa'dî b. Osmân b. Hasen b. Ömer b. Mes'ûd b. Adî b. Hâtim et-Tâî -ki o daha içkinin haramlığıyla ilgili hüküm gelmeden kendisine içkiyi haram kılmış bir kişidir- değerlendirmesinde bulunmuş, bir şiirinde şöyle demiştir:

Dilerim öleyim de dünyadan

Ne günah ne de şarap elde etmiş olayım."

Bu şiir için bkz. Varak (87/A).

Utbe b. Ebî Süfyân, Hz. Âişe ile birlikteyken Cemel'de; **Mâlik** [262] b. Misma', Cüfre Savaşında; **Abdullah** b. Yezîd b. Kürz el-Kasrî, Mervân b. el-Hakem'in yanındaiken Merc-i Râhit Savaşında, **Saîd** b. Osmân b. Affân ise Semerkant'ta gözlerini kaybetmişlerdir.

Ebeveyni Hâşimî Olanlar

Bunlar Ebû Tâlib b. Abdülmuttalib'in çocukları olup onların anneleri ise Fâtıma bint Esed b. Hâşim b. Abdümenâf'tır.

Ardı Sıra Üç Annesi Hâşimî Olanlar

O kişi Abdullah b. Ubeydullah b. el-Hâris b. Nevfel b. el-Hâris b. Abdülttalib'dir. Onun annesi Hâlîde bint Muattib b. Ebî Leheb, onun annesi Âtike bint Ebî Süfyân b. el-Hâris b. Abdülmuttalib, onun annesi ise Ümmü Amr bint el-Mukavvim b. Abdülmuttalib'dir.

Amca ve Dayıları Halife Olan İki Kişi

Onlardan birincisi **Osmân** b. Anbese b. Ebî Süfyân b. Harb, diğeri ise **Yahyâ** b. Urve b. ez-Zübeyr'dir. Osmân'ın annesi Zeyneb bint ez-Zübeyr olduğu için onun dayısı Abdullah b. ez-Zübeyr, amcası ise Muâviye b. Ebî Süfyân'dır. Yahyâ b. Urve b. ez-Zübeyr'in annesi, el-Hakem b. Ebi'l-Âs'ın kızıdır. Bu durumda Yahyâ'nın amcası Abdullah b. ez-Zübeyr, dayısı ise Mervân b. el-Hakem olur.

[263] **Pazar Kuranlar**

Araplardan Pazar (Suk) Düzenleyen Sekiz Kişi

el-Mugîre b. Şu'be es-Sekafî 40 yılında, **Haccâc** b. Yûsuf es-Sekafî 92, 93 ve 94 yıllarında, **Ebû Bekr** b. Muhammed b. Ömer b. Hazm el-Ensârî 96 ve 100 yıllarında, **Abdulvâhid** b. Abdullah b. Ka'b b. Kuney' en-Nasrî 104 yılında, **Yûsuf** b. Muhammed b. Yûsuf b. el-Hakem es-Sekafî 125 yılında, **Bekr** b. Sa'doğullarından **el-Velîd** b. Urve b. Muhammed b. Atıyye 141 yılında, **Ziyâd** b. Ubeydullah b. Abdullah b. Abdülmeddan el-Hârisî 133 yılında, **Yezîd** b. Mansûr el-Himyerî 159 yılında düzenlemişlerdir.

İslam Öncesi Pazarlar

Cahiliye Dönemindeki Meşhur Arap Pazarları ve Buralardaki Alışverişler

Dûmetü'l-Cendel bunlardan biridir. Şam ile Hicaz arasındadır. Rebûlevvel ayının başında kurulur ortasına kadar sürer. Sonra ay sonuna kadar yoğunluğu azalarak devam eder. Sonra seneye aynı şekilde toplanmak üzere dağılır. Kelb, Cedîle ve Tay bu pazar yerine komşudur. Mülkiyeti Ukeydir el-İbâdî, sonra es-Sekûnî ve Kunâfetü'l-Kelbî arasında el değiş-tirmekteydi. İbâdîler galip gelince Ukeydir, Gassânîler galip [264] geldiğinde ise Kunâfe burayı sahipleniyordu. Üstünlüğü şöyle sağlıyorlardı. Bir kral diğerine bilmece soruyordu. Krallardan hangisi kendisine sorulan bilmeceyi bilerek diğerine üstün gelirse diğeri pazarı ona bırakıyor o da dilediği gibi tasarrufta bulunuyordu. Kendi izni olmadan kimse orada bir şey sata-mazdı. Kral neyi isterse onu satardı, ayrıca kendisine bu mal-ların öşrü de verilirdi.

Kelb kabilesinin orada kıl çadırlarda birçok kölesi vardı. Onlar genç kızları fuhşa zorluyorlardı²⁴⁰ ve Arapların çoğun-luğunu teşkil ediyorlardı.²⁴¹ Arapların buradaki alışverişleri taş atmak biçimindeydi. Bir malın etrafına bir grup toplanıp sahibiyle pazarlık yapardı. Mal sahibi kimle anlaşır ise o kişi mal üzerine taş atıyordu. Bazen bir grubun bir mal üzerinde ittifak ettiği oluyordu. Bu durumda istemeyerek de olsa birlik-te pazarlık yapıyorlardı. Bazen anlaşıp hep birlikte taş atıyor-lardı. Bazen de birden fazla kişi anlaşarak mal sahibini zarara sokabiliyorlardı. Yemen ve Hicaz'dan çıkan her tacir Mudar topraklarında olduğu sürece Kureyş'e sığınuyordu. Zira Mu-dar kendi toprağına gelen tacirlere taarruzda bulunmuyor ve müttefik olduğu kabileler de bu tacirleri taciz etmiyordu. Bu, kendi aralarında böyleydi. Kelb de tacirleri taciz etmiyordu, zira onlar da Temîmoğullarının müttefikiydi. Tay kabilesi de tacirleri taciz etmezdi; zira onlar da Esedoğullarının müttefi-

240 Bkz. Nûr, 24/33.

241 Merzûkî, *el-Ezmine ve'l-Emkine*, II. 162.

kiydi. Mudar: “Kureyş, İsmail’den bize miras kalan din sorumluluğunu yükledi,” diyordu. Tacirler Irak yoluna girdiklerinde Kays b. Sa’lebeoğullarından olan Amr b. Mersedoğullarına [265] sığınıyorlardı ve bütün Rabîa kabilesi bunlara izin veriyordu.

Sonra bu pazardan Hecer’deki **el-Muşakkar**’a intikal ediliyordu. Bu pazar cemâziyelâhira ayının başından sonuna kadar açık kalıyordu. Buraya Persler deniz aşarak mallarıyla katılıyorlardı. Sonra bu pazar bir sonraki yıl buluşmak üzere dağılıyordu. Bu pazarın yakınında yaşayanlar Abdülkays ve Temîm idi. Panayırın sahipleri Temîmoğullarından ve el-Münzir b. Sâvâ’nın kolu olan Abdullah b. Zeydoğullarından. Persliler Nasroğullarını Hîre’ye ve el-Müstekbiroğullarını da Umân’a yönetici olarak tayin ediyorlardı. Onlar mezkûr bölgeleri Dûmetü’l-Cendel’de meliklerin yaptıkları gibi kendi bölgelerini kendi usûllerine göre yönetiyorlardı. Burada ticaret yapanlardan öşür alıyorlardı. Ayrıca onlar arasında ticarette öncü olanlar Kureyş’i himaye ediyorlardı. Çünkü Kureyş sadece Mudar beldelerinde korunuyordu. Buradaki satış şekli dokunma (*el-mûlâmese*) ve mırıldanma (*hemheme*) şeklinde gerçekleştirilirdi; mûlâmese, ima etmek demektir ki onlar satış sırasında birbirlerine imayla işaret ederler, satışı gerçekleştirirler, karşılıklı olarak anlaşınca kadar birbirleriyle konuşmazlardı. Hemheme ise müşteri mal hakkında kararını netleştirdikten sonra taraflardan biri yalan üzere yemin etmesin diye yapılırdı.

Suhâr Panayırını Umân’da kurulmakta olup receb ayının ilk gününde başlar ve beş gece devam ederdi. Bu pazarın öşrünü ise el-Cülendâ b. el-Müstekbir alırdı.

Diğer bir panayır ise Arapların iki limanından biri olan **Debâ**’da tertip edilir, buraya Sind, Hind ve Çin tüccarları, doğu ve batının insanları gelirdi. Pazar, receb ayının son günü kurulurdu. Buradaki alışveriş ise artırma (*el-müsâveme*) usû- [266] lüyle gerçekleştirilirdi. el-Cülendâ b. el-Müstekbir buranın ve Suhâr Pazarının öşrünü alır, diğer panayırlardaki meliklerin hak ve yetkilerini kullanırdı.

Daha sonra Şihr-i Mehre'de **eş-Şihr** Panayırının zamanı gelirdi. Bu panayır Hûd peygamberin kabirinin bulunduğu dağın eteğinde gerçekleştirilir, burada ticaret vergisi alınmazdı. Zira burası herhangi bir melikin toprağı değildi. Burada tüccarlar Mehre bölgesinde yaşayan Benî Muhârib b. Herab kabilesi tarafından himaye ediliyorlardı. eş-Şihr Panayırını şaban ayının ortasında kurulmakta olup buradaki alışveriş taş atmak şeklinde yapılırdı.

eş-Şihr'in ardından ramazan ayının ilk günü başlayıp son on gününe kadar devam eden **Aden** Panayırının mevsimi gelir. Burada hiç kimse himaye edilmezdi. Çünkü bölge yönetim altında kalan bir mekândı. el-Ebnâ buraya gelen tüccarlardan vergi alır, kendileri çarşılarda bir şey alıp satmazlardı. el-Ebnâ, Vehrîz ile birlikte Yemen'i fetheden ve Habeşlileri öldüren Fars çocuklarına verilen isimdir.

Aden'den sonra ramazanın ortasında başlayıp sonuna kadar devam eden **San'a** Panayırını gelir. Bu panayırın vergisini alan yine el-Ebnâ'dır. Burada alışveriş, elleri birbirine dokunmak suretiyle gerçekleştirilirdi.

Daha sonra da **er-Râbiye** ve **Ukâz** panayırları gelirdi. er-Râbiye, Hadramevt'te; Ukâz ise Necid'in yukarısında Ara- [267] fat'a yakın bir yerde kurulurdu. er-Râbiye Panayırına muhafız almadan gitmek mümkün olmazdı. Çünkü burası herhangi bir otoritenin kontrolünde değildi. Burada üstün olan diğerlerine galebe çalardı. Kureyş kabilesi burada el-Âkilü'l-Mürâroğulları tarafından himaye edilirdi. Diğer tüccarlar ise Kinde bölgesinde yaşayan Âl-i Mesrûk b. Vâil kabilesince korunur, her iki kabile de buraya ihtimam gösterirdi. Âkilü'l-Mürâroğulları Kureyş sayesinde burada otorite kurmuştu. Tüccarlardan bir kısmı burada bulunurken bir kısmı da Ukâz'a giderdi. Zira her iki panayır da aynı zamanda -zilkadenin yarısında başlayıp sonuna kadar- faaliyet gösterirdi. Ukâz, Arap panayırlarının en büyüklerinden biri kabul edilirdi. Kureyş buraya gelir, aynı şekilde Hevâzin ve Tâiflilerle birlikte Arabistan'ın pek çok beldesinden Gatafân, Eslem, el-Ehâbiş (ki onlar el-Hâ-

ris b. Abdümenât'ın çocukları olan Adal, ed-Deyş, el-Hayâ ve el-Mustalik'tir) Ukâz'a iştirak ederlerdi. Ukâz zilkadenin yarısında başlar, ayın sonuna kadar devam ederdi. Burada ne vergi alınır, ne de himayeye ihtiyaç duyulurdu. Buradaki alışveriş şekli *es-serâr* şeklinde olurdu. Bu satış şekli şöyledir: Eğer satış tamamlanmış, ancak tüccarın yanında malı almak isteyen başka biri var ancak satıcı ona bu malı satmak istemezse, bu durumda satıcı almak isteyen kişiye kârdan pay verirdi.

Ukâz'dan sonra buraya yakın bir yerde **Zülmecâz** Panayırı kurulurdu. Zilhiccenin ilk günü başlayan panayır terviye gününe kadar devam eder, insanlar buradan Mina'ya giderlerdi.

En son olarak Hayber'de **Netât**, Yemâme'de ise **Hicr** panayırı kurulurdu ki her ikisi de aşure günü başlayıp muharrem sonuna kadar devam ederdi.

H. Peygamber'in On İki Nakibi

Onlardan üçü el-Evs b. Hârise'dendir: Abdüleşheloğullarından **Üseyd** b. Hudayr b. Simâk b. Atîk [b. Râfi']²⁴² b. İmruülkays b. Zeyd b. Abdüleşhel b. Cüşem b. el-Hâris b. el-Hazrec b. Amr b. Mâlik b. el-Evs b. Hârise; ikincisi **Ebü'l-Heysem**²⁴³ Mâlik b. Mâlik b. et-Teyyehân b. Mâlik b. Atîk [b. Râfi'] b. İmruülkays b. Zeyd b. Abdüleşhel; üçüncüsü Benî Selm'den **Sa'd** b. Hayseme b. el-Hâris b. Mâlik b. Ka'b b. en-Nehhât b. Ka'b b. Hârise [b. Ganem]²⁴⁴ b. es-Selm b. Umruülkays [b. Sa'lebe b. Amr b. Avf]²⁴⁵ b. Mâlik b. el-Evs b. Hârise'dir.

Hazrecli nakibler dokuz kişidirler: **Ebü Ümâme** Es'ad b. Zürrâre b. Udes b. Ubeyd b. Sa'lebe b. Ganem b. Mâlik b.

242 Köşeli parantez içindeki kısım İbn Hişâm ve *el-İstîâb*'dan ilavedir.

243 Bu ismi İbn Hişâm kabul ederken, İbn İshâk karşı çıkarak Rifâa b. Abdülmünzir'in nakib olduğunu söyler (bkz. *Sîretü İbn Hişâm*, s. 298). *el-İstîâb*'da ise (n. 3169) onun nesebi şöyledir: O Benî Abdüleşhel'in halifi Ebü'l-Heysem Mâlik b. et-Teyyehân -Teyyehân'ın da ismi Mâlik'tir- b. Amr b. Abdüla'lem b. Âmir b. Za'verâ b. Cüşem b. el-Hâris b. el-Hazrec b. Amr b. Mâlik b. el-Evs b. el-Ensâri'dir. Ebü Nuaym ise onun Ebü'l-Heysem b. et-Teyyehân'ın Mâlik ve Amr b. el-Hâris olduğunu söyler.

244 İbn Hişâm'dan ekleme, ayrıca aslına Varak (98/B)'ye bak.

245 Wüstenfeld İbn Sa'd'dan ilave etmiştir ki böyle olsa gerekir. Altında Ka'b b. Mâlik'in beyitlerine baktığınızda orada ismin "Sa'd, Amr b. Avf'ın kardeşi" ifadesi görülür.

en-Neccâr –o da Teymullah b. Sa'lebe b. Amr b. el-Hazrec b. Hârise'dir–; **Abdullah** b. Revâha [b. Sa'lebe b. İmruülkays]²⁴⁶ b. Amr b. İmruülkays b. Mâlik b. el-Eğar b. Sa'lebe b. Ka'b b. el-Hazrec b. el-Hâris b. el-Hazrec b. Hârise; **Sa'd** b. er-Rebî' b. Amr b. Ebî Züheyr [b. Mâlik]²⁴⁷ b. İmruülkays b. Mâlik b. el-Eğar b. Sa'lebe b. Ka'b b. el-Hazrec b. el-Hâris b. el-Hazrec b. Hârise; **Hârîce** b. Zeyd b. Ebî Züheyr b. Mâlik b. İmruülkays b. Mâlik el-Eğar; **Sa'd** b. Ubâde b. Düleym b. Hârise b. Ebî Huzeyme²⁴⁸ b. Sa'lebe b. Tarîf b. el-Hazrec b. Sâide b. Ka'b b. el-Hazrec [b. el-Hâris b. el-Hazrec]²⁴⁹ b. Hârise; **el-Münzir** b. Amr b. [270] Huneys b. [Hârise] b. Levzân b. Abdüved b. Zeyd b. Sa'lebe b. el-Hazrec b. Sâide;²⁵⁰ **Abdullah** b. [Amr b.]²⁵¹ Harâm [b. Sa'lebe b. Harâm] b. Ka'b b. Ganem b. [Ka'b b.] Selime²⁵² b. Sa'd b. Ali b. Esed b. Sâride b. Tezîd b. Cüşem b. el-Hazrec b. Hârise; **el-Berâ** b. Ma'rûr b. Sahr b. Hanse b. Sinân b. Ubeyd b. Adî b. Ganem b. Ka'b b. Selime; **Râfî** b. Mâlik b. el-Aclân b. Amr b. Âmir b. Zürayk²⁵³ [b. Âmir b. Zürayk] b. Abdühârîse²⁵⁴ b. Mâlik b. Gadab b. Cüşem b. el-Hazrec b. Hârise; **Ubâde** b. es-Sâmit b. Kays b. Esram²⁵⁵ b. Sâlim b. Mâlik b. Sâlim b. Avf b. el-Hazrec b. Hârise.

el-Kelbî, **er-Râfî** b. Mâlik'i nakibler arasında saymaz, onun [271] yerine **Hârîce** b. Zeyd'i kabul eder. el-Huzâmî ise Hârîce'yi de-

246 *el-İstîâb*'dan ek. Wüstenfeld de İbn Sa'd'dan bu şekilde almıştır. Ayrıca metnin aslında Varak (99/A)'ya bak.

247 Gelen satırdan ilave, İbn Hişâm ve diğer müelliflerde de böyledir.

248 *el-İstîâb*'da (n. 2336) onun isminin Ebû Halîme olduğu zikredilir.

249 Wüstenfeld ve İbn Sa'd'dan ilave. Böyle olması gerekir. Üstteki 6 ve 8. satıra bak.

250 Onun geri kalan nesebi önceki nakibin nesebidir.

251 İbn Hişâm, *el-İstîâb* ve Wüstenfeld'den ilave. Ayrıca bkz. Varak (99/B).

252 Onun geri kalan nesebi önceki nakibin nesebi gibidir.

253 İbn Hişâm'dan ilave, ayrıca bkz. Varak (98/B).

254 Aslında ise "Abd İbn Hârise" şeklindedir. Bu isim Varak (98/B)'de de tekrarlanır. Düzeltme ise Bekkâin'in isimlerinin verildiği Varak (100/A) ve Varak (100/B)'den yapılmıştır ki Wüstenfeld'de de böyledir.

255 Wüstenfeld onun ismini "Esram b. Fihri b. Sa'lebe b. Ganem b. Avf b. el-Hazrec" olarak verir ki İbn İshâk, İbn Abdülberr de onunla muvafaktır. Fakat bu müellif onun ismine "Ganem b. Sâlim b. Avf b. Amr b. Avf b. el-Hazrec" ilave ederler. Ayrıca İbn Hişâm onun nesebiyle ilgili olarak Ganem b. Avf'ın Sâlim b. Avf b. Amr'ın kardeşi olduğunu söyler.

ğil, Râfi'i nakib olarak kabul eder. Ka'b b. Mâlik'in²⁵⁶ sözü de el-Huzâmî'nin kanaatini desteklemektedir. Zira Hz. Peygamber Medine'ye geldiğinde Ebû Süfyân ile Übey b. Halef el-Cumahî, Ensara şöyle bir mektup yazmışlardı: "Araplar arasında aramızda husumet olan kabileler arasında sizin kadar kızdığımız bir topluluk yoktur. Gerçekte siz bizim aramızda çıkan pek asil ve aynı zamanda pek ulu bir kimseye yardım etmeye teşebbüs etmiş bulunuyorsunuz; ona eman hakkı tanıdınız ve onu himaye altına aldınız. Bu gerçekten sizin için utanılacak bir lekedir. Bizimle onun arasına girmeyin. Şayet o doğru yola, iyi tutuma sahip biri ise buradan çıkarılacak saadet payı bize aittir. Kötü biriyse onu ele geçirmede biz herkesten daha çok hak sahibiyiz." Bunun üzerine Ka'b b. Mâlik onlara aynı gün cevaben bir şiir yazmış, bu şiirde nakiblerin isimlerini zikretmiştir.

Berâ b. Ma'rûr, hicretten önce Medine'de vefat etmiştir. O kibleye ilk yönelen kişi olup kendisi de bu şekilde vefat etmiştir. Abdullah b. Amr, Uhud'da; Es'ad b. Zürâre, Bedir'de öldürülmüştür. Râfi' de Bedir'de öldürülmüştür. Sa'd b. Ubâde Hz. Ebû Bekir'in halifeliği zamanında Havrân'da ölmüştür. Abdullah b. Revâha, Mûte'de; el-Münzir, Bi'ru Maûne'de; Sa'd [272] b. er-Rebî', Bedir'de öldürülmüş; Ubâde b. es-Sâmit, Muâviye döneminde ölmüştür. Hârice b. Zeyd, Uhud'da; Sa'd b. Hayseme, Bedir'de öldürülmüştür. Ebü'l-Heysem b. et-Teyyehân'ın Sıffîn Savaşında Hz. Ali ile birlikteyken öldürüldüğü rivayet edilir. Üseyd b. Hudayr, Hz. Ömer'in halifeliği zamanında vefat etmiş, aynı şekilde Ebü'l-Heysem et-Teyyehân da Hz. Ömer döneminde ölmüştür.

Ka'b. Mâlik şöyle der:

Übeyye'ye de ki beklediği olmadı

Muhasara sabahı helak oldu

Senin düşündüğünü Allah boşa çıkarmıştır

Zira o insanları görmekte ve işitmektedir

Ebû Süfyân'a da de ki: Ahmed ile

256 Sonraki gelen sahifelerde de Varak (97/A) ile (97/B)'ye bak. Bu şiirleri İbn Hişâm da *Sîre*'sinde zikreder (s. 298-299).

Allah'tan bize parlak bir nur gelmiştir.

Arzu ettiğin bir kalabalığı toplama

İstedığın kadar kışkırt ve adam topl

Dikkat et ve bil ki verdiğimiz sözü

Biat ettikten sonra topluluk bozmaz

Berâ da İbn Amr da bozmaz

[273]

Es'ad da Râfî' de sana o konuda karşı gelir

Sa'd babası Sâidî de Münzir de karşı gelir

Bunu yapmaya çabalarsan burnun kesilir

İbn Rabî' de ahit verdikten sonra geri almaz

Boşuna heveslenip durma

Ahde vefada İbn Sâmit senden uzakta

Ve yüce bir mevkide durur

İbn Revâha da sözünü bozup seninle anlaşmaz

Onun için sözü bozmak şıfasız bir zehir gibidir

Ebû Heysem de aynı şekilde vefalıdır

Verdiği hak söze boyun eğer

İbn Hudayr'da da aradığını bulamazsın

Sapkın aptallığından vazgeçecek misin?

Amr b. Avf'ın kardeşi Sa'd da

Yapmak istediğin işte kendini savunur

Bunlar yıldızlardır onlardan sonra

[274]

Sana ancak yükselen bir gece karanlığıyla mutsuzluk gelir.

Âtike İsimli Dört Kadınla Evlenen Adam

Ebû Ümeyye b. el-Mugîre b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm. **Âtike bint Âmir** Mukbilü'z-Za'n b. Rabîa [b. Mâlik]²⁵⁷ b. Cüzeyme b. Alkame b. Firâs el-Kinânî onun eşidir. Âtike, Hz. Peygamber'in zevcesi Ümmü Seleme'yi dünyaya getirmiştir. Ebû Ümeyye'nin diğer eşi **Âtike bint Utbe** b. Rabîa b. Abdüşems olup Kureybe es-Suğrâ ve başka çocuklar dünyaya getirmiştir. **Âtike bint Abdülmuttalib** ise Abdullah, Züheyr ve Kureybe el-Kübrâ'yı dünyaya getirmiştir. Ebû Uhâb et-Temîmî'nin -ki bu şahıs onların halîfiydi- teyzesi veya kız kardeşi olan **Âtike** ise el-Muhâcir veya Rabîa b. Ebî Ümeyye'yi doğurmuştur.

Muhacirlerden Muhammed İsimliler

Onların ilki **Muhammed** b. Ca'fer b. Ebî Tâlib, ikincisi **Muhammed** b. Ebî Huzeyfe b. Utbe b. Rabîa b. Abdüşems, bir diğeri **Muhammed** b. Talha b. Ubeydullah b. Osmân et-Teymî, sonuncusu ise **Muhammed** b. Ebî Bekr es-Sıddîk'tır.

Ensardan Muhammed İsimliler

Muhammed b. el-Cedd b. Kays b. Sahr b. Hansâ b. Sinân b. Ubeyd b. Adî b. Ganem b. Ka'b b. Seleme b. Sa'd b. Ali b. Esed b. Sâride b. Tezîd b. Cüşem b. el-Hazrec. **Muhammed** b. Sâbit b. Kays b. Şemmâs b. Mâlik b. İmrüülkays b. Mâlik b. Sa'lebe b. Ka'b b. el-Hazrec b. el-Hâris b. el-Hazrec b. Hârise. **Muhammed** b. Amr b. Hazem b. Zeyd b. Levzân b. Amr b. Abdüavf²⁵⁸ b. Ganem b. Mâlik b. en-Neccâr. **Muhammed** b. Enes b. Fudâle b. Adî b. Harâm b. el-Heysem²⁵⁹ b. Zafer -ki o Ka'b b. el-Hazrec b. Amr b. Mâlik b. el-Evs olup Veda Haccında dünyaya gelmiştir-.

Muhacirlerden İlk Doğan

Abdullah b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm b. Huveylid. O hicretin yirminci ayının başında dünyaya gelmiştir.

[276] Hicret Sonrası Ensardan İlk Doğan

en-Nu'mân b. Beşîr b. Sa'd b. Sa'lebe b. Hilâs b. Zeyd b. Mâlik b. Sa'lebe b. Ka'b b. el-Hazrec b. el-Hâris b. el-Hazrec. O hicretin on dördüncü ayı rebîülâhirin başında doğmuştur.

Muhacirlerden Bedir'e Katılmış Sa'dlar

İlki **Sa'd** b. Ebî Vakkâs; onun babasının adı Mâlik b. Üheyb b. Abdümenâf b. Zühre'dir. Hâtıb b. Ebî Beltea'nın mevlası **Sa'd**'ın Kelb kabilesine mensup Sa'd b. Kays olduğu rivayet edilir. Benî Mâlik b. Hisl b. Lüey'den Ebû Rühm b. Abdüluzzâ'nın mevlası **Sa'd** b. Havle ki onun Yemenli olduğu da söylenir.

258 Wüstenfeld cetvelinde "Abd b. Avf".

259 Aslında da böyledir. İbn Habîb *el-Mü'telif ve'l-Muhtelif*'te onun isminin "nûn" ve "yâ" ile "Henîm" olduğunu zikreder ki Wüstenfeld'de de böyledir.

Ensardan Bedir'de Bulunan Sa'dlar

el-Evs'ten **Sa'd** b. Muâz b. en-Nu'mân b. İmruülkays b. Zeyd b. Abdüleşher b. Cüşem b. el-Hâris b. el-Hazrec b. Amr b. Mâlik; **Sa'd** b. Zeyd b. Mâlik b. Abd b. Ka'b b. Abdüleşhel; **Sa'd** b. [277] Ubeyd b. en-Nu'mân b. Kays b. Amr b. Zeyd b. Ümeyye b. Zeyd b. Mâlik b. Avf b. Amr b. Avf b. Mâlik, el-Evs'ten;²⁶⁰ **Sa'd**²⁶¹ b. er-Rebî' b. Amr b. Ebî Züheyr b. Mâlik b. İmruülkays b. Mâlik b. Sa'lebe b. Ka'b b. el-Hazrec b. el-Hâris el-Hazrec; **Sa'd** b. Hayseme b. el-Hâris b. Mâlik b. Ka'b b. en-Nehât b. Ka'b b. Hârise b. Ganem b. es-Selm, el-Evs'ten; **Sa'd** b. Osmân b. Halede b. Muhalled b. Âmir b. Züreyk b. Âmir b. Züreyk²⁶² b. Abdühârise²⁶³ b. Mâlik b. Gadab b. Cüşem, Hazrec'ten; **Sa'd** b. Yezîd b. el-Fâkihe b. Zeyd b. Halede b. Âmir b. Züreyk –veya Es'ad olduğu da zikredilir–; **Sa'd** b. Ubâde b. Düleym b. Hârise b. Ebî Huzeyfe b. Sa'lebe b. Tarîf b. el-Hazrec b. Sâide.

Muhacirlerden Bedir'e Katılan Abdullahlar

[278]

Abdullah b. Osmân Ebû Bekr es-Sıddîk; Benî Abdüşems'in halîfi **Abdullah** b. Cahş b. Riâb b. Ya'mur b. Sabra b. Mürre b. Kebîr b. Ganem b. Dûdân b. Esed b. Huzeyme; Benî Zühre'nin halîfi **Abdullah** b. Mes'ûd b. Gâfil b. Habîb b. Şemh b. Fâr b. Muhzûm b. Sâhile b. Kâhil b. el-Hâris b. Temîm b. Sa'd b. Hüzeyl; **Abdullah** b. Sürâka b. el-Mu'temir b. Enes b. Edât b. Riyâh b. Abdullah b. Karat b. Rizâh b. Adî b. Ka'b; **Abdullah** b. Maz'ûn b. Habîb b. Vehb b. Huzâfe b. Cumah; **Abdullah** b. Mahrame b. Abdüluzzâ b. Ebî Kays b. Abdüved b. Nasr b. Mâlik b. Hisl b. Âmir b. Lüey; **Abdullah** b. Süheyl b. Amr b. Abdüşems b. Abdüved b. Nasr b. Mâlik b. Hisl.

260 Aslında "Evs'ten" şeklindedir. Ancak Varak (101/A)'ya Sa'd b. Ubeyd'in devamına bak. Aynı şekilde Wüstenfeld cetvelinde bu isim Mâlik, İbnü'l-Evs olarak kaydedilmiştir.

261 Ayrıca bkz. "Hz. Peygamber'in Nakiblerinin İsimleri" faslı.

262 Tekrar olarak "Âmir b. Züreyk". Bkz. Varak (96/B) Râfi' b. Mâlik'in devamı.

263 Aslında "Abd b. Hârise"dir. Fakat bu konuda bkz. Varak (96/B)'de "Râfi' b. Mâlik'in devamı, ayrıca bkz. Varak (100/B).

Ensardan Bedir'e Katılan Abdullahlar

- Abdullah** b. Süheyl b. Zeyd b. Âmir b. Amr b. Cüşem b. el-Hâris b. el-Hazrec b. Amr b. Mâlik b. el-Evs; Belî kabilesinden [279] el-Evs'in Benî Zafer'in halîfi **Abdullah** b. Târik b. Amr; **Abdullah** b. Cübeyr b. en-Nu'mân [b. Ümeyye]²⁶⁴ b. el-Bürek –ki o, İmruülkays b. Sa'lebe b. Amr b. Avf b. Mâlik b. el-Evs'tir–; Belî kabilesine mensup el-Evs'ten Benî Amr b. Avf'ın halîfi olan **Abdullah** b. Selime b. el-Hâris b. Mâlik b. Adî b. el-Aclân; **Abdullah** b. Revâha b. Sa'lebe b. İmruülkays b. Amr b. İmruülkas b. Mâlik b. Sa'lebe b. Ka'b b. el-Hazrec b. el-Hâris b. el-Hazrec; Benü'l-Hâris b. el-Hazrec'in halîfi **Abdullah** b. Anbese; **Abdullah** b. Umeyr b. Hârise b. Sa'lebe b. el-Cülâs²⁶⁵ b. Ümeyye b. Cidâre b. Avf b. el-Hâris b. el-Hazrec; Benî Cidâre'nin halîfi **Abdullah** b. Urfute; **Abdullah** b. Zeyd b. Abdürabbih b. Sa'lebe b. Zeyd b. el-Hâris b. el-Hazrec –ki uykusunda bir nida²⁶⁶ duyduğunu gören kişidir–; **Abdullah** b. er-Rebî' b. Kays b. Amr²⁶⁷ b. Abbâd b. el-Ebcer b. Avf b. el-Hâris b. el-Hazrec; Belî kabilesine mensup Hazrec'in Benî Kavkal²⁶⁸ kolunun halîfi **Abdullah** b. Sa'lebe b. Hazeme b. Efram b. Amr b. Umâre; **Abdullah** b. Abdullah b. [280] Übeyy b. Mâlik b. el-Hâris b. Ubeyd b. Mâlik b. Sâlim b. Ganem b. Avf b. el-Hazrec –bu şahıs İbn Selûl olarak maruftur–; **Abdullah** b. Amr b. Haram b. Sa'lebe b. Harâm b. Ka'b. Ganem b. Ka' b. Seleme b. Sa'd b. Ali b. Esed b. Sâride b. Tezîd b. Cüşem b. el-Hazrec; **Abdullah** b. el-Ced b. Kays b. Sahr b. Hansâ b. Sinân b. Ubeyd b. Adî b. Ganem b. Ka'b b. Seleme; **Abdullah** b. el-Hummeyir –onun ismi el-Hâris b. Şenne b. Murîb b. Mürre b. Nasr b. Dühmân b.²⁶⁹ Sebî' b. Bekr b. Eşca' olup Benî Ubeyd b. Seleme'nin halîfidir–; **Abdullah** b. en-Nu'mân b. Beldeme²⁷⁰ b. Hunnâs b. Sinân b. Ubeyd b. Adî b. Ganem b. Ka'b; **Abdullah** b.

264 İbn Hişâm (s. 494) ve *el-İstîâb*'dan (n. 1471) ilave.

265 Aslında da "cîm" iledir. Fakat Wüstenfeld onun "hâ" ile "Hulâs" olduğunu söyler.

266 Ezan. (ed.)

267 Wüstenfeld onun "Âmir" olduğunu ileri sürer.

268 el-Kavâkile, Sâlim b. Ganem b. Avf oğullarıdır.

269 Wüstenfeld cetvelinde Dunmân b. Basâr b. Sebî.

270 Aslında "dal"dır. Ancak meşhur olan "zel"dir. Her ikisi de dammelidir. İbn Hişâm'da "bâ" ve "zâ" fethalıdır.

Ka'b b. Amr b. Avf b. Mebzûl b. Amr [b. Ganem]²⁷¹ b. Mâzin b. en-Neccâr –bu şahıs Bedir Savaşında ganimetlerin sorumlusu olmuştur–; **Abdullah** b. Abdümenâf b. en-Nu'mân b. Sinân b. Ubeyd b. Adî b. Ganem b. Ka'b b. Seleme; **Abdullah** b. Kays b. Halde b. el-Hâris b. Sevâd b. Mâlik b. Ganem b. Mâlik b. en-Neccâr –ki o Teymullah b. Sa'lebe b. Amr b. el-Hazrec'tir.

Ağlayanlar

[281]

Bunlar Tebük Gazvesine katılabilmek için Hz. Peygamber'den savaş teçhizatı istemişler, ancak Allah Resulü kendilerine istediklerini verememiştir.

Ulbe b. Sayfî b. Amr b. Zeyd b. Cüşem b. Hârise b. el-Hâris b. el-Hazrec b. Amr b. Mâlik b. el-Evs; **Sâlim** b. Umeyr b. Sâbit b. Kûlfe b. Sa'lebe b. Amr b. Avf b. Emâlik b. el-Evs; **Hermâ** b. Abdullah b. Rifâa b. Necde b. Mecdea b. Adî b. Nümeyr b. Vâkif b. İmruülkays b. Mâlik b. el-Evs; **Abdurrahmân** b. Ka'b b. Amr b. Avf b. Mebzûl b. Amr b. Ganem b. Mâzin b. en-Neccâr –ki o Ebû Leylâ'dır–; **Seleme** b. Sahr b. Selmân b.²⁷² Hârise b. el-Hâris b. Zeydümenât –ki kendisi Habîb b. Abdühârise b. Mâlik b. Gadab b. Cüşem b. el-Hazrec'in çocuklarından ve onlar Benî Biyâza olarak tanımışlardır–; **Amr** b. Aneme b. Adî b. Sinân b. Nâbî b. Amr b. Sevâd b. Ganem b. Ka'b b. Seleme b. Sa'd b. Ali b. Esed b. Sâride b. Tezîd b. Cüşem b. el-Hazrec; Süleym b. Mansûroğullarından **Arbâd** b. Sâriye; Müzeyne b. Üded kabilesinden **Abdullah** b. Muğaffel –bu Müzenî'ye Abdullah b. Amr adı verilmiştir–.

Ka'b b. Eşref'i Öldürenler

[282]

Tamamı el-Evs'ten olan **Abbâd** b. Bişr b. Vakş b. Zuğbe b. Za'verâ b. Abdüleşhel b. el-Evs; **Ebû Nâile** Silkân b. Selâme b. Vakş; **el-Hâris** b. Evs b. Muâz b. en-Nu'mân b. İmruülkays b. Zeyd b. Abdüleşhel; **Muhammed** b. Mesleme b. Seleme b. Hâlid b. Adî b. Mecdea b. Hârise b. el-Hâris b. el-Hazrec b. Amr b. Mâlik b. el-Evs; **Ebû Abs** Abdurrahmân b. Cebr b. Amr b. Zeyd b. Cüşem b. Hârise b. el-Hâris b. el-Hazrec.

271 Önceki fasıldan ilave olup Wüstenfeld'de de böyledir.

272 Wüstenfeld cetvelinde "Süleymân b. es-Simme b. Hârise" şeklindedir.

İbn Ebi'l-Hukayk'ı Öldürenler

Abdullah b. Atîk b. Kays b. el-Esved b. Mürrî b. Ka'b b. Ganem b. Seleme b. Sa'd b. Ali b. Esed b. Sâride b. Tezîd b. Cüşem b. el-Hazrec; **Mes'ûd** b. Sinân b. Kays b. el-Esved b. Mürrî b. Ka'b; **Ebû Katâde** b. Rib'î b. Beldeme²⁷³ b. Hannâs b. Sinân b. Ubeyd b. Adî b. Ka'b b. Ganem b. Ka'b b. Seleme; **Abdullah** b. Enîs b. Es'ad b. Harâm b. Habîb –bu şahıs Kudâa kabilesinin [283] el-Bürek b. Vebre koluna mensup olup el-Hazrec'in Benî Seleme kabilesinden Sevâdoğullarının halîfidir–; **Huzâî** b. el-Esved aynı şekilde onların halîfidir.

el-Asmâ Bint Mervân'ı Öldürenler

Bu kadın Müslümanları diliyle karalar ve onlara eziyet ederdi. O aynı zamanda sadakalardan sorumlu olan Ebû Mûsâ el-Ensârî'nin de ninesidir. Umeyr b. Adî b. Haraşe b. Ümeyye b. Âmir b. Hatme ki o Abdullah b. Cüşem b. Mâlik b. el-Evs olarak bilinirdi; ayrıca ona "Umeyr el-Kârî" denirdi ve kördü.

Savaştan Kaçanlar

İki Kavmin Karşı Karşıya Geldiği²⁷⁴ **Esnada Kureyşli Muhacirlerden Savaş Meydanını Terek Edenler; Allah Onları Bu Yaptıklarından Dolayı Affetmiştir**

Muhacir

Osmân b. Affân b. Ebi'l-Âs b. Ümeyye ve Ebû Huzeyfe b. Utbe b. Rabîa.

[284] **Ensar**

Sa'd b. Osmân b. Halede b. Muhalled b. Âmir b. Züreyk [...]²⁷⁵ b. Abdühârise b. Mâlik b. Gadab b. Cüşem b. el-Hazrec ve onun kardeşi **Ukbe** b. Osmân. Bu şahıslar el-Cel'ab²⁷⁶ denilen yere doğru yola çıktılar, fakat onlardan hiçbirisi Medine'ye girmemiştir. Onların el-Hubeyb denilen yere kadar ulaştıkları söylenmiştir. İkisi de aynı yerdedir. Aradaki dar vadiye

273 Bkz. Varak (99/B)'deki açıklama.

274 Âl-i İmrân, 3/155.

275 Neseple ilgili ihtilaf konusunda bkz. Varak (98/B).

276 Bkz. Yâkût'un *Mu'cemü'l-Büldân*, II. 104.

el-Hubeyb denir. Buradan bir yol Zülkassa'ya, diğer bir yol ise et-Taraf'a gider. Bölge, Medine'ye 22 mil mesafededir.

Tebük'te Üç Kişi

Tebük Seferinde Geri Kalıp Allah'ın Kendileri Hakkında Kararını²⁷⁷ Bekleyen ve Allah'ın Tövbelerini Kabul Ettiği Kişiler

Mürâre b. er-Rebî' b. Zeyd b. Ubeyd b. Mâlik b. Avf b. Amr b. Avf b. Mâlik b. el-Evs; **Hilâl** b. Ümeyye b. Âmir b. Kays b. Abdûla'lem b. Âmir b. Ka'b b. Vâkîf –ki o, Sâlim b. İmrûülkays [285] b. Mâlim b. el-Evs'tir. el-Hazrec'ten **Ka'b** b. Mâlik b. Ebî Ka'b²⁷⁸ b. el-Kayn b. Sevâd b. Ganem b. Seleme.

Casuslar

Allah Resulü'nün Bedir Ehli ve Diğerlerine Karşı Görevlendirdiği Casuslar

Besbes b. Amr b. Sa'lebe b. Haraşe b. Amr b. Sa'd b. Zübyân b. Raşdân b. Kays b. Cüheyne ki kendisi Benî Sâide b. Ka'b b. el-Hazrec'in halîfidir. **Adî**²⁷⁹ b. Ebî'z-Zeğbâ –Sinân b. Sübey' b. Rebî' b. Zimra b. Büdeyl b. Sa'd b. Adî b. Nasr b. Kâhil b. Nasr b. Mâlik b. Gatafân b. Kays b. Cüheyne–, el-Hazrec'ten Benî Mâlik b. Neccâr boyunun halîfidir. Allah Resulü'nün Uhud topluluğuna karşı casusluk yapan **Enes** b. Fadâle b. Adî b. Harâm b. el-Heysem b. Zafer –Ka'b b. el-Hazrec b. Amr b. Mâlik b. el-Evs– ve onun kardeşi **Mûyis** b. Fadâle. [286]

Kur'an'ı Toplayanlar

Sa'd b. Ubeyd b. en-Nu'mân b. Kays b. Amr b. Zeyd b. Ümeyye b. Zeyd b. Mâlik b. Avf b. Amr b. Avf b. Mâlik b. el-Evs. O, Kur'an'ı ilk toplayan kişidir. **Ebü'd-Derdâ** Uveymir b. Zeyd b. Kays b. Âişe b. Ümeyye b. Mâlik b. Âmir b. Adî b. Ka'b b.

277 Tevbe, 9/106.

278 *el-İstîâb*'da onun nesebi (n. 902) "Ebû Ka'b Amr b. el-Yakîn b. Sevâd b. Ganem b. Ka'b b. Seleme" şeklindedir. Wüstenfeld'de de onun ismi bu şekilde zikredilir.

279 *el-İstîâb*'da (n. 2111) "Adî b. ez-Zeğbâ'dır. İbn Ebû'z-Zeğbâ olduğu da zikredilir. Onun ismi de Sinân b. Sebî' b. Sa'lebe b. Rabîa'dır. Wüstenfeld ise *el-Lübâb* ve İbn Sa'd'dan naklederek onun isminin Sebî' b. Sa'lebe b. Zühre b. Bezîl – "ze" ile– b. Sa'd b. Adî b. Kâhil olduğunu söyler.

el-Hazrec b. el-Hâris. **Muâz** b. Cebel b. Amr b. Evs b. Âiz b. Adî b. Ka'b b. Amr b. Üdeyy b. Sa'd b. Ali b. Esed b. Sâride b. Tezîd b. Cüşem b. el-Hazrec. **Ebû Zeyd** Sâbit b. Zeyd b. en-Nu'mân b. Mâlik b. İmruülkays b. Mâlik b. Sa'lebe b. Ka'b b. el-Hazrec. **Übey** b. Ka'b b. Kays b. Ubeyd b. Zeyd b. Muâviye b. Amr b. Mâlik b. en-Neccâr. **Zeyd** b. Sâbit b. ed-Dahhâk b. Zeyd b. Levzân b. Amr b. Abdüavf²⁸⁰ b. Ganem b. Mâlik b. en-Neccâr.

[287] **Müjdeciler**

Allah Resulü'nün Fetih Sonrası Salimen Döndüklerini Bildirmek İçin Medine'ye Gönderdiği Müjdeciler

Bedir Zaferinde: Hz. Peygamber'in (sav.) azatlısı **Zeyd** b. Hârise b. Şerâhîl b. Ka'b el-Kelbî ve **Abdullah** b. Revâha b.²⁸¹ İmruülkays b. Sa'lebe el-Ensârî.

Zâtü'r-Rikâ' Gazvesinde: Ensarın halîfi Cî'âl b. Sürâka.

Müreysî' Gazvesinde: **Ebû Nemle** Muâz b. Zürâre el-Ensârî sonra ez-Zaferî.

Huneyn Gazvesinde: **Nehîk** b. Evs b. Hazeme el-Ensârî sonra el-Eşhelî.

Hudeybiye Gazvesinde: **Seleme** b. Eslem b. Harîş el-Ensârî el-Eşhelî.

Bedir'e Katılanlar

Kureyş Mevalisi

[288] Hz. Peygamber'in mevlası **Zeyd** b. Hârise b. Şerâhîl el-Kelbî; Hz. Peygamber'in mevlası **Ebû Kebşe**, yine onun mevlası **Enese**; Ebû'l-İs b. Ümeyye'nin mevlası **Sabîh** –o hasta olduğu zaman Ebû Seleme b. Abdülesed'i devesi üzerinde taşımış, daha sonraki bütün savaşlara iştirak etmiştir–; Benî Nevfel'in halîfi Utbe b. Gazvân'ın mevlası **Habbâb**; Hâtıb b. Ebî Beltea'nın mevlası **Sa'd** –ki onun Kelb'den olduğu söylenir–; Ahnes b. Şerîk es-Sekafî'nin mevlası Bint Ümmü Enmâr'ın mev-

280 Aslında ve *el-Stîâb*'da (n. 797) "Abd b. Avf" şeklindedir. Wüstenfeld de böyle kaydeder.

281 Burada nesebi kısaltılarak verilmiştir. Bu konuda bkz. Varak (96/B) ve (99/A).

lası²⁸² **Habbâb** b. el-Eret; Hz. Ebû Bekir'in mevlası **Âmir** b. Führeyre; yine Ebû Bekir'in –Allah ona rahmet etsin– mevlası **Bilâl** b. Rebâh; Abdullah b. Cüd'ân'ın mevlası **Suheyb** –o en-Nemr b. Kâsıt kabilesine mensuptur–; Ömer b. el-Hattâb'ın mevlası **Mihca'** –onun Yemen'den olduğu söylenir–; Ebû Rühm'ün mevlası **Sa'd** b. Havle –onun da Yemen'den olduğu söylenir–; Ezd kabilesinden olduğu söylenen Süheyl b. Amr'ın mevlası **Umeyr** b. Avf.

Ensarın Mevalisi

Kendisine Ebû Huzeyfe'nin mevlası denilen Bint Yeâr el-Ensâriyye'nin mevlası **Sâlim**; Benî Ganem'in mevlası olarak bilinen Sa'd b. Hayseme'nin mevlası **Temîm**; Benî Harâm'ın mevlası **Habîb** b. Esved; Yemen ehlinde olduğu söylenen Harâş b. es-Simme'nin mevlası **Temîm**; Benî Ubeyd'in mevlası **en-Nu'mân** b. Seyyâr; Selîm b. Amr b. Hadîde'nin mevlası **Antere**; Benî Mâzin'in mevlası ve Eşca' kabilesinden olduğu [289] rivayet edilen **Usayme** b. Abdullah; el-Hâris b. Ruâfe'nin mevlası **Ebü'l-Hamrâ**.

Hala ve Teyzeyle Evlenen

Abdullah b. Abdurrahmân b. Ebû Bekr es-Siddîk (ra.). Onun Annesi Ümmü Seleme'nin kız kardeşi Kureybe bint Ebî Ümeyye olup bu kadın Abdullah'ın teyzesidir. Âişe bint Ebî Bekr ise onun halasıdır.

Muta Yapanlar

Hâlid²⁸³ b. Abdullah el-Ensârî; **Zeyd** b. Sâbit el-Ensârî; **Seleme** b. el-Ekva' el-Eslemî; İmrân b. el-Husayn el-Huzâî ve **Abdullah** b. el-Abbâs b. Abdülmuttalib (ra.).

Hz. Ali ile Savaşa Katılanlar

Ammâr b. Yâsir (Allah rahmet etsin) Bedir'e katılmış, Cemel ve Sıffin'e de bulunmuş ve Sıffin'de öldürülmüştür.[290] **Sehl** b. Huneyf Bedir Savaşına iştirak edenlerden olup Cemel ile Sıffin'e katılmıştır. O, “Siz din karşısında görüşlerini

282 Bunun için bkz. *el-İstîâb* (n. 648) bahis.

283 Aslında da böyledir. Belki o Câbir'dir.

itham ediniz. Şu içinde bulunduğumuz durum hariç biz Hz. Peygamber (sav.) ile birlikteyken hangi konuda kılıçlarımızı omzumza koyduysak bizi bildiğimiz daha kolay bir duruma sevk etmiştir,” diyen kişidir. Sehl, Kûfe’de vefat etmiştir. **Os-mân** b. Huneyf, Ömer b. el-Hattâb onu Sevâd arazisini ölçmesi için göndermiştir. Hz. Ali de onu Basra’ya vali tayin etmiştir. Cemel olayında olan bitenden sonra Talha ile Zübeyr onun yanına geldiğinde aralarında Ali (ra.) gelinceye kadar beklemek üzere bir anlaşma imzalamışlardır. Osmân’ın Hz. Peygamber’le birlikte katıldığı ilk savaş Uhud’dur. Bundan sonra Hz. Peygamber’in bütün savaşlarına iştirak etmiştir. **Sa’d** b. el-Hâris b. Amr b. el-Sımme b. Atîk b. Mebzûl, Hz. Peygamber ile birlikte bulunmuştur. O Sıffîn Savaşında Hz. Ali ile savaşa katılmış ve öldürülmüştür. Benî Sa’d b. Zeydümenât b. Temîm kabilesine mensup olan **Câriye** b. Kudâme b. Züheyr b. el-Husayn, Hz. Peygamber’den pek çok rivayette bulunmuştur. Hz. Ali, onu İbnü’l-Hadramî’nin üzerine göndermiştir. Zira İbnü’l-Hadramî’yi Muâviye, Basra üzerine göndermişti. Câriye, İbnü’l-Hadramî ve arkadaşlarını Sünbîl’in evinde muhasara etmiş, onlar içerideyken evi ateşe vermiştir. **Ebû Mes’ûd** el-Ensârî’yi Hz. Ali kendi yerine Kûfe yönetimine vekâleten tayin etmişti. Onun kızı ise Hüseyin b. Ali’nin eşi idi.

[291] Hz. Ali daha sonra Ebû Mes’ûd’u görevinden azledince Medine’ye döndü. Denilir ki: **Ebû Eyyûb** Hâlid b. Zeyd de Hz. Ali ile birlikte Sıffîn’e iştirak etmiştir. Bu bilgi el-Vâkıdî’den gelir. **Ebû Saîd** el-Hudrî’nin de Hz. Ali ile birlikte Sıffîn’e katıldığı sonra Medine’ye döndüğü rivayet edilir. **Ebû Ümâme** es-Sudey b. el-Aclân el-Bâhilî de Sıffîn’e katılmış olup kendisinden şöyle bir bilgi aktarılmıştır: “Ben Sıffîn’e katıldım. Bu savaşta Müslümanlar yaralı olanları öldürmemişler, kaçanın ardına düşmemişler ve ölülerin mallarını yağmalamamışlardır.” Benî Hatme’den **Huzeyme**²⁸⁴ b. Sâbit b. el-Fâkihe b. Sa’lebe. O “iki şehadet sahibi” olarak bilinir. Mekke’nin fethi esnasında sancak onun elindeydi. Hz. Ali ile hem Cemel hem de Sıffîn’e

284 Wüstenfeld, Nevevî’den onun “Sâbit b. Umâre b. el-Fâkih” olduğunu zikreder.

iştirak etmiş, Sıffîn'de öldürülmüştür. **Hâşim** b. Utbe b. Ebî Vakkâs. Fetih gününde Müslüman olmuş, Hz. Ali ile birlikte Cemel ve Nehrevân savaşlarına katılmıştır. Yermük Savaşında ise gözünü kaybetmiş ve şöyle demiştir:

Tek gözlü, ailesine konak arıyor.

Hâşim, Sıffîn Savaşında öldürülmüştür. **Süleymân** b. Surâd el-Huzâî, Yesâr olarak isimlendirilmişken, Hz. Peygamber onun adını Süleymân olarak değiştirmiştir. Allah Resulü'nün vefatından sonra Kûfe'ye gidip buraya yerleşmiştir. Hz. Ali ile Cemel ve Sıffîn savaşlarına katılmıştır. **el-Eş'as** b. Kays el-Kindî, kavminden yetmiş kişiyle birlikte Hz. Peygamber'e elçi olarak gelmiş, onlarla birlikte Müslüman olmuştur. Hz. Ali ile birlikte Cemel ve Sıffîn'e iştirak etmiştir. **Kays** b. Sa'd b. Ubâde'yi [292] babası Hz. Peygamber'e hizmet etmesi için görevlendirmiştir. O Hz. Peygamber'in bütün savaşlarında bulunmuş, öncü birliklerinde görev almıştır. **Ebû Amre** onun ismi Beşîr b. Amr b. Muhsan b. Mebzûl'dür, onun annesi Hassân b. Sâbit'in kız kardeşi Kebşe'dir. Hz. Ali ile beraberyken Sıffîn'de öldürülmüştür. **Hucr** b. el-Edber el-Kindî, Hz. Peygamber'e elçi olarak gelmiş, Kâdisiye, Cemel ve Sıffîn'e katılmış, Muâviye b. Ebî Süfyân onu Merc Azrâ denilen yerde öldürmüştür. Rivayete göre o, fethedildiği zaman Merc Azrâ'da ilk defa kelime-i tevhid okuyan kişidir, şehre tekbir getirerek girmiştir. **Amr** b. el-Hamık, Veda Haccında Hz. Peygamber'e biat etmiş, ondan sonra da ona arkadaşlık etmiştir. O Hz. Osmân'a karşı yürüyenlerden birisi olup Hz. Ali'nin yanında Cemel ve Sıffîn'e iştirak etmiştir. Onu İbn Ümmü'l-Hakem,²⁸⁵ Cezîre'de öldürmüş, başını da Muâviye'ye göndermiştir. **Abdullah** b. el-Abbâs, Hz. Ali ile birlikte Cemel ve Sıffîn'e katılmıştır. **Ubeydullah** b. el-Abbâs, Hz. Peygamber vefat ettiğinde on iki yaşındaydı. **Abdullah** b. Ca'fer b. Ebî Tâlib o, babası Ca'fer (Allah ona rahmet etsin) vefat ettiğinde Hz. Peygamber'in annesinin yanına geldiğini [293] ve babasının öldüğünü haber verdiğini hatırasında tutmuştur.

285 O Musul valisi Abdurrahmân b. Abdullah b. Osmân es-Sekaffî'dir. Taberî'de (II. 128), İbn Düreyd'in *İstikâk*'ında (s. 183) ve İbn Sa'd'ın *Tabakât*'ında ise onun adı "Abdurrahmân b. Ümmü'l-Hakem"dir. Ayrıca bkz. Varak (154/A).

el-Hasan b. Ali de kendisinin bir sadaka hurma aldığını, Hz. Peygamber'in de o hurmayı ağzından çıkarttığını, çıkan hurmayı da sadakalar içine attığını zikreder. **Ömer** b. Ebî Seleme, Hz. Peygamber vefat ettiğinde dokuz yaşındaydı. Hz. Ali ile birlikte Cemel Savaşına katılmıştır. **Ca'de** b. Hübeyre b. Ebî Vehb'in annesi Hind bint Ebî Tâlib olup Hz. Ali ile birlikte bütün savaşlarında bulunmuştur. Hz. Ali kendisini daha sonra Horasan'a göndermiştir. Ayrıca **Hüseyn** b. Ali b. Ebî Tâlib.

Muâviye ile Savaşa Katılanlar

Amr b. el-Âs b. Vâil es-Sehmî. **Abdullah** b. Amr b. el-Âs. **Zeml**²⁸⁶ b. Haşâf b. Hudeyc el-Uzrî, Hz. Peygamber'e elçi olarak gelmiş, Allah Resulü ona bir mektup²⁸⁷ vermiş, ayrıca kendisine bir sancak teslim etmiştir. Kendisi bu sancakla Muâviye'nin yanında Sıffin'e katılmıştır. Benî Âmir b. Lüey'den **Büsr** b. Ebî Ertât, Hz. Peygamber vefat ettiğinde küçük bir çocuktu. Hz. Peygamber'den herhangi bir rivayette bulunmamıştır. Bununla birlikte kendisinden: "[294] bir kişi getirildi, ancak Hz. Peygamber onun elini kesmedi," rivayeti nakledilir. **Habîb** b. Mesleme el-Fihri, kendisinden rivayet edildiğine göre, Hz. Peygamber Medine'deyken onun yanına gelmiş, arkasından da babası oraya ulaşmıştı. Babası Hz. Peygamber'e: "Ey Allah'ın nebisi! Bu benim elim ve ayağımdır," dediğinde o da "Babanla geri dön, zira ölmesi yakındır," cevabını vermiştir. Babası bu yılda ölmüştür. Allah Resulü vefat ettiğinde Habîb yirmi iki yaşındaydı. Hz. Peygamber'le hiçbir savaşa katılmamıştır. Onun Allah Resulü'nden rivayet ettiği hadisler bulunmaktadır. O Muâviye ile birlikte Sıffin Savaşına katılmış, Muâviye daha sonra onu Medine'ye vali olarak tayin etmiş, kendisi burada vefat etmiştir. **en-Nu'mân** b. Beşîr; Nâile onu Hz. Osmân'ın gömleğini Şam'daki Muâviye'ye ulaştırmakla görevlendirmişti. O Şam'a, ardından da Irak'a

286 *el-İstîâb*'da (n. 861) onun Zemîl b. Rabîa ed-Dabbî, el-Uzrî olduğu zikredilir. İbnü'l-Kelbî ise onun adının Zeml b. Amr b. el-Guzz b. Haşâf olduğunu kaydeder.

287 Mektubun metni için bkz. Muhammed Hamidullah, *Mecmûatü'l-Vesâik* (Mısır 1360, s. 179). Bu mektup İbnü'l-Kayyım'ın *Zâdü'l-Meâd*'ından alınmıştır.

yerleşti. Kendisinden sonra çocukları da Medine ve Bağdat'a gittiler. en-Nu'mân, Muâviye'nin Kûfe valilerinden biridir. Benî Zafer b. ed-Dîl kabilesinden **Suhâr** b. Abbâs el-Abdî, elçi olarak Hz. Peygamber'e gelmiş kişilerden olup kendisi Hz. Osmân'ın kanını talep edenlerdendir. **Ukbe** b. Âmir el-Cühenî, Hz. Peygamber'le birlikte bulunmuştur. Hz. Ebû Bekir insanları Şam'a sevk ettiğinde o da çıkmış, Şam ve Mısır fetihlerine katılmıştır. Daha sonra Mısır'a yerleşip burada bir ev inşa etmiştir. Muâviye ile birlikte Sıffin Savaşına katılmıştır. **Hârice** b. Huzâfe, Mısır'a Amr b. el-Âs'ın vekili olup Hâricîlerin Amr b. el-Âs zannederek öldürdükleri şahıs budur. **Fadâle** b. Ubeyd, Uhud, Hendek dâhil Hz. Peygamber'in bütün savaşlarına katılmış, daha sonra Şam'a giderek Dimaşk'a yerleşmiştir. O [295] Muâviye'nin kadısı olarak görev yapmıştır. **es-Simme** b. Kays ki onun Hz. Peygamber'den rivayet ettiği pek çok hadis vardır. Kendisi Muâviye'nin emniyet birliklerinin (*surta*) komutanlığını yapmıştır. **el-Hakem** b. Amr b. el-Gifârî, vefatına kadar Hz. Peygamber'in yanında bulunmuş, daha sonra Basra'ya gidip buraya yerleşmiştir. Ziyâd b. Ebîh onu Horasan'a vali tayin etmiş, Muâviye döneminde ölünce kadar bu görevinde kalmıştır. **Semüre** b. Cündeb el-Fezârî, Ziyâd b. Ebîh'in emniyet birliklerinin komutanlığını yürütmüştür. **el-Mugîre** b. Şu'be, Muâviye'nin Kûfe valisidir. **Muâviye** b. Hudeyc el-Kindî, Mısır'da Muhammed b. Ebî Bekr'i öldüren kişidir. **ed-Dahhâk** b. Kays el-Fihri, Hz. Peygamber'den pek çok rivayette bulunmuş olup Muâviye'nin emniyet teşkilatını idare etmiştir. **Adî** b. Amîre b. Ferve b. Zûrâre b. el-Erkam b. en-Nu'mân b. Amr b. Vehb b. Râbia b. Muâviye el-Ekramîn. Benü'l-Erkam'ın Kûfe'de bir mescidi bulunuyordu. Hz. Ali Kûfe'ye geldiğinde onun taraftarları Hz. Osmân aleyhine konuşmaya başladıklarında Benü'l-Erkam: "Osmân'a dil uzatılan bir yerde duramayız," dedikten sonra buradan ayrılıp Cezîre bölgesine giderek er-Ruhâ'ya (Urfa) yerleşti. Bu aile daha sonra Muâviye ile birlikte Sıffin'e katılmış, Adî bu savaşta elinden yaralanmıştır. **Ebü'l-Gâdiye**, Hz. Peygamber'le birlikte Hudeybiye'ye iştirak etmişti. Onun Ammâr b. Yâsir'in katili olduğu rivayet edilir.

- [296] Bununla birlikte Ammâr'ı öldüren kişinin İshâk b. İbrâhîm b. Mus'ab el-Horâsânî ile birlikte bulunan Nûh b. Amr'ın dedesi Huvay b. Melta' es-Seksekî olduğu da söylenir. Yine tarihçiler Ammâr b. Yâsir'in katledilmesine beş kişinin iştirak ettiğini, her birinin onu kendisinin öldürdüğünü iddia ettiklerini, Ebû'l-Gâdiye'nin ise onun başını yaran kişi olduğunu zikrederler. Ebû Firâs es-Sülemî, Hişâm'dan o da babasından şöyle bir nakilde bulunur: "Ben Velîd b. Abdülmelik'in yanındaydım. Bu esnada açık tenli ve koca kafalı bir ihtiyar geldi ki omzunda 'Fetihlerin fethine katılmış,' yazılıydı." Onlar Ammâr'ın öldürülmesini "fetihlerin fethi" olarak isimlendiriyorlardı. Gelen adam kapıdaki görevliye: "Ammâr'ın katili Ebû'l-Gâdiye geldi deyip izin iste," ricasında bulundu. el-Kelbî dedi ki: Ben onun elinden tutup kendisine şöyle dedim: "Baban aşkına! Sen hasmını yücelttin."

Meşhur Âmâlar

- Hız. **Suayb** b. Yûbebe²⁸⁸ b. Ayfâ b. Medyen b. İbrâhîm (as.), Hız. **İshâk** b. İbrâhîm (as.), **Zühre** b. Kilâb b. Mürre b. Ka'b, **Abdûlmuttalib** b. Hâşim, **el-Abbâs** b. Abdûlmuttalib, **Abdullah** b. Abbâs; **Ümeyye** b. Abdüşems –kendisi tek gözlüydü–, **Ebû Süfyân** b. Harb –tek gözlüydü–, **el-Hakem** b. Ebi'l-Âs, [297] **Ebû Kuhâfe**, **Mahrame** b. Nevfel ez-Zührî, **Saîd** b. Yerbû' el-Mahzûmî, **el-Fâkihe** b. el-Mugîre, **Amr** b. Ümmü Mektûm, **el-Hâris** b. el-Abbâs b. Abdûlmuttalib, **Mut'im** b. Adî b. Nevfel b. Abdümenâf, **Ebû Bişr** b. Mut'im b. Adî, **el-Velîd** b. Ukbe b. Umâre b. Ukbe b. Ebî Muayt. Benî Abdümenâf'ın körlerini sayarak şöyle demiştir:

*And olsun ki ben kör olmuşsam da
Benden önce şerefli kişiler gözlerini kaybettiler.
Ümeyye ve oğlu kördü.
Ebû Amr ile Sahr ve Hâşim de.
İnsanların hayırlısı Şeybe b. Hâşim de öyleydi.
Dehrin elinden kim kurtulabilmiş ki?
İşte bunlar atalarım dertlerini devraldım.
Ben de onların bu hâllerini bilerek onlara eklendim.*

Ebû Bekr b. Abdurrahmân b. el-Hâris b. Hişâm b. el-Mu-
gîre, **Ubeydullah** b. Abdullah b. Utbe b. Mes'ûd. Ubeydullah;
Ömer b. Abdülazîz ve Abdullah b. Amr b. Osmân b. Affân hak-
kında şöyle demiştir:

*Sizin huzurunuzda gelinip konuşulmasından kibirlenmeyin
Kişiler için kibirden daha şerli bir korku yoktur.
Toprağa dokunun zira ondan yaratıldınız
Ve yine ona döneceksiniz haşre kadar
Eğer istersem hakkınızda açıkça
Birden fazla kişi şahitlik yapar ya da bana gizlice söyler
Eğer ben size emretmez ya da sizi nehyetmezsem
Bu duruma katılasıya gülerim.*

[298]

Arâbe el-Evsî, **Utbe** b. Mes'ûd el-Hüzelî, **Câbir** b. Abdullah
el-Ensârî, **Ebû Ümâme** el-Bâhilî, **Ebû Ahmed** b. Cahş b. Riâb
el-Esedî, **Abdullah** b. Erkam, **Ebû Abdurrahmân** es-Sülemî,
Abdullah b. Ebî Evfâ –onun ismi Alkabe b. Hâlid'dir–, **el-Berâ**
b. Âzib, **Hassân** b. Sâbit, **Ka'b** b. Mâlik, **Itbân** b. Mâlik, **Katâde**
b. en-Nu'mân b. el-Ensârî, **Ebû Üseyd** es-Sâidî, **Umeyr** b. Adî
el-Hatmî, **Katâde** b. Diâme es-Sedûsî, **Düreyd** b. Sımme el-Cü-
şemî –kör olarak Huneyn'e katılmış ve bu savaşta öldürül-
müştür–, **Hârûn** b. Süleymân b. el-Mansûr Emîru'l-Mü'minîn,
Huzeyme b. Hâzim en-Nehşelî, **Amr** b. Heddâb el-Mâzinî,
Ebü'l-Cehm b. Huzeyfe b. Gânim el-Adevî, **Mûsâ** b. Mûsâ
el-Hâdî, **Abdüssamed** b. Ali b. Abdullah b. Abbbâs –Doktor
gelip kendisine afiyet dileyince muhatabına “Zararı yok ben [299]
gözünü kaybetmiş yedi kişinin sadece yedincisiyim.” sözüyle
atalarının yedisinin kör olduğunu kastetmiştir–.

Abraş Olanlar

Irak Meliki **Cüzeyme** b. el-Ebraş el-Ezdî ki kendisine
“el-Vaddâh” denilirdi. **Yerbû'** b. Hanzala b. Mâlik b. Zeyd-
menât b. Temîm. Onun hakkında Evs b. Hucr şöyle demiştir:

*Abraşoğulları akranızızdı
Eskiye de yeniye de gördüler.*

Amr b. Amr b. Udes b. Zeyd b. Abdullah b. Dârim, **Dam-
re** b. Damre b. Câbir b. Katan b. Nehşel b. Dârim, **el-Ebyad** b.

Mücâşi' b. Dârim, **el-Ebyad** b. İmruülkays b. el-Hâris b. Kinde, **Kuşeyr** b. Ka'b b. Rabîa b. Âmir b. Sa'saa, **Abdurrahmân** b. Abdullah b. Hübeyre b. el-Kuşeyrî –onun oğlu Ziyâd, Horasan'da saygın bir kişiydi–, **Düreyd** b. es-Sımme –onun ismi Muâviye b. el-Hâris b. Muâviye b. Bekr b. Hevâzin'dir–, **er-Rebî'** b. Ziyâd b. Abdullah b.²⁸⁹ Süfyân b. Nâşib b. Hedm b. Ivez b. [300] Gâlib b. Kutay'a b. Abs. Lebîd b. Rabîa, en-Nu'mân'ın huzurunda onun hakkında şöyle demiştir:

*Kıçı alacalıktan parlamakta
Parmağını oraya sokuyor
Dibi gözükmeyecek kadar
Sanki kaybettiği bir şeyi arıyor.*

el-Hâris b. Hillize el-Yeşküri eş-Şâir, Kuleyb'in katili **Cesâs** b. Mürre b. Zühel b. Şeybân b. Sa'lebe b. Akâbe, **Amîre** b. Evs b. Avf b. Sa'lebe b. Zühel b. el-Hazrec b. Zeydullah b. Rufeide el-Kelbî, **es-Seffâh** et-Tağlibî –o Seleme b. Hâlid b. Ka'b b. Züheyr b.²⁹⁰ Teym–. O Bekr ile Tağlib arasındaki savaş esnasında hitap etmek için ayağa kalktığı anda osurmuş, ardından da "Bütün alaca hastalığına düşenler osurur," demiştir. Alacalık atlarda kusur sayılırdı. Bu sözünü kendisi gibi yapan herkes ayıplanır demek istemiştir. **Bel'â** b. Kays b. Abdullah b. Ya'mur el-Kinânî. Kendisine vücudundaki bu beyazlığın sebebi sorulduğunda o da bunun "Allah'ın parlattığı kılıç" olduğunu söylemiştir. **Ebû Azze** Amr b. Abdullah b. Umeyr b. Vüheyb b. Huzâfe. Bu şahıs şairdi. Bedir Savaşında esir edildi. Allah Resulü Müslümanları hicvetmemesi ve aleyhinde sınırı aşmaması şartıyla onu salıverdi. Ancak o Uhud'da da esir edilince Allah Resulü onun boynunun vurulmasını emretti. Kureys kabilesi hastalığının bulaşmasında çekindiği için onu Mekke dışına çıkarmıştı. O, geceleri bir dağın tepesinde kalıyor, gündüzleri de ağacın altında gölgeleniyordu. Bu sırada karnı su topladı. Sonra uzun bir bıçak alıp karnına sapladı, karnından

289 Wüstenfeld cetvelinde onun adı "Abdullah b. Nâşib b. Süfyân b. Herîm'dir.

290 Metinde belirgin değildir. Bu ise ya "Züheyr b. Teym" veya "Züheyr b. Zenîm" olabilir. *Nekâizu Cerîr ve'l-Ferazdak'*ta ise (s. 454) bu isim "Seleme b. Hâlid b. Züheyr b. Ka'b b. Üsâme b. Mâlik b. Bekr b. Habîb" şeklindedir.

su akınca alaca hastalığından kurtuldu, ardından Mekke'ye dönerek şöyle dedi:

*Vâil, Nehd, Yamelat ve hızlı atların rabbi, Allah'ım!
Necd toprağında dolaşan rabbi!
Sana kul, köle oldum.
Derimdeki alacılığı iyi ettin
Karnıma bıçağı sapladığımda.*

Enes b. Mâlik el-Ensârî, **Muâviye** b. Hazen b. Mev'ele b. Muâviye b. el-Hâris b. Mâlik b. Ka'b b. el-Hârisî. O lekesi sebebiyle "el-muhaccel" (sekili/alacalı) şeklinde tanınmıştır. **Sa'd** b. Hârise b. Lâm et-Tâî. Hâtim, onun ve kardeşi Üneyf'in hakında şöyle demiştir:

*İbnü'n-Necûd karnı doyunca
Tencerelerinin ve kendinin kıçı karadır.*

Amr b. Heddâb el-Mâzinî, **Muhammed** b. Abdullah b. Hüseyin b. Abdullah b. İsmâîl b. Abdullah b. Ca'fer, **Şemir** b. Zülcevşen, **Zürâre** b. Kays b. el-Hâris en-Nehaî, **Ebân** b. Osmân [302] b. Affân, **el-Muğîra** b. Habnâ et-Temîmî, **Katarî** b. el-Fucâ'e et-Temîmî el-Hâricî, **ed-Dahhâk** b. Kays el-Fihri –Merc-i Râhit Savaşının önderi–, **Eymen** b. Hureym b. Fâtik el-Esedî.

Eşraftan

Bir Gözü Körler

Ebü Süfyân b. Harb, Tâif günü Peygamber (sav.) ile birlikteyken tek gözünü kaybetti, daha sonra da kör oldu. **Ümeyye** b. Abdüşems, sonradan kör oldu. **el-Mugîre** b. Şu'be es-Sekâfî, Hudeybiye²⁹¹ gününde; **el-Eş'as** b. Kays el-Kindî, el-Yermük gününde; **Adî** b. Hâtim et-Tâî, Cemel Savaşında Ali ile birlikteyken; **Hâşim** b. Utbe b. Ebî Vakkâs Yermük Savaşında; **Kabîsa** b. Züeyb, Harre günü (bir gözünü kaybetti).

Cerîr b. Abdullah el-Becelî, Osmân (ra.) zamanında Hemedan'da; **Utbe** b. Ebî Süfyân, Cemel Savaşında Hz. Âişe ile birlikteyken; **Saîd** b. Osmân b. Affân, Semerkant'ta; **Talhatü't-Tal-**

291 Varak (93/B)'de Kadisiye demektedir. Meşhur olan Yermük Savaşıdır (bkz. *el-İstîâb*, n. 1076). Hudeybiye gününde çatışma olmadı.

hât b. Abdullah b. Halef el-Huzâi, Semerkant'ta; **el-Mühelleb** b. Ebî Sufra, Semerkant'ta Saîd ile birlikteyken; **Mâlik** b. Mis-ma', Cefra'da (bir gözünü kaybetti).

Cefra'da; **Kutn** b. Abdullah b. el-Husayn el-Hârisî, Azerbaycan'da; **Abdullah** b. Yezîd el-Kasrî, Mervân ile birlikte Rahit Ovası Savaşında (bir gözünü kaybetti) **el-Muhtar** b. [303] Ebî Ubeyd es-Sekafî'ye Ubeydullah b. Ziyâd kamçısıyla vurdu ve gözü kör oldu. **Kays** b. Mekşûh el-Murâdî, Yermük günü; **Mâlik el-Eşter** en-Nehaî, Yermük günü; **el-Ahnef** b. Kays et-Temîmî, Semerkant'ta; **Ubeydullah** b. Ebî Ukayl es-Sekafî, **İbrâhîm** b. Yezîd en-Nehaî, **el-Hantef** b. es-Secf et-Temîmî, **Albâ** b. el-Heysem es-Sedûsî, Ali'nin (ra.) arkadaşı **el-Hâris** b. Abdullah el-A'ver; **Amr** b. Ma'dîkerib, Yermük günü; **Âmir** b. et-Tufeyl el-Ca'ferî, **el-Mugîre** b. Abdurrahmân b. el-Hâris b. Hişâm el-Mahzûmî, **Muslim** b. Ukbe el-Merrî –o Müsrif diye tanınır– Muâviye ile birlikteyken Sıffin'de kör oldu.

Şaşı Olanlar

el-Fâruk Ömer b. el-Hattâb rahimehullah, **Ebû Leheb** b. Abdülmuttalib, **Ebû Cehil** b. Hişâm, **Ziyâd** b. Ebîh, **Hişâm** b. Abdülmelik, **Ebân** b. Osmân b. Affân, **Ebû Huzeyfe** b. Utbe b. Rabîa, **Amr** b. Utbe b. Ebî Süfyân, **Urve** b. el-Mugîre b. Şu'be, [304] **Ebû Bekr** b. Ebî Mûsâ el-Eş'arî, **Abdullah** b. Abdurrahmân b. Semüre b. Hubeyb b. Abdüşems, **Ebû Bürde** b. Ebî Mûsâ el-Eş'arî, Şair **Adî** b. Zeyd el-İbâdî, Talha'dan sonra es-Sıddîk'a hısımlık olan **Abdurrahmân** b. Abdullah b. Ebî Rabîa el-Mahzûmî ve **Ebû Saîd** b. Ukayl b. Ebî Tâlib.

Çenesi Çıkıklar

Amr el-Eşdak b. Saîd b. el-As, **Yezîd** b. Abdülmelik, **Yezîd** b. Hişâm, **Amr** b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm ve **Muhammed** b. Hişâm.

Topal Olanlar

el-Hâris b. Ebî Şemmer el-Gassânî, **Abdullah** b. Cüd'ân et-Teymî, **Ebû Tâlib** b. Abdülmuttalib, **el-Hûfzân** el-Hâris b. Şureyk eş-Şeybânî, **Ukayl** b. Ullefe el-Mirrî, **el-Hâris** b. Va'le

eş-Şeybânî, **Utbân** b. Mâlik –Hazrec'in Avfoğullarından–,²⁹² şair **en-Nâbiğa**, Ensardan **Muâz** b. Cebel, **Abdüamr** b. Bişr b. Amr b. Mersed, Ensardan **Amr** b. el-Cemûh, **er-Rebî'** b. Mes'ûd el-Kelbî, **Ziyâd** b. Hafsa, **Abdulhamîd** b. Abdurrahmân b. Zeyd²⁹³ b. Hattâb, **Süleymân** b. Abdülmelik b. Mervân [305] ve **el-Abbâs** b. el-Mu'tasım Billah.

Köse Olanlar

el-Hâris b. [Ebî]²⁹⁴ Şemmer el-Gassânî, **el-Münzir** b. el-Münzir b. en-Nu'mân b. Mai's-Semâ el-Lahmî, Ensardan **Kays** b. Sa'd b. Ubâde, **Abdullah** b. Cüd'ân et-Teymî, **Abdullah** b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm, **İkrime** b. Ebî Cehil b. Hişâm, Kadı **Şüreyh** b. el-Hâris el-Kindî, **el-Uryân** b. el-Heysem b. el-Esved en-Nehaî, **Abdurrahmân** b. el-Hakem b. Ebi'l-Âs b. Ümeyye, **Muhammed** b. Süleymân b. Ali b. Abdullah b. Abbâs, **el-Abbâs** b. Ubeydullah b. el-Abbâs b. Muhammed ve **Ebû Mûsâ** el-Eş'arî.

Anneleri Hristiyan Olanlar

el-Hâris b. Abdullah b. Ebî Rebîa el-Mahzûmî –annesi Habeşli olup adı Sebha'dır–, **Osmân** b. Anbese b. Ebî Süfyân, **el-Abbâs** b. el-Velîd b. Abdülmelik b. Mervân, **Hâlid** b. Abdullah el-Kasrî, **Ubeydullah** b. Abdurrahmân b. Ebi'l-A'ver es-Sülemî, **Yezîd** b. Useyd es-Sülemî, **Mâlik** b. Dabb el-Kelbî, **Şakîk** b. Seleme Ebû Vâil, **Hanzala** b. Safvân el-Kelbî –bir defasında annesinin yanında cariyeleriyle birlikte kiliseye giderken [306] Hanzala'ya rastladıklarını yanında da Kelb kabilesinden bedevilerin olduğu ve bunlardan biri “Şu koca kalçalı gâvurunun hakkında gelecek bir delikanlınız yok mudur?” deyince Hanzala ona: “Ağır ol, Allah sana rahmet etsin, o aranızda bulunanlardan birinin anasıdır,” demiştir– ve **Abdullah** b. Ebî Amr b. Hafs b. el-Mugîre el-Mahzûmî.

Anneleri Habeşli Olanlar

Nadle b. Hâşim b. Abdümenâf, **Nüfeyl** b. Abdüluzzâ b. Riyâh b. Abdullah b. Karat b. Rizâh b. Adî b. Ka'b, Benî Âmir

292 Aslında “b. Avf Hazrec'ten” şeklinde olup hatadır.

293 Aslında “Abdurrahmân b. Zeyd b. Zeyd” olup tekrarlanan Zeyd hatadır.

294 Parantez arası kısmın eklenmesi gereklidir. Önceki bölüme de bakılabilir.

b. Lüey'den **Amr** b. Rebîa b. el-Hâris b. Hubeyb b. Cüzeyme, anneleri²⁹⁵ Hâşim b. Abdümenâf'ın Habeşli kölesi Suhâl'dır.

el-Hattâb b. Nüfeyl –onun annesi Hayye, Câbir b. Ebî Hubeyb el-Fehmî'nin cariyesiydi-. Anlatıldığına göre Ensardan Sâbit b. Kays b. Şemmâs, Ömer b. el-Hattâb'a: "Kara kadının çocuğu!" diye hitap ederek ayıplayınca Allah: "*Ey iman edenler bir topluluk diğeriyle alay etmesin, ola ki onlar kendilerinden daha hayırlı çıkarlar,*"²⁹⁶ ayetini indirmiştir.

- Amr** b. el-Âs b. Vâil es-Sehmî, **Ma'mer** b. Osmân et-Teymî, [307] **el-Hâris** b. Abdullah b. Ebî Rebîa el-Mahzûmî –onun annesi Sehbâ Habeşli bir Hristiyandır-, **Osmân** b. el-Huveyris b. Esed b. Abdüluzzâ b. Kusay, **Safvân** b. Ümeyye b. Halef el-Cumahî, **Hişâm** b. Ukbe b. Ebî Muayt, **Mâlik** b. Ubeydullah b. Osmân el-Emevî, **Umeyr** b. Cüd'ân et-Teymî, **Ebû Müleyke** b. Abdullah b. Cüd'ân et-Teymî, **Abdullah** b. Ebî Müleyke b. Abdullah b. Cüd'ân, **Ubeydullah** b. Abdullah b. Ebî Müleyke, **el-Muhâcir** b. Kunfûz b. Amr b. Cüd'ân, **Ubeydullah** b. Abdullah b. Ma'mer b. Osmân et-Teymî, **Musâfî** b. İyâd b. Sahr b. Ka'b et-Teymî, **Kurza** b. Abdüamr b. Nevfel, Muâviye b. Ebî Süfyân'ın eşi Ebû Fâhite bint Kurza, **es-Sebbak** b. Abdüddâr b. Kusay, **Abdullah** b. Kays b. Abdullah b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm, **Semure** b. Hubeyb b. Abdüşems, Abdüddâroğullarından **Abdullah** b. Musâfî b. Talha, Âmir b. Lüeyoğullarının kardeşi **Abdullah** b. Zem'a, Peygamber'in (sav.) kölesi **Üsâme** b. Zeyd b. Hârise, **Amr** b. Hesîs b. Lüey ve annesi Kusâme, **Abdüla'lâ** b. Abdullah b. Âmir b. Kureyz b. Rebîa b. Hubeyb b. Abdüşems, **Yezîd** b. Kubân ed-Damrî –annesi Habeşlidir-, **Kürdûs** b. es-Seffâh et-Tağlibî, **Antere** b. Şeddâd b. Muâviye el-Absî –annesi Zebîbe'dir-, **es-Süleyk** [308] b. Yesribî es-Sa'dî annesi es-Suleke'dir-, **Hufâf** b. Umeyr ve annesi Nudbe –Hufaf onunla tanınır-, **Abdullah** b. Hâzim es-Sülemî –annesi Aclâ'dır-, **Umeyr** b. el-Habbâb es-Sülemî –annesi es-Sam'âdır-, **Hemmâm** b. Mutarrif et-Tağlibî, **Ya'lâ** b. el-Velîd b. Ukbe b. Ebî Muayt şair şu beyti onun için söylemiştir:

295 Çoğul zamiriyle söylenmiştir. O kadın Nadle, Nüfeyl ve Amr'ın analarıdır. İbn Habîb'in *el-Münemmak*'ta (s. 323-324) ayrıntılı söylediği gibi.

296 Hucurât, 49/11.

*Sanki Ya'lâ'nın saçları arasında
Kıtlık zamanından kalma yellenme böcekleri vardır.
Allah'ın adıyla bir çocuk doğur
Ve ona Eflah veya Rebâh adını koy.*

Şu'be b. Hânî b. Kabîsa eş-Şeybânî, **Saîd** b. Amr el-Haraşî, **Useyd** b. İlâc es-Sekafî, Sebâiyyenin kurucusu **Abdullah** b. Sebe, şair **el-Mütelemmis** ed-Dab'î –annesine Suhme denirdi–, es-Sekûn'dan **Ziyâd** b. Avf b. Hârise b. Kuteyra –cengâverdi–, annesi Hindâbe'dir–, **Muhammed** b. Ali b. Mûsâ b. Ca'fer b. Muhammed b. Ali b. el-Hüseyn b. Ali, **Ali** b. Muhammed b. Ali b. Mûsâ, **Mûsâ** b. Muhammed b. Ali b. Mûsâ, **Ca'fer** b. İsmâîl b. Mûsâ b. Ca'fer b. Muhammed b. Ali, **Abdullah** b. Hamza b. Mûsâ b. Ca'fer b. İshâk b. Mûsâ b. Ca'fer, **İbrâhîm** b. Hasen b. Hasen, **Muhammed** ve **Ca'fer** b. İbrâhîm b. Hasen, Ukayl kabilesinden **Süleymân** b. Hasen, **Muhammed** b. Dâvûd b. Muhammed b. Süleymân Hasenî, Benü'l-Abbâs b. Ali b. Ebî Tâlib'den **Ahmed** b. el-Abbâs b. el-Hasen b. Ubeydullah, Osmân [309] b. Affân evladından **Ahmed** b. Ebî Abdilmelik b. Ebî Mervân b. Ebî Affân, **el-Abbâs** b. Muhammed b. Abdülvehhâb b. İbrâhîm el-İmâm, **el-Abbâs** b. el-Mu'tasım, **Muhammed** b. Abdullah b. İshâk el-Mehdî –lakabı Neffâta'dır–, Hibetullah b. İbrâhîm b. el-Mehdî'nin bir **oğlu** –annesine Rummâr'dır–, **Ahmed** b. Muhammed b. Sâlih el-Mahzûmî, **el-Ahnesî** ki o, ... el-Erkam ve o dır.²⁹⁷

İslam'ın İlga ve Tadil Ettikleri

Cahiliye Devrinde Ortaya Konan ve İslam'ın Bir Kısımını Bırakıp Bir Kısımını İptal Ettiği Âdetler

Bunlardan biri onlar üç talakla boşuyorlardı. Adam karısına: Sen bir kere boşsun dediğinde geri almaya en layık kendisi oluyordu. Eğer iki kere boşarsa yine aynı durum geçerliydi. Eğer üç kere boşarsa geri alma hakkı kalmıyordu. el-A'sâ bir kadınla evlenmişti. Kadının yakınları kadını ondan soğuttular ve boşamazsa kendisini dövmekle tehdit ettiler o da şöyle dedi:²⁹⁸

297 Buralar aslında boştur. Hamişte "ulaştı" kelimesi vardır.

298 Şiir el-A'sâ'nın divanında mevcuttur. Geb Memorial neşri rakam (41), s. 183.

- Ey komşu! Ayrıl sen artık boşsun
İnsanların işleri böyledir biri sabah gider biri gece.*
[310] *Kendisine talakı tekrarla dediler o da:
Ayrıl zira ayrılık sopadan daha iyidir
Yoksa başına inip kalkar.
Talakı üçle dediler o da:
Ayrı ol namusunu koruyarak ve kınanmadan
Ve bizden yana hem sevilen hem de seven olarak*

Eşini ilk boşayan İbrahim oğlu İsmail'dir (sa). Kadını ya babasından, ya kardeşinden, ya amcasından ya da amca oğullarının birinden isterlerdi. Herkes dengine talip olur veya mehrinden dolayı biri diğerinin daha az dengi olabilirdi. Soyu karışık biri kendi gibi soyu karışık birine gider, o da yine soyu karışık bir kadınla onu evlendirirdi. Kız istemeye gelen: "Sabahınız hayrola," ve sonra: "Biz size denk ve eşitiz, evliliğe izin verirseniz hem bizim hem de sizin arzunuza uygun düşer. Size dünür olmaktan memnun oluruz. Yok, eğer bildiğimiz bir sebepten reddederseniz, mazur görerek geri döneriz," derdi. Kız isteyen yakın akrabadan veya kavminden ise babası veya kardeşi kızı erkek tarafına götürünce şöyle derdi: "Bolluk içinde olasın, erkek doğurasın, kız değil. Allah senden bol
[311] zürriyet, güç ve kuvvet versin. İyi huylu ol ve kocana hürmet et. Süsün su olsun." Eğer kız yabancıyla evlenirse "Kolay olmasın, erkek doğurmayasın, zira sen yabancıları yakınlaştıracak, düşman doğuracaksın, huyunu güzelleştir, akrabalarına sevimli ol, zira onların gözü kulağı üzerinde olacak. Süsün su olsun," diyerek temennide bulunurlardı.

Hac ve umre yaparlar, Kâbe'yi bir hafta tavaf ederler, Hacerü'l-ved'e dokunurlar, Safâ ve Merve arasında sa'y ederlerdi. Safâ'da İsâf ve Merve'de Nâile putları vardı. Bunlar Cürhüm kabilesinden olup İsâf Nâile ile Kâbe'de günah işlediğinden taş a çevrilmişler ve ibret olsun diye Safâ ve Merve'ye konmuşlardı. Daha sonra bunlara tapınılır oldu. Ebû Tâlib dedi ki:

*İki Merve'den Safâ'ya yapılan şavtlar ki
Esnasında ne bir suret ne de kibirlenme vardır.*

Telbiye yaparlardı fakat bazıları telbiyede şirk koşardı İsâf'a tapan Kureyş²⁹⁹ şöyle derdi: "Lebbeyk Allah'ım lebbeyk, lebbeyk Senin ortağın yoktur ancak Sana ait olan bir ortak hariç, hem ona hem de sahip olduğuna sahipsin." Daha sonra her kabilenin kendi telbiyesi olmuştur. Uzzâ'ya tapanlar: "Buyur Allah'ım buyur, buyur bizi Sana sevdirenle itaat altında yız." Lât'a tapanların telbiyesi şöyleydi: "Buyur Allah'ım bu- [312] buyur, Beytimiz bize yeter, o ne terk edilmiş ne de köhnemiştir. Sadece temiz topraktır ve insanları yaratılmışların salihlerindendir."

Cihâr'a tapanların telbiyesi şöyle idi: "Buyur Allah'ım buyur, günahlarımızı boş çıkar ve bizi en aydınlık yola ulaştır. Cihâr ile bizi bereketlendir ve uzun ömür ver." Süvâ'a tapanların telbiyesi şöyle idi: "Buyur Allah'ım buyur, Sana döndük, Süvâ' adına senden istedik." Şums'a tapanların telbiyesi: "Buyur Allah'ım buyur, ne arkada bıraktığımız gündüzümüzden ne karanlığından, ne sıcakından, ne de soğuşundan hiçbir şeyden çekinip zarar görmeden iyiliği sürekli olan rabbe hac için geldik," şeklindeydi. Muharrak'a tapanların telbiyesi: "Buyur Allah'ım buyur, gerçek bir hac ve kulluk ve kölelik için buyur." Vedd'e tapanların telbiyesi: "Buyur Allah'ım buyur, sana özür beyanı için buyur." Zülhalasa'ya tapanların telbiyesi: "Buyur Allah'ım buyur, Sana en sevimli olan şeyle buyur." Muntabık'a [313] tapanların telbiyesi: "Buyur Allah'ım buyur."

Akk kabilesi Mekke'ye varıncı iki zenci köleyi önden gönderiyorlardı. Köleler deve üstünde elbiselerinden soyulmuş olarak gidiyor ve sadece "Biz Akk'ın kargalarıyız," diyorlardı. Onlar böyle dedikçe arkalarındaki Akklılar: "Akklılar, Yemenli kulların, güçlü ve hızlı develer üzerinde yeniden haccetmek için sana geliyor," diye bağıryorlardı.

Menât'a tapanların telbiyesi: "Buyur Allah'ım buyur, Bekr emrinde olmasaydı insanlar Sana ibadet edip Seni terk edeceklerdi. Hâlâ bir topluluk Sana hac için gelmekte, bizler on-

299 el-Kelbî, *Kitâbu'l-Esnâm*, s. 7: "Nizâr telbiye getirdiğinde şöyle diyordu," diyerek bu telbiyeyi zikretmiştir.

ların uzaklığına rağmen Sana yakınız.” es-Saïde’ye tapanların telbiyesi: “Buyur Allah’ım buyur, biz bir şeyler istemek veya kazanç elde etmek için gelmedik, sadece temiz niyetle geldik.”

- [314] Ya’ûk’a tapanların telbiyesi: “Buyur Allah’ım buyur, bize şerri kötü, hayrı iyi göster. Bizi kibirlendirme ki sapmaya-lım, bizi bir hatayla rezil etme.” Yağûs’a tapanların telbiyesi: “Buyur Allah’ım buyur, Sendekini bize sevdird. Senin kulunuz ve Sana geldik.” Nesr’e tapanların telbiyesi: “Buyur Allah’ım buyur, biz kullanız. Hazır ve nazırız, Sen övülen rabbimizsin, Sen bize mülkümüzü ve avımızı geri ver.” Züllüba’ya tapanlar: “Buyur Allah’ım buyur, ey Rabbimiz Mudar’ı bizden uzaklaş-tır ve yolu bize salim eyle, Sen onları koruyacak durumda-sın, Hecerlilerden bizi muhafaza eyle.” Merhab’a tapanların telbiyesi: “Buyur Allah’ım buyur, buyur Senin huzurundayız, buyur bizi kendine sevdird.” Züreyh’e tapanların telbiyesi: “Bu-yur Allah’ım buyur, buyur, hepimiz nankörüz, hepimiz nimeti inkârdayız, fırsat kollayan her canlıya karşı bize kefil ol.” Zül-keffeyn’e tapanların telbiyesi: “Buyur Allah’ım buyur, buyur Cürhüm kullanırdır. Diğerleri kıymetli olsa da biz hane halkı-
[315] yız, onlara karşı biz Senin dostluğuna daha layığız.” Hübel’e tapanların telbiyesi: “Buyur Allah’ım buyur, biz özüz, bizi mız-rak ucuna haram ettin, insanlar bizim başarımızı kıskanır.”

Bu putların hepsi Arap topraklarındaydı. Allah (ondan başka ilah yoktur) ile birlikte bunlara da ibadet edilirdi. Uzzâ, hurmalık bir yerde putların da bulunduğu bir ağaçtı. Gatafân ona tapardı. Hizmetkârları Sırma b. Mürreoğullarındandı. Kureyş bu puta hürmet ederdi. Ganî ve Bâhile de Gatafân ile birlikte bu puta taparlardı. Resulullah (sav.) Hâlid b. el-Velîd’i gönderdi, o da ağacı kesip evi yıktı ve putları parçaladı.

Lât, Tâif’teydi. Sakîf’e ait olup bir kaya üzerindeydi. Kâbe’ye benzeterek üzerini örterlerdi. Örtüsüyle birlikte hicabet hiz-meti vardı. Bulunduğu vadiyi³⁰⁰ kutsal sayarlardı. Resulullah (sav.), Ebû Süfyân b. Harb ve Mugîre b. Şu’be’yi göndererek

300 Bu vadinin İslam’dan sonra kutsal sayılması ve Nebî’nin (sav.) onlara ha-ber göndermesi konusunda bkz. Ebû Ubeyd, *Kitâbu’l-Emvâl*, s. 506 ya da *Mecmûatu’l-Vesâiki’s-Siyâsiyye*, s. 181.

orayı yıktırdı. Hizmetini Sakîf'ten Yesâr b. Mâlikoğullarından Ebü'l-Âs ailesi görmekteydi. Cihâr, Ukâz'da olup Hevâzin'e aitti. Hizmetkârı Hristiyan olan Avf ailesiydi. Mehârib de yine oradaydı. Athal Dağının eteğindeydi.

Süvâ, Na'mân'da idi. Kinâneoğulları, Hüzeyl, Müzeyne, Amr [316] b. Kays b. Aylân ona tapardı. Hizmetkârı Hüzeyl'den Sâhileoğulları idi. Şums, Temîmoğullarının idi. Onun için bir ev inşa edilmişti. Bunvadoğullarının hepsi: Dabbe, Temîm, Adî, Akl ve Sevr ona tapıyordu. Hizmetkârı Evs b. Muhâşin b. Muâviye b. Şüreyf b. Cerve b. Üseyyid b. Amr b. Temîmoğullarından idi. Bu putu Hind b. Ebî Hâle ve Safvân b. Üseyyid b. el-Halâhil b. Evs b. Muhâşin parçalamışlardır.

Vedd, Benî Vebra'nın idi. Mekânı Dûmetü'l-Cendel idi. Hizmetkârı Kelb'den el-Ferâfisa b. el-Ahvasoğulları idi. Fels, Necid'de olup ona Tay kabilesi tapardı. Feyd'e yakın idi ve hizmetkârı Bûlânoğullarıydı. Ensar ve Ezd Şenûe ve Ezd'in başka kolları Menât'a tapıyordu. Mekânı Seyfulbahr idi ve hizmetkârı Ezd'den el-Gatârîf idi. Sa'du Hüzeym ve Benî Vebra hariç Kudâa'nın diğer kolları es-Saîde ve Menât'a tapıyorlardı. Ezd de es-Saîde'ye tapıyordu. Hizmetkârı Aclânoğulları olup mekânı Uhud'da idi. Zülhalasa bir evde idi ve ona Becîle, Has'am, el-Hâ- [317] ris b. Ka'b, Cerm, Zebîd, el-Gavs b. Mürr b. Edd, Hilâl b. Âmiroğulları tapıyordu, bu sonuncular onun hizmetkârı idiler. Mekke ile Yemen arasında Mekke'den dört merhale uzakta el-Ablâ denilen yerdeydi. Duyduğuma göre orası şimdi çamaşırhane imiş.

Yağûs bütün Mezhic'in putu idi. En'um'da bulunmaktaydı. Gutayf onun için Murâd ile savaştı ve sonunda onu Nocrân'a kaçırarak el-Hâris b. Ka'boğullarından Dabâb'ın kolu Nâroğullarının yurduna koydular ve etrafında toplandılar. Ya'ûk Hemedan ve Hûlân'a ait olup Erhab'da idi. Nesr, Himyer'in idi. Onlar ona tapıyor ve yüce kabul ediyordu. Yemen kralının sarayı olan Gumdân'da idi. Züllüba, Muşakkar'da Abdülkays'ın putu idi. Kendilerinden Âmiroğulları onun hizmetkârı idi.

Muharrak, Selmân'da Bekr b. Vâil ve Rabîa'nın geri kalanının putu idi. Rabîa'nın her bir kolunun bulunduğu yere bu

putun yavruları konmuştu. Anze'de **Belec** b. el-Muharrak, Umeyra ve Gufeyle'de **Amr** b. el-Muharrak var idi. Hizmetkârı [318] Uceyl'den el-Esved ailesi idi. Züreyh Hadramevt tarafında Yemen'e bağlı Nuceyr'de olup Kinde'nin putuydu. Merhab Hadramevt'in putu olup hizmetkârı Zû Merhab idi ve adını puttan almıştı.

Muntabık; Sülef, Akk ve el-Eş'ar'ın putu idi. Bakırdan yapılmış olup içinden seslenildiğinde benzersiz bir ses çıkarırdı. Parçalandığında içinden bir kılıç çıktı, kılıcı Resulullah (sav.) kendine ayırarak "Mihzem" adını verdi.

İsâf ve Nâile, Kureyş ile el-Ehâbîş kabilesine aitti. Hübel, Bekiroğulları, Mâlik, Melkân ve Kinâne'nin geri kalanının idi. Kureyş Kinâne'nin, Kinâne de Kureyş'in putuna tapardı. Araplar üzerinde müttefik oldukları putların etrafında senede bir kez toplanırlardı. Ayrıca her bir kolun sorumlu olduğu ve yanından ayırmadığı eşya vardı.

Zülkeffeyn, Huzâa ve Devs'in putuydu. Onu Amr b. Hume-me ed-Devsî parçaladığında şöyle dedi: "Ey Zülkeffeyn! Ben senin evladından değilim, bizim doğumumuz senin doğumundan öncedir." Bu sayılanlar Arapların putlarındandır ki [319] hacdan sonra onlara uğrarlardı. Onlara uğramadan evlerine geçmezlerdi. Onları yüceltirler, onlara yakın dururlar ve taparlardı.

Araplar Arafat'ta vakfe yaparlar, güneş henüz canlıyken oradan ayrılıp Müzdelife'ye gelirlerdi. Kureyşliler ne Arafat'ta vakfe yapar ne de Müzdelife'ye çıkardı. "Harem bölgesine gösterdiğimiz saygıyı dışına göstermeyiz," derlerdi. Kusay, Harem bölgesini gösteren yeri işaretlemişti. Arafat'a çıkanlar Müzdelife'ye geldiklerini anlamaları için üzerinde kandil yakılırdı. Allah burayı sınır olarak bıraktı.³⁰¹ Bu sınırlarda vakfe yapılmasını emretti. el-Âmirî Cahiliye döneminde yaptıkları vakfeyi şöyle tanımlar:

Kureyş'in haccettiğinin adına yemin ederim

Ve İlâl'i ziyaret edenlerin vakfe yaptığı yerin adına.

Araplar burada hediyeler sunarlar ve taş atarlardı. Haram aylara hürmet edip onları Tay ve Has'am dışındakiler haram sayardı bu ikisi bu ayları haram kabul etmezdi.

Cenabetten dolayı yıkanırılar ve ölülerini de yıkarlardı. el-Efveh el-Evdî şöyle demiştir: [320]

*Beni teselli ediniz zira ölüme yakınım
Ne söylediklerim ne de sakınma ayrılıktan beni kurtarır.
Sevabım da beni kurtaramaz
Kemiklerim çıkıp bakışım sabitlendiğinde.
Ve geldiklerinde beni yıkamak için soğuk suyla
Öyle bir yıkanma ki ardında yine toz toprak var
Elbisesini üzerine toplayın ve feryat edin
Zira kös çalmış ve kafil hareket etmiştir
Gayretleriyle gömüleceği bir çukura
Ki orası hakkın evidir yünden veya kıldan değil
Üzerine toprak örtün ıslak ya da kuru
Bura hariç her şey imtihandadır.*

Araplar ölülerini kefenlerlerdi ve üzerine namaz kılarlardı. Cenaze bir sedyeye yatırılır yakını ayağa kalkıp bütün iyiliklerini sayar ve kendisini överek "Allah'ın rahmeti üzerine olsun," der ve sonra defnedilirdi. Yüce Allah şöyle demiştir: "Onlar için dua et, zira senin onlara duan onlar için bir [321] sükûnettir."³⁰² Yaratılmışların namazı duadır. Bundan dolayı hadiste: "Davet edilen icabet etsin, oruçlu değilse yesin, oruçlu ise (salat) etsin," dua etsin manasınadır. el-A'sâ şöyle demiştir:

*Dolaştırdı kızıl şarabı sahibi
Ortaya çıkardı onu mühürlü olarak
Koydu testiye rüzgâra karşı
Dökülüp dağılmasın diye de dua etti.
Yine o şöyle demiştir:
Yolculuk vakti yaklaşmışken diyor kızım
Rabbim babamı koru dert ve acıdan
Bana ettiğin dua sana da olsun sığın uykuya
Zira insanın uykuya ihtiyacı var*

Cahiliye'de Kelb kabilesinden bir adam babasına şöyle dedi:

*Ey Amr! Eğer sen ölür de ben sağ kalırsam
Sana çokça dua ederim
Malımın yarısını Selmâ'nın oğluna veririm
Yaşadığım sürece ölümümde de*

[322] Biri bir recezde kefen hakkında şöyle demiş:

*Tübbâ' da Zû Yezen de helak oldu
Zû Nüvâs da Zû Ceden de
Biriktirip topladıklarından hepsinin nasibi
Bir parça misk ve gasl ve kefen.*

Arapların çoğu dirilişe inanıyordu. Bu konuda el-A'sâ şöyle diyor:

*Yaptığı bir kilisede haç çıkarıp suret yapan bir rahip
Allah'a dua ederken bazen secde bazen de niyaz etmesi
Ölülerin üzerlerinden toprağı atarak kalktıkları
Hesap gününde ondan daha müttaki değildir.*

Onlar hesaba inanıyorlardı. Cahiliye şairi el-Ahnes b. Şihâb et-Teymî şöyle demiştir:

*Savunma yaptığı gün hasmı seyrettim
Ve ondan savaşma yöntemi aldım*

[323] *Öğrendim ki Allah kulunu mükâfatlandırarak
Hesap gününde en güzel amellerine karşılık.*

Biri ölünce bindiği hayvanı kabri başına getirirler, üzerine örttükleri bezle başını sardıktan sonra ayağını çapraz bağlarlar, ölünceye kadar yem ve su vermezlerdi ki kabrinden çıkınca ona binsin diye ve "Böyle yapılmazsa kıyamet günü yaya haşrolur," derlerdi. Böyle yapılan deveye "beliyye" adı verilirdi. Ebû Zeyd et-Tâî matem tutan kadınları bu develere benzeterek şöyle demiştir:

*Onlar sahibinin matemini tutan beliyye develeri gibi başları sarıdır
Kendilerini sam yeline vermiş gibidirler.*

Cureybe b. Üşeym el-Fak'asî şöyle demiştir:

Ey Sa'd! Eğer ölürsem

Sana vasiyetimdir, vasiyette bulunan yakındır

Babanı haşırda ayaklarını sürüyen bir yaya olarak bırakma

Elleri ve ayakları üzerine sürünerek giden

Sağlam bir deveye bindir babanı

Yanlış yapmaktan sakın zira o en doğru olandır

Biriktirdiğim mülkten bir deve beni taşısın

[324]

Felaket günü haydi binin dendiğinde binebileceğim

Amr b. Zeyd el-Kelbî oğluna şu vasiyette bulunarak demiştir:

Yavrum! Beni kabirde bıraktığında

Semerli bir binekle beni donat

Dirilişte binmem için haydi binin dendiğinde

Haşır sahibine binitli gitmek için birlikte

Bir hayvana binememiş olup

İtilip düşenler insanlar arasında.

Kızlara, kadınlara ve çocuklara mirastan bir şey bırakmazlardı. Sadece at sırtında savaşıp ganimet elde edebilenleri mirasçı yaparlardı. Cahiliye'de kızları mirasçı yapıp kızına bir oğluna iki pay veren ilk kişi Zülmucâsîd el-Yeşkürî'dir. O Âmir b. Cüşem b. Hubeyb'dir. Miras ayeti inmeden önce Ensardan Hatmeoğullarından Evs b. Sâbit denen biri ölmüş ve muhtaç durumda dört kız bırakmıştır. Amca oğulları bütün malını alınca Evs'in hanımı Nebî'ye (sav.) gelip: "Ey Allah'ın resulü! Evs b. Sâbit vefat etti ve geride iyi bir mal bıraktı; ancak amca oğulları Katâde ve Arfata gelip bütün malı aldılar, kızlarına bir şey vermediler. Kızlar benim bakımında, ne yiyecek ve içecek bir şeyleri ne de benim elimde onlara yeter bir şey var," dedi. [325] O da (sav.) şöyle dedi: "Evine dön bakalım Allah onlar (kızlar) hakkında ne buyuracak." Bunun üzerine Allah azze ve celle: "Erkeklerle ana-baba ve akrabalarının bıraktıklarından bir nasip, kadınlara da ana-baba ve akrabalarının bıraktıklarından bir nasip vardır,"³⁰³ ayetini indirdi, fakat miktarını belirtmedi. Peygamber (sav.) Katâde ve Arfata'ya haber gönderip malı dağıtmamalarını, Evs'in kızlarının payı olduğu hükmünün indiğini ve miktarını ne kadar olduğunu beklediğini söyledi. Son-

ra miras ayeti: “Allah evladınız hakkında şunu tavsiye ediyor ki erkeğe iki kızın payı verilir,”³⁰⁴ indi. Resulullah kızlara üçte iki, kadına da sekizde bir pay verdi.

Araplar kızlarını, analarını, kız kardeşlerini, hala ve teyzelerini nikâhlanmazlardı. Fakat babalarının eşlerini alırlardı ki bu yaptıkları en çirkin işti. Babasının eşine vâris olana “ed-dayzen” denirdi. Evs b. Hacer şöyle demiştir:

*Cengâverlik sizde hoş karşılanmayan bir şey değildir
Hepiniz babasının dayzenidir.*

- [326] Biri öldüğünde en büyük oğlu elbisesini babasının hanımının üzerine bırakır ve nikâhına vâris olurdu. Eğer o kadına ihtiyacı yoksa kardeşlerden biri o kadınla yeni bir mehirle evlenirdi. İslam gelince babalarının hanımlarıyla evli birçok erkeği ayırmıştır. **Manzûr** b. Zebbân b. Seyyâr b. Amr el-Fezârî bunlardan biridir. Müleyke bint Hârice b. Sinân el-Merrî bunun nikâhındaydı. Babası öldükten sonra kadına vâris olmuş ve ondan Havle bint Manzûr doğmuştu. Onunla da el-Hasan b. Ali (ra.) evlenmişti. Hasan’dan sonra Abdullah b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm onunla evlendi. Şu şiir Manzûr’a aittir:

*Bugün artık zamanın yaptığına aldırmiyorum
Müleyke’yi ve şarabı kaybettikten sonra.*

O ikisini Ömer b. el-Hattâb (ra.) ayırmıştı. **Temîm** b. Übey b. Mukbil de onlardandır. Babasının eşi Dehmâ onun nikâhındaydı. İslam onları ayırdı. O şöyle demişti:

*Dinden önce Cahiliye’de Dehmâ’dan
Nasibini alan âşık taşlanır mı?*

- Muhassin** b. Ebî Kays b. el-Eslet babasının karısı Hatmeoğullarından Kübeyşe bint Ma’n üzerine elbisesini bırakmış ve nikâhına vâris olmuştu. Sonra onu terketti. Ne yanına varıyor ne de ihtiyaçlarını karşılıyordu. O da Resulullah’a (sav.) gelip durumunu bildirerek “Beni terk etti. Ne nafakamı veriyor ne de bırakıyor ki aileme döneyim,” dedi. Resulullah (sav.): “Evine dön, hakkında Allah bir şey bildirirse haber veririm,”
- [327]

dedi ve Allah azze ve celle: *"Geçmiştekiler hariç babalarını-
zın nikâhladığı kadınları nikâhlamayın,"*³⁰⁵ ayetini indirdi. Resulullah adama emir verdi ve o da kadını serbest bıraktı. Hz. Peygamber'e bazı kadınlar gelerek Kübeyşe ile Muhassin arasında geçen olaya benzer durumlardan bahsettiler. Onların nikâhına eşlerinin oğullarından başkaları vâris olmuştu. Mirasçılar babalarının malına vâris oldukları gibi kadınların nikâhına da vâris oluyorlardı. Allah: *"Ey iman edenler! Zorla kadınlara vâris olmanız size helal değildir. Onları sıkıştırma-
yın,"*³⁰⁶ ayetini indirince onları serbest bıraktılar.

Araplar iki kız kardeşi bir nikâhta bulundururdu. **Ebû Uhayha** Saîd b. el-Âs b. Ümeyye, el-Mugîre b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm'un kızları Safiyye ile Hind'i nikâhına almıştı. **Kusay** -o Sakîf b. Münebbih'tir-, Âmir b. ez-Zarb'in kızları Âmine ile Zeyneb'i nikâhında toplamıştı. Benî Teymüllât b. Sa'lebe b. Ukâbe'nin kardeşi **Hinnâm** b. Seleme el-Âişî iki kız kardeşi nikâhında tutmuştu.

Hırsızın sağ elini kesiyor ve yol keseni çarmıha geriyorlardı. en-Nu'mân b. el-Münzir, Temîm'e bağlı Abdumenâf b. Dâri- [328] moğullarından birini, yol kestiği için çarmıha germişti.

Kureyş, Cahiliye'de hırsızlıktan dolayı birçok kişinin elini kesmiştir. **Vabisa** b. Hâlid b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm Cahiliye'de hırsızlık yaptığı için eli kesilenlerdendir. Hişâm dedi ki: **Avf** b. Ubeyd b. Ömer b. Mahzûm'un da eli kesildi. Daha sonra tekrar kesildi, yine hırsızlık yapınca ölünceye kadar recmedildi. **el-Hayâr** b. Adî b. Nevfel b. Abdümenâf'ın eli kesildi. **Abdullah** b. Osmân b. Amr b. Ka'b b. Sa'd b. Teym'in deve çaldığı için eli kesildi. **Mudrik** b. Avf b. Ubeyd b. Ömer b. Mahzûm, **Müleyh** b. Şüreyh b. el-Hâris b. Esed ve **Mikyes** b. Kays b. Adî es-Sehmî Cahiliye'de bu ikisi Kâbe'nin süs eşyalarını çaldıkları için elleri kesildi. Konuyla ilgili olarak Mâlik b. Umeyle b. es-Sebbâk b. Abdüddâr, Müleyh'in amcazadesi olan Humeyd b. Züheyr'e hitaben şu şiiri söylemiştir:

305 Nisâ, 4/22.

306 Nisâ, 4/19.

*Humeyd doğmamış olmayı temenni etti
Müleyh'in parmakları koptuğu gecelerde
Kendi elinin de kolundan ayrıldığı gecelerde
Kendisine teslim olmak isteyen boynuzu yaklaşılamaz oldu.*

Şu şiiri de "Dirvâs" diye hitap edilen Mudrik b. Avf için söylemiştir:

*Mahzûm'un Dirvâs'ını yerde yatar bıraktık
Tırnak ve parmaklarının yaptığından dolayı
Yırtıcı hayvanlar için daha azaldı
Azasından ve mafsallarından kanlar akarken*

- [329] Araplar başka milletlerden farklı olarak şu on şeyi yapmaktaydılar. Bu on şeyin beşi başla ilgiliydi. Bunlar: ağız çalkalamak, burna su vermek, dişleri temizlemek, saç taramak ve bıyıkları kısaltmak. Diğer beşi de bedendeydi. Bunlar: sünet olmak, etek tıraşı olmak, koltuk altlarını temizlemek, tırnak kesmek, taharet almak. Bunlar Araplara özgü olup diğer milletlerde yoktu. en-Nâbiğa el-Ca'dî şöyle demiştir:

*Ey Ka'b! Senin Kilâb ile bir alakan var mı?
Zira soy devam edicidir
Bilir misin sizler
Bıyıklarını kısaltan bir kavimsiniz.*

en-Nâbiğa ez-Zubyânî misvağı şöyle anmaktadır:

*Güvercinin ön kanadı gibi simsiyah dudakları
Sürmeyle beyazlatılmış bembeyaz dişlerini ortaya koyuyor.*

Tarafe taranma hakkında şunu söylemiştir:

*Parlak beyaz ve sert bir nesneyle
Eğildi saçımı taramak isteyerek*

Araplar sözlerinde durur ve ölmüş hayvan eti yemezlerdi. Cahiliye şairi Hârise b. Evs el-Kelbî şöyle demiştir:

*Yaşadığım sürece ölü hayvan yemem
Aç yaşasam bile
Toprak bedenimi örtünceye kadar da
Verdiğim sözü bozmam*

- [330] Allah İslam'ı gönderdiğinde Furât b. Hayyân el-İclî Peygamber'e (sav.) gelip ona verilen sözler hakkında soru sordu.

Peygamber de: “İslam onları daha da vurguladı,” dedi ve Allah Peygamber’e şu ayeti indirdi: “Sözlerinizi yerine getiriniz.”³⁰⁷

İslam’ın iptal ettiği bazı Cahiliye âdetleri şunlardır: babaların eşleriyle evlenmek, iki kız kardeşi (bir arada) almak ve mirasçının mala vâris olduğu gibi velisinin karısına da vâris olması, mirası ölünün çocuklarına değil de aileden olmayanlara vermek, erkek çocukları vâris kılıp kızları mahrum bırakmak, devesini ölünün kabrine vakfetmek, bahîra (putlara adanmış kulağı yarık deve), sâibe (putlara adandığı için dokunulmayan deve), vasîle (erkek ve dişi ikiz doğuran deve), hâm (üzerine binilmeyen, tüyü kırılmayan deve), fal oklarıyla kismet çekmek ve kumar oynamak.

Bahîra, sâibe, vasîle ve hâm’ın yasaklanmasının sebebi göçebeler putlara et, yerleşikler ise ekinlerden hediye ederlerdi. Örneğin bir deve beş batın yavru verdiğinde beşinci batın erkek değilse kulağını yarıp bahîra adını verirlerdi. Bazen bunların sayısı çok olur, tüyleri kırpılmaz, eğer binilir veya üzerine bir şey yüklenirse kesilmezdi. Sütünü de erkekler içer, kadınlar içemezdi. Sâibe ise kişinin putlara malından hayvan ya da insanı adamasıdır. Bu durumda hayvan kutsal oluyor, ürünlerini kadınlar değil erkekler kullanabiliyordu.

Vasîle, bir koyun yedi batın doğurursa yedincisi erkek ise ^[331] kesiyorlar, dişi ise koyunlar arasına salıveriyorlardı. Eğer bu batında bir dişi bir erkek doğmuş ise dişi kardeşine kavuştu deyip her ikisini kutsal sayıyorlardı. Ürünleri ve dişinin sütü erkeklerle serbestti kadınlara değil. Dediler ki: “*Şu hayvanların karınlarında olanlar yalnız erkeklerimize aittir, kadınlarımıza ise haram kılınmıştır. Şayet (yavru) ölü doğarsa o zaman (kadın erkek) hepsi onda ortaktır,*”³⁰⁸ ayeti buna işaret etmektedir.

Hâm, hamile bırakan bir hayvan yavrularının yavrularını görürse onların dedesi oluyordu. Bu durumda “Bu artık sırtını korudu, salıveriniz,” diyorlar, kendisine yük yüklenmiyor

307 Mâide, 5/1.

308 En’âm, 6/139.

ve binilmiyordu, su ve otlakta serbest bırakılıyordu. Öldüğünde putlara bağışlıyorlar, etini erkek ve kadınlar yiyebiliyordu.

Yerleşik hayatı olup ziraatla uğraşanlar ekin ekip, ağaç diktiklerinde ortaya bir çizgi çekip ikiye ayırıyorlar ve “Çizgiden aşağısı putlar içindir, yarattığı da Allah’a adanmıştır,” diyorlardı. Allah’a adadıklarından bir şey putlara adadıkları tarafa düşerse olduğu gibi kabul edip bir şey yapmıyorlar, aksine putlar için olan ürünlerden Allah’a adadıkları kısma düşen olursa onu yerine iade ediyorlardı. Putlara ayrılan kısma su salıyorlar ve su Allah’a adadıkları yere taşarsa suyun önünü [332] kesiyorlardı. Aksine Allah’a adanan kısma akan su putlara ayrılan kısma taşarsa “Bırakın o ona muhtaçtır,” diyorlardı. Bunun üzerine Allah: *“Allah’ın yarattığı ekinlerle hayvanlardan Allah’a pay ayırıp zanlarınca ‘Bu Allah’a, bu da ortaklarımıza (putlarımıza),’ dediler. Ortakları için ayrılan Allah’a ulaşmıyor, fakat Allah için ayrılan ortaklarına ulaşıyor! Ne kötü hüküm veriyorlar?”*³⁰⁹ ayetini indirmiştir.

Ezlâm; Arapların aralarında mudârae, nikâh veya herhangi bir durum ortaya çıktığında gerçekleşmesini isteyip kararsız kaldıklarında ve ne yapacaklarını bilemediklerinde üzerinde “yap”-“yapma”, “evet”-“hayır”, “iyi”-“kötü”, “yavaş”-“hızlı” yazılı oklardan alırlardı.

Mudârae beyaz ok çıkması durumudur. Bu durumda okları karıştırıp çekim tekrarlanırdı. Oku çıkan haklı sayılırdı. Kalmak ve gitmek için iki ok olurdu. Puta hizmet edenlere gelirler ve hizmetkâr: “Allah’ım! Hangisi hayırlı ise falancaya onu çıkar,” derdi ve fal baktıran sonuca razı olurdu. Birinin nesebinden şüphelenirlerse okları kararlardı. Oklarda “nesebi sarıh”, “eklenmiş” yazılıydı. Sarıh çıkan evlatlık edinilmiş olsa da o kişiye nispet ederler, aksi çıkarsa o kişinin sulbünden olsa bile saymazlardı. Bunlara istiskâm okları denirdi.

[333] Meysir; bir topluluk bir deve alarak keser ve bunu on parçaya ayırırdı. İki kürek kemiğinden her biri bir parça, göğsü bir parça, ön kollarının her biri bir parça, kürek üstü omuz

bir parça, sırt; hörgüçten kuyruk sokumuna kadar bir parça, sağrısı bir parça, uylukları iki parçadır. Parçalama tam olsun diye böğrünün etleri, hörgücü, boynu ve karnı parçalara dağıtılırdı. Başı ve ayakları kasaba bırakılırdı. Paylaşmaya uygun olmayan bir kemik kalırsa o da kasaba bırakılırdı. Paylaşımçı-lardan biri bu fazla parçayı alırsa kınanırdı. Fazla kalan parça-ya reym denirdi. Şair şöyle demiştir:

*Sizler kasabın nasıl taksim edeceğini şaşırdığı reym kemiği gibi-
siniz.*

Paya *bed'*, meysire katılanlara *eyşâr* denir ki eşraftan olur-lardı. Sonra *hurde* dedikleri kutsal sayılan bir adam getirilir, bu adam hayatta parasını vererek et yememiştir. Sonra on bir ok getirilir. Oklardan yedisi kazandığında nasip sahibi olur-du. Ok sahipleri kaybettiklerinde kazandıkları kadar borçla-nırlar. Dört okun payı yoktur, sadece ağırlık yaparlar ve ka-zanıldığında pay almaz, kaybettiklerinde borçlanmazlar. Pay [334] sahibi okların ilki "fezz"dir ve üzerinde bir çentik bulunur. Bu ok çıkarsa sahibi bir pay alır, kaybederse payın değeri kadar borçlanır. Sonraki ok "tev'em"dir; kazanırsa iki payı olur, kay-bederse iki pay bedeli borçlanır. Üçüncü ok "darîb"dir; kaza-nırsa üç pay alır, kaybederse üç pay borçlanır. Dördüncü ok "hils"tir; kazanırsa dört pay alır, kaybederse dört pay borçla-nır. Beşinci ok "nâfis"dir; kazanırsa beş pay alır, kaybederse beş pay borçlanırdı. Altıncı ok "müsbil"dir; kazandığında ve kaybettiğinde altı payı vardır. Yedinci ok "mu'alla"dır; kaza-nırdığında ve kaybettiğinde yedi payı vardır. Ağırlık yapan dört okun adları "sefîh", "menîh", "muda'af" ve "musaddar"dır. Bütün oklar getirilir ve her bir kişi yedi oktan hangisini çektiği-ni belirtir. Katılanlar yediden az veya çok olamaz. Bir iki kişi eksik olurlarsa kalan okları da almak isterlerse içlerinden biri iki ok alır, oklar kazanırsa iki pay, kaybederse iki pay borç-lanırdı. Bu duruma "tetmîm" denirdi. en-Nâbiğa ez-Zubyânî şöyle demiştir:

*Ben oyun arkadaşlarımdan eksikliğini gideriyor ve
Onlara iki pay olarak katılıp sayılarını tamamliyorum.*

[335] Bir bölük ok alınır, *ribâbe* denen bir deri parçasına sarılır, sonra *hurdenin* sağ eli bir bez parçasıyla sarılır ki herhangi birinin arzusuna uygun oku hissedip çıkarmasın, sonra *mic-vel* denen beyaz bir kumaş getirilir ve *hurdenin* önüne gerilir ve başına da bir gözcü dikilir. *Ribâbe*ye sarılı oklar *hurdeye* uzatılır. Bu sırada *hurdenin* başı başka yöne dönüktür. Sağ eliyle sarılı okları alır ve bez altından uçlarını sol eline dayar ve eline batan oku gözeticiye uzatır. Paysız bir ok çıkarsa yerine konur. *Mu'alla* çıkarsa kazanan, yedi pay alır. Ondan sonra *müsbil* çıkarsa kazanan, kalan üç payı alır. Kaybedenler üçer pay diğer deveden borçlanırlar ve oyun böylece devam eder. Bu şekilde birden fazla hayvan kestikleri olur. Kazananlar kesilen develerin ücretine katılmazlar. Ücreti kaybedenler öder ve onlar bu develerin etlerinden yiyemezlerdi. Birinin oku kazanır da onu geri koymak isterse bunu da yaparlardı.

Kureyş'in âdetlerinden biri de *kasâme*'dir. Hidâş b. Abdullah b. Ebî Kays b. Abdüved b. Nasr b. Mâlik b. Hisl b. Âmir b. Lüey, Yemen'e ticarete giderken yanına genç bir delikanlı olan [336] arkadaşı Âmir ya da Amr b. Alkame b. el-Muttalib b. Abdümenâf'ı ücretli olarak tutar ve götürdü. Yolda bir toplulukla karşılaştılar, topluluk bunlardan ip istedi. Âmir b. Alkame, Hidâş'a ait bir ipi onlara fırlattı ve ipi alıp gittiler. Hidâş, Âmir'e: "İpimi iznim olmadan neden verdin?" deyince aralarında münakaşa çıktı. Hidâş, Âmir'e saldırdı ve elindeki sopayla kafasına vurup yardı. (Bazıları böbreğine demişlerdir.) Âmir hastalandı ve öleceğinden korkup bir kabileye sığındı ve onlara: "Bana Hidâş b. Abdullah vurdu ve bu hâle geldim. Bu darbe beni öldürecek. Ölür de size dönemezsem kavmim Abdümenâfoğullarına durumumu bildirin. Eğer yaşarsam geri döner ve size durumumu bildiririm," dedi. Çok geçmeden de öldü. Hidâş, Mekke'ye dönünce Âmir'i sordular, o da "Eceliyle öldü," deyince kendisine inandılar ve hakkında başka bir şey düşünmediler. Hac mevsiminde Araplar gelmeye başlayınca Âmir'in tembihte bulunduğu kabile de gelip Abdümenâfoğullarının yerini sordu ve kendilerine tarif edildi. Onlarda gidip Âmir'in başına gelenleri haber verdiler. O sırada Hidâş tavaf-

taydı ve olup bitenden haberdar değildi. Abdümenâfoğullarından bazıları Zemzem sofasına gidip oradan sopalar aldılar [337] ve Hidâş'ın yanına varıp sopalarla vurmaya başladılar. Hidâş: "Allah'tan korkun, Allah'tan ey Abdümenâfoğulları, benden ne istiyorsunuz?" diye bağırınca onlar: "Kardeşimizi öldürdün," dediler. Hidâş: "And olsun ben onu öldürmedim," deyince insafa gelip dövmekten vazgeçtiler. Hakkında hüküm versin diye o sıra Kureyş'in en yaşlısı olan el-Velîd b. el-Mugîre'ye gittiler. Velîd, Hidâş'ın Âmir b. Lüeyoğullarından elli kişiyle birlikte "Âmir'in kanına dokunmadım," diyerek yemin etmesine ve sonra da diyetini ödemesine karar verdi. Abdümenâfoğulları karara razı oldular. Âmiroğulları yemin için Kâbe'ye geldiklerinde Huveytîb b. Abdüluzzâ b. Ebî Kays da aralarında vardı. Anası gelip elinden tuttu ve onun *kasâme*ye dâhil olmasına izin vermedi. Yerine bir adam koydular. Yeminden sonra yemin edenlerden hiçbiri ertesi yılı göremedi. Evlerinin çoğu Huveytîb'a kaldı ve Mekke'nin en fazla emlaki olan kişisi oldu. Ebû Tâlib şöyle dedi:

*Bir urgan sebebiyle mi vurdun babasız kalasica
Bir urgan da birçok urgan da bulursun
Haydi Sahra'nın oğlunun hakemliğine
O aramızda hüküm verir ve adil davranır
Daha önce başımıza gelenlere hüküm verdiği
Ve güzel bir kararla işi sonlandırdığı gibi.*

el-Velîd b. el-Mugîre'nin annesi Sahra, Kasr³¹⁰ kabilesinden el-Hâris b. Abdullah'ın kızıdır. Bu kabile mensuplarının Ebû [338] Süfyân b. Harb'in hükmüne razı olduğu söylenir. Ebû Tâlib'in beyti şöyle rivayet edilmiştir:

*İbn Harb'in hükmüne razı ol
Zira o aramızda karar verir ve davayı bir sonuca bağlar.*

Araplar arasında kadınların boşanma durumunda iddet beklememe gibi bir uygulamaları vardı. Ancak onlar kocalarının ölümü³¹¹ durumunda bir sene iddet beklerlerdi. Araplar-

310 Kasr b. Abkar b. Becîle olmalıdır.

311 Metnin aslında da "Müteveffâ" kelimesi "elif" ile yazılmıştır. Bilinen ise bu "elif" in maksure şeklinde olmasıdır.

da pek çok defa kocalarının evlerinde ilk kocalarından olan çocuklar dünyaya gelmiştir. Nitekim Sa'd b. Zeydümenât b. Temîm, Muâviye b. Bekr b. Hevâzin'inden hamile olan en-Nâ-kımıyye ile evlenmiş, bu kadın Sa'd'ın evindeyken Sa'saa'yı³¹² dünyaya getirmiştir. Sa'd ölünce, onun oğulları Sa'saa'yı babalarının mirasından mahrum bıraktılar. Bunun üzerine Sa'saa asıl babasına nispet edilmiştir. Muhabbel bu konuda şöyle der:

*Oğlu onu götürürken Sa'd'ın dediği gibi
Yaşlandım beni kumlardan uzaklaştır Sa'saa*

Şüreyh b. el-Ahvas şöyle der:

*Benimle Lakît karşılaşsın diye temenni etti
Ey Âmir seninle de Sa'saa b. Sa'd'ın oğlu.*

Rabîa b. Âsım b. Ceze' b. Abdullah b. Âmir b. Avf b. Ukayl da asıl babasının evinde doğmayan çocuklardandır. Onun annesi, Cu'fî soyundan el-Fuğâr el-Cu'fî olarak bilinen Hübeyre b. en-Nu'mân adındaki bir şahsın nikâhındaydı. Kocasını hamileyken boşadı. Daha sonra bu kadınla Âsım evlendi. Evlilikten üç ay sonra kadın bir çocuk dünyaya getirdi. el-Fuğâr bunun üzerine Hz. Ömer'e müracaat etti. Ömer b. el-Hattâb, kadının: "O Cu'fî'dendir," sözüne itibar ederek Rabîa'nın el-Fuğâr'a ait [339] olduğuna hükmetti. Hz. Ali ise çocuğun Ukaylî'ye ait olduğunu söyledi. Çünkü çocuk onun evinde dünyaya gelmişti. Bunun üzerine Ukaylîler çocuğun, kadının Âsım ile evliliğinin onuncu ayında dünyaya geldiğini söylerken, Cu'fîler çocuğun üç aydan daha kısa bir sürede dünyaya geldiğini iddia ettiler. Cu'fî bu konuda şöyle der:

*Ömer lehinizde hak ile hüküm verdi
Verdiği hüküm geçmiş günleri kapsıyordu
Ali ise size verilen hükme muhalefet etti
O size verdiği hükümle en hayırlı yargıçtır
Siz Cu'fîleri azaltın veya eksiltin
Zilletinizden bir şey eksilmez.*

Müslim b. Rabîa ise buna şöyle cevap verdi:

*Ca'f b. Kays'lı olsam da biz
Reis İbn Âmir'in soylularıyız
Ca'fobasından olmasam bile
Ukayl b. Âmir kolunun büyük işler yapanlarıyız.*

Kendilerinin o gün Benî Ukayl'in olduğunu söylemiştir.

Muhammed b. Umeyr b. Utârid b. Hâcib b. Zürâre de asıl babasının evinde doğmayanlardandır. Umeyr, Muhammed'in annesini İslam'ın başlangıç döneminde esir almıştı. Kadın ise bu esnada Mâlik b. Avf b. en-Nasrî'den hamileydi. Umeyr'in evindeyken Muhammed'i dünyaya getirdi. Muhammed sonra [340] da Umeyr'in oğlu kabul edildi. Cerîr b. Atıyye bu konuda şöyle der:

*Babanın Dârim'den olmadığını biliyoruz
Git Duhmânoğullarına aslına dön.*

Gerek Kureyş, gerek diğer Araplar arasında bu ve benzeri durumlar çoktur. Hepsini saymaya kalksak uzar gider.

Araplar arasındaki yaygın uygulamalardan biri de onların cariyelerine para karşılığı fuhuş yaptırmalarıdır. Bu kadınlardan bir kısmının panayırlarda dikili bayrakları olur, insanlar buralara gelir ve bu kadınlarla zina ederlerdi. İslam bunu yasaklayıp uygulamadan kaldırdı. Bu tür kadınlardan doğan ve bilinen pek çok çocuk vardır.

Cahiliye döneminde nikâh dört türlü gerçekleştirilirdi: İlkinde göre bir kadın istenir ve onunla evlenilirdi. İkincisinde bir kadın kendisine gidip gelen bir dost tutardı. Bu birliktelikten bir çocuk doğarsa bu çocuğun babasını açıklar, daha sonra bu adam kadınla evlenirdi. Üçüncüsünde ise bir kadın kendisine gelinmesi için bir bayrak asardı. Bu kadına temizliği esnasında iki adam yaklaşır, kadın doğurduğu çocuğu bu adamlardan birine nispet eder ki bu kadın "bölüşdürücü" olarak bilinirdi. Dördüncü evlilik türü ise şöyle gerçekleşirdi: Bir adam bir kabilenin cariyesiyle ilişkiye girer, sonra çocuk satılığa çıkarılıncaya onun kendisine ait olduğunu iddia eder, annesini de satın alıp onu eş edinirdi.

Mükâtebler

Kûfe'de

- Bi'ru'l-Kûfe veya Bi'ru'l-Ca'd olarak tanınan **el-Ca'd** b. Kays [341] b. el-Hemdânî bunlardandır. Onun babası 30 bin dirhem karşılığında anlaşma yapmıştır. Beşîr b. Cerîr el-Becelî'nin mevlası **Râşid** –Ebû Muhammed b. Râşid– onlardandır. Beşîr, 30 bin dirhem karşılığında anlaşma yapmıştır. en-Nadr b. İsmâîl boyundan Becelî kabilesinden Ebû Hâzim ailesinin mevlası **Ruzeyn Ebû Dâvûd, Süleymân ve Hârûn**, 40 bin dirheme anlaşmışlardır. Ümmü Şu'be b. el-Haccâc e-Fakîh'in kocası olan **Abdülazîz** b. Yesâr da onlardandır. Abdülazîz, Benî Bahter'in mevlası olup onun babası Yesâr 30 bin dirhem karşılığında anlaşma yapmıştır. Sakîf'in –ki onlar Azerbaycan'dayken– mevlası olan **Ziyâd** da anlaşma yapanlardandır. Kendisi bir tüccar olan Ebû Yezîd b. Ziyâd ile 30 bin dirheme anlaşmıştır. Burada adı geçenlerin tamamı tüccar olup bunların tek istisnası 2 bin dirhem atâ alan el-Ca'd'dır. Hâlid b. Urfute'nin mevlası **Ebû Saîd** 50 bin dirhem para, ümmü veled olan iki cariye ve iki çocuk karşılığında anlaşma yapmıştır. Ebû Saîd koyun tüccarıydı. Köle ticareti yapan ve aynı zamanda Abdurrahmân b. Büdeyl b. Verkâ'nın mevlası **Râşid** 70 bin dirhem karşılığında anlaşma yapmıştır. Abdülmelik b. Mervân'ın Irak casusu olan **Eşres** b. Cübeyr en-Nehaî de anlaşmalılardandır. Abdülmelik onu 2 bin dirhem aylık veriyordu. Onun babası Cübeyr, 50 bin dirhem ve on köle karşılığında anlaşma yapmıştır. Onun maaşına katkı sağlayacak malı vardı. Yezîd b. el-Feyz'in dedesi **Ebû Mirdâs** da anlaşmalılardandır. Ebû Mir- [342] dâs, Hz. Osmân zamanında Mürhibeoğullarından bir adamla 40 bin dirhem ve çobanlarıyla birlikte otuz deve karşılığında anlaşma yapmıştır.

el-Velîd b. Ukbe'nin mevlası **Tahmân** el-Vibzî de mükâteblerdendir. el-Velîd, 70 bin dirhem karşılığında onunla anlaşma yaptı. O malların değerini takdir eder ve hazineye mal satardı. Koyun ticareti yapan **Ebü'd-Durays**, Benî Temîm'in mevlası olup onun babası 50 bin dirhem karşılığında anlaşma

yapmıştır. Benü'l-Bukâ'nın mevlası **Bezevân** Ebü'l-Fudayl b. Bezevân, 50 bin dirheme anlaşma yapmıştır. Onun oğlu Fudayl, Kûfe mevalisinin önde gelenlerindendir. el-Berâ b. Kabîsa b. Ebî Akîl es-Sekafî'nin mevlası **Gazvân** 50 bin dirhem ve birkaç hizmetçi karşılığında anlaşma yapmıştır. Gazvân, Cürçân'da konaklardı. **Serî'**, Amr b. Harîs'in mevlasıdır, 30 bin dirhem karşılığında anlaşma yapmıştı. Onun oğlu el-Velîd b. Serî' ise Abdülmelik'in Irak'taki casusuydu. **el-Mühelleb** b. Talha el-Kâtib de anlaşma yapanlardandır. Onun babası Cerm kabilesinden bir adamla 30 bin dirhem karşılığında anlaşma yapmış olup kendisi köle ticaretiyle meşguldü. Murâd kabilesinden el-Cemeliyyin'in mevlası **Ebû Dükeyn** 100 bin dirhem karşılığında anlaşma yapmıştır. Hazineye mal satan Ebû Dükeyn ıtır, köle ve hayvan ticareti yapmıştır. Bir kere-sinde Murâd kabilesine maaş gününe kadar 700 bin dirhem borç vermiştir. Karaza b. Ka'b el-Ensârî'nin mevlası **Süfyân** 70 bin dirhem karşılığında anlaşma yaptı. 40 binden vazgeçti, 30 bin dirhem aldı. Bu parayla köle satın alıp onları azat etti. [343] Gâmid'den **Yezîd** Ebû Ebî Sâdık el-Ezdî -ki kendisi Rabîa b. Nâciz kanalıyla Hz. Ali'den (ra.) rivayette bulunmuştur- 20 bin dirhem karşılığında anlaşma yapmıştır. Benî Zabyân'dan kâtip **Ceddü Cebel**³¹³ b. Yezîd el-Ezdî ise 40 bin dirheme anlaşmıştır. Bu şahıs el-Mansûr'un yanındayken, el-Mansûr kendisini Ebû Eyyûb el-Hûzî'nin yanına göndermiştir. Ömer b.³¹⁴ Sâlih b. Ebî Abdurrahmân'ın dedesi olan **Ebû Abdurrahmân**, Has'am kabilesinden bir adamın efendisiyle 50 bin dirheme anlaşma yapmıştır. Abdurrahmân b. Ebî Muhriz b. el-Hâris b. Abdüluzâ b. Abdüşems b. Abdümenâf'ın mevlası **Bistâm** da 30 bin dirheme anlaşma yapmıştır. Muhammed b. Bişr b. Tarhân'ın dedesi olan tüccar **Tarhân** -ki kendisi Ebû Hâzim el-Ahmesî ailesinin mevlasıdır- 20 bin dirhem karşılığında anlaşma yapmıştır. Kendisi kasap olup sığır ticareti yapardı. Burada ismi geçenler Kûfe mükâtebleridirler.

313 Aslında bu isim yoktur. Dedesinin ismi de zikredilmemiştir.

314 Metnin aslında "İbn" kelimesi vardır ve bu kelime satırın ortasında yazılmıştır.

Basra'da

Sîrîn önce Hz. Ömer'e gönderilmişti. Hz. Ömer ise onu Ebû [344] Talha el-Ensârî'ye hibe etti, o da Enes b. Mâlik'e. Sîrîn, efendi-siyle 40 bin dirhem karşılığında anlaşma yaptı. Enes'in ailesi ise onu Enes'e Ömer'in hibe ettiğini iddia eder. Sîrîn, Enes'e anlaşma için müracaat ettiğinde bu teklif Enes tarafından reddedildi. Niye böyle yaptığı sorulduğunda ise Enes, onun ölmesinden sonra kendisine mirasçı olacağını söyledi. Bunun üzerine Sîrîn Hz. Ömer'e gelerek kendisinin anlaşma yapmak istediğini ancak Enes'in bu teklifi reddettiğini bildirdi. Ömer de Enes'e anlaşma yapmasını emredince Enes ile Sîrîn 40 bin dirhem karşılığında anlama yaptılar. Sîrîn'in kız kardeşinin oğlu olan **Abdullah** b. el-Hâris, Nabat asıllı olup babası el-Hâris esir edilmiş, sonra köle anlaşması yapmış bir kişidir. Sîrîn bu şahsı satın aldı. Sîrîn satın almasıyla birlikte Hz. Peygamber'in (sav.): "Kim yakın akrabasına sahip olursa o hürdür," hükmüne göre azat edilmiştir. Abdullah, Sîrîn'in mevlasıdır. er-Rebî' b. Ziyâd el-Hârisî'nin mevlası **Ferrûh** 100 bin dirhem karşılığında anlaşma yapmıştı. Bunun 50 binini ödedi, daha sonra er-Rebî' bu parayı getirdi ve ona "Ey Ferrûh! Sen hür-sün ve para senindir," dedi. Ferrûh, Sicistan esirlerindendir. Kendisi hakkında el-Ferazdak şöyle der:

*Ey Ebû Hadır! Ne oldu iki hırkan da
Ferrûh'un kızına etek ve gömlek olmuş?
Ey Ebû Hadır! Kim zina etmişse yaptığını bilir
Keskin şarap içen de sarhoş olur.*

Ebû Hadır el-Üseydî, Zâlık esirlerinden olan ve Basra'da [345] ki Feyrûz Nehrinin sahibi **Feyrûz** Husayn da anlaşmalılardan biridir. Mevlası, Husayn b. el-Hurr el-Anberî ile 50 bin dirhem karşılığında anlaşma yapmış daha sonra da onun yanına giderek "Ben mükâteb olmaktan hoşlanmıyorum, bunun yerine nefsimi senden satın alacağım," dedi. Bunun üzerine Mevlası ondan parayı alarak azat etti. Feyrûz, Abdurrahmân b. Muhammed b. el-Eş'as'ın isyan hareketine katıldı. Yevmü'z-Zâvi-

ye³¹⁵ gününde Haccâc'ın münadisi şöyle bir ilan yaptı: "Feyrûz'un başını kim getirirse ona 10 bin dirhem verilecektir." Buna karşılık Feyrûz da "Kim Haccâc'ın başını getirirse ona 100 bin dirhem var," diye seslendi. Haccâc bu esnada kendisini gizledi. Adamlarına güvenemedi. Daha sonra Haccâc onu eline geçirince kendisini mallarına götürmesini istedi. Feyrûz ise başkalarının üzerinde alacakları ve emanetlerinin olduğunu söyleyerek Haccâc'tan mallarına ulaşabilmesi için korumayla birlikte kendisine izin verilmesini istedi. Haccâc onu korumayla birlikte gönderdiğinde Feyrûz halka şöyle hitap etti: "Ey halk beni tanıyan tanır, tanımayan için ise ben Husayn b. el-Hurr'un mevlası Feyrûz'um. Kimde benim emane-tim veya malım varsa hepsi onların olsun."

Bu hitabından sonra Haccâc'ın yanına döndü, daha sonra da katledildi. Onunla ilgili pek çok rivayet vardır. Bunlardan birine göre amca oğulları olan iki Arap kendi aralarında üstünlük yarışına girmişlerdi. Onlardan birinin annesi ümmü veled idi. Feyrûz yoldan geçerken onlarla karşılaşınca cariyenin çocuğu Feyrûz'u göstererek "Bu benim dayım," dedi. Feyrûz da onun kendisine işaret ettiğini fark edince mesele-nin ne olduğunu sordu. Annesi cariyeye olan "Bu amcamın oğlu annesinin Arap olmasıyla övünürken, ben de annemin Acem olması sebebiyle seninle övündüm," dedi. Bunun üzerine Fey- [346] rûz hizmetçisine kendisine 10 bin dirhem ile Yemen kumaşın-dan bir taht getirmesini istedi. Hizmetçi de istenileni getirdi. Bunları annesi Acem olana verdikten sonra ona şöyle dedi: "Ey kız kardeşimin oğlu! Sor bakalım, amcanın oğlunun dayısı böyle bir şey getirebilir mi?" **Ebû Nâfi'**, Abdullah b. Âmir b. Küreyz'in oğullarından birinin kölesiydi. Sahibi cimri bir adamdı. Köle, efendisine anlaşma yapmalarını teklif etti. O da kendisinden 100 bin dirhem istedi. Ebû Nâfi', Ma'mer ailesin-den birinin yanına geldi ve ona "Benim malım var, ben efendi-mi sevmiyorum. Beni satın al ve istediğin meblağa benimle anlaşma yap," teklifinde bulundu. O da Ebû Nâfi'i 10 bin dir-

315 Metnin aslında da "zâ" ile yazılmış. *Uyûnu'l-Ahbâr*'da ise "râ" ile "Râviye" olarak geçer.

heme satın aldıktan sonra onunla 50 bin dirhem karşılığında anlaşma yaptı. Bu şekilde bu şahıs onun yeni velisi oldu. Benî Hecîm'in mevlası **Ebü'l-Kâsım** el-Berrâd da efendisiyle 100 bin dirhem ve her gün bir çanak vermek kaydıyla anlaşma yaptı. Hanımı ise kendisine: "Ey Ebü'l-Kâsım! Biz hâlâ özgür olmadık," dedi. Eşi bunun sebebini sorduğunda da "Çünkü kızlarımız bu bedeviler için her gün tane eziyorlar," cevabını verdi. Bunun üzerine Ebü'l-Kâsım onlara: "Ey Hecîm oğulları! Bana bu çanağı satın," dediyse de onlar: "Biz senin evinle irtibatımızın kesilmesini hoş görmeyiz," diyerek bu teklifi kabul etmediler. O da: "Zaten ben bunu istiyorum," dedi. Bunun üzerine: "Bize bunun karşılığını ver," dedikler. Bunun üzerine: "Size 30 bin dirhem veriyorum," dedi. Bu şekilde o, 130 bin dirheme azat edilmiş oldu. Ebü'l-Kâsım konuşmada acemi bir kişiydi. Oğullarından biri diğerine: "Bu ihtiyara dilini düzeltmesi için bir öğretmen bulsak," dediğinde Ebü'l-Arbâd es-Sülemî'ye müracaat ettiler ki bu şahıs Ziyâd b. Ebîh'in çocuklarının mürebbisiydi. Ona dediler ki: "Bu iş senin için külfetli olmayacak, biz sana her ay için 100 dirhem vereceğiz, sen bu ihtiyaçla birlikte otururken ailenin erzakını karşılayacağız. Bu adamdan yanlış bir kelime duyarsan onu uyar ve hata yapmasına engel ol. Sen bir musallaya, bu şeyh de diğer musallaya otursun." Ebü'l-Arbâd bu teklifi kabul etti. Ebü'l-Kâsım yanlış kelimeler kullanınca Ebü'l-Arbâd ona "Ey Ebü'l-Kâsım keşke şöyle şöyle deseydin," dediği sırada bir köle, tabağın üzerinde incir (نيت) taşıyordu. Bunun üzerine Ebü'l-Kâsım: "Ey çocuk! Toprak (نيط) nasıl satılır?" diye sordu. Ebü'l-Arbâd sükût etti. Ardından "Nehir kenarından toprak yüklü eşekler geldi," diye cevap verince Ebü'l-Kâsım: "Ey çocuk! Bu inciri nereden getirdin?" diye sordu. Bunun üzerine Ebü'l-Arbâd: "Her ikisinin de irabını doğru yaptın, keşke toprağı incir, inciri de toprak yapmasaydın," deyince Ebü'l-Kâsım ona: "Yazıklar olsun sana ey Ebü'l-Arbâz sen ne zarif adamsın,"³¹⁶ dediğinde o da ona: "Zarif mi dedin. Bu günden sonra seninle birlikte olursam fa-

316 Bu tabirle "Ebü'l-Abrâ sen ne zarif adamsın" demek istemiştir. Burada "sâd" ile "dâd" harflerinin telaffuzunda hata yapmıştır. "Ayn" "te" ve "tı" harflerinin kullanımında hata yaptığı gibi.

lançanın annesi üç defa boş olsun,” cevabını verdi. **Sâlim** el-Mentûf da anlaşma yapanlardan olup onun babası, Benî Kays b. Sa'lebe'den olan efendisiyle 50 bin dirhem karşılığında anlaşma yapmıştır. Benî Yeşkür'ün mevlası **el-Kâsım** b. Müslim'in babası, efendisiyle 30 bin dirheme anlaşma yapmıştır. Kâsım'da mükâteblerin çocuklarının hiçbirinde olmayan güç, heybet ve konuşma şekli vardı. Fakih **Meymûn** b. Mihrân, Nasr b. Muâviyeoğullarından olan efendileriyle anlaşma yapmıştır.

Vefalı Araplar

[348]

İlki **Evfâ** b. Matar el-Mâzinî'dir. Onun himayesi altında eşiy-le birlikte bir adam vardı. Kardeşi Kays bu kadından hoşlandı. Kocası varken bu kadına ulaşması mümkün olmadığı için su-ikast düzenleyerek onu öldürdü. Bu durum Evfâ'ya intikal ettiğinde himaye ettiği adam sebebiyle kardeşi Kays'ı öldürdü. Şair bu konuda şöyle der:

*Ey Amrî kızı! Ben facir elbisesi giymedim
Hıyanet maskesi de takmam
Komşusunun zimmet sözüyle Kays'a koştum
İrzımı korumak için, zira o benim için önemlidir.*

el-Hâris b. Ubâd de vefalı bir kişidir. Kendisi Kıdda Savaşında Mühelhel'in kardeşi Adî b. Rabîa'yı esir etmişti; ancak, kendisini tanıımıyordu. Ona: “Bana Adî'yi göster,” dediğinde Adî ona: “Onu sana gösterirsem ben eman altında olur muyum?” diye sorduğunda o da söz verdi. Bunun üzerine: “Ben Adî'yim,” dediğinde onu serbest bıraktı. Bu konuda el-Küm-meyt şöyle der:

*Vefa konusunda es-Semev'el'in hamiyetine belalar mani olmadı
Onurunu korumak için evladını feda ettiği gün
Üzüntüsüyle de insan sözünü yerine getirebilir
İbn Muhallim ve Ebû Büceyr de öyle idi
Vefaları şaşılacak derecede ilginç idi.*

[349]

es-Semev'el b. Hayyân b. Âdiyâ'nın vefası ise şöyle anlatılır: İmruülkays b. Hucr, Kayser'in yanına gidince kendisine zırlarını emanet bırakmıştı. İmruülkays ölünce es-Semev'el

üzerine bazı Şam melikleri saldırı düzenlediler. Bunun üzerine kalesine çekildi. Şam meliki onun kale dışında bulunan bir oğlunu ele geçirdi. Ardından da şayet İmrüülkays'ın zırhlarını teslim etmezse oğlunu öldüreceğini ilan etti. es-Semev'el eşleri ve aile fertleriyle istişarede bulundu. Hepsi de zırhları teslim edip oğlunu kurtarmasını tavsiye ettiler. es-Semev'el kalenin üstüne çıkarak Şam melikine şöyle seslendi: "Zırhları kesinlikle vermem mümkün değildir. İstediyini yap." Gözleri önünde oğlu boğazlandı. Kuşatmacılar da oradan ayrıldılar. Panayır mevsimi gelince es-Semev'el zırhları yüklenip İmrüülkays'ın mirasçılarına teslim etti. el-A'sâ bu konuda şöyle der:

İbn Hayyâ'nın zimmetinde bulunan komşusu

İbn Ammâr'ın komşusundan daha onurlu ve vefaya daha layıktır

Onu iki tercih arasında bıraktı ve

Ne diyeceğini bekliyorum, dedi

Uzun sürmeyen bir şüpheden sonra ona:

Kurbanını kes ben komşumu koruyacağım, dedi.

Avf b. Muhallim eş-Şeybânî de vefalı adamlardandır. Rivayete göre Mervân b. Zenbâ' el-Absî, Amr b. Hind el-Lahmî'ye [350] kötülük yapmış, o da elini eline koymadan kendisine eman vermemeyi şart koşmuştu. Mervân, Bekr b. Vâil ile savaşırken Teymüllât b. Sa'lebe b. Akâbe kabilesinden bir kişi onu esir etmişti ve güvende değildi. Bu yüzden Mervân, Amr b. Hind'in yerini öğrenip adam göndererek kendisini aldırmasından korktu. Kendisini esir alanın annesi oğluna: "Yoksa sen Mervân el-Karaz'ı mı esir aldın?" diye sordu. Mervân ona: "Mervân'dan beklentin nedir?" dediğinde o: "Ondan yüz deve kazanacağımı umut ediyorum," cevabını verdi. Bunun üzerine: "Ben Mervân'ım, beni Avf b. Muhallim'e götürürsen develer senindir," dedi. Kadın bu defa: "Bu konuda senin vefanı bana kim garanti edecek," diye sorduğunda yerden bir dal parçası aldı ve "Bu sana vefayı garanti edecek," cevabını verdi. Kadının oğlu onu alıp Avf'ın çadırına getirdi. Ancak kendisini bulamadı. Bu defa ona Avf'ın kızı Humâ'a eman verdi. Bu arada Amr b. Hind de yerini öğrenmişti. Mervân'ı aldırarak

için adam gönderdi. Ancak Avf ona eman vermeden Mervân'ı teslim etmeyeceğini bildirdi. Ardından da: "O elini elime koymadıkça ona eman vermem," dedi. Avf da: "Ben elimi ikinizin elleri arasına koyacağım ve böylece sözün yerine gelmiş olacak," deyince Amr:³¹⁷ "Haydi öyle yapalım," diyerek Mervân'a eman verdi. Bunun üzerine Amr b. Hind şöyle demiştir: "Avf'ın vadisinde hür yoktur."³¹⁸ Bu söz darbimesel olmuştur.

Mervân b. Zenbâ' yerden aldığı bir ağaç dalını yüz deve ^[351] karşılığında rehin olarak vermiş, daha sonra da verdiği bu sözü tutmuştur. **Umeyr** b. Sülemî el-Hanefî de vefalı kişilerdendir. Rivayete göre Âmir b. Kilâboğullarından güzel bir hanımı olan biri, Umeyr b. Sülmâ'dan sığınma talebinde bulundu. Umeyr'in kardeşi Karîn bu kadınla konuşuyordu. Bu durum kocasına ulaştınca, eşinin onunla konuşmasını yasakladı. Kadın korkup onunla görüşmeyi kesti. Karîn bunun üzerine kocasına saldırarak öldürdü. Bu esnada Umeyr orada bulunmuyordu. Öldürülen şahsın kardeşi Sülemî'nin kabrine gelip ona sığınarak şöyle dedi:

*Yemâme'den birinden eman dilediğinde
Zeyd b. Yerbû'dan ve Mücemma' ailesinden dile
Sülemî'ye geldim, kabrine sığındım
İhtiyaç sahibi en sağlam yere sığınmıştır
Ey Karîn! Sen benim atlılarımı görseydin
Dalfa' civarında Amaye tepelerinde
Vefalı olmayı tercih ederdin ve nefsin
Zerrece ihanet etmezdi
Bilirdin ki onlara sığındığında
Arzuna kavuşur mutsuz olmazdın.*

Umeyr b. Sülemî gelip kardeşini yakaladı. Bu gelişme Benî ^[352] Hanîfe'nin ileri gelenlerinin kulağına gitti. Bunun üzerine gelip kendisiyle konuştular. Buna karşılık "Eman verdiğim kişi affetmedikçe onu bırakmayacağım," cevabını verdi. Bunun

317 Metnin aslında da böyledir. Ancak hamisinde ise metin kelimesinin üzerindeki alametle birlikte "Avf" ismi vardı. Sanki kâtip kendisine nakledilen şeyi düzeltmiş ve buna işaret etmiş ya da metinde olanın sıhhati hakkında şüpheyne düşmüştür.

318 Bkz. Meydânî, *Emsâl*, II. 351, no: 403; ayrıca İbn Düreyd, *İştikâk*, s. 215.

üzerine kavim ileri gelenleri öldürülmüş şahsın kardeşinin yanına giderek ona diyeti fazlasıyla teklif ettilerse de kabul etmedi. Umeyr'in annesi –ki o aynı zamanda Karîn'in de annesiydi– kendisiyle konuştu. Ancak Umeyr yine kardeşini serbest bırakmayı reddetti. Daha sonra kardeşini de alarak Yemâme Vadisini aşıncaya kadar uzaklaştılar. Burada onu bir hurma ağacına bağladı ve [maktulün kardeşine] şöyle dedi: “Madem affetmedin ve diyet kabul etmedin, geri dönüp vadediden çıkıncaya kadar bana müsaade et, sonra ona dilediğini yap, ama ben görmeyeyim,” dedi. Sonra o da onu öldürdü. Bunun üzerine annesi şöyle demiştir:

Mazur sayılıyor ama özrü yok

Zira kardeşini öldüren kınanır.

Ebû Hanbel Cârîye b. Mürr et-Tâî es-Sa'lebi³¹⁹ de vefalı kişilerden birisidir. İmruülkays b. Hucr el-Kindî, Âmir b. Cüveyn et-Tâî el-Cermî'nin himayesine girmişti. Âmir, İmruülkays'ın karısını öptü. Kadın da bu durumu kocasına bildirdi. İmruülkays, sığınma talebi için Cârîye b. Mürr'ün yanına gitti, ancak onu bulamadı. Onun yerine oğluyla karşılaştı. Oğlu ise kendisine: “Ben seni bütün insanlara karşı himaye ederim, ancak Ebû Hanbel istisna,” dedi. O da durumu kabullenip onun yanına gitti. Ebû Hanbel geldiğinde İmruülkays'ın çok mülkü olduğunu gördü. Oğlu da hangi şartla himaye verdiğini babasına bildirdi. Mallarına el koyma arzusuyla eşlerine danıştı. Hepsisi de ona bu konuda görüş bildirip kendisine: “Senin onu [353] korumak gibi bir sorumluluğun yok,” dediler. Bunun üzerine Ebû Hanbel oradan ayrılıp vadiye gidip: “Ebû Hanbel haindir!” diye bağırdı. Ses dağdan yankılandı. Daha sonra da: “Ebû Hanbel vefalıdır!” diye bağırdı, ses yankılanınca “Bu ilkinden daha güzel,” dedi. Sonra evine gelip bir koyun sağdı ve sütünü içti. Karnını sıvazlarken “Koyunun sütü bana yeterken anlaşmayı bozmak olur mu?” diyerek İmruülküys'a vefa gösterdi:

Koyunların arasında ihanet etmeye yemin etmiştim

Develerden mahrum olsam da (ihanet etmeyeceğim)

319 Aslında böyle. Belki bu “es-Se'lâ” şeklindedir. Sa'le ile Sa'lebe, Tay kabilesinin bilinen iki büyük koludur.

*Çünkü hıyanet topluluklar arasında ayıptır
Ve hür kişi az ile yetinir.*

Daha sonra da onunla himaye anlaşması yaptı. İmruülkays, karısını Âmir b. Cüveyn'in öptüğünü Cârîye b. Mürr'e haber verdi. O da atına binerek İmruülkays ile birlikte Âmir b. Cüveyn'in yanına gitti. İmruülkays'a dönerek "Onun senin karını öptüğü gibi sen de onun karısını öpeceksin," dedi. İmruülkays da denileni yerine getirdi.

el-Muallâ et-Tâî, Cedîle kabilesinin Teymoğullarından olup onlar günümüzde "Mesâbihü'z-Zalâm= Karanlığı aydınlatan ışıklar" olarak tanınırlar. Münzir, İmruülkays'ın³²⁰ peşine düşmüştü. O da Muallâ'ya sığındı. O da kendisine himaye verdi. Muallâ bir işi sebebiyle ayrıldı. Bu arada Münzir, İmruülkays'ın yerini tespit etti. Hemen harekete geçerek Muallâ'nın oğlunun yanına ulaştı. Bunun üzerine Muallâ'nın oğlu İmruülkays'a haber vererek onu ailesinin bulunduğu çadıra yerleştirdi. Ardından da onun kendi yanlarında olduğunu inkâr etti. Münzir ise Muallâ'nın bütün çadırlarını arattı, nihayet İmruülkays'ın bulunduğu çadıra ulaşıldı. Bu defa oğlu: "Bu çadırdaki Muallâ'nın ailesi vardır ve sen buraya giremezsin," [354] dedikten sonra kavmini yardıma çağırdı. Bu şekilde Münzir'e engel oldular. İmruülkays bunun üzerine şöyle demiştir:

*Muallâ'ya konuk olduğumda
Yüce dağ başına inmiş gibiyim
Ne Irak ne de Şam kralları Muallâ'ya güç yetirebilir
İmruülkays da kabul etmiştir ki
Temîmoğulları karanlığı aydınlatan ışıktır.*

Usayme b. Hâlid b. Sinân b. Münkır da vefalı meşhurlardandır. en-Nu'mân, Benî Âmir b. Sa'saa'ya kızmış, onlardan bir kısmını öldürmüş, kalanları sürmüştü. Usayme onları koruyarak himaye etmişti. Nu'mân haber göndererek: "Kölelerimi bana iade et" demişti. Ancak Usayme bu talebi reddedip kavmini yanında durmaya çağırdı. Bu çağrıda onun parolası "Kevser"di. Nu'mân çıkıp geldiğinde Usayme kendisini karşı-

320 Burada kâtibin sildiği bir kelimelik bir boşluk vardır.

lamıştı. Mızrağıyla atının yelesine doğru eğerek muhatabına: “Ey yelleyici melik! Eğer bu mızrağı başka bir yere gömmek istesem onu da yaparım,” diye tehdit etti. Ardında da Benî Âmir’e elbiseler giydirip onları yurtlarına ulaştırdı. Şair bu konuda şöyle der:

*Âmir’in efendilerini Nu’mân’a karşı koruduk
Kılıçlarımızla o heybetli günde
Ağır ol! Lanetten korunasın zimmetimi bozma
Komşuma verdiğim zimmetten kimse beni caydıramaz.*

- [355] **Bedr** b. Hamrâ ed-Dabbî de vefalı kişilerden biridir. Kıtık meydana geldiğinde Benî Teymûllah b. Sa’lebe kabilesinin büyükleri Mâlik, Âmir ve Huleyha yanına gelip ona sığındılar. O da onlara vefa gösterip ihtiyaçlarını karşıladı, daha sonra da ayrıldılar. Onlardan biri Müsâvir’a komşuluk yaptı ve kadınlarıyla da övünerek Bedr şöyle diyordu:

*Daha önce görülmemiş bir biçimde vefa örneği gösterdim.
Ti’sâr’da kavmin büyükleri bana boyun bükünce.
Kime komşusunun namusu teslim edilirse
Ben o kişiyim ki komşumun ırzını korurum.*

Cömert Talha’lar

- Hiz. Peygamber’in (sav.) arkadaşı **Talha** b. Ubeydullah b. Osmân et-Teymî, **Talha** b. Ömer b. Ubeydullah b. Ma’mer et-Teymî –kendisi Cömert Talha olarak tanınmıştır–, **Talha** b. Abdullah b. Abdurrahmân b. Ebî Bekr es-Sıddîk –o da dirhemleri olan Talha olarak tanınmıştır–, **Talha** b. el-Hasan b. Ali b. Ebî Tâlib –ekmek Talha’sı diye bilinir; nesli devam etmemiştir–, Abdurrahmân b. Avf’ın kardeşi olan **Talha** b. Abdullah b. Avf b. ez-Zühri –o da Cömert Talha olarak şöhret bulmuştur–, **Talha** b. Abdullah b. Halef el-Huzâî –Talha’ların Talhası olarak bilinir–.

Ashâb-ı Kef’ın İsimleri

İbnü’l-Kelbî’ye göre onlar: Maksimilyân, Yemlîhâ, Mertavilis, Zû Nuvâs, Dîyodenis, Sârbîyunus, Keşfütadbiyus ve Batînûsus’tur. Onların kaçtıkları kralın ismi **Dakyânûs**, zamanında ortaya çıktıkları kralın adı ise **Theodosius**’tur. Onların elçisi

Yemlihâ, Yemlihâ'nın huzuruna çıktığı iki kadı **Mârnûs** ve **Astûs** olup köpeğin ismi **Kıtmîr** olup sarı renklidir. Çobanın adı ise **Delis'tir**. Şehrin adı **Efsûs**, memleketlerinin adı **Anûs**, mağaranın adı ise **Encelûs'tur**. Onlar biri kışın, biri de yazın olmak üzeri yılda iki defa yanlarına dönerlerdi. Mağaranın kapısı takımyıldızlarının doğrultusundadır.

On Eşliler

[357]

Bunların tamamı Benî Sakîf'ten olup isimleri **Mes'ûd** b. Muattib, **Mes'ûd** b. Amr b. Umeyr, **Urve** b. Mes'ûd, **Süfyân** b. Abdullah, **Gaylân** b. Seleme ve **Ebû Ukayl** Mes'ûd b. Âmir b. Muattib. Gaylân, Süfyân ve Ebû Ukayl Müslüman olduklarında altışar hanımlarını boşayıp yanlarında dörder hanım bırakmışlardır. Urve ise Müslüman olarak ölmüş, ancak fazla eşlerden ayrılma emri daha gelmemiştir.

Salih (as.) Kavminden³²¹ Dokuz Kişi

Misda' b. Dehr, **Kudâr** b. Sâlif, **Hüreyim**, **Suâb**, **Dâb**, **Riâb**, **Du'mâ**, **Hermâ** ve **Ruayn** b. Amr.

Hizmet Osmân'ın Muhasarasında Namaz Kıldırın

Bu esnada Müslümanlara **Ubeydullah** b. Adî b. el-Hayyâr b. Adî b. Nevfel b. Abdümenâf namaz kıldırdı. Bu esnada hac [358] emîrliği vazifesini ise halifenin emriyle Abdullah b. Abbâs yerine getirmiştir.

Hîre ve Lahmî Kralları

Onların ilki **Amr** b. Adî b. Nasr b. Rabîa³²² b. el-Hâris b. Mâlik b. Amem b. Nümâre b. Lahm'dir. Kendisi Hîre'yi merkez edinen Arap krallarının ilkidir. Amr, 118 yıl hüküm sürmüştür. Onun ardından kral olan **İmruülkays** el-Bedî -ki ilk İmruülkays budur- 114 yıl krallık yapmış, ardından gelen oğlu **Amr** b. İmruülkays ise 30 yıl yönetimde kalmıştır. **Evs** b. Kulâm b. Butaynâ b. Cümeyhir b. Lihyân kral olmuştur. Rivayete göre onun Benî Lihyân'dan el-Hâris b. Ka'b olduğu ve Amâli-

321 En'âm, 6/48.

322 Ebû'l-Fidâ'ya istinaden Wüstenfeld cetvelinde bu isim "Rabîa b. Amr b. el-Hâris b. Seûd b. Mâlik" olarak geçer. Taberî'de de böyledir (s. 748).

ka'dan Fârân b. Amr b. Amlîkoğullarından olduğu da söylenir. Lahm kabilesinden Cahcebân b. Atîk ona karşı isyan etmiş ve onu öldürmüştür. Evs'in krallığı 5 yıl sürmüştür. Hîrelilerde daha sonra **İmruülkays** el-Bedî kral olmuştur. O yakıcı (yakarak cezalandıran) ilk kişidir. Künyesi İmruülkays b. Amr b. İmruülkays el-Bedî'dir ve 25 yıl hüküm sürmüş, sonra oğlu **en-Nu'mân** b. İmruülkays el-Bedî kral olmuştur. O, eş-Şukayka bint Ebî Rabîa b. Zühele b. Şeybân'ın oğlu olup saf Fârisîdir. O, Halîme'nin ve Behrâmcür b. Yezdücerd için yapılan Haver-

[359] nak savaşlarının komutanıdır. Behrâmcür onun himayesinde büyümüştür. Nu'mân krallığı terk etmiş kendini dine adanarak memleketleri dolaşmıştır. Krallığı 30 yıl sürmüştür. Onun ardından oğlu **el-Münzir** b. en-Nu'mân 44 yıl krallık yapmış, ardından oğlu **el-Esved** b. el-Münzir 20 yıl, sonra onun kardeşi **el-Münzir** b. el-Münzir 7 yıl hüküm sürmüştür. Daha sonra onun kardeşinin oğlu **en-Nu'mân** b. el-Esved ise 4 yıl krallık yapmıştır. Daha sonraki kral 3 yıl yönetimde kalan **Ebû Ya'fur**³²³ b. Alkame b. Mâlik b. Adî b. ez-Zümeyl b. Sevr b. Üses b. Rabbî b. Nemâre b. Lahm'dir. Ardından **el-Münzir** b. İmruülkays –ki Zülkarneyn olarak bilinir– 49 yıl emîrlik yapmış, onun annesi Nemr b. Kâsî kabilesinden Mâû's-Semâ'dır –o Mâvye bint Avf b. Cüşem b. Hilâl b. Rabîa b. Zeydümenât'tır–. Onun ardından krallık 16 yıl boyunca "Mudarrîtü'l-Hicâre= Taşları yelleyen" olarak bilinen **Amr** b. el-Münzir b. İmruülkays'ın elinde kalmıştır. Amr'ın krallığının 8. yılının 8. ayında –ki bu Fil Yılı'dır– Hz. Peygamber (sav.) dünyaya gelmiştir. Ondandır kardeşi **Kâbûs** b. el-Münzir 4 yıl krallık yaptı. Kâbûs'un krallığının sekizinci ayında Abdülmuttalib b. Hâşim vefat etmiştir. **es-Sühreb** el-Fârisî'nin bir yıllık krallığından sonra **el-Münzir** b. el-Münzir'in 4 yıllık saltanatı devam etti.

[360] Daha sonra **Ebû Kâbûs** en-Nu'mân b. el-Münzir b. el-Münzir 22 yıl krallık yaptı. Onun yönetiminin üçüncü yılının sekizinci ayının başında Büyük Ficâr Savaşı (Ficârü'l-Barrâd) gerçekleşti ki bu da Hz. Peygamber'in (sav.) doğumunun tam tamı-

323 Aslında bu kelime "Yu'fer" şeklinde yazılmıştır. Aynı şekilde "Zümeyl" kelimesi "Dümeyl" olarak geçer. "Sevr" kelimesinin yerine ise "Sevb" kelimesi vardır. Bu düzeltmeler *Târîhu't-Taberî* den yapılmıştır.

na 20. yılına tekabül eder. Nu'mân'ın idaresinin 18. yılının 8. ayında Kâbe yeniden inşa edilmiştir. Bu tarih aynı zamanda Kisrâ³²⁴ İbrivîz b. Hürmüz'ün idaresinin de 11. yılıdır. Daha sonra yönetime İyâs b. Kabîsa et-Tâî ile en-Nahîrcân 9 yıl idarede kaldılar. İyâs'ın idaresinin bir yıl sekizinci ayında Allah, Hz. Peygamber'i (sav.) risaletle görevlendirdi. Bu tarih İbrizir b. Kisrâ'nın yönetiminin 16. yılına tekabül eder. Arapların Farslılardan intikam aldıkları Zûkâr Savaşı, İyâs b. Kabîsa'nın Hîre yönetiminde olduğu zamana denk gelir. Bu esnada Allah Resulü (sav.) de hicret öncesi Mekke'de bulunuyordu. İyâs'ın ardından yönetime Âzâzbe el-Fârisî geçti ve 17 yıl hüküm sürdü. Allah Resulü (sav.) Âzâzbe yönetiminin 15 yıl 8 ayında vefat etti. Daha sonra yönetime Hz. Ebû Bekir geçti. Hîrelilerde yönetime daha sonra el-Garûr olarak bilinen el-Münzir b. en-Nu'mân b. el-Münzir geçti. Bu kral Cüvâsâ Savaşında Bah- [361] reyn'de öldürülmüştür. Hâlid b. Velîd'in Hîre'ye gelmesine kadar onun ve diğerlerinin idaresi sekiz ay sürmüştür. Kûfe'nin kurulup Müslümanların buraya gelmesine kadar Hîrelilerin ömrü 530 küsur yıl sürmüştür. Hîrelilerde Nasr ailesinden ve onlardan sonra gelen köle ve Farslı kralların sayısı ise yirmi-dir. Onların yönetim süresi ise 522 yıl 8 aydır.

Fars Hakimiyeti

Dağınık Vaziyetteki Fars Topluluklarını Birleştirenlerin İsimleri ve Hâkimiyet Yılları

Onların ilki Erdeşîr b. Bâbkân olup 14 yıl 10 ay görev yapmıştır. Ondan sonraki kral Sâbûr b. Erdeşîr ise 32 yıl görevde kalmış, ondan sonra Hürmüz b. Sâbûr b. Erdeşîr bir yıl 10 ay idarede kalmıştır. Behrâm b. Sâbûr'un saltanatı 7 yıl sürmüşken, onun oğlu Behrâm b. Behrâm'ın yönetim süresi 13 yıldır. Ondan sonra Nersâ b. Sâbûr 7 yıl, ardından oğlu Hürmüz b. Nersâ 13 yıl, ardından onun oğlu Sâbûr b. Hürmüz b. Nersâ –ki Sâbûr Zü'l-Ektâf olarak bilinir– 72 sene yönetimde kalmıştır. Sâbûr'dan sonra kardeşi Erdeşîr b. Hürmüz 4 yıl, [362]

324 Birkaç satır sonra "İbrivîz b. Kisrâ" yazılıdır. Ayrıca Varak (27/A)'da "Kisrâ İbrivîz b. Hürmüz" kaydı vardır.

onun ardından oğlu **Sâbûr** b. Erdeşîr kral olmuştur. Onun babası öldüğünde annesi hamileydi. Bu sebeple krallık tacını karnının üzerine koymuştur. Sâbûr 32 yıl hüküm sürmüştür. Ardından oğlu **Behrâm** b. Sâbûr 11 yıl, daha sonra onun oğlu **Yezdücerd** b. Behrâm –ki kendisine **Haşin/Sert Yezdücerd** denilirdi– 12 yıl görevde kalmıştır. Ona haşin denmesinin sebebi ise kral olduğunda şöyle demiş olmasıdır: “Bana bir suçlu getirdiğinizde, onu benden önce hiç kimsenin yapmadığı bir şekilde cezalandıracağım.” Bundan dolayı insanlar kendisinden korkarlardı. Bu sebeple onun yönetiminden memnun kaldılar. Onun ardından oğlu **Behrâm** 16 sene krallık yaptı. Behrâm’dan sonra kardeşi³²⁵ **Feyrûz** b. Yezdücerd 27 yıl bir gün, onun ardından kardeşi **Belâs** b. Yezdücerd 3 yıldan az bir süre, daha sonra da **Kubâz** b. Feyrûz 43 sene krallık yapmışlardır. Kubâz zamanında çeşitli sapkınlıklar ortaya çıktığı gibi, Mazdekiyye düşüncesi de bu dönemde zuhur etti. Ayrıca Habeşliler yine bu dönemde Yemen’i işgal ettiler. Kubâz’dan sonra oğlu **Anûşirvân** b. Kubâz iktidara gelip 47 veya 49 yıl 7 aydan fazla yönetimde kaldı. Onun saltanatının 42. yılında Hz. Peygamber (sav.) dünyaya geldi. Onun ardından **Hürmûz** b.³²⁶ Anûşirvân 12 yıl krallık yaptı. Daha sonra da Kistrâ **İbrivîz** b. Hürmûz 38 yıl hüküm sürdü. Onun idaresinin 20. yılının başında Allah, Hz. Muhammed’i (sav.) peygamber olarak [363] gönderdi. Allah Resulü (sav.) onun idaresinin 33. yılında ise Medine’ye hicret etmiştir. Daha sonra Kistrâ İbrivîz’in üzerine oğlu **Şîreveyh** saldırmış hem onu hem de kardeşlerini öldürmüştür. Şîreveyh’in idaresi ise 8 ay sürmüştür. Onun idaresi döneminde Farslıların ileri gelenleri ve büyükleri veba salgısına maruz kalmışlardır. Onların hepsi ölmüşler, Şîreveyh de hayatını kaybetti. Onun ardından köle asıllı oğlu **Erdeşîr** b. Şîreveyh 20 yıl hüküm sürdü. **Şehrbarâz** ona ihanet etti ve öldürüp hicretin 11. yılında başa geçti. **Şehrbarâz** 38 gün görev yaptıktan sonra Kistrâ’nın kardeşinin oğlu **Kistrâ** b. Kubâz

325 Metnin aslında “oğlu” yazıyor, ki bu yanlıştır.

326 Parantez arasındaki ilave Seâlibî’nin *Gurarû Ahbâri Mulûki’l-Furs ve Siyeruhum*’dan (s. 637) alınmış olup aslında böyle olmalıdır.

b. Hürmüz 10 ay süresince kral olmuştur. Onun öldürülmesinin ardından Erdeşîr'in çocuklarından **Feyrûz** 50 gün saltanatla kalmıştır. Tarihçiler **Âzermidohd**'in tuzak kurarak onu öldürdüğünü söylerler. Ancak kendisi de 4 ay sonra ölmüştür. Ardından Kistrâ'nın **Ferruhzâd Hüsrev** isimli küçük yaşta bir oğlu bir ay ve birkaç gün idarede kalmış, sonra da ölmüştür. Kistrâ'dan Yezdücerd b. Şehriyâr b. Kistrâ'ya varıncaya kadar geçen sekiz kral, devleti 4,5 yıl yönetmişlerdir. Daha sonra da **Yezdücerd** b. Şehriyâr b. Kistrâ iktidara gelmiştir. Onun idaresi hicretten itibaren 11 yıl sürmüş, toplamda ise 20 yıl krallık yapmış, Hz. Osmân'ın halifeliği esnasında Merv'de öldürülmüştür. Bu esnada Hz. Osmân'ın Merv'deki valisi Abdullah b. Âmir b. Küreyz b. Rabîa b. Habîb b. Abdüşems'tir.

Himyer Kralları

[364]

–Hişâm b. el-Kelbî'ye Göre–

Kahtân 200 yıl krallık yaptı. Ondan sonra gelen **Ya'rub** b. Kahtân da 200 yıl ülkeyi idare etti. Daha sonra sırasıyla **Yeşcüb** b. Ya'rub; **Sebe** –ki o Abdüşems'tir–, **Himyer** b. Sebe, **Nasr** b. Sebe devleti yönettiler. Ardından da kendisine İbn Şeded³²⁷ b. el-Matât b. Amr b. Zü's-Sinn b. es-Suvâr b. Abdüşems b. Vâil b. el-Gavs b. Ceydân b. Katan b. Züheyr b. Arîb b. Eymen b. el-Hemeysa' b. Himyer b. Sebe denilen **el-Hâris** b. Şeddâd kral oldu. er-Râiş olarak da bilen el-Hâris, Tübbâ' olarak adlandırılan ilk kraldır. Kendisine her yerin kralı unvanı verilmiştir. Onun ardından **Şeddâd** b. Âd ile **Şedîd** b. Âd kral oldular. Şedîd ölünce yönetimde Şeddâd kaldı. Kendisi "Sütunlu İrem"³²⁸ inşa eden kişidir. Onun ardından kısa süreli olarak **el-Hedâd** b. er-Râiş kral olduktan sonra yerine **Ebrehe** b. er-Râiş geçti. O ilk kez kule inşa ettiği için "Zü'l-Menâr= kule sahibi" olarak bilinir. Ebrehe'den sonra oğlu **el-Abd** b. Ebrehe –o da Zü'l-Ez'âr= Korkutucu olarak bilinir– kral oldu. [365]

327 Taberî'nin *Târîh*'inde (s. 440) bu isim "el-Hâris b. Ebî Seded" olarak geçer. Bunu tashih eden "Şeded" olarak yazmış, Belamî "Ebû Şedad" derken Ebû'l-Fidâ da ise bu isim "Zû Seded" şeklinde geçer.

328 Fecr, 89/7.

Onun ardından **İfrîkus** b. Kays b. Sayfî b. Sebe b. Ka'b b. Zeyd b. Sehl b. Amr b. Kays b. Muâviye b. Cüşem b. Abdüşems b. Vâil b. el-Gavs b. Katan b. Arîb b. el-Hemeysa' b. Himyer kral oldu. Afrikiyye adı ondan gelir. O Tanca'ya kadar ulaşmış, buraya Berberîleri nakletmiştir. Onların asıl yurdu Filistin idi. Daha sonra Vâdi'n-Neml'e ulaştı. Burada biniciyi ve binitini taşıyan karıncayı gördü. Daha ileriye gitmeye gücü yetmedi. Buraya bir put dikip üzerine de Müsned yazısıyla "Buradan öteye yol yok, bir faydası da yok. Hiç kimse buradan öteye gitmeye zorlamasın, yok olur," yazarak geri döndü. Onun ardından Sebe'nin çocuklarından kardeşi **Mâlik** b. Kays b. Sayfî kral oldu. O da San'a ve Gumdân'a indi ki buralar kendisinden önce Zamân'ın idaresindeydi. Onun ardından **el-Hâris** b. Mâlik b. Kays b. Sayfî yönetime geçti. Daha sonra sırasıyla **Meyyâs** b. Ya'rub, **Urve** b. Muâviye b. Meyyâs, **Mâu's-Semâ** b. Urve, **Şü-rahbîl** b. Yahsub, Cüheym kabilesinden **el-Hemâl** b. el-Hemâl b. el-Müsellem, **es-Sa'b** b. Karîn b. Hemâl kral oldular. es-Sa'b, Allah'ın Kur'an'da zikrettiği Zülkarneyn³²⁹ olduğu söylenir. Doğrusunu Allah bilir. Bu konuda Lebîd şöyle der:

[366] *es-Sa'b Zülkarneyn Hinv'de bir kabirde
Toprak oldu yatıyor ey Ümeyme.*

Daha sonra Himyer tahtına **Zeyd** b. Hemâl geçti ki Allah (cc.) onu Tübba'³³⁰ olarak isimlendirmiştir. Doğrusunu Allah bilir. Daha sonra sırasıyla **Bârân** Yehen'im, ardından da Zül-Ezâr olarak bilinen **el-Hâris** b. Amr b. Ya'fur kral olmuştur. el-Hâris'e Nâşiryen'am da denilirdi. Kendisi sefere çıkıp Vâdi'r-Reml'e kadar gelmiş, ancak bir çıkış bulamamıştır. Burada bir süre beklemiş, cumartesi günü geldiğinde kum fırtınası durmuştur. Bunun üzerine ailesinden Amr b. Yezîd b. Ya'fur isimli birisi bir kısım adamıyla birlikte çölü geçmiş, ancak geri dönmemiştir. Bunun üzerine bir taş dikip üzerine şöyle bir yazı yazmıştır: "Bu putu Himyer Meliki Nâşiryen'am dikmiştir." Vâdi'r-Reml'i geçenin kardeşi olan Alkame b. Yezîd onun hakkında şöyle der:

329 Kehf, 18/84.

330 Duhân, 44/37; Kâf, 50/114.

*Ey krallar kralı! Öyle bir işe girdiğin ki
Büyük krallar ona güç yetiremez
Bizi öyle bir kötü vadiye getirdin ki
Kocaman birikmiş kum dağlarının yatağı idi.*

Himyer krallığına daha sonra **Züheyr** b. Abdüşems geçti. [367]
O, **Yelmeka**³³¹ yani Belkîs bint el-Yeşrah b. Zî Ceden b. Yeş-
ruh b. el-Hâris b. Kays b. Sayfî gelinceye kadar Himyer kadın-
larına özür beyan etmiştir. Onun annesi Cinn Meliki Revâha
bint es-Sikkîn olup en akıllı kadınlardandı. Züheyr'i öldürüp
kraliçe olmuştur. O tahta oturduğunda elli kabile reisi aya-
ğa kalkardı. Aynı zamanda Hüdhüd'ün³³² de sahibidir. Onun
Züheyr'i öldürmesi hadisesiyle ilgili pek çok rivayet vardır.
Daha sonra kendisiyle Süleymân b. Dâvûd (as.) evlenmiştir.
Belkîs'tan sonra **el-Hâris** b. Şurahbîl Zû Ceden ve **Zû Rudâ'**
Yehen'am Zû'l-Melâhî sırasıyla kral oldular. **Melkeykerib** is-
yan edip onu öldürdükten sonra yerine geçti. el-A'sâ'nın Ebû
Mâlik diye bahsettiği bu kişidir:

*Zaman Ebû Mâlik'e ihanet etti
Hangi salih kişiye ihanet etmemiştiki?!*

Daha sonra Tübbâ' el-Asğar olarak bilinen **Es'ad** kral oldu.
Es'ad'ın asıl adı ise Tıbyân b. Melkeykerib b. Kays b. Zeyd b.
Amr olup, o da Zû'l-Ez'âr b. Ebrehe Zû'l-Menâr b. er-Râiş b.
Kays b. Sayfî b. Sebe Ebû Kerib'dir. Es'ad Yahudileri Hicaz'dan
Yemen'e getiren kişidir. Daha sonra ise yönetime Zû Meâhir
olarak bilinen oğlu **Hassân** gelmiştir. Daha sonra kardeşi Mû-
sebân olarak bilinen **Amr** b. Tübbâ' onu Rakka yolunda Fur-
datu Nu'm denilen yerde öldürmüş ve yerine geçmiş, hakim [368]
olmuştur. Daha sonra pek geçmişi bulunmayan ve bu mem-
lekette olmayan Zû Şenâtır olarak bilinen **Lahnîa Yenûf**,
Amr'a karşı isyan edip onu öldürmüş ve kral olmuştur. Bu
şahıs fasık ve Lûtî bir adamdı. Bu sebeple Zû Nüvâs lakaplı
Zer'a ona isyan edip öldürmüş ve krallık makamına geçmiştir.
Zû Nüvâs daha sonra Yahudilik dinine meyletmiş, insanları da
bu dine girmeye davet etmiştir. Yahudilik dinini benimseme-

331 Nesebi hakkında bkz. *Târîhu't-Taberî*, s. 576.

332 Neml, 27/20 vd.

yenleri ise öldürmüştür. Kendisi Yûsuf ve Sâhibü'l-Uhdûd³³³ olarak isimlendirilmiştir. Çünkü Negrân'da hendekler kazdırmış, buralarda ateş yakmış, insanları Yahudi olmaya çağırmış –hâlbuki buradakiler Hz. İsa'nın dini üzereydiler– onun teklifini reddettiklerinde onları ateşin içine atmıştır. Aynı zamanda İncilleri de yakmıştır. Bu şekilde onun ateşte yaktıkları ve kötürüm bıraktıklarından başka kılıçla katlettiklerinin sayısı yaklaşık 20 bin kişiyi bulmuştur. İşte bu sebeple Habeşliler Yemen'e gelmişler, Hristiyanlara yaptıklarından dolayı Yemen'i ele geçirmişlerdir. Habeşliler gelip ordusunu mağlup edince Zû Nuvâs esir alınma endişesiyle atını denize sürmüş ve suda boğulmuştur. Dolayısıyla o Himyerlilerin son kralı olmuştur.

Kinde Kralları

Tübbâ' Ebû Kerib Irak'a gitmek için harekete geçip Ma'ad topraklarına indiğinde buraya Âkilü'l-Murâr (Tavşan Dudaklı) olarak tanınan **Hucr** b. Amr'ı idareci olarak tayin etti. Buralarda iyi bir idare gösteren Hucr, insanları kendisinin ölümünden sonra oğlunu başlarına geçirmeleri konusunda ikna etti. Bunayıncaya kadar idarede kaldı. Onun oğulları Amr ile el-Cevn olarak bilinen Muâviye idi. Hucr'ün ölümünden sonra oğlu **Amr** başa geçti. Babasının mülküyle sınırlı olduğu için kendisi el-Maksûr olarak isimlendirilmiştir. Muâviye el-Cevn b. Hucr ise Yemâme üzerine hâkimdi. Amr'ın ölümünden sonra yerine oğlu **el-Hâris** geçti. O katı saldırgan bir idareci idi. Nitekim Hîre melikleri olan Nasroğulları üzerine pek çok saldırı gerçekleştirdi. Bu sebeple Hîrelilerin pek çok toprağını kendisine bağlanmıştı. Onun ülke sınırları İbn Hübeyre'nin sarayının yakınında bulunan Surâtu Câme'seb'e kadar ulaştı. İmruülkays b. el-Münzir b. Amr b. İmruülkays b. Amr b. Adî b. Nasr'ın Hîre'de ölümüne kadar durum bu minvalde devam etti. Ondan sonra yerine el-Münzir b. İmruülkays kral oldu. Kinde Kralı el-Hâris saldırıya geçti, Arapları da kendisine katılmaya çağırdı. Araplar da bu davete icabet ettiler. Feyrûz b.

Yezdücerd b. Behrâm b. Yezdücerd b. Sâbûr, İmruülkays b. el-Münzir'i kral olarak tayin etmişti. Feyrûz ölüp onun yerine zındık Kubâz b. Feyrûz kral olduktan sonra el-Münzir b. İmruülkays el-Lahmî'yi zındıklık düşüncesine katılmaya çağır-
dı. Fakat el-Münzir bu teklifi reddetti. Buna karşılık el-Hâris zındık olmayı benimseyince Kisrâ Kubâz da el-Münzir'i kovup yerine el-Hâris'i kral tayin etti. Ancak Kubâz'ın ölümünden sonra Anûşirvân krallığı tekrar el-Münzir'e geri verdi. Kubâz, el-Hâris'le Surât'ın öteki tarafındaki bedevi ve hadari Arapla-
rın yurduunun idaresini devreden bir anlaşma yapmıştı. el-Hâris de Ma'ad topraklarını oğullarına bölüştürmüş, buna göre Hucr'u Benî Esed b. Huzeyme üzerine, diğer oğlu Şürahbîl'i [370] Temîm ve er-Rebâb üzerine, Seleme'yi, Bekr ve Tağlib; Ma'dî-
kerib'i -ki o Galfâ olarak tanınır- Kays ve Kinâne kabileleri üzerine idareci tayin etmişti. el-Hâris ölüp oğullarının her biri bütün toprakları zapt edince idareleri sıkıntıya düştü. Nitekim Benî Esed, şair İmruülkays'ın babası olan melikleri Hucr'u katlettiler. Şürahbîl ile Seleme birbirleriyle savaştılar, sonunda Şürahbîl, Seleme b. el-Hâris'le birlikte hareket eden Ebû Haneş Usam b. en-Nu'mân et-Tağlibî tarafından öldürül-
dü. Seleme b. el-Hâris felç oldu ve öldü. Ma'dîkerib b. el-Hâris kardeşi Şürahbîl hakkında evhamlandı ve nereye gittiğini bil-
mez bir şekilde dolaşırken hayatını kaybetti. Bu şekilde Kinde idaresi parçalandı. Amr Ekhal b. Ebî Kerib b. Kays b. Seleme b. el-Hâris krallığı ayağa kaldırdı ve insanlara şöyle hitap etti:
"Ey Kindediler! Şu anda siz yurtsuz ve evsiz hâle geldiniz. İleri gelenleriniz gittiler ve mülkünüz harap oldu. Sizin hakkınızda Araplara güvenmiyorum. O zaman kendi kavminize katılınız." Bunun üzerine Kindeliler harekete geçip Hadramevt'e ulaştı-
lar. Günümüzde onlar bu topraklarda yaşamaktadırlar.

Gassân Krallığı

Rumların yardımıyla Gassân emîrliğinin kuruluşu şu şe-
kilde gerçekleşmiştir: Kendilerine ed-Dacâim denen Duc'um b. Hamâta b. Sa'd b. Selîh b. Amr b. el-Hâf b. Kudâa'nın ço-
cukları Gassân gelmeden önce Şam'da kraldılar. Selîh bu böl-
geye gelen gerek Mudar gerekse diğer Araplardan Rumlar

- [371] adına vergi alıyordu. Gassânîler büyük bir toplulukla Şam'a gitmeyi murat ederek buraya geldiler. Selîh onlara: "Harac vereceksiniz, yoksa sizinle savaşırız," deyince Gassânîler bu isteği geri çevirdiler. Selîh onlarla savaştı ve Selîh'in askerleri Gassânîleri mağlup ettiler. Bu esnada Gassân'ın reisi Sa'lebe b. Amr b. el-Mücâlid b. Amr b. Adî b. Amr b. Mâzin b. el-Ezd idi. Gassânîler haraç vermeye razı oldular. Öyle ki bölge yöneticilerine maddi imkânlarına göre yıllık her bir kişi için bazen bir dinar, bazen yarım dinar, bazen de iki dinar haraç ödüyorlardı. Bu uygulama Ciza' b. Amr b. el-Gassânî'nin Selîh'in vergi memuru olan Sebîb b. el-Münzir b. Amr b. Avf b. Duc'um b. Hamâta'yi öldürmesine kadar devam etti. Bunun üzerine Selîh kendi taraftarlarını, Gassânîler de kendi taraftarlarını savaşa çağırdılar. Taraflar el-Muhaffef³³⁴ denilen yerde karşı karşıya geldiler. Gassânîler rakiplerini yok ettiler. Rum meliki onların Fârisîlerle birlikte kendisine dönmelerinden korktuğu için Sa'lebe'ye haberci göndererek onlara: "Siz güçlü ve sayısı kalabalık bir topluluksunuz. Siz Araplar arasında en güçlü ve sayıları en kalabalık bir topluluğu yendiniz. Ben sizi kendi yurdunda bırakıyorum ve sizinle aramda şu anlaşmayı yapıyorum: Size bir Arap topluluğu saldırı düzenlerse size silahlarıyla birlikte Rumlardan 40 bin savaşçıyla yardım edeceğim. Bize Araplardan bir saldırı vaki olursa bu takdirde, Farşlılarla aramıza girmeme şartıyla sizin de 20 bin savaşçı hazır etmeniz gerekir." Sa'lebe bu teklifi kabul edince aralarında bir sözleşme akdedildi. Bunun üzerine kral **Sa'lebe**'yi melik ilan etti ve taç giydirdi. Bu dönemde Rum Kralı Dikiyus idi. Sa'lebe'nin ölümünden sonra Rumlar yerine oğlu **el-Hâris** b. Sa'lebe'yi kral yaptılar. Onun ardından da onun oğlu **Cebile**'yi, ondan sonra da onun oğlu **el-Hâris**'i sırasıyla yönetime getirdiler. Zikri geçen el-Hâris, Zâtü'l-Kurtayn (Küpeli) olarak bilinen Mâriye bint el-Erkan b. Amr b. Cefne'nin oğludur. Bu kadının isminin Kinde kalibesinden Mâriye bint Zâlim b.
- [372]

334 Aslında da böyle. *Târîhu'l-Ya'kûbî* de (I. 235) bunu destekler. Musahhih bu yerin "el-Muhfik" olduğunu zannediyor. Ancak bu doğru değildir. Çünkü "el-Muhfik" Yâkût'un da belirttiği gibi Arap Yarımadası'nın doğusundaki ed-Dehnâ'da bir kumluktur. Hâlbuki el-Muhaffef, Şam'dadır.

Vehb b. el-Hâris b. Muâviye b. Sevr olduğu da söylenir. Gassân emîrliğine el-Hâris'ten sonra **en-Nu'mân** b. el-Hâris geçti. Daha sonra da sırasıyla **el-Münzir** b. el-Hâris, **el-Müneyzir** b. el-Hâris, **Cebele** b. el-Hâris, **Ebû Şemr** b. el-Hâris b. Cebele b. el-Hâris b. Sa'lebe b. el-Hâris b. Amr b. Cefne, **el-Hâris b. A'rec** b. Ebî Şemr b. Amr b. el-Hâris b. Avf b. Amr b. Adî b. Amr b. el-Hashâs'ı –ki o Hârise b. Bekr b. Avf b. Amr b. Adî b. Amr b. Mâzin b. el-Ezd'dir– krallık yaptılar. Burada ismi geçenin annesinin ismi Cefnâ değil, Cefniyye'dir. Gassân meliklerinin en sonuncusu **Cebele** b. el-Eyhem b. Cebele b. el-Hâris b. Cebele b. el-Hâris b. Sa'lebe b. Amr b. Cefne'dir. Kendisi yönetimini Hz. Ömer zamanına kadar devam ettirmiş, önce Müslüman olmuş, ardından da irtidat edip Rum yurduna geri dönmüştür. Onun hakkında pek çok rivayet vardır.

Halifelerin Muhafızları

[373]

Kendisine muhafız edinenlerin ilki Hz. Osmân olup onun koruması Kureyş'ten **Abdullah** b. Kunfûz et-Teymî idi. Onu saldırı ve benzeri durumlara karşı korurdu. Koruma amacıyla onların önünde mızrakla veya topluluk hâlinde yürünemezdi. Hz. Ali'nin koruma görevlisi ise **Ma'kıl** b. Kays er-Riyâhî'dir.

Muâviye b. Ebî Süfyan'ın koruması **Yezîd** b. Hurr el-Ansî, Yezîd b. Muâviye'nin de korumasıydı. Ansî ölünce Yezîd kormanın başına **Humeyd** b. Harîs b. Bahdel el-Kelbî'yi getirdi. Mervân b. el-Hakem'in koruma görevlisi **Yahyâ** b. Kays b. Hârise el-Gassânî'dir. Abdûlmelik b. Mervân ise **Abdullah** b. Hânî el-Evdî'yi muhafız edinmiş, daha sonra onu azlelir yerine **Yezîd** b. Ebî Kebşe es-Seksekî'yi getirmiş, ardından onu da görevden uzaklaştırıp bu makama **Yezîd** b. Bişr es-Seksekî'yi tayin etmiştir. Yezîd, ölümüne kadar bu görevi yerine getirmiş, onun ölümünden sonra halife bu makama **Ka'b** b. Hâmid el-Ansî'yi tayin etmiştir. Abdûlmelik'in ölümüne kadar Ka'b görevde kalmıştır. el-Velîd b. Abdûlmelik de onu görevinde tutmuş, daha sonra kendisini deniz seferine göndermiş, yerine de **Ebû Nâtil** Riyâh b. Abde el-Gassânî'yi tayin etmiştir. Geri dönüşünde ise Ka'b'ı eski vazifesine iade etmiştir. Onu oğlu

el-Abbâs b. el-Velîd ile Bizans üzerine tekrar sefere görevlendirince, muhafızlık vazifesine **Abdullah** b. Yezîd el-Hakemî [374] getirilmiştir. Ka'b geri geldiğinde Halife onu tekrar muhafızlık görevine iade etmiştir. el-Velîd'in ölümünden sonra halife olan Süleymân da onu görevinde tutmuş, Süleymân'dan sonra halifeliğe gelen Ömer b. Abdülazîz ise onu azledip yerine **Ravh** b. Yezîd b. Bişr es-Seksekî'yi getirmiştir. Yezîd b. Abdülmelik halife olunca **Ka'b** b. Hâmid el-Ansî'yi tekrar bu göreve tayin etmiştir. Daha sonra halife olan Hişâm b. Abdülmelik de on küsur yıl boyunca Ka'b'ı vazifesinde tutmuştur. Onun ölümü sebebiyle de yerine **Yezîd** b. Ya'lâ el-Ansî bu göreve getirilmiş, vazifesini Hişâm'ın ölümüne kadar sürdürmüştür. el-Velîd b. Yezîd halife olunca bu göreve Kelb kabilesinin **Bahdeloğullarından** birini getirmiş, Yezîd b. el-Velîd b. Abdülmelik ise bu vazifeye **Abdullah** b. Âmir b. el-Yahsubî'yi getirmiştir. Ardından halife olan İbrâhîm b. el-Velîd, Abdullah'ı vazifesinde tutmuş, Mervân b. Muhammed halifeliğe geldiğinde ise şurta (muhafızlık) görevini **el-Kevser** b. el-Esved el-Ganevî'ye devretmiştir.

Ebü'l-Abbâs halife olduğunda şurtanın başına **Abdülcebâr** b. Abdurrahmân el-Ezdî'yi getirdi. el-Mansûr halifeliğe gelince onun vazifesinde bıraktı. Daha sonra ise azledip Horasan'a amil olarak gönderince yerine onun kardeşi **Ömer** b. Abdurrahmân'ı getirdi. Ardından Ömer'i görevden alıp **Mûsâ** b. Ka'b et-Temîmî'yi hacib olarak tayin etti. Mezkûr şahıs ölünceye kadar bu vazifeyi yürütmüştür. Halife el-Mansûr koruma görevine **el-Müseyyeb** b. Züheyr ed-Dabbî'yi, dinde fesat çıkarıcıları önleme görevine ise **Hamza** b. Mâlik el-Hûzâî'yi getirdi. Sonra Hamza'nın görevini de el-Müseyyeb b. Züheyr'e verdi. Müseyyeb bu görevi el-Mansûr'ün ölümüne kadar devam ettirdi. el-Mehdî halife olunca şurtanın başına **Nasr** b. Mâlik el-Huzâî'yi getirdi. Halife, onun ölümünden sonra bu görevi **Hamza** b. Mâlik'e verdi. Ancak, onu daha sonra azlederek yerine **Abdullah** b. Mâlik'i getirdi. Abdullah, el-Mehdî'nin muhafızı olduğu gibi, ondan sonraki halife el-Hâdî'ye de muhafızlık yaptı. er-Reşîd halife olunca bu göreve **el-Kâsım** b.

Nasr'ı getirdi. Onu azledince yerine **Huzeyme** b. Hâzim'i, onu azledince **el-Müseyyeb** b. Züheyr'i tayin etmiş, sonra da onu da görevden alıp Huzeyme'yi göreve iade etmiştir. Huzeyme'yi bir kez daha görevden uzaklaştırınca yerine **Abdullah** b. Mâlik'i muhafızlık görevine tayin etti. Daha sonra Abdullah'ı görevden alarak bu defa **Abdullah** b. Hâzim'i muhafız olarak tayin etti. Ardından onu azledip yerine **Huzeyme** b. Hâzim'i getirdi. Kısa süre sonra onu da görevden alıp tekrar **Abdullah** b. Mâlik'i bu göreve tayin etti. Onu yeniden azledip yerine tekrar **Abdullah** b. Hâzim'i getirdi. Abdullah'tan sonra sırasıyla **Ali** b. el-Haccâc'ı ve **İbrâhîm** b. Osmân b. Nehîk el-Akkî'yi bu göreve getirdi. Bir süre sonra Ali'yi katledip yerine **Vehb** b. İbrâhîm'i getirip onu Osmân b. Osmân olarak isimlendirdi. Nihayet onu da görevden uzaklaştırıp **İbnü's-Şehîr**'i getirdi ki o da halifenin ölümüne kadar bu vazifeyi ifa etmiştir. el-Emîn göreve geldiğinde şurtanın başında **Muhammed** b. el-Müseyyeb b. Züheyr, bozguncularla mücadele biriminin başında ise **es-Sindî** b. Şâhik bulunuyordu. Halife daha sonra Muhammed'i bu görevden alıp Ermeniyeye valisi tayin ederken, onun yerine **Muhammed** b. Hamza b. Mâlik'i getirdi. Daha sonra onu da azledip şurtanın başına **Abdullah** b. Hâzim'i getirdi. el-Me'mûn halife olduğunda şurtanın başında **el-Abbâs** b. el-Müseyyeb bulunuyordu. el-Abbâs'ın ölümü üzerine onun yerine **Ebû Hâlid** el-Bâzyâr'ı getirdi. Daha sonra da bu görev **Tâhir** b. el-Hüseyn b. Mus'ab'a verildi. Halife daha sonra Tâhir'i Horasan'a vali tayin edince onun yerine **Abdullah** b. Tâhir'i getirdi. Abdullah b. Tâhir'i daha sonra Şam, Mısır ve Horasan'a vali tayin etti. Abdullah'tan sonra şurtanın başına **İshâk** b. İbrâhîm b. Mus'ab geçti. Halife el-Me'mûn, Şam ve Cezîre'ye gittiğinde şurta emîri **Muhammed** b. İbrâhîm b. Mus'ab idi. İshâk b. İbrâhîm ise el-Me'mûn'un ölümüne kadar Irak'ta Abdullah b. Tâhir'in vekilliğini yaptı. el-Mu'tasım halife olduğunda **İshâk** b. İbrâhîm'i, Abdullah b. Tâhir'in Medînetü's-Selâm ve Sevâd vekili olmasını onayladı. Abdullah b. Tâhir ölünce halife onun yerine **Tâhir** b. Abdullah'ı tayin etti; İshâk ise onun Medînetü's-Selâm ve Sevâd'da vekili oldu. **Muham-**

[376]

med b. İbrâhîm, el-Mu'tasım'ın ölümüne kadar Asker'de şurta görevini yerine getirdi. el-Vâsık halife olduğunda şurtanın başında İshâk'ın yerine **Muhammed** b. İbrâhîm vardı. Halife daha sonra Muhammed b. İbrâhîm'i azledip onun yerine babasının halefi olarak **Muhammed** b. İshâk b. İbrâhîm'i getirdi. Muhammed, el-Vâsık'ın vefatına kadar bu görevini sürdürdü. el-Mütevekkil halife olduğunda, Tâhir b. Abdullah b. Tâhir'in vekili olarak vefatına kadar **İshâk** b. İbrâhîm'i görevinde tuttu. İshâk'ın ölümünden sonra da onun görevlerini ve başka vazifeleri oğul **Muhammed**'e devretti. Muhammed de bu vazifeleri ölümüne kadar devam ettirdi. Halife, **Abdullah** b. İshâk'ı Medînetü's-Selâm valiliğine getirirken, **İbrâhîm** b. İshâk'ı ise Samerrâ şurtasının başına tayin etti. Daha sonra Muhammed b. Abdullah b. Tâhir gelince, onu İshâk b. İbrâhîm'in yerine kardeşi Tâhir b. Abdullah'ın halefi olarak şurtanın başına getirdi. Bu esnada Asker şurtasının başında Muhammed b. Abdullah b. Tâhir'e halef olarak **İbrâhîm** b. İshâk b. İbrâhîm b. Mus'ab vardı.

Meşhur Kâtipler

Zeyd b. Sâbit, Hz. Peygamber'in (sav.) vahyini yazan kâtiplerdendir. Zeyd aynı zamanda Hz. Ömer'e de kâtiplik yapmıştır. Onun kıraat, ferâiz ve fıkıh konularında da derinliği vardı. **Osmân** b. Affân ise Hz. Ebû Bekir'in (ra.) kâtibiydi. Kendisi daha sonra halife olmuştur. **Mervân** b. el-Hakem, Hz. Osmân'a kâtiplik yapmış, kendisi de halife olmuştur.

Abdülmelik b. Mervân, Muâviye zamanında Medine Divanında kâtipti. Kendisi daha sonra halife oldu. **Amr** b. Saîd b. el-Âs b. Saîd b. el-Âs da Medine Divanında kâtiplik yapmıştır. Halifelik talebinde bulunmuş, ancak öldürülmüştür. Şam ehlinin efendisi **Ubeyd** b. Evs el-Gassânî, Muâviye b. Ebî Süfyân'ın kâtibiydi. Hemdân kabilesinin reisi **Saîd** b. Nemrân el-Hemdânî, Hz. Ali'nin (ra.) kâtibiydi. Kendisi daha sonra İbnü'z-Zübeyr'in Kûfe kadısı olmuştur. Ebû Talha et-Talahât **Abdullah** b. Halef el-Huzâî, Hz. Âişe ile birlikte katıldığı Cemel'de öldürülünceye kadar Hz. Ömer'in ve Hz. Osmân'ın

(ra.) Basra divanlarında kâtip olarak görev yapmıştır. **Hârice** b. Zeyd b. Sâbit, Abdülmelik'ten önce Medine Divanının- [378] da kâtip idi. Abdülmelik'ten sonra ise **Amr** b. Saîd, Amr'dan sonra **Osmân** b. Anbesa b. Ebî Süfyân b. Harb kâtip oldu. Adı geçenler Muâviye zamanında kâtiplik yapanlardır. Yezîd b. Muâviye zamanında Medine Divanının başında **Yezîd** b. Abdullah b. Zem'a b. el-Esved b. Muttalib b. Esed b. Abdüluzzâ vardı. Bu göreve daha sonra **Humeyd** b. Abdurrahmân b. Avf ez-Zührî geldi. İbnü'z-Zübeyr'in yönetimi esnasında bu görevi **Osmân** b. Abdullah b. Erkam ez-Zührî yürüttü. İnsanları tek yönetimde birleştiren Abdülmelik hicretin 73. yılında Medine Divanının başına **Abdülazîz** b. el-Hâris b. el-Hakem b. Ebi'l-Âs'ı getirdi. Ondan sonra bu vazifeyi **İbrâhîm** b. Muhammed b. Talha b. Ubeydullah yürüttü. Daha sonra da göreve **İbn Hârice** el-Ensârî geldi. İbn Hârice, Hişâm'ın halifeliğine kadar bu görevde kaldı. Hişâm ise kâtiplik görevine mevaliyi tayin etti. **Saîd** b. Cübeyr, Abdullah b. Utbe b. Mes'ûd'un kâtibi oldu, aynı zamanda kadıydı. Saîd daha sonra Ebû Bürde b. Ebî Mûsâ el-Eş'arî'nin -ki o Haccâc b. Yûsuf'un kadısıydı, Haccâc onu Şüreyh'ten sonra kadı tayin etmişti- kâtibi oldu. **el-Hasen** b. Ebi'l-Hasen el-Basrî, Horasan'da er-Rebî' b. Ziyâd el-Hârisî'nin kâtibiydi. **Ziyâd** b. Ebîh ise sırasıyla el-Mugîre b. Şu'be, Ebû Mûsâ el-Eş'arî, Abdullah b. Âmir b. Küreyz ve Abdullah b. el-Abbâs b. Abdülmuttalib'in kâtipliğini yapmıştır. **Ebû Cübeyre** el-Ensârî, Kûfe Divanında Hz. Ömer'e kâtiplik yapmıştır. **Âmir** b. eş-Şa'bî, Abdullah b. Mutî' b. el-Esved [379] el-Adevî ile Abdullah b. ez-Zübeyr'in Kûfe Valisi Abdullah b. Yezîd el-Hatîmî'ye kâtiplik yapmıştır. **Muhammed** b. Sîrîn ise Fâris'te Enes b. Mâlik'e kâtiplik yapmıştır. **Kabîsa** b. Züeyb el-Huzâî, Abdülmelik'in Divânü'l-Hâtem'inde kâtipti. **Kays** b. Utârid ise el-Velîd b. Ukbe b. Ebî Muayt'ın Kûfe'de kâtipliğini yapmıştır. Aynı şekilde Kûfe'de **Kabîsa** b. Câbir el-Esedî, Saîd b. el-Âs'ın kâtibiydi. **Abdurrahmân** b. Ebzâ, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in Mekke valisi olan Nâfî' b. Abdullah el-Hâris el-Huzâî'nin kâtibi olmuştur.

Ahmaklar

Kureyş ve Diğer Kabilelerden Nesli Devam Eden Ahmaklar

Abdüddâr b. Kusay'ın soyu devam etmiştir. **Âmir** b. Küreyz b. Rabîa b. Habîb b. Abdüşems'in de soyu devam etmiştir. **el-Âs** b. Saîd b. el-Âs'ın soyu devam etmiştir. Ebû Cehil'in kardeşi **el-Âs** b. Hişâm b. el-Mugîre de soyu devam edenlerdendir. el-Âs b. Saîd b. el-Âs ile el-Âs b. Hişâm b. el-Mugîre "Kureyş'in iki ahmakı" diye anılır. Benî Âmir b. Lüey'den olan ve soyu devam eden **Sehl** b. Amr da ahmaklardandır. **Muhammed** b. Hâtîb el-Cumahî de ahmaklardandır. **Amr** b. Harîs³³⁵ ile **Utbe** b. Ebî Süfyân'ın soyu devam etmemiştir. **Amr** b. Sehl b. Amr'ın da [380] çocuğu olmamıştır. **Abdullah** b. Muâviye b. Ebî Süfyân'ın soyu devam etmemiş, **Muâviye** b. Mervân b. el-Hakem'in ise çocuğu olmuştur. **Bekkâr** b. Abdülmelik b. Mervân'ın soyu devam etmemiştir. **Abdullah** b. Kays b. Mahrame b. el-Muttalib de ahmaklardandır. Muttalib'in çocukları "ahmaklar" olarak tanınmıştır. **el-Ahvas** b. Ca'fer b. Amr b. Harîs'in ise soyu devam etmemiştir.

Sakîf'in Ahmakları

Abdurrahmân b. Ümmü'l-Hakem –o İbn Abdullah b. Rabîa'dır–, **el-Mugîre** b. Abdullah b. Ebî Akîl ve **el-Kâsım** b. Muhammed b. el-Hakem b. Ebî Akîl.

Arabın Ahmakları

Mâlik b. Zeydümenât b. Temîm, **Bekr** b. Hubeyb b. Amr b. Ganem b. Tağlib, **Kelb** b. Vebre, Kilâb b. Rabîa b. Âmir b. Sa'saa, **İcl** b. Lüceym, **Atûd** b. Uneyn b. Selâmân b. Se'l b. Amr b. el-Gavs, **Adî** b. Cenâb b. Hübel el-Kelbî, **Amr** b. Cüeyye b. Levzân el-Fezârî, **Uyeyne** b. Hısn b. Huzeyme el-Fezârî –ki o "Kendisine itaat edilen ahmak" olarak bilinir–, **Evs** b. Câbir b. Ka'b b. Uleym b. Cenâb b. Hübel, **Bicâd** b. Kays b. Mes'ûd b. Kays b. Hâlid b. Abdullah Zü'l-Ceddeyn, Benî Cahş'ın kar- [381] deşi ve şair Ebü's-Şemmâh'ın babası **Dırâr** b. Ma'kıl, **Kabîsa**

b. el-Mühelleb b. Ebî Suфра. Yukarıda zikredilenlerin tamamının soyu devam etmiştir. **Süleymân** b. Nu'mân b. Kays b. Ma'dî Kerb el Kindî ile **Hıdâş** b. Züheyr b. Cenâb el-Kelbî'nin ise soyları devam etmemiştir. **Hânî b. Mes'ûd**'un Kabîsa dışındaki bütün oğulları ahmadır. Kabîsa onların ahmaklıklarından kurtulmuş olduğu için "eflet= kaçıp kurtulan" olarak tanınmıştır. Hânî'nin bütün çocuklarının soyu devam etmiştir. Onun ahmak olan çocukları Âmir, Kays, Süveyd ve Cübeyr olup Kabîsa onlardan ayrıldığı için "kaçıp kurtulan" olarak tanınmıştır. Kays b. Sa'lebe'nin kardeşi olan **Yezîd** b. Servân -o "Hebenneka- da ahmak Araplardandır.

Ahmak Kadınlar

Rayta bint Sa'd b. Teym b. Mürre b. Ka'b b. Lüey ki bu kadın "ipliğini eğirdikten sonra tersine çevirip çözen"³³⁶ kişidir. **er-Rak'â** ise Kudâa'nın Belî kolundan Esmâ'dır. Bu kadın Hârîse b. Lâm et-Tâî'nin oğulları Kindî ve Mesrûk'un anneleridir. **Duğa** bint Mi'nec³³⁷ ahmaklığı mesel olmuştur. Onun lakabı "el-Ce'râ= makat" olup Benî Anber b. Amr b. Temîm'e³³⁸ bu lakapla hakaret edilmiştir. **Ümmü Amr** b. Cüneydib³³⁹ b. Amr [382] b. Hamme ed-Devsî ise Hz. Osmân'ın Amr ve Ebân adındaki çocuklarının annesidir. **Rayta** bint Âmir b. Nümeyr kendi çocuklarını kumasının çocuklarından ayırmak için onların saçlarını tıraş edip etrafında aralıklı kıllar bırakmak suretiyle tanırdı. Onun kuması ise Fezâriye olarak bilinen Hind bint

336 Nahl, 16/92.

337 Meydânî'nin *Emsâl*'inde "hâ" harfinin altında "Duğa'dan daha ahmak" şeklinde ifade vardır. Hamza ise onun Bint Min'ac olduğunu zikreder. *Lisânü'l-Arab*'ta c-a-r maddesinin altında bu isim "ğayn" ile "Miğnec" şeklinde geçer.

338 Meydânî'nin *Emsâl*'inde "Duğa'dan daha ahmak." O Mâviye bint Mi'nec (Rabîa b. l'cl), Benî Anber b. Temîm'den biriyle evlenmiş ve ondan hamile kalmıştır. Doğum zamanı geldiğinde tuvaleti geldiğini zannederek bir tarlaya gitti ve çocuğu orada doğurdu. Doğan çocuk ses çıkarmaya başlayınca sesi kendi çıkardı zannederek kumasına gelip (*Lisânü'l-Arab*'da ise annesine, yani kocasının annesine) "Valide insanın pislîği ses çıkarır mı?" diye sorduğunda o da "Evet, babasını çağırır," cevabını verdi. Daha sonra kuma gidip çocuğu getirdi. Bundan dolayıdır ki Anberoğullarına hakaret için "Kaka'nın çocukları" denmiştir.

339 Wüstenfeld cetvelinde bu isim "Cündeb" şeklindedir.

Hilâl Sümmâ'dır. Rayta'nın çocukları Benî Abd b. Ebî Bekr'den olan Kurt, Kurayyıt, Karîf ve Amr'dır. Kuması Rayta'nın çocuklarından Amr'ı alıp başındaki kalan saçları kesmiş, daha sonra bu çocuğun kendine ait olduğunu iddia etmiş ve Rayta'dan almıştır. **Ümmü Hişâm** bint Hişâm b. İsmâîl b. Hişâm el-Mah-zûmiyye de ahmak kadınlardandır.

Dillerin Farklılaşması

[383] İbnü'l-Kelbî der ki: Nûh (as.) 13 Ramazan'da gemiye binip gelecek senenin ramazan ayının başında gemiden indi. Bu şekilde bir yıldan 13 gün eksik olacak şekilde gemide kalmış oldu. Su azaldıktan sonra da Cüzâm (Hismâ) yurdunda kırk yıl kalmıştır. Geminin boyu 300, genişliği 50, derinliği ise 30 arşındır. Gemi suyun yüzeyinden 6 arşın yukarıda kalmıştır. Gemi kat kat inşa edilmiş olup üç kapısı vardır. İnsanlar en üst kata, evcil hayvanlar orta kata, yabani hayvanlar ise en alt kata yerleştirilmiştir. Nûh (sav.) gemide oğullarından Sâm, Hâm, Yâfes ve eşleriyle birlikte iman edenlerden toplam seksen kişiyi taşımış, bu seksen kişinin dışındaki bütün mahlukat boğulmuştur.

Nûh, eşi, üç oğluyla eşleri ve diğer yetmiş iki kişiydiler (gemide). Nûh'un boğulan oğlunun ismi ise Şâlûmâ (Ken'ân)dir. Araplar ise onu Yâm olarak isimlendirmişlerdir. Kadınların isimleri ise şöyledir: Sâm'ın karısının adı **Mahles Nahvâ**,³⁴⁰ Hâm'ın karısının ismi **Ezenfenşâ**, Yâfes'in karısının ismi **Zekas Nebeb**,³⁴¹ Nûh'un karısının ismi ise **Vâile**'dir. Lût'un karısının ismi **Vâhile**'dir.

[384] Nûh'un gemisi Cûdî'de karaya oturmuş, içindekiler dışarı çıkmışlardır. Seksen bina yapmışlar ve bu binaları Seksenler

340 Metnin aslında nokta yoktur. İbn Kuteybe'nin *Uyûnu'l-Ahbâr*'ında ise (IV. 90) "Mahles Mahvâ", *İkdü'l-Ferîd*'de "Mahles Maham", *Târihu't-Taberî*'de (s. 212) "Nahlet" şeklinde olup bir rivayette de "Salîb" veya "Salît" şeklinde de geçmektedir.

341 Aslında da böyle yazılıdır. *Uyûnu'l-Ahbâr*'da ise bu isim "Zezgat Nebes" şeklindedir. Üstat Levi Della Vida, *Orientalia* dergisinde İbnü'l-Kelbî'nin babasına dayanan bir rivayette Nûh peygamberin eşlerini şöyle sıralar: Mahles Mahv, Ezenfes Neşâ, Zekkat Nebet. *Târihu't-Taberî*'de (s. 211) ise Yâfes'in eşi Erbisise, bir başka nüshada ise Edlisise'dir. Kâtip bu isimlere nokta koymamıştır.

Çarşısı olarak isimlendirmişlerdir. İnsanlar çoğalınca önceki gibi 12 fersah büyüklüğünde Bâbil şehrini kurdular. Burada çoğaldılar, nüfusları 100 bine ulaştı. Kralları Nemrûd b. Ken'ân b. Senhârîb b. Nemrûd b. Kevş b. Hâm b. Nûh onları İslam inancından uzaklaştırdı. Dilleri Süryanice idi fakat bir sabah uyandıklarında kimse kimsenin lisanını anlamaz olmuştu. Böylece dilleri farklılaştı. Bunun üzerine Allah, Uvas b. İrem b. Sâ'm b. Nûh'un çocukları Âd ve Abîl'i Arapça konuşturdu. Bu ikisi Arapçayı ilk konuşan insanlar oldular. Hâsir b. İrem b. Sâ'm'ın çocukları olan Semûd ve Cedîs; Levz b. İrem b. Sâ'm'ın çocukları İmlîk, Tasın ve Umeym; Yaktan b. Âbir b. Şâlih b. Erfahşend b. Sâ'm b. Nûh'un oğulları 72 dile ayrıldılar. Bunlardan Sâ'm'ın oğulları 32 dile sahipken geri kalanlar ise Benî Hâm ile Benî Yâfes'in dilleridir. Onların her birine Nûh'un gemide doğan oğlu Yunâtır tarafından birer sancak verilmiştir. Âd'ın çocukları Şahar denilen mekâna yerleştiler. Burada Allah onları el-Muğayyes denilen vadide helak etmiştir. Abîl'in çocukları ise Hz. Peygamber'in şehrinin bulunduğu yere yerleştiler. Benî Semûd, el-Hicr ve civarına; Tasın ve Cedîs, Yemâme'ye; Benî Yaktun b. Âbir ise Yemen'e yerleşmiş; onların buraya meyletmeleri sebebiyle bölge Yemen olarak isimlendirilmiştir. Amâlîk, bu adı almadan önce San'a'ya yerleşmişlerdir. Benî Emîm ise Veber b. Umeym topraklarını yurt edinmişlerdir. Onlar arasında yerleşim yerlerini Fâliğ b. Âbir b. Şâlih b. Erfahşend taksim etmiş, Amâlîk gelip Benî Abîl'i Medine'den çıkarıp Cuhfe'ye göndermiş, kendileri de onların yerine Medine'ye yerleşmişlerdir. Daha sonra bir gece gelen sel onları yok edip denize sürüklemiş, bölge bu sebeple Cuhfe olarak isimlendirilmiştir. Benî Abîl'den biri kavmi hakkında şu ağıtta bulunmuştur:

*Ey göz! Abîl'e çokça ağla
Akan selle giden bir daha geri gelir mi?
Yesrib'i imar ettiler orada
Ne bir kimse ne bir şey ne de hayvan vardı
Su yatağına hurma ektiler
Sonra hurmaları budadılar.*

Âd'ın soyundan Hûd (as.) b. Abdullah b. el-Hâlûd b. Âd gelir. **Semûd** kavminden ise Sâlih (as.) b. Âsef³⁴² b. Kemâşah b. Erûm b. Semûd gelir.

[386] **İsmail'in Çocukları**

Kayzer, Neyâvez,³⁴³ Hûnebes, Ezbel, Menşâ,³⁴⁴ Meşmâ'a, Devmâ, Mâş, Ezver, Tîmâ, Yatûr, Nebeş³⁴⁵ ve Kayzem.

İshak'ın Çocukları

el-Îs ve Ya'kûb ki o İsrâîl'dir (as.).

Ya'kûb'un Çocukları

Sem'ûn, Rûbîl, Yehûzâ, Lâvî, Yessâhur,³⁴⁶ Zeblûn,³⁴⁷ Din-yâ –bunların anneleri Üleyye bint Ahben b. Betvîl³⁴⁸ b. [387] Nâhûr'dur–; Câz,³⁴⁹ Üşeyyir –bunların anneleri Râhîl'in cariyesi Belehâ'dır–; Yûsuf, Benyâmîn –onların anneleri Üleyye'nin kız kardeşi Râhîl'dir–; Dân ve Nefesâlî –onların anneleri ise Üleyye'nin cariyesi Zülfâ'dır–.

Lâvî b. Ya'kûb'un çocukları şunlardır: İmrân b. Kâhes b. Lâvî b. Ya'kûb'un çocukları olan **Mûsâ** (as.) ile **Hârûn**'dur (as.). **Zekeriyyâ** b. Beşvâ, onun oğlu **Yahyâ**, Hârûn b. İmrân'ın çocuklarındandır. **Kârân** b. Yasher b. Kâhes b. Lâvî. İsmi Mîhân b. Ra'vîl b. Kâhis b. Lâvî olan **es-Sâmirî**, Mûsâ'nın annesi **Yûhâbez**³⁵⁰ bint Lâvî olup bu onun babasının halasıdır. Yahûzâ'nın çocuğu ise **Süleymân** b. Dâvûd³⁵¹ b. Îşî b. Übez b.

342 Metnin aslında "Eesef" şeklinde yazılıdır. Taberî'de (s. 244) bu isim "Sâlih b. Ubeyd b. Esef b. Mâsih b. Ubeyd b. Hâdir b. Semûd", başka bir rivayette ise "Sâlih b. Esef b. Kemâşec b. İrem b. Semûd" olarak verilir. İbn Sa'd'daki ise (I/1, s. 28) müellifimizin verdiği şekildedir.

343 İbn Sa'd'da (I/1, s. 25) "Yenâvez" şeklindedir.

344 Taberî'de (s. 350) "bâ" ile "Mebşâ" şeklindedir. İbn Sa'd'da ise bu isim (I/1, s. 25) "Menşâ" şeklinde yazılmıştır.

345 Bu isim İbn Sa'd'da (I/1, s. 25) "Yeneş" olarak yazılmıştır.

346 Metnin aslında ilk harf olan "yâ" değildir. Taberî'de ise bu isim "Yeshur" ve "Yeşhur" şeklinde yazılmış olup Ya'kûbî bu ismi "Yeşâcûr" şeklinde verir.

347 Bu isim Taberî'de "Zebâlûn", Ya'kûbî'de ise "Zefûlûn" şeklindedir.

348 Aslında "nûn" ile "Tenvîl"dir. Düzeltme ise Taberî'den (s. 266) yapılmıştır.

349 Aslında ve Taberî'de "dal"dır. Ya'kûbî'de ise "Kâd"dır. Sanki "Gâd" demek istemiş gibidir.

350 Aslında "nûn" ile "Nûhânbez"dir. Düzeltme Taberî'den (s. 443) yapılmıştır.

351 Onun nesebi ve basit ihtilaflar için bkz. *Târîhi Taberî* (s. 559) ve *Tabakâtu İbn Sa'd*, (I/1, s. 27).

Bâiz b. Şelmûn b. Nahşûn b. Ammeynâdeb b. Âram b. Hadrûn b. Fâris b. Yahûzâ.

Yine Lâvî'nin çocuklarından **Kureyza**, **en-Nadîr** ve **Hedel** bunlar en-Nuhâm b. Yanhûm b. Avf b. Kays b. Fenhâs b. el-Âzir b. el-Kâhin b. Hârûn b. İmrân b. Kâhis b. Lâvioğullarıdır. [388]

Yûsuf peygamberin (as.) çocukları: **İlyesa'** b. Adî³⁵² b. Şûtelah b. İfrâyim b. Yûsuf b. Ya'kûb ve **Yûşa'** b. Nûn b. İfrâyim b. Yûsuf. Yûşa', Mûsâ'nın³⁵³ yardımcısıdır. **Yûnus** b. Mettâ da Benyâmîn b. Ya'kûb'un oğludur.

el-İs b. İshâk'ın oğulları **Eyyûb** b. Zârih b. Emvas b. Leyefzer³⁵⁴ b. el-İs b. İshâk; **el-Hadr** Hadrûn b. İmyâyil b. Fulân b. el-İs ve **İlyâs** b. Teşbîn³⁵⁵ b. el-Âzir b. el-Kâhin b. Hârûn'dur.

Firavun ailesinden iman edenin adı Hazbîl veya Huzezbîl olup bu şahıs Firavun'un karısı Âsiye'nin erkek kardeşidir. Hişâm, Hazbîl'in el-Mâşita'nın kocası olduğunu söyler. Firavun bu şahsı insanlara adaletle muamele etme vazifesine getirmiştir.

Sihirbazlar

Sihirbazların sayısı yetmiş iki olup bunların yetmişi Benî İsrâîl'den, kalan ikisi de Farşlılardandır. Bunların yetmişi Müslüman oldukları için çarمیha gerildiler. İki Farşlı sihirbaz ise Müslüman olmayıp kurtuldu. *"Onlara ayetlerimizi ulaştırdığımız hâlde elinin tersiyle itenin durumunu haber ver,"*³⁵⁶ [389] ayeti ise **Bel'am** b. Baûrâ b. Settûm b. Fevâsîm b. Mâb b. Lût b. Hârûn b. Târîh b. Nâhûr hakkındadır.

Medyen b. İbrâhîm'in Çocukları

Şuayb b. Yûbeb³⁵⁷ b. Ayfâ b. Medyen; **Mâlik** b. Zû'r b. Yûbeb b. Ayfâ –ki bu Yûsuf'u kuyudan çıkararak kişidir–. Musa bunlara damat olunca asayı elde etmiştir. Zira İbrâhîm (as.) asayı oğlu

352 İbn Sa'd'da (I/1, s. 28) bu kelime Azî şeklindedir.

353 Kehf, 18/61 vd.

354 İbn Sa'd'da bu kelime Leyefzez ve Leyefzen şeklindedir.

355 Metnin aslında "te" harfî noktalı değildir. Biz bunu İbn Sa'd'dan düzelttik.

356 A'râf, 7/174.

357 Ya'kûbî'de (I. 32) Nuveb b. Aykâ. Burada Ayyâ olarak tashih edilmiştir.

Medyen'e vermiş ondan da Şuayb'a intikal etmiş. Musa peygamber **Yesrûn** b. Ra'vâyil b. Yûbeb'in kızıyla –ki bu şahıs Şuayb peygamberin kardeşinin oğludur– evlenmiştir. Ölümü esnasında Şuayb asayı Yesrûn'a vermiş, Yesrûn'un kızı da Musa peygambere haber vermiş, Musa da asayı Yesrûn'dan istemiş o da kendisine teslim etmiştir. Bu asa cennetin mersin ağacından olup boyu Musa peygamber kadardır. Yesrûn'un kızının adı ise Sabbûrâ'dır.

Meryem Bint İmrân'ın Nesebi³⁵⁸

O, Meryem bint İmrân b. Mâtân b. el-Âzer b. İyleyyed b. Sâ-
[390] duk b. Âzeruyyûn b. İliyyâ b. Ebeyyd b. Zerbâbîl³⁵⁹ b. Şelsâsîl
b. Yûhaynâ b. Yâşeyâ b. Râhab'am b. Süleymân b. Dâvûd b. İş
b. Avbez. Bunun nesebi daha önce geçmişti.

Danyâl'ın Nesebi³⁶⁰

Danyâl b. Yuhannanâ b. Hizkiyâ, o da Yûnâhîn b. Sıdkıyâ
el-Melik b. Ehyâkîm b. Ūşiyâ b. Emîn b. Huzkiyâ b. Âhez b.
Yâsûm b. Azeryâ³⁶¹ b. Emsiyâ b. Mühyâs b. Ahziyâ b. Rabhiyâ
b. Râm b. Yâhûşâ b. Essâ b. Ebyâ b. Râhab'am b. Süleymân b.
Dâvûd.

Münafıklar

**Allah'ın Haklarında "İman Edenlerle Karşılaştıklarında
Biz İman Ettik, Şeytanlarıyla Baş Başa Kaldıklarında Biz
Sizinleyiz,"³⁶² Ayetini İndirdiği Kişilerin Adları**

Onlar beş Yahudi kâhindir. Kişi ancak kendisine tâbi olan bir
şeytanı olursa kâhin olur. Bu kişiler Medine'de Tay kabilesin-
den **Ka'b** b. el-Eşref, yine Medine'de **Huyey** b. Ahtab, Huzâa'dan
Ebû Bürde el-Eslemî, Şam'da Sa'du Hüzeym kabilesinin Be-
nü'l-Hâris kolundan **İbnüs's-Sevdâ** ki bu şahıs şair Hüdbe b.
Haşrem'in dedesidir. Cüheyne kabilesinden **Abdüddâr** b. Hu-

358 Bkz. *Târfihü Taberî*, s. 712.

359 Aslında iki "yâ" ile "Zerbâyîl" şeklindedir.

360 Onu başka nesebi için bkz. *Târfihü Taberî*, s. 712. Burada bir kısım karışıklıklar mevcuttur.

361 Aslında pek anlaşılmıyor. Bu kelime ya "Aziyâ" veya "Adriyâ", ya da bizim tespit ettiğimiz gibi olmalı.

362 Bakara, 2/13.

deyb, son kâhin ise İmruülkays'ın babası Hucr zamanında kâhinlik yapan Benî Esed b. Huzeyme'den **Avf** b. Âmir'dir. [391]

Allah'ın Zikrettiği Şeyler

Sâmirî'nin buzağısının adı **Bühyûsâ**, İbrahim peygamberin koçunun adı **Cüreyr**,³⁶³ Hz. Musa'ya: "*Senin hakkında görüşme yapıyorlar,*"³⁶⁴ diyen kişinin adı **Şem'ûn**; Süleyman peygambere: "*Sen daha oturduğun yerden kalkmadan sana onu getiririm,*"³⁶⁵ diyen ifritin adı **Kevden**; Allah'ın "*Onlara ikisini göndermiştik, yalanladılar, biz de üçüncüsüyle destekledik,*"³⁶⁶ buyurduğu iki elçinin –ki İsa peygamber gökyüzüne refedilmeden önce onlar Antakya ehline gönderilmişlerdi– ilk ikisinin ismi **Yûhannâ** ve **Şem'ûn**, üçüncüsün adı ise **Yûlistuvâ** veya **Bevestuvâ**'dır. Kur'an'da: "*Onu yakın ki ilahlarınızı desteklemiş olursunuz,*"³⁶⁷ diyen **Heyran**³⁶⁸ olup Allah onu yerin dibine geçirmiştir. Bulunduğu yerde kıyamete kadar sarsılacaktır. "*Her gemiye zorla el koyan,*"³⁶⁹ kişinin adı **Heded** b. Beded'dir. [392] Hızır'ın öldürdüğü kişinin ismi **Haysûr** veya **Ceysûr**'dur.³⁷⁰ İbnü'l-Kelbî onun adının **Huşnûz** olduğunu iddia eder. Süleyman peygambere: "*Ben sana gözünü açıp kapayınca kadar getiririm*" diyen ve "*kendinde vahiyden bir bilgi bulunan*"³⁷¹ kişinin künyesi **Âsıf** b. Berhiyâ b. Şem'iyâ olup adı **Nâtûrâ**'dır.

İnsan ve Cinler

İbnü'l-Kelbî'ye Göre İnsanlardan ve Cinlerden Bütün Arzı İdare Edenler

Cinlerden arza ilk hükmeden **Ceyûmert**, sonra onun oğlu **Tahmûret**, sonra da Evsehnec olarak bilinen **Evşeynek**'tir.

363 Metnin aslında "yâ". İcl için Kur'an'a bkz. A'râf, 7/147, Kebş için bkz. Saffât, 37/103 vd.

364 Kasas, 28/19.

365 Neml, 27/39.

366 Yâsîn, 36/13.

367 Enbiya, 21/68

368 *Târîhu Taberî* de (s. 262) "zâ" ile Heyzen şeklinde yazılıdır.

369 Kehf, 18/78.

370 Metnin aslında da "cîm" ile yazılıdır. Belki bu kelime "hâ" ile "Haysûr" olmalıdır.

371 Kasas, 28/40.

Sonra Allah Evşeynek'in yönetimi esnasında Âdem peygamberi yarattı. Bazı Mecusiler ona Âdem b. Evşenek derler. Ancak tamamı bu görüşte değildir.

Âdemoğullarında arza ilk hükmeden **Cem Şâz** b. Yiven-cihân³⁷² olup kendisi Kâbîl'in oğullarındandır. Öyle ki o Gü-
[393] neş'in kat ettiği gibi dünyayı her gün kat ederdi: Doğuda kal-
kar, batıda akşamlardı. O dünyaya hâkim olduğunda Âdem ile
Nûh arasında insanların sayısı yüz kişiydi.

Âdemoğullarından dünyaya hükmedenlerin ikincisi İbra-
him peygamberin çağdaşı **Nemrûz** b. Ken'ân b. Hâm b. Nûh
olup onun zamanında insanların sayısı 15 bini bulmuştur.

Üçüncüsü **el-Biyûrâsb** olup adı ed-Dahhâk³⁷³ b. Kays
Zü'l-Hayyeteyn'dir. Bu kral şeytanın arkadaşı olup şeytan
onun sırtından öpmüş, omuzlarından iki yılan çıkmıştır. O
dünyayı bin yıl idare etmiştir. Hişâm b. el-Kelbî der ki: "Ba-
bam, Avâne ve Şarkî onun adının ed-Dahhâk b. el-Uhyûb b.
el-Ezd b. el-Gavs olduğunu söylüyorlardı." Farşlılar onun ken-
dilerinden olduğunu iddia ederler.³⁷⁴ Daha sonra dünyaya
hükmeden **Süleymân** b. Dâvûd (as.), sonra da **Zülkarneyn** la-
kaplı Hürmûs b. Meytûn b. Rûmî b. Lintâ b. Keslûhîn b. Yûnân
b. Yâfes b. Nûh hükümran olmuştur.

İbnü'l-Kelbî dünyayı dört kişinin yönettiğini bunların ikisi
iyilik sahibi, ikisinin de facir olduğunu söyler. Ona göre iyilik
[394] sahibi olanlar **Süleymân** b. Dâvûd ile **Zülkarneyn**; facirler ise
İbrahim peygamber döneminde yaşayan **Nemrûd** b. Ken'ân,
diğeri ise en-Nabat ve Benî Sâsân'dan önceki ilk Farşlılardan
olan asıl adı Nebûhaz Nassar b. Senhârîb b. Keyhusrâ olan
Buhtunnasr'dır. Farşlıların öncülerine el-Eşkenân, Nabatlara
ise el-Ürdüvân adı verilmiştir. Bunlar parçalanmış emîrlıklar
şeklinde yaşıyorlardı. İkinci kuşak Farşlılar ise Benî Sâsân

372 Aslında "Niveycihân" yazılıdır. Bunun doğrulaması *Târîhu't-Taberî* den yapılmıştır (s. 174-175). Burada isim "Yivencihân" ve "İyvenkihân" şeklindedir.

373 "ed-Dahhâk"; "ejdehak" ve "ejdeha" kelimelerinin Arapçalaşmış şekli olup bunlar Farsçada yılan demektir.

374 Bkz. İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, I. 52-53. Ayrıca bkz. Taberî, s. 323; Seâlibi, *Gure-ru Ahbâri Mulûki'l-Furs*, s. 17-18.

olarak bilinir. Sâsân bir zamanlar Bâbekân'ın kölesiydi. Hişâm başka bir rivayette iki facirin Nemrûd ve ed-Dahhâk olduğunu söylemiştir.

İbrahim'in Çocukları

İlki **İsmail** olup onun annesi ümmü veled Hâcer'dir. Diğer oğlu **İshak**'ın annesi ise Sâre bint Lâben b. Besvîl³⁷⁵ b. Nâhûr'dur. Diğer oğulları ise **Medyen**, **Medûn**, **Yakşân**, **Zimrevn**, **Eşbuk** ve **Şuh**³⁷⁶ olup onların anneleri el-Ârîbe Araplarından Kantûrâ bint Maktûr'dur.³⁷⁷ İbrahim peygamber oğullarından Medyen, Eşbuk, Şuh'u uzak yerlere gönderdi. Geri kalanları yanında tuttu. Bu üç çocuğu Horasan'a gidip orada çoğaldılar. Burası onlara terk edilmiştir.

Arapça Konuşan Kabileler

[395]

Kendilerine Arapça İlham Edilen ve Arapça Konuşan Kabileler

Uvas b. İrem b. Sâ'm b. Nûh'un çocukları olan **Âd** ve **Abîl**; Câsir b. İrem b. Sâ'm b. Nûh'un çocukları **Semûd** ve **Cedis**; Levzân b. İrem b. Sâ'm b. Nûh'un çocukları **İmlîk**, **Tasm** ve **Ümeym**; **Benî Yaktun** b. Âbir b. Şâlih b. Erfahşez b. Sâ'm b. Nûh'un çocukları **Cürhûm**, **Hadramevt**, **es-Sülef** ve **Câsim** b. Ammân b. Sebâ b. Yakşân b. İbrâhîm (as.).

İblis'in (Lanetullah) Çocukları

İshâk b. İsmâîl et-Tâlkânî, Cerîr, Leys ve Mücâhid silsilesiyle şöyle rivayet eder: İblis'in beş oğlu olup şer, onlar arasında taksim edilmiştir. İsimleri **es-Süber**, **Zelfeyûn**, **Dâmis**'tir. ez-Ziyâdî ise bunların isimlerini **es-Süber**, **Dâsim**, **el-A'ver** ve **Misvat** olarak verir. es-Süber, musibetleri yayar. Zelfeyûn insanlar arasına fitne sokar. Dâmis vesvese yayar. **el-A'ver** zina-yı teşvik eder. **Misvat** ise çarşıların ortasına bir bayrak diker, buralarda sabah ilk gelenle birlikte hazır olur ve insanların arasına husumet ve çekişme sokar.

375 Aslında peltek "se" ile yazılmıştır. Varak (136/A)'da ise bu isim "te" ile.

376 Aynı şekilde Taberî'de "Sûh" şeklindedir.

377 Aslında ve *Târîhu't-Taberî*'de (s. 348) "fâ" ile "Maftûr" şeklindedir.

[396] **Vefalı Kadınlar**

Kocalarından Sonra Evlilik Gerçekleştirmeyen Vefalı Kadınlar

Ümmü Hânî³⁷⁸ bint Ebî Tâlib; Hz. Peygamber (sav.) ona evlenme teklifinde bulunmuştur. Kendisi Hübeyre b. Ebî Vehb el-Mahzûmî'nin karısıydı. Mekke'nin fethinden sonra kocası Hz. Peygamber'den (sav.) kaçıp kâfir olarak Yemen'de öldü. Allah Resulü'nden (sav.) evlilik teklifi alınca Ümmü Hânî şöyle cevap verdi: "Ben seni Cahiliye döneminde seviyordum. İslam döneminde niye sevmeyeyim ki. Ancak ben çocuklu bir kadını, onların seni üzmelerini istemem." Bunun üzerine Hz. Peygamber (sav.) şöyle buyurmuştur: "Kadınların en hayırlıları Kureyş kadınlarıdır. Onlar küçüklüğünde çocuklarına karşı en merhametli, kocalarının malını gözetme konusunda en dikkatli olanlardır."

Hz. Osmân'ın eşi **Nâile** bint el-Furâfisa el-Kelbiyye; Muâviye b. Ebî Süfyân onunla evlenmek istemiş, bu konuda da ısrarcı olmuştur. Bunun üzerine Nâile iki ön dişini söktürüp Muâviye'ye gönderince, o da kendisiyle evlenmekten vazgeçmiştir.

er-Rebâb bint İmruülkays b. Adî³⁷⁹ b. Câbir b. Ka'b b. Uleym; el-Hüseyn b. Ali onun hakkında şöyle derdi:

[397] *Hayatına and olsun ki ben seviyorum*

Bir evi ki onda Sukeyne ve er-Rebâb oturur.

Bu hanım el-Hüseyn'in nikâhı altındaydı. O öldürülünce kendisine evlilik teklifi yapıldı. Ancak bu teklife "Allah'a yemin olsun ki Hz. Peygamber'den sonra başka bir kayınpeder edinmeyeceğim," sözüyle cevap vermiştir.

Ebü'd-Derdâ'nın karısı **Ümmü'd-Derdâ**'ya Muâviye evlenme teklifinde bulunduğunda ona «Ben Ebû'd-Derdâ'nın üstüne kimseyi tercih etmem. Zira Hz. Peygamber (sav.): "Bir

378 Bkz. Varak (36/B).

379 *el-Lübâb*'dan alıntı Wüstenfeld cetvelinde? bu isim: İmruülkays b. Ali b. Evs b. Câbir el-Mesîhî'dir. Bu silsile onun kızının Hz. Hüseyin ile evliğı bahsinde zikredilmiştir.

kadın cennette kocalarıyla bir araya geldiğinde, o son kocasının olacaktır,” buyurmuştur,» cevabını vermiştir. **Hüdbe** b. Haşrem el-Uzrî’nin karısı, Hüdbe eli-kolunun bağlanması³⁸⁰ için getirildiğinde başını kaldırıp şöyle demiştir:

*Zaman bizi ayırırsa sakın evlenme
Dar alınlı, yüzü kıllı kişiyle
Boynu kısa sakalları göğsüne değenle
Kavim iyi işler yapmak istediğinde geri duranla.*

Kadın, topluluktan Hüdbe’nin biraz bekletilmesini istedi. Daha sonra bir kasaba gidip ondan bir bıçak aldıktan sonra burnunu kesti. Kesik vaziyetteki burnunu öldürülmeden önce Hüdbe’ye getirdikten sonra “Koca isteyecek bir kadın görüyor musun?” dedi.

Şerefli Kadınlar

[398]

Kıymetleri ve Şerefleri Sebebiyle İsterlerse Kocalarının Yanında Kalabilecek İsterlerse Onları Terk Edebilecek Konumdaki Kadınlar

Selmâ bint Amr b. Zeyd b. Lebîd b. Hıdâş b. Âmir b. Ganim b. Adî b. en-Neccâr; o en-Neccâr Teymüllah b. Sa’lebe b. Amr b. el-Hazrec’tir. Selmâ, Abdülmuttalib b. Hâşim b. Abdümenâf’ın annesidir.

Fâtıma bint el-Hurşeb el-Enmâriyye; o Benî Abs’tan Ümmü’l-Keleme’nin annesi olup onlar Ziyâd’ın oğulları er-Rebî’ el-Kâmil, Umâre el-Vehhâb, Kays el-Hâfız ve Enes el-Fevâris’tir.

Ümmü Hârice; Becîle kabilesinde Amre bint Sa’d b. Abdullah b. Kudâd b. Sa’lebe b. Muâviye b. Zeyd b. el-Gavs b. Enmâr’dır. O Araplar arasında çok çocuk sahibi olmakla tanınmıştır. Nitekim “Ümmü Hârice’nin nikâhından daha hızlı” şeklinde bir deyiş vardır. **Mâriye**³⁸¹ bint el-Cuayd b. Dabre b. ed-Dîl b. Şen b. Efsâ b. Abdülkays b. Efsâ b. Lükeyz; o da Araplar arasında çok doğurmuş olmakla meşhurdur.

380 Onun hikâyesini İbn Hallikân uzun bir şekilde (no: 141) zikreder.

381 Metinde böyle, belki de bu isim Mâviye’dir.

- [399] **Âtike** bint Mürre b. Hilâl b. Fâlic b. Zekvân b. Sa'lebe b. Bühse b. Süleym b. Mansûr. Bu hanım, Abdümenâf'ın çocukları Hâşim, Abdüşems, el-Muttalib'in annesidir. Önce Anze, daha sonra da Hizzâoğulları kabilesine mensup **es-Sevâ** bint el-A'yes, Hâlid b. Ca'fer b. Kilâb'ın eşidir.

Babası, Dedesi ve Kocası Bedir'e Katılan Kadın

Ümmü Külsûm bint Ali b. Ebî Tâlib (ra.); onun babası Ali, dedesi Hz. Peygamber (sav.), kocası ise Ömer b. el-Hattâb'dır (ra.).

Yedi Oğlu Bedir'e Katılan Kadın

- Afrâ bint Ubeyd b. Sa'lebe b. Ganem b. Mâlik b. en-Neccâr; o el-Hâris b. Rifâa b. Sevâd b. Mâlik b. Ganem b. en-Neccâr'ın eşiydi. Bu evlilikten **Muâz** ve **Muavvez** dünyaya geldi. Kocası Afrâ'yı boşayınca Mekke'ye gelip burada Bükeyr³⁸² b. Abdüyâleyl b. Nâsib b. Gayre b. Sa'd b. Leys b. Bekr b. Übdümenâf b. Kinâne ile evlilik gerçekleştirdi. Bu evlilikten **Hâlid**, **İyâs**,
 [400] **Âkil**, **Âmir** b. Bekr dünyaya geldi. Daha sonra tekrar Medine'ye döndüğünde ilk kocası onunla tekrar evlendi. Bu evlilikten de **Avf** doğdu. Bu çocukların tamamı Bedir'e iştirak ettiler. Muâz, Muavvez ve Âkil, Bedir'de şehit oldular. Çocuklarından Hâlid, Recî' gününde, Âmir, Bi'ru Maûne'de, İyâs ise Yemâme Savaşında şehit oldu. Geriye sadece Avf kaldı.

Kardeşi, Amcası, Dayısı Bedir'e İştirak Eden Kadın

Bir Kardeşi, Bir Amcası ve Bir Dayısı Hz. Peygamber'le Birlikte, Diğer Kardeşi, Amcası ve Dayısı ise Müşriklerle Birlikte Bedir'e İştirak Eden Kadın

- Bu kadın Ümmü Ebân bint Utbe b. Rabîa b. Abdüşems'tir. Onun kardeşlerinden biri **Ebû Huzeyfe** b. Utbe, diğeri ise anne bir kardeşi **Mus'ab el-Hayr** b. Umeyr b. Hâşim b. Abdümenâf b. Abdüddâr'dır. Bu iki kardeşi de Hz. Peygamber ile birlikte Bedir'e iştirak etmişlerdir. Ümmü Ebân'ın annesi ise Hanâs bint Mâlik b. Mudarrib olup onun adı Vehb b. Amr b.
 [401] Huceyr b. Abd b. Maîs b. Âmir b. Lüey'dir. Onun müşriklerle

382 *Tabakâtu İbn Sa'd*'da (III/1, s. 282) bu isim "Ebû'l-Bekir b. Abdüyâleyl"dir.

birlikte Bedir'e katılan kardeşi **el-Velîd** b. Utbe ve anne bir kardeşi **Ebû Azîz** Zürâre b. Umeyr b. Hâşim'dir.

Ümmü Ebân'ın, Hz. Peygamber'le birlikte olan amcası **Ma'mer** b. el-Hâris b. Ma'mer b. Hubeyb b. Vehb b. Huzâfe b. Cumah'tır. Ma'mer, Utbe b. Rabîa'nın anne bir kardeşi olup onların anneleri ise Hind bint el-Mudarrib'dir. Ümmü Ebân'ın diğer amcası **Şeybe** b. Rabîa b. Abdüşems ise Bedir'de müşrikler safında yer almıştır.

Ümmü Ebân'ın dayısı **Abdullah** b. Süheyl b. Amr b. Abdüşems b. Abdüved b. Nasr b. Mâlik b. Hisl b. Âmir b. Lüey, savaşta Hz. Peygamber'in yanında yer alırken, diğer dayısı Ebû Hunâs Şeybe b. Mâlik b. Mudarrib müşriklerle birlikte olmuştur. Ümmü Ebân'ın babası **Utbe** b. Ebî Süfyân³⁸³ ise müşriklerle birlikte savaşa katılmıştır.

Baba, Amca Hz. Peygamber'in Yanında, Dayılar Müşriklerin Yanında

Babası ve Amcası Hz. Peygamber'in (sav.) Yanında, İki Dayısı ise Müşriklerin Yanında Bedir Savaşına Katılan Kadın

Âtike bint Saîd b. Zeyd b. Amr b. Nüfeyl; onun babası **Saîd**, amcası **Umâre** b. Hazm el-Ensârî, Hz. Peygamber (sav.) ile [402] birlikteydiler. Umâre, Saîd'in anne bir kardeşi olup onların anneleri ise Huzâa'dan Fâtıma bint Ba'ce b. Ümeyye b. Huveylid'dir. Âtike'nin dayıları **el-Hâris** ve **Âmir** b. el-Hadramî'dir. Bu şahıslar Talha b. Ubeydullah'ın da dayıları olup kâfir olarak öldürülmüşlerdir.

Baba, Amca ve Dayısı Bedir'de Hz. Peygamber'in Yanında Diğer Amca ve Dayısı Müşriklerle Birlikte Olan Kadın

Zeyneb bint Ebî Seleme b. Abdülesed; onun babası **Ebû Seleme**, amcası ise **Ebû Sebre** b. Ebî Rühm'dür. Ebû Rühm, Ebû Seleme'nin anne bir kardeşi olur. Zeyneb'in diğer amcası **el-Es-**

383 Aslında da böyledir. Bu sehven böyle yazılmış olmalıdır. Zira müellif ilk fasılda onun adını Bint Utbe b. Rabîa b. Abdüşems olarak vermişti.

ved b. Abdülesed, Bedir'de müşriklerin yanında yer almıştır. Zeyneb'in dayısı **Hamza** b. Abdülmuttalib, Bedir'de Hz. Peygamber'in (sav.) yanında bulunurken, diğer dayısı **Mes'ûd** b. Ebî Ümeyye b. el-Mugîre ise müşriklerle birlikte savaşmıştır.

Kardeş, Dayı, Koca Uhud'da Şehit Olan

Hamne bint Cahş; onun kardeşi **Abdullah** b. Cahş, da-
[403] yısı **Hamza** b. Abdülmuttalib, kocası ise **Mus'ab** el-Hayr b. Umeyr'dir.

Dört Kocası ve Kardeşi Bedir'e Katılan

Cemîle bint Abdullah b. Ebî Selûl; onun eşi **Mâlik** b. ed-Dühşüm b. Merdaha b. Ganem öldürüldü. **Hanzala** b. Ebî Âmir el-Gasîl, Uhud'da öldürüldü. **Hubeyb** b. İsâf, Yemâme'de öldürüldü. Aynı şekilde **Sâbit** b. Kays b. Şemmâs da Yemâme'de öldürüldü. Cemîle'nin kardeşi **el-Hubâb** –ki Hz. Peygamber (sav.) onu Abdullah olarak isimlendirmişti– Abdullah b. Abdullah b. Übeyy b. Selûl'dür. Cemîle aynı zamanda Übey b. Mâlik³⁸⁴ b. el-Hâris b. Ubeyd'in annesi olup Übey, Yemâme Savaşında şehit düşmüştür.

İki Kocası, Oğlu, Kardeşinin Oğlu Bedir'e Katılan

Cemîle bint Ebî Âmir b. Sayfî b. en-Nu'mân b. Mâlik el-Ensârî; onun kocası **Zeyd** b. el-Hattâb ile **Sa'd** b. Hayseme b. el-Hâris el-Evsî'dir. Oğlu **Abdullah** b. Sa'd, kardeşinin oğlu ise **Abdullah** b. Hanzala'dır.

[404] **Evlatlık Edinilen Kadın**

Resulullah (sav.), Ebû Bekir, Ömer, Osmân, Ali, Talha ve Zübeyr'in Evlat Edindiği Kadın³⁸⁵

Hafsa bint Muhammed b. Abdullah b. Amr b. **Osmân** olup onun annesi Hadîce bint Osmân b. Urve b. **ez-Zübeyr**'dir. Urve'nin annesi ise Esmâ bint **Ebî Bekr**'dir. Muhammed'in annesi ise Fâtıma bint Hüseyin b. **Ali**, Fâtıma bint Hüseyin'in annesi ise Ümmü İshâk bint **Talha** b. Ubeydullah'tır. Abdul-

384 Mâlik onun beşinci kocasıdır.

385 Yâkût'un *Mu'cemül-Büldân*'ında "Ardu Âtike" kelimesinin altına bkz. (I. 208). O bölüm müellifimizden alınmıştır.

lah b. Amr b. Osmân b. Affân'ın annesi Hafsa bint Abdullah b. **Ömer** b. el-Hattâb'dır. Onun annesinin Zeyneb bint Abdullah b. Ömer olduğu da söylenir.

Kardeşi, Oğlu ve Kocası Uhud'da Şehit Olan

Hind bint Amr b. Harâm ki o Câbir b. Abdullah'ın halasıdır. Onun kardeşi **Abdullah** b. Amr, kocası **Amr** b. el-Cemûh ile oğlu **Hallâd** b. Amr, Uhud'da şehit olmuşlardır.

On İki Halifeye Mahrem Olan Kadın

O, Âtike bint Yezîd b. Muâviye olup babası **Yezîd**, dedesi **Muâviye**, kardeşi **Muâviye** b. Yezîd, kocası **Abdûlmelik** b. [405] Mervân, kayınpederi **Mervân** b. el-Hakem, kocasının çocukları **el-Velîd**, **Süleymân**, **Hişâm**, oğlu **Yezîd** b. Abdûlmelik, oğlunun oğlu **el-Velîd** b. Yezîd, kocasının oğullarının oğulları **Yezîd** ve **İbrâhîm** b. el-Velîd b. Abdûlmelik'tir.

Dokuz Halifeye Mahrem Olan Kadın

Zübeyde bint Ca'fer b. el-Mansûr; kocası **Hârûn er-Reşîd**, oğlu **el-Emîn**, kocasının oğulları **el-Me'mûn** ve **el-Mu'tasım**, kocasının çocuklarının çocukları **el-Vâsık** ve **el-Mütevekkil**, amcası **el-Mehdî**, dedesi **el-Mansûr**, babasının amcası ise **Ebü'l-Abbâs**'tır.

On Halifeye Mahrem Olan Kadın

Ümmü Habîb bint er-Reşîd; babası **er-Reşîd**, amcası **el-Hâdî**, dedesi **el-Mehdî**, babasının dedesi **el-Mansûr**, dedesinin amcası **Ebü'l-Abbâs**, kardeşleri **el-Emîn**, **el-Me'mûn** ve **el-Mu'tasım**, kardeşinin çocukları **el-Vâsık**, **el-Mütevekkil** olup **el-Muntasır** ile **Ahmed**³⁸⁶ b. Muhammed b. el-Mu'tasım kardeşinin oğlunun oğludur.

Abdümenâf'tan Hz. Peygamber'e Biat Eden Kadınlar [406]

-Vâkıdî'nin Rivayetine Göre-

Benî Hâşim

Hz. Peygamber'in kızları **Zeyneb**, **Ümmü Külsûm**, **Fâtıma**, **Rukıyye**; ez-Zübeyr b. el-Avvâm'ın annesi **Safiyye** bint Abdül-

386 Ahmed, halife Müstaîn'dir.

muttalib; Talîb b. Umeyr'in annesi **Ervâ** bint Abdülmuttalib; Abdullah ve Züheyr b. Ebî Ümeyye'nin anneleri olan **Âtike** bint Abdülmuttalib; ez-Zübeyr b. Abdülmuttalib'in kızları **Safîyye**, **Ümmü'z-Zübeyr**, **Dubâa**, **Ümmü'l-Hakem**; **Ümmü Hânî** –ismi Fâhite'dir– bint Ebî Tâlib; **Cümâne** bint Ebî Tâlib; Vâkıdî bize bu şekilde Abdülhakem b. Abdullah, el-A'rec'ten rivayet etmiştir. **Dürre** bint Ebî Leheb; Üsâme b. Zeyd b. Hârise'nin annesi **Ümmü Eymen** –adı Bereke'dir. Abdullah b. Abdülmuttalib'in azatlısı olan Ümmü Eymen hicretten önce Mekke'de biat etmiştir–; Hz. Peygamber'in (sav.) azatlısı **Selmâ**, Hz. Peygamber'in (sav.) azatlısı³⁸⁷ Râfî'in eşidir.

[407] **Benî Muttalib**

Ümmü Rimse bint Amr b. Hâşim b. el-Muttalib olup kendisi Benî Muttalib'in halîfi Hakîm b. Ebi'l-Ka'ka' b. Hakîm el-Ezdî'nin annesidir. **Buhayne** bint el-Hâris –el-Eret b. el-Muttalib– Abdullah³⁸⁸ b. Buhayne'nin annesidir. Buhayne ise Abdullah b. Mâlik el-Ezdî'dir.

Benî Nevfel

Havle bint Hakîm el-Evkaş es-Sülemî; bu hanım Osmân b. Maz'ûn el-Cumahî'nin nikâhında olup hicretten önce Mekke'de biat etmiştir.

Benî Abdüşems

Osmân b. Affân ile el-Velîd b. Ukbe'nin anneleri **Ervâ** bint Küreyz; Ervâ'nın kızı ve el-Velîd b. Ukbe'nin kız kardeşi **Ümmü Külsûm** hicret edenlerdendir. Onun ve Ervâ'nın hicreti Hz. Peygamber'in (sav.) Medine'ye hicretinden sonra gerçekleşmiştir. Ümmü Külsûm'ün kendisi barış esnasında tek başına gelmiş ve biat etmiştir. O hicretten önce Mekke'de biat edenlerdendir. Daha sonra annesi Ervâ da gelmiştir. Ümmü Külsûm hakkında: *“Ey iman edenler! Mümin kadınlar hicret ederek size geldiği zaman, onları imtihan edin. Allah onların imanlarını daha iyi bilir. Eğer siz de onların inanmış kadınlar olduklarını*

387 Aslında yanlış olarak “Mevlât” yazılmış. Bu konuda bkz. *el-İstîâb* (n. 334)'ün devamı.

388 Burada annesine nispet edilmiş olup babasının adı Mâlik'tir.

öğrenirseniz onları kâfirlere geri göndermeyin. Bunlar onlara helal değildir. Onlar da bunlara helal olmazlar. Onların (kocalarının) sarf ettiklerini (mehirleri) geri verin. Mehirlerini kendilerine verdiğiniz zaman onlarla evlenmeniz size bir günah yoktur. Kâfir kadınları nikâhınızda tutmayın, sarf ettiğinizi isteyin. Onlar da sarf ettiklerini istesinler. Allah'ın hükmü budur. Aranızda O hükmeder. Allah bilendir, hikmet sahibidir,"³⁸⁹ ayeti nazil olmuştur. Ümmü Külsûm'un Mekke'de kocası yoktu. Medine'ye geldiğinde onunla ez-Zübeyr b. el-Avvâm evlendi. ^[408] Zübeyr daha sonra onu boşadı. Sonraki kocası ise Abdurrahmân b. Avf oldu. Bu evlilikten İbrâhîm ve Humeyd dünyaya gelmişti. Abdurrahmân'ın ölümünden sonra Ümmü Külsûm, Amr b. el-Âs'ın eşi oldu. **Ümmü Habîbe** bint Ebî Süfyan; **Hind** bint Utbe b. Rabîa ise fetih günü biat etmiştir.

Benî Abdüşems'in Halîfleri

Zeyneb bint Cahş, **Ümmü Habîbe** bint Cahş, **Hamne** bint Cahş, **Cüdâme** bint Cendel el-Esediyye, **Ukkâşe** b. Mihsan ve **Ebû Sinân** b. Mihsan el-Esedî'nin kardeşleri olan **Ümmü Kays** b. Mihsan; **Ümmü Habîbe** bint Nebâte Esediyye, **Yezîd** b. Rukayş'ın kız kardeşi **Ümeyye** bint Rukayş Esediyye.

Benî Esed b. Abdüluzzâ

Hadîce bint Huveylid (rh.). O, Resulullah'ın (sav.) davet gerçekleştirdiği yılda Mekke'de İslam'a giren ilk kişidir; **el-Hûlâ**³⁹⁰ bint Teveyt ise hicretten sonra Medine'de biat etmiştir.

Benî Abdüddâr

Benî Abdüddâr'ın mevlası **Ebü't-Tecirât**'ın kız kardeşi **Be-reke** bint Yesâr. Bu kabile mensupları kendilerinin Yemen ehlinde olduklarını iddia etmişlerdir. Bereke, Mekke'de biat ^[409] etmiş olup kendisi ilk Muhacirlerdendir.

Benî Zühre

Hâlîde bint el-Esved b. Abdüyağûs, Mekke'de biat etmiş olup ilk Müslümanlardandır. Rivayet edilir ki: Allah Resülü

389 Mumtehin, 60/10.

390 Bkz. *el-İstîâb* (n. 3262).

(sav.), Hz. Âişe'nin yanına geldiğinde onun yanında güzel görünümlü bir hanım görmüştü ki bu hanım **Lübâbe** bint el-Hâris el-Hilâliyye idi. Bu hanım el-Abbâs b. Abdülmuttalib'in çocukları olan Fadl, Abdullah, Ubeydullah, Ma'bed, Kusem ve Abdurrahmân'ın anneleriydi. Lübâbe'nin kız kardeşi **Meymûne** bint el-Hâris ise hicretten önce Mekke'de biat etmiştir. O, Ebû Rehm b. Abdüluzâ el-Âmirî'nin eşiydi. Kocasının ölümünden sonra onunla Allah Resulü (sav.) evlendi. Hâlid b. el-Velîd'in annesi **Lübâbe es-Suğrâ** bint el-Hâris hicretten önce biat etmiştir. Onların kız kardeşi olan **Hüzeyle** bint el-Hâris hicretten sonra biat etmiştir. **Ümmü Hufeyd** el-Hilâliyye'nin biatı da hicretten sonradır. **Fâtıma** bint Safvân b. Muhris el-Kinâniyye ise hicretten önce biat etmiştir. Fâtıma, Amr b. Saîd b. el-Âs'ın annesidir. **Hümeine** bint [Halef b.]³⁹¹ Es'ad b. Beyâda Huzâiyye kocası Hâlid b. Saîd ile birlikte hicretten önce biat etmiştir. Bu hanım Saîd b. Hâlid'in annesi olur. ez-Zübeyr'in [410] karısı, ez-Zübeyr'in oğulları Amr ile Hâlid'in anneleri **Emetullah** bint Hâlid; **Harmeile** bint Abdülesved b. Huzeyme b. Ebî Kays b. Âmir b. Beyâda Huzâiyye, Habeşistan'a hicret edenler arasında yer alır. **Fâtıma** bint el-Mücellel veya el-Muhaccel Kinâniyye, Hâtıb b. el-Hâris el-Cumahî'nin eşidir. Şürahbîl b. Hasene'nin annesi **Hasene**, Habeş muhacirlerindendir. Ebû Süfyân b. Harb'in eşi olan **Ümeyne** bint Saîd b. Vehb b. Eşyem, fetih yılında biat etmiştir. Onun daha sonra biat ettiği de rivayet edilir. **Berze** bint Mes'ûd es-Sekafî, Abdullah b. Safvân el-Ekber'in annesidir. **el-Bağvem** bint el-Muazzel b. Abdullah b. Safvân el-Asğar ile Berze'nin Veda Haccı esnasında biat ettikleri söylenir. Talha b. Talha'nın çocuklarının anneleri ve Benî Amr b. Avf'tan **Sülâfe** bint Sa'd b. eş-Şüheyd fetihten sonra biat etmiştir. Kinâne'den **Ümmü Hakîm** bint Târik ile yine Kinâne'den **Katîle** bint Amr b. Hilâl de Veda Haccında biat etmişlerdir. Huzâa'dan **Ümmü Ma'bed** Âtike bint Hâlid b. Halîf b. Munkız b.³⁹² Dabiys b. Harâm b. Habeşiyne b. Ka'b da Veda Haccında biat etmiştir. Ancak onun hicret esnasında Hz.

391 İbn Hişâm'ın *Sîre*'sinde (s. 210), İbn Sa'd'da (VIII. 209) ismi Bint Halef b. Es'ad'dır. Biz de bu şekilde düzelttik.

392 *el-İstîâb*'da (n. 3400): Munkız b. Rabîa b. Efram b. Dabîs'tir.

Peygamber (sav.) onlara uğradığı sırada biat ettiği de söylenir: **Ümmü'l-Mutâ'** el-Eslemiyye, **Ümmü Sinân** el-Eslemiyye ve **Kuaybe** bint Sa'd el-Eslemiyye de hicretten sonra biat etmişlerdir. Kuaybe, mescitte hastaları tedavi ederdi. Eslem'in kız kardeşi olan **Ümmü Sünbüle** el-Mâlikiyye hicretten sonra biat etmiştir. **Ümeyye** bint Ebü's-Salt el-Gıfâriyye hicretten sonra biat etmiş ve Hz. Peygamber'le (sav.) birlikte Hayber'de bulunmuştur. **Ümmü Subeyye** Havle bint Kays el-Cüheniyye hicretten sonra biat etmiştir. Aynı şekilde Ezdiyye'den **Ümmü Şerik** Guzeyye bint Câbir ve **Fâtıma** bint Sevde b. Ebî Dabiys el-Cüheniyye hicretten sonra biat etmiştir. [411]

Ensar

Benî Hârise Kolu

Ümmü Umeys bint Mesleme b. Seleme b. Hâlid b. Adî b. Mecdea; Muhammed b. Mesleme'nin kız kardeşidir ve Râfi' b. Hudeyc'in eşi olup kendisi hakkında: *"Eğer bir kadın kocasının geçimsizliğinden yahut kendisinden yüz çevirmesinden endişe ederse aralarında bir sulh yapmalarında onlara günah yoktur. Sulh (daima) hayırlıdır. Zaten nefisler kıskançlığa hazırdır. İyi geçinir ve Allah'tan korkarsanız şüphesiz Allah yaptıklarınızdan haberdardır,"*³⁹³ ayeti nazil olmuştur. **Hind** bint Mahmûd b. Mesleme b. Seleme b. Hâlid b. Adî, **Ümmü Amr** bint Mahmûd b. Mesleme b. Seleme b. Hâlid b. Adî, **Ümmü Manzûr** bint Mahmûd b. Mesleme b. Seleme b. Hâlid b. Adî; Berza' b. Zeyd ez-Zaferî'nin eşi **Ümmü'r-Rabî'** bint Eslem b. Harîş b. Adî b. Mecdea –ki bu hanım Yezîd b. Berza'nın annesidir. Ebû Saîd ben soy zincirinde geçen "Harîş"'i noktasız olarak "Harîs" olarak [412] ezberledim, bu isim Uhayha b. el-Cülâh'ın bir kolu olan Benî Cehcebâ hariç diğer kollarda "Harîş" şeklinde noktalı olarak kullanılmaz–; **Süheyme** bint Eslem b. Harîş b. Adî b. Mecdea, **Lübâbe** bint Eslem b. Harîş b. Adî b. Mecdea, **el-Vaksâ** bint Mes'ûd b. Abdüsa'd b. Âmir b. Adî b. Cüşem b. Mecdea, **Umeyre** bint Abdüsa'd b. Âmir b. Adî, **en-Nevvâr** bint Kays b. Kays b. Levzân b. Adî b. Mecdea, **Ümeyme** bint Ebî Haseme b. Sâide b.

Âmir –o, Benî Fezâre'den Benî Zafer'in halîfi olan Lakîb b. Abdükays'ın eşidir–, **Ümâme** bint Hadîc b. Râfî' b. Adî b. Zeyd b. Cüşem –o Râfî b. Hadîc'in kız kardeşidir–, **Umeyre** bint Zuhayr b. Râfî' b. Adî b. Cüşem b. Hârise, **Leylâ** bint Nehîk b. İsâf b. Adî b. Zeyd b. Cüşem b. Hârise, Berâ'nın kardeşi **Ümmü Abdullah** bint Âzib b. el-Hâris b. Âmir b. Cüşem b. Mecdea, **Sübeyte** bint er-Rebî' b. Amr b. Adî b. Zeyd b. Cüşem b. Hârise, Ebû Abs b. Cebr'in annesi **Leylâ** bint Râfî' b. Amr b. Adî b. Zeyd b. Cüşem b. Hârise, Ulbe b. Zeyd'in kız kardeşi **Cemîle** bint Zeyd b. Sayfî [413] b. Amr b. Zeyd b. Cüşem, **Esmâ** bint Merşed b. Cebr b. Mâlik b. Huveyrise b. Hârise, **Amre** bint Merşed b. Cebr b. Mâlik b. Huveyrise³⁹⁴ –Hz. Peygamber'in üzüngisini tutan kişidir–, **Cemîle** bint Sinân b. Sa'lebe b. Âmir b. Mecdea b. Cüşem b. Hârise ve **Ümeyme** bint Ukbe b. Amr b. Adî b. Zeyd b. Cüşem b. Hârise.

Benî Muâviye

Şürefetü'd-Dâr bint el-Hâris b. Kays b. Heyşe ve **Ümmü Sâbit** bint Cebr b. Atîk b. Kays b. Heyşe.

Benî Zafer

Leylâ bint el-Hatîm; Kays b. el-Hâtîb b. Adî b. Amr b. Sevâd'ın kız kardeşidir, Mes'ûd b. Evs b. Mâlik b. Sevâd'ın da eşidir. **Lübnâ** bint el-Hatîm, Kays b. Zeyd b. Âmir b. Sevâd ez-Zaferî'nin karısıdır. **Rayta** bint el-Hatîm, bu hanımın biat ettiği sabit değildir. **Umeyre** bint Mes'ûd b. Evs b. Mâlik b. Sevâd, Kays b. Zeyd b. Âmir b. Sevâd ez-Zaferî'nin eşidir. **Suheyme** bint Mes'ûd b. Evs b. Mâlik b. Sevâd, Câbir b. Abdullah b. Amr es-Sülemî'nin eşidir; bu evlilikte Câbir ve Abdullah dünyaya gelmişlerdir. **Ümmü Seleme** veya **Ümmü Süleym** bint Mes'ûd [414] b. Evs b. Mâlik, Benî Zafer'in halîfi olan Benî Selamân b. Sa'du Hüzeym kabilesinden el-Mukna' olarak bilinen Amr b. Sinân b. Amr'ın annesidir. **Ümmü Cündeb** bint Mes'ûd b. Evs b. Mâlik hiç evlenmemiştir. **Habîbe** bint Mes'ûd b. Evs b. Mâlik de hiç evlenmemiştir. **Amre** bint Mes'ûd b. Evs b. Mâlik b. Sevâd, Muhammed b. Mesleme'nin eşi olup Abdullah bu evlilikten

394 Metinde böyle. *el-İstîfâ*'a göre doğrusu onun ismin Mâlik b. el-Huveyris olmalıdır.

dünyaya gelmiştir. **Habîbe** bint Kays b. Zeyd b. Âmir b. Sevâd, el-Hâris b. Ubeydullah b. Muâz b. Afrâ'nın annesidir. **Ümmü Sehl** bint en-Nu'mân b. Zeyd b. Âmir b. Sevâd. **Âişe** bint Cüzâ b. Amr b. Âmir b. Abdürizâh, Ebü'l-Münzir es-Sülemî'nin eşi olup bu evlilikten el-Münzir ve Abdullah dünyaya gelmişlerdir. Ebü'l-Münzîr, Bedir Savaşına katılanlardan olup Hz. Ömer'in halifeliği esnasında ölmüştür; onun adı Yezîd b. Âmir b. Hadîde b. Amr'dır. **Beşîre** bint el-Hâris b. Abdürizâh. **Halîde** bint el-Cebbâr b. Cüzâ b. Amr b. Âmir b. Abdürizâh. Halîde, Abdullah b. Sa'd b. Muâz'ın eşi olup bu evlilikten herhangi bir çocuk dünyaya gelmemiştir. **Ümeyme** bint en-Nu'mân b. el-Hâris b. Abdürizâh. **Şümeyle** bint el-Hâris b. Amr b. Hârise b. el-Heysem b. Zafer. **Aysâ** bint el-Hâris b. Sevâd b. el-Heysem, Muhammed b. Eden b. Fadâle'nin annesidir. **Büreyde** bint Büşeyr³⁹⁵ b. [415] el-Hâris –Übeyrık b. Amr b. Hârise–, Abbâd b. Nehîk b. İsfâf'ın eşi olup bu evlilikten İbrâhîm b. Abbâd dünyaya gelmiştir. **Habîbe** bint Muatteb b. Ubeyd b. Sevâd b. el-Heysem, Büşeyr b. el-Hâris'in eşi olup bu evlilikten Berre bint Büşeyr³⁹⁶ dünyaya gelmiştir. **Ümmü Simâk** bint Fedâle b. Adî b. Haram b. el-Heysem. **Suheyme**, **Amre**, **Umeyre**, **Habîbe**, **Ümmü Cündeb** ve **Ümmü Seleme**, Mes'ûd b. Evs b. Mâlik b. Evs b. Zafer'in kızlarıdır. Amre, Muhammed b. Mesleme'nin eşi olup ona Abdullah isimli bir erkek çocuk vermiştir. Umeyre ise Katâde b. en-Nu'mân'ın amcası olan Kays b. Zeyd b. Adî b. Sevâd ez-Zaferî'nin eşidir. Suheyme, Câbir b. Abdullah'ın karısı olup bu evlilikten Abdurrahmân dünyaya gelmiştir. Ümmü Seleme, Selamân b. Sa'd'dan Benî Zafer'in halîfi olan Sinân b. Amr'ın karısı olup bu evlilikten el-Mukna' lakaplı Amr isminde bir çocuk dünyaya gelmiştir. Ümmü Habîbe ile Ümmü Cündeb ise evlenmemişlerdir. **Ümmü Amr** ve **Umeyre** bint el-Hatîm. **Şurfetü'd-Dâr** bint el-Hâris b. Kays b. Heyşe el-Muâvi.³⁹⁷ Burada

395 Aslında da böyle "bâ'nın dammesiyle ve ism-i tasğîr kalıbındadır. Varak (145/A)'da ise "bâ" fethalıdır.

396 Bu ismin irabı için bkz Varak (144/B)'nin dipnotu.

397 Bu kelime belki Muâviye'nin kısaltılmış şekli veya ona nisbedir. O dedelerinden biridir. Bu konuda bkz. İbn Sa'd (III/2, s. 382). Aynı şekilde bkz. Varak (144/A).

zikri geçenlerin tamamı Hz. Peygamber'e (sav.) biat etmişlerdir. Abdullah b. Amr b. Harâm'ın kız kardeşi **eş-Şemûs** bint Amr b. Harâm da onlardandır.

[416] **Benî Abdüleşhel**

er-Rebâb bint en-Nu'mân b. İmruülkays b. Zeyd b. Abdüleşhel, Muâz b. Zürâre ez-Zaferî ile el-Berâ b. Ma'rûr es-Sülemî'nin anneleridir. **Akrab** bint Muâz b. en-Nu'mân b. İmruülkays b. Zeyd b. Abdüleşhel, Bedir'e katılan Râfi' b. Yezîd el-Eşhelî ile Kays b. el-Hatîm'in oğulları Yezîd ile Sâbit'in anneleridir. **Hind** bint Simâk b. Atîk b. İmruülkays b. Yezîd, Sa'd b. Muâz'ın oğulları Amr ile Abdullah'ın anneleri ve Üseyd b. Hudayr'ın halasıdır. **Ümâme** bint Simâk b. Atîk, el-Hâris b. Evs b. Muâz'ın annesidir. **Fükeyhe** (Ümmü Âmir) bint Yezîd b. es-Seken b. Râfi' b. İmruülküys. **Ümmü Şüreyk** bint Enes b. Râfi' b. İmruülkays b. Zeyd. **Havvâ** bint Râfi' b. İmruülkays b. Zeyd, Mahmûd b. Lebîd b. Ukbe'nin halasıdır. **Ümmü Sa'd** bint Ukbe b. Râfi' b. İmruülkays. **Ümmü'l-Hakem** bint Ukbe b. Râfi' b. İmruülkays b. Zeyd. **Amre** bint Yezîd b. es-Seken b. Râfi' b. İmruülkays. **Akrab** bint Selâme b. Vakş b. Züğbe b. Za'verâ. **Ümmü Hanzala** bint Rûmâ b. Vakş b. Züğbe b. Za'verâ. **Havvâ** bint Yezîd b. es-Seken b. Küreyz b. Za'verâ, bu hanım Kays b.

[417] el-Hatîm'in karısı olup onu Kays'a Hz. Peygamber (sav.) tavsiye etmiştir. **Abbâde** bint Ebî Nâile Silkân b. Selâme b. Vakş b. Zağbe b. Za'verâ. **Ümmü Sehl** bint Rûmâ b. Vakş b. Zağbe b. Za'verâ.³⁹⁸ **Ümâme** bint Bîşr b. Vakş b. Zağbe, Abbâd'ın kız kardeşi ve Ali b. Esed b. Ubeyd b. Sa'ye³⁹⁹ b. el-Hedl'in annesidir. Onlar Kureyza'da biate çağrılmışlardır. **Ümmü Amr** bint Selâme b. Vakş b. Zağbe ki bu hanım Muhammed b. Mesleme'nin eşidir. **er-Rebâb** bint Ka'b b. Adî b. Ka'b b. Abdüleşhel. Bu hanım Huzefye b. el-Yemân, Sa'd b. el-Yemân ve Safvân b. el-Yemân'ın anneleridir. **Ümmü Niyâr** bint Zeyd b. Mâlik b. Adî b. Ka'b, Sa'd b. Zeyd'in kız kardeşidir. **Ümeyme** bint Amr

398 Aslında bu isim: "Ümmü Sehl bint Rûmâ b. Vakş b. Zağbe." Yazım hatasıyla tekrarlanan ismi metinden çıkardık.

399 Aslında noktalı şekilde "Sa'ye" idi. Tashih İbn Sa'd ve İbn Hacer'den yapılmıştır.

b. Sehl b. Saîd b. Kala' b. Harîş b. Abdüleşhel. **Ümeyme** bint Mâlik b. et-Teyyehân b. Mâlik. Râtic halkından **Hind** bint Sehl b. Amr b. Zeyd b. Amr b. Cüşem. **Müleyke** bint Amr b. Sehl de onlardandır. **Ebü'l-Heysem** b. et-Teyyihân'ın eşi. **es-Sa'be** bint Sehl b. Amr b. Zeyd b. Amr.

Benî Amr b. Afv

eş-Şemûs bint Ebî Âmir, onun ismi Abdüamr b. Sayfî b. Zeyd b. Ümeyye b. Dubey'a'dır. Bu hanım Sâbit b. Ebî'l-Ek- [418] lah'ın çocukları Âsım ile Cemîle'nin annesidir. **Cemîle** bint Ebî Âmir-Abdüamr b. Sayfî b. Zeyd b. Ümme b. Dubey'a. **Leylâ** bint Ebî Süfyân b. el-Hâris b. Kays b. Zeyd b. Ümme. **Temîme** bint Ebî Süfyân b. el-Hâris b. Kays b. Zeyd b. Ümme. **Âişe** bint Ebî Süfyân b. el-Hâris b. Kays b. Zeyd b. Ümme. **Ümmü Cemîl** bint el-Cülâs b. Süveyd b. es-Sâmit. **Cemîle** bint Sâbit b. Ebî'l-Ekalah b. Asame. Bu hanım Ömer b. el-Hattâb'ın eşi ve oğlu Âsım'ın da annesidir. Bu hanım çocuğu hakkında Ebû Bekir es-Sıddîk'a şikâyetle bulunmuştur. Daha sonra da Ömer kendisini boşamıştır. Onunla daha sonra Zeyd b. Hârise evlendi. Bu evlilikten Abdurrahmân b. Zeyd dünyaya geldi. **Nüseybe** bint Simâk b. en-Nu'mân b. Kays b. Zeyd b. Ümme. **Hafsa** bint Hâtıb b. Amr b. Ubeyd b. Ümeyye b. Zeyd, el-Hâris b. Hâtıb'ın kız kardeşidir. **Suayde** bint Rifâa b. Amr b. Ubeyd b. Ümeyye. **Mutîa** bint en-Nu'mân b. Mâlik, onun asıl ismi Âsiye'ydi. Benî Ubeyd'den **Sübeyte** bint Yeâr, Ebû Huzeyfe'nin eşi; Sâlim'i bu hanım azat etmiştir. **Süleymâ** bint Yeâr. Zeyd b. Ubeyd'den **Umeyre** bint Ubeyd b. Matrûf b. el-Hâris. **Üneyse** bint Sâide b. Âiş b. [419] Kays b. en-Nu'mân, Uveyym b. Sâide'nin kız kardeşidir. **Amîre** bint Uveyym b. Sâide b. Âiş b. Kays b. en-Nu'mân. **Amîre** bint Külsûm b. el-Hidm b. İmruülkays b. el-Hâris b. Zeyd b. Ubeyd.

Benî Cahcebâ

Nüseybe bint Niyâr b. el-Hâris b. Bilâl b. Uhayha, **Amîre** bint Ukbe b. Uhayha, **Sübeyte** bint Ma'bed b. Sehl b. Uhayha ve **el-Furîa** bint Kays b. Umeyr b. Levzân b. Sa'lebe b. Mecdea b. Umar b. Harîş b. Cahcebâ.

Benî Selim

Hayre bint Ebî Ümeyye b. el-Hâris b. Mâlik b. Ka'b b. en-Netâh.

Benî Hatame

Üneyse bint Ebî Talha b. Isme b. Zeyd, **Râbia** bint Sâbit b.⁴⁰⁰

[420] el-Fâkihe b. Sa'lebe, **Rifâa** bint Sâbit b. el-Fâkihe b. Sa'lebe, **Müleyke** bint el-Fâkihe b. Sa'lebe, **Umâre** bint Hubâşe, **Kebşe** bint Evs b. Şüreyk –Huzeyme b. Sâbit'in annesidir–, **Üneyse** b. Rukaym, **Hind** b. Evs b. Şüreyk –Sa'd b. Hayseme'nin annesidir–, **Leylâ** bint Evs b. Şüreyk, **Ümmü'l-Füheyd** b. Hubâşe ve **Safıyye** bint Sâbit b. [Umâre b.] el-Fâkihe b. Sa'lebe.

el-Ceâdira

el-Ceâdira, Mürre b. Mâlik b. Evs'in çocuklarıdır. Onlar ise Benî Ümeyye b. Zeyd, Atıyye b. Zeyd ve Vâil b. Zeyd olup Ebû Kays b. el-Eslet'in bir kolu ve Benî Abdüleşhel içinde Saîd b. Mürre'nin çocuklarıdır. Bu soydan biat eden hanım ise **Selmâ** bint Zeyd b. Teym b. Ümeyye b. Hufâf b.⁴⁰¹ Biyâza b. Hûfaf'tır. Bu hanımın ailesi Benî Abdüleşhel içinde Saîd⁴⁰² b. Mürre b. Mâlik b. el-Evs'e mensuptur.

Belhâris b. Ka'b b. el-Hazrec

Kebşe bint Vâkid b. Amr⁴⁰³ b. el-İtnâbe b. Amr, Abdullah [421] b. Revâha'nın annesidir. Kebşe'nin kızı **Amre** bint Revâha b. Sa'lebe b. İmruülkays olup o da en-Nu'mân b. Beşîr'in annesidir. **Huzeyle** bint Amr b. Utbe b. Hudeyc b. Âmir b. Cüşem b. el-Hâris b. el-Hazrec, Sa'd b. er-Rebî'in annesidir. **Mahabbe** bint er-Rebî' b. Amr b. Ebî Züheyr, Sa'd'ın kız kardeşidir. **Leylâ** bint Simâk b. Sâbit b. Süfyân b. Cüşem b. Amr b. İmruülkays. **Habîbe** bint Hârice b. Zeyd b. Ebî Züheyr, Ebû Bekir es-Sıddîk'ın eşidir. **Hüzeyle** bint Sâbit b. Sa'lebe b. el-Cülâs. **Cemîle**

400 Nevevî'den naklen Wüstenfeld cetvelinde bu isim: Sâbit b. Umâre b. el-Fâkihe'dir. (Benî Hatame ise Benî Abdullah b. Cüşem b. Mâlik b. el-Evs'tir).

401 İlave kısım *el-İstîfâb* ve *el-İsâbe*'den alınmıştır.

402 Aslında da "min" var. *el-İsâbe*'de: Hafâf o da İbn Sa'd b. Mürre'dir. Metinde-ki "Saîd" de aslında Sa'd'dır.

403 İbn Sa'd'da (VIII. 264) "Kebşe bint Vâkid b. Amr b. Âmir.....ve Amr b. Âmir o da şair İbn el-Etnâbe'dir.

bint Sa'd b. er-Rebî' b. Amr b. Ebî Züheyr. **Zeyneb** bint Sâbit b. Kays b. Şemmâs. **Ümmü Sâbit** b. Kays b. Şemmâs. **Ümmü Eyyûb** bint Kays b. Sa'd b. Kays b. Amr b. İmrûlkays. **Mendûs** bint Hallâd b. Süveyd b. Sa'lebe. **Ümeyme** bint Beşîr b. Sa'd b. Sa'lebe, en-Nu'mân b. Beşîr'in kız kardeşidir. **Enîse** bint Sa'lebe b. Zeyd b. Kays.

Benî Cüşem

Ümmü Zeyd bint es-Seken b. Utbe b. Amr b. Hudeyc, **Enîse** bint Hubeyb b. İsâf ve **Kuraybe** bint Zeyd b. Abdürabbih b. Zeyd.

Benî Cidâre

Muâze bint Abdullah b. Amr b. Müzeyn b. Kays, **Kebşe** bint Sâbit b. Hârise b. Sa'lebe b. el-Cülâs ve **Ümmü'l-Hakem** bint [422] Abdurrahmân b. Mes'ûd b. Sa'lebe.

Benü'l-Ebcer

Sa'd b. Muâz'ın annesi **Kebşe** bint Râfî' b. Muâviye b. Ubeyd b. el-Ebcer, **el-Ferîa** bint Râfî' b. Muâviye b. Ubeyd b. el-Ebcer –Sa'd b. Zürâre'nin annesidir–, **el-Ferîa** bint el-Hubâb, **Afrâ** bint es-Seken b. Râfî' b. Muâviye b. Ubeyd b. el-Ebcer, **er-Rebâb** bint Hârise b. Sinân b. Ubeyd, **Halide** bint Sâbit b. Sinân b. Ubeyd, **er-Rubey'** bint Hârise b. Sinân b. Ubeyd ve **Ümmü Sâbit** bint Sâbit b. Sinân b. Ubeyd.

Benî Sâide

Mendûs bint Amr b. Huneys b. Levzân b. Abdüved; Münzir b. Amr'ın kız kardeşi, Seleme b. Muhalled'in annesidir. **Ümmü Ünâs** bint Hâlid b. Huney b. Levzân b. Abdüved, Muhammed en-Neccârî'nin annesidir. **el-Ferîa** bint Amr b. Huneys b. Levzân, Hassân b. Sâbit'in annesidir. **Ümmü Şerîk** bint Hâlid b. Huneys b. Levzân b. Abdüved, el-Hâris b. Enes el-Eşhelî'nin annesidir. **Selmâ** bint Amr b. Huneys b. Levzân b. Abdüved, el-Münzir'in kız kardeşidir. **Abde** bint Sa'd b. Mâlik, Sehl b. [423] Sa'd'ın⁴⁰⁴ halasıdır. **Amre** bint Sa'd b. Sa'd b. Mâlik; Sehl b. Sa'd'ın kız kardeşi, Rifâa b. Mübeşşir b. Ubeyrık ez-Zaferî'nin annesidir. **Nâile** bint Sa'd b. Sa'd b. Mâlik.

404 O, Sehl b. Sa'd b. Sa'd b. Mâlik'tir.

Benî Tarîf b. el-Hazrec b. Sâide

Fükeyhe bint Abd⁴⁰⁵ b. Düley m b. Hârise, Kays b. Sa'd'ın annesidir. **Mendûs** bint Ubâde b. Düley m b. Hârise b. Ebî Huzeyme, Sa'd b. Ubâde'nin kız kardeşidir. **Adiyye**⁴⁰⁶ bint Sa'd b. Halîfe b. el-Eşref, Saîd b. Sa'd'ın annesidir. **Leylâ** bint Ubâde b. Düley m b. Hârise. **Kübeyşe** bint Abdüamr b. Ubeyd b. Kumey'e b. Âmir b. el-Hazrec b. Sâide. Bu kabile mensuplarına Benî Kışbe de denilir.

Benî Avf b. el-Hazrec b. Hârise el-Kavâkil

Habîbe bint Müleyl b. Vebre b. Hâlid el-Aclân. **Kurra-tü'l-Ayn** bint Ubâde b. Nadle b. el-Aclân, Ubâde b. Sâmit'in [424] annesidir. **Beşîre** bint Müleyl b. Vebre b. Hâlid el-Aclân. **Ferîa** bint Ebî Hârise b. Evs b. ed-Duḥşüm. **Ümmü Enes** bint Vâkîd b. Amr b. Merdaha. **el-Ferîa** bint Mâlik b. ed-Duḥşüm b. Mâlik. **Cemîle** bint Huzeyme. **Leylâ** bint Riâb b. Huneyf. **Amre** bint Hezzâl b. Amr b. Kırvâş. **Havle** bint Sâmit [b. Kays] b. Efram b. Fihri. **Ümâme** bint Sâmit b. [Kays b.]⁴⁰⁷ Efram b. Fihri. **Havle** bint Sa'lebe b. Efram b. Fihri ki o el-Mücâdile⁴⁰⁸ olarak bilinir, Evs b. es-Sâmit'in eşidir.

Benü'l-Hublâ'dan (Belhublâ)

Cemîle bint Abdullah b. Übeyy b. Selûl. Bu hanım Abdullah b. Hanzala ile Muhammed b. Sâbit b. Kays b. Şemmâs'ın annesidir. Hanzala kardeşiyle birlikte Harre Vak'asında öldürülmüştür. **Müleyke** bint Abdullah b. Übeyy b. Selûl, Hilâl b. Ümeyye el-Vâkıfî'nin eşidir. **Ramle** bint Abdullah b. Übeyy b. Selûl. **Ümmü Sa'd** bint Abdullah b. Übeyy b. Selûl. **Havle** bint Havlî b. Abdullah b. el-Hâris, Evs b. Havlî'nin kız kardeşidir. [425] **Füşum** bint Evs b. Havlî b. Abdullah b. el-Hâris. **Zeyneb** bint Sehl b. es-Sa'b b. Kays. **Ümmü Sa'd** bint Übey b. Mâlik b. Ubeyd b. Sâlim, Rifâa b. Râfi' ez-Zurakî'nin annesidir. **Leylâ** bint el-İtnâbe b. Maîs b. Cüşem.

405 İbn Sa'd'da (VIII. 272) bu isim "Ubeyd"dir.

406 Aslında da böyledir. Bu ismin meşhur hâli ise İbn Sa'd'da olduğu gibi (VIII. 272) Gaziyye'dir.

407 İlave kısım İbn Sa'd'dan (VIII. 274) alınmıştır.

408 Mücadile, 58/1. Taberî *Tefsîr*'inde bu kelimedenden ne kastedildiği ile ilgili farklılıklar vardır.

Benî Zürayk

Ümmü Kays bint Hısn, Kays b. Hısn'ın kız kardeşidir. **Ümmü Sa'd** bint Kays b. Hısn. **Habbe** bint Amr b. Hısn. **Enise** bint Muâz b. Mâis b. Kays b. Halede. **Sünbüle** bint Mâis b. Kays b. Halede. **Ümmü Sa'd** bint Mes'ûd b. Sa'd b. Kays b. Halede. **Ümmü Sâbit** bint Mes'ûd b. Sa'd b. Kays. **Ümmü Selh** bint Mes'ûd b. Sa'd b. Kays b. Halede. **Ümâme** bint Osmân b. Halede b. Muhalled, Ebû Ubâde'nin kız kardeşidir. **Ümmü Râfi'** bint Osmân b. Halede b. Muhalled. **Fükeyhe** bint el-Muttalib b. Halede b. Muhalled. **Nüfeyse** bint Amr b. Halede b. Muhalled. **Habîbe** bint Mes'ûd b. Halede.

Benî Beyâda

Leylâ bint Rib'î b. Âmir b. Halede. **Havle** bint Mâlik b. Enes b. Sa'lebe. **Enise** bint Urve b. Mes'ûd b. Sinân b. Âmir b. Ümeyye b. Biyâza. **Sübeyte** bint en-Nu'mân b. Amr b. en-Nu'mân b. Halede [426] b. Amr. **Cemîle** bint Urve b. Mes'ûd b. Sinân. **Kebşe** bint Ferve b. Amr b. Vezefe.⁴⁰⁹ **Ümâme** bint Kuraybe b. el-Aclân b. Ganem b. Âmir b. Biyâza. **el-Fâria** bint Kuraybe b. el-Aclân b. Ganem b. Âmir b. Biyâza. **Ümmü Şurahbîl** bint Ferve bint Amr. **Halede** bint Amr b. Vezefe. **Âmine** bint Halîfe b. Adî b. Amr b. Mâlik. **Enise** bint Abdullah b. Amr b. Mâlik b. el-Aclân. **Enise** bint Hilâl b. Muallâ b. Levzân. **Enise** bint Râfi' b. el-Muallâ b. Levzân.

Benî Harâm

eş-Şemmûs bint Amr b. Harâm b. Zeyd, Mes'ûd b. Evs b. ez-Zaferiyyât'ın kızlarının anneleridir. **İdâm** bint el-Cemûh b. Zeyd b. Harâm b. Zeyd, Huveysiyye, Muhayyisa ve el-Ehvas el-Hârisî'nin anneleridir. **Hind** bint el-Münzir b. el-Cemûh b. Zeyd, el-Münzir b. Amr b. es-Sâidî'nin annesidir. **Lemîs** bint Amr b. Harâm b. Zeyd. **Ümmü Muâz** bint Abdullah b. Amr b. Harâm. **Hind** bint Abdullah b. Amr b. Harâm. **Ümmü Cemîl** [427] bint el-Hubâb b. el-Münzir b. Cemûh. **Ümmü'l-Hâris** bint Sâbit b. el-Ceza'. **Âişe** bint Umeyr b. el-Hâris b. Sa'lebe. **Ümeyme** bint Amr b. el-Cemûh b. Zeyd. **Ümmü Sa'lebe** bint Sâbit b.

409 Aslında "dâl" iledir. Wüstenfeld cetvelinde ise "zel" iledir. Aynı şekilde İbn Sa'd'da da (VIII. 282) "zel" dir.

el-Ceza'. **Humeyme** bint Humâm b. el-Cemûh b. Zeyd. el-Berâ b. Ma'rûr⁴¹⁰ b. Hansâ'nın kızları **er-Rebâb** ve **Selâme**.⁴¹¹ **Humeyme** bint Sayfî b. Sahr b. Hansâ. **Zeyneb** bint Sayfî b. Sarh b. Hansâ. **Kubayse** bint Sayfî b. Sarh b. Hansâ. **Umeyre** bint Karat b. Hansâ b. Sinân. **Esmâ** bint Karat b. Hansâ b. Sinân. **İdâm** bint Karat b. Hansâ b. Sinân. **Ümâme** bint Karat b. Hansâ b. Sinân. **Âmine** bint Karat b. Hansâ b. Sinân. **Ümâme** bint Muharris b. Zeyd b. Sa'lebe. **Ümmü'l-Hâris** bint Mâlik b. Hansâ b. Sinân. **Hansâ** bint Ziyâd b. en-Nu'mân b. Sinân. **Ümmü Zeyd** bint Kays b. en-Nu'mân b. Sinân. **Asîme** bint Cebbâr b. Sahr b. Hansâ. **Hüzeyle** bint Mes'ûd b. Zeyd. **Suâd** bint Seleme b. [428] Züheyr b. Sa'lebe. Bu hanım Hz. Peygamber'den (sav.) karnındaki cinsiyetini –ki kendisi hamileydi–bilmesi şartıyla biat etmek istemişti. Hz. Peygamber (sav.) de ona: "Sen hürlerin en hürsün," diye cevap vermiştir.

Benî Sevâd

Amre bint Kays b. Ebî Ka'b b. el-Kayn, Uhud şehidi Sehl b. Kays'ın kız kardeşidir. **Ümmü Cemîl** bint Katabe b. Âmir b. Hadîde. **Ümmü Amr** bint Amr b. Hadîde b. Amr. **Fükeyhe** bint es-Seken b. Zeyd. **Enîse** bint Amr⁴¹² b. Aneme. **Ümmü Bişr** bint Amr b. Aneme.

Benî Mâzin

Nesîbe bint Ka'b b. Amr, Umâre'nin annesidir. **Cemîle** bint Ebî Sa'saa. **Üseyle** bint el-Hâris b. Sa'lebe b. Sahr b. Harâm. **Şakîka** bint Mâlik b. Kays b. Muharris. **Kebşe** bint Mâlik b. Kays b. Muharris. eş-Şemmûs bint Mâlik b. Kays b. Muharris. **Fâtıma** bint Munkız b. Amr b. Hansâ. **Zeyneb** bint el-Hubâb b. el-Hâris. **Nâile** bint Kays b. Cerîr b. Amr b. Avf b. Mebzûl.

Benî Adî

Ümmü Süleym bint Milhân b. Zeyd b. Harâm. **Ümmü** [429] **Harâm** bint Milhân b. Zeyd b. Harâm. **Ümmü Abdullah** bint

410 Wüstenfeld cetvelinde: Ma'rûr b. Sahr b. Hansâ.

411 Aslında da "mim" iledir. *el-İsâbe* (no. 546) ve Wüstenfeld cetvelinde ise "fe" ile "Sülâfe" şeklindedir.

412 İbn Sa'd'da (VIII. 297) Benî Sevâd'dan Üneyse bint Aneme şeklindedir.

Milhân b. Zeyd b. Harâm. **Havle** bint el-Münzir b. Zeyd b. Lebîd b. Hidâş. Bu hanım Hz. Peygamber'in (sav.) oğlu İbrâhîm'in sûtannesî, Bürde'nin de annesidir. **Üneyse** bint Kays b. Ebî Hârice b. Sa'saa b. Vehb, Katâde b. en-Nu'mân ile Ebû Saîd el-Hudrî'nin anneleridir. **Ümmü Ubeyd** bint Sürâka b. el-Hâris b. Adî. **Ümmü Selh** b. Ebî Hârice-Amr b. Kays. **Sübeyte** bint Selîb b. Kays. **Ümmü Hârice** bint en-Nadr b. Damdam. **Ümmü Hakîm** bint en-Nadr b. Damdam. **en-Nevvâr** bint Mâlik b. Sarme b. Ebî Enes, Zeyd b. Sâbit'in annesidir. Selîb b. Kays'ın kız kardeşleri **Ümmü'l-Münzir** bint Kays b. Amr b. Ubeyd, **Ümmü Süleyym** bint Kays b. Amr b. Ubeyd ve **Umeyre** bint Kays b. Amr b. Ubeyd b. Mâlik. **Esmâ** bint Muhriz b. Âmir b. Adî. **Selmâ** bint Muhriz b. Âmir. **Havvâ** bint Sâbit b. Zeyd b. Kays b. Seken.

Benî Dînâr

Mendûs bint Katabe b. Abdüamr b. Mes'ûd, **Hüzeyle** bint Saîd b. Sehl b. Mâlik b. Ka'b ve **Semeyda'** bint Kays b. Mâlik b. [430] Ka'b.

Benî Mâlik

Ca'de bint Ubeyd b. Sa'lebe b. Sevâd b. Ganem, Hârise b. en-Nu'mân'ın annesidir. **Afrâ** bint Ubeyd b. Sa'lebe b. Sevâd b. Ganem b. Ubeyd, Muâz ve Muavviz'in anneleridir. **Harmele** bint Ubeyd b. Sa'lebe b. Sevâd b. Ganem. **Havle** bint Kays b. Sa'lebe b. Ubeyd, Hamza b. Abdülmuttalib'in hanımıdır. **er-Rubeyyî'** bint Muavviz b. Hâris b. Rifâa. **Amre** bint Muavviz b. el-Hâris b. Rifâa. **Amre** bint Mes'ûd b. Zürâre b. Udes. **Atebe** bint Zürâre b. Udes. **el-Fâria** bint Zürâre b. Udes. **Ramle** bint el-Hâris b. Sa'lebe b. el-Hâris b. Zeyd –o "el-Hades" olarak da bilinir–. **Leylâ** bint Sâbit b. el-Münzir b. Harâm. **Kebşe** bint Sâbit b. el-Münzir b. Harâm, Hassân'ın kız kardeşidir. **Ümmü'r-Rebî'** b. Ubeyd b. en-Nu'mân b. Atîk. **Ümmü Zeyd** bint Amr b. Harâm b. Amr, Hz. Peygamber'e (sav.) gelen devenin sahibesidir. **Amre** bint Mes'ûd b. Kays b. Amr b. Zeydümenât.⁴¹³ **Ümmü Simâk** bint Sâbit. **Ümmü Seleme** bint Râfî' b. Ebî Amr.

413 O Ümmü Saîd b. Zeyd el-Eşhel'dir. Bu müellifin bildiği, ancak zikretmediği ifadedir. Sonraki kısma bkz.

- [431] **Suâd** bint Râfi' b. Ebî Amr b. Sa'lebe. **Ümmü Hâlid** bint Yaîş b. Kays b. Amr. **Amre** bint er-Rebî' b. en-Nu'mân b. Yesâf. **Ümmü Süleyym** bint Hâlid b. Sa'lebe b. Sahîm. **Rukıyye** bint Sâbit b. Hâlid b. e-Nu'mân. Hazem'in çocukları olan Amr, Umâre ve Muammer'in kız kardeşi **Amre** bint Hazem b. Zeyd b. Levzân. **Amre** bint Ebî Eyyûb b. Hâlid b. Zeyd b. Kelîb. **Ümmü Sâbit** bint Sa'lebe b. Mihsan. **Dubâ'a** bint Amr b. Mihsan. **Ümmü Sehl** bint Selh b. Atîk b. en-Nu'mân. **Ümmü Sa'd** bint Sâbit b. Atîk b. en-Nu'mân. **Ümmü Cemîl** bint Ebî Hazem b. Atîk b. en-Nu'mân. **Habîbe** bint Es'ad b. Zürâre, Ebû Umâme b. Sehl b. Huneyf'in annesidir. **el-Furey'a** bint Es'ad b. Zürâre b. Udes. **Kebşe** bint Es'ad b. Zürâre b. Udes. **Amre** bint Mes'ûd b. Kays b. Amr b. Zeydümenât. **Amre** bint Mes'ûd b. Kays b. Amr, Saîd b. Sa'd b. Ubâde b. Düleyym'in annesidir. **Amre** bint Mes'ûd b. Kays b. Amr, onun çocuğu yoktur. **Amre** bint Mes'ûd b. Kays b. Amr. Bu hanım Hassân'ın kardeşi Ebû Şeyh⁴¹⁴ b. Sâbit'in kız kardeşidir. [Amre bint Mes'ûd b. Kays b. Amr, Kays b. Amr b. Zeydümenât'ın beş kızıdır. Onların tamamına "Amre" adı verilir. Onlardan ilki Ümmü Saîd b. Sa'd b. Ubâde, diğeri Ümmü Saîd b. Zeyd b. el-Eşhelî, diğeri Ümmü Übey b. Sâbit b. Şeyh, diğeri Ümmü Kays b. Amr en-Neccârî,⁴¹⁶ diğeri Cüdeyle kabilesinde olan sonuncunun çocuğu yoktur.
- [432] en-Neccârî'nin annesidir.]⁴¹⁵ Bunlar Mes'ûd b. Kays b. Amr b. Zeydümenât'ın beş kızıdır. Onların tamamına "Amre" adı verilir. Onlardan ilki Ümmü Saîd b. Sa'd b. Ubâde, diğeri Ümmü Saîd b. Zeyd b. el-Eşhelî, diğeri Ümmü Übey b. Sâbit b. Şeyh, diğeri Ümmü Kays b. Amr en-Neccârî,⁴¹⁶ diğeri Cüdeyle kabilesinde olan sonuncunun çocuğu yoktur.

Mümtebine (Kadınlar)

Müşriklere Katılmaları Sebebiyle Allah Resulü'nün Kocalarına, Verdikleri Mehirleri Geri Ödediği Kadınlar

Onlar hakkında "Eğer eşlerinizden biri, sizi bırakıp kâfirlerle kaçarsa, siz de (onlarla savaşır) galip gelerseniz, eşleri gitmiş olanlara (ganimetten), harcadıkları kadar verin. İnandığınız Allah'a karşı gelmekten sakının,"⁴¹⁷ ayeti nazil olmuştur. Bunlar altı kadındır: **Ümmü'l-Hakem** bint Ebî Süfyan; o İyâz b. Ganem b. Şeddâd el-Fihri'nin eşi idi. **Kuraybe** –Fâtıma bint

414 Bu konudaki ihtilaf hakkında bkz. *el-İstîfâh* (n. 3155).

415 Beş kıza tamamlamak için ilave gerekir.

416 Esas ve tercih edilen, "bayanların hepsi Benî Cüdeyle'den" şeklindedir.

417 Mümtebine, 60/11.

Ebî Ümeyye b. el-Mugîre el-Mahzûmî-, Ömer b. el-Hattâb'ın nikâhı altındaydı. O hicret etmek istediğinde karısını da hicrete çağırды, ancak Kuraybe reddetti. Ömer onu bırakıp hicret etti. Bu hanımla daha sonra Muâviye b. Ebî Süfyân evlendi. Allah Resulü (sav.) onun mehrinin karşılığını verdi ve ona karşı infakta bulundu. **Burû'** olarak bilinen Utbe b. Rabîa'nın [433] kızı, Şemmâs b. Osmân b. el-Mahzûmî'nin karısıdır. **Hind** veya Amre bint Abdüluzzâ b. Nadle, Huzâa'dan Amr b. Abdüamr b. Zü's-Şimâleyn'in eşidir. ⁴¹⁸ **Hind** bint Ebî Cehil, Hişâm b. el-Âs b. Vâil es-Sehmî'nin nikâhı altındaydı. **Ümmü Külsûm** bint Cervel b. Mâlik b. el-Müseyyeb el-Hûzâî de Ömer'in eşiydi. Allah Resulü (sav.) bu şahıslara, eşlerinin mehirlerini ganimetten ödedi.

Vefalı Kadınlar

Humâa bint Avfb. Muhellem eş-Şeybânî, Mervân b. Zenbâ' el-Absî'ye himaye vermiştir. Benî Mâlik b. Dubey'a'nın Kays b. Sa'lebe kolundan **Fükeyhe** bint Katâde b. Menşû da es-Süleyk b. es-Seleke es-Sa'dî'ye himaye vermiştir. O yaya vaziyette yaşayan bir kişi olup "er-Ri'bâl" olarak bilinirdi. O Bekr b. Vâil üzerine sefere çıkmış; ancak onları gafil yakalayamamıştı. Bekrliler tanımadıkları bir adam izi buldular. Bunun üzerine "Bu suya gelen yabancı bir adamın ayak izleridir," dedikten sonra oturup tekrar gelmesini beklediler. O su içerken etrafını sardılar. Öğlen vakti es-Süleyk oraya geldi. Peçesini açtı ve sudan kana kana içti. Sonra yüzüne ve başına su döktü. Ona saldırdılar fakat karnı şiş olduğu için kaçamadı ve süratle Fükeyhe'nin çadırına girerek ondan himaye talebinde bulundu. [434] O da gelen şahsı entarisinin içine soktu. Toplanıp onu takip ettiler. Fükeyhe onu korumaya çalıştı, örtüsünü başından aldılar. Bunun üzerine kardeşlerini ve oğullarını çağırınca onlar da toplanıp geldiler ve onu savundular. es-Süleyk onu şu sözleriyle metheder:

*Babanın hayatına and olsun ki haberler muhtelif
Uvâroğullarından kız kardeş ne güzel bir komşudur*

418 Aynı şekilde "zî"dir. *el-İstfâb*'da ise onun ismi Umeyr b. Abd b. Amr, o Zü's-Şimâleyn şeklindedir.

*Koruyucu kadınlardan olup babasını da
Kardeşlerini de rezil etmemiştir
Fükeyhe aciz de kalmamıştır
Başından çekip aldıklarında örtüyü
Kılıcıyla karşı koymuştur.*

Ümmü Cemîl ed-Devsîyye, Dırâr b. el-Hattâb el-Fihri'ye himaye vermiştir. Onun vefa göstermesi şöyle olmuştur: Hîşâm b. el-Velîd el-Mugîre el-Mahzûmî, Ebû Üzeyhir ed-Dev-sî'yi –ki bu şahıs Ebû Süfyân b. Harb b. Ümeyye'nin dünürüydü– öldürmüştü. Onun hakkında rivayet vardır.⁴¹⁹ Bu haber öldürülenin kavmine ulaşınca onlar Dırâr b. el-Hattâb el-Fihri'yi öldürmek amacıyla saldırıya geçtiler. O da kaçıp Ümmü Cemîl'in evine girdi ve ona sığındı. Adamlardan biri bir hamle yaptı, kılıcı kapağı saplandı. Ümmü Cemîl onlara karış durdu ve kavmini de yardıma çağırarak Dırâr'ı himaye etti. Onlar da [435] Dırâr'ı korudular. Hz. Ömer halife olunca Ümmü Cemîl, Dırâr'ı Hz. Ömer'in kardeşi zannederek Halifeye Medine'ye geldi. Hz. Ömer hikâyeyi dinleyince Ümmü Cemîl'e: "O (Dırâr) benim kardeşim değildir, biz sadece din kardeşiyiz, o savaşçıdır. Yaptığın iyiliği kabul ediyoruz," dedi ve kendisine (Ümmü Cemîl) bir miktar yolluk para verdi.

Üç ve Daha Fazla Erkekle Evlenen Kadınlar⁴²⁰

Mâriye bint el-Ca'dî b. Sabra b. ed-Dîl b. Şen b. Efsâ b. Abdülkays ilk önce **Kays** b. Sa'lebe b. Akâbe'yle, ardından **Hanîfe** b. Lüceym b. Âmir b. Hanîfe'yle, daha sonra **Sa'd** b. Icl b. Lüceym b. Sa'lebe⁴²¹ ile daha sonra **Sa'lebe** b. Ganem b. Habîb b. Ka'b b. Yeşkür b. Bekr ile ondan [sonra]⁴²² **Müleyk** b. Damre b. Bekr b. Abdümenât b. Kinâne ile evlenmiştir. Mâriye daha sonra **İmruülkays** b. Behese b. Süleym ile evlenmiş bu evlilik-

419 Bu hikâyeyi müellif uzun bir şekilde *el-Münemmak*'ta (s. 154 vd) anlatır.

420 Ayrıca beş kere evlenen kadınlar için bkz. Varak (141/A).

421 Aslında da böyledir. Bu şahıstan murat edilen onun ilk kocasının kardeşinin oğlu ise bu kişi Wüstenfeld'in İbn Kuteybe ve Meydânî'nin *Emsâl*'inden (Avrupa baskısı, I. 321) rivayetle aktardığına göre Lüceym b. Sa'b'dır.

422 Aslında "sümme" yerine "bin" kelimesi vardır. Bu da müstensih'in hatası olmalıdır. Çünkü Sa'lebe b. Ganem, onun üç kocasının da kabilesi olan Bekr b. Vâil'dendir. Buradan kastedilen onun daha sonra Müleyk b. Damre ile evlenmesidir.

ten Hafâf, Avf ve Behz dünyaya gelmiştir. Onunla daha sonra **Sa'lebe** b. Mâlik b. Merbûs⁴²³ b. Tarîf b. en-Nemr b. Yakdim b. [436] Anze evlenmiştir. Onun diğer eşleri ise **Gâlib** b. Adî b. Şümeys b. Tarûd b. Kudâme b. Cerm, **İmruûlkays** b. Zeydümenât b. Temîm ve **Uzre** b. Sa'du Hüzeym'dir.

Ümmü Hârice künyeli Amre bint Sa'd b. Abdullah b. Kudâd el-Beceliyye önce **İyâdlı** bir adamla evlenmiş, daha sonra **Bekr** b. Yeşkür b. Advân onun kocası olmuştur. Onun diğer eşleri ise sırasıyla **Amr** b. Rabîa b. Hârise b. Amr Müzeykiyâ,⁴²⁴ **Bekr** b. Abdümenât b. Kinâne, sonra **Mâlik** b. Sa'lebe b. Dûdân b. Esed, **Cüşem** b. Mâlik b. Ka'b b. el-Kayn b. Cisr, **Âmir** b. Amr b. Lahyûn el-Behrânî ve **Amr** b. Teym b. Mürre'dir. Duh-tenûs⁴²⁵ bint Lakîyt b. Zürâre sırasıyla **Amr** b. Amr b. Udes, **Umeyr** b. Ma'bed b. Zürâre, **Müslim** b. Ubeyd b. Yerbû' b. Sa'lebe b. ed-Devl b. Hanîfe ile evlenmiştir.

Mâviye el-Mütecerride el-Kelbiyye bint el-Münzir b. el-Es- [437] ved, **Celm** diye bilinen Esved b. el-Münzir el-Kelbî ile evlenmiş, ancak kocası onu boşamıştır. Bunun üzerine kendisiyle **el-Münzir** b. el-Münzir b. Hârise el-Kelbî evlenmiş, ancak o da boşamıştır. Daha sonra Mâviye, **el-Münzir** b. el-Münzir'le evlenmiş, sonra onun oğlu en-Nu'mân b. el-Münzir el-Lahmî kocası olmuştur.

Hind bint Utbe b. Rabîa, **el-Fâkihe** b. el-Mugîre b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm ile evlendi. O, Gumeysâ Savaşında ölünce **Hafs** b. el-Mugîre ile evlendi, o da ölünce **Ebû Süfyân** b. Harb'ın eşi oldu. Ümmü Külsûm bint Ali b. Ebî Tâlib sırasıyla **Ömer** b. el-Hattâb (rahimehullah), **Avn** b. Ca'fer b. Ebî Tâlib, **Muhammed** b. Ca'fer sonra **Abdullah** b. Ca'fer ile evlenmiştir.

423 Aslında bu kelime noktasız yazılmıştır. Wüstenfeld de ise onun ismi "Mâlik b. Harb b. Tarîf"tir.

424 Müzeykiyâ ismini almasının sebebi şudur: O servet ve şöhret sahibi olduğu zaman her gün yeni bir elbise giyerdi. Akşam olunca da başkası giyip de kendisi seviyesinde görünmesin diye elbisesini çıkarır ve parçalarla (Kâsânî, *Bedâiü's-Sanâî*, VII. 44).

425 Aslında "sin" harfiyle yazılmıştır. Wüstenfeld, *el-Kâmûs* ve Meydânî'ye istinaden bunun "şin" olduğunu söyler.

Âtike bint Zeyd b. Amr b. Nüfeyl b. Abdüluzzâ, **Ubeyde** b. el-Hâris b. el-Muttalib ile evlenmiştir. Ondan sonra **Abdullah** b. Ebî Bekr'in karısı olmuş, ardından sırasıyla **Ömer** b. el-Hat-tâb, **ez-Zübeyr** b. el-Avvâm, Mısır'da katledilen **Muhammed** b. Ebî Bekr en sonunda da **Amr** b. el-Âs es-Sehmî ile evlenmiştir.

Ümmü'l-Hasan bint Ali b. Ebî Tâlib'in ilk eşi **Ca'de** b. Hü-beyre b. Ebî Vehb el-Mahzûmî'dir. Onun ardından kendisiyle **Ca'fer** b. Akîl b. Ebî Tâlib evlenmiş, Ca'fer'in Hz. Hüseyin ile birlikte öldürülmesi üzerine **Abdullah** b. ez-Zübeyr b. el-Av-vâm onun kocası olmuştur.

[438] Ümmü'l-Kâsım bint el-Hüseyin b. Ali b. Ebî Tâlib önce **Mer-vân** b. Ebân b. Osmân b. Affân'ın eşi olmuş, daha sonra **Ali** b. el-Hüseyin b. Ali onunla evlenmiştir. Daha sonra da kendisi **el-Hüseyin** b. Abdullah b. Ubeydullah b. Abbâs b. Abdülmutta-lib'in karısı olmuştur.

Sükeyne bint el-Hüseyin b. Ali b. Ebî Tâlib, önce **Abdullah** b. el-Hasan b. Ali ile evlendi -ki o bu kızın velisiydi-. Onun ölümü üzerine **Mus'ab** b. ez-Zübeyr onunla evlendi. Bu evlilikten Fâtıma dünyaya geldi ancak küçük yaşta vefat etti. Mus'ab'ın öldürülmesi üzerine Sükeyne ile **Abdülmelik** b. Mervân evlenmek istedi, ancak onu reddetti. Daha sonra da **Abdullah** b. Osmân b. Abdullah b. Hakîm b. Harâm b. Huvey-lid ile ardından **el-Esbağ** b. Abdülazîz b. Mervân ile evlendi, ancak el-Esbâğ ona ulaşamadı ve kendisinden ayrıldı. Sükey-ne bunun üzerine **Zeyd** b. Amr b. Osmân b. Affân ile evlendi. Daha sonra da **İbrâhîm** b. Abdurrahmân b. Avf'ın eşi oldu, ancak zifaf gerçekleşmedi, Sükeyne'de onu istemedi, evlenmek veya ayrı kalmak arasında muhayyer bırakılınca Sükeyne ayrı kalmayı seçmiştir.

Ümmü Ali bint Ali b. el-Hüseyin b. Ali, **Ali** b. el-Hüseyin b. el-Hasan ile evlendi. Daha sonra **Abdullah** b. Muâviye b. Abdullah b. Ca'fer, onun ardından **Muhammed** b. Muâviye b. Abdullah, nihayet **Nûh** b. İbrâhîm b. Muhammed b. Talha b. Ubeydullah sırasıyla onun kocası oldular.

Dubâa bint Âmir b. Karat el-Kuşeyriyye, **Hevze** b. Ali el-Haneî ile evlendi. Daha sonra sırasıyla **Abdullah** b. Cüd'ân et- [439] Teymî ve **Hişâm** b. el-Mugîre el-Mahzûmî'nin eşi oldu.

Ümmü Külsûm bint Abdullah b. Ca'fer b. Ebî Tâlib, **Kâsım** b. Muhammed b. Ca'fer ile evlendi. Daha sonra **Haccâc** b. Yûsuf ile nikâhlandı, ancak zifaf gerçekleşmedi. Zifafın gerçekleştiğine dair rivayet de vardır. Ümmü Külsûm daha sonra **Ali** b. Abdullah b. el-Abbâs b. Abdülmuttalib'in karısı olmuştur.

Ümmü Amr olarak künyelenen Fâhite bint el-Mukavvim b. Abdülmuttalib ilk önce **Mes'ûd** b. Muattib es-Sekafî ile evlenmiş, daha sonra sırasıyla **Muattib** b. Ebî Leheb ve **Ebû Süfyân** b. el-Hâris b. Abdülmuttalib onun eşi olmuşlardır.

Ümmü Külsûm bint el-Fadl b. el-Abbâs b. Abdülmuttalib önce **el-Hasan** b. Ali b. Ebî Tâlib ile evlendi. el-Hasan'ın onu boşaması üzerine **Ebû Mûsâ** el-Eş'arî onun kocası oldu. Daha sonra kendisiyle **İmrân** b. ⁴²⁶ Talha b. Ubeydullah b. Osmân et-Teymî evlenmiştir.

Ümmü Cemîl bint Abdülmelik b. Kudâme b. İbrâhîm el-Ekber b. Muhammed b. Hâtıb el-Cumahî, **Muhammed** b. Abdullah b. İsmâîl b. el-Velîd b. Hişâm b. İsmâîl b. Hişâm b. el-Velîd b. el-Velîd b. el-Mugîre ile evliydi. Muhammed'in onu boşamasından sonra **Ali** b. Avn b. Muhammed b. Ali b. Ebî Tâlib ile evlendi. O da kendisini boşayınca **İbrâhîm** b. Abdurrahmân b. Abdullah b. Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb onun kocası oldu. [440] O da Ümmü Cemîl'i boşayınca **Abdülmelik** b. Yahyâ b. Urve b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm onunla evlendi. Daha sonra kendisi yeniden **Fulân b. Abdülazîz** b. Ömer b. Muhammed b. Abdullah b. Anbese b. Saîd b. el-Âs ve ardından **Fulân b. Riyâh** b. Hafs b. Âsım b. Ömer b. el-Hattâb ile izdivaç gerçekleştirdi.

Lübâbe bint Abdullah b. el-Abbâs b. Abdülmuttalib, **Ali** b. Abdullah b. Ca'fer b. Ebî Tâlib ile evlendi. Daha sonra **İsmâîl** b. Talha b. Ubeydullah, ardından da **Muhammed** b. Ubeydullah b. el-Abbâs b. Abdülmuttalib sırasıyla onun kocası olmuşlardır.

426 Aslında ve Wüstenfeld cetvelinde bu isim "İmrân b. Mûsâ b. Talha"dır.

Rabîa bint Muhammed b. Ali b. Abdullah b. Ca'fer, **Yezîd** b. el-Velîd b. Yezîd b. Abdûlmelik b. Mervân ile evlendi. Daha sonra **Bekkâr** b. Abdûlmelik b. Mervân onun kocası oldu. Kocasını Abdullah b. Ali'nin öldürmesi üzerine **Sâlih** b. Ali b. Abdullah b. el-Abbâs onunla evlendi. Daha sonraki kocası ise **İshâk** b. İbrâhîm b. Hasan b. Hasan b. Ali b. Ebî Tâlib'dir.

Keyyise bint el-Hâris b. Küreyz b. Rabîa b. Habîb b. Abdüşems, sırasıyla **Cebele** b. Sevr b. Himyân el-Hanefî, **Müseylim** el-Kezzâb ve **Abdullah** b. Âmir b. Küreyz ile evlenmiş ve ona bir çocuk vermiştir.

Lübâbe bint Muhammed b. Ali b. Abdullah b. Ca'fer ilk önce **İbrâhîm** el-İmam b. Muhammed b. Ali b. Abdullah b. el-Abbâs [441] ile evlendi. Daha sonraki eşi ise **Dâvud** b. Ali b. Abdullah b. el-Abbâs olup son eşi **İsmâil** b. Ali b. Abdullah b. Abbâs'tır.

Meymûne bint Ubeydullah b. el-Abbâs b. Abdûlmuttalib'in ilk kocası **Abdullah** b. Ali b. Ebî Tâlib'dir. O Mus'ab b. ez-Zübeyr ile birlikte öldürülünce Meymûne'nin yeni eşi **Ebû Saîd** b. Abdurrahmân b. el-Hâris b. Hişâm el-Mahzûmî olmuş, kendisiyle daha sonra sırasıyla **Nâfi'** b. Cübeyr b. Mut'im b. Adî b. Nevfel b. Abdümenâf ve **Ebü's-Senâbil** b. Abdullah b. Âmir b. Küreyz evlenmişlerdir.

Ümmü Amr bint Muhammed b. Ömer b. Abdurrahmân b. el-Hâris b. Hişâm, **Abdûlmelik** b. el-Haccâc ile evlenmiş, bu evlilikten Haccâc isimli bir çocuk dünyaya getirmiştir. Sonraki eşi ise **Muâviye** b. Hişâm b. Abdûlmelik olup daha sonra **Ömer** b. Hafs b. Abdurrahmân b. el-Hâris b. Hişâm'ın karısı olmuştur.

Lübâbe bint Ubeydullah b. el-Abbâs b. Abdûlmuttalib, **el-Abbâs** b. Ali b. Ebî Tâlib ile evlenmiştir. Daha sonra ise **el-Velîd** b. Utbe b. Ebî Süfyân ile **Zeyd** b. Hasan b. Ali b. Ebî Tâlib sırasıyla onun kocası olmuşlardır.

Ümmü Muhammed bint Ubeydullah b. el-Abbâs'ın ilk eşi **Ubeydullah** b. el-Abbâs olup daha sonra kendisiyle **Osmân** b. Abdullah b. Humeyd b. Züheyr b. el-Hâris b. Esed b. Abdülüz-zâ ve **Abdullah** b. Ma'bed b. el-Abbâs da evlenmişlerdir.

Ümmü Ebîhâ bint Abdullah b. el-Hâris b. el-Abbâs b. Abdülmuttalib'in ilk eşi **el-Hâris** b. ez-Zübeyr b. el-Hâris b. el-Abbâs'tır. Daha sonra **Muhammed** b. Safvân b. Abdullah b. Safvân b. Ümeyye b. Halef el-Cumahî onun kocası olmuştur. Ümmü Ebîhâ'nın üçüncü eşi ise **İbrâhîm** b. Eflah b. Abdurrahmân b. Ebî Süfyân b. Huveytîb b. Abdüluzzâ'dır. [442]

Ümmü İshâk bint Talha b. Ubeydullah ilk önce **el-Hasan** b. Ali b. Ebî Tâlib ile evlenmiş ve ona Talha b. el-Hasan'ı doğurmuştur. el-Hasan'dan sonraki kocası ise **el-Hüseyn** b. Ali olmuştur. Ümmü İshâk'ın sonraki eşi ise **Abdullah** b. Muhammed b. Abdurrahmân b. Ebî Bekr es-Siddîk olmakla birlikte, daha önce **Temmâm** b. el-Abbâs b. Abdülmuttalib ile evlendiği de zikredilir.

Âişe bint Talha b. Ubeydullah ilk önce **Abdullah** b. Abdurrahmân b. Ebî Bekr es-Siddîk evlenmiştir. Onun daha sonraki eşleri ise **Mus'ab** b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm ile **Ömer** b. Ubeydullah b. Ma'mer b. Osmân et-Teymî'dir.

Ümmü Abdullah bint Abdurrahmân b. Zeyd b. el-Hattâb b. Nüfeyl'in ilk kocası **Abdurrahmân** b. Abdullah b. Abdurrahmân b. Ebî Bekr es-Siddîk'tır. Daha sonra kendisiyle sırasıyla **Abdullah** b. Ömer b. el-Hattâb ve **Talha** b. Abdullah b. Abdurrahmân b. Ebî Bekr es-Siddîk evlilik gerçekleştirmişlerdir.

Esmâ bint Umeys el-Has'amiyye; **Ca'fer** b. Ebî Tâlib, ardından **Ebû Bekir** es-Siddîk, daha sonra da **Ali** b. Ebî Tâlib ile [443] evlenmiştir.

Hind bint Esmâ b. Hârice el-Fezârî ilk önce **Ubeydullah** b. Ziyâd b. Ebîh, sonra **Bişr** b. Mervân b. el-Hakem, onun ardından da **Haccâc** b. Yûsuf es-Sekafî ile evlilik gerçekleştirdi.

Âtike bint el-Furât b. Muâviye el-Bukâî önce **Yezîd** b. el-Mühelleb ile evlendi. Daha sonra **Ömer** b. Yezîd b. Umeyr el-Esedî'nin karısı oldu. Onun ardından **el-Hasen** b. Osmân b. Abdurrahmân b. Avf ez-Zührî, daha sonrada **el-Abbâs** b. Ubeydullah b. Abdullah b. el-Hâris b. Nevfel b. el-Hâris b. Abdülmuttalib'le izdivaç gerçekleştirdi. el-Abbâs büyüklüğü se-

bebiyle “el-Mevc” olarak isimlendirilmiştir. Âtike, rüyasında, göğsünde üç sancağın parçalandığını gördü. Hemen annesi el-Mulâe bint Zûrâre b. Evfâ el-Haraşîyye’ye giderek gördüğü rüyayı anlattı. O da kendisine: “Rüyası doğru ise üç şerefli adamla evleneceksin ve üçü de öldürülecekler,” cevabını verdi. Nitekim o Yezîd b. Mühelleb ile evlendi, Yezîd öldürüldü. Daha sonra onunla evlenen Umeyr b. Yezîd b. Umeyr de öldürüldü. Onu Mâlik b. el-Münzir b. el-Cârûd öldürmüştür. Âtike daha sonra Medine ehlinde olan el-Hasen b. Osmân ez-Zührî ile evlendi. Kocasıyla arasında çıkan bir tartışmada kocasına: “Allah’a yemin ederim ki sen mutlaka öldürüleceksin,” dediğinde kocası: “Nereden biliyorsun?” dedi. O da gördüğü rüyayı anlattı. Bunun üzerine eşi: “Sen üç defa boşsun, bir daha geri dönmemesine. Sen benim öldürülmemi istiyorsun öyle [444] mi?” cevabını verdi. Kadın bunun üzerine feryat etti ağladı. Âtike ile daha sonra el-Mevc denilen el-Abbâs b. Ubeydullah evlendi. O da Hîre ile Kûfe arasında mevalisi tarafından öldürüldü.

el-Mulâe bint Zûrâre b. Evfâ el-Haraşîyye önce **el-Furât** b. Muâviye el-Bukâî ile ardından **Mürre** el-Kettân et-Temîmî ile daha sonra **Abbâd** b. el-Husayn el-Habatî, sonra **el-Hüseyn** b. Katabe el-Gassânî, daha sonra **Muhammed** b. el-Mühelleb ve nihayet **Bişr** b. el-Münzir el-Cârûd el-Abdî ile evlenmiştir.

Rayyâ bint Hânî b. Kabîsa, ilk önce **Abdurrahmân** b. Ümmü’l-Hakem es-Sekafî ile sonra onun ismi ⁴²⁷ olan amca oğluyla, daha sonra **el-Velîd** b. Abdülmelik, ardından da **el-Urbân** sonra **el-Heysem** en-Nehaî ile peş peşe evlilik gerçekleştirmiştir.

Hâle bint Süfeyh et-Tağlibî, sırasıyla **Bistâm** b. Amr et-Tağlibî, Muâviye b. Ebî Süfyân’ın mevlası **Ubeyd** b. Evs, **Hemmâm** b. Mutarrif et-Tağlibî, **Haccâr** b. Ebcer el-İclî, **Yûsuf** b. Hânî b. Kabîsa el-Şeybânî, **Sufeyh** Ebû Mervân b. Süfeyh et-Tağlibî ile evlenmiştir. Onun ölümünden sonra da onun Tağlibli amcasının oğluyla nikâhlanmıştır.

427 Ashında kelime silinmiştir.

Suhayka bint Muhammed b. Abdullah b. el-Hâris b. Nevfel b. el-Hâris b. Abdülmuttalib, Benî Rabîa b. el-Hâris b. Abdül- [445] muttalib'den **el-Hâris** b.⁴²⁸ el-Muttalib ile daha sonra **Ömer** b. Ali b. el-Hasan b. Ali b. Ebî Tâlib ile ardından **İsmâîl** b. İbrâhîm b. Muhammed b. Talha b. Ubeydullah, onun ardından **İsmâîl** b. Abdullah b. Ca'fer ile evlenmiştir. Onun ölümünden sonra **İsmâîl** b. İbrâhîm ona geri dönmüş, daha sonra da Suhayka ile **Abdurrahmân** b. Abdullah b. Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb evlenmiştir.

Ümmü Seleme bint Ya'kûb b. Seleme el-Mahzûmiyye, **Abdullah** b. Abdülmelik b. **Mesleme** ile evlenmiştir. Daha sonra da Emîrülümünîn **Ebü'l-Abbâs** Abdullah b. Muhammed b. Ali, onun ardından da **İsmâîl** b. Ali b. Abdullah b. Abbâs'ın eşi olmuştur.

el-Kâmile bint Ziyâd b. As'as el-Kelbiyye, önce **Utbe** b. Yezîd b. Muâviye b. Sahr, onun ardından **Yezîd** b. Yezîd b. Muâviye, üçüncü olarak da **Osmân** b. Yezîd b. Muâviye ile evlilik ger- çekleştirmiştir.

Âmine bint Saîd b. el-Âs b. Ebi'l-Uhayha sırasıyla **Hâlid** b. Yezîd b. Muâviye, ismi kaydedilmeyen **Fulân** b. **Fulân**, **el-Velîd** b. Abdülmelik ve **Hâlid** b. Abdullah b. Hâlid b. Esîd ile evlenmiştir.

Meymûne bint Abdurrahmân b. Abdullah b. Ebî Bekr es-Sıddîk, **Abdülazîz** b. el-Velîd b. Abdülmelik ile sonra **Muhammed** b. el-Velîd b. Abdülmelik, daha sonra da **Hişâm** b. [446] Abdülmelik ile evlenmiştir.

Ümmü Osmân bint Saîd b. Hâlid b. Amr b. Osmân b. Affân, **Hişâm** b. Abdülmelik, **el-Hakem** b. el-Velîd b. Yezîd b. Abdülmelik, Benî Âmir b. Seleme'den **Bekkâr** b. Seleme ve **Muhammed** b. Abdullah b. Amr b. Osmân b. Affân ile peş peşe evlilik gerçekleştirmiştir.

Ümmü Külsûm bint Ebî Muayt, Hz. Peygamber'in mevlası **Zeyd** b. Hârise el-Kelbî'yle evlendi. Kendisi daha sonra **Ab-**

428 Aslında da böyledir. İbn Abdülmuttalib olabilir.

durrahmân b. Avf ez-Zührî, **ez-Zübeyr** b. el-Avvâm ve **Amr** b. el-Âs'ın da karısı olmuştur.

Ümmü Osmân bint Mirdâs b. Husayn b. Azâr el-Kelbî, **Ab-bâs** b. Abdurrahmân b. ed-Dahhâk b. Kays el-Fihri'nin karısıdır. Kendisi daha sonra **Anbese** b. Abdülmelik b. Mervân ile **Ya'kûb** b. Abdurrahmân b. ed-Dahhâk ile de izdivaç yapmıştır.

Büreyke bint el-Kâsım b. Muhammed b. Ali b. Ebî Tâlib, Benî Âmir b. Lüey kabilesinde **Abdurrahmân** b. Ömer b. Abdurrahmân b. Sehl ile evlendi. Sonra sırasıyla **Abdülazîz** b. Seleme b. Amr b. Ebî Seleme el-Mahzûmî, **Ali** b. er-Rebî' b. Ubeydullah b. el-Hârisî, **Abdullah** b. el-Hüseyn b. Ali b. el-Hüseyn b. Ebî Tâlib onun kocası olmuşlardır.

- [447] Ümmü Bişr bint Ebî Mes'ûd -ki o Ukbe b. Amr b. Sa'lebe el-Ensârî'dir-, **Saîd** b. Abdurrahmân b. Amr b. Nüfeyl ile evlendi. Daha sonra **Abdurrahmân** b. Abdullah b. Ebî Rabîa el-Mahzûmî ve onun ardından **el-Hasan** b. Ali b. Ebî Tâlib onun kocası oldu.

Âmine bint Ebî Süfyân b. Harb b. Ümeyye'nin kocası Benî Âmir b. Lüey'den **Huveytub** b. Abdüluzzâ b. Ebî Kays'tı. O daha sonra **Safvân** b. Ümeyye b. Halef el-Cumahî ile **el-Mugîre** b. Şu'be es-Sekafî ile evlenmiştir.

Ervâ bint Ebî Muayt önce **Âmir** b. Hizyem b. Selâmân b. Rabîa el-Cumahî, ardından **Talîk** b. Süfyân b. Ümeyye b. Abdüşems, nihayet **Ubeydullah** b. Ziyâd b. Ebîh ile evlenmiştir.

Ümmü Abdullah bint İyâz b. Adî b. el-Hıyâr b. Adî b. Nevfel, **Hâlid** b. el-Ahnes es-Sehmî ile evlenmiştir. Daha sonra **Abdullah** b. Muhammed b. Rabîa b. el-Hâris b. Abdülmuttalib ile **es-Serî** b. Abdurrahmân b. el-Mugîre b. el-Ahnes b. Şerîk es-Sekafî onun kocası olmuştur.

Ümmü Seleme bint Abdurrahmân b. Sehl b. Amr, önce **Haccâc** b. Yûsuf, ardından da **el-Velîd** b. Abdülmelik ile evlenmişti. el-Velîd, Haccâc'a kadınlar hakkında ne düşündüğünü sorduğunda ondan şöyle bir cevap almıştır: "Kadınlar yararlar ve kırarlar, Ümmü Seleme bint Abdurrahmân ise sadece delik

açar.” Bunun üzerine el-Velîd ondan ayrılmasını istedi. O da [448] ayrılınca Ümmü Seleme ile el-Velîd evlendi. Onunla el-Velîd’in ardından **Süleymân** b. Abdülmelik ve **Hişâm** b. Abdülmelik de evlenmişlerdir.

Hafsa bint İmrân b. İbrâhîm b. Muhammed b. Talha b. Ubeydullah sırasıyla **el-Kâsım** b. Abdullah b. Amr b. Osmân b. Affân, **Hişâm** b. Abdülmelik, **Muhammed** b. Abdullah b. Amr b. Osmân, **Avn** b. Muhammed b. Ali b. Ebî Tâlib, **Abdullah** b. Hasan b. Hüseyin ve **Osmân** b. Urve b. ez-Zübeyr ile evlenmiştir.

Hafsa⁴²⁹ bint Abdurrahmân b. Ebî Bekr’in ilk eşi **el-Hüseyin** b. Ali b. Ebî Tâlib’dir. Kendisi daha sonra **Âsım** b. Ömer b. el-Hattâb ve **el-Münzir** b. ez-Zübeyr ile de izdivaç gerçekleştirmiştir.

Meymûne bint Abdurrahmân b. Abdullah b. Abdurrahmân b. Ebî Bekr es-Sıddîk, **Abdülazîz** b. el-Velîd b. Abdülmelik ile evlenmiş, bu evlilikten Abdülmelik ve Atîk dünyaya gelmiştir. Şair bu konuda şöyle der:

*Atîk’ten başka cömert kalmadı
Abdülazîz oğlu, Meymûne’den doğma
O (kadın) Kureyş’ten şerefli birinin kızıdır
Allah onun soyunu korumuştur.*

Meymûne daha sonra **Muhammed** b. el-Velîd b. Süleymân [449] b. Abdülmelik ile evlenmiştir. Süleymân’ın onunla evlenmediği de rivayet edilir. Onun son eşi ise **Hişâm** b. Abdülmelik olmuştur.

Ümmü Hakîm bint Yahyâ b. el-Hakem, önce **Abdülazîz** b. el-Velîd, ardından da sırasıyla **Süleymân** b. Abdülmelik ve **Hişâm** b. Abdülmelik ile evlenmiştir. Bu hanım aksak idi.

Ramle bint Muhammed b. Ca’fer b. Ebî Tâlib sırasıyla **Süleymân** b. Hişâm b. Abdülmelik, **Ebü’l-Kâsım** b. el-Velîd b. Utbe b. Ebî Süfyân ile evlendi. Ebü’l-Kâsım’ı Abdullah b. Ali’nin öldürmesi üzerine Ali’nin iki oğlu **İsmâîl** veya **Sâlih** ile evlilik gerçekleştirdi.

429 Durumuyla ilgili olarak bkz. İbn Sa’d’ın *Tabakât*’ına (VIII. 344).

Kuraybe bint Ebî Ümeyye, **Ömer** b. el-Hattâb ile evliydi. Bu kadın daha sonra kâfirler arasına döndü. Müslüman olunca **Muâviye** ile evlendi. Bunun üzerine Ebû Süfyân: “Ömer’in duluyla mı evlendin? Onun ağırlığından kurtul,” deyince Kuraybe’yi boşadı. Bunun üzerine onunla **Abdurrahmân** b. Ebî Bekr evlendi. Bu evlilikten Abdullah dünyaya gelmiştir. Âişe onun halası, Ümmü Seleme ise teyzesidir.

Muhammed b. Abdullah b. el-Hasen b. el-Hasen’in kızı Emîrülmüminîn **Muhammed** b. Ebi’l-Abbâs ile evlendi. Muhammed onunla zifafa girdi. Sabahleyin eşinin babası öldürülünce hanımını boşadı. Daha sonra bu hanımla sırasıyla **İsâ** b. Ali, **Muhammed** b. İbrâhîm el-İmâm, **el-Hasen** b. İbrâhîm b. [450] Abdullah b. Hasen evlenmiştir. el-Hasen b. İbrâhîm’in onunla değil, kız kardeşiyle evlendiği de rivayet edilir.

Hind bint Sehl b. Amr, **Abdurrahmân** b. Attâb b. Esîd b. Ebi’l-İs ile evlendi. Onun sonraki eşleri ise **Abdullah** b. Âmir b. Küreyz ile **el-Hasan** b. Ali b. Ebî Tâlib’dir.

el-Merzubâne ki o Ümmü Belc bint Kadîd b. Menî el-Minkarî’dir, sırasıyla **Nasr** b. Seyyâr el-Leysî, **Ebû Müslim** Sâhibü’d-Devle ve Horasan Valisi **Abdücabbâr** b. Abdurrahmân b. el-Ezdî ile evlenmiştir.

Abde bint Ali b. el-Hüseyn b. Ali b. Ebî Tâlib’in ilk eşi **Ali** b. el-Hasan b. Ali b. el-Hasan’dır. Daha sonra kendisiyle **Muhammed** b. Muâviye b. Abdullah b. Ca’fer ve **Nûh** b. İbrâhîm b. Muhammed b. Talha evlilik gerçekleştirmiştir.

Rayta bint el-Beyyâ Abdüşems b. Abdüyâleyl b. Nâşib b. Gayra b. Sa’d b. Leys b. Bekr, önce **el-Âs** b. Ümeyye, sonra **Guzeyye** b. Huzeym b. Sa’d b. Sehm, ardından da **Mut’im** b. Adî b. Nevfel ile evlenmiştir.

Ümmü Katâl bint Abdü’l-Hâris b. Zühre, **Amr** b. Ümeyye b. Abdüşems, daha sonra **Harb** b. Ümeyye, onun ardından da **Esîd** b. Hâriyye es-Sekâfi ile evlenmiştir.

Dürre bint Ebî Leheb’in ilk eşi **el-Hâris** b. Âmir b. Nevfel b. [451] Abdümenâf’tır. Daha sonra onunla **Abbâd** b. Câbir b. Şeybân es-Sülemî ve **el-Hibb** Üsâme b. Zeyd evlenmişlerdir.

Anze kabilesinden en-Nâbiha bint Hermele önce **Afîf** b. Ebi'l-Âs ile evlendi. Daha sonraki eşi ise Benî Mâlik b. Hisl'den **Ebû Ümâme** b. Abdüluzzâ'dır. Daha sonra sırasıyla **Üsâse** b. Abdüluzzâ b. Harsân b. Avf b. [Ubeyd b.] Avîc b. Adî b. Ka'b ve **el-Âs** es-Sehmî evlenmişlerdir.

Safiyye bint Rabîa⁴³⁰ b. Abdüşems'in ilk eşi **Osmân** b. eş-Şerîd b. Süveyd b. Hermâ b. Âmir b. Muhzûm'dur. Daha sonra **Ebû'l-Âs** b. Ümeyye ve **Ezher** b. Amr b. Nadle b. Gubşân b. el-Huzâi'de onun eşleri olmuşlardır.

Hâle bint Huveylid b. Esed, sırasıyla **Vehb** b. Ubeydullah b. Câbir b. Abbâd b. Mâlik b. es-Sekafî, **er-Rebî'** b. Abdüluzzâ b. Abdüşems, onun ardından er-Rebî'in kardeşi Rabîa b. Abdüluzzâ, son olarak da Katan b. Vehb b. Amr b. Habîb el-Mustalikî ile evlenmiştir.

Ümmü Yahyâ bint Muhammed b. Urve b. ez-Zübey'in ilk eşi **el-Hakem** b. Yahyâ b. Urve b. ez-Zübeyr'dir. Kendisi daha sonra **Ümeyye** b. Abdullah b. Hâlid b. Üseyd, **el-Hakem** b. Yahyâ b. el-Hakem b. Ebi'l-Âs ve **Muhammed** b. İmrân b. Talha b. [452] Ubeydullah ile evlenmiş. Daha sonra **el-Hakem** b. Yahyâ ona geri dönmüş, ancak yine boşamıştır.

Ümmü Ferve bint Ebî Kuhâfe, ilk önce **Temîm** b. Evs el-Dârî ile evlendi ancak eşi onu boşadı. Bunun üzerine **Ebû Ümâme** b. Abdullah el-Becelî, onun ardından da Benî Sak'ab'dan **Ümeym** b. el-Hâris el-Ezdî ile evlenerek ona bir kız çocuğu verdi. Ümmü Ferve daha sonra **el-Eş'as** b. Kays ile evlenmiş, ondan Muhammed, İshâk ve İsmâil isimli çocuklar dünyaya getirmiştir. Bir başka rivayete göre Ümmü Ferve'nin ilk kocası Temîm ed-Dârî olup eşinin onu boşaması sonrasında kendisiyle sırasıyla Ebû Ümâme b. Abdullah el-Becelî, Ümeym b. el-Hâris el-Ezdî ve el-Eş'as evlenmiştir.

Hadîce bint Huveylid (radiyallahu anha), **Ebû Hâle** Hind b. en-Nebbâş el-Esedî ile evlendi. Bu evlilikten Hind b. Ebî Hâle dünyaya gelmiştir. Onun ikinci eşi ise **Atîk** b. Âbid b. Abdullah

430 Eksik kısım Wüstenfeld cetveline müracaatla tamamlanmıştır.

b. Ömer b. Mahzûm olup bu evlilikten de Hind isimli bir kız çocuğu dünyaya gelmiştir. Daha sonra Hadîce ile **Resulullah** (sav.) evlenmiştir.

Ümmü Süfyân bint İbrâhîm b. İbrâhîm b. Abdülesed b. Mâlik b. Hısl sırasıyla **Atîk** b. Ali b. Abdullah b. ez-Zübeyr b. Abdülmuttalib, **el-Esved** b. el-Esved b. Hâşim b. Ebî Bekr b. Abd b. Kusay, **Abdûlmelik** b. el-Hâris b. Abdullah b. Rabîa el-Mahzûmî evlenmiştir.

[453] Ümmü Hakîm bint Hâlid b. Kârız, **Abdurrahmân** b. Avf b. ez-Zührî'nin eşidir. Kendisi daha sonra **Ubeydullah** b. el-Abbâs b. Abdülmuttalib ve **Sa'd** b. Ebî Vakkâs ile de evlenmiştir.

er-Ra'vam bint İyâs b. Şu'be b. Abdurrahmân b. Hânî b. Kabîsa eş-Şeybânî, Teymüllât b. Sa'lebe b. Akâbe kabilesinden **Ubeydullah** b. Ziyâd b. Zabyân ile evlendi. Onun daha sonraki eşleri ise sırasıyla **Abdurrahmân** b. el-Münzir b. el-Cârûd el-Abdî, **Kuteybe** b. Müslim b. Amr el-Bâhilî ve **Muhammed** b. Mühelleb b. Ebî Sufra'dır.

Garâ bint Dırâr b. el-Ka'ka' b. Ma'bed b. Zürâre, önce **Müslim** b. Amr el-Bâhilî, daha sonra **Abbâd** b. el-Husayn el-Habatî, daha sonra da Benî Kays b. Sa'lebe'den **Mukâtîl** b. Misma' ile evlendi.

Umeyre bint Kays b. Süveyd el-Bekrî –el-Havlânî de denir– Benî Abdüddâr'dan **Sa'd** b. Ebî Sa'd b. Ebî Talha ile evlendi. Bu evlilikten Abdullah dünyaya gelmiştir. Onun sonraki eşi **el-Esved** b. Ebî'l-Bahterî olup ondan da Hind dünyaya gelmiştir. Umeyre'nin diğer bir eşi ise **Ebû Hubeyb** b. Ümeyye b. Ebî Huzeyfe b. el-Mugîre'dir. Ondan Âtike doğmuştur. Umeyre daha sonra sırasıyla **Ebû Müslim** b. el-Hâris b. Âmir b. Nevfel –ondan çocuğu olmamıştır–, **Fadâle** b. Ca'fer b. Rifâa el-Mahzûmî –ondan da çocuğu yoktur–, el-Hâris b. Hişâm'ın halîfi **Râfi'** b. ez-Zebîdî –ondan Rifâa dünyaya gelmiştir– ile evlenmiştir.

[454] Umeyre daha önce Râfi'in yanında bulunuyordu. Kendisi Ebû'l-Münzir b. Ebî Ümeyye b. Âbid b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm'un cariyesidir.

Âtike bint Âmir b. Şeddâd b. Rukâne sırasıyla Zû Raîn kabillesinden **Yenfa'** b. Abd, **Talha** b. Muhammed b. Talha, **el-Yesa'** b. el-Mugîre b. Abdurrahmân ve **Ezher** b. Abdurrahmân b. Ezher ile evlenmiştir.

Ümmü Hasen bint el-Hakem b. Abdullah'ın ilk eşi **Mahrame** b. Abdülmelik olup ondan Rifâa dünyaya gelmiştir. Onun ikinci eşi **Abdülmelik** b. el-Kâsım b. Abdülmelik'ten el-Kâsım, Muhammed ve Nisâ dünyaya gelmiştir. Son eşi **Mus'ab** b. Muhammed b. Abdullah b. Ebî Amre'den ise Ümmü Abdullah ve el-Kâsım dünyaya gelmiştir.

Ümmü Külsûm bint Ucery b. Abdüyezîd,⁴³¹ önce **Muhammed** b. Ali b. Ebî Tâlib ile evlenmiş, bu evlilikten herhangi bir çocuk dünyaya getirmemiştir. Onun ikinci eşi **Ya'kûb** b. el-Muttalib b. Ubeydullah b. Hârise b. Yezîd b. Şürahbîl b. Yezîd b. es-Sekûn'dan Hafsa dünyaya gelmiş, daha sonra **Ca'fer** b. Ebî Süfyân b. Üseyd b. Cârîye ile evlenmiş, Abdurrahmân ve Âtike bu evlilikten doğmuştur. Son eşi ise **Hüseyn** b. Ebî Süfyân olup ondan da Yûnus dünyaya gelmiştir.

Ümmü Eyyûb bint Abdullah b. Umâre b. el-Velîd b. Ukbe, [455] **Ümeyye** b. Abdullah b. Hâlid b. Üseyd ile evlenmiş, koncası onu boşayınca bu defa **Ubeydullah** b. Ziyâd kendisiyle evlenmiş, bu evlilikten çocuk dünyaya gelmiştir. Ümmü Eyyûb'un diğer bir eşi de **Ebân** b. el-Velîd b. Ukbe'dir.

Ümmü Hakîm bint Muhammed b. Umâre b. Ukbe, önce **Bişr** b. Mervân ile evlenmiş, bu evlilikten Abdülazîz dünyaya gelmiştir. Ümmü Hakîm'in sonraki eşleri **Amr** b. Mervân ile **Ubeydullah** b. Mervân'dır.

Şerefli Arap Kadınları

Araplar üçten daha aşağı sayıda şerefli oğlu olmayan kadını şerefli saymazlar. Onlardan ilki Fâtıma bint Amr b. Âiz b.

431 Metnin aslında "Ümmü Külsûm bint Uceyr Abdüyezîd b. Muhammed" yazılıdır. Bu yazım hatası olmalıdır. Biz "Uceyr" kelimesini *Tehzîbü't-Tehzîb'e* istinaden düzelttik. Zikredilir ki müellif metnin aslında "Uceyr" kelimesinden sonra "bin" kelimesini görmüştür. Belki de nakleden kişi "Abdüyezîd"-den sonraki "bin" kelimesini silerken hatayla başka yeri silmiş olabilir.

İmrân b. Mahzûm olup Kureys'in iki hakemi **ez-Zübeyr**, **Ebû Tâlib** ile Resulullah'ın babası **Abdullah**'ı dünyaya getirmiştir.

Lübâbe bint el-Hâris b. Hazen b. Buhayr b. el-Hüzem el-Hilâliyye ise el-Abbâs'ın oğulları olan **el-Fadl**, âlim **Abdullah**, cömert **Ubeydullah**, Afrika şehidi **Ma'bed**, yine Afrika şehidi **Abdurrahmân**, Semerkant şehidi **Kusem**'i dünyaya getirmiştir. el-Fadl da Amevâs taunu sebebiyle Şam'da vefat etmiştir. **Abdullah**, Tâif'te; **Ubeydullah** ise Medine'de vefat etmişlerdir.

Âtike bint Mürre b. Fâlic b. Zekvân b. es-Sülemiyye, Abdümenâfoğullarından **Hâşim**, **Abdüşems** ve **el-Muttalib**'i dünyaya getirmiştir. Kendi dönemlerinde Araplardan onların dengi olacak başka kimse yoktu.

Hind bint Sinne b. Sinân b. Cârîye b. Abd es-Sülemiyye, Benî Mirdâs b. Ebî Âmir'den iki mızrak sahibi **Yezîd**, **Herîm**, **Sürâka**, **Ensâ**, **Hübeyre** ve **Abbâs**'ı dünyaya getirmiştir.

Ezd kabilesinden Fâtıma bint Sa'd b. Seyel⁴³² –o Hayr b. Hamâle'dir–, Kilâb'ın oğulları, Mudar'ın tartışmasız efendisi **Kusay** ile **Zühre**'yi, ayrıca Rabîa b. Harâm b. Danne b. Abd b. Kebîr b. Uzre b. Sa'd'ın iki oğul **Rizâh**⁴³³ ve **Hunnâ**'yı dünyaya getirmiştir. Kudâa kabilesi Rizâh b. Rabîa'nın riyasetinde birleşmiştir.

Selmâ bint Amr b. Zeyd b. Lebîd en-Neccâriyye kendi döneminde Mudar'ın efendisi olan **Abdûlmuttalib**'i dünyaya getirmiş ve şeref kazanmıştır. Bu hanım Uhayha b. el-Cülâh b. el-Harîş b. Cahcebâ el-Evsî'den **Amr** ve **Ma'bed**'i dünyaya ^[457] getirmiştir. O diğer kardeşlerinden ziyade Abdûlmuttalib sebebiyle şeref kazanmıştır. Abdûlmuttalib olmasaydı o bu şeref ve itibarı kazanamazdı.

Hubbâ bint Huleyl b. Hubşîyye b. Selûl b. el-Huzâiyye, Kusay'ın çocukları olan **Abdüddâr**, **Abdümenâf**, **Abdüluzzâ**

432 Aslında "be" ile yazılmış ancak bilinen şekliyle "ye" ile düzeltilmiştir.

433 Wüstenfeld cetvelinin fihristinden onun ismi hakkında ihtilaf bulunduğunu söyler. İbn Sa'd onun isminin "Dirâc" olduğunu söyler. Kâmûs'ta ise onun isminin mübalağa sığası üzere "Rezzâh" olduğu kaydı vardır. Bekrî ise "re"nin kesresiyle bu ismin "Rizâh" olduğunu söyler. *Hamâse*'de "Hin ve Dirâc b. Rabîa" yerine "Hin b. Dirâc" yazılıdır.

ve **Abd'i** dünyaya getirmiştir. Şerefli ve saygı değer Abdümenâf'tır. Öyle ki diğer kardeşlerden ziyade anne onun sebebiyle şeref kazanmıştır. Abdümenâf'ın onlar arasında eşi ve benzeri yoktur. Fâtıma bint Esed b. Hâşim b. Abdümenâf, Ebû Tâlib'in çocukları **Tâlib**, **Akîl**, **Ca'fer** ve **Ali**'yi dünyaya getirmiştir. O daha ziyade Ca'fer ve Ali sebebiyle şeref kazanmıştır.

Rayta bint Saîd b. Sehm b. Amr b. Hüsays, Kureyş'in ölümünü tarih başlangıcı yaptığı **Hişâm'ı**, **Ebû Huzeyfe** olarak künyelenen Mehşem'i, Ebû Rebîa olarak künyelenen, Ficâr Savaşında iki mızrakla savaştığı için Zü'r-Rumhayn olarak tanınan Amr b. Zü'r-Rumhayn'ı, **Ebû Ümeyye** olarak künyelenen ve Zâdü'r-Râkib olarak bilinen Huzeyfe'yi, **Ebû Züheyr** olarak künyelenen Temîm'i ve **Ebû Abdümenâf** olarak künyelenen el-Fâkihe'yi dünyaya getirmiştir ki bunların babaları el-Mugîre b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm'dur. Bu çocuklar hakkında İbn Zibâ'râ şöyle der:

*Allah için! Sehmoğullarının kız kardeşi kimleri doğurdu
Hişâm'ı, Abdümenâf'ın şerefli babasını
Zü'r-Rumhayn'ı hepsi kavmin dirayetli aslan parçalarıdır
Bu ikisi kavmi korur, şu da yakından savaşır
Şam saraylarıyla Redm arasında Rayta'nın oğullarından
Daha şerefli ve daha ağırbaşlı kimse yoktur.*

[458]

Mâviye bint Muâviye b. Zeyd b. Abdullah b. Dârim, Zürâre b. Udes b. Zeyd b. Abdullah b. Dârim'in oğulları **Lakîl**, **Hâcib**, **Alkame**'yi dünyaya getirmiştir. Cebele Savaşında Lakîl bütün Hanzala kabilesini idare etmiştir. Yine Hâcib bu savaşta kendisi için 1.100 deve fidye ödemiştir. Bu savaşta Alkame de ordu yönetmiştir.

Fâtıma bint el-Hurşeb el-Enmâriyye, Ziyâd b. Süfyân b. Abdullah b. Nâşib b. Hidem b. Ivez b. Gâlib'in çocukları olan tamamı Benî Abs'tan **er-Rebî'** el-Kâmil, **Kays** el-Haffâz, **Umâre** el-Vehhâb ve **Enes** el-Fevâris'i dünyaya getirmiştir.

Habiyye bint Riyâh b. Rabîa el-Ganeviyye, Ca'fer b. Kilâb'ın çocukları **Hâlid** el-Esbağ, **Mâlik** el-Ahram ve **Rabîa** el-Ahvas'ı dünyaya getirmiştir.

Ümmü'l-Benîn bint Riyâh b. Rabîa el-Ganeviyye b. Amr b. Âmir –ki o Fârisü'd-Dahyâ= Dahyâ'nın binicisi olarak bilinir–, Mâlik b. Ca'fer b. Kilâb'ın çocukları **Ebû Berâ** Mulâibü'l-Esinne, **Tufeyl** Kurzul'un binicisi, **Rabîa** Rabîü'l-Mukterrîn, **Muâviye** Muavvidu'l-Hukemâ, **Sülmâ** Nezzâlü'l-Madîk'i dünyaya getirmiştir.

- [459] Afrâ bint Ubeyd b. Sa'lebe b. Ganem b. Mâlik b. en-Neccâr, Benî Hâris b. Rifâa b. Sevâd b. Mâlik b. Ganem'in çocukları **Muâz**, **Muavviz** ve **Afvâ'yı**; ayrıca Bukeyr b. Abdüyâlel b. Nâşib b. Gayre b. Sa'd b. Leys'in çocukları **Hâlid**, **İyâs**, **Âkil** ve **Âmir**'i dünyaya getirmiştir. Bu çocukların tamamı Resulullah ile Bedir Savaşına iştirak etmişler; Muâz, Muavviz ve Âkil bu savaşta şehit olmuşlardır. İyâs ise Yemâme Savaşında şehit olmuş. Nesli Avf ile devam etmiştir.

Hamne bint Süfyân b. Ümeyye b. Abdüşems, Mâlik b. Üheyb b. Abdümenâf b. Zühre'nin çocukları olan **Sa'd** Mu-câbü'd-Da've, Bedir şehidi **Umeyr** ve Habeş muhaciri **Âmir**'i dünyaya getirmiştir.

- Sühayle bint Huzâî b. el-Huveyris b. Habîb b.⁴³⁴ Mâlik b. Hatîf b. Cüşem b. Sakîf, Bedir'e Hz. Peygamber'le birlikte katılan **Ubeyde**, **el-Husayn** ve **et-Tufeyl**'in annesidir. Bu günde Ubeyde şehit olmuş ve es-Safrâ'da ölmüştür. Sühayle'nin diğer çocukları **Ebû Huzeyfe**, **Ebû Deb'e**, **Ebû Üsâse**, **Ebü'r-Rebî'**,
[460] **Şimrân**, **Üneys**, **Enes**, **Huzâî**, **Muâviye**, **el-Mugîre** ve **Muayye** olup bunların hepsi el-Hâris b. Abdülmuttalib b. Abdümâf'ın çocuklarıdır.

Üneyse bint el-Vahîd b. Kilâb, el-Ahvas b. Ca'fer b. Kilâb'ın çocukları **Avf**, **Şureyh** ve **Ömer**'i dünyaya getirmiştir.

Habiyye bint Rabîa b. Abdüyâlel b. Sâlim b. Mâlik b. Huttayt, Muattib b. Mâlik b. Ka'b b. Amr'ın çocukları **Mes'ûd**, **Vehb**, **Âmir**, **Amr**, **Mürre** ve **Muâviye**'yi dünyaya getirmiştir.

Safiyye bint el-Mugîre b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm, **Uhayha**, **el-Âsî** ve **el-Hakem** –ki Allah Resulü onu Abdullah olarak isimlendirmiş ve hikmet öğreten kişi olarak görevlen-

434 Wüstenfeld cetvelinde "Habbîb b. el-Hâris b. Mâlik" şeklindedir.

dirmiş, kendisi Mûte'de şehit düşmüştür-, Tâif'te şehit olan **Saîd** b. Saîd ve Ecnâdeyn'de şehit olan **Amr**'ın annesidir. Bu çocukların babası ise Ebû Uhayha Saîd b. el-Âs b. Ümeyye'dir.

Kılâbe bint el-Hâris b. Kelede b. Amr b. İlâc, Amr b. Umeyr b. Avf b. Akde b. Gayre es-Sekafî'nin insanları doyuran oğulları **Habîb, Mes'ûd, Abdüyâleyl, Rabîa** ve **Kinâne**'nin annesidir.

Fâtıma bint Abdullah b. Rabîa es-Sekafîyye, Ebû'l-Âs b. Bûsr b. Ebî Süfyân'ın çocukları **Osmân, el-Hakem, Ebû Ümeyye** ve **Ebû Amr**'ın annesidir.

Tümâdır bint eş-Şerîd es-Sülemîyye, Züheyr b. Cüzeyme b. [461] Revâha b. Rabîa b. Mâzin el-Absî'nin çocukları **Kays, Mâlik, el-Hâris, Verkâ, Vehb** ve **Şe's**i dünyaya getirmiştir.

Suhâr bint Süfyân b. Zâlim b. Fezâre, **Seyyâr**'ın annesidir ki bu şahıs el-Hâris b. Zâlim'in öldürülmesi hadisesinde en-Nu'mân el-Ekber'e yayını, 1.000 deve karşılığında rehin olarak vermesi sebebiyle Zü'l-Kavs olarak isimlendirilmiştir. Suhâr ayrıca kabilenin sancağını taşıyan **Avf, Nadle, Hâlid** ve soyu tükenmiş olan **el-Hâris**'in de annesi olup bu çocukların tamamının babası Amr b. Câbir b. Ukayl b. Hilâl b. Sümy b. Mâzin b. Fezâre'dir.

Fülâne el-Esediyye, Bedr b. Amr b. Ceviyye b. Levzân b. Adî b. Fezâre'nin çocukları olan Ma'd'in efendisi **Huzeyfe, Avf, Mâlik, Haml, el-Hâris**'in annesidir.

Nudayra bint Mervân b. Usaym b. Mâlik, Huzeyfe b. Bedr'in çocukları **Husn, Mâlik, Muâviye, Şüreyk** ve **Verd**'i dünyaya getirmiştir.

Ümmü Kırfe bint Rabîa b. Bedr b. Amr, Mâlik b. Huzeyfe b. Bedr'in çocukları **Kırfe, Harâşe, Husayn, Kays, Ertât, Mersed, Muâviye, Cebele, Hakeme, Ubeyd, Şüreyk, Züfer** [462] ve **Husn**'un annesidir. Ümmü Kırfe Arabın en şerefli kadını kabul edilir. Öyle ki Gatafân arasında anlaşmazlık çıktığında, o örtüsünü göndermiş, bu örtü taraflar arasında bir yere asılınca insanlar sulh yapmışlardır. Bu kadını Allah Resulü'nün azatlısı Zeyd b. Hârise el-Kelbî öldürmüştür.

Kebşe bint Abdullah b. Kunfüz b. Mâlik es-Sülemiyye, Amr b. el-Hâris b. eş-Şerîd'in çocukları **Muâviye, Sahr, Kürz ve Bişr**'in annesidir.

Hâle bint Rabîa b. el-Harîş b. Ka'b, Rabîa b. Amr b. Âmir b. Sa'saa'nın çocukları **Züheyr, Hâlid, Mâlik, Âmir ve Sa'd**'ı dünyaya getirmiştir. Mis'at gününde onlar ez-Zâde⁴³⁵ olarak isimlendirilmişlerdir. Rabîa bu savaşta Has'am ve el-Hâris b. Ka'b'ın başındaydı ki bu savaş Cübeylü's-Sabâh olarak anılmıştır.

Leylâ bint Zenbâ' b. Uhaymir b. Behdele, Udes b. Zeyd'in çocukları olan **Zürâre, Amr, Şerâhîl ve Yesribî**'nin annesidir.

Şerâf bint Behdele b. Avf, Süfyân b. Mücâşi'in oğulları **Muhammed, Karat ve Huvay**'in annesidir.

[463] Tumârîd bint Attâr b. Avf b. Ka'b, Nehşel b. Dârim'in çocukları el-Ahcâr olarak bilinen **Sahr, Cendel ve Cervel**'in annesidir.

Oğlu Reis Kadınlar

Rabîa b. Nizâr'dan Kardeşi, Babası, Eşi ve Oğlu Uzun Ömür Yaşamış ve Reis Olmuş Kadınlar

Bunlardan ilki Benî Kays b. Sa'lebe'den Mâriye bint Şürahbîl b. Amr b. Mersed'dir. Onun **kocas**ı Humrân b. Abdüamr b. Bişr b. Mersed, **oğlu** Gadbân b. Humrân, **kardeşi** Vâil b. Şürahbîl olup bunların her biri uzun ömür sürmüş ve reislik yapmışlardır.

Kutayle bint Hassân b. Bişr b. Amr b. Mersed'dir. Onun **eşi** Sa'd b. Dubey'a b. Şürahbîl b. Amr b. Mersed, **oğlu** Düleyh b. Sa'd, **kardeşi** Amr b. Hassân'dır. Bunların tamamı reis olup uzun ömür yaşamışlardır.

Hind bint Mersed b. Amr b. Mersed'dir. Onun **eşi** Şürahbîl b. Dubey'a b. Amr b. Mersed, **oğlu** el-Hutam –o Şüreyh b. Şürahbîl'dir, **kardeşi** Ubâde b. Mersed olup onların tamamı uzun ömür sürmüş ve reislik yapmışlardır.

435 "ez-Zâde" kelimesinin açıklaması için bkz. *Târîhu'l-Ya'kûbî* (I. 314-315) de "el-Muharramûn" bahsine.

Hind'in kız kardeşi Zeyneb bint Mersed b. Amr'dır. Onun **kocas**ı Alkame b. Mesrûk b. Zühel b. Amr b. Mersed, **oğlu** Kays b. Alkame, **kardeşi** Ubâde b. Mersed olup bunların hepsi reislik yapmışlar ve uzun yaşamışlardır.

Benî İsrail'den On İki Nakib

[464]

Rûbîl soyundan **Şemû'** b. Zekûr, Sem'ûn boyundan **Şerfût** b. Havrâ, Yahûzâ soyundan **Kûleb** b. Yûfennâ, İsâhir soyundan **Yuğûl** b. Yûsuf, Efrâim b. Yûsuf (as.) soyundan **Yûşa'** b. Nûn, Benyâmîn soyundan **Yeltâ** b. Rûfû, Zebulûn soyundan **Keddâyîl** b. Şevzâ, Müneşşâ b. Yûsuf soyundan **Keddâ** b. Sûsâ, Dân soyundan **Amâyîl** b. Kemlî, Ūşîr soyundan **Şettevr** b. Mîhâyîl, Nefesâlî soyundan **Yahyâ** b. Vaksî, Câz soyundan **Kev'âil** b. Mûhî. Bunlardan iman eden Yûşa' ve Kûleb'dir. Diğerlerine Musa (as.) beddua etmiş ve gazaba uğrayarak taundan helak olmuşlardır.

On İki Havari

Şem'ûn Makrâkîfâ, Enderyûs, Ya'kûb b. Zebedâ, Yûhannâ, Feylefûs, Bartelemî, Tûmâ, Mattâ, Mahsâ, Ya'kûb b. Halfâ, Lebî ve Teknîrî; Şem'ûn Fenânâyâ, Yahûzâ İsharyûtâ. Bunlardan on [465] bir kişisi iman üzere kalmış, Yahûzâ İsharyûtâ ise küfre düşmüştür. Yahudiler kendilerini İsa Aleyhisselam'a ulaştırması için ona otuz miskal gümüş verdiler. O da kendilerini İsa'ya götürdü. Allah onu yanına yükseltti, İstefanos'u ona benzetti. Onlar da İstefanos'u yakalayıp astılar. Onların krallarının ismi Hîrozoz idi. İbnü'l-Kelbî ise onların kralının adının Pilatos olduğunu zikreder.

Abbasi Nakibleri

Süleymân b. Kesîr el-Huzâî, **Ebû Ali** Mûsâ b. Ka'b et-Temîmî, **Ebû Uyeyne** Mâlik b. el-Heysem el-Huzâî, **Ebû Nasr** el-Kâsım b. Mücâşî' et-Temîmî, **Lâhiz** b. Kurayt et-Temîmî, **İsâ** b. A'yen el-Huzâî, **Ebü'l-Hakem** Amr b. A'yen el-Huzâî, **Ebü Hamze** Kahtabe b. Şebîb et-Tâî, **Ebü Abdülhamîd** Sibl b. Tuhmân er-Rib'î Şeybânî, Âl-i Ebû Muayt'ın mevlası **İmrân** b. İsmâîl b. Ebü'n-Necm, **Hâlid** b. İbrâhîm b. Ebî Dâvûd b. ez-Zühelî ve Huzâa'nın mevlası **Talha** b. Ruzeyk, el-Ağleb b. Sâlim.

Altı Nemrut

[466] **İlki** Nemrûz b. Ken'ân b. Hâm b. Nûh. Bu âleme kral olup İbrahim peygamber döneminde yaşamıştır.

İkincisi Nemrûz b. Kûş b. Ken'ân b. Hâm b. Nûh, o Nesûr döneminde yaşamış olup annesi Karten bint Yârub b. ed-Dermesîl b. Mahvîl b. Ahnûh'un (İdris aleyhisselam) kızıdır.

Üçüncüsü Nemrûz b. Mâş b. İrem b. Sâm b. Nûh'tur.

Dördüncüsü Nemrûz b. Ken'ân b. Senhârîb b. Nemrûz b. Kûş b. Ken'ân b. Hâm b. Nûh olup onun İbrahim'in Nemrut'u olduğu da söylenir.

Beşincisi Nemrûz b. Sârû' b. Er'av⁴³⁶ b. Fâliğ b. Âbir b. Şâlih b. Erfahşez b. Sâm b. Nûh'tur.

Altıncısı Nemrûz b. Ken'ân b. el-Mudâd b. Yaktân b. Abîr b. Erfahşez b. Sâm b. Nûh'tur.

Üç Firavun

İlki Sinân b. el-Eşel b. Ulvân b. el-Ubeyd b. Arîc b. İmlîk b. Yelma' b. Âbir b. İslîhâ b. Levz b. Sâm b. Nûh'tur. Bu şahıs Ebû'l-Abbâs olarak künyelenmiş olup İbrahim'in firavunudur.

[467] **İkincisi** er-Rayyân b. el-Velîd b. Leys b. Fârân⁴³⁷ b. Amr b. İmlîk b. Yelma'. Bu Yûsuf'un firavunudur.

Üçüncüsü el-Velîd b. Mus'ab b. Ebî Ehven b. el-Hilvâs b. Fârân b. Amr b. İmlîk b. Yelma'dır. Bu, Musa'nın firavunudur. Denir ki Yûsuf'un firavunu, Musa'nın firavununun dedesi olup onun adı Berhûz'dur.

Lût Kavmi

Lâhîz, Katanfer, Şikirkim, Debel, Kışfâ, Kışfitâ, Mekkîhâ, Mellîhâ ve Meslîhâ.

Lût kavminin şehirleri: Sodom, Sabuvâyim, Dâdûmâ ve Âmûrâ ki buraya Sabbûrâ da denilir.

436 Aslında altında hemze ile birlikte "ayn" şeklindedir. Varak (5/B)'de ise "ğayn" ile yazılıdır. Bu sebeple ta'lîka müracaat edilmelidir.

437 Mes'ûdî'nin *Murûcû'z-Zeheb*'inde "he" ile "Herân" şeklindedir. Dolayısıyla bu şahsın nesebinde ihtilaf vardır.

Otuz Altı⁴³⁸ Münafığın İsimleri

el-Evs'ten olanlar: **Dürri** b. el-Hâris, Tebük'ten geri kalan **el-Cellâs** b. Süveyd b. es-Sâmit ve onun kardeşi **el-Hâris** b. Süveyd ki o Uhud Savaşında el-Mücezzir b. Ziyâd'ı intikam için öldürdüğünden, Allah Resulü de onu öldürmüştür. **Bicâd** b. Osmân b. Âmir, **Abdullah** b. Nebtel –ki bu şahıs Hz. Pey- [468] gamber'in sözlerini taşıyordu–, Uhud'da öldürülen **Kays** b. Zeyd. Dırâr Mescidini inşa edenlerden **Ebû Habîbe** b. el-Ez'ar, **Sa'lebe** b. Hâtıb ve **Muattib** b. Kuşeyr. Bu ikisi "*Eğer bize onun fazlından bir şey gelirse onu mutlaka tasadduk edeceğiz ve salihlerden olacağız,*"⁴³⁹ demişlerdir. Yine Muattib, el-Ahzâb gününde "*Muhammed bize Kistrâ ve Kayser'in anahtarlarını vadediyor, ancak şu an hiçbirimiz def-i hâcet için bile kendimizi güvende hissetmiyoruz,*" demiştir. "*Allah ve Resulü bize boş hayal vadetmektedir,*"⁴⁴⁰ demiştir. **Râfi'** b. Zeyd, Muattib b. Kuşeyr ve onun kavminden bir kişi İslam dininden uzak duruyorlar ve İslam hakkında haksız iddiada bulunuyorlardı. Onların kavminden Müslümanlar kendileriyle aralarında olan bir husumetten dolayı Resulullah'a gitmeye davet ederlerken, onlar da Cahiliye dönemi hâkimlerinden bir kâhine gitmeye çağırdılar. Onlar hakkında: "*Sana indirilene ve senden önce indirilenlere inandıklarını ileri sürenleri görmedin mi? Tağuta inanmamaları kendilerine emrolunduğu hâlde, tağutun önünde muhakemeleşmek istiyorlar. Hâlbuki şeytan onları büsbütün saptırmak istiyor,*"⁴⁴¹ ayeti nazil olmuştur. **Câriye** b. Amr b. Mecma', onun oğlu **Mecma'**, **Yezîd**, **Zeyd** ki bunlar Dırâr Mescidini bina edenlerdir. **Abbâd** b. Hunyef de Dırâr Mescidini inşa edenlerdendir. Aynı şekilde **Vedîa** b. Sâbit de onlardan- [469] dır. Onun hakkında "*Biz onunla alay ediyoruz ve oynuyoruz. De ki: Allah ve onun ayetleriyle mi?*"⁴⁴² ayeti nazil olmuştur. **Hizâm** b. Hâlid ki o Dırâr Mescidi için evinden yer vermiştir. Bunu oğlu Vedîa'nın yaptığı da söylenir. Ziyâd'ın iki oğlu **Râfi'**

438 Metinde otuz sekiz sayısı zikredilir.

439 Tevbe, 9/76.

440 Ahzâb, 33/12.

441 Nisâ, 4/63.

442 Tevbe, 9/65.

ve **Beşîr**. Şair **Kays** b. Rifâa ve ed-Dahhâk b. Halîfe bir Yahudi ibadet yerine gider gelirlerdi. Bir keresinde onun gözüne mabedin kandili isabet etmiştir. **Mirba'** b. Kayzî. **Evs** b. Kayzî ki bu şahıs Hendek gününde Hz. Peygamber'e "*Evlerimiz korunmasız*,"⁴⁴³ diyen kişidir. **Hâtıb** b. Ümeyye b. Râfi' b. Süveyd ki ona: "Oğlun eve götürüldü," denildiğinde kadınlar onun hakkında ağlamaya başlamışlardır. Ona: "Seni cennetle müjdeliyoruz," denildiğinde "Üzerlik otundan bir cennet," cevabını vermiştir. **Bişr** b. Übeyrık Ebû Tu'me, **Tu'me** b. Ubeyrık, Zafer kabilesinin halîfi **Kuzmân** ve **ed-Dahhâk** b. Halîfe'dir.

Hazrec'ten Olanlar

Sa'd b. Zürâre, Hz. Peygamber'e şiirle saldırıyordu. **Ukbe** b. Kedîm, **Zeyd** b. Amr, **Kays** b. Amr b. Sehl -Yahyâ b. Saîd el-Ensârî'nin dedesidir-, **el-Cedd** b. Kays -ki o "*Bana izin ver de beni fîtneye düşürme*,"⁴⁴⁴ diyendir-, **Adî** b. Rabîa, onun oğlu [470] **Süveyd** b. Adî -Hz. Peygamber'e pislik attı ve kördü-, **Abdullah** b. Übeyy b. Selûl -o münafıkların reisidir- ve Kaynukalı Yahudi **Dâis** ile **Mâlik** b. Ebî Kavkal'dır.

İbnü'l-Kelbî'ye göre şunlar da münafıklardandır: **el-Humeyyir** b. el-Humeyyir, **Ebû Âmir** b. **Abdüamr** b. [Sayfî]⁴⁴⁵ b. en-Nu'mân -ki bu şahıs Hanzala b. Ebî Âmir el-Gasîl'in babasıdır-, **Ebû Râfi'**, **Bahdec**, **Mâlik** b. ed-Dühşüm, **Ebû Âmir er-Râhib** -"Hanzala el-Gasîl"ın babasıdır-, **Evs** b. Kays, **Âmir** b. Hâlid, **Mâlik** b. Amr, **Mâlik** b. Hâlid ve **Ebü'n-Nu'mân** el-Ensârî.

Benî Kaynuka Yahudi bilginlerinden İslam'a girerek bu sa-yede kendisini korumaya alanlar: **Sa'd** b. Huneyf, **Zeyd** b. el-Lasîb, **en-Nu'mân** b. Evfâ, **Râfi'** b. Hureymile -ki Allah Resulü onun hakkında Tebük'te: "Bugün büyük nifak gerçekleştiren bir münafık öldü," demiştir-, **Rifâa** b. Zeyd b. et-Tâbût, **Silsile** b. Berhâm ve **Kinâne** b. Savîrâ. Bunların tamamı Müslümanların sözlerini dinliyor ve Müslümanlıklarını izhar ediyorlardı.

443 Ahzâb, 33/13.

444 Tevbe, 9/49.

445 İlave *el-İstîfâb*'dan (n. 389).

Katıksız İçki İçen ve Kızgınlıkla Ölenler

Amr b. Külsûm et-Tağlibî. Melikler kendisine hediye gönderirler o evinde oturur fakat kendisi onların huzuruna gitmezdi. [471]
Oğlu el-Esved b. Amr kabile reisi olunca, emîrlerden biri daha önce babasına gönderdiği gibi oğluna da hediye gönderdi. Amr buna kızarak “Beni bevlimle bir tuttu,” dedi ve ölünceye kadar yağlı yemeyeceğine yemin etti ve yemek yemeden içki içmeye başladı. Eşi Bintü’s-Süveyr kalktı ve yediği ete az miktarda yağ kattı. Amr da kadını hem dövdü hem de şöyle dedi:

*Allah korusun, Kutâr benim yeminimi bozacak
 Günlerce aç kalsam yine bozmam*

Ve ölünceye kadar içti.

Züheyr b. Cenâb b. Hübel. Kardeşinin oğlu Abdullah b. Alîm b. Cenâb kendisine muhalefet ettiği için ölünceye kadar içti. Onun hakkında pek çok rivayet vardır. Yeğeni hakkında şöyle demiştir: “Kişinin düşmanı, kardeşinin oğludur. Fakat o amcasının katilini bırakmaz.”

el-Burc b. Müshir et-Tâî. İçki içtiği bir gece uyandı. Kardeşi el-Fakâta’nın işediğini fark etti, ardından da: “Ben sidik sesi duyuyorum, benim senin bekâretini gidermem gerekir,” dedi. Ardından da onun üzerine atladı. Kız: “Yazıklar olsun ben senin kız kardeşinim,” dediyse de aldırmayıp ona tecavüz etti. Sabah olunca da uyandı ve Şam’a doğru kaçtı. Burada kalıp Hristiyanlığı benimsedi. Daha sonra Husayn b. el-Hamâm onu eleştirip kız kardeşine yaptığını hatırlattı. O da katıksız şarap içip öldü. Oğlu Hassân b. el-Burc Hâricî önderlerinden olup Nehrevân’da öldürülmüştür. Husayn b. el-Hamâm şöyle der:

*Ey rezalete bulaşmış kardeş
 Sanma ki ben senin hikâyeti bilmiyorum
 Seni şerefsiz saydılar zira sen
 Kız kardeşinin uçkurunu ıslattın
 Kumlar burgaç gibi döner durur.*

[472]

Ebü Berâ b. Âmir b. Mâlik b. Ca’fer. Hz. Peygamber’e haber göndererek kendilerine İslam şeriatını ve dini öğretecek

bir topluluk göndermesini istedi. Bunun üzerine Allah Resulü de ashabından bir grubu ona gönderdi. Ancak Âmir b. Tufeyl, Bi'ru Maûne'de onlar üzerine saldırıp sadece bir kişi hariç olmak üzere tamamını öldürdü. Ebû Berâ, Âmir b. et-Tufeyl'in⁴⁴⁶ Resulullah'ın ashabına verdiği zimmeti kollamaması nedeniyle kederlendi. Benî Âmir'e, Âmir b. et-Tufeyl'in Hz. Peygamber'in yanından dönerken öldüğü haberi gelince, bu kabile ot ve su bulmak için harekete geçti. Âmir b. Mâlik şöyle dedi: "Bu topluluk ne yapıyor?" Kendisine "Meydana gelen hadise sebebiyle gidiyorlar," cevabını verdiler. Bunun üzerine Âmir b. Mâlik: "Benim emrim olmadan mı?" diye tepki gösterdi. Kardeşlerinden biri kendisine "Onlar Muhammed'e haber göndermen sebebiyle senin aklında bir arıza olduğunu düşünüyorlar," dediğinde, Lebîd'i ve iki şarkıcı kadını çağırdı, o içti kadınlar da şarkı söylediler. Bu esnada da Lebîd'e: "Ey Lebîd! Amcana senin dediğin şey olmuş mudur? Senin kavmin benim aklımın gittiğini söylüyor, ölüm benim için aklımın gitmesinden hayırlıdır," dedi. Lebîd de kendisine şunları söyledi:

- [473] *Kalkın yas tutanlarla birlikte yas tutun
Öyle bir yas ki sabah akşam devamlı
Siyah ve kaba elbiseler içinde
Mulâibu'r-Rimâh'ı anın
Ey Âmir! Ey sabahın Âmir'i!
Ey koca askerî birliğin Âmir'i!*

Lebîd şiiri bitirdi başka mersiyeler daha söyledi. İçkinin verdiği ağırlıkla kılıcına dayandı ve sonunda öldü. Kendisi "Âmir bana isyan ettiği için artık yaşamanın bir anlamı yoktur," diyordu. Âmir'in Müslüman olarak öldüğü, kendisini öldürmediği iddia edilmiştir.

Müellefe-i Kulûb

Ebû Süfyân b. Harb b. Ümeyye ve oğlu **Muâviye**, **el-Hâris** b. Hişâm b. el-Mugîre, **Hakîm** b. Talîk b. Süfyân b. Ümeyye, **Hâlid** b. Esîd b. Ebi'l-Îs, **Said** b. Yerbû' el-Mahzûmî, **Safvân** b. Ümeyye b. Halef el-Cumahî, Benî Âmir b. Lüey'in kardeşi **Sü-**

446 Metnin aslında bu isim lâm-ı tarifsiz olarak "Tufeyl" şeklindedir.

heyl b. Amr, **Huveytıb** b. Abdüluzzâ el-Âmirî, **Hakım** b. Hizâm b. Huveylid b. Esed, **Ebû Süfyân** b. el-Hâris b. Abdülmuttalib, **Uyeyne** b. Hısn b. Huzeyfe el-Fezârî, **el-Abbâs** b. Mirdâs es-Sülemî, **Mâlik**⁴⁴⁷ b. Avf en-Nasrî, **el-Alâ** b. Cârîye es-Sekafî [474] ve **el-Akrâ** b. Hâbis el-Mücâşiî.

H. Peygamber bu şahıslardan her birine –Saîd b. Yerbû', Huveytıb b. Abdüluzzâ dışında– yüzer deve vermiş, adı geçenlerden her birine iseellişer deve vermiştir.

H. Peygamber'in Kureysli Havarileri

İbn Habîb'in, el-Müseyyibî'nin Abdullah b. Muâz es-San'ânî, onun da Ma'mer'den anlattığına göre bu kişiler: Ebû Bekir, Ömer, Ali, Hamza, Ca'fer, Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh, Osmân b. Affân, Osmân b. Maz'ûn, Abdurrahmân b. Avf, Sa'd b. Ebî Vakkâs, Talha b. Ubeydullah, ez-Zübeyr b. el-Avvâm'dır. İbnü'l-Kelbî sadece ez-Zübeyr'in havari olduğunu söyler. Ebû [475] Saîd ise "Ben bu bilgiyi el-Müseyyibî'den aldım," der. İbn Habîb de bunu el-Müseyyibî'nin anlattığını zikreder.

Arapların Meşhur Muallim ve Fakihleri

Dûmetü'l-Cendel idarecisi Ukeydir'in kardeşi **Bişr** b. Abdülmelik es-Sekûnî, Cahiliye döneminde yaşamıştır. **Süfyân** b. Ümeyye b. Abdüşems de Cahiliye döneminde yaşamıştır. **Ebû Kays** b. Abdümenâf b. Zühre de Cahiliye döneminde yaşamıştır. **Gaylân** b. Seleme b. Muattib es-Sekafî muhadramdır. **Amr** b. Zürâre b. Udes b. Zeyd Cahiliye döneminde Kâtib olarak isimlendirilmiştir. **Haccâc** b. Yûsuf b. el-Hakem b. Ebî Ukayl

447 Mâlik isminin üzerinde "ha" işareti vardır. Hâmîş'inde ise şu ifade geçer: Bundan sonra onun sözü şöyledir: Mâlik b. Avfve el-Alâ b. Cârîye –İbn Hacer bu konuda bir görüş vardır ki, buna göre o ikisi el-Cî'râne'ye boyun eğerek gelmişlerdir?. Hâmîş'te ayrıca şöyle denilir: Kastallânî'nin rivayetine göre onlardan önce müellefe-i kulûbdan başkaları da gelmişlerdir. Onlar **Ebü's-Senâbil** b. Ba'kek, **Abdurrahmân** b. Yerbû', **Amr** b. el-Eyhem, **Mahrame** b. Nevfel, **Yezîd** b. Ebî Süfyân, **Üseyd** b. Hârîse, **Kays** b. Adî, **Amr** b. Vehb, **Hişâm** b. Amr, **en-Nadr** b. el-Hâris, **Cübeyr** b. Mut'im, **Süfyân** b. Abdülesed, **es-Sâib** b. Ebü's-Sâib, **Mutî** b. el-Esved, **Ebû Cehm**, **Cehm** b. Huzeyfe, **Zeyd el-Hayl**, **Akame** b. Allâse, **İbn Ebü's-Şüreyk**, **Harmele** b. Havze, **Hâlid** b. Havze, **İkrime** b. Âmir el-Abderî, **Şeybe** b. Umâre, **Amr** b. Varaka, **Lebid** b. Rey'a, **el-Mugîre** b. el-Hâris, **Hişâm** b. el-Velîd el-Mah-zûmî gibi."

es-Sekafî, Irak valisidir. **ed-Dahhâk** b. Müzâhim bir topluluk âlimidir. el-Fald b. Dükeyn, Bişr b. Selmân'dan rivayetle "Ben onun okulunda idim," demiştir. Abdülmelik'in çocuklarının muallime **Âmir** eş-Şa'bî,⁴⁴⁸ el-Kelbî'nin [arkadaşı]⁴⁴⁹ **Ebû Sâlih**, Ümmü Hânî'nin mevlası **Bâzâm** da muallimdir. Bu bilgiyi Muhammed b. Bekkâr, Anbese b. Abdülvâhid el-Kuraşî o da İsmâîl b. Ebî Hâlid'den nakleder. **Ebû Abdurrahmân** es-Sülemî, el-Hasen ile el-Hüseyn'in muallimi **Abdullah** b. Habîb. **Abdullah** b. el-Hâris de muallimdir. Âsım el-Ahval, Ali b. Zeyd [476] b. Cüd'ân ve Katâde ondan rivayette bulunmuşlardır. **Ubeyd** el-Müktib b. Mihrân da İbrâhîm, Mücâhid ve onların dışında başkalarından rivayette bulunmuştur. **Hüseyn** de muallim olup ondan Şu'be, Abdülvâris, Yezîd b. Züray' ve başkaları rivayette bulunmuşlardır. **İsmâîl** b. Abdullah b. Ebi'l-Muhâcir, Abdülmelik'in çocuklarının muallimidir. Yine muallim olan **Ebân** b. Tağlib'den Şu'be ve Süfyân b. Uyeyne rivayette bulunmuşlardır. **Abülvâhid** b. Kays, Yezîd b. Abdülmelik'in çocuklarının muallimidir. Ebû Müsher'in Sadaka b. Hâlid-Mervân b. Cenâh yoluyla Abdülvâhid'den rivayet ettiğine göre "Ben Yezîd b. Abdülmelik'e şöyle dedim: Kur'an öğretmem karşılığında senden bir şey almam. Benim senden aldığım para Kur'an öğretmemden başka şeyler içindir." **Ebû Saîd Muhammed** b. Ebi'l-Vaddâh, Ali b. Bezîme, Sâlim el-Eftas ve Husayf'tan rivayette bulunmuştur. **Yûnus** b. Habîb en-Nahvî ise Hammâd b. Seleme, Abdülvâris ve Hammâd b. Zeyd'den rivayette bulunmuştur. **Ebû İsmâîl b. İbrâhîm** b. Süleymân ise Atıyye el-Afevî, el-A'meş ve onlardan başkalarından rivayette bulunmuştur. **Habîb** b. Ebî Bakıyye de muallim olup kendisinden Hammâd b. Seleme, Abdülvâris, Hammâd b. Zeyd ve başkaları rivayette bulunmuştur. **Hârûn** b. Mûsâ el-A'ver el-Kârî de muallim olup kendisinden Abbâd el-Avvâm rivayet etmiştir. **Ömer** b. el-Fadl el-Basrî muallim olup kendisinden Abdülvâris rivayette bulunmuştur. **Muhammed** b. Şihâb ez-Zührî mu-

448 Metnin aslında da "mim-ayn" var, belki de bu kelime "muallim" olabilir.

449 Buraya ilave İbn Kuteybe'nin *Meârif*'inden yapılmıştır (s. 272). Yine bu kitapta (s. 242) geçen Bâzâm'ın künyesi ise Ebû Sâlih'tir. Belki de Ebû Sâlih ile bu adam aynı kişi olabilir.

allimdir. Aynı şekilde **İsmâîl** b. Ca'fe b. Ebî Kesîr el-Medenî de muallimdir. **Haccâc** b. Muhammed el-A'ver muallimdir. Ondan Yahyâ b. Maîn ve Ahmed b. Hanbel rivayette bulunmuşlardır. **Yûnus** b. Muhammed, **Süfyân** b. Hüseyin, **Şeybân en-Nahvî** [477] Ebû Muâviye, **el-Kâsım** b. Muhaymire,⁴⁵⁰ şair **el-Kümmeyt** b. Zeyd el-Esedî muallimdir. **Kabîsa** b. Züeyb el-Huzâî bir topluluğun muallimidir. Osmân b. Ebî Şeybe, İshâk b. Mansûr, Muhammed b. Râşid ve Ca'fer b. Amr b. Ümeyye tarikiyle der ki: "Kabîsa kâtiplerin hocasıdır." **Seleme** b. el-Fadl el-Ensârî el-Ebraş muallim olup kendisini Halife el-Mehdî Rey kadılığına tayin etmiştir. **Abdülkerim** b. Ümeyye b. Ebî'l-Muhârik muallim olup kendisinden Hammâd b. Seleme rivayette bulunmuştur. **Sâlih** b. Keysân'ı Abdülazîz b. Mervân, oğlu Ömer'e hoca tayin etmiştir. el-Velîd b. Abdülmelik halife olunca Medine'deki valisi Abbüdazîz'e Sâlih'i kendisine göndermesini emretti. O da bu emri yerine getirdi. O da Sâlih'i oğlu Abdülazîz b. Ümmü'l-Benîn bint Abdülazîz b. Mervân'ın eğitimiyle görevlendirdi. **Alkame** b. Ebî Alkame el-Medenî muallim olup kendisinden Mâlik b. Enes ve Muhammed b. İshâk rivayette buluntur. O annesi Âişe'den de rivayette bulunurdu. **Ebû Ubeyde** b. Muhammed b. Ammâr b. Yâsir, Sâlih b. Keysân'dan sonra Abdülazîz b. el-Velîd b. Abdülmelik'in hocası oldu. **Avn** b. Abdullah b. Utbe b. Mes'ûd ise Eyyûb b. Süleymân b. Abdülmelik'in hocasıdır. Hocası bir gün yanına geldiğinde öğrencisi saklandı. Avn da bunun üzerine geri döndü. Eyyûb kendisine kızdı, Avn da gelip onu azarladı, o da onu azarladı. Bunun üzerine Avn, Süleymân'ın yanına giderek "Beni öyle bir insanla uğraştırıyorsun ki geldiğim zaman bulamıyorum, ayrıldığım zaman kızıyor, ben onu azarladığımda o da beni azarlıyor." **Münzir** el-Eftas es-San'ânî, Ömer b. Abdülazîz'in çocuklarının hocası **Meymûn** b. Mihrân, **Atâ** b. Ebî Rebâh, **el-Hasen** b. Arafe ki kendisi Süfyân es-Sevrî'nin kardeşi el-Mubârek b. Saîd ile Halef b. Halîfe'den rivayette bulunmuştur. Çarıkçı ve nahivci **Ubeyde** b. Humeyd, Emîrülümü'minîn Muhammed b.

450 Bu kişi Hemdânî'dir. Bkz. İbn Kuteybe'nin *Meârifine* (s. 27) ve Taberî'nin fihristine.

er-Reşîd'in hocasıdır. Nahivci Ebû Tevbe Meymûn b. Hafs'ın rivayetine göre Ubeyde Muhammed'e Hadîd Suresine gelinceye kadar hocalık yapmıştır. er-Reşîd de bunun karşılığında kendisine 70 bin dirhem ücret takdim etmiş ve ücretini aldıktan birkaç gün sonra vefat etmiştir. **Abdurrahmân** b. Hürmüz, **Şeybe** b. Nessâh, Muâviye b. Ebî Süfyân'ın oğlu Yezîd'e hoca tayin ettiği nesep âlimi **Dağfel** de muallimdir. **Ebû Abdullah** muallimdir. **Meymûn** b. Ebî Şurâa'dan Şu'be, Yezîd b. Ebî Züray' ve başkaları rivayette bulunmuşlardır. **İshâk** b. Ebî İsrail, Basra'da Hammâd b. Zeyd'in kapısında bir topluluğa hocalık yapmıştır. Bu bilgiyi el-Kavârîrî zikreder.

Meşhurlardan Asılarak Öldürülenler

Hz. Peygamber **Ukbe** b. Ebî Muayt b. Ebî Amr b. Ümeyye b. Abdüşems'i Bedir dönüşünde Irku'z-Zabye denilen yerde [479] öldürtmüştür. Onun burada asılmasını emretmiş, bu sebeple İslam'da ilk asılan Ukbe olmuştur. Ravi bu bilgiyi Ebû Abdullah el-Kassâb'dan aktarır.

Hüzeyl kabilesi Recî' gününde **Hubeyb** b. Adî el-Ensârî ile **İbnü'd-Desinne** el-Ensârî'yi kendilerine eman vermelerine, ihanet etmeyeceklerine dair söz vermelerine rağmen esir ettiler. Ancak onları ele geçirince anlaşılmayı bozarak Kureyş'e sattılar. Kureyş te o ikisini Ten'îm'de infaz etti.

Ziyâd b. Ebîh, Kûfe'de Şii olan **Müslim** b. Zeym ile **Abdullah** b. Nücâ el-Hadramî'yi kendi kapılarının önünde asıp günlerce sallandırdı. Bu infaz Muâviye'nin emriyle gerçekleştirilmiştir. el-Hüseyn b. Ali (ra.) Muâviye'ye yazdığı şu mektubunda onlardan bahseder: "Ben Hucr ile Hadramîlerin arkadaşı değil miyim? İbn Sümeyye sana o ikisinin Ali'nin taraftarı ve onun görüşlerini benimseyen kişiler olduğunu yazdı, sen de ona verdiğin talimatta Ali'nin taraftarı olan veya onun görüşlerini benimseyenlerin öldürülmesini ve onlara müsle yapılmasını emrettin, o da bu emri yerine getirdi. Ali'nin ve amcasının oğlunun diniydi. Seni babanla savaştıran yine aynı dindi. Senin babanı savaştırıp şu anda oturduğun yere seni oturtan da o dindi. O din olmasa senin ve babanın şerefi olmaz, Allah'ın sebebiyle

bizi şereflendirip sizi alçalttığı o iki sefere çıkmazdı.” Hz. Hüseyin bu uzun mektubunda Muâviye’yi Ziyâd konusundaki ısrarından ve onu Irak’a vali yapmasından dolayı kınamıştır.

Hâlid b. el-Velîd, **Akka** b. Cüşem b. Hilâl en-Nemerî’yi Aynû’t-Temr’de infaz etmiştir. Hâlid bu seferinde Şam’a gitmeyi hedeflemiş, pek çok esir alıp savaşçıları öldürmüştür. Muhammed b. Sîrîn’in babası Sîrîn ile Hz. Osmân’ın azatlısı Humrân’da burada ele geçirilen esirlerdendir. [480]

Ubeydullah b. Mercâne, **Hânî** b. Urve el-Murâdî’yi Kûfe çarşısında asmış, aynı şekilde **Müslim** b. Akîl’i de infaz etmiştir. Müslim b. Akîl b. Ebî Tâlib, el-Hüseyin b. Ali kendisini gönderdiği zaman onun yanında gizleniyordu. Ubeydullah aynı şekilde **Abdullah** b. Affî el-Ezdî el-Gâmidî’yi de Kûfe’de Sebha denilen yerde asmıştır. Hadise şöyle anlatılır: Ubeydullah, el-Hüseyin ve taraftarlarına karşı üstün geldiğinde minbere çıkıp şöyle bir konuşma yapmıştır: “Hakkı zafere ulaştıran Emîrûlmü’minîn Yezîd b. Muâviye ve taraftarlarına, ...⁴⁵¹ Hüseyin ve taraftarlarına karşı yardım eden Allah’a hamd olsun.” Bunun üzerine Abdullah b. Affî –ki onun sol gözü Hz. Ali ile birlikte savaşırken Cemel’de, diğer gözü ise Sıffîn’de gitmişti, kendisi sürekli camide durur geceye kadar burada namaz kılardı– söze atıldı ve şöyle dedi: “Ey İbn Mercâne! Ey yalancı oğlu yalancı! Allah’a yemin olsun ki sen, senin baban, seni buraya vali tayin eden ve onun babası peygamberlerin çocuklarını öldürüyorsunuz, ancak sıddıkların sözlerini kullanıyorsunuz.” Ziyâd onu yanına getirterek: “Ey Allah’ın düşmanı, Osmân hakkında ne dersin?” diye sorduğunda: “Ben onun hakkında diyorum ki o güzel de yaptı, çirkin de; ıslah da etti, ifsat da. Allah, kullarının işlerini üstlenendir. O, Osmân ve diğerleri hakkında hak ve adaletle hükmeder. Ancak sen bana asıl kendinden, babandan ve Yezîd ile onun babasından sor,” cevabını verdi. Fakat Ubeydullah: “Ben sana ölümü tattı- [481] rıncaya kadar hiçbir şey sormayacağım,” dediğinde, Abdullah şöyle dedi: “Ben annen daha seni doğurmadan Allah’ın yarat-

⁴⁵¹ Metnin aslında burası silinmiş. Ancak burada “Yalancı oğlu yalancı” tabiri vardır. Gelecek kısımda İbn Affî ile *Târîhu’t-Taberî*’ye bkz. (III. 373).

tıklarından en düşman olduğum ve kendisine en buğz ettiğim kişinin eliyle beni şehadetle rızıklandırması için Allah'a dua etmiştim. Gözlerimi kaybettiğimde bu konuda ümidimi kaybettim. Ümitsizliğime karşı beni istediğim şehadetle rızıklandıran ve duamı kabul eden Allah'a hamd olsun."

Abdûmelik b. Mervân'ın halifeliği esnasında Haccâc b. Yûsuf, **Abdullah** b. ez-Zübeyr'i Mekke'de ters olarak asmıştır. Abdullah b. ez-Zübeyr, kardeşi **Amr** b. ez-Zübeyr'i Mekke'de asmış, sonra indirmiştir. el-Kâsım b. Muhammed b. el-Eş'as el-Kendî, Mus'ab b. ez-Zübeyr'in Irak valiliği esnasında Benî Huncûr b. Cündeb kabilesinden Hayrân b. Câbir'in iki oğlu **Mezîd** ve **Abdullah**'ı asmıştır. Bu ikisi Muhtâr ile birlikte Muhammed b. el-Eş'as'ı öldürdüklerini iddia etmişlerdi. el-Kâsım da o ikisini Kinde mezarlığında boğazlamış, sonra da asmıştır.

el-Hantef⁴⁵² b. es-Secf et-Temîmî, **Hubeyş** b. Dûlace el-Kaynî'yi Rebeze'de asmıştır. İbnü'z-Zübeyr, Mekke'deyken Hubeyş, Medine'de Mervân'ın valisi idi. O, el-Hantef ile Rebeze'de karşılaştı. el-Hantef onu öldürdü ve ordusunu dağıttı. Bu esnada Abdullah Mekke'de birinci defa muhasara altında bulunuyordu.

[482] Yezîd b. Muâviye'nin emriyle Abdullah b. ez-Zübeyr ile savaşmak üzere Mekke'ye yönelen⁴⁵³ Harre Vak'ası komutanı **Müsrif**⁴⁵⁴ b. Ukbe el-Mürri'nin kabri açılmış ve cesedi Müşlel'de asılmıştır.

Yezîd b. Abdûmelik'in halifeliği zamanında Mesleme b. Abdûmelik, Bâbil Köprüsünde **Yezîd** b. Mühelleb'i asmış, onunla birlikte domuz, balık ve bir içki torbası da sallandırmıştır.

452 Metnin aslında da böyledir. Onun isminin "nûn" ve "ye" ile el-Hanîf olduğu da söylenir. Ayrıca "ye"den önce "te" ile el-Hatîf olduğu da iddia edilir. Bu konuda bkz. İbn Düreyd'in *İştikâk*'ı (s. 121 ve üçüncü dipnot).

453 Metnin aslında burası boştur. Muhtemelen burası "ellezi" veya "ve kad" olabilir.

454 İsmi Müslim b. Ukbe iken Medîne-i Münnevver'e de gerçekleşen Harre Vak'asında kan dökmesi sebebiyle onu Müsrif olarak isimlendirmiştir. Nitekim kendisi ölüm döşeğindeyken şöyle demiştir: "Ey Allah'ım! Ahiret gününde ücret olarak benim için kelime-i şehadetten sonra Medine ehlinin ölümlerinden daha sevimli bir şey yoktur." (Bu rivayeti Taberî, üçüncü cildin 425. sayfasında 64. yılın olaylarını anlatırken zikreder). Bu konuda ayrıca bkz. Varak (107/A-B).

Haccâc b. Yûsuf, Rüstekâbâz'da, **Abdullah** b. el-Cârûd, **Abdullah** b. Hakîm el-Mücâşîî ve **el-Hüzeyl** b. Ömer b. el-Fudayl b. el-Bürümî'yi astırmıştır. Ziyâd b. Mühelleb, **el-Hıyâr** b. Sebre el-Mücâşîî'yi Umân'da asmıştır. Haccâc onu vali tayin etmiş, o da Ezd kabilesine baskı uygulamıştı. O, Yezîd'e muhalefet ettiğinde onun kardeşi Ziyâd'ı Umân'a tayin etti. O da el-Hıyâr'ı burada idam etti.

Hişâm b. Abdûlmelik'in halifeliğinde Yûsuf b. Ömer es-Sekâfî, **Zeyd** b. Ali b. el-Hüseyn b. Ali b. Ebî Tâlib'i Kûfe'de bir [483] çöplükte idam etti. Onunla birlikte **Muâviye** b. İshâk b. Yezîd b. Cârîye b. Âmir b. Mücemmi' b. el-Atâf b. Dubey'a b. Zeyd b. Mâlik b. Avf b. Amr b. Avf b. Mâlik b. el-Evs el-Ensârî, Zeyd'in sağ kolu **Nasr** b. Cüzeyme el-Absî de asıldı. Nasr'ın ayrıca kabri açıldı ve birlikte asıldılar. Râfîzîlik, Zeyd sebebiyle isim almıştır. Çünkü onlar kendisine biat etmişler, sonra da onu imtihan etmişlerdir. O da Ebû Bekir ile Hz. Ömer'e bağlılığını bildirmiş, bunun üzerine kendisini reddetmişler (*refd*), bundan sonra da Râfîzîler olarak isimlendirilmişlerdir.

Hâlid b. Abdullah el-Kasrî, Hişâm b. Abdûlmelik'in halifeliğinde **el-Mugîre** b. Saîd el-Becelî, sonra el-Ahmesî'yi idam etti. Zira el-Mugîre, Muhammed b. Abdullah b. el-Hasen'in mehdi olduğunu iddia ederek yönetime karşı ayaklanmıştı. Hâlid, onu ve taraftarlarını yakalayıp el-Mugîre'yi asmış, arkadaşlarını da yakmıştır. Onun taraftarları "el-Mugîriyye" olarak isimlendirilmiştir.

Yahyâ b. Zeyd b. Ali b. el-Hüseyn b. Ali, el-Velîd b. Yezîd b. Abûlmelik'e karşı isyan etti. O, Hişâm zamanında Horasan'a kaçmış, ...⁴⁵⁵ el-Velîd halifelğe gelinceye kadar buralarda dolaşmıştır. Bu esnada Horasan'da Nasr b. Seyyâr valiydi. Vali ona karşı Benî Temîm'den Selâm b. Ehvaz el-Mâzinî'yi gönderdi. Selâm, Herât'ın alt kısmında onunla savaştı. Onu Sevre [484] b.⁴⁵⁶ Muhammed b. Azîz el-Kindî öldürdükten sonra onu Cüz-cân'da bir su kemerinde astı. Onun yanındaki kemere de **Ma-**

455 Bu kelime aslında silinmiştir.

456 Metnin aslında "Sevre b. b. Azîz" olup onun ismi ise Taberî de zikredildiğine göre Sevre b. Muhammed b. Azîz'dir.

tar b. Mutrif veya Mutrif b. Matar adı verilen bir Arabı astı. O, Ebû Müslim hareketi başlayıncaya kadar burada asılı kaldı. Ebû Müslim onu bulunduğu yerden indirdi, üstünü örttü, namazını kılıp defnetti. Ebû Müslim, divanı incelemesi sonunda ulaşamadıkları hariç kendisiyle savaşmaya çıkan herkesi yakalayıp öldürdü. Sonra Horasan ehli elbiselerini siyaha boyadı ve bu renk onlar için alamet oldu.

Nasr b. Seyyâr, **Cüdey'** b. Ali el-Kirmânî el-Ezdî'yi kendisiyle savaştıktan sonra idam etti. Aralarındaki savaş uzamış, Nasr ona eman verince anlaşma gerçekleşmişti. Ancak Nasr daha sonra anlaşmaya ihanet etti, ardından da Cüdey'i Merv meydanında astı.

Umân halkı **el-Kâsım** b. Si'r es-Sa'dî'yi idam etti. Bunun üzerine Haccâc oraya el-Kâsım'ın kardeşi Mücâa b. Si'r'i gönderdi. Geldiğinde kardeşini asılı bir şekilde buldu. Arkadaşları onu indirmek istediler, ancak buna engel oldu, sonra onu indirdi. Mervân b. Muhammed b. Mervân, Hıms'ta **el-Esbağ** b. Züâle el-Kelbî'yi ve taraftarlarını idam etti.

- [485] Aynı şekilde Mervân, **Yezîd** b. Hâlid b. Abdullah el-Kasrî'yi de Dimaşk'ta Bâbü'l-Ferâdis'te idam etti. Mervân, Filistin'deyken onu Zâmil b. Amr el-Cüzâmî öldürmüştür. Yine Mervân,⁴⁵⁷ **es-Simt** b. Sâbit b. Yezîd b. Şürahbîl el-Kindî'yi de asmıştır. Abdullah b. Ali b. Abdullah b. el-Abbâs, Mervân b. Muhammed'in halifeliği zamanında, Filistin'de Ebû Furtus Nehrinde bir mecliste, içlerinde **el-Gamr** b. Yezîd b. Abdülmelik'in.....⁴⁵⁸ de bulunduğu seksen Benî Ümeyye mensubunu öldürmüştür. Hafs b. el-Ümevî ölenler için şöyle der:

*Abdüşems topluluğu nerede?
Nerede onlardan şeref ve hasep sahipleri?
Onları soranlara de ki: onlar
Zemin üzerinde parlayan cesettirler
Kabınıza dilediğiniz gibi süt sağın
Bu kokuşmuş sütü kendiniz içeceksiniz.*

457 Bkz. Varak (168/A). Burada onu Mervân değil, Hârûn er-Reşîd'in asmış olduğu zikredilir. Fakat o ikisinin dedelerinin isminde farklılık vardır.

458 Metnin aslında bir veya iki kelime miktarınca bir yer silinmiştir.

Yine Abdullah b. Ali, Şam'ı ele geçirdiği zaman **Amr b. Sehl** b. Abdülazîz⁴⁵⁹ b. Mervân'ı asmıştır. Mervân b. Muhammed, Filistin'e geçtiğinde kendi yerine Şam idarecisi olarak el-Velîd [486] b. Muâviye b. Mervân b. Abdülmelik'i bırakmıştı. Abdullah onu öldürmüş, **Yezîd b. Muâviye b. Mervân b. Abdülmelik** ile **Abdûlcabbâr b. Yezîd b. Yezîd b. Abdülmelik b. Mervân'ı** esir almış, her ikisini de kendisine biat edildiği yılda Emîrûlmü'minîn Ebü'l-Abbâs'a göndermişti. Ebü'l-Abbâs da onları Hîre'de önce öldürüp sonra astı.

Emîrûlmü'minîn Ebü'l-Abbâs, kendilerine eman verdikten sonra **Süleymân b. Hişâm b. Abdülmelik** ile iki oğlunu katletti. Eşi Ümmü Seleme onlar hakkında kendisiyle konuştuğu hâlde Südeyf b. Meymûn bir şiirinde onlar aleyhine kışkırtınca onları öldürdü ve astı.

Ebü'l-Abbâs aynı şekilde **Süleymân b. Habîb b. el-Mühelleb b. Ebî Suфра** ile **Süleymân b. Selm**⁴⁶⁰ b. Keysân el-Kelbî'yi de idam etti. el-Kelbî, Yûsuf b. Ömer ile birlikte Zeyd b. Ali'yle savaşanlardan biriydi.

Ebü Ca'fer el-Mansûr, **Abdûlcabbâr b. Abdurrahmân b. el-Ezdî'yi** idam etti. el-Mansûr onu Horasan'a vali tayin etmiş, ancak kendisine muhalefet etti. Bunun üzerine onu yakaladı ardından da Kûfe'de astı.

Yine el-Mansûr, **Hâlid b. Osmân b. Hâlid b. ez-Zübeyr'i** de idam etmiştir. O Muhammed b. Abdullah b. Hasen ile birlik- [487] te isyan etmiş, halife de onu yenmişti.⁴⁶¹ Şeyh b. Amîra el-Esedî, el-Mansûr'a muhalefet eden **Ebü Sâre es-Sâmî'yi** idam etmiştir. el-Mehdî, Horasan'da isyan eden **Yûsuf en-Nermî**⁴⁶² asmıştır. Onu yakalamış ardından da Bağdat'da idam etmiştir. el-Mansûr'un komutanı Esed b. el-Merzübân, **el-Mugîre**

459 Metnin aslı "Abdülazîz b. İmrân" şeklindedir. Fakat Belâzürî'nin *Ensâb*'ına (V. 185 ve IV. 154) müracaatla bu ismi bu şekilde düzelttik.

460 Metnin aslında da böyle. *Târîhu't-Taberî*'de ise (III. 1708, 1838) "Süleym" şeklindedir.

461 Metnin aslında buranın bir kısmı silinmiştir.

462 Metnin aslında da bu şekilde "nûn" ile yazılmıştır. Taberî'nin tarihinde ise bu isim "be" ile Berm şeklindedir.

b. el-Kazra'⁴⁶³ es-Sa'dî'yi Basra'da idam etmiştir. O, İbrâhîm b. Abdullah b. Hasen ile birlikte isyan etmiştir.

er-Reşîd,⁴⁶⁴ **Ca'fer** b. Yahyâ b. Hâlid b. Mermek el-Behrânî'yi astı. Onun bedenini üç parçaya ayırdı. Sonra başını bedeninin üzerine yapıştırdı, bu şekilde cesedi iki parça hâline geldi. Daha sonra da cesedi yaktı.

er-Reşîd aynı zamanda **es-Sımt** b. Sâbit b. Zeyd b. Şürahbîl [488] el-Kindî'yi kendisine isyan etmesi sebebiyle astı. Onun oğlu **Abdullah** b. es-Sımt'ı ise Abdullah b. Saîd el-Haraşî, Hıms'ta idam etmiştir.

er-Reşîd, **el-Heysam** el-Hemedânî'yi Rakka'da idam etti. O, Yemen'de isyan etmişti. Onunla Hammâd el-Berberî savaştı. Kendisini, oğlunu ve kardeşinin oğlunu önce yakalayıp ardından tamamını idam etti.

er-Reşîd ayrıca **Temrûn** ve iki oğlunu İbn Ebü's-Şeyh merasında idam etti. Bu kişi Horasan meliklerinden biriydi. O yönetime isyan edince el-Haraşî onu esir etti.

Umân halkı, **İsâ** b. Ca'fer b. Süleymân b. Ali'yi idam etti. er-Reşîd onu Umân'a vali tayin etmişti. Basralılarla yola çıktı. Yolları üzerinde kadınlarla fuhuş yapmaya ve kervanları soymaya başladılar. Bu haber Umânlılara ulaşınca İsâ'ya karşı isyan edip onun beldelerine gelmesine engel oldular. Daha sonra da onu yakalayıp astılar. Sultana karşı gelerek yönetime itaat etmediler.

el-Emîn'e karşı savaşan Tâhir b. el-Hüseyn b. Mus'ab, el-Enbâr Kapısında Benî Cehvân b. Amr b. Habîb b. Amr b. Şeybân b. Muhârib b. Fihri el-Fihri'den **Abdullah** b. Hâlid b. Hârice'yi idam etmiştir.

el-Me'mûn ise Horasan'da **Yahyâ** b. Âmir b. İsmâîl b. el-Müslî'yi idam etmiştir. O, Herseme b. A'yen ile birlikte onun

463 Metinde "kâf" ile yazılıdır. *Târîhu't-Taberî*'de ise "fe" ile el-Feza' şeklindedir.

464 Burada böyle, ancak Varak (167/B)'de onu Hârûn'un değil Mervân'ın astığı zikredilir. Fakat ikisinin de dedelerinin isimlendirilmesinde farklılık vardır. İkisi aynı kişi değil gibidir.

yanına gelmişti. O “Sen Mecusilerin emîrisin,” diye hakaret edince onu katletti. Herseme’yi de ölünceye kadar hapiste tuttu.

el-Hasen b. Sehl,⁴⁶⁵ **Ebû’s-Serâyâ** es-Serî b. Mansûr eş-Şey- [489] bânî’yi idam etti. Zira o Ali b. Ebî Tâlib’in çocukları adına Kûfe’de isyan başlatmıştı. Kûfe fethedildiği zaman Herseme’den kaçtı. Hammâd el-Kendğûş⁴⁶⁶ onu yakalayıp el-Hüseyn b. Sehl’e gönderdi. O da onu iki parçaya bölerek bir parçasını Bağdat’ın doğusuna, bir parçasını da batısına astı.

el-Me’mûn, ninesi Âişe bint Süleymân b. Ali ile meşhur olan imam olarak bilinen **İbrâhîm** b. Muhammed b. Abdülvehhâb b. İbrâhîm’i idam etmiştir. Onu Bağdat’ta asmış, birkaç gün sonra da cesedini indirmiştir. Bir gece onun yanına gitti, el-Mutbik denilen yerde onu katletti. Ayrıca onunla birlikte Muhammed b. İbrâhîm el-İfrîkî es-Sedûsî’yi de öldürdü.

Ebû İshâk el-Mu’tasım, el-Me’mûn’un hilafeti esnasında **Abdullah** b. Celbes el-Hilâlî ile **Abdullah** b. Hâlid el-Cüzâmî’yi Mısır Köprüsü üzerinde idam etti. el-Mu’tasım aynı şekilde Mısır’da el-Cervî diye meşhur **Abdülazîz** b. el-Vezîr b. Cennâbî’yi öldürmüştür. el-Me’mûn yine Mısır’da isyan gerçekleştiren **Yahyâ** b. Adî ile Abdülhamîd b. Attâb el-Lahmî’yi asmıştır.

el-Mu’tasım, **el-Mâziyyâr** et-Taberî’yi ve **Bâbek**’i Samerrâ’da, Bâbek’in kardeşi **Abdullah**’ı ise Bağdat’ta idam etmiş, onların başlarını da Horasan’a göndermiştir.

el-Vâsık, **Ahmed** b. Nasr b. Mâlik b. el-Heysem el-Huzâî’yi [490] Samerrâ’da idam etmiş, başını da Bağdat’ta sergilemiştir.

Meşhurlardan Baş Sergilenenler

el-Kelbî kendisine anlatılanlardan rivayetle şöyle der: Hz. Peygamber (sav.) Kureys’e şöyle hitap etmiştir: “**Ümmü Karfe**’yi öldürmeme ne buyurursunuz?” –ki o Fâtıma bint Rabîa b. Bedr b. Amr b. Ceviyye b. Levzân– dediğinde, muhatapları

465 Aslında bu kelime silinmiştir ama “Sehl” olmalıdır.

466 Bu konuda bkz. *Târihu’t-Taberî*, III. 985.

“Bu mümkün mü?” demişlerdi. Zeyd b. Hârise bu kadını öldürünce Hz. Peygamber (sav.) öldüğünün bilinmesi için başının Medine’de dolaştırılmasını emretti. Bu şekilde Hz. Peygamber (sav.) doğrulanmış oldu. Bu kadının kocası Mâlik b. Huzeyfe olup ondan tamamı da reislik kılıcı taşıyan on üç⁴⁶⁷ çocuk dünyaya getirmiştir. Bu kadın zorlu biriydi. İnsanları Hz. Peygamber aleyhine kışkırtıyordu. Gatafân arasında bir anlaşmazlık çıktığında örtüsünü gönderir, bu örtü iki taraf arasında bir mızrak üzerine asılınca hasımlar hemen anlaşmaya varırlardı.

Muâviye, Şii olan **Amr b. el-Hamık el-Huzâî**’nin başını asıp çarşıda dolaştırmıştı. **Abdurrahmân b. Ümmü’l-Hakem** onu Cezîre’de yakalamıştı.

Yezîd b. Muâviye, **Hz. Hüseyin**’in (ra.) başını asmıştır. Onunla birlikte **Ali b. Ebî Tâlib**’in oğulları **el-Abbâs, Ca’fer, Osmân, [491] Abdullah, Muhammed b. Ebî⁴⁶⁸ Bekr** ve **Ebû Bekr b. el-Hasen**; **el-Hasen**’in oğulları **el-Kâsım** ve **Abdullah**; **el-Hüseyin**’in oğulları **Ali** ve **Abdullah**; **Akîl b. Ebî Tâlib**’in oğulları **Abdullah, Ca’fer** ve **Abdurrahmân, Muhammed b. Ebî Saîd b. Akîl, Müslim b. Akîl**; **Abdullah b. Ca’fer**’in oğulları **Muhammed** ve **Avn** da öldürülmüştü. Onların başları Yezîd b. Muâviye’ye götürüldü. O da bu başları Şam’da astı. Daha sonra **el-Hüseyin**’in başını gönderdi, onun başı Medine’de de asıldı.

el-Muhtâr b. Ebî Ubeyd; Ubeydullah b. Mercâne, el-Husayn b. Nümejr es-Seksekî ve **Şurahbîl b. Zü’l-Kelâ’ el-Himyerî**’nin başlarını asmıştır. **İbrâhîm b. el-Eşter** onları Hâzir gününde öldürmüş, başlarını kendisine göndermişti. **el-Muhtâr** da bu başları **İbnü’l-Hanefiyye**’ye gönderdi. Onların başları **Mescid-i Harâm**’ın kapısına asıldı. **İbnü’l-Hanefiyye** tavafı tamamladığında asılmış başları görünce Allah’a hamd ve senada bulundu. Bu başları **el-Muhtar**’dan alıp getirenler ise **Abdurrahmân b. Umeyr es-Sa’lebî⁴⁶⁹**, **Abdullah b. Şeddâd b. el-Cüşemî, es-Sâib b. Mâlik el-Eş’arî** ve **Abdullah b. Ebî**

467 Bkz. Varak (159/A).

468 Aslında da böyledir. Ancak doğrusu “Ebû” şeklinde olmalıdır.

469 Bu kelime silinmiştir “es-Sa’lebî” olmalıdır.

Bekr⁴⁷⁰ et-Tâî'dir. Mus'ab b. ez-Zübeyr, **el-Muhtâr**'ı öldürdüğünde onun başını Abdullah b. ez-Zübeyr'e gönderdi. O da başı Mescid-i Harâm'ın kapısında astı. Ayrıca el-Muhtar'ın eli [492] de Kûfe Mescidinin duvarına çakıldı. Haccâc gelinceye kadar bu el çakılı kaldı. Geldiğinde bunun ne olduğunu sorduğunda kendisine hadise aktarıldı. Bunun üzerine Haccâc elin oradan alınmasını emretti.

Mus'ab b. ez-Zübeyr, **Ubeydullah** b. el-Hurr el-Cu'fî'nin başını Kûfe'de asmıştır. Abdülmelik b. Mervân, **İbrâhîm** b. el-Eşter en-Nehaî ile **Yahyâ** b. Ca'de b. Hübeyre b. Ebî Vehb el-Mahzûmî'nin başını asmıştır. Yine Abdülmelik, Mısır'da **Mus'ab**'ın başını asmıştır. Sonra onu gönderip Şam'da da sergilemiştir. Bu başı Âtike bint Yezîd b. Muâviye almış, yıkamış, tahnit etmiş, sonra da defnetmiştir.

Abdülmelik b. Mervân, Dımaşk'ta **Umeyr** b. el-Habbâb es-Sülemî'nin başını asmıştır. el-Velîd b. Yezîd, **Yahyâ** b. Zeyd b. Ali'nin başını asmıştır. Onu Horasan'dan el-Velîd'e Nasr b. Seyyâr göndermişti. Yezîd b. Abdülmelik, **Abdullah** b. Mûsâ b. Nusayr'ın başını asmıştır. Onu kendisine Bîşr b. Safvân el-Kelbî, İfrikiyye'den göndermişti. Yezîd, Abdullah'ı Haccâc b. Yûsuf'un mevlası Yezîd b. Ebî Müslim'in öldürülmesiyle itham etmiştir.

Yezîd en-Nâkıs, **el-Velîd** b. Yezîd'in başını Dımaşk Mescidinde Bâbü'l-Ferâdîs'te asmıştır. Halife ayrıca **Yûsuf** b. Ömer es-Sekafî'nin başını da Dımaşk'ta asmıştır. [493]

Emîrûlmü'minîn Ebü'l-Abbâs, Kûfe'de **Mervân** b. Muhammed b. Mervân'ın başını asmıştır. el-Hâdî, **Dihye** b. el-Muassıb b. el-Esbağ b. Abdülazîz b. Mervân'ın başını asmıştır. O Mısır'da öldürülmüş, başı ise Bağdat'ta teşhir edilmiştir. Mûsâ b. Îsâ b. Mûsâ, hac mevsiminde ve Fahh denilen yerde **el-Hüseyn** b. Ali b. Hasan b. Hasan b. Ali'nin başını asmıştır. el-Hâdî, onun başını Bağdat'ta köprü üzerinde teşhir etmiştir. Sonra başı Horasan'a göndermiştir. Onun annesi ise Zeyneb bint Abdullah b. Hasen'dir.

470 Bu kelime silinmiştir "Ebî Bekr" olmalıdır.

Tâhir b. el-Hüseyn b. Mus'ab, **Muhammed** b. Hârûn el-Emîn'in başını Bağdat'ta Bostânu Mu'nise'nin kapısında asmıştır. Sonra bu başı Horasan'da bulunan el-Me'mûn'a göndermiş, o da burada asmıştır.

el-Me'mûn, Horasan'da Femû's-Sulh'te bulunan el-Hasen b. Sehl'e **Ali** b. Ebî Saîd, **Abdülazîz** b. Umrân et-Tâî, **Halef** el-Mısırî [494] ve **Mu'nis** et-Tâcir'in başlarını göndermiştir. Halife onları el-Fadl b. Sehl'in kanıyla itham etmiş, el-Hasen b. Sehl onların başlarını burada asmıştır. el-Me'mûn, Bağdat'ta Hişâm'ın iki oğlu **Ali** ve **el-Hüseyn**'in Ezene'den gönderilen başlarını asmıştır.

el-Vâsık, **Ahmed** b. Nasr b. Mâlik el-Huzâî'nin başını Bağdat'ta asmıştır. el-Mütevekkil, **İshâk** b. İsmâîl et-Tiflîsî'nin başını Bağdat'ta ana giriş kapısının üzerinde asmıştır. Onun başını kendisine Ermeniye'den Boğa el-Kebîr göndermişti.

Kaçanlar⁴⁷¹

Abdullah b. Mutî b. el-Esved el-Adevî onlardandır. O Harre günü Müsrif b. Ukbe el-Mürri'nin ordusundan kaçmıştır. Haccâc b. Yûsuf, Mekke'de Abdullah b. ez-Zübeyr'i muhasara ettiğinde, Haccâc'ın ordusuyla çarpışmaya başladı. Bu esnada da şöyle diyordu:

*Ben Harre günü kaçtım
Hür kişi bir kere kaçar
Geri çekilip tekrar saldıracağım
Çekilip saldırmak ne güzeldir.*

[495] *Öldürülünceye kadar savaştı.*

Züfer b. el-Hâris el-Kilâbî, Merc-i Râhit⁴⁷² Savaşında babası (oğlu?) Vekî ve mevlası Mişkân'dan kaçtı. Bu ikisi öldürüldüler: Bu konuda şöyle demiştir:

471 Yâkût'un *Mu'cemü'l-Büldân*'ında (III. 95-96) şöyle denilir: "Sifâr Savaşında Bekr b. Vâil'im süvarisi Cebr b. Râfî' kaçmış, Seleme b. Mürâre kabileyi soyup malını gasbetmiş ve şöyle demiştir:

*Tuva ehli sonucu görünce kaçmaya çalıştılar
Vâil şeyhi de zırhını attı.*

İbn Habîb bu fasılda onun ismini zikretmemiştir.

472 Bu kelime metinde silinmiştir. Taberî, Yâkût ve şilri aktaran diğer ravilere göre bu kelime "Râhit" olmalıdır.

*Bir gün kaçmış olmam eski güzel günlerimi
 Ve iyi savaştığım zamanları unutturur mu?
 Bundan önce hiçbir zaman
 Arkasımı ölüme terk edip kaçmamıştım
 Akşamüstü atımla kaçarken kimse yanımda değil
 Bilakis herkes karşımda idi.*

Sahr el-Gayy'in kardeşi **Habîb** b. Abdullah b. el-A'lem el-Huzelî, Benî Kinâne'den kaçmıştır. Bu konuda kendisi şöyle der:

*Kalabalığı gördüğümde
 Tepede bir ok atımı mesafede
 Korkudan dehşete kapıldım
 Ne bir şey atabildim
 Ne de bir arkadaşa veda ettim
 Onlar arkadaşlarını bize karşı kışkırtırken
 Ben de Ebû Vehb'i kaçmaya zorladım
 Onlar da develeri üzerimize yürüttüler
 Bir sağdan bir solda vuran sağanak yağmur gibi
 Cüzeyme de kaçıyordu elbisesiyle
 Etine dolgun kızıl bir katır gibi
 Cins develerden daha hızlı
 Yürürken etleri dışarı fırlıyor gibi
 Bir kılıç darbesinden korkarak
 Her yolu denedim
 Olmayayım diye onların bir avı
 Aç sırtlanların eline düşmüş
 Bir kurban ya da birikmiş kuşlara
 Kurtlara, tilkilere
 Bir anne sırtlan götürür etimi
 Dolgun karınlı yavrularına
 Büyük karınlı kapkara
 Derileri rahip elbisesi gibi
 Bir kurban geldiğinde
 Kulakları kepçe gibi
 İnsanın derisini kılıç kınının iç astarının
 Sökülüp alınması gibi soyarlar*

[496]

*Hicaz'dan başımı kaldırıp
Baktım Menâkıb'daki insanlara
Hatırladım çöldeki ailemi
Ve dağınık hayvanları toplama gereğini
Yokluk içinde akrabalarının yardımını bekleyen*

Temîm b. Esed el-Huzâî, Benî Nüfâse'den kaçtı. Karısının kardeşini bırakıp kaçtığı ve öldürüldüğü için karısı tarafından kınanmıştır. Bu konuda şöyle der:

[497] *Kınadı eğer şahit olsaydı kınamazdı
Korkudan donları ıslatırdı
Allah biliyor terk etmedim Münebbih'i
Gönüllü olarak. Sor istersen arkadaşlarıma
Nüfâseoğullarının geldiğini gördüğümde
Kaçanı da saldırıyı da kuşatıyorlardı
Hatırladım onların bize karşı
Eski zamanlardan kalma kinini
Bildim ki yakaladıklarını
Sırtlan gibi ya da karakuş yavrusu gibi keserler
Onların tarafından ölüm kokusunu aldım
Ve boynumun keskin kılıçla vurulmasından korktum
Sürçme korkusu olmadan ayaklarımı kaldırdım
Ve çölde elbisemi bıraktım (kaçtım).*

Benî Damre b. Bekr, Benî Cüşem b. Amr b. el-Hâris b. Temîm b. Sa'd b. Hüzeyl'e saldırı gerçekleştirdi. Onlar harekete geçip peşlerine düştüler ve Husayb ed-Damrî dışında hepsini öldürdüler. O ise kaçıp kurtuldu. Geri döndüğünde karısı onu kınayıp ayıpladı. Ona: "Seni sağlam görüyorum, fakat kavmin [498] musibete uğradı," dedi. Husayb ed-Damrî bu söze şöyle cevap vermiştir:

*Kapısını çaldığımda Huleyde:
Husayb sağ salim gelmiş dedi
Savaş beni korkutmaz zira ben
Düşmanını ardından kovalayan
Kılıcı öldürdüğü kişilerin kemikleri
İle süslenmiş bir kişiyim.
Yine Husayb şöyle demiştir:*

*Ne zaman ki Amroğullarının toplandığını gördüm
 Benden öç alacaklarını anladım
 Tabanımı kaldırdım kimseye dönüp bakmadan
 Yalnız gezen güçlü yaban eşeğinin yaptığı gibi
 Araziye sığındım kimseye değil
 Elbisem uçmaktan parçalanacak gibiydi
 Allah'ın takdirinden kaçmak mümkün mü?
 Faydasız bir imdat çılgılığıyla bağırdım
 Bir topluluğa ki imdadıma yetişemeyecek kadar
 Zamanın tükenmek bilmeyen dertleri onlara zarar vermişti
 Onların korkusunu içimde saklamıştım ama gafil avladılar [499]
 Saklanan azık bir gün olur biter
 Orada aslanların bulunduğu yerde Huseym'i yakaladılar
 Boyunları yeleli aslanlar gibi
 Vay anamın başına gelen
 Şerefli Damraoğulları zayıf düştüler
 Üzüntü insanlar arasında yaygın olmasa
 Onları hatırladıkça yürek parçalanır.*

Habbân b. el-Hakem b. Mâlik b. Hâlid b. Sahr b. eş-Şerîd, Cahiliye döneminde "el-Ferrâr= Kaçan" olarak isimlendirilmiştir. O Benî Afv'tan kaçmıştır.

*Avfoğullarını ve atlarını gördüğümde
 Bîşr'in öcünü almak için gizlice sözleşiyorlardı
 Onları kınadım ve atımın yularını onlara teslim ettim
 Atım ban ağacı gibi sert ve esnektir
 Ona sadece ağığımı yükledim
 Ve onları kınamamı gizledim.
 Yine o bir başka şirinde şöyle demiştir: [500]
 Düşman savaşılarımızı çekirge sürüsü gibi kuşatınca
 Ben oradan sıvıştım
 Mızraklar onların belini bükürken onları terk ettim
 Bir kısmı ölmüş bir kısmı uzanmış
 Bana ne faydası olur kaçanların önünde öldürüldükten sonra
 Kadınlarının "ömrü uzun olsun" demeleri?*

Hz. Peygamber'in Benî Süleym'e şöyle dediği rivayet edilir: "Başınıza Cahiliye döneminde başınızda olanı getirin, yine

Cahiliye döneminde size komutanlık yapanı komutan seçin.” Benî Süleym’den biri ayağa kalkıp şöyle dedi: “Ey Allah’ın Resulü! Bize el-Ferrâr b. el-Ferrâr komuta ediyordu.” Sanki Allah Resulü (sav.) bu ifadeyi hoş bulmadığı için sözünü tekrar etti. Ancak es-Sülemî aynı sözü ikinci defa tekrar etti. Allah Resulü aynı sözü üçüncü defa söyleyince muhatabı: “Bizi Habbân b. el-Hakem idare ediyordu,” cevabını verdi.

Amr b. Ca’de⁴⁷³ el-Huzâî ve Umeyr b. Ca’de, Veddân’ın be-risinde gerçekleşen Huşâş Savaşında Benî Lihyân’dan kaçmış-lardı. Karısı onu kınadığında, kendisi şöyle cevap vermiştir:

- [501] *Ümeyme yüz çevirmenin fayda vermediği bir vakit
Yüz çevirdi benden ve Hufûf’ta benimle konuşmadı
Ümeyme! Biliyor musun kaç arkadaşı
Bıraktım Huşâş günü zayıf değillerdi
Eğer onlar et arzular ve kıtlık çekerlerse
Ben cimri ve kaba bir adam değilim
Arkadaşları unutsa da kişiyi
Annesi suya kandırır
Onları gördüğümde Nakarâ mevkiinde okları
Bahar yağmuru gibi yağıyordu
Gördüm ki onlar yakaladıklarını
Sırtlanlara terk ediyorlar ya da berbat bir güneş altında kalıyor
Anladım ki onlardan ancak güçlü ve hızlı bir hayvan kurtarır
Sürçmesinden korkmadan ayağımı kaldırdım
Korkak için kurtuluş iyi seğırtmededir
Önümden bir şahıs görüp erkek sandığımda
Fırıldak gibi döndüm.*

el-Hâris b. Hişâm b. el-Mugîre Bedir Savaşında kaçmıştır. Hassân b. Sâbit onun hakkında şöyle demiştir:

- [502] *Ya bana söylediğin yalansa.
Ve el-Hâris b. Hişâm gibi kurtulmuşsan!
O dostlarının önünde savaşmayı bırakıp gitti
Ve oynak atını ve gemini kurtardı.*

473 İsim metinde silinmiştir. Burası el-Buhtürî’nin *Hamâse*’sinden istifadeyle düzeltilmiştir.

*Atı kaçarken soylu atları çölde geride bırakıyor
Dolap devesinin ucuna taş bağlanmış ipi dolandırdığı hızla
O at dörtnala koşup onu uzaklaştırırken,
Dostları kardeşleri ve aşireti savaş meydanında en kötü bir şekilde
oldukları yere çakılmışlardı
Şayet firarı ve atının böyle hızlı kaçışı onu korumamış olsaydı
(Müslümanların) atları onu kurda kuşa yem hâline getirip' toy-
naklarıyla çiğneyeceklerdi.*

el-Hâris b. Hişâm bu şiirinde kaçmasına sanki bir mazeret buluyor gibi.

Bir olan Allah'a hamd olsun ki bu kitabın yazımı 11 Cemâziyelâhir 751 tarihinde tamamlanmıştır.

DİZİN

A

- Abbâb 190
Abbâb b. Kal' 126
Abbâb b. Muhammed 45, 185
Abbâd b. Bişr b. Vakş 66, 207
Abbâd b. Câbir b. Şeybân es-Sülemî 310
Abbâd b. el-Husayn el-Habatî 171, 306, 312
Abbâd b. Hunyef 321
Abbâd b. Nehîk b. İsâf 289
Abbâd b. Ziyâd b. Ebîh 58
Abbâde bint Ebî Nâile Silkân b. Selâme b. Vakş b. Zağbe b. Za'verâ 290
Abbâd el-Avvâm 326
Abbâs 129, 131, 336
Abbâs b. Abdullah b. Abbâs b. Abdülmuttalib 64
Abbâs b. Abdurrahmân b. ed-Dahhâk b. Kays el-Fihri 308
Abbâs b. Abdülmuttalib 34, 80, 91, 92, 129, 137, 216, 286
Abbâs b. Ali b. Ebî Tâlib 304
Abbâs b. el-Fadl b. er-Rebî' 194
Abbâs b. el-Me'mûn 61
Abbâs b. el-Mu'tasim 221, 223
Abbâs b. el-Müseyyeb 265
Abbâs b. el-Velîd 221, 264
Abbâs b. Mirdâs es-Sülemî 180, 325
Abbâs b. Muhammed 46
Abbâs b. Muhammed b. Abdülvehhâb b. İbrâhîm 223
Abbâs b. Muhammed b. Ali 45
Abbâs b. Mûsâ b. İsâ 47, 48
Abbâs b. Mûsâ el-Hâdî 47, 185
Abbâs b. Ubeydullah 305, 306
Abbâs b. Ubeydullah b. Ca'fer b. el-Mansûr 47
Abbâs b. Ubeydullah b. el-Abbâs b. Muhammed 221
Abbâs b. Utbe b. Ebî Leheb 61
Abbâse bint el-Mehdî 60
Abbasiler 44
Abdullah b. Sebri 173
Abbüdazîz 327
Abd 69
Abd b. Ebrehe 257
Abd b. Kusay b. Kilâboğulları 133
Abde bint Abdullah b. Amr 184
Abde bint Ali b. el-Hüseyn b. Ali b. Ebî Tâlib 310
Abde bint Sa'd b. Mâlik 293
Abdulhamîd b. Abdurrahmân b. Zeyd b. Hattâb 221
Abdullah b. Abbâs 34, 39, 64, 80, 216, 253
Abdullah b. Abbâs b. Alkame 64
Abdullah b. Abdullah b. Ebî Ümeyye b. el-Mugîre 89
Abdullah b. Abdullah b. Sürâka b. el-Mu'temer b. Enes b. Ezât b. Riyâh b. Abdullah b. Karat b. Rizâh 88
Abdullah b. Abdullah b. Übeyy b. Selûl 206, 282
Abdullah b. Abdurrahmân 88
Abdullah b. Abdurrahmân b. Ebî Bekr es-Siddîk 63, 211, 305
Abdullah b. Abdurrahmân b. Zeyd b. el-Hattâb 65
Abdullah b. Abdülmelik b. Mesleme 307
Abdullah b. Abdülmuttalib 53, 136, 284

- Abdullah b. Abdümenâf b. en-Nu'mân b. Sinân b. Ubeyd b. Adî b. Ganem b. Ka'b b. Seleme 207
- Abdullah b. Affî 329
- Abdullah b. Akîl b. Ebî Tâlib 57
- Abdullah b. Ali b. Ebî Tâlib 304, 309, 332, 333
- Abdullah b. Alîm b. Cenâb 323
- Abdullah b. Âmir b. el-Yahsubî 264
- Abdullah b. Âmir b. Küreyz 52, 58, 121, 245, 257, 267, 304, 310
- Abdullah b. Amr 202, 207, 214, 283
- Abdullah b. Amr b. Harâm 201, 206, 290
- Abdullah b. Amr b. Osmân b. Affân 184, 217, 282
- Abdullah b. Anbese 206
- Abdullah b. Atîk b. Kays b. el-Esved b. Mürrî b. Ka'b b. Ganem b. Seleme b. Sa'd b. Ali b. Esed b. Sârîde b. Tezîd b. Cüşem b. el-Hazrec 208
- Abdullah b. Bicâd b. el-Hârîse b. Sa'd b. Teym b. Mürre b. Ka'b 86
- Abdullah b. Buhayne 284
- Abdullah b. Büdeyl b. Verkâ el-Huzâî 143
- Abdullah b. Ca'fer 56, 57, 93, 119, 120, 213, 301 ~ 'in oğulları 336
- Abdullah b. Cahş 66, 76, 77, 99, 136, 205, 282
- Abdullah b. Celbes el-Hilâlî 335
- Abdullah b. Cübeyr b. en-Nu'mân b. el-Bürek 206
- Abdullah b. Cüd'ân 84, 89, 112, 113, 132, 137, 151, 183, 220, 221, 303 ~ 'in mevlası Suheyb 211
- Abdullah b. Cüşem b. Mâlik b. el-Evs 208
- Abdullah b. Ebî Ahmed b. Cahş b. Riâb el-Esedî 65
- Abdullah b. Ebî Amr b. Hafs b. el-Mugîre el-Mahzûmî 221
- Abdullah b. Ebî Bekr 302
- Abdullah b. Ebî Bekr et-Tâî 336
- Abdullah b. Ebî Evfâ 217
- Abdullah b. Ebî Hadred 103
- Abdullah b. Ebî Mesruh 61
- Abdullah b. Ebî Müleyke b. Abdullah b. Cüd'ân 222
- Abdullah b. Ebî Rabîa 63
- Abdullah b. Ebî Ümeyye 284
- Abdullah b. el-Abbâs 211, 213, 267
- Abdullah b. el-Cârûd 192, 331
- Abdullah b. el-Ced b. Kays b. Sahr b. Hansâ b. Sinân b. Ubeyd b. Adî b. Ganem b. Ka'b b. Seleme 206
- Abdullah b. el-Cerrâh 134
- Abdullah b. el-Esved 64
- Abdullah b. el-Haccâc ez-Zübyânî et-Tağlibî 164
- Abdullah b. el-Hâris 193, 244, 326
- Abdullah b. el-Hasen b. Ali 302
- Abdullah b. el-Hummeyir 206
- Abdullah b. el-Husayn b. Zü'lğassa el-Hârisî 178
- Abdullah b. el-Hüseyn b. Ali b. el-Hüseyn b. Ebî Tâlib 308
- Abdullah b. el-Me'mûn 60
- Abdullah b. Enîs b. Es'ad b. Harâm b. Habîb 208
- Abdullah b. en-Nu'mân b. Beldeme b. Hunnâs b. Sinân b. Ubeyd b. Adî b. Ganem b. Ka'b 206
- Abdullah b. Erkam 217
- Abdullah b. er-Rebî' b. Kays b. Amr b. Abbâd b. el-Ebcer b. Avf b. el-Hâris b. el-Hazrec 206

- Abdullah b. es-Sâib b. Ebî Hubeys
b. el-Muttalib b. Esed 63
- Abdullah b. es-Sâib el-Mahzûmî
137
- Abdullah b. es-Sımt 334
- Abdullah b. ez-Zübeyr 37, 38, 39,
50, 57, 58, 59, 121, 147,
196, 204, 221, 232, 267,
302, 330, 337, 338
- Abdullah b. Habîb 326
- Abdullah b. Hakîm el-Mücâşîî 331
- Abdullah b. Halef el-Huzâî 266
- Abdullah b. Hâlid b. Esîd 57
- Abdullah b. Hâlid b. Hârice 334
- Abdullah b. Hâlid b. Üseyd b. Ebî'l-
Îs b. Ümeyye 57
- Abdullah b. Hâlid el-Cüzâmî 335
- Abdullah b. Hamza b. Mûsâ b.
Ca'fer b. İshâk b. Mûsâ b.
Ca'fer 223
- Abdullah b. Hânî el-Evdî 263
- Abdullah b. Hanzala 282, 294
- Abdullah b. Hasen b. Hüseyin 309
- Abdullah b. Hâzim 171, 265
- Abdullah b. Hâzim es-Sülemî 82,
164, 170, 222
- Abdullah b. Huzâfe es-Sehmî 69
- Abdullah b. İshâk 266
- Abdullah b. Ka'b b. Abdullah b. Ku-
ayb b. Münebbih b. el-Hâris
b. Münebbih b. el-Evs 93
- Abdullah b. Ka'b b. Amr b. Avf b.
Mebzûl b. Amr [b. Ganem]
b. Mâzin b. en-Neccâr 206
- Abdullah b. Kays b. Abdullah b.
ez-Zübeyr b. el-Avvâm 222
- Abdullah b. Kays b. Halde b. el-Hâ-
ris b. Sevâd b. Mâlik b. Ga-
nem b. Mâlik b. en-Neccâr
207
- Abdullah b. Kays b. Mahrame b.
el-Muttalib 268
- Abdullah b. Kunfûz et-Teymî 263
- Abdullah b. Ma'bed b. el-Abbâs
304
- Abdullah b. Mahrame b. Abdüluz-
zâ 68, 205
- Abdullah b. Mâlik 264, 265, 284
- Abdullah b. Mansûr b. el-Mehdî
60
- Abdullah b. Maz'ûn 68, 205
- Abdullah b. Mervân 59
- Abdullah b. Mes'ûd 66, 67, 128,
205
- Abdullah b. Muâviye b. Abdullah
b. Ca'fer 302
- Abdullah b. Muâviye el-Abdî 91
- Abdullah b. Muâz es-San'ânî 325
- Abdullah b. Muğaffel 104, 207
- Abdullah b. Muhammed b. Abdur-
rahmân b. Ebî Bekr es-Sıd-
dîk 63, 305
- Abdullah b. Muhammed b. Ali b.
Abdullah b. Abbâs 45
- Abdullah b. Muhammed b. Dâvûd
b. İsâ b. Mûsâ 50
- Abdullah b. Muhammed b.
el-Mu'tasım 61
- Abdullah b. Muhammed b. Rabîa
b. el-Hâris b. Abdülmutta-
lib 308
- Abdullah b. Muhammed el-Emîn
185
- Abdullah b. Mûsâ b. Nusayr 337
- Abdullah b. Musâfi' b. Talha 222
- Abdullah b. Mutî' el-Esved el-A-
devî 119, 267, 338
- Abdullah b. Nebtel 321
- Abdullah b. Nevfel b. el-Hâris b.
Abdülmuttalib 51
- Abdullah b. Nücâ el-Hadramî 328
- Abdullah b. Osmân 59, 64, 90, 302
- Abdullah b. Osmân b. Amr b. Ka'b
b. Sa'd b. Teym 233

- Abdullah b. Osmân Ebû Bekr es-Siddîk 205
- Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb 39, 305
- Abdullah b. Revâha 100, 101, 103, 201, 202, 206, 210, 292
- Abdullah b. Ruzâm ise Amr b. Âiz b. İmrân b. Mahzûm 53
- Abdullah b. Sa'd 282
- Abdullah b. Sa'd b. Muâz 289
- Abdullah b. Safvân 115
- Abdullah b. Safvân el-Ekber 286
- Abdullah b. Saîd el-Hakem 89
- Abdullah b. Saîd el-Haraşî 334
- Abdullah b. Sa'lebe b. Hazeme b. Esram b. Amr b. Umâre 206
- Abdullah b. Sebe 223
- Abdullah b. Sebre 164, 171, 172, 173
- Abdullah b. Selime b. el-Hâris b. Mâlik b. Adî b. el-Aclân 206
- Abdullah b. Sevvâr b. Hümâm el-Abdî 124
- Abdullah b. Süheyl b. Amr b. Abdüşems b. Abdüved b. Nasr b. Mâlik b. Hisl 205, 281
- Abdullah b. Süheyl b. Zeyd b. Âmir b. Amr b. Cüşem b. el-Hâris b. el-Hazrec b. Amr b. Mâlik b. el-Evs 206
- Abdullah b. Sürâka b. el-Mu'temir b. Enes b. Edât b. Riyâh b. Abdullah b. Karat b. Rizâh b. Adî b. Ka'b 205
- Abdullah b. Şeddâd b. el-Cüşemî 336
- Abdullah b. Tâhir 265
- Abdullah b. Târik b. Amr 206
- Abdullah b. Ubeydullah b. el-Abbâs b. Muhammed 48, 49
- Abdullah b. Ubeydullah b. el-Hâris b. Nevfel b. el-Hâris b. Abdüttlalib 196
- Abdullah b. Umeyr b. Hârise b. Sa'lebe b. el-Cûlâs b. Ümeyye b. Cidâre b. Avf b. el-Hâris b. el-Hazrec 206
- Abdullah b. Ureykî el-Adevî 148
- Abdullah b. Urfute 206
- Abdullah b. Utbe b. Mes'ûd 267
- Abdullah b. Übeyy b. Selûl 96, 178
- Abdullah b. Üneys 99, 100
- Abdullah b. Yezîd b. Kürz el-Kasrî 196
- Abdullah b. Yezîd el-Hakemî 264
- Abdullah b. Yezîd el-Hatîmî 267
- Abdullah b. Yezîd el-Kasrî 220
- Abdullah b. Zem'a 222
- Abdullah b. Zeyd b. Abdürabbih b. Sa'lebe b. Zeyd b. el-Hâris 206
- Abdullah b. Zeydoğulları 198
- Abdullah el-Ekber 64
- Abdullah el-Fakîh 89
- Abdumenâf b. Dârimoğulları 233
- Abdurrahmân b. Abdullah b. Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb 307
- Abdurrahmân b. Abdullah b. Abdurrahmân b. Ebî Bekr es-Siddîk 305
- Abdurrahmân b. Abdullah b. Ebî Rabîa el-Mahzûmî 87, 220, 308
- Abdurrahmân b. Abdullah b. el-Hâris el-Murâdî 65
- Abdurrahmân b. Abdullah b. Hübeyre b. el-Kuşeyrî 218
- Abdurrahmân b. Akîl 58
- Abdurrahmân b. Âmir b. Ebî Vakâs 65
- Abdurrahmân b. Attâb b. Esîd b. Ebî'l-Îs 310
- Abdurrahmân b. Avf 33, 34, 63, 66, 87, 94, 101, 138, 285, 307, 312, 325

- Abdurrahmân b. Büdeyl b. Verkâ 242
- Abdurrahmân b. Dahhâk b. Kays el-Fihri 41
- Abdurrahmân b. Ebî Bekr 88, 310
- Abdurrahmân b. Ebî Muhriz b. el-Hâris b. Abdüluzzâ b. Abdüşems b. Abdümenâf 243
- Abdurrahmân b. Ebî Süfyân b. Huveytib 65
- Abdurrahmân b. Ebzâ 267
- Abdurrahmân b. ed-Dahhâk b. Kays el-Fihri 41
- Abdurrahmân b. el-Ahvel b. Abdullah b. (Ebî) Rabîa b. el-Mugîre b. Abdullah b. Ömer b. Mâhzûm 56
- Abdurrahmân b. el-Esved b. Abdüyağûs 62, 65
- Abdurrahmân b. el-Hakem b. Ebi'l-Âs b. Ümeyye 221
- Abdurrahmân b. el-Hâris b. Hişâm 63
- Abdurrahmân b. el-Hâris b. Ümeyye el-Asğar b. Abdüşems 90
- Abdurrahmân b. el-Münzir b. el-Cârûd el-Abdî 312
- Abdurrahmân b. Hârûn b. el-Ürcûb 144
- Abdurrahmân b. Hassân 69, 94
- Abdurrahmân b. Hâşim b. Amr b. Utbe b. Nevfel b. Ehyeb 64
- Abdurrahmân b. Huveytib 65, 87
- Abdurrahmân b. Hürmüz 328
- Abdurrahmân b. Ka'b b. Amr b. Avf b. Mebzûl b. Amr b. Ganem b. Mâzin b. en-Neccâr 207
- Abdurrahmân b. Muhammed b. el-Eş'as 185, 244
- Abdurrahmân b. Ömer b. Abdurrahmân b. Sehl 308
- Abdurrahmân b. Safvân 90
- Abdurrahmân b. Umeyr el-Laysî 147
- Abdurrahmân b. Umeyr es-Sa'lebî 336
- Abdurrahmân b. Ümmü'l-Hakem 90, 268, 306, 336
- Abdurrahmân b. Zeyd 291
- Abdurrahmân b. Zeyd b. el-Hattâb 87
- Abdüamr b. Bişr b. Amr b. Mersed 221
- Abdüddâr 129, 132, 314
- Abdüddâr b. Hudeyb 274
- Abdüddâr b. Kusay 132, 268
- Abdüddâr oğulları 132, 133, 222
- Abdüla'lâ b. Abdullah b. Âmir b. Kureyz b. Rebîa b. Hubeyb b. Abdüşems 222
- Abdülazîz 29
- Abdülazîz b. Abdullah b. Hâlid b. Esîd 40
- Abdülazîz b. el-Haccâc b. Abdülmelik b. Mervân 43, 59
- Abdülazîz b. el-Hâris b. el-Hakem b. Ebi'l-Âs 267
- Abdülazîz b. el-Velîd 40, 307, 309, 327
- Abdülazîz b. el-Vezîr b. Cennâbî 335
- Abdülazîz b. Mervân 327
- Abdülazîz b. Ömer 41, 44
- Abdülazîz b. Seleme b. Amr b. Ebî Seleme el-Mahzûmî 308
- Abdülazîz b. Umrân et-Tâî 338
- Abdülazîz b. Ümmü'l-Benîn bint Abdülazîz b. Mervân 327
- Abdülazîz b. Yesâr 242
- Abdülcabbâr b. Yezîd b. Yezîd b. Abdülmelik b. Mervân 333

- Abdülcebbâr b. Abdurrahmân en-Ezdî 264, 310, 333
 Abdülcebbâr b. Yezîd b. Rabîa el-Kelbî 148
 Abdülesed b. Hilâl b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm 61
 Abdülesedoğulları 74
 Abdüleşheloğulları 200
 Abdülhakem b. Abdullah 284
 Abdülhamîd b. Attâb el-Lahmî 335
 Abdülhamîd b. Şebîb b. Hamîd b. Kahtabe et-Tâî 194
 Abdülkays 39, 106, 198, 227
 Abdülkerim b. Ümeyye b. Ebi'l-Muhârik 327
 Abdülmelik b. Abdullah b. Âmir b. Küreyz 64
 Abdülmelik b. Bişr b. Mervân b. el-Hakem 123
 Abdülmelik b. el-Haccâc 304
 Abdülmelik b. el-Hâris b. Abdullah b. Rabîa el-Mahzûmî 312
 Abdülmelik b. el-Hâris b. el-Hakem 58
 Abdülmelik b. el-Kâsım b. Abdülmelik 313
 Abdülmelik b. Mervân 38, 39, 40, 50, 56, 90, 148, 188, 194, 242, 263, 266, 283, 302, 330, 337
 Abdülmelik b. Umeyr el-Leysî 179
 Abdülmelik b. Yahyâ b. Urve b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm 303
 Abdülmuttalib 31, 107, 314
 Abdülmuttalib b. Hâşim 109, 136, 180, 216, 254, 279
 Abdülmuttaliboğulları 131
 Abdüluzzâ 314
 Abdüluzzâ b. Katan 86
 Abdüluzzâ b. Osmân b. Abdüddâr 139
 Abdüluzzâoğulları 133
 Abdülvâhid b. Abdurrahmân en-Nasrî 41, 196
 Abdülvâhid b. Süleymân b. Abdülmelik b. Mervân 44
 Abdülvâris 326
 Abdülvehhâb b. İbrâhîm b. Muhammed 45
 Abdümenâf 132, 193, 280, 314, 315 ~ kabilesi 135
 Abdümenâfoğulları 130, 131, 133, 187, 238, 239, 314
 Abdümenâtoğulları 187
 Abdüssamed b. Ali 45, 47, 185, 193, 217
 Abdüşems 129, 130, 280
 Abdüşemsoğulları 77
 Abdüyağûs b. Vakkâs b. Salâe el-Hârisî 190
 Abdüyâleyl 317
 Abdüyezîd b. Hâşim b. el-Muttalib 131, 134
 Abîd b. el-Ebras el-Esedî 181
 Abîl 271, 277
 Âbir 26, 271
 Abîs 143
 Ablâ 227
 Abs b. Beğîz 178
 Abülvâhid b. Kays 326
 Acîb 140
 Aclâ 222
 Âd 271, 272, 277
 Adal 187, 200
 Âdem 25, 26, 108, 276
 Âdem b. Evşenek 276
 Aden Panayırı 199
 Udes b. Zeyd 318
 Adî 131, 187, 227
 Adî b. Amîre b. Ferve b. Zûrâre b. el-Erkam b. en-Nu'mân b. Amr b. Vehb b. Râbia b. Muâviye el-Ekramîn 215
 Adî b. Cenâb b. Hübel el-Kelbî 268

- Adî b. Ebi'z-Zeğbâ 209
 Adî b. Hamrâ es-Sekafî 126
 Adî b. Hâtim 105, 125, 178, 195, 219
 Adî b. Ka'b b. Lüey b. Gâlib 132
 Adî b. Ka'boğulları 133
 Adî b. Rabîa 247, 322
 Adî b. Zeyd el-İbâdî 220
 Adîoğulları 132
 Adıyye bint Sa'd b. Halîfe b. el-Eş-ref 294
 Advân 140
 A'fer el-Yerbûî 177
 Afîfb. Ebi'l-Âs 311
 Afîfb. Ma'dîkerib 180, 182
 Afrâ bint es-Seken b. Râfi' b. Muâ-viye b. Ubeyd b. el-Ebcer 293
 Afrâ bint Ubeyd b. Sa'lebe b. Ganem b. Mâlik b. en-Neccâr 280
 Afrâ bint Ubeyd b. Sa'lebe b. Sevâd b. Ganem b. Ubeyd 297
 Afrika 92, 314 ~ Afrikiyye 258
 Afsâoğulları 184
 Afvâ 316
 Afv b. Ümeyye b. Kal' 126
 Ahlâf 132
 Ahmed b. Ebî Abdilmelik b. Ebî Mervân b. Ebî Affân 223
 Ahmed b. el-Abbâs b. el-Hasen b. Ubeydullah 223
 Ahmed b. el-Mu'tasım 185
 Ahmed b. Hanbel 327
 Ahmed b. Muhammed b. el-Mu'tasım 61, 283
 Ahmed b. Muhammed b. İshâk el-Müseyyebî 114
 Ahmed b. Muhammed b. Sâlih el-Mahzûmî 223
 Ahmed b. Nasr b. Mâlik el-Huzâî 335, 338
 Ahnef b. Kays es-Sa'dî 191
 Ahnef b. Kays et-Temîmî 220
 Ahnes b. Şerîk es-Sekafî 210
 Ahnes b. Şihâb et-Teymî 230
 Ahnesî 223
 Ahsâu'l-Uzeyb 188
 Ahşebân 137
 Ahvas b. Ca'fer 189
 Ahvas b. Ca'fer b. Amr b. Harîs 268
 Ahvas b. Ca'fer b. Kilâb 316
 Âişe 56, 72, 81, 82, 83, 85, 86, 87, 310, 327
 Âişe bint Abdullah 184
 Âişe bint Abdülmelik 59
 Âişe bint Cüzâ b. Amr b. Âmir b. Abdürizâh 289
 Âişe bint Ebî Bekr 211
 Âişe bint Ebî Süfyân 291
 Âişe bint el-Me'mûn 60
 Âişe bint ez-Zübeyr 63, 87
 Âişe bint Muâviye b. Mugîre b. Ebi'l-Âs 38
 Âişe bint Osmân 57
 Âişe bint Ömer 59
 Âişe bint Süleymân b. Ali 335
 Âişe bint Talha 63, 305
 Âişe bint Umeyr b. el-Hâris b. Sa'lebe 295
 Âişî 143
 Âizu Kureyş 134
 Akabe 46
 Âkil 280, 316
 Âkil b. Ebi'l-Bükeyr 67
 Âkîl b. Ebî Tâlib'in oğulları 336
 Âkilü'l-Murâr 260
 Âkilü'l-Mürâroğulları 199
 Akka b. Cüşem b. Hilâl en-Nemerî 329
 Akk kabilesi 140, 225, 228
 Akrab bint Muâz b. en-Nu'mân b. İmruülkays b. Zeyd b. Abdüleşhel 290

- Akrab bint Selâme b. Vakş b. Züğ-be b. Za'verâ 290
- Akrâ b. Hâbis el-Mücâşiî 187, 325
- Alâ b. Cârîye es-Sekafî 109, 325
- Alâ b. Kurata 116
- Alâ el-Hadramî 69, 106
- Alâk b. Şihâb b. Lüey 142
- Ali 50, 66, 325, 328
- Ali b. Abdullah 193, 303
- Ali b. Avn b. Muhammed b. Ali b. Ebî Tâlib 303
- Ali b. Bezîme 326
- Ali b. Ebî Saîd 338
- Ali b. Ebî Tâlib 34, 55, 66, 86, 92, 104, 105, 136, 137, 138, 139, 170, 194, 305, 335 ~ 'in oğulları 336
- Ali b. el-Haccâc 265
- Ali b. el-Hasen b. Ali b. el-Hasen 310
- Ali b. el-Hüseyn b. Ali 58, 302
- Ali b. el-Hüseyn b. el-Hasen 302
- Ali b. el-Mehdî 46
- Ali b. er-Rebî' b. Ubeydullah b. el-Hârisî 308
- Ali b. Esed b. Ubeyd b. Sa'ye b. el-Hedl 290
- Ali b. Îsâ b. Ca'fer b. Ebî Ca'fer el-Mansûr 50
- Ali b. Muhammed b. Ali b. Mûsâ 223
- Ali b. Reşîd 48
- Ali b. Zeyd b. Cüd'ân 326
- Âl-i Ebû Ferve 194
- Âl-i Ebû Muayt 319
- Âl-i Mesrûk b. Vâil kabilesi 199
- Âl-i Selhab 146
- Âliye 82
- Âliye bint el-Mansûr 60
- Âliye bint Zabyân b. Amr b. Avf b. Abd b. Ebî Bekr b. Kilâb 81
- Alkabe b. Hâlid 217
- Alkame b. Allâse 111
- Alkame b. Ebî Alkame el-Medenî 327
- Alkame b. Mesrûk b. Zühel b. Amr b. Mersed 319
- Alkame b. Seleme b. Mâlik el-Kindî 190
- Alkame b. Yezîd 258
- Amâlîk 271
- Amâye 175
- Amâyîl b. Kemlî 319
- A'meş 326
- Âmine 107
- Âmine bint Abdurrahmân 64
- Âmine bint Alkame b. Safvân b. Ümeyye b. Muhris b. Huml b. Şikk b. Rakabe b. Muhdic b. el-Hâris b. Sa'lebe b. Mâlik b. Kinâne 38
- Âmine bint Ebî Süfyân b. Harb b. Ümeyye 308
- Âmine bint Halîfe b. Adî b. Amr b. Mâlik 295
- Âmine bint Karat b. Hansâ b. Sinân 296
- Âmine bint Nevfel b. Abdümenâf 36
- Âmine bint Rabîa b. Âmir b. Sa'saa 140
- Âmine bint Saîd b. el-Âs b. Ebi'l-Uhayha 307
- Âmine bint Ukayl b. Kilâb b. Amr b. Duraybe b. Hazmer b. Selûl b. Huzâa 32
- Âmine bint Vehb 30, 52
- Âmir 139, 316, 318
- Âmir b. Abdümenât b. Kinâne 140
- Âmir b. Alkame 238
- Âmir b. Amr b. Lahyûn el-Behrânî 301
- Âmir b. Avf kolu 143
- Âmir b. Bekr 280

- Âmir b. Cüşem b. Hubeyb 180, 231
 Âmir b. Cüveyn 250, 251
 Âmir b. Ebi'l-Bükeyr 67
 Âmir b. el-Ezbat 103
 Âmir b. el-Hadramî 281
 Âmir b. eş-Şa'bî 267
 Âmir b. et-Tufeyl 100, 111, 178, 220, 324
 Âmir b. ez-Zarb 111, 142, 180, 182, 187, 233
 Âmir b. Führeyre 67, 100, 143, 211
 Âmir b. Hâlid 322
 Âmir b. Hızıyem el-Cumahî 181, 308
 Âmir b. Kilâboğulları 249
 Âmir b. Küreyz b. Rabîa b. Habîb b. Abdüşems 268
 Âmir b. Lüey 132, 136
 Âmir b. Lüeyoğulları 87, 222, 239
 Âmir b. Mâlik 191, 324
 Âmir b. Rabîa el-Anez 67
 Âmir b. Sa'saa 140, 178
 Âmir b. Tufeyl 324
 Amîre b. Evs b. Avf b. Sa'lebe b. Zühel b. el-Hazrec b. Zeydullah b. Rufeide el-Kelbî 218
 Amîre bint Külsûm b. el-Hidm b. İmruülkays b. el-Hâris b. Zeyd b. Ubeyd 291
 Amîre bint Ukbe b. Uhayha 291
 Amîre bint Uveyym b. Sâide b. Âiş b. Kays b. en-Nu'mân 291
 Âmir ed-Dahyân b. Sa'd b. el-Hazrec b. Teymullah b. en-Nemr b. Kâsîr 111
 Âmir eş-Şa'bî 326
 Âmirî 228
 Âmiroğulları 227, 239
 Amkâ 175
 Ammâr b. Yâsir 67, 211, 215, 216
 Amr 137, 270, 316, 317, 318
 Amr b. Abdullah b. Safvân b. Ümeyye 115
 Amr b. Abdüamr b. Zü'ş-Şimâleyn 299
 Amr b. Abdüşems 134
 Amr b. Abdüvüdd b. Nadr b. Mâlik b. Hisl b. Âmir b. Lüey 137
 Amr b. Abese es-Sülemî 181
 Amr b. Adî b. Nasr b. Rabîa b. el-Hâris b. Mâlik b. Amem b. Nümâre b. Lahm 253
 Amr b. Alkame b. el-Muttalib b. Abdümenâf 238
 Amr b. Amr b. Udes 217, 301
 Amr b. Aneme b. Adî b. Sinân b. Nâbî b. Amr b. Sevâd b. Ganem b. Ka'b b. Seleme b. Sa'd b. Ali b. Esed b. Sâride b. Tezîd b. Cüşem b. el-Hazrec 207
 Amr b. Avf 203
 Amr b. Câbir b. Ukayl b. Hilâl b. Sümy b. Mâzin b. Fezâre 317
 Amr b. Ca'de el-Huzâî 342
 Amr b. Cüeyye b. Levzân el-Fezârî 188, 268
 Amr b. Cürmûz es-Sa'dî 147
 Amr b. Ebcer b. İbâd 164
 Amr b. el-Âs 69, 102, 139, 143, 214, 215, 222, 285, 302, 308
 Amr b. el-Cemûh 221, 283
 Amr b. el-Hadramî 76, 99
 Amr b. el-Hamîk 213, 336
 Amr b. el-Hâris b. eş-Şerîd 318
 Amr b. el-Husârim 184
 Amr b. el-Muharrak 228
 Amr b. el-Münzir b. ez-Zübeyr 58
 Amr b. el-Münzir b. İmruülkays 254

- Amr b. Esed 70
 Amr b. et-Tulâtîle el-Huzâî 126
 Amr b. ez-Zübeyr 220, 330
 Amr b. Hammeme b. el-Hâris b. Râfi' ed-Devsî 177
 Amr b. Hanzala 176
 Amr b. Harîs 125, 243, 268
 Amr b. Hassân 318
 Amr b. Heddâb el-Mâzinî 217, 219
 Amr b. Hesîs b. Lüey 222
 Amr b. Hind 157, 158, 248, 249
 Amr b. Hişâm b. el-Mugîre 129
 Amr b. Humeme b. el-Hâris b. Râfi' b. Sa'd b. Sa'lebe b. Lüey b. Âmir b. Gânim b. Münheb b. Devs 112
 Amr b. Humeme ed-Devsî 228
 Amr b. Husays b. Ka'b b. Lüey 132
 Amr b. İmruülkays 253
 Amr b. Kays b. Aylân 227
 Amr b. Kays el-Esram 191
 Amr b. Kureyza 82
 Amr b. Külsûm 156, 157
 Amr b. Külsûm et-Tağlibî 149, 323
 Amr b. Luhay 86
 Amr b. Ma'dikerib 195, 220
 Amr b. Mersedoğulları 184, 198
 Amr b. Mervân 313
 Amr b. Muâz 67
 Amr b. Münzir b. Mâüssêma el-Lahmî 156
 Amr b. Osmân b. Affân 58
 Amr b. Rabîa b. Hârîse b. Amr Müzeykiyâ 301
 Amr b. Rebîa b. el-Hâris b. Hubeyb b. Cüzeyme 222
 Amr b. Saîd 105, 267
 Amr b. Saîd b. el-Âs 64, 266, 286
 Amr b. Sehl b. Abdülazîz b. Mervân 333
 Amr b. Sehl b. Amr 268
 Amr b. Sinân b. Amr 288
 Amr b. Şeybân b. Zühel 191
 Amr b. Teym b. Mürre 301
 Amr b. Tübbâ' 259
 Amr b. Umeyr b. Avf b. Akde b. Gayre es-Sekafî 317
 Amr b. Utbe b. Ebî Süfyân 58, 220
 Amr b. Ümeyye 69, 78, 100, 143, 310
 Amr b. Ümmü Mektûm 216
 Amr b. Yezîd b. Ya'fur 258
 Amr b. Zeyd b. Lebîd en-Neccârî 107
 Amr b. Zeyd el-Kelbî 231
 Amr b. Zûrâre b. Udes b. Zeyd 325
 Amr b. Zû'r-Rumhayn 315
 Amre 289
 Amre bint Ebî Eyyûb b. Hâlid b. Zeyd b. Kelîb 298
 Amre bint er-Rebî' b. en-Nu'mân b. Yesâf 298
 Amre bint Hazem b. Zeyd b. Levzân 298
 Amre bint Hezzâl b. Amr b. Kîrvâş 294
 Amre bint Kays b. Ebî Ka'b b. el-Kayn 296
 Amre bint Merşed b. Cebr b. Mâlik b. Huveyrise 288
 Amre bint Mes'ûd b. Evs b. Mâlik b. Sevâd 288
 Amre bint Mes'ûd b. Kays b. Amr 297, 298
 Amre bint Mes'ûd b. Zûrâre b. Udes 297
 Amre bint Muavviz b. el-Hâris b. Rifâa 297
 Amre bint Revâha b. Sa'lebe b. İmruülkays 292
 Amre bint Sa'd 65
 Amre bint Sa'd b. Abdullah b. Kudâd b. Sa'lebe b. Muâviye b. Zeyd b. el-Gavs b. Enmâr 279

- Amre bint Sa'd b. Abdullah b. Kudâd el-Beceliyye 301
 Amre bint Sa'd b. Sa'd b. Mâlik 293
 Amre bint Yezîd b. es-Seken b. Râfi' b. İmruûlkays 290
 Amre bint Yezîd b. Ubeyd b. Ruâs b. Kilâb 83
 Amr Ekhal b. Ebî Kerib b. Kays b. Seleme b. el-Hâris 261
 Amr el-Eşdak b. Saîd b. el-As 90, 220
 Amr Hz. Osman'ın oğlu 269
 Amroğulları 341
 Âmrâ 320
 Anberoğulları 269
 Anbese 169
 Anbese b. Abdûlmelik b. Mervân 308
 Anbese b. Abdûlvâhid el-Kuraşî 326
 Anbese b. Ebû Süfyân 36
 Anbese b. Saîd b. el-Âs 63
 Âne 176
 Aneze b. Esed b. Rabîa b. Nizâr kabilesi 133
 Antakya ehli 275
 Antere b. Şeddâd el-Absî 222
 Anûs 253
 Anûş 26
 Anûşîrvân 256, 261
 Anze kabilesi 228, 280, 311
 Arâbe el-Evsî 124, 217
 Arabistan 199
 Arafat 48, 121, 141, 179, 199, 228, 343
 Arapça 271
 Arbâd b. Sâriye 207
 A'rec 284
 Arfata 231
 Âribe Arapları 277
 Arika 35
 Âs 128
 A'sar b. Hasafe Üsefiyye 179
 Âs b. Hişâm 138, 268
 Âs b. Saîd 138, 268
 Âs b. Ümeyye 310
 Âs b. Vâil 110, 127, 129, 134, 138, 148, 151, 311
 Ashâb-ı Ress 28
 Âsîf b. Berhiyâ b. Şem'iyâ 275
 Âsım b. el-Münzir b. ez-Zübeyr 65
 Âsım b. Ömer b. el-Hattâb 309
 Âsım b. Sâbit b. Ebî'l-Aklâh 66, 99
 Âsım el-Ahval 326
 Âsî 316
 Asîme bint Cebbâr b. Sahr b. Hansâ 296
 Âsiye 273
 Asker 266
 Asmâ bint el-Hâris 93
 Astûs 253
 A'sâ 223, 229, 230, 248, 259
 Atâ b. Ebî Rebâh 327
 Atebe bint Zûrâre b. Udes 297
 Athal Dağı 227
 Atıyye el-Afevî 326
 Atîk b. Âbid b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm 311
 Atîk b. Âiz b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm 70
 Atîk b. Ali b. Abdullah b. ez-Zübeyr b. Abdûlmuttalib 312
 Atîk b. Osmân b. Âmir b. Amr b. Ka'b b. Sa'd b. Teym b. Murre b. Ka'b b. Lüey b. Gâlib 32
 Âtike bint Abdûlmuttalib 61, 132, 203, 284
 Âtike bint Abdüluzzâ b. Kusay 35, 36, 38
 Âtike bint Abdüyâlel b. Gayre b. Sa'd b. Leys 32
 Âtike bint Âmir b. Rabîa b. Mâlik b. Cezîme b. Alkame Cizlet-Taân b. Firâs b. Ganem b. Mâlik b. Kinâne 74

- Âtike bint Âmir b. Şeddâd b. Rukâne 313
- Âtike bint Âmir b. Zarb b. Amr 33
- Âtike bint Âmir Mukbilü'z-Za'n b. Rabîa [b. Mâlik] b. Cüzeyme b. Alkame b. Firâs el-Kinânî 203
- Âtike bint Asıyye b. Hufâf b. İmruülkays b. Behse 53 .
- Âtike bint Câbir b. Kanfeze b. Mâlik b. Avf b. İmruülkays b. Behse b. Süleym b. Mansûr 52
- Âtike bint Dûdân b. Esed b. Huzeyme 54
- Âtike bint Ebî Hemheme b. Abdüluzzâ b. Âmire b. Vedîa el-Hâris b. Fihri 34
- Âtike bint Ebî Süfyân b. el-Hâris b. Abdülmuttalib 196
- Âtike bint el-Ezd b. el-Gavs 54
- Âtike bint el-Furât b. Muâviye el-Bukâî 305
- Âtike bint Gâlib b. Fihri 52
- Âtike bint Hilâl b. Üheyb b. Dabbe b. el-Hâris b. Fihri 52
- Âtike bint Mürre b. Adî b. Eslem b. Efsâ Ebî Huzâa 52
- Âtike bint Mürre b. Fâlic b. Zekvân b. es-Sülemiyye 314
- Âtike bint Mürre b. Hilâl b. Fâlic b. Zekvân b. Sa'lebe b. Bühse b. Süleym b. Mansûr 52
- Âtike bint Ruşdân b. Kays b. Cüheyne b. Zeyd b. Leys b. Sûd b. Eslem b. el-Hâf b. Kudâa 54
- Âtike bint Sa'd b. Hüzeyl 53
- Âtike bint Saîd 65, 281
- Âtike bint Utbe b. Rabîa b. Abdüşems 203
- Âtike bint Yahled b. en-Nadr b. Kinâne 35, 38, 52
- Âtike bint Yezîd b. Abdülmelik 59
- Âtike bint Yezîd b. Muâviye 41, 58, 283, 337
- Âtike bint Zeyd b. Amr b. Nüfeyl b. Abdüluzzâ 302
- Atiyye b. Zeyd 292
- Attâb b. Attâb 195
- Attâb b. Esîd 31, 32, 105, 106, 193
- Attâb b. Verkâ er-Riyâhî 124
- Atûd b. Uneyn b. Selâmân b. Se'l b. Amr b. el-Gavs 268
- Avâm b. Huveylid b. Esed b. Abdüluzzâ 61
- A'ver 277
- Avf 280, 316, 317
- Avf b. Abdullah b. Âmir b. Cüzeyme 187
- Avf b. Abdüavf b. Abd b. el-Hâris b. Zühre 138
- Avf b. Âmir 275
- Avf b. Ebî Amr b. Avf b. Muhallim b. Zühel b. Şeybân 183
- Avf b. Muhallim 248
- Avf b. Sa'd b. Zübyân b. Beğîz 133
- Avf b. Ubeyd b. Ömer b. Mahzûm 233
- Avfoğulları 221, 341
- Avn b. Abdullah b. Ca'fer 56, 57
- Avn b. Abdullah b. Utbe b. Mes'ûd 327
- Avn b. Ca'fer b. Ebî Tâlib 301
- Avn b. Muhammed b. Ali b. Ebî Tâlib 309
- Avvâm b. Huveylid 136, 139, 147
- Aynü't-Temr 329
- ayrılık (teferruk) yılı 27
- Aysâ bint el-Hâris b. Sevâd b. el-Heysem 289
- Âzar 27
- Âzâzbe el-Fârisî 255
- Azbat b. Kuray' b. Avf b. Ka'b b. Sa'd b. Zeydümenât 142

Azerbaycan 124, 195, 220, 242
 Âzermidohd 257
 Azze bint Ebû Leheb 62
 Azze bint el-Hâris 91, 93

B

Bâbek 335
 Bâbekân 277
 Bâbil 271 ~ Köprüsü 330
 Bâbü'l-Ferâdis 332, 337
 Bağdat 46, 47, 215, 333, 335, 337, 338
 Bağvem bint el-Muazzel b. Abdulah b. Safvân el-Asğar 286
 Bâhamrî 45
 Bahdec 322
 Bahdeloğulları 264
 Bâhile 226
 Bahîr 146
 bahîra 235
 Bahr 43
 Bahrân Gazvesi 96
 Bahreyn 69, 105, 106, 176, 255 ~ halkı 69
 Bakî' 75
 Bârân Yehen'im 258
 Bârik 140, 189
 Bartelemî 319
 Basra 50, 52, 191, 212, 215, 244, 267, 328, 334 ~ Çarşısı 121
 Basralılar 334
 Batînûsus 252
 Bâzâm 326
 Bâzâm Ebû Mihrân 29
 Becîle kabilesi 140, 160, 162, 184, 189, 190, 227, 279
 bed' 237
 Bedendûn 49
 Bedir 66, 68, 88, 94, 96, 126, 137, 138, 180, 202, 210, 211, 280, 281, 282, 290, 316,

328 ~ ashabı 143 ~ esirleri 137 ~ Savaşı 30, 83, 129, 137, 138, 139, 207, 211, 218, 289, 316, 342

Bedr b. Amr 188, 317
 Behrâm b. Behrâm 255
 Behrâm b. Sâbûr 255, 256
 Behramcur b. Yezdücerd 254
 Bekir b. Vâil 124
 Bekiroğulları 228
 Bekkâr b. Abdûlmelik b. Mervân 268, 304
 Bekkâr b. Seleme 307
 Bekr b. Abdümenât b. Kinâne 140, 301
 Bekr b. Hubeyb b. Amr b. Ganem b. Tağlib 268
 Bekr b. Sa'doğulları 196
 Bekr b. Vâil kabilesi 184, 191, 227, 248, 299
 Bekr b. Yeşkür b. Advân 301
 Bekr kabilesi 261
 Bel'â b. Kays el-Kinânî 134, 152, 187, 218
 Bel'am b. Baûrâ b. Settûm b. Fevâsîm b. Mâb b. Lût b. Hârûn b. Târîh b. Nâhûr 273
 Belâs b. Yezdücerd 256
 Beldah 137
 Belec b. el-Muharrak 228
 Belehâ 272
 Belî kabilesi 206, 269
 beliyye 230
 Belkâ 42, 135
 Belkîs bint el-Yeşrah b. Zî Ceden b. Yeşruh b. el-Hâris b. Kays b. Sayfî 259
 Benâtü Kayn Savaşı 148, 188
 Benî Abd b. Ebî Bekr 270
 Benî Abdullah b. Efsâ b. Cedîle 192

- Benî Abdüddâr 128, 129, 134, 138, 285, 312
 Benî Abdüleşhel 292
 Benî Abdümenâf 131, 216
 Benî Abdümenât b. Bekr b. Sa'd b. Dabbe kabilesi 155
 Benî Abdüşems 128, 134, 136, 205
 Benî Abîl 271
 Benî Abs 279, 315
 Benî Adî 65, 69, 134
 Benî Advân 52
 Benî Afv 341
 Benî Âmir 83, 140, 189, 252, 324
 Benî Âmir b. Lüey 65, 69, 94, 129, 134, 214, 268, 308, 324
 Benî Âmir b. Sa'saa 187, 251
 Benî Âmir b. Seleme 307
 Benî Amr b. Avf 206, 286
 Benî Amr b. Cüşem b. Bekr b. Hubeyb b. Amr b. Ganem b. Tağlib 192
 Benî Amr b. el-Hâris b. Mâlik b. en-Neccâr 62
 Benî Amr b. Müevvil el-Adevî 143
 Benî Amr b. Sa'd b. Zeydümenât b. Temîm 150
 Benî Anber 104
 Benî Anber b. Amr b. Temîm 269
 Benî Avâfe b. Sa'd b. Zeydümenât 40
 Benî Avf b. Lüey 133
 Benî A'yâ 166
 Benî Bahter 242
 Benî Behdele b. Avf b. Ka'b b. Sa'd b. Zeydümenât b. Temîm 177
 Benî Bekr 188
 Benî Bekr b. Abdümenât b. Kinâne 134, 189
 Benî b. Evs b. Zeydüllât b. Rafîde 193
 Benî Beyâza 144
 Benî Biyâza 207
 Benî Cahş 268
 Benî Cehcebâ 287
 Benî Cehvân b. Amr b. Habîb b. Amr b. Şeybân b. Muhârib b. Fihrl el-Fihrl 334
 Benî Celâh 143
 Benî Cessâs b. Amr b. Huveyye b. Levzân 192
 Benî Cidâre 206
 Benî Cumah 107, 115, 134
 Benî Cüşem b. Amr b. el-Hâris b. Temîm b. Sa'd b. Hüzeyl 340
 Benî Cüşem b. Muâviye 160
 Benî Dabbe b. Üd 116
 Benî Damre 94, 340
 Benî Dubey'a b. Rabîa b. Nizâr 53
 Benî Ebîh 155
 Benî Efsâ b. Nüzeyr b. Kasr b. Abkar 184
 Benî Emîm 271
 Benî Enmâr b. Buğayz kabilesi 95
 Benî Esed 76, 166, 168, 187, 188, 261
 Benî Esed b. Abdüluzzâ 68, 121, 128, 131, 134
 Benî Esed b. Huzeyme 187, 261, 275
 Benî Eznem b. Ubeyd b. Sa'lebe b. Yarbû' b. Hanzala b. Zeydümenât b. Temîm 29
 Benî Fatyûn 95
 Benî Fezâre 148, 188, 192, 288
 Benî Füheyr b. Ka'b b. Cüzeyme b. Abdülkays 192
 Benî Ganem'in mevlası olarak bilinen Sa'd b. Hayseme'nin mevlası Temîm 211
 Benî Gıfâr 94
 Benî Habîb b. Ka'b b. Rabîa b. Âmir b. Sa'saa 193

- Benî Hâm 271
 Benî Hamîs b. Üd b. Tâbiha 193
 Benî Hanîfe 249
 Benî Hanzala 105
 Benî Harâm'ın mevlası Habîb b. Esved 211
 Benî Hâris b. Rifâa b. Sevâd b. Mâlik b. Ganem 316
 Benî Hârîse 108
 Benî Hâşim 118, 131, 134
 Benî Hatme 212
 Benî Hecîm 246
 Benî Hezzân 133
 Benî Hilâl b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm 74
 Benî Hilâl b. Mâlik b. Dabbe 133
 Benî Hilâl b. Üheyb b. Dabbe 133
 Benî Hiny b. Amr b. el-Gavs b. Tay 181
 Benî Humeys b. Nâşire b. Nasr b. Suvâe b. Sa'd b. Mâlik b. Sa'lebe b. Dûdân b. Esed 192
 Benî Huncûr b. Cündeb kabilesi 330
 Benî Hüzeyl 151
 Benî İsrâîl 25, 273
 Benî Ka'b b. Amr b. Huzâa 147
 Benî Kaynuka 96, 322
 Benî Kays 166
 Benî Kays b. Sa'lebe 177, 189, 247, 312, 318
 Benî Kışbe 294
 Benî Kinâne 115, 147, 339
 Benî Kureyza 102
 Benî Leys b. Bekr b. Abdümenât b. Kinâne 187
 Benî Lihyân 99, 253, 342 ~ Gazvesi 97
 Benî Ma'd 187
 Benî Mahzûm 114, 123, 128, 134
 Benî Mahzûre 128
 Benî Maîs b. Âmir b. Lüey 133
 Benî Mâlik 77
 Benî Mâlik b. Dubey'a 299
 Benî Mâlik b. Hisl 311
 Benî Mâlik b. Hisl b. Lüey 204
 Benî Mâlik b. Kinâne 101, 142
 Benî Mâlik b. Neccâr 209
 Benî Mirdâs b. Ebî Âmir 314
 Benî Muhammed b. Sayfî 70
 Benî Muhârib b. Fihri 134
 Benî Muhârib b. Hasafe kabilesi 150
 Benî Muhârib b. Herab kabilesi 199
 Benî Mustalik Gazvesi 78
 Benî Muttalib 131, 134, 284
 Benî Müdlic 94
 Benî Mühelleb b. Ebî Sufra 148
 Benî Mürre 188
 Benî Müslim b. Şekel 193
 Benî Nasr b. Kayn 164, 187
 Benî Nasr b. Muâviye b. Bekr b. Hevâzin b. Mansûr kabilesi 41
 Benî Nâşim b. Efsâ b. Du'mâ b. Cedîle b. Esed b. Rabîa b. Nizâr 192
 Benî Neccâr 93
 Benî Nevfel 134
 Benî Nevfel'in halîfi Utbe b. Gazvân'ın mevlası Habbâb 210
 Benî Nüfâse 340
 Benî Rabîa b. Âmir 139, 140
 Benî Sa'd 188
 Benî Sa'd b. Bekr b. Hevâzin 44
 Benî Sa'd b. Zeydümenât 187
 Benî Sa'd b. Zeydümenât b. Temîm kabilesi 212
 Benî Sâide b. Ka'b b. el-Hazrec 209
 Benî Sak'ab 311

Benî Sakîf 253
 Benî Sâsân 276
 Benî Sehm 128, 134, 151
 Benî Selamân b. Sa'du Hüzeym kabilesi 288
 Benî Seleme kabilesi 208
 Benî Selm 200
 Benî Semûd 271
 Benî Süleym 52, 99, 100, 114, 162, 172, 342
 Benî Süleymm 341
 Benî Şeybân 117
 Benî Şeybe 47
 Benî Tağlib 159
 Benî Temîm 29, 115, 142, 242, 331
 Benî Teym 122
 Benî Teym b. Mürre 131, 134
 Benî Teymüllah b. Sa'lebe kabilesi 252
 Benî Teymüllât b. Sa'lebe b. Ukâbe 164, 233
 Benî Ubeyd 291
 Benî Ubeyd b. Seleme 206
 Benî Ubeyd'in mevlası en-Nu'mân b. Seyyâr 211
 Benî Ukayl 241
 Benî Umâre b. Ukbe b. Ebî Muayt 123
 Benî Uvâfe b. Sa'd b. Zeydümenât 142
 Benî Ümeyye 44, 65, 69, 106, 135, 332
 Benî Ümeyye b. Zeyd 292
 Benî Vebra 227
 Benî Vehb soyu 144
 Benî Yâfes 271
 Benî Yahled b. en-Nadr b. Kinâne 52
 Benî Yaktun b. Âbir 271, 277
 Benî Yeşkür 247
 Benî Zabyân 243
 Benî Zafer 288, 289
 Benî Zafer b. ed-Dîl kabilesi 215

Benî Zühel b. Mâlik b. Bekr b. Sa'd b. Dabbe 116
 Benî Zühre 62, 67, 90, 109, 121, 134, 205
 Benî Zühre b. Kilâb 131
 Benü'l-Aclân 175
 Benü'l-Bukâ 243
 Benü'l-Erkam 215
 Benü'l-Hâris b. Abdümenâf b. Kinâne 187
 Benü'l-Hâris b. Abdümenât b. Kinâne 134
 Benü'l-Hâris b. el-Hazrec 178, 206
 Benü'l-Hâris b. Fihri 131, 134
 Benü'l-Hâris b. Hemmâm b. Mürre b. Zühel b. Şeybân 133
 Benü'l-Hâris b. Ka'b 44, 185
 Benü'l-Hâris b. Kinâne 101
 Benü'l-Hâris b. Nevfel 89
 Benü'l-Hâris b. Zeydüllât b. Rafide 193
 Benü'l-Hâris kolu 274
 Benü'l-Hevn b. Huzeyme 187
 Benü'l-Kasmâ 192
 Benü'l-Verd 192
 Benü'r-Rahhâl 193
 Benü't-Tâhir 71
 Benyâmîn b. Ya'kûb 272, 273
 Benyâmîn soyu 319
 Berâ 203
 Berâ b. Âzib 217
 Berâ b. Kabîsa b. Ebî Akîl es-Sekâfî 243
 Berâ b. Ma'rûr 202
 Berâ b. Ma'rûr b. Hansâ 296
 Berâ b. Ma'rûr b. Sahr b. Hanse b. Sinân b. Ubeyd 201
 Berâ b. Ma'rûr es-Sülemî 290
 Berberî 51, 258
 Bereke bint Yesâr 285
 Berhûz 320

- Bermekiler 47
 Berrâd 151, 152
 Berrâd b. Kays el-Kinânî 149
 Berre bint Abdülmuttalib 61, 136
 Berre bint Abdüluzzâ 30, 52
 Berre bint Avf b. Ubeyd b. Uveyc b.
 Adî b. Ka'b b. Lüey b. Gâlib
 30
 Berre bint Büşeyr 289
 Berre bint el-Hâris b. Ebî Dırâr
 b. Habîb b. Âiz b. Mâlik b.
 Cezîme el-Mustalikî 78
 Berre bint Merbenud 53
 Berre bint Samuel 79
 Berza' b. Zeyd ez-Zaferî 287
 Berze bint Mes'ûd es-Sekafî 286
 Besbâse 122
 Besbes b. Amr b. Sa'lebe b. Haraş
 b. Amr b. Sa'd b. Zübân b.
 Raşdân b. Kays b. Cüheyne
 209
 Besûs Savaşı 191
 Beşîr b. Amr b. Muhsan b. Mebzûl
 213
 Beşîr b. Cerîr el-Becelî 242
 Beşîr b. Sa'd 101, 178
 Beşîre bint el-Hâris b. Abdürizâh
 289
 Bevestuvâ 275
 Beydâ Savaşı 187
 Beyt 39
 Beytül'l-Makdis 25, 26
 Beyzâ Ümmü Hakîm b. Abdülmut-
 talib 136
 Bezevân Ebü'l-Fudayl b. Bezevân
 243
 biat 36, 38, 44, 46, 76, 77, 213,
 284, 285, 286, 287, 288,
 290, 292, 296, 331, 333
 Bicâd b. Kays b. Mes'ûd b. Kays b.
 Hâlid b. Abdullah Zü'l-Ced-
 deyn 268
 Bicâd b. Osmân b. Âmir 321
 Bilâl 66, 67, 80
 Bilâl b. el-Hâris el-Müzenî 101,
 104
 Bilâl b. Rebâh 143, 211
 Bîlâtos 319
 Bint Halîfe b. Fadâle b. Zeyd b.
 İmruülkays b. el-Hazrec
 el-Kelbî 81
 Bint Kehfe ez-Zulem b. Yerbû' b.
 Nâsıra b. Gâdira b. Hatıyt b.
 Cüşem b. Kasâ 30
 Bint Suhbe b. Şebâbe b. Amr b.
 Kays b. Fehm 33
 Bint Übeyy b. Rabîa b. el-Mugîre
 89
 Bint Ümmü Enmâr 210
 Bintü's-Süveyr 323
 Bint Yeâr el-Ensâriyye'nin mevla-
 sı Sâlim 211
 Birinci Külâb Savaşı 187
 Bi'ru Maûne 100, 143, 202, 280,
 324
 Bistâm 243
 Bistâm b. Amr et-Tağlibî 306
 Bistâm b. Kays b. Mes'ûd b. Kays
 b. Hâlid b. Abdallah
 Zü'l-Ceddeyn 189
 Bişr 43, 318, 341
 Bişr b. Abdülmelik es-Sekûnî 325
 Bişr b. Amr b. Mersed b. Sa'd b.
 Mâlik b. Dubey'a b. Kays b.
 Sa'lebe 111
 Bişr b. Amr b. Mes'ûd 191
 Bişr b. el-Berâ b. Ma'rûr 67
 Bişr b. el-Münzir el-Cârûd el-Abdî
 306
 Bişr b. el-Velîd 40
 Bişr b. Mervân 305, 313
 Bişr b. Meymûn 194
 Bişr b. Safvân el-Kelbî 337
 Bişr b. Selmân 326

Bişr b. Süveyd el-Cühenî 101
 Bişr b. Übeyrık Ebû Tu'me 322
 Bitâh 133
 Biyûrâsb 276
 Bizans 264
 Boğa el-Kebîr 338
 Bostânu Mu'nise 338
 boşanma 239
 Buhayne bint el-Hâris 284
 Buhayra 117
 Buhayr b. Abdullah b. Âmir b. Se-
 leme b. Kuşeyr 114
 Buhtunnasr 25, 26, 27, 28, 276
 Bûlânogulları 227
 Bunâne 134
 Burc b. Müshir et-Tâî 323
 Bursun ailesi 168
 Burû' 299
 Bûsîr 44
 Busrâ 30
 Buvât 94
 Bühyûsâ 275
 Bükeyr b. Abdüyâleıl b. Nâşib b.
 Gayre b. Sa'd b. Leys 280,
 316
 Bürcüd Kays b. Hassân b. Amr b.
 Mersed 177
 Bürek b. Vebre 208
 Büreyde bint Büşeyr b. el-Hâris
 289
 Büreyke bint el-Kâsım b. Muham-
 med b. Ali b. Ebî Tâlib 308
 Büsr b. Ebî Ertât 214
 Büşeyr b. el-Hâris 289
 Büyük Ficâr Savaşı 254

C-Ç

Câbir b. Abdullah 283, 288, 289
 Câbir b. Abdullah el-Ensârî 217
 Câbir b. Ebî Hubeyb el-Fehmî 222
 Câbir b. el-Esved b. Avf 65
 Ca'd b. Kays b. el-Hemdânî 242

Ca'de b. Hübeyre b. Ebî Vehb 57,
 214, 302
 Ca'de bint Ubeyd b. Sa'lebe b.
 Sevâd b. Ganem 297
 Ca'deoğulları 190
 Ca'fer 66, 325, 336
 Ca'fer b. Akîl b. Ebî Tâlib 302
 Ca'fer b. Amr b. Ümeyye 327
 Ca'fer b. Ebî Süfyân b. Üseyd b. Câ-
 riye 313
 Ca'fer b. Ebî Tâlib 51, 57, 103, 305
 Ca'fer b. el-Fadl b. el-Abbâs b.
 Mûsâ b. Îsâ b. Mûsâ b. Mu-
 hammed b. Ali 193
 Ca'fer b. el-Hâdî 60
 Ca'fer b. el-Mansûr 45
 Ca'fer b. el-Mu'tasım 49
 Ca'fer b. İbrâhîm b. Hasen 223
 Ca'fer b. İsmâîl b. Mûsâ b. Ca'fer b.
 Muhammed b. Ali 223
 Ca'fer b. Kilâb 315
 Ca'fer b. Ukayl 57
 Ca'fer b. Yahyâ b. Hâlid b. Mermek
 el-Behrânî 334
 Ca'fer el-Mütevekkil 49, 185
 Cahcebân b. Atîk 254
 Cahiliye 15, 30, 31, 67, 74, 85,
 103, 112, 131, 137, 156,
 179, 180, 181, 182, 184,
 185, 191, 197, 223, 228,
 230, 231, 232, 233, 234,
 235, 241, 278, 321, 325,
 341, 342
 Cahş b. Riâb b. Ya'mer b. Sabra b.
 Mürre b. Kebîr b. Ganem b.
 Dûdân b. Esed b. Huzeyme
 61
 cariye 241
 Cârîye b. Amr b. Mecma' 321
 Cârîye b. Kudâme b. Züheyr b.
 el-Husayn 212
 Cârîye b. Mürr 250

- Câsim b. Ammân b. Sebâ b. Yakşân b. İbrâhîm 277
- Câsir b. İrem b. Sâm b. Nûh 277
- Câz 272 ~ soyu 319
- Ceâdira 292
- Cebbâr b. Sahr 67
- Cebbâr b. Selmâ b. Mâlik b. Ca'fer b. Kilâb 100, 143
- Cebele 262, 317
- Cebele b. el-Eyhem el-Gassânî 68, 178, 263
- Cebele b. el-Hâris 263
- Cebele b. Sevr b. Himyân el-Hanefî 304
- Cebele Savaşı 187, 315
- Cebr b. Atîk 67
- Cedd b. Kays 322
- Ceddü Cebel b. Yezîd el-Ezdî 243
- Cedîle 197 ~ kabilesi 251
- Cedîle bint Sa'b b. Ali b. Bekr b. Vâil 54
- Cedîs 271, 277
- Cediyye bint Vehb b. Sa'lebe b. Vâile b. Amr b. Şeybân b. Muhârib b. Fihri 34
- Cedure kolu 55
- Cefra 220
- Cehbel 143
- Cehbel b. Sa'lebe el-Yeşkürî 191
- Cel'ab 208
- Cellâs b. Süveyd b. es-Sâmit 321
- Celm 301
- Celuhogulları 100
- Cemel 195, 196, 211, 212, 213, 266, 329 ~ Savaşı 183, 214, 219
- Cemeliyyin 243
- Cemîle bint Abdullah b. Ebî Selûl 282, 294
- Cemîle bint Ebî Âmir-Abdüamr b. Sayfî b. Zeyd b. Ümme b. Dubey'a 291
- Cemîle bint Ebî Âmir b. Sayfî b. en-Nu'mân b. Mâlik el-Ensârî 282
- Cemîle bint Ebî Sa'saa 296
- Cemîle bint Huzeyme 294
- Cemîle bint Sâbit b. Ebî'l-Ekhlâh b. Asame 291
- Cemîle bint Sa'd b. er-Rebî' b. Amr b. Ebî Züheyr 292
- Cemîle bint Sinân b. Sa'lebe b. Âmir b. Mecdea b. Cüşem b. Hârise 288
- Cemîle bint Urve b. Mes'ûd b. Sinân 295
- Cemîle bint Zeyd b. Sayfî b. Amr b. Zeyd b. Cüşem 288
- Cem Şâz b. Yivencihân 276
- Cemûh 100
- Cenâb 140
- Cenâb b. Hübel b. Abdullah 140
- Cenaze 229, 343
- Cendel 318
- Cendele bint Fihri b. Mâlik b. en-Nadr 140
- Cened 105
- Cerîr 118, 133, 277
- Cerîr b. Abdullah 68, 177, 195, 219
- Cerîr b. Atıyye 241
- Cerm 227~ kabilesi 243
- Cerrâh b. Sinân el-Esedî 35
- Cervel 318
- Cervî 335
- Cessâs b. Mürre b. Zühel b. Şeybân b. Sa'lebe b. Akâbe 218
- Cevâd Ubeydullah 92
- Cevn b. Yesâr 167
- Ceyfer 69
- Ceyûmert 275
- Cezîmeogulları 104
- Cezîre 133, 158, 192, 213, 215, 265, 336~halkı 43~'nin Kays kabileleri 192

Cî'âl b. Sürâka 210
 Cibrîl 76
 Cifâr günü 188
 Cihâr 225, 227
 Cinler 275
 Cî'râne Umresi 98
 Ciza' b. Amr b. el-Gassânî 262
 cize 105
 Cuayd b. Sabra b. Damra b. ed-Dîl
 b. Şen b. Efsâ b. Abdülkays
 b. Efsâ 111
 Cûdî 270
 Cuhfe 271
 Cumalı 132
 Cumahoğulları 133
 Curaşyye 51
 Cureybe b. Üşeym el-Fak'asî 230
 Cübeylû's-Sabâh 318
 Cübeyr b. Mut'im 63, 65, 72
 Cûdâme bint Cendel el-Esedyye
 285
 Cûdey' b. Ali el-Kirmânî el-Ezdî
 332
 Cûdeyle kabilesi 298
 Cüfre Savaşı 196
 Cüheyim kabilesi 258
 Cüheyne kabilesi 161, 274
 Cülendâ b. el-Müstekbir 69, 198
 Cümâne bint Ebî Tâlib 62, 284
 Cünâde b. Avf b. Ümeyye b. Kal'
 126
 Cürcân 192, 243
 Cüreyr 275
 Cürhüm 226, 277~kabilesi 224
 Cüşem b. Mâlik b. Ka'b b. el-Kayn
 b. Cîsr 301
 Cüşemoğulları 133
 Cüvâsâ Savaşı 255
 Cüveniyye 83
 Cüveyn b. Zahr 116
 Cüveyriye 78, 79, 81, 85, 86
 Cüveyriye bint Abdurrahmân 64

Cüveyriye bint Ebî Süyfan 90
 Cüzâm 270
 Cüzâm kabilesi 102, 135, 138
 Cüzân 331
 Cüzeyme 339
 Cüzeyme b. Alkame b. Firâs "Cez-
 lû't-Ta'ân" el-Kinânî 178
 Cüzeyme b. el-Ebraş el-Ezdî 217
 çarmih 233
 Çin 198

D

Dâb 253
 Dabâbe bint ez-Zübeyr 62
 Dabbe 140, 227
 Dabbe b. Üdd 178
 Dâbık 41, 172, 173
 Da'câ 146
 Dacâim 261
 Dâdûmâ 320
 Dağfel 328
 Dahhâk 277
 Dahhâk b. el-Uhyûb b. el-Ezd b. el-
 Gavs 276
 Dahhâk b. Halîfe 322
 Dahhâk b. Kays el-Fihri 215, 219
 Dahhâk b. Kays Zü'l-Hayyeteyn
 276
 Dahhâk b. Müzâhim 326
 Dâhis Savaşı 188
 Dâis 322
 Dakyânûs 252
 Dâmis 277
 Damraoğulları 341
 Damre b. Damre b. Câbir b. Katan
 b. Nehşel b. Dârim 217
 Dân 272~soyu 319
 Danyâl b. Yuhannanâ b. Hizkiyâ
 274
 darîb 237
 Dârîmoğulları 187
 Dârrûm 104

Dâsim 277
 Davud 25
 Dâvûd b. Ali b. Abdullah 44, 304
 Dâvûd b. Îsâ b. Mûsâ 48
 Dâvûd b. İyşe b. Avbez b. Salamûn
 b. Bâiz b. Nahşûn b. Amâ
 Nâzib b. Râm b. Hadrûn b.
 Fâris b. Yehûzâ b. Ya'kûb b.
 İshâk b. İbrâhîm 27
 Dâvûd b. Urve b. Mes'ûd b. Muat-
 tib es-Sekafî 77
 Dâvûd el-Lešek b. Hubâle 189
 dayzen 232
 Debâ 198
 Debel 320
 Dehmâ 232
 Dehr b. Haddâ b. Zühel el-Cu'fî
 190
 Dehs 165
 Delis 253
 Devmâ 272
 Devs 228
 Deyr-i Sem'ân 41
 Deyş 187, 200
 Dimaşk 42, 43, 332, 337~Mescidi
 337
 Dırâr b. el-Ezver 77
 Dırâr b. el-Hattâb b. el-Mirdâs
 134, 138, 300
 Dırâr b. Ma'kıl 268
 Dırâr Mescidi 321
 Dihye b. el-Muassıb b. el-Esbağ b.
 Abdülazîz b. Mervân 337
 Dihyetü'l-Kelbî 62, 68, 79, 81, 102
 ~ 'nin kız kardeşi Şerâf 81
 Dikiyus 262
 din kardeşliği 66
 Dinyâ 272
 Divânü'l-Hâtem 267
 diyet 124, 159, 167, 169, 250
 Dîyodenis 252
 dua 69, 74, 75, 76, 119, 145, 180,

229, 230, 330, 343
 Duaymîs 147
 Duaymîsu'r-Reml el-Abdî 147
 Dubâa 284
 Dubâa bint Âmir b. Karat 84, 303
 Dubâ'a bint Amr b. Mihsan 298
 Dubey'a b. İcl b. Lüceym 179
 Dubey'a b. Kays b. Sa'lebe 179
 Dubey'a Ezcem b. Rabîa b. Nizâr
 179
 Duc'um b. Hamâta b. Sa'd b. Selîh
 b. Amr b. el-Hâf b. Kudâa
 261
 Duğa bint Mi'nec 269
 Duhmânoğulları 241
 Duhtenûs bint Lakîyt b. Zürâre
 301
 Du'mâ 253
 Dûmetü'l-Cendel 105, 197, 198,
 227, 325 ~ Gazvesi 97
 Düleyh b. Sa'd 318
 Düreyd b. es-Simme 164, 217, 218
 Dürre bint Ebî Leheb 62, 284, 310
 Dürrî b. el-Hâris 321
 Düveynü'l-Cerîb 152

E

Ebân b. el-Velîd b. Ukbe 313
 Ebân b. Osmân 39, 179, 220, 269
 Ebân b. Saîd 105, 179
 Ebân b. Tağlib 326
 Ebân b. Yezîd b. Muhammed b.
 Mervân b. el-Hakem 59
 Ebân el-Ebyad Dağı 166
 Ebcer b. Câbir el-İclî 189
 Ebnâ 199
 Ebrâhiyâ b. Ehniyâ b. Zerbâyel b.
 Şâsiyl 28
 Ebrehe 108
 Ebrehe b. er-Râiş 257
 Ebtah 133
 Ebtahiyyîn 133

- Ebû Abdullah 328
 Ebû Abdullah b. Muhammed b. Hârûn el-Vâsik 50
 Ebû Abdullah el-Kassâb 328
 Ebû Abdurrahmân 243
 Ebû Abdurrahmân es-Sülemî 217, 326
 Ebû Abdülhamîd Sibl b. Tuhmân er-Rib'î Şeybânî 319
 Ebû Abdümenâf 315
 Ebû Abs Abdurrahmân b. Cebr b. Amr b. Zeyd b. Cüşem b. Hârîse b. el-Hâris b. el-Hazrec 207
 Ebû Abs b. Cebr 68, 288
 Ebû Ahmed b. Caş b. Riâb el-Esedî 217
 Ebû Ahmed b. er-Reşîd 185
 Ebû Ali Mûsâ b. Ka'b et-Temîmî 319
 Ebû Âmir b. Abdüamr b. Sayfî b. en-Nu'mân 322
 Ebû Âmir el-Eş'arî 104
 Ebû Âmir er-Râhib 322
 Ebû Amr 317
 Ebû Amre 213
 Ebû Amre b. Amr b. Mihsan b. Amr b. Atîk 62
 Ebû Azîz Zûrâre b. Umeyr b. Hâşim 281
 Ebû Azze Amr b. Abdullah b. Umeyr b. Vüheyb b. Huzâfe 218
 Ebû Bekir b. Hazin 40
 Ebû Bekir b. Muhammed b. Amr 40, 41
 Ebû Bekir es-Siddîk 32, 50, 67, 92, 102, 105, 106, 107, 145, 173, 291, 292, 305, 325, 331
 Ebû Bekr b. Abdurrahmân b. el-Hâris b. Hişâm b. el-Mugîre 217
 Ebû Bekr b. Ebî Kuhâfe 72
 Ebû Bekr b. Ebî Mûsâ el-Eş'arî 220
 Ebû Bekr b. el-Hâris b. el-Hakem 58
 Ebû Bekr b. el-Hasen 336
 Ebû Bekr b. Muhammed b. Ömer b. Hazm el-Ensârî 196
 Ebû Bekr b. Sâid b. el-Ahnes 91
 Ebû Bekre 107
 Ebû Berâ b. Âmir b. Mâlik b. Ca'fer 323
 Ebû Berâ Mulâibü'l-Esinne 316
 Ebû Bişr b. Mut'im b. Adî 216
 Ebû Bürde b. Ebî Mûsâ el-Eş'arî 220, 267
 Ebû Bürde el-Eslemî 274
 Ebû Ca'fer el-Mansûr 51, 333
 Ebû Ca'fer Muhammed b. Habîb 25
 Ebû Cehil 114, 115, 128, 129, 138, 220, 268
 Ebû Cübeyre el-Ensârî 267
 Ebû Deb'e 316
 Ebû Dihbil el-Cumahî 123
 Ebû Dücâne Semmâk b. Haraşe 66
 Ebû Dükeyn 243
 Ebû Eymen 107
 Ebû Eyyûb 194
 Ebû Eyyûb el-Hûzî 243
 Ebû Eyyûb Hâlid b. Zeyd 212
 Ebû Fâhite bint Kurza 222
 Ebû Firâs es-Sülemî 216
 Ebû Furtus Nehri 332
 Ebû Gassân Sâlih b. el-Heysem 194
 Ebû Habîbe b. el-Ez'ar 321
 Ebû Hadir 244
 Ebû Hafsa 173
 Ebû Hâle 70, 311
 Ebû Hâlid el-Bâzyâr 265
 Ebû Hamze Kahtabe b. Şebîb et-Tâî 319

- Ebû Hanbel 250
 Ebû Haneş 158, 159, 160, 261
 Ebû Hardebe 175
 Ebû Hâtım el-Becelî 25
 Ebû Hâzım el-Ahmesî ailesi 243
 Ebû Heysem 203
 Ebû Hind 107
 Ebû Hubeyb b. Ümeyye b. Ebî Huzeyfe b. el-Mugîre 312
 Ebû Hunâs Şeybe b. Mâlik b. Mu-darrib 281
 Ebû Huzâbe et-Temîmî 122
 Ebû Huzeyfe 66, 89, 208, 211, 220, 280, 291, 315, 316 ~ 'nin azatlısı Sâlim 66
 Ebû Hüreyre 72, 75
 Ebû Îsâ b. er-Reşid 48
 Ebû İshâk 49
 Ebû İshâk b. Hârûn er-Reşid 48
 Ebû İshâk el-Mu'tasım 335
 Ebû İsmâîl b. İbrâhîm b. Süley-mân 326
 Ebû Kâbûs en-Nu'mân b. el-Mün-zir b. el-Münzir 254
 Ebû Katâde 103, 104, 208
 Ebû Kays 68
 Ebû Kays b. Abdümenâf b. Zühre 139, 325
 Ebû Kays b. el-Eslet 292
 Ebû Kays el-Ensârî 139
 Ebû Kebşe 107, 210
 Ebû Kuhâfe 216
 Ebû Lakît 107
 Ebû Leheb 126, 138, 220
 Ebû Leylâ 207
 Ebû Lübâbe 107
 Ebû Lü'lüe 33
 Ebu'l-Velîd 25-342
 Ebû Mâlik 259
 Ebû Mersed el-Ganevî 66
 Ebû Mesrûh 62
 Ebû Mes'ûd el-Ensârî 212
 Ebû Mirdâs 242
 Ebû Mûsâ el-Ensârî 208
 Ebû Mûsâ el-Eş'arî 104, 105, 221, 267, 303
 Ebû Müleyke b. Abdullah b. Cüd'ân et-Teymî 222
 Ebû Müsher 326
 Ebû Müslim 332
 Ebû Müslim b. el-Hâris b. Âmir b. Nevfel 312
 Ebû Müslim Sâhibü'd-Devle 310
 Ebû Müveyhibe 107
 Ebû Nâfi' 245
 Ebû Nâile Silkân b. Selâme b. Vakş 207
 Ebû Nasr el-Kâsım b. Mücâşi' et-Temîmî 319
 Ebû Nâtil Riyâh b. Abde el-Gas-sânî 263
 Ebû Nemle Muâz b. Zürâre el-Ensârî 210
 Ebû Râfi' 80, 107, 322
 Ebû Rebîa 315
 Ebû Rehm b. Abdüluzzâ el-Âmirî 286
 Ebû Rühm 61, 80, 106
 Ebû Rühm b. Abdüluzzâ'nın mev-lası Sa'd b. Havle 204
 Ebû Rühm el-Gıfârî 106
 Ebû Rühm'ün mevlası Sa'd b. Hav-le 211
 Ebû Saîd 27, 102, 242, 325
 Ebû Saîd b. Abdurrahmân b. el-Hâris b. Hişâm el-Mah-zûmî 304
 Ebû Saîd b. Ukayl b. Ebî Tâlib 220
 Ebû Saîd el-Hudrî 212, 297
 Ebû Saîd es-Sükkerî 25, 90
 Ebû Saîd Muhammed b. Ebî'l-Vad-dâh 326
 Ebû Sâlih 31, 128, 326
 Ebû Sâre es-Sâmî 333

- Ebû Sa'r el-Ezmerî 146
 Ebû Sebre b. Ebî Rühm 68, 136, 281
 Ebû Sehl 168
 Ebû Seleme 281
 Ebû Seleme b. Abdülesed 67, 74, 99, 136, 210
 Ebû Sinân 76
 Ebû Sinân b. Mihsan el-Esedî 285
 Ebû Sinân b. Vehb 76
 Ebû's-Serâyâ es-Serî b. Mansûr eş-Şeybânî 335
 Ebû Süfyân 78, 91, 95, 100, 105, 129, 202, 310
 Ebû Süfyân b. Abdullah b. Hâlid b. Esîd 57
 Ebû Süfyân b. el-Hâris b. Abdül-muttalib 62, 139, 303, 325
 Ebû Süfyân b. Harb 69, 95, 109, 129, 137, 187, 195, 216, 219, 226, 239, 286, 300, 301, 324
 Ebû Süfyân b. Huveytîb 90
 Ebû Sümmâl 169
 Ebû Şemr b. el-Hâris b. Cebele b. el-Hâris b. Sa'lebe b. el-Hâris b. Amr b. Cefne 263
 Ebû Şeyh b. Sâbit 298
 Ebû Talha el-Ensârî 244
 Ebû Talha Zeyd b. Sehl 67
 Ebû Tâlib 30, 31, 70, 109, 131, 137, 196, 220, 224, 239, 314 ~ 'in çocukları 315
 Ebû Tevbe Meymûn b. Hafs 328
 Ebû Ubâde 295
 Ebû Ubâde Sa'd b. Osmân ez-Zerkî 66
 Ebû Ubeyde b. Abdullah b. Avf 64
 Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh 66, 68, 100, 101, 102, 134, 325
 Ebû Ubeyde b. Muhammed b. Am-mâr b. Yâsir 327
 Ebû Uhâb et-Temîmî 203
 Ebû Uhayha 131
 Ebû Uhayha Saîd b. el-Âs b. Ümey-ye 137, 233, 317
 Ebû Ukayl Mes'ûd b. Âmir b. Mu-attib 253
 Ebû Uyeyne Mâlik b. el-Heysem el-Huzâî 319
 Ebû Übey 93
 Ebû Ümâme b. Abdullah el-Becelî 311
 Ebû Ümâme b. Abdüluzzâ 311
 Ebû Ümâme b. Sehl b. Huneyf 298
 Ebû Ümâme el-Bâhilî 217
 Ebû Ümâme Es'ad b. Zürâre b. Udes b. Ubeyd b. Sa'lebe b. Ganem b. Mâlik b. en-Nec-câr 200
 Ebû Ümâme es-Sudey b. el-Aclân el-Bâhilî 212
 Ebû Ümeyye 203, 315, 317
 Ebû Ümeyye b. el-Mugîre 61, 112, 139, 180, 203
 Ebû Üsâse 316
 Ebû Üseyd b. Sâidî 83, 217
 Ebû Üseyd el-Ensârî 83
 Ebû Üzeyhir ed-Devsî 300
 Ebû Vâkid el-Hâris b. Avf el-Kinânî 181
 Ebû Vedâa b. Dubeyra es-Sehmî 63, 139
 Ebû Vehb 339
 Ebû Ya'fur b. Alkame b. Mâlik b. Adî b. ez-Zümeyl b. Sevr b. Üses b. Rabbî b. Nemâre b. Lahm 254
 Ebû Yesâr Ömer b. Abdurrahmân b. Ubeydullah b. Şeybe b. Rabîa b. Abdüşems 64
 Ebû Yezîd b. Ziyâd 242
 Ebû Yûsuf 194
 Ebû Zer 114, 181

- Ebû Zeyd et-Tâî 230
 Ebû Zeyd Sâbit b. Zeyd b. en-
 Nu'mân b. Mâlik b. İmruül-
 kays b. Mâlik b. Sa'lebe b.
 Ka'b b. el-Hazrec 210
 Ebû Zübeyd Harmele b. en-
 Nu'mân et-Tâî 178
 Ebû Züheyr 315
 Ebû Zür'a el-Has'amî 67
 Ebû'd-Derdâ 68, 209, 278
 Ebû'd-Durays 242
 Ebû'l-Abbâs 45, 51, 194, 264, 283,
 307, 333
 Ebû'l-Abbâs b. el-Vâsik 50
 Ebû'l-Abbâs es-Seffâh 44
 Ebû'l-Akr b. Sümâ 72
 Ebû'l-Arbâd 246
 Ebû'l-Âs 55
 Ebû'l-Âs b. Büsr b. Ebî Süfyân 317
 Ebû'l-Âs b. er-Rebî' 55, 70, 86
 Ebû'l-Âs b. Ümeyye 139, 311
 Ebû'l-Avcâ es-Sülemî 102
 Ebû'l-Bahterî b. Hişâm 128, 129,
 139
 Ebû'l-Cehm b. Huzeyfe b. Gânim
 el-Adevî 217
 Ebû'l-Cüleyh 144
 Ebû'l-Esved ed-Düelî 179
 Ebû'l-Gâdiye 215, 216
 Ebû'l-Hadred es-Eslemî 103
 Ebû'l-Hakem Amr b. A'yen el-
 Huzâî 319
 Ebû'l-Harîf 149
 Ebû'l-Hasîb 194
 Ebû'l-Heysem b. et-Teyyehân 68,
 200, 202
 Ebû'l-Hiyâc Abdullah b. Ebî Süf-
 yân b. el-Hâris b. Abdül-
 muttalib 57
 Ebû'l-İs b. Ümeyye'nin mevlası
 Sabîh 210
 Ebû'l-Kâsım 246
 Ebû'l-Kâsım b. el-Velîd b. Utbe b.
 Ebî Süfyân 309
 Ebû'l-Kâsım el-Berrâd 246
 Ebû'l-Kays 128
 Ebû'l-Minhâl el-Esved 194
 Ebû'l-Münzir b. Ebî Ümeyye b.
 Âbid b. Abdullah b. Ömer b.
 Mahzûm 312
 Ebû'l-Münzir es-Sülemî 289
 Ebû'l-Münzir Hişâm 128
 Ebû'n-Nu'mân el-Ensârî 322
 Ebû'r-Rebî' 316
 Ebû's-Senâbil b. Abdullah b. Âmir
 b. Küreyz 58, 304
 Ebû't-Tecirât 285
 Ebvâ 94
 Ebyad b. İmruülkays b. el-Hâris b.
 Kinde 218
 Ebyad b. Mucâşi' b. Dârim 217
 Ecnâdeyn 317
 Edam 103
 Eddoğulları 227
 Edhem b. Ebû'z-Ze'râ el-Tâî 180
 Efâî b. el-Husayn b. Ganem b.
 Rühm b. el-Hâris el-Cür-
 hümî 109
 Efnûn b. Sarîm et-Tağlibî 158
 Efrâim b. Yûsuf soyu 319
 Efsûs 253
 Ehâbîş 134, 187, 199, 228
 Ehl-i Bâirbâyâ 27
 Ehl-i Hadûr 27, 109
 Ehl-i kitap 25
 Ehvas el-Hârisî 295
 Eksem b. Sayfî b. Riyâh b. el-Hâris
 b. Muhâşin 111
 eman 103, 148, 162, 163, 202, 247;
 248, 249, 328, 332, 333
 Emetullah bint Abdullah 86
 Emetullah bint el-Vâris b. el-Hâris
 b. Rabîa b. Huveylid b. Nü-
 feyl b. Amr b. Kilâb 41

- Emetullah bint Ömer b. Abdülazîz 59
- Emetullah Habîbe bint Abdüyâ-leyl b. Sâlim b. Mâlik b. Huttayt b. Çüşem b. Kasâ 34
- Emetü'r-Rahmân bint Abdurrahmân 64
- Eneviler 44
- Emîn 47, 48, 194, 265, 283, 334
- Emîn Muhammed b. Reşid 48
- Emîrûlmü'minîn Ebü'l-Abbâs 333, 337
- Enbâr 45, 176, 177 ~ Kapısı 334
- Encelûs 253
- Enceşe 107
- Enderyûs 319
- Enes b. Fadâle b. Adî b. Harâm b. el-Heysem b. Zafer 209
- Enes b. Mâlik 147, 219, 244, 267
- Enese 194, 210
- Enes el-Fevâris 279, 315
- Enise 107
- Enîse bint Abdullah b. Amr b. Mâlik b. el-Aclân 295
- Enîse bint Amr b. Aneme 296
- Enîse bint Hilâl b. Muallâ b. Levzân 295
- Enîse bint Hubeyb b. İsâf 293
- Enîse bint Muâz b. Mâis b. Kays b. Halede 295
- Enîse bint Râfi' b. el-Muallâ b. Levzân 295
- Enîse bint Sa'lebe b. Zeyd b. Kays 293
- Enîse bint Urve b. Mes'ûd b. Sinân b. Âmir b. Ümeyye b. Biyâza 295
- Enmâr 109
- Ensar 62, 66, 100, 176, 202, 204, 205, 206, 211, 221, 222, 227, 231, 287
- En'um 227
- Erdeşîr b. Bâbkân 255
- Erdeşîr b. Hüzmüz 255
- Erdeşîr b. Şîreveyh 256
- Eret b. el-Muttalib 284
- Erhşed 26
- Ergav 27
- Erhab 227
- Erkam b. Ebi'l-Erkam 67
- Erkam b. Nadle b. Hâşim b. Abdümenâf 138
- Ermeniye 173, 265, 338
- Erneb bint Nemrân 38
- Ertât 317
- Ervâ bint Abdülmuttalib 136, 284
- Ervâ bint Ebî Muayt 38, 308
- Ervâ bint el-Hâris b. Abdülmuttalib 63
- Ervâ bint el-Mukavvim 62
- Ervâ bint Küreyz 284
- Ervâ bint Küreyz b. Rabîa b. Habeyb b. Abdüşems 33, 136
- Ervâ bint Osmân 57
- Es'ad b. Zûrâre 202, 203, 259
- Esbağ 101
- Esbâğ b. Abdülazîz b. Mervân 58, 302
- Esbağ b. Züâle el-Kelbî 332
- Esed 52, 101, 105, 131, 140
- Esed b. Abdüluzzâ 52
- Esed b. el-Merzübân 333
- Esed b. Huzeymeoğulları 110
- Esedoğulları 197
- Esîd b. Hâriyye es-Sekafi 310
- Esîde bint Sa'lebe b. Süveyd b. Esâf b. Adî b. Hârise b. Cenâb 37
- Eslem 94, 199
- Eslûm el-Yâmî 182
- Esmâ 82, 83, 269
- Esmâ b. Hârice b. Hısn b. Huzeyfe b. Bedr b. Amr el-Fezâri 124
- Esmâ bint Ebî Bekr 38, 56, 87, 282

- Esmâ bint en-Nu'mân 82, 83
 Esmâ bint Karat b. Hansâ b. Sinân 296
 Esmâ bint Merşed b. Cebr b. Mâlik b. Huveyrise b. Hârise 288
 Esmâ bint Muhriz b. Âmir b. Adî 297
 Esmâ bint Umeys 66, 92, 305
 Esmâ bint Yezîd b. Kays 144
 Esved ailesi 228
 Esved b. Abdülesed 281
 Esved b. Abdülesved 128
 Esved b. Abdüyağûs 128, 137
 Esved b. Amr 323
 Esved b. Ebî'l-Bahterî 312
 Esved b. el-Esved b. Hâşim b. Ebî Bekr b. Abd b. Kusay 312
 Esved b. el-Muttalib b. Esed 112, 128, 137
 Esved b. el-Münzir 149, 254, 301
 Esved b. Süfyân b. Abdülesed b. Hilâl b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm 61
 Esved b. Yâfur 110, 115
 Eş'ar 228
 Eş'as 185
 Eş'as b. Kays 82, 190, 195, 213, 219, 311
 Eşbuk 277
 Eşca' kabilesi 103, 211
 Eşel b. Amr es-Süayl 190
 Eşkenân 276
 Eşres b. Cübeyr en-Nehaî 242
 Eşruğ 27
 Evfâ b. Hakîm b. Ümeyye b. Hârise b. el-Evkâs es-Sülemî 62
 Evfâ b. Matar el-Mâzinî 247
 Evhas b. Ca'fer 191
 Evs 29, 139, 205, 207, 321
 Evs b. Câbir b. Ka'b b. Uleyym b. Cenâb b. Hübel 268
 Evs b. es-Sâmit 66, 294
 Evs b. Hacer 232
 Evs b. Hârise 200
 Evs b. Hârise b. Lâ'm 118
 Evs b. Havlî 66
 Evs b. Hucr 217
 Evs b. Kays 322
 Evs b. Kayzî 322
 Evs b. Kullâm b. Butaynâ b. Cü-meyhir b. Lihyân 253
 Evs b. Miğrâ el-Kurey'î 143
 Evs b. Muhâşin b. Muâviye b. Şü-reyf b. Cerve b. Üseyyid b. Amr b. Temîmoğulları 227
 Evs b. Sâbit 66, 231
 Evşeynek 275
 Evtas 104
 Eymen b. Hureym b. Fâtik el-Ese-dî 219
 eysâr 237
 Eyyûb b. Süleymân b. Abdülmelik 327
 Eyyûb b. Zârih b. Emvas b. Leyef-zer b. İshâk b. İbrâhîm 27, 273
 Ezârika 186
 Ezbat b. Kuray' b. Avf b. Ka'b b. Sa'd 188
 Ezbel 272
 Ezd 52, 54, 227 ~ kabilesi 153, 211, 314, 331
 Ezd Şenûe 55, 227
 Ezene 338
 Ezher b. Abdurrahmân b. Ezher 313
 Ezher b. Amr b. Nadle b. Gubşân b. el-Huzâî 311
 Ezrak Abdullah b. Abdurrahmân b. el-Velîd b. Abdüşems b. el-Mugîre b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm 123
 Ezver 272

F

Fadâle b. Ca'fer b. Rifâa el-Mah-zûmî 312

Fadâle b. Ubeyd 215

Fadl b. er-Rebî' 194

Fadl b. Sehl 338

Fahh 337

Fâhite bint Abdullah 59

Fâhite bint Abdurrahmân 64

Fâhite bint el-Mukavvim b. Abdül-muttalib 303

Fakâta 323

Fâkih b. el-Mugîre b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm 138

Fâkihe 315

Fâkihe b. el-Mugîre 216, 301

Fald b. Dükeyn 326

Fâliğ b. Âbir b. Şâlih b. Erfahşend 271

Fârân b. Amr b. Amlîkoğulları 254

Fâria bint Kuraybe b. el-Aclân b. Ganem b. Âmir b. Biyâza 295

Fâria bint Zûrâre b. Udes 297

Fâris 176, 267

Farslılar 262, 273, 276

Fâtıma 51, 55, 56, 71, 86, 193, 283

Fâtıma bint Abdullah 54, 59

Fâtıma bint Abdullah b. Rabîa es-Sekafiyye 317

Fâtıma bint Abdülmelik 59

Fâtıma bint Abdüşşârik b. Süfyân b. Kamîr b. Âmir b. Râbiye b. Celîha b. Has'am 37

Fâtıma bint Ali 57

Fâtıma bint Âmir b. Hızıyem b. Selâmân b. Rabîa b. Sa'd b. Cumah 38

Fâtıma bint Amr b. Âiz b. İmrân b. Mahzûm 33, 53, 54, 313

Fâtıma bint Ba'ce b. Ümeyye b. Huveylid 281

Fâtıma bint el-Hurşeb el-Enmâ-riyye 279, 315

Fâtıma bint el-Mücellel veya el-Muhaccel Kinâniyye 286

Fâtıma bint el-Uteyr b. Rabîa b. Muâviye b. Sale'e b. el-Ma'kıl b. Ka'b b. Rabîa b. Ka'b b. el-Hâris b. Ka'b 44

Fâtıma bint el-Vâsık 61

Fâtıma bint Esed b. Hâşim b. Abdümenâf 34, 196, 315

Fâtıma bint Heram b. Revâha b. Hicr b. Abd b. Maîys b. Âmir b. Lüey 34

Fâtıma bint Hişâm b. İsmâîl b. Hişâm b. el-Velîd b. el-Velîd b. el-Mugîre 42

Fâtıma bint Hüseyin 282

Fâtıma bint Munkız b. Amr b. Hansâ 296

Fâtıma bint Nasr b. Avf b. Amr b. Rabîa b. Hârise 55

Fâtıma bint Rabîa b. Bedr b. Amr b. Ceviyiye b. Levzân 335

Fâtıma bint Resulullah 35

Fâtıma bint Sa'd b. Seyel 55, 314

Fâtıma bint Safvân b. Muhris el-Kinâniyye 286

Fâtıma bint Sevde b. Ebî Dabiys el-Cüheniyye 287

Fâtıma bint Ubeyd b. Munkız b. Amr b. Maîys b. Âmir b. Lüey 34

Fâtıma bint Zâide b. el-Esam b. Hiram b. Revâha b. Hicr b. Abd b. Maîs b. Âmir b. Lüey 35, 69

Fazl b. Abbâs b. Muhammed b. Ali 47

Fazl b. Sâlih b. Ali b. Abdullah b. Abbâs 45

Fazl er-Redif 92

Fedek 102 ~ bölgesi 101
 Fekihe bint Übey b. İmruülkays b.
 Züheyr b. Cenâb 37
 Felaku İbnetü'r-Rakbâ 166
 Felaku'l-Cezlâ 166
 Felaku'l-Kinâz 166
 Felaku'l-Mağribe 166
 Fels 227
 Femü's-Sulh 338
 Fera' bölgesi 96
 Ferâfisa b. el-Ahvasoğulları 227
 Ferazdak 115, 118, 244
 Ferîa bint Amr b. Huneys b. Lev-
 zân 293
 Ferîa bint Ebî Hârise b. Evs b.
 ed-Duḥşüm 294
 Ferîa bint el-Hubâb 293
 Ferîa bint Mâlik b. ed-Duḥşüm b.
 Mâlik 294
 Ferîa bint Râfi' b. Muâviye b.
 Ubeyd b. el-Ebcer 293
 Ferrâr b. el-Ferrâr 342
 Ferrûh 244
 Ferruhzâd Hüsrev 257
 Ferve b. Müseyk el-Murâdî 190
 Ferve b. Saîd b. Afîf 109
 Fetih Gazvesi 106
 Feyd 227
 Feylefûs 319
 Feyrûz 245, 257
 Feyrûz b. Yezdücerd 256, 260
 Feyrûz Husayn 244
 Feyrûz Nehri 244
 Fezâriye 269
 fezz 237
 Fırat 157, 190
 Ficâr Savaşı 137, 152, 187, 315
 fidye 105, 162, 185
 Fıfu'r-Rîh Savaşı 37
 fil ~ ashabı 30 ~ hadisesi 31 ~ yılı
 29
 Filistin 33, 104, 258, 332, 333

Firâs b. Ca'de b. Hübeyra 57
 Firavun 273
 Fîrûz 173
 Fityân 50
 Fuğâr el-Cu'fî 240
 fuhuş 241
 Fulân b. Abdülazîz b. Ömer b. Mu-
 hammed b. Abdullah b. An-
 bese b. Saîd b. el-Âs 303
 Fulân b. Riyâh b. Hafs b. Âsım b.
 Ömer b. el-Hattâb 303
 Furât b. Hayyân el-İclî 234
 Furât b. Muâviye el-Bukâî 306
 Furât günü 187
 Furdatu Nu'm 259
 Furey'a bint Es'ad b. Zürâre b.
 Udes 298
 Furîa bint Kays b. Umeyr b. Lev-
 zân b. Sa'lebe b. Mecdea b.
 Umar b. Harîş b. Cahcebâ
 291
 Fûkeyhe 299, 300
 Fûkeyhe bint Abd b. Düleym b.
 Hârise 294
 Fûkeyhe bint el-Muttalib b. Hale-
 de b. Muhalled 295
 Fûkeyhe bint es-Seken b. Zeyd 296
 Fûkeyhe bint Katâde b. Menşû
 299
 Fülâne el-Esediyye 317
 Fûreyza 144
 Füşum bint Evs b. Havlî b. Abdul-
 lah b. el-Hâris 294

G

Gâbe 103
 Gadbân b. Humrân 318
 Galfâ 261
 Gâlib 194
 Gâlib b. Abdullah 99, 100, 101
 Gâlib b. Adî b. Şümeyys b. Tarûd b.
 Kudâme b. Cerm 301

Gâlib b. Fihri 54
 Gâmid 243
 Gamra 102
 Gamr b. Yezîd b. Abdûlmelik 332
 Ganî 226
 ganimet 76, 99, 101, 104, 106, 207
 Garâ bint Dîrâr b. el-Ka'ka' b. Ma'bed b. Zûrâre 312
 Garûr 255
 Gassânîler 262
 Gatafân 133, 149, 188, 199, 226, 317, 336
 Gatafân Üsfiyye 179
 Gatârîf 227
 Gavîs 175
 Gavs b. Mürr 140, 227
 Gaylân b. Seleme 111, 253, 325
 Gazvân 243
 Gazze 129, 130
 Gubşân b. Abdüamr b. Büey b. Milkân b. Efsâ 35
 Gubşân b. Amr b. Büey b. Milkân 38, 107
 Gudâf 176
 Gufeyle 228
 Gumdân 227, 258
 Gumeysâ 104 ~ Savaşı 301
 Gutayf 227
 Guzeyye 73
 Guzeyye b. Huzeym b. Sa'd b. Sehm 310
 Guzeyye bint Dûdân b. Avf b. Câbir b. Dîbâb b. Hicr b. Abd b. Muâviye b. Âmir b. Lüey 72

H

Habbâb b. el-Eret 211
 Habbân b. el-Hakem 341, 342
 Habbe bint Amr b. Hısn 295
 Habeşistan 56, 69, 73, 78, 92, 130, 135, 256, 260, 286

Habîb 317
 Habîb b. Abdullah b. el-A'lem el-Huzelî 339
 Habîb b. Abdühârîse b. Mâlik b. Gadab b. Cüşem b. el-Hazrec 207
 Habîb b. Cebbâr 175
 Habîb b. Ebî Bakıyye 326
 Habîb b. Mesleme el-Fihri 214
 Habîbe 64, 289
 Habîbe bint ed-Dify 39
 Habîbe bint Es'ad b. Zûrâre 298
 Habîbe bint ez-Zübeyr 63
 Habîbe bint Hârîce b. Zeyd b. Ebî Züheyr 292
 Habîbe bint Kays b. Zeyd b. Âmir b. Sevâd 289
 Habîbe bint Mes'ûd b. Evs b. Mâlik 288
 Habîbe bint Mes'ûd b. Halede 295
 Habîbe bint Muatteb b. Ubeyd b. Sevâd b. el-Heysem 289
 Habîbe bint Müleyl b. Vebre b. Hâlid el-Aclân 294
 Habiyye bint Rabîa b. Abdüyâleyl b. Sâlim b. Mâlik b. Hutayt 316
 Habiyye bint Riyâh b. Rabîa el-Ganeviyye 315
 Habre bint Şerîh 144
 Haccâc 39, 147, 148, 245, 308, 331, 332, 337
 Haccâc b. Muhammed el-A'ver 327
 Haccâc b. Yûsuf 39, 185, 192, 196, 267, 303, 305, 308, 325, 330, 331, 337, 338
 Haccâr b. Ebcer el-Iclî 306
 hac 141 ~ emîrliği 33, 35, 36, 39, 40, 41, 42, 44, 45, 46, 49, 50, 106, 193, 253
 Hâcer 277

- Hacerülesved 30, 224, 343
 hacib 264
 Hâcib b. Zûrâre b. Uduş b. Zeyd b. Abdullah b. Dârim 111
 haciblik 194, 195
 hac mevsimi 337
 Hacûn 130
 Hâdî 46, 47, 60, 194, 264, 283, 337
 Hadîce 63
 Hadîce bint Ali 58
 Hadîce bint er-Reşîd 60
 Hadîce bint Huveylid 30, 35, 69, 285, 311
 Hadîce bint Osmân b. Urve b. ez-Zübeyr 282
 Hadîcetü'l-Kübrâ bint ez-Zübeyr 63
 Hadîcetü's-Suğrâ bint ez-Zübeyr 64
 Hadramevt 83, 105, 140, 143, 144, 145, 146, 199, 228, 261, 277
 Hadr Hadrûn b. İmyâyil b. Fulân b. el-İs 273
 Hadûr 28
 Hafsa 56, 81, 83, 85, 88
 Hafsa bint Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb 283
 Hafsa bint Abdurrahmân b. Ebî Bekr 309
 Hafsa bint Hâtıb b. Amr b. Ubeyd b. Ümeyye b. Zeyd 291
 Hafsa bint İmrân b. İbrâhîm b. Muhammed b. Talha b. Ubeydullah 309
 Hafsa bint Muhammed b. Abdullah b. Amr b. Osmân 282
 Hafsa bint Ömer 73, 87
 Hafsa bint Sa'd 64
 Hafs b. el-Mugîre 301
 Hafs b. el-Ümevî 332
 Hakem 317
 Hakem b. Amr b. el-Gıfârî 215
 Hakem b. Ebi'l-Âs 106, 138, 196, 216
 Hakem b. Ebi'l-Âs et-Tarîd 126
 Hakem b. el-Velîd b. Yezîd b. Abdülmelik 307
 Hakem b. Saîd 105
 Hakem b. Yahyâ 311
 Hakeme 317
 Hakîm b. Ebi'l-Ka'ka' b. Hakîm el-Ezdî 284
 Hakîm b. Hizâm b. Huveylid b. Esed 138, 325
 Hakîm b. Talîk b. Süfyân b. Ümeyye 324
 Hâle 70, 86
 Hâle bint Abdümenâf b. el-Hâris b. Munkız b. Amr b. Maiys 35
 Hâle bint Huveylid 86
 Hâle bint Huveylid b. Esed 311
 Hâle bint Rabîa b. el-Harîş b. Ka'b 318
 Hâle bint Süfeyh et-Tağlibî 306
 Halede bint Amr b. Vezefe 295
 Halef b. Halîfe 327
 Halef b. Vehb b. Huzâfe b. Cumah 115
 Halef el-Mısrî 338
 Halhala b. Eşyem 188
 Hâlid 280, 316, 317, 318
 Hâlid b. Abdullah b. Hâlid b. Esîd 59, 121, 307
 Hâlid b. Abdullah el-Ensârî 211
 Hâlid b. Abdullah el-Kasrî 125, 221, 331
 Hâlid b. Abdullah Zülceddeyn b. Amr b. el-Hâris b. Hemmâm b. Mürre b. Zühel b. Şeybân b. Sa'lebe b. Ukâbe 193

- Hâlid b. Abdülmelik 42
 Hâlid b. Abdülmelik b. el-Hâris b.
 el-Hakem b. Ebi'l-Âs 42
 Hâlid b. Ca'fer 150
 Hâlid b. Ca'fer b. Kilâb 149, 188,
 190, 191, 280
 Hâlid b. Desâr el-Fezârî 148
 Hâlid b. Ebah el-Esedî 188
 Hâlid b. Ebi'l-Bükeyr 68
 Hâlid b. el-Ahnes es-Sehmî 308
 Hâlid b. el-Velîd 103, 104, 105,
 148, 226, 286, 329
 Hâlid b. el-Velîd b. Ukbe b. Ebî Mu-
 ayt 57, 123
 Hâlid b. Esîd b. Ebi'l-Îs 324
 Hâlid b. İbrâhîm b. Ebî Dâvûd b.
 ez-Zühelî 319
 Hâlid b. Osmân b. Hâlid b. ez-Zü-
 beyr 333
 Hâlid b. Saîd 78, 105, 286
 Hâlid b. Urfute 242
 Hâlid b. Velîd 255
 Hâlid b. Yezîd b. Muâviye 59, 64,
 307
 Hâlîde b. Huveylid 86
 Hâlîde bint Abdürabbih b. en-Nâ-
 fiz b. Mürre b. Teym b. Sa'd
 b. Ka'b el-Huzâî 32
 Hâlîde bint Ebû Leheb 62
 Halîde bint el-Cebbâr b. Cüzâ b.
 Amr b. Âmir b. Abdürizâh.
 Halîde 289
 Hâlîde bint el-Esved b. Abdüyağûs
 285
 Hâlîde bint Muattib b. Ebî Leheb
 196
 Halîde bint Sâbit b. Sinân b. Ubeyd
 293
 Hâlid el-Esbağ 315
 Hâlidogulları 184
 Halîfe b. Bu's-Sa'dî 147
 Halîme 31, 108
 Hallâd b. Amr 283
 hâm 235
 Hâm 270
 Hamdûne bint Adîd 60
 Hamel b. Mirdâs en-Nehaî 178
 Hamîde bint Abdurrahmân 64
 Hamîde bint Sa'd 65
 Hamîs 140
 Hamî 317
 Hammâd b. Seleme 326, 327
 Hammâd b. Zeyd 326, 328
 Hammâd el-Berberî 334
 Hammâd el-Kendğûş 335
 Hamne bint Cahş 87, 89, 282, 285
 Hamne bint Süfyân b. Ümeyye b.
 Abdüşems 316
 Hamrâu'l-Esed Gazvesi 96
 Hamza 70, 92, 98, 99, 131, 139,
 325
 Hamza b. Abdullah b. ez-Zübeyr
 b. el-Avvâm b. Huveylid b.
 Esed b. Abdüluzzâ 121
 Hamza b. Abdülmuttalib 65, 66,
 91, 136, 137, 282, 297
 Hamza b. Mâlik 264
 Hanâs bint Mâlik b. Mudarrib 280
 Hânî b. Mes'ûd 269
 Hânî b. Urve el-Murâdî 329
 Hanîfe b. Lüceym b. Âmir b. Hanî-
 fe 300
 Hansâ bint Ziyâd b. en-Nu'mân b.
 Sinân 296
 Hantef b. es-Secf et-Temîmî 220,
 330
 Hanteme bint Hâşim b. Mugîre b.
 Abdullah b. Ömer b. Mah-
 zûm b. Yakaza b. Mürre 32
 Hanzala 156
 Hanzala b. Ebî Âmir 67, 282, 322
 Hanzala b. Ebî Süfyân 128, 138
 Hanzala b. Hevber 192
 Hanzala b. Mâlik b. Zeydümenât b.
 Temîm 178

- Hanzala b. Nehd b. Zeyd b. Leys b. Sevd b. Eslem b. el-Hâf b. Kudâa 112
- Hanzala b. Osmân b. Amr b. Fâtik el-Esedî 149, 177
- Hanzala b. Safvân 28, 108
- Hanzala b. Safvân el-Kelbî 221
- Hanzala b. Zeyd b. Menât b. Teym 142
- Hanzala er-Râhib b. Ebî Âmir el-Gasîl Gasîlû'l-Melâike 181
- Hanzala kabilesi 187, 315
- haraç 69, 170, 262
- Haram aylar 229, 343
- Harâş 150
- Harâş b. es-Simme'nin mevlası Temîm 211
- Haraşe 317
- Haraşî 334
- Harb b. Ümeyye 109, 131, 134, 135, 136, 151, 310
- Harem 141, 167, 228
- Hârice b. Huzâfe 215
- Hârice b. Zeyd 201, 202
- Hârice b. Zeyd b. Ebî Züheyr 67, 201
- Hârice b. Zeyd b. Sâbit 267
- Hâricî 192, 215, 323 ~ ayaklanması 50
- Hâris 133, 150, 260, 317
- Hâris b. Abbâd 191
- Hâris b. Abdullah 239
- Hâris b. Abdullah b. Ebî Rebîa el-Mahzûmî 221, 222
- Hâris b. Abdullah el-A'ver 220
- Hâris b. Abdülmuttalib 139
- Hâris b. Abdülmuttalib b. Abdümâf 316
- Hâris b. Abdüluzzâ b. Rifâa b. Milan 108
- Hâris b. Abdümenât 199
- Hâris b. Abdümenât b. Kinâne 140
- Hâris b. Âmir b. Nevfel b. Abdümenâf 62, 138, 310
- Hâris b. Amr b. Ya'fur 258
- Hâris b. A'rec b. Ebî Şemr b. Amr b. el-Hâris b. Avf b. Amr b. Adî b. Amr b. el-Hashâs 263
- Hâris b. Dırâr 79
- Hâris b. Ebî Şemmer el-Gassânî 187, 220, 221
- Hâris b. el-Abbâs b. Abdülmuttalib 216
- Hâris b. el-Hadramî 281
- Hâris b. el-Hakem b. Ebi'l-Âs b. Ümeyye 57
- Hâris b. el-Muttalib 307
- Hâris b. Enes el-Eşhelî 293
- Hâris b. Esed b. Abdüluzzâ 139
- Hâris b. es-Simt 67
- Hâris b. Evs b. Muâz 67, 207, 290
- Hâris b. ez-Zübeyr b. el-Hâris b. el-Abbâs 305
- Hâris b. Fihroğulları 132
- Hâris b. Haneş es-Sülemî 129
- Hâris b. Harb b. Ümeyye 136, 139
- Hâris b. Hâtıb 291
- Hâris b. Hazeme 68
- Hâris b. Hazen b. el-Hilâl 91
- Hâris b. Hillize el-Yeşkürî eş-Şâir 218
- Hâris b. Hişâm 114, 138, 312, 324, 342, 343
- Hâris b. Ka'b 178, 227, 253, 318
- Hâris b. Ka'boğulları 227
- Hâris b. Kays b. Adî el-Ka'bî 127
- Hâris b. Lüey 133
- Hâris b. Mâlik b. Kays b. Sayfî 258
- Hâris b. Mürre b. Cüşem b. Avf 116
- Hâris b. Mürre el-Abdî 124
- Hâris b. Nevfel b. Abdülmuttalib 89
- Hâris b. Rifâa b. Sevâd b. Mâlik b. Ganem b. en-Neccâr 280

- Hâris b. Ruâfe'nin mevlası
Ebû'l-Hamrâ 211
- Hâris b. Sa'lebe 262
- Hâris b. Süveyd 321
- Hâris b. Şeddâd 257
- Hâris b. Şenne b. Murîf b. Mürre b.
Nasr b. Dühmân b. Sebî' b.
Bekr b. Eşca' 206
- Hâris b. Şürahbîl Zû Ceden 259
- Hâris b. Ubâd 111, 247
- Hâris b. Ubeyd 180
- Hâris b. Ubeydullah b. Muâz b.
Afrâ 289
- Hâris b. Va'le b. el-Mücâlid b. Yes-
ribî b. ez-Zebbân b. el-Hâ-
ris b. Mâlik b. Zühel b. Sa'le-
be b. Ukâbe 191
- Hâris b. Va'le eş-Şeybânî 220
- Hâris b. Va'le ez-Zühelî 189
- Hâris b. Ya'mer b. Habbân b.
Umeyre b. Mellân b. Nâsıra
b. Kasiyye b. Nasr b. Sa'd b.
Bekr b. Hevâzin 61
- Hâris b. Zâlim 133, 149, 317
- Hârise b. Bekr b. Avf b. Amr b. Adî
b. Amr b. Mâzin b. el-Ezd
263
- Hârise b. en-Nu'mân 297
- Hârise b. Evs el-Kelbî 234
- Hârise b. İmrûülkays b. Mâzin b.
el-Ezd b. el-Gavs 53
- Hârise b. Lâm et-Tâî 269
- Hârise b. Sürâka 68
- Harîş b. Hilâl 191
- Harmâ bint Halef b. Vehb b. Huzâ-
fe b. Cumah 38
- Harmele bint Abdülesved b. Hu-
zeyme b. Ebî Kays b. Âmir
b. Beyâda Huzâiyye 286
- Harmele bint Ubeyd b. Sa'lebe b.
Sevâd b. Ganem 297
- Harrâr 98
- Harre 219, 338 ~ Savaşı 195 ~
Vak'ası 294, 330
- Harun 79, 105
- Hârûn b. İmrân 27, 272
- Hârûn b. Mûsâ el-A'ver el-Kârî
326
- Hârûn b. Süleymân b. el-Mansûr
Emîru'l-Mü'minîn 217
- Hârûn el-Vâsik 49
- Hârûn er-Reşîd 46, 47, 51, 185,
283
- Hasabe 29
- Has'am 140, 227, 229, 318
- Has'am kabilesi 243
- Hasan b. Ali 50, 51, 56, 63, 214,
232, 303, 305, 308, 310
- Hasen b. Arafe 327
- Hasen b. Ebî'l-Hasen el-Basrî 267
- Hasen b. Ebî Saîd 195
- Hasen b. İbrâhîm b. Abdullah b.
Hasen 310
- Hasen b. Osmân ez-Zührî 305, 306
- Hasen b. Sehl 338
- Hasenü'l-Basrî 179
- Hasîb Âmir b. Amr b. Ebî Rabîa b.
Zühel b. Şeybân 117
- Hâsir b. İrem b. Sâm 271
- Hasnâ bint Saîd b. Zeyd b. el-Es-
ved b. el-Mahcel b. Hazen
b. Mev'ele 44
- Hassân 259
- Hassân b. Amr b. el-Cevn el-Kindî
190
- Hassân b. el-Burc 323
- Hassân b. el-Esbağ b. Abdülazîz b.
Mervân 59
- Hassân b. Sâbit 85, 93, 213, 217,
293, 342
- Hâşim 129, 130, 135, 280
- Hâşim b. Abdümenâf 52, 112
- Hâşim b. Hâşim b. Utbe b. Ebî Vak-
kâs 65

- Hâşim b. Saîd b. Sehm 110
Hâşim b. Utbe b. Ebî Vakkâs 65, 195, 213
Hâşimoğulları 44, 118, 131, 132
Haşşâk Savaşı 192
Hâtıb b. Ebî Beltea 68 ~ 'nın mevlası Sa'd 204, 210
Hâtıb b. el-Hâris el-Cumahî 286
Hâtıb b. Ümeyye b. Râfi' b. Süveyd 322
Hâtıb b. Ebî Beltea 66
Hatice 30, 31, 70, 71, 74, 86
Hâtım et-Tâî 183
Hatmeoğulları 231, 232
Hattâb b. Nüfeyl 222
Hatt beldesi 105
Havernak 254
Havfezân -el-Hâris b. Şerîk b. Amr b. Kays eş-Şeybânî 189
Havle bint el-Münzir b. Zeyd b. Lebîd b. Hidâş 297
Havle bint Hakîm el-Evkas es-Sülemî 284
Havle bint Havlî b. Abdullah b. el-Hâris 294
Havle bint Hüzeyl b. Hübeyre b. Kubeysa b. el-Hâris b. Hurafe b. Sa'lebe b. Bekr b. Hubeyb b. Amr b. Ganem b. Tağlib 81
Havle bint Kays b. Sa'lebe b. Ubeyd 297
Havle bint Mâlik b. Enes b. Sa'lebe 295
Havle bint Manzûr 232
Havle bint Sa'lebe b. Esram b. Fihri 294
Havle bint Sâmîr b. Kays b. Esram b. Fihri 294
Havmân Savaşı 190
Havrân 202
Havvâ bint Râfi' b. İmruülkays b. Zeyd 290
Havvâ bint Sâbit b. Zeyd b. Kays b. Seken 297
Havvâ bint Yezîd b. es-Seken b. Küreyz b. Za'verâ 290
Hayâ 187, 200
Hayâr b. Adî b. Nevfel b. Abdümenâf 233
Hayber 79, 98, 101, 102, 106, 152, 200, 287
Hayrân b. Câbir 330
Hayr b. Hamâle 55
Hayre bint Ebî Ümeyye b. el-Hâris b. Mâlik b. Ka'b b. en-Netâh 292
Haysûr veya Ceysûr 275
Hayye bint Ebî Hâşim b. Utbe b. Rabîa b. Abdüşems 37
Hayzûrân 46, 47
Hazâzâ Savaşı 189
Hazbîl veya Huzeybîl 273
Haziya Rayta bint Ka'b b. Sa'd b. Teym b. Mürre 35, 36, 38
Hazîn el-Kinânî 122
Hâzir günü 336
Hazrec 209
Hebâe günü 188
Hecer 198
Hedâd b. er-Râiş 257
Heded b. Beded 275
Hedel 273
Hedire 97
Hemâl b. el-Hemâl b. el-Müsellem 258
Hemdân kabilesi 266
Hemedan 195, 219, 227
Hemmâm b. Mutarrif et-Tağlibî 222, 306
Hendek Savaşı 30, 96, 97, 137, 187, 215, 322
Herât 331
Herîm 314

- Herim b. Kutbe b. Seyyâr b. Amr el-Uşerâ 111
- Herim b. Sinân b. Ebî Hârise b. Mürre b. Nüşbe b. Giyaz b. Mürre b. Avf b. Sa'd b. Zübyân 117
- Hermâ 253
- Hermâ b. Abdullah b. Rifâa b. Necde b. Mecdea b. Adî b. Nümeyr b. Vâkîf 207
- Herseme 335
- Herseme b. A'yen 334
- Hesap günü 230
- Hevâzin 104, 137, 179, 187, 188, 199, 227
- Hevze b. Ali el-Haneffî 84, 303
- Hevze b. Mürre eş-Şeybânî 117
- Heyran 275
- Heysam el-Hemedânî 334
- Heysem b. Adî 25
- Heysem en-Nehaî 306
- Hıdâş b. Züheyr 269
- Hıms 332, 334
- hırsız/lık 233
- Hısân bint Advân b. Amr b. Kays 53
- Hıyâr b. Sebre el-Mücâşifî 331
- Hızır 275
- Hıbb Üsâme b. Zeyd 310
- hicâbe 131, 132
- Hicaz 197, 259, 340
- Hicr 126, 200
- hicret 65
- Hidâş b. Abdullah 238
- hilafet 131
- Hilâl b. Âmiroğulları 227
- Hilâl b. Mâlik b. Dabbe b. el-Hâris b. Fihroğulları 133
- Hilâl b. Üheyb b. Dabbe b. el-Hâris b. Fihroğulları 133
- Hilâl b. Ümeyye el-Vâkıfî 209, 294
- Hilfulfudûl 132
- Hille 141
- hils 237
- Himyer 188, 227, 258 ~ halkı 80, 260
- Himyer b. Sebe 257
- Hind 70, 198
- Hind b. Ebî Hâle 70, 227, 311
- Hind b. Evs b. Şüreyk 292
- Hind bint Abdullah b. Amr b. Harâm 295
- Hind bint Abdullah b. el-Hâris b. Vâile b. Zarb 33, 53
- Hind bint Amr b. Harâm 283
- Hind bint Avf 80, 91, 93
- Hind bint Ebî Cehil 299
- Hind bint Ebî Süfyân 89
- Hind bint Ebî Tâlib 214
- Hind bint el-Hâris b. Amr el-Maksûr b. Hucr Âkilü'l-Mürâr el-Kindî 157
- Hind bint el-Mudarrib 281
- Hind bint el-Mukavvim 62
- Hind bint el-Münzir b. el-Cemûh b. Zeyd 295
- Hind bint Esmâ b. Hârîce el-Fezârî 305
- Hind bint Hilâl b. Âmir b. Sa'saa 52
- Hind bint Hilâl Sümmâ 269
- Hind bint Mahmûd b. Mesleme b. Seleme b. Hâlid b. Adî 287
- Hind bint Mersed b. Amr b. Mersed 318
- Hind bint Muâviye 58
- Hind bint Sa'd 65
- Hind bint Sehl b. Amr 310
- Hind bint Simâk b. Atîk b. İmruül-kays b. Yezîd 290
- Hind bint Sinne b. Sinân b. Cârîye b. Abd es-Sülemiyye 314
- Hind bint Süreyreb. Sa'lebe b. el-Hâris b. Mâlik b. Kinâne 54

- Hind bint Utbe 36, 90, 285, 301
 Hind bint Zübeyr 64
 Hind veya Amre bint Abdüluzzâ b. Nadle 299
 Hinnâm b. Seleme el-Âişî 233
 Hinv 258
 Hirâş b. es-Simt'in azatlısı Temîm 66
 Hîre 29, 129, 151, 152, 157, 198, 253, 255, 260, 306, 333
 Hîreliler 260
 Hîrozos 319
 Hisl b. Âmir b. Lüeyoğulları 133
 Hişâm 194, 267, 283
 Hişâm b. Abdülmelik 42, 51, 185, 220, 264, 307, 309, 331
 Hişâm b. el-Âs b. Vâil es-Sehmî 299
 Hişâm b. el-Kelbî 128, 276
 Hişâm b. el-Mugîre 84, 114, 134, 138, 303
 Hişâm b. el-Velîd el-Mugîre el-Mahzûmî 300
 Hişâm b. İsmâîl 39, 40
 Hişâm b. Muhammed 25
 Hişâm b. Ukbe b. Ebî Muayt 222
 Hizâm b. Hâlid 321
 Hizzâoğulları kabilesi 280
 Horasan 47, 170, 191, 192, 214, 215, 218, 264, 265, 267, 277, 310, 331, 332, 333, 334, 335, 337, 338
 Hristiyan 135, 138 ~ lık 78, 323
 Hubâb 282
 Hubbâ bint Cenâb b. Hübel 37
 Hubbâ bint Huleyl b. Hubşiyye b. Selûl b. el-Huzâiyye 55, 314
 Hubeyb 99, 208
 Hubeyb b. Adî el-Ensârî 328
 Hubeyb b. Amr 97
 Hubeyb b. İsâf 282
 Hubeyş 194, 330
 Hubeyş b. Dûlace el-Kaynî 330
 Hublâoğulları 88, 178
 Hucr b. Amr 260, 261
 Hucr b. el-Eddber el-Kindî 213
 Hucr b. Yezîd b. Seleme el-Kindî 190
 Hûd 108, 109, 199
 Hûd b. Abdullah b. el-Hâlûd b. Âd 272
 Hudeybiye 97, 106, 215 ~ Gazvesi 97, 210
 Hudeyc b. Cefne b. Katîra es-Sekûnî 190
 Hufâf b. Umeyr 222
 Hufûf 342
 Hûfzân el-Hâris b. Şureyk eş-Şeybânî 220
 Hûlâ bint Teveyt 285
 Hûlân 227
 Huleys b. Yezîd 134
 Humâa bint Avf b. Muhellem eş-Şeybânî 299
 Humâa bint Cündeb b. Avf b. Sa'd b. Zeydümenât b. Temîm 41
 Humeyd b. Abdurrahmân b. Avf ez-Zührî 267
 Humeyd b. Harîs b. Bahdel el-Kelbî 263
 Humeyd b. Hureys b. Behdel el-Kelbî 192
 Humeyd b. Züheyr 233
 Humeyme bint Humâm b. el-Cemûh b. Zeyd 296
 Humeyme bint Sayfî b. Sahr b. Hansâ 296
 Humeyyir b. el-Humeyyir 322
 Humrân 194, 329
 Humrân b. Abdüamr b. Bişr b. Mersed 318
 Hums 139, 140, 141

- Humus 41
Hunân Savaşı 188
Hûnebes 272
Huneyn 104, 217 ~ Gazvesi 98, 210 ~ günü 187
Huneys b. Huzâfe 56, 68, 73
Hurâda 163
Hurâda b. el-Hâris el-Cüşemî 162
hurde 237, 238
Hurr b. Menî' 116
Husayb 340
Husayb ed-Damrî 340
Husayf 326
Husayn 316, 317
Husayn b. Bedr 177
Husayn b. el-Hamâm 323
Husayn b. el-Hâris b. el-Muttalib 66
Husayn b. el-Hurr 244, 245
Husayn b. Nümejr es-Seksekî 336
Husayn b. Şeddâd b. Kanân el-Hârisî 190
Huseym 341
Husn 317
Huşâş Savaşı 342
Huşnûz 275
Huvay b. Melta' es-Seksekî 216
Huveylid b. Esed 131, 134, 147
Huveytîb b. Abdüluzzâ 91, 94, 325
Huveytîb b. Abdüluzzâ b. Ebî Kays 80, 87, 90, 239, 308
Huveytîb b. Abdüluzzâ el-Âmirî 325
Huyey b. Ahtab 274
Huzâa 35, 78, 97, 110, 139, 187, 189, 228, 274, 281, 286, 319
Huzâî 316
Huzâî b. el-Esved 208
Huzâmî 201
Huzefye b. el-Yemân 67, 290, 315, 317
Huzeyfe b. Bedr 188, 317
Huzeyle bint Amr b. Utbe b. Hudeyc b. Âmir b. Cüşem b. el-Hâris b. el-Hazrec 292
Huzeyme b. Hâzim 217, 265
Huzeyme b. Lüey 133
Huzeyme b. Lüeyoğulları 134
Huzeyme b. Sâbit 292
Huzeyme b. Sâbit b. el-Fâkihe b. Sa'lebe 212
Hübel 226-342
Hübeyre b. Ebî Leheb b. Amr b. Âiz b. İmrân b. Mahzûm 62
Hübeyre b. Ebî Vehb el-Mahzûmî 85, 138, 278
Hübeyre b. el-Mekşûh b. Abdü-yağûs el-Murâdî 190
Hübeyre b. en-Nu'mân 240
Hüdbe b. Haşrem 274, 279
Hüdhüd 259
Hümejne bint Halef b. Es'ad b. Beyâda Huzâiyye 286
Hüneyde bint Ebî Şemir 144
hünsa 180
Hüreym 253
Hürmüs b. Meytûn b. Rûmî b. Lintâ b. Keslûhîn b. Yûnân b. Yâfes b. Nûh 276
Hürmüz b. Anûşîrvân 256
Hürmüz b. Nersâ 255
Hürmüz b. Sâbûr b. Erdeşîr 255
Hürr bint Yâmen 144, 146
Hüseyn b. Abdullah b. Ubeydullah b. Abbâs b. Abdülmuttalib 302
Hüseyn b. Ali 46, 56, 63, 212, 214, 278, 305, 309, 328, 329, 337 ~ 'in oğulları 336
Hüseyn b. Ebî Süfyân 313
Hüseyn b. İsmâîl b. Mus'ab 195
Hüseyn b. Katabe el-Gassânî 306
Hüseyn b. Sehl 335

- Hüsn 50
 Hüzeyl 52, 227 ~ kabilesi 97, 152, 328
 Hüzeyl b. İmrân et-Tağlibî 189
 Hüzeyl b. Müdrike 140
 Hüzeyl b. Ömer b. el-Fudayl b. el-Bürcümî 331
 Hüzeyle bint el-Hâris 286
 Hüzeyle bint Mes'ûd b. Zeyd 296
 Hüzeyle bint Sâbit b. Sa'lebe b. el-Cülâs 292
 Hüzeyle bint Saîd b. Sehl b. Mâlik b. Ka'b 297
 Hz. Âişe 266, 286
 Hz. Ali 202
 Hz. Ebû Bekir 148, 202, 211, 215, 266, 267
 Hz. Hüseyin 302, 329, 336
 Hz. İsa 260
 Hz. Osman 33, 34, 55, 56, 57, 64, 136, 167, 194, 213, 214, 215, 242, 253, 257, 263, 266, 269, 278, 329
 Hz. Ömer 106, 202, 267, 289, 331
- I-İ**
- İcl b. Lüceym 268
 İlâc b. Ebî Seleme b. Abdüluzâ b. Gîre 86
 Irak 33, 45, 130, 188, 214, 260, 265, 329 ~ yolu 198
 Irku'z-Zabye 328
 İsa b. Ali 45, 310
 İsa b. A'yen el-Huzâî 319
 İsa b. Âz 47
 İsa b. Ca'fer b. Süleymân b. Ali 334
 İsa b. Mûsâ 45
 İsa b. Mûsâ b. Talha b. Ubeydullah et-Teymî 123
 İsa b. Mûsâ el-Hâdî 47
 İsa b. Ravza 194
 İs b. İshâk 272, 273
 İtbân b. Mâlik 67, 217
 İyâz b. Abdullah b. İyâz b. Sümâme b. el-Esved b. el-Hâris b. Muâviye 65
 İbâdîler 147
 İblis 277
 İbn Abbâs 128
 İbn Abdullah b. Rabîa 268
 İbn Ammâr 248
 İbn Amr 203
 İbn Ca'fer 120, 121
 İbn Cüd'ân 135
 İbn Ebû Hadred 103
 İbn Ebû's-Şeyh merası 334
 İbnetü'l-Evdah b. Ebî Kerb 144
 İbn Fesve 116
 İbn Fushum 67
 İbn Habîb 325
 İbn Hârice el-Ensârî 267
 İbn Hayyâ 248
 İbn Hâzim 171
 İbn Hebbâr 174, 175
 İbn Hudayr 203
 İbn Hübeyre 260
 İbn Kays er-Rukayyât 113
 İbn Ma'mer 122
 İbn Mercâne 186, 329
 İbn Mutî' 119, 120, 121
 İbn Mülcem 35
 İbn Rab'a 148
 İbn Rabî' 203
 İbn Rabîa b. el-Esved 184
 İbn Ravza 194
 İbn Revâha 203
 İbn Sâmit 203
 İbn Selûl 206
 İbn Sümeyye 328
 İbn Şureyk b. Vehb b. İlâc es-Sekâfî 91
 İbnü'd-Desinne el-Ensârî 328
 İbnü'l-A'râbî 170, 171
 İbnü'l-Desinne 99

- İbnü'l-Eftas 48
İbnü'l-Hadramî 212
İbnü'l-Hanefiyye 336
İbnü'l-Hurr 176
İbnü'l-Kelbî 15, 25, 26, 27, 31, 43, 109, 111, 144, 168, 169, 190, 192, 214, 252, 270, 275, 276, 319, 322, 325
İbn Ümmü'l-Hakem 213
İbnüs's-Sevdâ 274
İbnü's-Şehîr 265
İbnü'z-Zübeyr 123, 266, 267, 330
İbn Zâfile el-Belevî 103
İbn Ziba'râ 315
İbrahim 25, 27, 135, 275, 276, 277, 320
İbrâhîm b. Abdullah b. Hasen 334
İbrâhîm b. Abdurrahmân b. Abdullah b. Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb 303
İbrâhîm b. Abdurrahmân b. Avf 64, 302
İbrâhîm b. Ca'fer b. Ebî Ca'fer 46
İbrâhîm b. Ca'fer el-Kebîr b. el-Mansûr 60
İbrâhîm b. Eflah b. Abdurrahmân b. Ebî Süfyan b. Huveytîb b. Abdüluzzâ 305
İbrâhîm b. el-Eşter 336
İbrâhîm b. el-Eşter en-Nehaî 337
İbrâhîm b. el-Hasen b. Sehl 195
İbrâhîm b. el-Mehdî 47
İbrâhîm b. el-Velîd 43, 51, 194, 264
İbrâhîm b. el-Velîd b. Abdûlmelik 283
İbrâhîm b. Hasen b. Hasen 223
İbrâhîm b. Hişâm el-Mahzûmî 42
İbrâhîm b. İshâk 266
İbrâhîm b. Kâriz b. Hâlid el-Kinânî 64
İbrâhîm b. Muhammed b. Talha b. Ubeydullah 267
İbrâhîm b. Mûsâ b. Ca'fer b. Muhammed 48
İbrâhîm b. Nuaym en-Nuhâm el-Adevî 56, 88
İbrâhîm b. Osmân b. Nehîk el-Akkî 265
İbrâhîm b. Sâlih b. Ali b. Abdullah b. Abbâs 60
İbrâhîm b. Yahyâ b. Muhammed 45
İbrâhîm b. Yezîd en-Nehaî 220
İbrâhîm el-İmam b. Muhammed b. Ali b. Abdullah b. el-Abbâs 304
İbrahim oğlu İsmail 224
İbrizir b. Kisrâ 255
İdâm bint el-Cemûh b. Zeyd b. Harâm b. Zeyd 295
İdâm bint Karat b. Hansâ b. Sinân 296
iddet 239
İdris 26, 320
İfrikiyye 337
ihanet (ğadr) yılı 29
İkinci Külâb Savaşı 188, 190
İkrime b. Ebî Cehil 83, 98, 221
İkrime b. Hâşim b. Abdümenâf b. Abdüddâr 134
İkrimetü'l-Feyyâz b. Rib'î b. Umeyr b. Subeyh b. Lây b. Mevele b. Âmir b. Mâlik b. Teymullah b. Sa'lebe b. Ukâbe 124
iktâ 52, 191
İlâf 140
İlâl 228
İlyâs b. Teşbîn b. el-Âzir b. el-Kâhin b. Hârûn 273
İlyesa' b. Adî b. Şûtelah b. İfrâyim b. Yûsuf b. Ya'kûb 273
İmlîk 271, 277
İmrân b. el-Husayn el-Huzâî 211
İmrân b. İsmâil b. Ebû'n-Necm

- 319
İmrân b. Kâhes b. Lâvî b. Ya'kûb 272
İmrân b. Talha b. Ubeydullah b. Osmân et-Teymî 303
İmruülkays 261
İmruülkays b. Âbis 144, 145
İmruülkays b. Amr b. İmruülkays el-Bedî 254
İmruülkays b. Behese b. Süleym 300
İmruülkays b. Ebân b. Ka'b b. Züheyr b. Cüşem b. Bekr b. Hubeyb b. Amr b. Ganem b. Tağlib b. Vâil 111
İmruülkays b. el-Münzir 260, 261
İmruülkays b. Hucr 178, 247, 250
İmruülkays b. Sa'lebe b. Amr b. Avf b. Mâlik b. el-Evs 206
İmruülkays b. Zeydümenât b. Temîm 301
İmruülkays el-Bedî 253, 254
İrmiyâ b. Halkiyâ 28
irtidat 263
İsa 25, 108, 275, 319
İsâf 224, 228
İsâhir soyu 319
İshak 27, 277
İshâk b. Ebî İsrail 328
İshâk b. el-Abbâs b. Muhammed 49
İshâk b. İsâ b. Ali b. Abdullah b. el-Abbâs, el-Mansûr 60
İshâk b. İbrâhîm 216, 265, 266, 304
İshâk b. İbrâhîm b. Mus'ab 216, 265
İshâk b. İsmâîl et-Tâlkânî 277
İshâk b. İsmâîl et-Tiflîsî 338
İshâk b. Mansûr 327
İshâk b. Mûsâ b. İsa 48
İskenderiye 68, 85
İsmail 198, 277
İsmâîl b. Abdullah b. Ca'fer 307
İsmâîl b. Abdullah b. Ebî'l-Muhâcir 326
İsmâîl b. Ali b. Abdullah 45, 304, 307
İsmâîl b. Ca'fe b. Ebî Kesîr el-Medenî 327
İsmâîl b. Ebî Hâlid 326
İsmâîl b. Hebbâr el-Esved b. el-Muttalib b. Esed 174
İsmâîl b. İbrâhîm 28, 307
İsmâîl b. İbrâhîm b. Muhammed b. Talha b. Ubeydullah 307
İsmâîl b. Muhammed 194
İsmâîl b. Muhammed b. Sa'd b. Ebî Vakkâs 193
İsmâîl b. Muhammed b. Sâlih 195
İsmâîl b. Talha b. Ubeydullah 303
İsrâ 31
İsrâîl 272
İsrailoğulları 79
İstefanos 319
istiskâm okları 236
İyâd b. Nizâr 140
İyâd kabilesi 109, 112
İyâs b. Ebî'l-Bükeyr 68
İyâs b. Kabîsa 29, 255
İyâz b. Deyhes 150
İyâz b. Ganem b. Şeddâd el-Fihrî 298
İyâz b. Himâr el-Mücâşî 141
- K**
Ka'b 139
Ka'b b. el-Eşref 274
Ka'b b. el-Hazrec b. Amr b. Mâlik b. el-Evs 204, 209
Ka'b b. Eşref 99
Ka'b b. Hâmid el-Ansî 263, 264
Ka'b b. Lüey 54, 193
Ka'b b. Mâlik 66, 202, 209, 217

- Ka'b b. Mâme 117, 118
 Ka'b b. Umeyr el-Gıfârî 101
 Kâbe 29, 47, 55, 116, 126, 137, 138, 140, 141, 224, 226, 233, 239, 255, 343
 Kâbe örtüsü 46
 Ka'b Hizr 155
 Kabîha 50
 Kâbîl 276
 Kâbis 51, 52
 Kabîsa b. Câbir el-Esedî 179, 267
 Kabîsa b. el-Mühelleb b. Ebî Sufra 125, 268, 269
 Kabîsa b. İyâs b. Ebî Gufer b. en-Nu'mân b. Hayye 181
 Kabîsa b. Züeyb 195, 219, 267, 327
 Ka'b. Mâlik 202
 Kâbu'l-Ahbâr 109
 Kâbûs b. el-Münzir 254
 Kadda Savaşı 191
 Kademân 28
 Kadîd 147
 Kâdisiye Savaşı 33, 195, 213
 kâhin 274
 kâhinlik 275
 Kahtân 257
 Kâile bint Huzâfe b. Cumah 38
 Ka'ka' b. Ma'bed b. Zûrâre b. Udes b. Zeyd 115
 Kalâbe bint Saîd b. Sehm b. Amr b. Husays b. Ka'b 35
 kalâmise/kalammus 126
 Kal' b. Abbâd b. Kal' 126
 Kal' b. Huzeyfe 126
 Kâmile bint Ziyâd b. As'as el-Kel-biyye 307
 Kanber 194
 kan kardeşliği 66
 Kantûrâ bint Maktûr 277
 Kâra 101
 Karad 99
 Kârân b. Yasher b. Kâhes b. Lâvî 272
 Karatis 49
 Karaza b. Ka'b el-Ensârî 243
 Karîn 249, 250
 Karît 270
 Karkaratü'l-Küdr Gazvesi 95
 Karten bint Yârub b. ed-Dermesîl b. Mahvîl b. Ahnûh 320
 kasâme 238, 239
 Kâsım 55, 71, 330
 Kâsım b. Abdullah b. Amr b. Os-mân b. Affân 309
 Kâsım b. Muhammed b. Ca'fer 303
 Kâsım b. Muhammed b. el-Hakem b. Ebî Akîl 268
 Kâsım b. Muhaymire 327
 Kâsım b. Müslim 247
 Kâsım b. Nasr 264
 Kâsım b. Si'r es-Sa'dî 332
 Kasr kabilesi 239
 Kaş'am b. Yezîd el-Kindî 190
 Katâde 231, 326
 Katâde b. Diâme es-Sedûsî 217
 Katâde b. en-Nu'mân 217, 289, 297
 Katâde b. Mesleme el-Hanefî 189
 Katan 99, 194
 Katan b. Abdullah b. Husayn 195
 Katan b. Vehb 86, 311
 Katanfer 320
 Katarî 194, 219
 Katîf 106
 Katîle bint Amr b. Hilâl 286
 kâtiplik 266, 267
 Kattâl 174, 175
 Kavârîrî 328
 kavmi diyet 169
 Kayle 83
 Kayle bint Huzâfe b. Cumah 36, 52

- Kayle bint Vezce b. Gâlib 107
 Kaynân 26
 Kays 139, 152, 317
 Kays Aylân 140
 Kays b. Adî 110, 139
 Kays b. Alkame 319
 Kays b. Amr b. en-Neccârî 298
 Kays b. Amr b. Sehl 322
 Kays b. Âsım 105, 180, 181, 188
 Kays b. el-Fâkihe 128
 Kays b. el-Hâtîb b. Adî b. Amr b. Sevâd 288
 Kays b. el-Hatîm 83, 178, 290
 Kays b. Hâlid b. Abdullah Zü'l-Ceddeyn b. Amr b. el-Hâris b. Hemmâm b. Mürre b. Zühel b. Şeybân 111
 Kays b. Hassân b. Amr b. Mersed 189
 Kays b. Hısn 295
 Kays b. Ma'dîkerib 185
 Kays b. Mekşûh 83, 195, 220
 Kays b. Mes'ûd b. Kays 117, 191
 Kays b. Rifâa 322
 Kays b. Sa'd 294
 Kays b. Sa'd b. Ubâde 124, 178, 213, 221
 Kays b. Sa'lebe 269, 300
 Kays b. Sa'lebeoğulları 198, 299
 Kays b. Seleme b. Şerâhîl b. Eshab el-Cu'fî 177, 178
 Kays b. Seleme el-Kindî 190
 Kays b. Şemmâs 78
 Kays b. Ubâde el-Ensârî 143
 Kays b. Utârid 267
 Kays b. Zeyd 321
 Kays b. Zeyd b. Adî b. Sevâd ez-Zaferî 289
 Kays b. Zeyd b. Âmir b. Sevâd ez-Zaferî 288
 Kays el-Haffâz 315
 Kays el-Hâfız 279
 Kayser 102, 247
 Kaysoğulları 103, 104, 167, 171, 261
 Kaysum ehli 152
 Kayzem 272
 Kayzer 272
 Kaza Umresi 98
 Kebş b. Hânî el-Kindî 190
 Kebşe 213
 Kebşe bint Abdullah b. Kunfûz b. Mâlik es-Sülemiyye 318
 Kebşe bint Amr b. Üseyd b. Cehvân b. Ka'b b. Abşems b. Cüşem b. Sa'd b. Zeydümenât b. Temîm 41
 Kebşe bint Es'ad b. Zürâre b. Udes 298
 Kebşe bint Evs b. Süreyk 292
 Kebşe bint Ferve b. Amr b. Vezefe 295
 Kebşe bint Mâlik b. Kays b. Muharris 296
 Kebşe bint Râfî' b. Muâviye b. Ubeyd b. el-Ebcer 293
 Kebşe bint Sâbit b. el-Münzir b. Harâm 297
 Kebşe bint Sâbit b. Hârise b. Sa'lebe b. el-Cülâs 293
 Kebşe bint Vâkîd b. Amr b. el-İtnâbe b. Amr 292
 Keddâ b. Sûsâ 319
 Keddâyîl b. Şevzâ 319
 Kedîd 100
 kefen 229, 230, 343
 Kelb 81, 101, 115, 139, 140, 148, 188, 190, 197, 204, 221, 227, 230, 264
 Kelb b. Vebre 178, 189, 268
 Kelbî 114, 216
 Kelh 191
 Kelîb kabilesi 143
 Ken'ân 270

- Kerib b. Safvân b. Cenâb b. Şicne
b. Utarid b. Avf b. Ka'b b.
Sa'd b. Zeydümenât 143
- Kesîr b. el-Abbâs b. Abdülmutta-
lib 57
- Keşfütadbiyus 252
- Kev'âil b. Mûhî 319
- Kevden 275
- Kevser b. el-Esved el-Ganevî 264
- Keyyise bint el-Hâris b. Küreyz
b. Rabîa b. Habîb b. Abdü-
şems 304
- Kıdda Savaşı 247
- Kılâbe bint Câbir b. Nasr b. Mâlik
b. Hisl b. Âmir 36
- Kılâbe bint el-Hâris b. Kelede b.
Amr b. İlâc 317
- Kılâbe bint Mahzûm b. Subh b.
Vâile b. Fehm b. Amr b.
Kays 34
- Kırfe 317
- Kışfâ 320
- Kışfitâ 320
- kıtlık (ramâde) yılı 29, 33
- Kıtmîr 253
- Kilâb 139, 234 ~ günü 160
- Kilâb b. Mürre 54, 193
- Kilâb b. Rabîa b. Âmir b. Sa'saa
268
- Kinâne 100, 110, 152, 228, 261,
286, 317
- Kinâne b. er-Rebî' 79
- Kinâne b. Savîrâ 322
- Kinâne kabilesi 104, 125
- Kinâneoğulları 227
- Kinde 82, 105, 143, 144, 145, 228,
261 ~ bölgesi 199 ~ kali-
besi 261, 262 ~ mezarlığı
330
- Kisrâ 188
- Kisrâ b. Hürmüz 69
- Kisrâ b. Kubâz b. Hürmüz 256
- Kisrâ İbrivîz 29, 255, 256
- Kisrâ Kubâz 261
- Kuaybe bint Sa'd el-Eslemiyye
287
- Kubayse bint Sayfî b. Sarh b.
Hansâ 296
- Kubâz b. Feyrûz 256, 261
- Kudâa 117, 140, 161, 187, 189,
227, 269 ~ kabilesi 192,
208, 314
- Kudâme b. Maz'ûn el-Cumahî 136
- Kudâr b. Sâlif 253
- Kûfe 123, 125, 146, 186, 212, 213,
215, 266, 267, 306, 328,
331, 335, 337 ~ Divanı 267
~ Mescidi 337
- Kûleb b. Yûfennâ 319
- Kunâfetü'l-Kelbî 197
- Kurâ Arabiyye 98, 105
- Kurâkır 148
- Kuray' b. Avf b. Ka'b b. Sa'd b. Zey-
dümenât b. Temîm 179
- Kuraybe bint Ebî Ümeyye 310
- Kuraybe bint Zeyd b. Abdürabbih
b. Zeyd 293
- Kuraybe -Fâtıma bint Ebî Ümeyye
b. el-Mugîre el-Mahzûmî
298
- Kuray' b. el-Hâris b. Numeyr 179
- Kuray' b. Muâviye b. Sa'lebe b.
Cezîme b. Avf 179
- Kurayyt 270
- Kureybe bint Ebî Ümeyye 87, 89,
211
- Kureybe el-Kübrâ 88, 203
- Kureybe es-Suğrâ 88, 203
- Kureyş 29, 85, 95, 97, 110, 112,
113, 114, 123, 126, 129,
130, 131, 132, 133, 134,
135, 137, 138, 139, 142,
151, 183, 187, 197, 198,
199, 225, 228, 233, 238,

239, 241, 263, 268, 278,
314, 315, 328, 335 ~ kabi-
lesi 199, 218
Kureyza 273, 290 ~ Gazvesi 96
Kurrân 164, 165, 166, 167, 168
Kurratü'l-Ayn bint Ubâde b. Nadle
b. el-Aclân 294
Kurt 270
Kurza b. Abdüamr b. Nevfel 222
Kusâme 222
Kusay 132, 133, 228, 343 ~ 'ın ço-
cukları 314 ~ kabilesi 135
Kusay b. Kilâb 55, 179, 189
Kusaymâ bint el-Hâris b. Hazen
91
Kusayğulları 131
Kus b. Sâide el-İyâdî 181
Kusem b. Abbâs 35, 51, 92
Kuss b. Sâide el-İyâdî b. Amr b.
Adî b. Mâlik b. Ebedkân b.
en-Nemr b. Vâile b. et-Tu-
masân b. lvez Menât b. Yak-
dum b. Efsâ 112
Kuşeyr b. Ka'b b. Rabîa b. Âmir b.
Sa'saa 218
Kutayle bint Hassân b. Bısr b. Amr
b. Mersed 318
Kuteybe b. Müslim b. Amr el-Bâ-
hilî 191, 312
Kuteyle bint Abdüluzzâ b. Abd
Es'ad b. Câbir b. Mâlik b.
Hisl b. Âmir b. Lüey 38
Kuteyle bint Kanâfe b. Adî b.
Cenâb 37
Kuzâa 52
Kuzmân 322
Kübeyşe 233
Kübeyşe bint Abdüamr b. Ubeyd
b. Kumey'e b. Âmir b.
el-Hazrec b. Sâide 294
Kübeyşe bint Ma'n 232
Küçük Ayı yıldızı 170

Küdr suyu 97
Küleyb b. Adî b. Cenâb b. Hübel
192
Küleyb b. Rabîa 189
Küleyb b. Vâil 157
Kümmeyt 247, 327
Kürdûs b. es-Seffâh et-Tağlibî 222
Küreyz b. Rabîa b. Habîb b. Abdü-
şems 61
Kürt 44, 51
Kürz 190, 318

L

Lâhîz 320
Lâhiz b. Kurayt et-Temîmî 319
Lahm kabilesi 138, 254
Lahnîa Yenûf 259
Lahyâ Cemel 166
Lakîb b. Abdükays 288
Lakîb b. Zürrâe 187
La'la' 148
Lât 225, 226
Lâvî b. Ya'kûb 272, 273
Lebîd b. Rabîa 139, 218, 258, 324
Lemîs bint Amr b. Harâm b. Zeyd
295
Levzân b. İrem b. Sâm b. Nûh 277
Levz b. İrem b. Sâm 271
Leylâ bint Âişe b. Zarb b. el-Hâris
b. Fihri 35, 38
Leylâ bint Âmir b. el-Hâris 35
Leylâ bint Ebî Süfyan b. el-Hâris b.
Kays b. Zeyd b. Ümme 291
Leylâ bint el-Hâris b. Temîm b.
Sa'd b. Hüzeyl b. Müdrike
54
Leylâ bint el-Hatîm 83, 84, 288
Leylâ bint el-İtnâbe b. Maîs b. Cü-
şem 294
Leylâ bint Evs b. Şüreyk 292
Leylâ bint Hâlid b. Câbir b. Hârise
b. el-Abîd 81

Leylâ bint Muhârib b. Fihri 38
 Leylâ bint Mûhelhel b. Rabîa 157
 Leylâ bint Nehîk b. İsâf b. Adî b.
 Zeyd b. Cüşem b. Hârise
 288
 Leylâ bint Râfi' b. Amr b. Adî b.
 Zeyd b. Cüşem b. Hârise
 288
 Leylâ bint Riâb b. Huneyf 294
 Leylâ bint Rib'î b. Âmir b. Halede
 295
 Leylâ bint Sâbit b. el-Münzir b.
 Harâm 297
 Leylâ bint Simâk b. Sâbit b. Süfyân
 b. Cüşem b. Amr b. İmrûl-
 kays 292
 Leylâ bint Ubâde b. Düleyim b. Hâ-
 rise 294
 Leylâ bint Zenbâ' b. Uhaymir b.
 Behdele 318
 Leys 277
 Lihyânoğulları 152
 livâ 131, 132
 Lût 108, 270
 Lübâbe bint Abdullah b. el-Abbâs
 b. Abdülmuttalib 303
 Lübâbe bint el-Hâris el-Hilâliyye
 286, 314
 Lübâbe bint Eslem b. Harîş b. Adî
 b. Mecdea 287
 Lübâbe bint Muhammed b. Ali b.
 Abdullah b. Ca'fer 304
 Lübâbe bint Ubeydullah b. el-Ab-
 bâs b. Abdülmuttalib 304
 Lübâbe el-Kübrâ 92
 Lübâbe es-Suğrâ 91, 93, 286
 Lübnâ bint Abd b. Esed b. Cahdem
 b. el-Hâris b. Fihri 38
 Lübnâ bint el-Hatîm 288
 Lüey b. Gâliboğulları 133
 Lümek 26

M

Ma'ad b. Adnân 28
 Ma'bed b. Ebî Haneş 158
 Ma'bed b. Usam b. en-Nu'mân
 et-Tağlibî 158
 Ma'dikerib 261
 Mahabbe bint er-Rebî' b. Amr b.
 Ebî Zühayr 292
 Mahîle 155
 Mahlâleyle 26
 Mahles Nahvâ 270
 Mahmiye b. Ceze' b. Abdüyağûs b.
 Ureyç b. Amr b. Zebîd 107
 Mahmûd b. Lebîd b. Ukbe 290
 Mahrame b. Abdülmelik 313
 Mahrame b. Nevfel ez-Zührî 134,
 216
 Mahsâ 319
 Mahzûm b. Yakaza b. [Mürre b.
 Ka'b] b. Lüey 132
 Mahzûm b. Yakaza b. Mürreoğul-
 ları 133
 Mahzûmoğulları 109
 Ma'kıl b. Kays er-Riyâhî 263
 Maksimilyân 252
 Maksûr 260
 Mâlik 228, 317, 318
 Mâlik b. Amîle b. es-Sibâk b. Ab-
 düddâr 138
 Mâlik b. Amr 322
 Mâlik b. Avf en-Nasrî 104, 187,
 241, 325
 Mâlik b. Ca'fer b. Kilâb 316
 Mâlik b. Dabb el-Kelbî 221
 Mâlik b. Ebî Kavkal 322
 Mâlik b. ed-Dühşüm 282, 322
 Mâlik b. el-Eşter b. el-Hâris en-Ne-
 haî 178
 Mâlik b. el-Hâris el-Eşter 195
 Mâlik b. el-Münzir b. el-Cârûd 306
 Mâlik b. Enes 327
 Mâlik b. en-Nadr 53

- Mâlik b. er-Rîb el-Mâzinî 175
 Mâlik b. Hâlid 322
 Mâlik b. Hanzala 115
 Mâlik b. Huzeyfe 317, 336
 Mâlik b. Kays b. Sayfî 258
 Mâlik b. Misma' 196, 220
 Mâlik b. Mürâre er-Rahâî 109
 Mâlik b. Nuveyre el-Yerbûî 105
 Mâlik b. Sa'lebe b. Dûdân 301
 Mâlik b. Ubeydullah b. Osmân el-Emevî 222
 Mâlik b. Umeyle b. es-Sebbâk b. Abdüddâr 233
 Mâlik b. Üheyb b. Abdümenâf b. Zühre 204, 316
 Mâlik b. Zeydümenât 268
 Mâlik b. Zû'r b. Yûbeb b. Ayfâ 273
 Mâlik el-Ahram 315
 Mâlik el-Eşter en-Nehaî 220
 Ma'mer 281, 325 ~ ailesi 245
 Ma'mer b. Abdullah b. Abdullah b. Übeyy b. Selûl 88
 Ma'mer b. el-Hâris 68, 281
 Ma'mer b. Habîb b. Vehm b. Huzâfe b. Cumah 137
 Ma'mer b. Osmân et-Teymî 222
 Ma'n b. Adî 67
 Mansûr 45, 194, 243, 264, 283, 333
 Mansûr b. el-Mehdî 47, 185
 Mansûr b. İkrime b. Hasafe b. Kays Aylân b. Mudar 179
 Manzûr 169, 232
 Manzûr b. Zebbân b. Seyyâr b. Amr el-Fezârî 232
 Manzûre bint Fedekî b. E'bed b. Sa'd b. Munkir 41
 Mârîda 49
 Mâriye 69, 85, 94
 Mâriye bint el-Ca'dî b. Sabra b. ed-Dîl b. Şen b. Efsâ b. Abdülkays 300
 Mâriye bint el-Cuayd b. Dabre b. ed-Dîl b. Şen b. Efsâ b. Abdülkays b. Efsâ b. Lükeyz 279
 Mâriye bint el-Erkan b. Amr b. Cefne 262
 Mâriye bint Şürahbîl b. Amr b. Mersed 318
 Mâriye bint Zâlim b. Vehb b. el-Hâris b. Muâviye b. Sevr 262
 Mârnûs 253
 Mâş 272
 Mâşita 273
 Matar b. Mutrif 331
 matem 230
 Matrûd el-Huzâî 130
 Mattâ 319
 Mâu's-Semâ b. Urve 258
 Mâviya bint Huzâfe b. Cumah b. Amr b. Husays 35
 Mâviye bint el-Kayn b. Cisir b. Şeyyullah b. Esed b. Mürre 54
 Mâviye bint Muâviye b. Zeyd b. Abdullah b. Dârim 315
 Mâviye bint Süveyd b. el-Gatrîf 53
 Mazdekiyye 256
 Mâzin 140
 Mâzin b. Mâlik b. Amr b. Temîm 140, 142
 Mâzin b. Mâlik b. Amr b. Temîmoğulları 189
 Mâziyyâr et-Taberî 335
 Mecd bint Teym b. Gâlib b. Fihri 139, 140
 Mecma' 321
 Mecusiler 276, 335
 Medâin 35
 Medine 30, 32, 46, 66, 69, 70, 72, 73, 74, 79, 81, 84, 92, 94, 95, 96, 97, 98, 103, 106, 114, 119, 174, 202, 208, 209, 210, 212, 214, 215,

- 256, 266, 271, 274, 280,
284, 285, 300, 306, 314,
327, 330, 336 ~ Divanı
266, 267
- Medînetü's-Selâm 265, 266
Medûn 277
Medyen 277
Mehârib 227
mehdi 331
Mehdî 46, 194, 283, 327, 333
Mehdî b. el-Mansûr 45, 60
Mehdî Muhammed b. Abdullah 51
mehir 69, 78, 232, 285, 299
Mehre 186, 199
Mehşem 315
Mekke 28, 30, 31, 38, 39, 45, 46,
65, 71, 73, 78, 80, 81, 97,
98, 99, 105, 110, 111, 114,
128, 130, 132, 135, 139,
140, 141, 147, 151, 212,
218, 219, 225, 227, 238,
239, 255, 267, 278, 280,
284, 285, 286, 330, 338
- Mekkîhâ 320
Melik el-Esved b. el-Münzir 149
Melkân 228
Melke bint Emâne b. Kays b. el-Hâ-
ris b. Şeybân b. el-Âtik 144
Melke bint Kays b. Şerâhîl 144
Melkeykerib 259
Mellîhâ 320
Me'mûn 47, 48, 51, 194, 265, 283,
334, 335, 338
Menâkîb 340
Menât 225, 227
Menbic Köprüsü 173
Mendûs bint Amr b. Huneys b.
Levzân b. Abdüved 293
Mendûs bint Hallâd b. Süveyd b.
Sa'lebe 293
Mendûs bint Katabe b. Abdüamr
b. Mes'ûd 297
- Mendûs bint Ubâde b. Düleym b.
Hârîse b. Ebî Huzeyme 294
Menşâ 272
Merâcil 48
Merc Azrâ 213
Mercidâbık 173
Merc-i Râhit Savaşı 196, 219, 338
Merhab 228
Mersed 317
Mersed b. Ebî Mersed 66
Mersed b. Kenân el-Ganevî 99
Mertavilis 252
Merv 192, 257, 332
Mervân 36, 38, 43, 44, 51, 57, 72,
79, 131, 175, 194, 196, 220,
263, 266, 283, 330, 332
Mervân b. Ebân b. Osmân b. Affân
302
Mervân b. Muhammed 43, 44,
45, 51, 147, 194, 264, 332,
333, 337
Mervân b. Zenbâ' 248, 299
Mervân el-Karaz 248
Merve 224
Meryem bint Abdurrahmân 64
Meryem bint İmrân b. Mâtân b.
el-Âzer b. İyleyyed 274
Meryem bint Kayser 43
Meryem bint Lece' b. Avf b. Hârî-
se b. Sinân b. Ebî Hârîse b.
Mürre b. Nüşbe 42
Meryem bint Osmân b. Affân 56
Meryem bint Talha 63
Meryem oğlu İsa 70
Merzubân b. el-Feyruzân 195
Mesâfî' b. Safvân b. Zîş-Şeref b.
Ebî Serh b. Mâlik b. Cezîme
el-Mustalikî 78
Mescid-i Harâm 46, 336, 337
Mesleme b. Abdûmelik 40, 330
Meslîhâ 320
Mes'ûd b. Amr b. el-Atekî 191

- Mes'ûd b. Amr b. Umeyr 253
 Mes'ûd b. Ebî Ümeyye b. el-Mugî-re 282
 Mes'ûd b. Evs b. ez-Zaferiyyât 295
 Mes'ûd b. Evs b. Mâlik b. Evs b. Za-fer 289
 Mes'ûd b. Evs b. Mâlik b. Sevâd 288
 Mes'ûd b. Kays b. Amr b. Zeydü-menât 298
 Mes'ûd b. Kaysoğulları 117
 Mes'ûd b. Muattib 62, 253, 303
 Mes'ûd b. Rebî' el-Kârî 67
 Mes'ûd b. Sinân b. Kays b. el-Es-ved b. Mürrî b. Ka'b 208
 Meşmâ'a 272
 Meymûn b. Ebî Şurâa 328
 Meymûn b. Mihrân 247, 327
 Meymûne 80, 81, 85, 91
 Meymûne bint Abdurrahmân b. Abdullah b. Ebî Bekr es-Siddîk 307, 309
 Meymûne bint Ali 57
 Meymûne bint el-Hâris 80, 91, 286
 Meymûne bint Ubeydullah b. el-Abbâs b. Abdülmuttalib 304
 Meysere 70
 meysire 237
 Meysûn bint Bahdel b. Üneyf b. Dicle b. Künâfe b. Adî b. Zü-heyr b. Hârise b. Cenâb b. Hübel 37
 Meyyâs b. Ya'rub 258
 Mezhic 227
 Mısır 25, 69, 92, 215, 265, 335, 337 ~ Köprüsü 335
 micvel 238
 Mîhân b. Ra'vil b. Kâhis b. Lâvî 272
 Mihraz b. Nadle 66
 Mihzem 228
 Mikdâd b. Amr 62, 67
 Mikyas b. Subâbe 182
 Mikyes b. Kays b. Adî es-Sehmî 180, 233
 Mina 29, 39, 48, 200
 miras 231
 Mirba' b. Kayzî 322
 Mirgâb 52
 Misda' b. Dehr 253
 misvak 234
 Misvat 277
 Misver b. Mahrame 64
 mu'alla 237, 238
 Muallâ et-Tâî 251
 Muattib b. Ebî Leheb 62, 303
 Muattib b. Hamrâ el-Huzâî 67
 Muattib b. Kuşeyr 321
 Muattib b. Mâlik b. Ka'b b. Amr 316
 Muâviye 37, 68, 86, 88, 184, 202, 212, 213, 214, 215, 266, 278, 310, 316, 317, 318, 324, 328, 329, 336
 Muâviye b. Bekr b. Hevâzin 240
 Muâviye b. Ebî Süfyân 36, 52, 58, 88, 143, 196, 213, 222, 263, 266, 278, 299, 306, 328
 Muâviye b. el-Hâris 149, 160, 162, 218
 Muâviye b. Hazen b. Mev'ele b. Muâviye b. el-Hâris b. Mâlik b. Ka'b b. el-Hârisî 219
 Muâviye b. Hişâm b. Abdülmelik 304
 Muâviye b. Hudeyc el-Kindî 215
 Muâviye b. İshâk b. Yezîd b. Cârîye b. Âmir b. Mücemmi' b. el-Atâf b. Dubey'a b. Zeyd b. Mâlik b. Avf b. Amr b. Avf b. Mâlik b. el-Evs el-Ensârî 331

- Muâviye b. Mervân b. el-Hakem 268
- Muâviye b. Sahr 50
- Muâviye b. Şurahbîl b. Ahdar el-Kindî 190
- Muâviye b. Şüreyf b. Cürve b. Üseyyid b. Amr b. Temîm 142
- Muâviye b. Umeyr b. İshâk b. Muâviye el-Kindî 64
- Muâviye b. Yezîd 58, 283
- Muâviye el-Cevn b. Hucr 260
- Muâviye Muavvidu'l-Hukemâ 316
- Muaykub b. Ebî Fâtîma 106
- Muayye 316
- Muâz b. Afrâ 67, 68
- Muâz b. Cebel 67, 105, 210, 221, 280, 316
- Muâz b. Mâis 66
- Muâz b. Zürrâre ez-Zaferî 290
- Muâze bint Abdullah b. Amr b. Müzeyn b. Kays 293
- mubâhele 109
- Mubârek b. Saîd 327
- Mudar 108, 109, 117, 143, 187, 188, 189, 191, 192, 197, 198, 226, 261, 314
- mudârae 236
- Mudar kabilesi 191
- Mudrik b. Avf 233, 234
- Mugîre 316
- Mugîre b. Abdullah b. Ebî Akîl 268
- Mugîre b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm 233, 315
- Mugîre b. Abdurrahmân b. el-Hâris b. Hişâm el-Mahzûmî 220
- Mugîre b. el-Kazra' es-Sa'dî 333
- Mugîre b. Saîd el-Becelî 331
- Mugîre b. Şu'be 36, 64, 91, 143, 195, 196, 215, 219, 226, 267, 308
- Mugîre Ebû Süfyân b. el-Hâris b. Abdülmuttalib 51
- Mugîre el-A'ver b. Abdurrahmân b. el-Hâris b. Hâşim b. el-Mahzûmî 123
- Mugîreoğulları 74
- Mugîriyye 331
- Muğîra b. Habnâ et-Temîmî 219
- Muhabbel 240
- Muhacir 66, 100, 208
- Muhâcir 146, 203
- Muhâcir b. Ebî Ümeyye 83, 105, 144, 145
- Muhâcir b. Kunfûz b. Amr b. Cüd'ân 222
- Muhacirler 76, 285
- muhadram 325
- Muhaffef 262
- Muhallim b. Cessâme 103
- Muhallim b. Suveyt ed-Dabbî 188
- Muhammed 57, 70
- Muhammed b. Abdullah b. Abbâs b. Abdülmuttalib 42
- Muhammed b. Abdullah b. Abdül-melik b. Mervân 59
- Muhammed b. Abdullah b. Ali b. Abdullah b. Abbâs 60
- Muhammed b. Abdullah b. Amr b. Osmân 307, 309
- Muhammed b. Abdullah b. el-Hâsen 45, 310, 331
- Muhammed b. Abdullah b. el-Mansûr 46
- Muhammed b. Abdullah b. Hüseyin b. Abdullah b. İsmâîl b. Abdullah b. Ca'fer 219
- Muhammed b. Abdullah b. İshâk el-Mehdî 223
- Muhammed b. Abdullah b. İsmâîl b. el-Velîd b. Hişâm b. İsmâîl b. Hişâm b. el-Velîd b. el-Velîd b. el-Mugîre 303

- Muhammed b. Abdullah b. Tâhir 266
- Muhammed b. Abdülmelik b. Atıyye 44
- Muhammed b. Akıl 57
- Muhammed b. Ali b. Ebî Tâlib 313
- Muhammed b. Ali b. Mûsâ b. Ca'fer b. Muhammed b. Ali b. el-Hüseyn b. Ali 61, 223
- Muhammed b. Amr b. el-Müzenî 129
- Muhammed b. Amr b. Hazem b. Zeyd b. Levzân b. Amr b. Abdüavf b. Ganem b. Mâlik b. en-Neccâr 204
- Muhammed b. Âsım 195
- Muhammed b. Bekkâr 326
- Muhammed b. Berr b. Atvâra b. Âmir b. Leys b. Bekr b. Abdümenât b. Kinâne 108
- Muhammed b. Bişr b. Tarhân 243
- Muhammed b. Ca'fer 51, 56, 119, 204, 301
- Muhammed b. Cübeyr b. Mut'im 65
- Muhammed b. Dâvûd b. Îsâ b. Mûsâ 49
- Muhammed b. Dâvûd b. Muhammed b. Süleymân 223
- Muhammed b. Ebî Bekr 204, 215, 302, 336
- Muhammed b. Ebî Huzeyfe b. Utbe b. Rabîa b. Abdüşems 204
- Muhammed b. Ebi'l-Abbâs 310
- Muhammed b. Ebî Saîd 57, 58
- Muhammed b. Eden b. Fadâle 289
- Muhammed b. el-Cedd b. Kays b. Sahr b. Hansâ b. Sinân 204
- Muhammed b. el-Eş'as 186, 330
- Muhammed b. el-Hâris el-Ekber 89
- Muhammed b. el-Hırmâz b. Mâlik b. Amr b. Temîm 108
- Muhammed b. el-Mu'tasım 60
- Muhammed b. el-Mühelleb 306
- Muhammed b. el-Münzir b. ez-Zübeyr 59
- Muhammed b. el-Müseyyeb b. Züheyr 265
- Muhammed b. el-Vâsık 185
- Muhammed b. el-Velîd b. Abdülmelik 59, 307, 309
- Muhammed b. Enes b. Fudâle b. Adî b. Harâm b. el-Heysem b. Zafer 204
- Muhammed b. er-Reşîd 327
- Muhammed b. Habîb 26, 170, 171
- Muhammed b. Habîb Ebû Ca'fer 50
- Muhammed b. Hâlid b. Bermek 194
- Muhammed b. Hammâd b. Denkaş 195
- Muhammed b. Hamza b. Mâlik 265
- Muhammed b. Hârûn el-Emîn 338
- Muhammed b. Hârûn er-Reşîd 49, 51
- Muhammed b. Hâtıb el-Cumahî 123, 268
- Muhammed b. Hımrân b. Mâlik el-Cu'fî 108
- Muhammed b. Hişâm 42, 220
- Muhammed b. Huzâî b. Alkame b. Muhârib b. Mürre b. Hilâl b. Fâlic b. Zekvân b. es-Sülemî 108
- Muhammed b. İbrâhîm 265, 266
- Muhammed b. İbrâhîm b. Hasen 223
- Muhammed b. İbrâhîm b. Muhammed 45, 46, 47
- Muhammed b. İbrâhîm b. Mus'ab 265

- Muhammed b. İbrâhîm el-İfrîkî es-Sedûsî 335
- Muhammed b. İbrâhîm el-İmâm 310
- Muhammed b. İmrân b. Talha b. Ubeydullah 311
- Muhammed b. İshâk 266, 327
- Muhammed b. Mansûr b. Muhammed b. Mervân 59
- Muhammed b. Mesleme 68, 99, 108, 207, 287, 288, 289, 290
- Muhammed b. Muâviye b. Abdullah 302, 310
- Muhammed b. Mühelleb b. Ebî Sufra 312
- Muhammed b. Râşid 327
- Muhammed b. Sâbit b. Kays b. Şemmâs 204, 294
- Muhammed b. Sa'd b. Ebî Vakkâs 179
- Muhammed b. Safvân b. Abdullah b. Safvân b. Ümeyye b. Halef el-Cumahî 305
- Muhammed b. Sâlih b. el-Mansûr 60
- Muhammed b. Sîrîn 267, 329
- Muhammed b. Süfyân b. Mucâşî' 108, 142
- Muhammed b. Süleymân 46, 50, 60, 221
- Muhammed b. Şihâb ez-Zührî 326
- Muhammed b. Talha b. Ubeydullah b. Osmân et-Teymî 204
- Muhammed b. Ubeydullah b. el-Abbâs b. Abdülmuttalib 303
- Muhammed b. Ukbe b. Uhayha b. el-Cülâh el-Evsî 108
- Muhammed b. Umeyr 169
- Muhammed b. Umeyr b. Utârid b. Hâcib b. Zürrâre 124, 241
- Muhammed en-Neccârî 293
- Muhammed es-Seccâd 89
- Muhammed Ziyâd b. Ebîh 58
- Muhârib 133
- Muhârib b. Hasafe Üsefiyye 179
- Muharrak 225, 227
- Muharram b. Hazen b. Yezîd el-Hârisî 190
- Muhassin 233
- Muhassin b. Ebî Kays b. el-Eslet 232
- Muhayyisa b. Mes'ûd 102
- Muhtâr 330, 336, 337
- Muhtâr b. Ebî Ubeyd 65, 220, 336
- Mukâis b. Amr b. Ka'b 41
- Mukâtil b. Misma' 312
- Mukavkis 68, 85
- Mukna' 288, 289
- Mulâe bint Zürrâre b. Evfâ el-Harâşîyye 306
- Mulâibu'r-Rimâh 324
- Mu'nis et-Tâcir 338
- Muntabık 225, 228
- Muntasır b. el-Mütevekkil 50, 51, 283
- Murâd 227, 243
- Mûrisü'l-Adyafogulları 184
- Musa 25, 105, 108, 273, 274, 275, 319, 320
- Mûsâ 272
- Mus'ab b. ez-Zübeyr 63, 169, 302, 304, 305, 330, 337
- Mus'ab b. Muhammed b. Abdullah b. Ebî Amre 313
- Mûsâ b. Boğa 50
- Mus'ab b. Umeyr 66, 89, 280, 282
- Mus'abe bint Ubeyd b. Tarife b. Mâlik b. Ced'â b. Zühel b. Sa'lebe 37
- Mûsâ b. el-Mehdî 46
- Mûsâ b. el-Me'mûn 185
- Mûsâ b. İsâ 46

- Mûsâ b. Îsâ b. Mûsâ 47, 60, 337
 Mûsâ b. İmrân 27
 Mûsâ b. Ka'b et-Temîmî 264
 Mûsâ b. Muhammed b. Ali b. Mûsâ 223
 Mûsâ b. Mûsâ el-Hâdî 217
 Mûsâ el-Hâdî 46
 Musâfî' b. İyâd b. Sahr b. Ka'b et-Teymî 222
 Müsebân 259
 Muslim b. Ukbe el-Merrî 220
 Mustalik 187, 200
 Mustalikoğulları 79, 97, 105
 Muşakkar 198, 227
 Mu'tasım 49, 51, 61, 195, 265, 266, 283, 335
 Mutayyebûn 132
 Mutbik 335
 Mûte 68, 92, 103, 105, 202, 317
 Mu'temid 50, 51
 Mu'tez 50, 51
 Mu'tezîd 50
 Mutezile 43
 Mutîa bint en-Nu'mân b. Mâlik 291
 Mut'im b. Adî 31, 72, 131, 134, 137, 216, 310
 Muttalib 129, 130, 280
 Muttalib b. Abdümenâf b. Kusay 187
 Muttaliboğulları 132
 Mûyis b. Fadâle 209
 Muzlim-i Sâbât 35
 Mübeşşir b. Abdülmünzir 67
 Mücâa b. Sî'r 332
 Mücâhid 277, 326
 Mücemma' ailesi 249
 Mücezzir b. Ziyâd 67, 139, 321
 Müdlic b. Mürre b. Abdümenât b. Kinâne 140
 Mühelleb 171, 186
 Mühelleb b. Ebî Sufra 195, 220
 Mühelleb b. Talha el-Kâtib 243
 Mühtedî 50, 51
 mükâteb 242, 243, 244, 247
 Müleyh b. Şüreyh b. el-Hâris b. Esed 233
 Müleyk b. Damre b. Bekr b. Abdümenât b. Kinâne 300
 Müleyke 232
 Müleyke bint Abdullah b. Übeyy b. Selûl 294
 Müleyke bint Amr b. Sehl 291
 Müleyke bint Avf b. Ebî Hârise 42
 Müleyke bint el-Fâkihe b. Sa'lebe 292
 Müleyke bint Hârice b. Sinân el-Merrî 232
 Müleyke bint Muâviye b. Kays b. Ka'b b. Ma'kıl 44
 münafıklar 322
 Münebbîh b. el-Haccâc es-Sehmî 88, 128, 129, 139
 Müneshşâ b. Yûsuf soyu 319
 Müneyzir b. el-Hâris 263
 Münzir 202, 203
 Münzir b. Amr 66, 100, 201, 157, 293, 295
 Münzir b. el-Hâris 263
 Münzir b. el-Münzir 221, 254, 301
 Münzir b. en-Nu'mân 254, 255
 Münzir b. ez-Zübeyr 65, 309
 Münzir b. İmrûülkays 254, 260, 261
 Münzir b. Muhammed b. Ukbe b. Uhayha b. el-Cel 66
 Münzir b. Sâvâ 198
 Münzir el-Eftas es-San'ânî 327
 Mürâre b. er-Rebî' b. Zeyd b. Ubeyd b. Mâlik b. Avf b. Amr b. Avf b. Mâlik b. el-Evs 209
 Müreysî' 78, 97
 Müreysî' Gazvesi 97, 210

Mürhibeoğulları 242
 Mürre 153, 154, 316
 Mürre b. Hilâl 52
 Mürre b. Huleyf el-Fehmî 149
 Mürre b. Mâlik b. Evs 292
 Mürre el-Kettân et-Temîmî 306
 Müsâfir b. Ebî Amr b. Ümeyye
 112, 137
 Müsâvir 252
 müsbil 237, 238
 Müseylime el-Kezzâb 304
 Müseyyeb b. Züheyr 264, 265
 Müseyyibî 325
 müsle 328
 Müslim b. Akîl 57, 186, 329
 Müslim b. Amr el-Bâhilî 312
 Müslim b. Muattib b. Ebî Leheb 51
 Müslim b. Rabîa 240
 Müslim b. Ubeyd b. Yerbû' b. Sa'le-
 be b. ed-Devl b. Hanîfe 301
 Müslim b. Zeym 328
 Müsrif b. Ukbe el-Mürrî 330, 338
 Müsta'in 50, 51
 Müstekbiroğulları 198
 Müşellel 330
 Müşellel Savaşı 187
 Mütelemmis ed-Dab'î 223
 Mütevekkil b. el-Mu'tasım 50, 51,
 60, 195, 266, 283, 338
 Mütevşelah 26
 Müzdelife 141, 179, 228, 343
 Müzeyne 227
 Müzeyne b. Üded kabilesi 207

N

Nabat 244, 276
 Nâbiğa 221
 Nâbiğa el-Ca'dî 29, 181, 234
 Nâbiğa ez-Zubyânî 181, 234, 237
 Nadîr 273
 Nadîroğulları Gazvesi 96
 Nadle 317

Nadle b. Hâşim b. Abdümenâf 221
 Nadr b. el-Hâris 128, 129, 138
 Nadr b. İsmâîl boyu 242
 Nadr b. Kinâne 53
 Nâfi' b. Abdullah el-Hâris el-Huzâî
 267
 Nâfi' b. Cübeyr b. Mut'im b. Adî b.
 Nevfel b. Abdümenâf 304
 nâfis 237
 Nahîrcân 29, 255
 Nahle 99, 104
 Nâhûr 27, 272, 277
 Nâile 214, 224, 228
 Nâile bint el-Furâfisa el-Kelbiyye
 278
 Nâile bint el-Hâris b. Hubeyb b.
 Cezîme b. Mâlik b. Hasl b.
 Âmir b. Lüey 38
 Nâile bint Kays b. Cerîr b. Amr b.
 Avf b. Mebzûl 296
 Nâile bint Sa'd b. Sa'd b. Mâlik 293
 Nakarâ 342
 Nâkımiyye 240
 nakib 200, 202
 Na'mân 227
 Nâmiye bint el-Me'mûn 60
 Nâroğulları 227
 Nâsân Nehri 26
 Nasîbiyyîn 31
 Nasr b. Cüzeyme el-Absî 331
 Nasr b. Kuayn kabilesi 35
 Nasr b. Mâlik el-Huzâî 264
 Nasr b. Muâviye b. Bekr b. Hevâ-
 zin b. Mansûr kabilesi 41
 Nasr b. Muâviyeoğulları 247
 Nasr b. Sebe 257
 Nasr b. Seyyâr 192, 310, 331, 332,
 337
 Nasroğulları 198, 260
 Nâşiryen'am 258
 Nâtûrâ 275
 Nebeş 272

- Nebî 26
 Nebî b. Mâlik b. el-Evs b. Hârise 83
 Nebûhaz Nassar b. Senhârîb b. Keyhusrâ 276
 Necâşî 78
 Necâşî Ashame 69
 Neccâr Teymûllah b. Sa'lebe b. Amr b. el-Hazrec 279
 Necid 28, 82, 199, 227
 Necîr Savaşı 144
 Negrân 105, 109, 227, 260
 nedve 131, 132
 Neferâvât Savaşı 188
 Nefesâlî 272
 Nefesâlî soyu 319
 Nefrâvât günü 149
 Nehîk (Nüheyk) b. Evs b. Hazeme el-Ensârî 210
 Nehrevân 213, 323
 Nehşel b. Amr b. Abdullah b. Vehb el-Fihri 124
 Nehşel b. Dârim 318
 Nemr b. Hammân b. Abdüluzâ b. Ka'b b. Sa'd 187
 Nemr b. Kâsîr 117, 211, 254
 Nemr kabilesi 192
 Nemrûd b. Ken'ân 271, 276, 277
 Nemrut 320
 Nemrûz b. Ken'ân b. Hâm b. Nûh 276, 320
 Nemrûz b. Kûş b. Ken'ân b. Hâm b. Nûh 320
 Nemrûz b. Mâş b. İrem b. Sâm b. Nûh 320
 Nemrûz b. Sârû' b. Er'av b. Fâliğ b. Âbir b. Şâlih b. Erfahşez b. Sâm b. Nûh 320
 Nersâ b. Sâbûr 255
 nesî 126
 Nesîbe bint Ka'b b. Amr 296
 Nesr 226, 227
 Netât 200
 Nevfel 129, 130
 Nevvâr bint Kays b. Kays b. Lev-zân b. Adî b. Mecdea 287
 Nevvâr bint Mâlik b. Sarme b. Ebî Enes 297
 Neyâvez 272
 Nihavend Savaşı 33
 nikâh 232, 233, 236, 241
 Nisâr günü 188
 Nizâr b. Ma'd 109, 193
 Nubâh ve Seytel Savaşı 188
 Nubeyh el-Hüzelî 100
 Nuceyr 228
 Nudayra bint Mervân b. Usaym b. Mâlik 317
 Nudbe 222
 Nûh 25, 26, 108, 146, 270, 276
 Nuhâm b. Yanhûm b. Avf b. Kays b. Fenhâs b. el-Âzir b. el-Kâhin b. Hârûn b. İmrân b. Kâhis b. Lâviğulları 273
 Nûh b. Amr 216
 Nûh b. İbrâhîm b. Muhammed b. Talha 302, 310
 Nu'mân 218, 251
 Nu'mân b. Beşîr 204, 214, 292, 293
 Nu'mân b. el-Esved 254
 Nu'mân b. el-Hâris 263
 Nu'mân b. el-Münzir 149, 151, 233, 301
 Nu'mân b. Evfâ 322
 Nu'mân b. İmrûülkays el-Bedî 254
 Nu'mân b. Mucâşî' 187
 Nu'mân el-Ekber 317
 Nübeyh 128, 129
 Nübeyh b. el-Haccâc b. Âmir es-Sehmî 138
 nübüvvet 131
 Nuceyh 194

Nüfeyl b. Abdüluzzâ 110, 136, 221
 Nüfeyse bint Amr b. Halede b. Mu-
 halled 295
 Nü'm bint Ka'b b. Lüey b. Gâlib 35
 Nüseybe bint Niyâr b. el-Hâris b.
 Bilâl b. Uhayha 291
 Nüseybe bint Simâk b. en-Nu'mân
 b. Kays b. Zeyd b. Ümme
 291

O-Ö

Osmân b. Abdullah 88
 Osmân b. Abdullah b. Erkam
 ez-Zührî 267
 Osmân b. Abdullah b. Hakîm b.
 Hizâm b. Huveylid 64
 Osmân b. Abdullah b. Humeyd b.
 Züheyr b. el-Hâris b. Esed
 b. Abdüluzzâ 304
 Osmân b. Abdurrahmân b. Avf 65
 Osmân b. Affân 33, 50, 66, 134,
 136, 167, 173, 208, 266,
 284, 317, 325, 329, 336
 Osmân b. Amr b. Ka'b b. Sa'd b.
 Teym b. Mürre 112
 Osmân b. Anbese b. Ebî Süfyân 37,
 196, 221, 267
 Osmân b. Ebî'l-Âs b. Bişr es-Sekafi
 62, 106
 Osmân b. Ebî Şeybe 327
 Osmân b. el-Huveyrîs 131, 135,
 222
 Osmân b. eş-Şerîd b. Süveyd b.
 Hermâ b. Âmir b. Muhzûm
 311
 Osmân b. Huneyf 65, 212
 Osmân b. Huveyrîs b. Esed b. Ab-
 düluzzâ 138
 Osmân b. Maz'un 68, 284, 325
 Osmân b. Muhammed 37, 58
 Osmân b. Osmân 265
 Osmân b. Urve b. ez-Zübeyr 309

Osmân b. Yezîd b. Muâviye 307
 Ömer 32, 50, 77, 102, 173, 325
 Ömer b. Abdullah b. Abdülmelik
 b. Mervân 44
 Ömer b. Abdullah b. Avf 64
 Ömer b. Abdullah b. Ma'mer et-
 Teymî 63
 Ömer b. Abdurrahmân 89, 264
 Ömer b. Abdülazîz 40, 41, 51, 59,
 118, 194, 217, 264, 327
 Ömer b. Ali b. el-Hasen b. Ali b.
 Ebî Tâlib 307
 Ömer b. Ebî Seleme 74, 214
 Ömer b. el-Fadl el-Basrî 326
 Ömer b. el-Hattâb 32, 56, 57, 67,
 88, 101, 138, 143, 212,
 220, 222, 232, 280, 291,
 299, 301, 302, 310 ~ 'ın
 mevlası Mihca' 211
 Ömer b. Hafs b. Abdurrahmân b.
 el-Hâris b. Hişâm 304
 Ömer b. Muhammed b. Abdullah
 b. Osmân b. Amr b. Ka'b b.
 Sa'd b. Teym 63
 Ömer b. Sâlih b. Ebî Abdurrahmân
 243
 Ömer b. Ubeydullah 122, 305
 Ömer b. Velîd 40
 Ömer b. Yezîd b. Umeyr el-Esedî
 305
 öşür 198

P

Persler 198
 put 135, 226, 227, 228, 235, 236,
 258

R

Rabbân b. Hulvân b. İmrân b. el-
 Hâf b. Kudâa 140
 Rabîa 109, 117, 124, 187, 189,
 191, 192, 227, 317

- Rabîa b. Abdüluzzâ 86, 311
 Rabîa b. Abdüşems 128
 Rabîa b. Âmir b. Alkame b. Firâs 178
 Rabîa b. Amr b. Âmir b. Sa'saa 318
 Rabîa b. Âsım b. Ceze' b. Abdullah b. Âmir b. Avf b. Ukayl 240
 Rabîa b. Ebî Ümeyye 203
 Rabîa b. Eksem 136
 Rabîa b. el-Esved el-Yeşküri 183
 Rabîa b. el-Hâris b. Abdülmuttalib 62
 Rabîa b. Hanzala b. Mâlik b. Zeyd b. Temîm 179
 Rabîa b. Harâm b. Danne b. Abd b. Kebîr b. Uzre b. Sa'd 314
 Rabîa b. Hazâr el-Esedî 187
 Rabîa bint Muhammed b. Ali b. Abdullah b. Ca'fer 304
 Râbia bint Sâbit b. el-Fâkiye b. Sa'lebe 292
 Rabîa b. Ka'b b. Sa'd b. Zeydümenât b. Temîm 179
 Rabîa b. Mâlik b. Hanzala b. Mâlik b. Zeydümenât b. Temîm 179
 Rabîa b. Muhâşin b. Muâviye b. Şüreyf b. Cerve b. Üseyd b. Amr b. Temîm 110
 Rabîa b. Mürre b. el-Hâris b. Züheyr et-Tağlibî 189
 Rabîa b. Nâciz 243
 Rabîa b. Nizâr 117, 140
 Rabîa el-Ahvas 315
 Rabîa Rabîü'l-Mukterrîn 316
 Rabîatu'l-Cû' b. Mâlik b. Zeydümenât 179
 Râbiye 199
 Râbiye Panayırı 199
 Râfi' 203
 Râfi' b. ez-Zebîdî 312
 Râfi' b. Hudeyc 287
 Râfi' b. Hureymile 322
 Râfi' b. Mâlik 67, 201
 Râfi' b. Muallâ 68
 Râfi' b. Umeyre et-Tâi 148
 Râfi' b. Uncede 66
 Râfi' b. Yezîd el-Eşhelî 290
 Râfi' b. Zeyd 321
 Râfizilik 331
 Rahbe 143
 Râhîl 272
 Rahit Ovası Savaşı 220
 Rak'â 269
 Rakka 47, 259, 334
 Ramle bint Abdullah b. Übeyy b. Selûl 294
 Ramle bint el-Hâris b. Sa'lebe b. el-Hâris b. Zeyd 297
 Ramle bint Muhammed b. Ca'fer b. Ebî Tâlib 309
 Ra'vam bint İyâs b. Şu'be b. Abdurrahmân b. Hânî b. Kabîsa eş-Şeybânî 312
 Ra'vâyîl 28
 Ravh b. Yezîd 264
 Ravza 107
 Rayta bint Âmir b. Nümeyr 269
 Rayta bint Ebî Ümeyye 89
 Rayta bint Ebü'l-Abbâs 60
 Rayta bint el-Beyyâ Abdüşems b. Abdüyâleil b. Nâsib b. Gayra b. Sa'd b. Leys b. Bekr 310
 Rayta bint el-Hatîm 288
 Rayta bint Ka'b b. Sa'd b. Teym b. Mürre 35, 52
 Rayta bint Sa'd b. Teym b. Mürre b. Ka'b b. Lüey 269
 Rayta bint Saîd b. Sehm b. Amr b. Hüsays 315
 Rayta bint Ubeyd b. Abdullah b. Abdülmedân b. ed-Deyyân 44

- Rayyâ bint Hânî b. Kabîsa 306
 Rebâb 188, 261
 Rebâb bint en-Nu'mân b. İmruül-
 kays b. Zeyd b. Abdüleşhel
 290
 Rebâb bint Hârise b. Sinân b.
 Ubeyd 293
 Rebâb bint İmruülkays b. Adî b.
 Câbir b. Ka'b b. Uleyym 278
 Rebâb bint Ka'b. b. Adî b. Ka'b b.
 Abdüleşhel 290
 Rebeze 330
 Rebî' 194
 Rebî' b. Abdüluzzâ b. Abdüşems
 86, 311
 Rebî' b. Mes'ûd el-Kelbî 221
 Rebî' b. Ziyâd b. Abdullah b. Süy-
 fan b. Nâşib b. Hedm b. İvez
 b. Gâlib b. Kutay'a b. Abs
 218
 Rebî' b. Ziyâd el-Hârisî 244, 267
 Rebî' el-Kâmil 279, 315
 Recî' günü 280, 328
 Redm 315
 Redmân 130
 Remle bint Ali 57
 Remle bint Ebî Süfyân 89
 Remle bint Muâviye 58
 Remle bint Sa'd 65
 Remle bint Yezîd 58
 Remle bint Zübeyr 64
 Ress 109
 Reşîd 194, 264, 283, 328, 334
 Revâha bint es-Sikkîn 259
 Reyhâne bint Şem'un b. Zeyd b.
 Hunâfe 82
 Reyhâne bint Şireveyh b. Kisrâ İb-
 reveyz 43
 Rey kadılığı 327
 reym 237
 Rıdvan Beyatı 76
 Riâb 253
 ribâbe 238
 Rifâa bint Sâbit b. el-Fâkihe b.
 Sa'lebe 292
 Rifâa b. Kays el-Cüşemî 103
 Rifâa b. Mübeşşir b. Ubeyrik
 ez-Zaferî 293
 Rifâa b. Râfi' ez-Zurakî 294
 Rifâa b. Zeyd b. et-Tâbüd 322
 Rifâ' b. el-Leclâc 117
 rifâde 131, 132
 Rima' 105
 riyâse 131
 Rizâh b. Rabîa 189, 314
 Ruayn b. Amr 253
 Rubbey'a bint Hâlid b. Abşems b.
 Cüşem b. Sa'd 41
 Rubey' bint Hârise b. Sinân b.
 Ubeyd 293
 Rubeyyi' bint Muavviz b. Hâris b.
 Rifâa 297
 Rûbîl 272 ~ soyu 319
 Ruhâ (Urfa) 215
 Ruhayle b. Yahlud 66
 Rukayka bint Huveylid 86
 Rukıyye 55, 56, 283
 Rukıyye bint Abdullah 185
 Rukıyye bint Ali 57
 Rukıyye bint Ömer 56, 88
 Rukıyye bint Sâbit b. Hâlid b.
 e-Nu'mân 298
 Rumlar 173, 261, 262
 Rummâr 223
 Rusâfe 42
 Rûyefa' 107
 Ruzeyn Ebû Dâvûd 242
 Rüstekâbâz 192, 331
S-Ş
 Sa'ba bint Talha 63
 Sa'b b. Karîn b. Hemâl 258
 Sabbûrâ 274, 320
 Sa'be bint Abdurrahmân 64

- Sa'be bint Ebî Talha b. Abdüluzzâ b. Osmân b. Abdüddâr 38
- Sa'be bint Ma'kıl b. Adî b. Hârise b. Cenâb 37
- Sa'be bint Sehl b. Amr b. Zeyd b. Amr 291
- Sâbit b. Câbir b. Süfyân 152
- Sâbit b. Ebi'l-Eklah 291
- Sâbit b. Kays b. Şemmâs 68, 222, 282
- Sâbûr b. Erdeşîr 255, 256
- Sâbûr b. Hürmüz b. Nersâ 255
- Sâbûr Zü'l-Ektâf 255
- Sabuvâyım 320
- Sâcisî günü 188
- Sa'd 203, 318
- Sadaka b. Hâlid-Mervân b. Cenâh 326
- sadakalar 208
- Sa'd b. Bekr b. Hevâzin 44, 108
- Sa'd b. Dubey'a b. Şürahbîl b. Amr b. Mersed 318
- Sa'd b. Ebî Sa'd b. Ebî Talha 312
- Sa'd b. Ebî Vakkâs 63, 66, 67, 98, 204, 312, 325
- Sa'd b. el-Hâris b. Amr b. el-Sımme b. Atîk b. Mebzûl 212
- Sa'd b. el-Yemân 290
- Sa'd b. er-Rebî' 66, 201, 202, 205, 292
- Sa'd b. eş-Şüheyd 286
- Sa'd b. Hârise b. Lâm et-Tâi 219
- Sa'd b. Hayseme 67, 200, 202, 205, 282, 292
- Sa'd b. Huneyf 322
- Sa'd b. İcl b. Lüceym b. Sa'lebe 300
- Sa'd b. Kays 204
- Sa'd b. Lüey 133
- Sa'd b. Lüeyoğulları 134
- Sa'd b. Muâz 67, 290, 293
- Sa'd b. Ubâde 178, 202, 294
- Sa'd b. Ubâde b. Düleym b. Hârise b. Ebî Huzeyme b. Sa'lebe 201, 205
- Sa'd b. Ubeyd' b. en-Nu'mân 205, 209
- Sa'd b. Yezîd b. el-Fâkihe b. Zeyd b. Halede b. Âmir b. Zûrayk 205
- Sa'd b. Zeyd 290
- Sa'd b. Zeyd b. Mâlik b. Abd b. Ka'b b. Abdüleşhel 205
- Sa'd b. Zeyd b. Menât b. Temîm 142
- Sa'd b. Zeyd el-Ensârî 80
- Sa'd b. Zeyd el-Eşhelî 82
- Sa'd b. Zeydümenât b. Temîm 240
- Sa'd b. Zürâre 322
- Sade 105, 144
- Sa'dî bint Kays b. Hârice b. Sinân b. Ebî Hârise b. Mürre b. Nüşbe 42
- Sa'd kabilesi 188
- Sa'd Mucâbü'd-Dâ've 316
- Sa'du Hüzeym 227, 274
- Sa'du Temîm 105
- Safâ 74, 224, 343
- Safâ ile Merve 141, 224, 343
- Safî 136
- Safiyye 79, 80, 81, 85, 136, 284
- Safiyye bint Abdülmuttalib 283
- Safiyye bint Bişâme el-Anberiyye 84
- Safiyye bint Ebü'l-Âs b. Ümeyye b. Abdüşems 77
- Safiyye bint el-Abbâs 61
- Safiyye bint el-Mugîre b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm 316
- Safiyye bint Huyey 79, 85
- Safiyye bint Muâviye 58
- Safiyye bint Rabîa b. Abdüşems 311
- Safiyye bint Sâbit b. Umâre b. el-Fâkihe b. Sa'lebe 292

- Safiyye bint Süfyân b. Rabîa b. el-Eşyem b. el-Es'ar b. Darbe b. Sirme b. Avf b. Sa'd b. Zübeyn 42
- Safiyye bint Ümeyye b. Hârise b. el-Evkar es-Sülemî 36
- Safrâ Savaşı 187
- Safvân 194
- Safvân b. Beydâ 68
- Safvân b. el-Yemân 290
- Safvân b. Muattal 93
- Safvân b. Ümeyme 90, 115, 222, 308, 324
- Safvân b. Ümeyye b. Muharris el-Kinânî 110, 180
- Safvân b. Üseyyid b. el-Halâhil b. Evs b. Muhâşin 227
- Sâhibü'l-Uhdûd 260
- Sâhil 105
- Sâhileoğulları 227
- Sahr 318
- Sahra 239
- Sahra bint Abd b. İmrân b. Mahzûm b. Yakaza 33
- Sahra bint İmrân b. Mahzûm 53
- Sahrek el-Azercî 106
- Sahr el-Gayy 339
- Sâib b. Abdüyezîd b. el-Muttalib b. Hâşim b. Abdümenâf 51
- Sâib b. Mâlik el-Eş'arî 336
- Sâib b. Osmân 68
- Sâib b. Übey b. Hubeyş 90
- sâibe 235
- Sâid b. Abdurrahmân b. Amr b. Nüfeyl 308
- Sâid b. Amr el-Haraşî 223
- Sâid b. Cübeyr 267
- Sâid b. el-Ahnes 90
- Sâid b. el-Âs 36, 37, 57, 90, 105, 121, 131, 267
- Sâid b. el-Esvet b. Ebi'l-Bahterî 57
- Sâid b. Hâlid 286
- Sâid b. Mürre 292
- Sâid b. Nemrân el-Hemdânî 266
- Sâid b. Osmân 90, 196, 219
- Sâid b. Sa'd 294, 298
- Sâid b. Sâid 317
- Sâid b. Uyeyne 188
- Sâid b. Yerbû' 216, 324, 325
- Sâid b. Zeyd 63, 66, 193
- Sâide 226, 227
- Sâidî 203
- Sakîf 140, 226 ~ heyeti 106 ~ kabilesi 140
- Sakîf b. Münebbih 34, 233
- Saklâb 194
- Sa'lebe 262
- Sa'lebe b. Amr b. el-Mücâlid b. Amr b. Adî b. Amr b. Mâzin b. el-Ezd 262
- Sa'lebe b. Ganem b. Habîb b. Ka'b b. Yeşkür b. Bekr 300
- Sa'lebe b. Hâtîb 67, 321
- Sa'lebe b. Mâlik b. Merbûs b. Tarîf b. en-Nemr b. Yakdim b. Anze 301
- Sa'lebe b. Saiyye el-Kurezî 82
- Sa'lebe b. Yarbû' b. Hanzala b. Mâlik b. Zeydümenât 142
- Sâlih 107, 108, 109
- Sâlih b. Ali b. Abdullah 45, 304
- Sâlih b. Âsef b. Kemâşah b. Erûm b. Semûd 272
- Sâlih b. Ebî Ca'fer 46
- Sâlih b. el-Abbâs b. Muhammed 48, 49
- Sâlih b. er-Reşîd 48
- Sâlih b. Keysân 327
- Sâlim b. İmrûülkays b. Mâlim b. el-Evs 209
- Sâlim b. Umeyr b. Sâbit b. Külfe b. Sa'lebe b. Amr b. Avf b. Emâlik b. el-Evs 207

- Sâlîme bint Ebî Ümeyye b. Hârîse
b. el-Evkâs b. Mürre b. Hilâl
b. Fâlic b. Zekvân es-Sülemî
38
- Sâlim el-Eftas 326
- Sâlim el-Mentûf 247
- Salî b. Kays 69
- Salt b. Abdullah b. Nevfel 58
- Sâm 108, 270, 271
- Sam'â 222
- Samâ bint Saîd b. Sehm 36, 38
- Sâme b. Lüey 133
- Samerrâ 49, 266, 335
- Sâmirî 272, 275
- San'a 105, 258, 271 ~ Panayırı
199 ~ Savaşı 188
- Sârbîyunus 252
- Sâre bint Lâben b. Besvîl b. Nâhûr
277
- Sa'saa b. Nâciye b. Ikâl b. Muham-
med b. Süfyân b. Mucâşi'
115
- Sayfî b. es-Sâib 128
- Sayfî b. Ümeyye b. Âiz b. Abdullah
b. Ömer b. Mahzûm 70
- Sebbak b. Abdüddâr b. Kusay 222
- Sebe 257
- Sebha 329
- Sebî b. el-Münzir b. Amr b. Avf b.
Duc'um b. Hamâta 262
- Sedûmâ 320
- Sefvân 94
- Sehl b. Amr 268
- Sehl b. Huneyf 66, 211
- Sehl b. Kays 296
- Sehl b. Sa'd 293
- Sehl b. Ubeyd b. Muallâ 68
- Sehm 132
- Sehmoğulları 133, 315
- Sekrân b. Amr b. Abdüşems b.
Abdi Ved 71
- Seksenler Çarşısı 270
- Sekûnî 197
- Selâmân b. Sa'd 289
- Selâme bint Umeys 93
- Seleme 261
- Seleme b. Ebî Seleme 62, 92
- Seleme b. el-Evka' 101, 211
- Seleme b. el-Fadl el-Ensârî el-Eb-
raş 327
- Seleme b. el-Hâris 261
- Seleme b. Eslem 100, 210
- Seleme b. Hâlid b. Ka'b b. Züheyr
b. Teym 218
- Seleme b. Muhalled 293
- Seleme b. Sahr b. Selmân b. Hârîse
b. el-Hâris b. Zeydümenât
207
- Seleme b. Selâme b. Vakş 68, 101
- Seleme b. Semâdyar 104
- Selîh 262
- Selîm b. Amr b. Hadîde'nin mevla-
sı Antere 211
- Selî b. Kays 297
- Sellâm b. Ebi'l-Hukayk el-Yahûdî
99
- Sellâm b. Mişkem el-Kurazî 79
- Sellâme 45
- Sellâme bint Umeys 91
- Selmâ 107, 284
- Selmâ bint Âmir b. Rabîa b. Hilâl
b. Üheyb b. Dabbe b. el-Hâ-
ris b. Fihri 34
- Selmâ bint Âmire b. Umeire b. Ve-
dîa b. el-Hâris b. Fihri 33, 53
- Selmâ bint Amr b. Huneys b. Lev-
zân b. Abdüved 293
- Selmâ bint Amr b. Zeyd b. Lebîd
en-Neccâriyye 279, 314
- Selmâ bint Herseme b. Kumâme
b. Üsâme b. Hizyem 39
- Selmâ bint Lüey b. Gâlib 38
- Selmâ bint Muhârib b. Fihri 35
- Selmâ bint Muhriz b. Âmir 297

- Selmâ bint Sa'd b. Ka'b b. Amr 35, 38
 Selmâ bint Umeys 91, 92
 Selmâ bint Zâlim 151
 Selmâ bint Zeyd b. Teym b. Ümeyye b. Hufâf b. Biyâza b. Hufâf 292
 Selmân 130, 227
 Selmân el-Fârisî 68
 Selm b. Ehvaz el-Mâzinî 331
 Semerkant 195, 196, 219, 220, 314
 Semev'el b. Hayyân b. Âdiyâ 247, 248
 Semeyda' bint Kays b. Mâlik b. Ka'b 297
 Semûd 271, 277 ~ kavmi 272
 Sem'ûn boyu 319
 Semure b. Hubeyb b. Abdüşems 222
 Semüre b. Cündeb el-Fezârî 215
 Senâ bint Salt b. Hubeyb b. Hârise b. Hilâl b. Harâm b. Semâk b. Avf es-Sülemî 82
 Senâ bint Süfyân b. Avf b. Ka'b b. Ebî Bekir b. Kilâb 83
 Seniyyetü'l-Merre 98
 Serî b. Abdullah b. el-Hâris 45
 Serî b. Abdurrahmân b. el-Mugîre b. el-Ahnes b. Şerîk es-Sekâfî 308
 Serif 80
 Sevâ bint el-A'yes 280
 Sevâd 176, 190, 212, 265
 Sevâdoğulları 208
 Sevbân 107
 Sevde 72, 81, 85
 Sevde bint Üseyd b. Amr b. Temîm 34
 Sevde bint Zem'a 71, 87
 Sevde bint Zübeyr 64
 Sevîk Gazvesi 95
 Sevr 227
 Sevre bint Üseyd b. Amr b. Teym b. Mürre 53
 Sevre b. Muhammed b. Azîz el-Kindî 331
 Seyf b. Ma'dîkerib 144
 Seyfulbahr 227
 Seyfullah Hâlid b. el-Velîd 93
 Seyyâl Amr b. Ka'b 112
 Seyyâr 317
 Siffîn 68, 202, 211, 212, 213, 214, 215, 220, 329
 Sımme b. Kays 215
 Sımt b. Sâbit b. Yezîd b. Şurahbîl el-Kindî 332
 Sımt b. Sâbit b. Zeyd b. Şurahbîl el-Kindî 334
 Sırma b. Mürreoğulları 226
 Sicistan 185, 244
 sidâne 183, 184
 Sifü'l-Bahr 100
 sıkâye 131, 132, 183, 184
 Silkân b. Selâme 99
 Silsile b. Berhâm 322
 Sinân b. Amr 289
 Sinân b. Ebî Hârise 111, 151
 Sinân b. el-Eşel b. Ulvân b. el-Ubeyd b. Arîc b. İmlîk b. Yelma' b. Âbir b. İslîhâ b. Levz b. Sâm b. Nûh 320
 Sind 124, 198
 Sindî b. Şâhik 265
 Sîrîn 244, 329
 Suâb 253
 Suâd bint Râfî' b. Ebî Amr b. Sa'lebe 298
 Suâd bint Seleme b. Züheyr b. Sa'lebe 296
 Suayde bint Rifâa b. Amr b. Ubeyd b. Ümeyye 291
 Sudan 69
 Sudâ Suyu 188

- Sufeyh Ebû Mervân b. Sufeyh et-Tağlibî 306
- Suhâr b. Abbâs el-Abdî 215
- Suhâr bint Süfyân b. Zâlim b. Fezâre 317
- Suhâr Panayırı 198
- Suhayka bint Muhammed b. Abdullah b. el-Hâris b. Nevfel b. el-Hâris b. Abdülmutta-lib 307
- Suhayr b. Ebî'l-Cehm b. Huzeyfe b. Gânim el-Adevî 123
- Suheyb b. Sinân 67, 89
- Suheyb-i Rûmî 33
- Suheym b. Vüseyl er-Riyâhî 115
- Suheyme 289
- Suheyme bint Mes'ûd b. Evs b. Mâlik b. Sevâd 288
- Suhme 223
- suikastçı 152, 156, 158, 160, 175, 176
- Sukeyne 278
- Sulsul b. Evs 142
- Surât 261
- Surâtu Câme'seb 260
- Suvâ 148
- Su yılı 29
- Süber 277
- Sübey' b. Urfuta el-Gifârî 106
- Sübey' et-Tahevî 177
- Sübeyte bint en-Nu'mân b. Amr b. en-Nu'mân b. Halede b. Amr 295
- Sübeyte bint er-Rebî' b. Amr b. Adî b. Zeyd b. Cüşem b. Hârise 288
- Sübeyte bint Ma'bed b. Sehl b. Uhayha 291
- Sübeyte bint Selîb b. Kays 297
- Sübeyte bint Yeâr 291
- Südeyf b. Meymûn 333
- Süfyân b. Abdullah 253
- Süfyân b. Âsım b. Abdülazîz b. Mervân 59
- Süfyân b. Hüseyin 327
- Süfyân b. Mücâşî' 142, 318
- Süfyân b. Uyeyne 194, 326
- Süfyân b. Ümeyye b. Abdüşems 139, 325
- Süfyân es-Sevrî 327
- Sühayle bint Huzâî b. el-Huveyris b. Habîb b. Mâlik b. Hatîb b. Cüşem b. Sakîf 316
- Süheyl b. Abdurrahmân b. Avf 65
- Süheyl b. Amr 71, 129, 324 ~ 'ın mevlası Umeyr b. Avf 211
- Süheyl el-A'lem 134
- Süheyme bint Eslem b. Harîş b. Adî b. Mecdea. Lübâbe bint Eslem b. Harîş b. Adî b. Mecdea 287
- Sühreb el-Fârisî 254
- Sükeyne bint el-Hüseyin b. Ali b. Ebî Tâlib 302
- Sülâfe bint Sa'd b. eş-Şüheyd 286
- Sülef 228, 277
- Sülemî 249
- Süleyh b. Amr b. el-Hâf b. Kudâa 189
- Süleyk 168, 299
- Süleyk b. es-Seleke es-Sa'dî 299
- Süleyk b. Yesribî es-Sa'dî 222
- Süleyim 179
- Süleymâ bint Tâbiha b. el-Ye's b. Mudar 54
- Süleymâ bint Yeâr 291
- Süleyman 108, 275
- Süleymân b. Abdullah b. Süleymân b. Ali 48, 49
- Süleymân b. Abdullah el-Mansûr 185
- Süleymân b. Abdülmelik 39, 40, 51, 59, 148, 185, 194, 221, 264, 283, 309

- Süleymân b. Ali b. Abdullah b. Ab-
bâs 45
- Süleymân b. Âmir b. Ebî Vakkâs
65
- Süleymân b. Dâvûd 259, 272, 276
- Süleymân b. Ebî Ca'fer 47
- Süleymân b. el-Mansûr 46
- Süleymân b. Hasen 223
- Süleymân b. Hişâm b. Abdülmelik
42, 309, 333
- Süleymân b. Kesir el-Huzâî 319
- Süleymân b. Mûsâ b. Îsâ 48
- Süleymân b. Nu'mân b. Kays b.
Ma'dî Kerb el Kindî 269
- Süleymân b. Selm b. Keysân
el-Kelbî 333
- Süleymân b. Surâd el-Huzâî 213
- Süleym b. Mansûroğulları 207
- Süllân Savaşı 189
- Sülmâ b. Nevfel b. Muâviye b. Urve
b. Sahr b. Ya'mer b. Nüfâse
b. Adî b. ed-Dîl 110, 115
- Sülmâ Nezzâlû'l-Madîk 316
- Sümâme 160, 161, 162, 163
- Sümâme b. el-Müstenîr es-Sülemî
ez-Zaferî 149, 160
- Sünbüle bint Mâis b. Kays b. Ha-
lede 295
- Süreyya yıldızı 170
- Süryanice 271
- Sütunlu İrem 257
- Süvâ' 225
- Süveyd b. Amr 68
- Süveyd b. Hermâ 138, 139
- Süveyd b. Rabîa b. Huzâr b. Mürre
b. el-Hâris b. Sa'd b. Sa'lebe
b. Dûdân b. Esed 110
- Şa'bu Cebile Savaşı 189
- Şahar 271
- Şâhferîz 43
- şair İmruülkays 261
- Şakîka bint Kuteybe 33, 53
- Şakîka bint Mâlik b. Kays b. Mu-
harris 296
- Şakîk b. Seleme Ebû Vâil 221
- Şâlih 26
- Şâlûmâ 270
- Şam 28, 30, 33, 68, 92, 94, 95, 108,
117, 127, 129, 130, 135,
138, 148, 167, 171, 192,
197, 214, 215, 248, 251,
261, 262, 265, 266, 274,
314, 315, 323, 329, 333,
336, 337
- şarap 118, 150, 182, 183, 195,
244, 323
- Şeddâd b. Âd 257
- Şeddâd b. Mâlik b. Zam'ac 144
- Şeddâd b. Mâlik el-Hadramî 145
- Şeddâd b. Üsâme b. Amr 92
- Şedîd b. Âd 257
- Şehrbarâz 256
- Şemerdel 165, 166, 167
- Şemir b. Zülcevşen 219
- Şemmâh 117, 124
- Şemmâs b. Osmân b. el-Mahzûmî
299
- Şemmâs b. Osmân b. eş-Şerîd 67
- Şemmûs bint Amr b. Harâm b.
Zeyd 295
- Şemmûs bint Mâlik b. Kays b. Mu-
harris 296
- Şemû' b. Zekûr 319
- Şem'un 272, 275
- Şem'un Fenânâyâ 319
- Şem'un Makrâkîfâ 319
- Şemûs bint Amr b. Harâm 290
- Şemûs bint Kays b. Zeyd b. Amr b.
Lebîd b. Hıdâş 71
- Şerâf bint Behdele b. Avf 318
- Şerâhîl b. Eshab el-Cu'fî 190
- Şerfût b. Havrâ 319
- Şerîk b. Ebî'l-Akr 72
- Şerîk b. Şeddâd et-Tenaî 146

Şe's 317
 Şettevr b. Mîhâyîl 319
 Şeybân 178
 Şeybân b. Seleme es-Sedûsî 192
 Şeybân en-Nahvî Ebû Muâviye 327
 Şeybe b. Nessâh 328
 Şeybe b. Osmân el-Hacebî 35
 Şeybe b. Rabîa b. Abdüşems 129, 138, 180, 281
 Şeyh b. Amîra el-Esedî 333
 şeytan 171, 274, 276, 321
 Şeyyitîn Savaşı 191
 Şifâ bint Abdûkusay b. Adî b. Sa'd b. Sehm b. Amr b. Husays b. Ka'b 32
 Şifâ bint Hâşim b. Abdümenâf 134
 Şihr-i Mehre 199
 Şihr Panayırı 199
 Şii 328, 336
 Şikirkim 320
 Şimrân 316
 Şi'râ yıldızı 108
 Şireveyh 256
 Şîrîn 94
 Şît 26, 108
 Şuayb 108, 109, 216, 273, 274
 Şuayb b. Müleyk 192
 Şuayb b. Zû Mihdem 108
 Şu'be 326, 328
 Şu'be b. Hânî b. Kabîsa eş-Şeybânî 223
 Şucâ' 49, 50
 Şuddâh 110
 Şuh 277
 Şukayka bint Ebî Rabîa b. Zühel b. Şeybân 254
 Şums 225, 227
 şûrâ 131
 şurta 264, 265, 266
 Şuveyhî Savaşı 187
 Şücâ' b. Vehb 66, 68

Şüdeyyid 194
 Şümeyle bint el-Hâris b. Amr b. Hârise b. el-Heysem b. Zaffer 289
 Şürahbîl 160, 261
 Şürahbîl b. Dubey'a b. Amr b. Mer-sed 318
 Şürahbîl b. Hasene 286
 Şürahbîl b. Yahsub 258
 Şürahbîl b. Zû'l-Kelâ' el-Himyerî 336
 Şürahbîl el-Melik b. el-Hâris b. Amr el-Melik el-Maksûr b. Âkilü'l-Murâr el-Kindî 158
 Şüreyh 316
 Şüreyh b. el-Ahvas 240
 Şüreyh b. el-Hâris el-Kindî 221
 Şüreyh b. Şürahbîl 318
 Şüreyk 317
 Şürefetü'd-Dâr bint el-Hâris b. Kays b. Heyşe 288, 289

T

Taberistan 185
 Tağlib 192 ~ kabilesi 157, 158, 192, 261
 Tağliboğulları 188
 Tâhir b. Abdullah 265, 266
 Tâhir b. el-Hüseyn b. Mus'ab 265, 334, 338
 Tahmân el-Vibzî 242
 Tahmar bint Abd b. Kusay b. Kil 33
 Tahmûret 275
 Tâif 31, 88, 91, 92, 98, 99, 106, 195, 226, 314, 317 ~ günü 219 ~ Muhasarası 107 ~ Savaşı 90, 98
 Taîme b. Adî b. Nevfel b. Abdümenâf 139
 takvim başlangıcı 29
 Talha 212

- Talha b. Abdullah b. Abdurrah-
mân b. Ebî Bekr es-Siddîk
122, 252, 305
- Talha b. Abdullah b. Avf b. ez-Züh-
rî 252
- Talha b. Abdullah b. Halef el-Huzâî
125, 252
- Talha b. Ebî Talha b. Abdüddâr
139
- Talha b. el-Hasen 121, 252, 305
- Talha b. Muhammed b. Talha 313
- Talha b. Ömer b. Ubeydullah b.
Ma'mer et-Teymî 252
- Talha b. Ruzeyk 319
- Talha b. Talha 286
- Talha b. Ubeydullah 56, 63, 66, 67,
87, 89, 94, 122, 252, 281,
325
- Talha en-Nedâ b. Ubeydullah b.
Avf b. Abduavf b. Abd [b.]
el-Hâris b. Zühre 121
- Talhatü't-Talhât b. Abdullah b. Ha-
lef 195, 219
- Talîb b. Umeyr 284
- Talibe b. Kays b. Âsım ve es-Selîl b.
Mes'ûd b. Kays b. Mes'ûd b.
eş-Şeybânî 115
- Talîk b. Süfyân b. Ümeyye b. Ab-
düşems 308
- Tanca 258
- Taraf 102, 209
- Tarafe 193, 234
- Tarhân 243
- Târih 27
- tarih verme 29
- Tarsus 49
- Tasm 271, 277
- taş atmak 197, 199
- tavaf 141, 238
- Tay 105, 140, 197, 229 ~ kabile-
si 101, 118, 197, 227, 250,
274
- Tayy b. Üded 178
- Tebûk Gazvesi 98, 105, 207, 321,
322
- Teebbata 153, 155
- Teebbata Şerrân 149, 152
- telbiye 225, 226
- Temîm 140, 170, 179, 187, 191,
198, 227, 233, 261
- Temîm b. el-Ahsem 168
- Temîm b. Esed el-Huzâî 340
- Temîm b. Evs el-Dârî 311
- Temîm b. Übey b. Mukbil 232
- Temîme bint Ebî Süfyân b. el-Hâ-
ris b. Kays b. Zeyd b. Ümme
291
- Temîm ed-Dârî 311
- Temîm kabilesi 191
- Temîmoğulları 175, 197, 198,
227, 251
- Temmâm b. el-Abbâs b. Abdül-
muttalib 57, 305
- Temmâm b. el-Mugîre b. Abdul-
lah b. Ma'mer b. Osmân et-
Teymî 63
- Temrûn 334
- Ten'a 144
- Ten'im 99, 328
- terviye 200
- tev'em 237
- Tevvec 106
- Teym 131 ~ kabilesi 132, 190,
251
- Teymâ 105
- Teym b. Mürreoğulları 112, 133
- Teym el-Edrem b. Gâlib b. Fihri
133
- Teymullah b. Sa'lebe b. Amr b.
el-Hazrec 207
- Teymüllât b. Sa'lebe b. Akâbe ka-
bilesi 248, 312
- Teyyehâ 144
- Theodosius 252

- Tıls ehli 141
 Tıbyân b. Melkeykerib b. Kays b.
 Zeyd b. Amr 259
 Tihâme 28, 152
 Tîmâ 272
 Ti'şâr 252
 Tufan 25
 Tufeyl 316
 Tufeyl b. al-Hâris [b. el-Muttalib]
 b. Abdümenâf 74
 Tufeyl b. el-Hâris b. Muttalib 66,
 92
 Tufeyl Kurzul'un binicisi 316
 Tuleyb b. Hâşim 64
 Tuleyb b. Umeyr b. Vehb 66, 136
 Tûmâ 319
 Tu'me b. Ubeynîk 322
 Tûs 47
 Tûbba' 230, 258
 Tûbba' Ebû Kerib 260
 Tûbba' el-Asğar 259
 Tûmâdır bint Ebî Amr b. Abdü-
 menâf b. Kusay 34
 Türebe 101
 Türk 43
U-Ü
 Ubâde b. el-Muhabbe b. el-Mad-
 rahî el-Kilâbî 164
 Ubâde b. es-Sâmit 66, 201, 202
 Ubâde b. Mersed 318, 319
 Ubâde b. Muhabbib b. el-Madrahî
 174
 Ubeyd 317
 Ubeyd b. et-Teyyihân 67
 Ubeyd b. Evs 266, 306
 Ubeyd b. Nüşbe b. Mürre b. Gayz
 b. Mürre b. Avf b. Sa'd b. Zü-
 byân 149
 Ubeyde 316
 Ubeyde b. el-Hâris b. el-Muttalib
 66, 74, 302
 Ubeyde b. Humeyd 327
 Ubeyde Muhammed 328
 Ubeydullah b. Abbâs 35, 118
 Ubeydullah b. Abdullah b. Ebî Mü-
 leyke 222
 Ubeydullah b. Abdullah b. Ma'mer
 b. Osmân et-Teymî 222
 Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe b.
 Mes'ûd 217
 Ubeydullah b. Abdurrahmân b.
 Ebi'l-A'ver es-Sülemî 221
 Ubeydullah b. Adî b. el-Hayyâr b.
 Adî b. Nevfel b. Abdümenâf
 253
 Ubeydullah b. Cahş 69, 77, 135
 Ubeydullah b. Ebî Bekre 121
 Ubeydullah b. Ebî Ukayl es-Sekafî
 220
 Ubeydullah b. el-Abbâs 213, 304,
 312
 Ubeydullah b. el-Hâris b. Abdül-
 muttalib 98
 Ubeydullah b. el-Hasen b. Ubey-
 dullah 48
 Ubeydullah b. el-Hurr b. Hâlid b.
 el-Mücemmi' b. Mâlik 176
 Ubeydullah b. el-Hurr el-Cu'fî
 164, 337
 Ubeydullah b. Kays er-Rukayyât
 132
 Ubeydullah b. Mercâne 185, 329,
 336
 Ubeydullah b. Mervân 59, 313
 Ubeydullah b. Ziyâd 220, 305,
 308, 313
 Ubeydullah b. Ziyâd b. Zabyân
 164, 312
 Ubeyullah b. el-Abbâs b. Abdül-
 muttalib 118
 Uceyl 228
 Uceyr es-Selûlî 29
 Udemâ 175

- Uhâmir 165
 Uhayha 316
 Uhayha b. el-Cülâh 287, 314
 Uhud Savaşı 30, 93, 96, 115, 129, 137, 139, 187, 202, 209, 212, 215, 218, 227, 282, 283, 296, 321
 Ukaybe 168, 169, 170
 Ukayl b. Âmir 241
 Ukayl b. Ullife el-Mirrî 220
 Ukaylî 240
 Ukayloğulları 190, 223
 Ukayşir el-Esedî 123
 Ukâz 142, 152, 187, 199, 200, 227
 ~ günü 187
 Ukbe b. Âmir el-Cühenî 215
 Ukbe b. Amr b. Sa'lebe el-Ensârî 308
 Ukbe b. Ebî Muayt 126, 129, 137, 328
 Ukbe b. Hübeyre 164
 Ukbe b. Kedîm 322
 Ukbe b. Osmân 208
 Ukeydir 197, 325
 Ukeydir b. Abdülmelik 97, 105
 Ukeydir el-İbâdî 197
 Ukkâşe b. Mihsan 76, 77, 102, 285
 Ukuybe 168
 Ulbe b. Sayfî b. Amr b. Zeyd b. Cüşem b. Hârise b. el-Hâris b. el-Hazrec b. Amr b. Mâlik b. el-Evs 207
 Ulbe b. Zeyd 288
 Uleyye 60
 Umân 69, 106, 133, 198, 331
 Umân Ezdileri 133
 Umân halkı 332, 334
 Umâre b. el-Velîd b. el-Mugîre 138
 Umâre b. Hamza b. Abdullah b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm b. Huveylid b. Esed b. Abdüluzzâ 147
 Umâre b. Hazm 66, 281
 Umâre bint Hubâşe 292
 Umâre el-Vehhâb 279, 315
 Umerrade bint Ma'dîkerib 144
 Umeyd b. Vehm b. Abd b. Kusay 61
 Umeyr 249, 316
 Umeyra 228
 Umeyr b. (Abd) Amr b. Nadle el-Huzâî 67
 Umeyr b. Adî b. Haraşe b. Ümeyye b. Âmir b. Hatme 208
 Umeyr b. Adî el-Hatmî 217
 Umeyr b. Ca'de 342
 Umeyr b. Cüd'ân et-Teymî 222
 Umeyr b. Ebî Vakkâs 67
 Umeyr b. el-Habbâb es-Sülemî 222, 337
 Umeyr b. Hamâm es-Sülemî 66
 Umeyr b. Ma'bed b. Zürâre 301
 Umeyr b. Sülemî 249
 Umeyr b. Sülmâ 249
 Umeyr b. Vehb 61
 Umeyr b. Yezîd b. Umeyr 306
 Umeyre 289
 Umeyre b. Evs b. Sa'lebe b. Avf b. Ka'b b. Zühl 190
 Umeyre bint Abdüsa'd b. Âmir b. Adî 287
 Umeyre bint el-Hatîm 289
 Umeyre bint Karat b. Hansâ b. Sinân 296
 Umeyre bint Kays b. Amr b. Ubeyd b. Mâlik 297
 Umeyre bint Kays b. Süveyd el-Bekrî 312
 Umeyre bint Mes'ûd b. Evs b. Mâlik b. Sevâd 288
 Umeyre bint Nasr b. Âmir b. Zarb b. Amr b. İyâz b. Yeşkur b. Advân 33
 Umeyre bint Ubeyd b. Matrûf b. el-Hâris 291

- Umeyre bint Zuhayr b. Râfi' b. Adî
b. Cüşem b. Hârise 288
- Umeyys 91
- umre 98, 114, 224, 343
- Urane 100
- Urbân 306
- Urhûb kabilesi 144
- Urve b. el-Mugîre b. Şu'be 220
- Urve b. Mes'ûd 253
- Urve b. Mes'ûd b. Âmir b. Muatteb
es-Sekafi 91
- Urve b. Mes'ûd el-Fezârî 99
- Urve b. Muâviye b. Meyyâs 258
- Urve b. Utbe b. Ca'fer b. Kilâb 152
- Urvetü'r-Rahhâl 150, 152, 191
- Uryân b. el-Heysem b. el-Esved
en-Nehaî 221
- Usayme b. Abdullah 211
- Usayme b. Hâlid b. Sinân b. Mün-
kir 251
- Useyd b. İlâc es-Sekafi 223
- Uşfân 97
- Ûşîr soyu 319
- Utbân b. Mâlik 221
- Utbe b. Ebî Leheb 55
- Utbe b. Ebî Süfyân 36, 37, 196,
219, 268, 281
- Utbe b. Gazvân 66
- Utbe b. Mes'ûd el-Hüzeli 217
- Utbe b. Rabîa 129, 137, 281, 299
- Utbe b. Utbe b. Ebî Süfyân 58
- Utbe b. Yezîd b. Muâviye b. Sahr
307
- Utbe'nin azatlısı Sa'd 66
- Uvâre 152
- Uvâroğulları 299
- Uvas b. İrem b. Sâm b. Nûh 271,
277
- Uveym b. Sâide 67
- Uyeyne b. Hısn b. Huzeyfe 104,
188, 268, 325
- Uzeyb 188
- Uzre b. Sa'du Hüzeym 187, 301
- Uzzâ 104, 225, 226
- Übey b. Halef 93, 115, 129, 137,
202
- Übey b. Ka'b 67, 210
- Übey b. Mâlik b. el-Hâris b. Ubeyd
282
- Übülle 191
- Üheyb b. el-Muttalib b. Esed 90
- Üleyye bint Ahben b. Betvîl b.
Nâhûr 272
- Ümâme 55
- Ümâme bint Ali 58
- Ümâme bint Bişr 290
- Ümâme bint Hadîc b. Râfi' b. Adî
b. Zeyd b. Cüşem 288
- Ümâme bint Hamza b. Abdülmut-
talib 62
- Ümâme bint Karat b. Hansâ b.
Sinân 296
- Ümâme bint Kuraybe b. el-Aclân
b. Ganem b. Âmir b. Biyâza
295
- Ümâme bint Muharris b. Zeyd b.
Sa'lebe 296
- Ümâme bint Osmân b. Halede b.
Muhalled 295
- Ümâme bint Sâmit b. Kays b. Es-
ram b. Fihri 294
- Ümâme bint Simâk b. Atîk 290
- Ümeym 277
- Ümeym b. el-Hâris el-Ezdî 311
- Ümeym b. Levz b. İrem b. Sâm b.
Nûhoğulları 147
- Ümeyme bint Abdülmuttalib 61,
75, 136
- Ümeyme bint Âmir el-Cân b.
el-Hâris 52
- Ümeyme bint Amr b. el-Cemûh b.
Zeyd 295
- Ümeyme bint Amr b. Ka'b b. Sa'd
b. Teym b. Mürre 32

Ümeyme bint Amr b. Sehl b. Saîd
 b. Kala' b. Hariş b. Abdüleş-
 hel 290
 Ümeyme bint Beşîr b. Sa'd b. Sa'le-
 be 293
 Ümeyme bint Cüd'ân b. Amr b.
 Ka'b b. Sa'd b. Teym b. Mür-
 re 32
 Ümeyme bint Ebî Haseme b. Sâide
 b. Âmir 287
 Ümeyme bint Ebî Süfyân 91
 Ümeyme bint el-Abbâs 61
 Ümeyme bint en-Nu'mân b. el-Hâ-
 ris b. Abdürizâh 289
 Ümeyme bint Gubşân 32
 Ümeyme bint Mâlik b. et-Tey-
 yehân b. Mâlik 291
 Ümeyme bint Mâlik b. Ganem b.
 Lihyân b. Gâdiye b. Sa'saa
 30
 Ümeyme bint Ukbe b. Amr b. Adî
 b. Zeyd b. Cüşem b. Hârise
 288
 Ümeyme Delâf bint Ubeyd b.
 en-Nâfiz b. Mürre b. Amr b.
 Sa'd b. Teym b. Mürre 32
 Ümeyne bint el-Hâris el-Cân b.
 el-Hâris 38
 Ümeyne bint Saîd b. Vehb b. Eş-
 yem 286
 Ümeyye b. Abdullah b. Hâlid b.
 Üseyd 311, 313
 Ümeyye b. Abdüşems 112, 216,
 219
 Ümeyye b. Ebü's-Salt 113
 Ümeyye b. Halef 115, 128, 134,
 137
 Ümeyye bint Ebü's-Salt el-Gifâriy-
 ye 287
 Ümeyye bint el-Me'mûn 60
 Ümeyye bint Rukayş Esediyye
 285

Ümeyye b. Kal' 126
 Ümeyyeoğulları 109
 Ümme Hilâl b. Fâlic 53
 Ümmü Abd bint Saîd 65
 Ümmü Abdullah b. Hasan 58
 Ümmü Abdullah bint Abdurrah-
 mân b. Zeyd b. el-Hattâb b.
 Nüfeyl 305
 Ümmü Abdullah bint Âzib b.
 el-Hâris b. Âmir b. Cüşem
 b. Mecdea 288
 Ümmü Abdullah bint el-Mehdî 60
 Ümmü Abdullah bint İyâz b. Adî
 b. el-Hıyâr b. Adî b. Nevfel
 308
 Ümmü Abdullah bint Milhân b.
 Zeyd b. Harâm 296
 Ümmü Abdullah bint Ömer 59
 Ümmü Abdullah b. Ruzâm b. Ra-
 bîa b. Cahûş b. Muâviye b.
 Bekir b. Hevâzin 53
 Ümmü Abdurrahmân bint Yezîd
 58
 Ümmü Abîs 143
 Ümmü Ali bint Ali b. el-Hüseyn b.
 Ali 302
 Ümmü Âmir 168
 Ümmü Amr 303
 Ümmü Amr b. Cüneydib b. Amr b.
 Hamme ed-Devsî 269
 Ümmü Amr bint Amr b. Hadîde b.
 Amr 296
 Ümmü Amr bint el-Hatîm 289
 Ümmü Amr bint Mahmûd b. Mes-
 leme b. Seleme b. Hâlid b.
 Adî 287
 Ümmü Amr bint Mervân 58
 Ümmü Amr bint Muhammed b.
 Ömer b. Abdurrahmân b.
 el-Hâris b. Hişâm 304
 Ümmü Amr bint Mukavvim 62,
 196

- Ümmü Amr bint Sa'd 65
 Ümmü Amr bint Selâme b. Vakş b. Zağbe 290
 Ümmü Âsım bint Âsım b. Ömer b. el-Hattâb 40
 Ümmü Âsım bint Sinân b. Hâlid b. Munkır b. Ubeyd b. el-Hâris (Mukâsi) b. Amr b. Ka'b, b. Sa'd b. Zeydümenât b. Temîm 41
 Ümmü Belc bint Kadîd b. Menî el-Minkarî 310
 Ümmü Benîn bint Osmân 57
 Ümmü Bişr bint Amr b. Aneme 296
 Ümmü Bişr bint Ebî Mes'ûd 308
 Ümmü Cemîl 300
 Ümmü Cemîl bint Abdülmelik b. Kudâme b. İbrâhîm el-Ekber b. Muhammed b. Hâtıb el-Cumahî 303
 Ümmü Cemîl bint Ebî Hazem b. Atîk b. en-Nu'mân 298
 Ümmü Cemîl bint el-Cülâs b. Süveyd b. es-Sâmit 291
 Ümmü Cemîl bint el-Hubâb b. el-Münzir b. Cemûh 295
 Ümmü Cemîl bint Harb b. Ümeyye 55
 Ümmü Cemîl bint Katabe b. Âmir b. Hadîde 296
 Ümmü Cemîl ed-Devsıyye 300
 Ümmü Cündeb 288, 289
 Ümmü'd-Derdâ 278
 Ümmü Ebân 280, 281
 Ümmü Ebân bint Osmân 57
 Ümmü Ebân bint Utbe b. Rabîa b. Abdüşems 280
 Ümmü Enes bint Vâkîd b. Amr b. Merdaha 294
 Ümmü Esed el-Lühazyâ 52
 Ümmü Eymen 107, 284
 Ümmü Eyyûb bint Kays b. Sa'd b. Kays b. Amr b. İmrüülkays 293
 Ümmü Eyyûb bint Sa'd 65
 Ümmü Ferve bint Ebî Kuhâfe 311
 Ümmü Feyrûz 43
 Ümmü Hâbib 92
 Ümmü Habîb bint el-Abbâs 61
 Ümmü Habîb bint er-Reşîd 283
 Ümmü Habîb bint Esed b. Abdül-luzzâ 30, 52
 Ümmü Habîbe 69, 78, 81, 85, 86, 89, 90, 91, 289
 Ümmü Habîbe bint Cahş 87, 285
 Ümmü Habîbe bint Ebî Süfyân 77, 89, 285
 Ümmü Habîbe bint Nebâte Esedıyye 285
 Ümmü Habîbe bint Zem'a 87
 Ümmü Habîb el-Kübrâ bint Saîd 65
 Ümmü Hakîm 61
 Ümmü Hakîm bint Abdülmuttalib 33
 Ümmü Hakîm bint en-Nadr b. Damdam 297
 Ümmü Hakîm bint Muhammed b. Umâre b. Ukbe 313
 Ümmü Hakîm bint Târik 286
 Ümmü Hakîm bint Yahyâ b. el-Hakem 309
 Ümmü Hâlid bint Osmân 57
 Ümmü Hâlid bint Yaş b. Kays b. Amr 298
 Ümmü Hânî 85, 326
 Ümmü Hânî bint Ali 57
 Ümmü Hânî (Hind) bint Ebî Tâlib 62, 85, 278, 284
 Ümmü Hanzala bint Rûmâ b. Vakş b. Züğbe b. Za'verâ 290
 Ümmü Harâm bint Milhân b. Zeyd b. Harâm 296

- Ümmü Hârice 279, 301
 Ümmü Hârice bint en-Nadr b. Damdam 297
 Ümmü Hasen bint el-Hakem b. Abdullah 313
 Ümmü Hasen bint Sa'îd 65
 Ümmü Hilâl b. Üheyb 52
 Ümmü Hişâm 42, 59, 270
 Ümmü Hufeyd el-Hilâliyye 286
 Ümmü Îsâ bint Mûsâ 60
 Ümmü İmrân bint Sa'd 64
 Ümmü İshâk bint Sa'd 65
 Ümmü İshâk bint Talha 63, 282, 305
 Ümmü Karfe 335
 Ümmü Katâl bint Abdü'l-Hâris b. Zühre 310
 Ümmü Kays b. Amr en-Neccârî 298
 Ümmü Kays bint Hısn 295
 Ümmü Kays b. Mihsan 285
 Ümmü Kırfe 101, 317
 Ümmü Külsûm 55, 56, 71, 87, 283, 284, 285
 Ümmü Külsûm b. Ali b. Ebî Tâlib 56
 Ümmü Külsûm b. Ebî Bekr 56, 87
 Ümmü Külsûm bint Abdullah b. Âmir b. Kureyz b. Rabîa b. Habîb b. Abdüşems 41
 Ümmü Külsûm bint Abdullah b. Ca'fer b. Ebî Tâlib 303
 Ümmü Külsûm bint Ali 57, 88, 280, 301
 Ümmü Külsûm bint Cerve b. Mâlik b. el-Müseyyeb el-Hûzâî 299
 Ümmü Külsûm bint Ebî Muayt 307
 Ümmü Külsûm bint el-Fadl b. el-Abbâs b. Abdülmuttalib 303
 Ümmü Külsûm bint Sa'd 64
 Ümmü Külsûm bint Ucery b. Abdüyezîd 313
 Ümmü Külsûm es-Suğrâ bint Ali 57
 Ümmü'l-Benîn bint Riyâh b. Rabîa el-Ganeviyye b. Amr b. Âmir 316
 Ümmü'l-Fadl 80
 Ümmü'l-Fadl bint el-Me'mûn 61
 Ümmü'l-Fazl Lübâbe 91
 Ümmü'l-Füheyd b. Hubâşe 292
 Ümmü'l-Haccâc bint Muhammed b. Yûsuf b. el-Hakem b. Ebî Ukayl b. Mes'ûd b. Âmir b. Muattib b. Mâlik b. Ka'b b. Amr b. Sa'd b. Avf b. Kasî 42
 Ümmü'l-Hakem 284
 Ümmü'l-Hakem b. Ebî Süfyân 90
 Ümmü'l-Hakem bint Abdurrahmân 64, 293
 Ümmü'l-Hakem bint Ebî Süfyân 298
 Ümmü'l-Hakem bint Ukbe b. Râfi' b. İmrûilkays b. Zeyd 290
 Ümmü'l-Hakem es-Suğrâ bint Sa'd 64
 Ümmü'l-Hâris bint Mâlik b. Hansâ b. Sinân 296
 Ümmü'l-Hâris bint Sâbit b. el-Ceza' 295
 Ümmü'l-Hasan bint Ali b. Ebî Tâlib 302
 Ümmü'l-Hasan bint Hasan 58
 Ümmü'l-Hasen bint Ali 57
 Ümmü'l-Hasen bint ez-Zübeyr 63
 Ümmü'l-Hayr Selmâ bint Sarh b. Âmir b. Amr b. Ka'b b. Sa'd b. Teym b. Mürre 32
 Ümmü'l-Kâsım bint Sa'd 64
 Ümmü'l-Keleme 279
 Ümmü'l-Hakem 62

- Ümmü'l-Mutâ' el-Eslemiyye 287
 Ümmü'l-Münzir bint Kays b. Amr
 b. Ubeyd 297
 Ümmü'l-Velîd bint Mervân 59
 Ümmü Ma'bed Âtike bint Hâlid b.
 Halîf b. Munkız b. Dabiys b.
 Harâm b. Habeşiyye b. Ka'b
 286
 Ümmü Manzûr bint Mahmûd b.
 Mesleme b. Seleme b. Hâlid
 b. Adî 287
 Ümmü Mervân bint Mervân b.
 Muhammed 59
 Ümmü Meymûne 93
 Ümmü Mi'dân 144
 Ümmü Muâz bint Abdullah b. Amr
 b. Harâm 295
 Ümmü Muhammed bint el-Mu'ta-
 sım 61
 Ümmü Muhammed bint er-Reşîd
 60
 Ümmü Muhammed bint Huzâî 38
 Ümmü Muhammed bint Ubeydul-
 lah b. el-Abbâs 304
 Ümmü Muhammed b. Yezîd 58
 Ümmü Mûsâ 60
 Ümmü Mûsâ bint Mansûr b. Ab-
 dullah b. Şehr b. Yezîd b.
 Müsevvib b. el-Eşhel b.
 Mesûb b. el-Hâris b. Şemr
 b. Zü'l-Cenâh b. Lehîa 46
 Ümmü Niyâr bint Zeyd b. Mâlik b.
 Adî b. Ka'b 290
 Ümmü Osmân bint Mervân 58, 59
 Ümmü Osmân bint Mirdâs b. Hu-
 sayn b. Azâr el-Kelbî 308
 Ümmü Osmân bint Osmân 56
 Ümmü Osmân bint Saîd b. Hâlid b.
 Amr b. Osmân b. Affân 307
 Ümmü Osmân bint Selmâ b. Nev-
 fel b. Muâviye b. Urve b.
 Sahr b. Ya'mur b. Nûfâse b.
 Adî b. ed-Di'l b. Bekr b. Ab-
 dûmenât b. Kinâne 43
 Ümmü Osmân bint Yezîd 58
 Ümmü Ömer bint Osmân 57
 Ümmü Râfi' bint Osmân b. Halede
 b. Muhalled 295
 Ümmü Rimse bint Amr b. Hâşim
 b. el-Muttalib 284
 Ümmü'r-Rabî' bint Eslem b. Harîş
 b. Adî b. Mecdea 287
 Ümmü'r-Rebî' b. Ubeyd b. en-
 Nu'mân b. Atîk 297
 Ümmü Rûmân 72
 Ümmü Rûmân bint Âmir 72
 Ümmü Sâbit bint Cebr b. Atîk b.
 Kays b. Heyşe 288
 Ümmü Sâbit bint Mes'ûd b. Sa'd b.
 Kays 295
 Ümmü Sâbit bint Sâbit b. Sinân b.
 Ubeyd 293
 Ümmü Sâbit bint Sa'lebe b. Mih-
 san 298
 Ümmü Sâbit b. Kays 293
 Ümmü Sa'd bint Abdullah b.
 Übeyy b. Selûl 294
 Ümmü Sa'd bint Kays b. Hısn 295
 Ümmü Sa'd bint Mes'ûd b. Sa'd b.
 Kays b. Halede 295
 Ümmü Sa'd bint Sâbit b. Atîk b.
 en-Nu'mân 298
 Ümmü Sa'd bint Ukbe b. Râfi' b.
 İmruülkays 290
 Ümmü Sa'd bint Übey b. Mâlik b.
 Ubeyd b. Sâlim 294
 Ümmü Saîd b. Abdullah 185
 Ümmü Saîd b. Sa'd b. Ubâde 298
 Ümmü Saîd b. Zeyd b. el-Eşhelî
 298
 Ümmü Sa'lebe bint Sâbit b. el-Ce-
 za' 295
 Ümmü Sehl bint en-Nu'mân b.
 Zeyd b. Âmir b. Sevâd 289

- Ümmü Sehl bint Rûmâ b. Vaks b. Zağbe b. Za'verâ 290
- Ümmü Sehl bint Selh b. Atîk b. en-Nu'mân 298
- Ümmü Seleme 74, 75, 81, 85, 86, 87, 88, 139, 203, 211, 288, 289, 310, 333
- Ümmü Seleme bint Abdurrahmân 308
- Ümmü Seleme bint Hasan 58
- Ümmü Seleme bint Ömer 59
- Ümmü Seleme bint Râfi' b. Ebî Amr 297
- Ümmü Seleme bint Ya'kûb b. Seleme el-Mahzûmiyye 307
- Ümmü Seleme Hind bint Ebî Ümeyye b. el-Mugîre b. Abdullâh b. Ömer b. Mahzûm 74
- Ümmü Selh b. Ebî Hârîce-Amr b. Kays 297
- Ümmü Selh bint Mes'ûd b. Sa'd b. Kays b. Halede 295
- Ümmü Simâk bint Fedâle b. Adî b. Haram b. el-Heysem 289
- Ümmü Simâk bint Sâbit 297
- Ümmü Sinân el-Eslemiyye 287
- Ümmü Subeyye Havle bint Kays el-Cüheniyye 287
- Ümmü Süfyân bint İbrâhîm b. İbrâhîm b. Abdülesed b. Mâlik b. Hısl 312
- Ümmü Süleyym bint Hâlid b. Sa'lebe b. Sahîm 298
- Ümmü Süleyym bint Kays b. Amr b. Ubeyd 297
- Ümmü Süleyym bint Mes'ûd b. Evs b. Mâlik 288
- Ümmü Süleyym bint Milhân b. Zeyd b. Harâm 296
- Ümmü Sünbüle el-Mâlikîyye 287
- Ümmü Şerâhîl b. Afîr 144
- Ümmü Şerîk bint Hâlid b. Huneys b. Levzân b. Abdüved 293
- Ümmü Şerîk Guzeyye 81
- Ümmü Şireveyh 43
- Ümmü Şu'be b. el-Haccâc e-Fakîh 242
- Ümmü Şurabhîl bint Ferve bint Amr 295
- Ümmü Şüreyk bint Enes b. Râfi' b. İmrûülkays b. Zeyd 290
- Ümmü Ubeyd bint Sürâka b. el-Hâris b. Adî 297
- Ümmü Umâr bint Süfyân b. Abdullâh b. Rabîa b. el-Hâris b. Hubeyb b. el-Hâriş b. Mâlik b. Hutayt b. Cüşem b. Sakîf 40
- Ümmü Umeys bint Mesleme b. Seleme b. Hâlid b. Adî b. Mecdea 287
- Ümmü Übey b. Sâbit b. Şeyh 298
- Ümmü Üheyb b. Dabbe 52
- Ümmü Ünâs bint Hâlid b. Huney b. Levzân b. Abdüved 293
- Ümmü Vehb b. Abdümenâf 107
- Ümmü Yahyâ bint Abdurrahmân 64
- Ümmü Yahyâ bint Muhammed b. Urve b. ez-Zübey 311
- Ümmü Yezîd bint Âbis b. Nebâte b. Zeyd b. ed-Dabâb 44
- Ümmü Zeyd b. el-Kübrâ bint Saîd 65
- Ümmü Zeyd bint Amr b. Harâm b. Amr 297
- Ümmü Zeyd bint es-Seken b. Utbe b. Amr b. Hudeyc 293
- Ümmü Zeyd bint Kays b. en-Nu'mân b. Sinân 296
- Ümmü Zeyd es-Suğrâ bint Saîd 65
- Ümmü'z-Zübeyr 284
- Ümyeme bint Ebî Süfyân 90

Üneys 316
 Üneyse bint Ebî Talha b. Isme b. Zeyd 292
 Üneyse bint el-Vahîd b. Kilâb 316
 Üneyse bint Kays b. Ebî Hârîce b. Sa'saa b. Vehb 297
 Üneyse bint Sâide b. Âiş b. Kays b. en-Nu'mân 291
 Üneyse b. Rukaym 292
 Ürdüvân 276
 Üsâl b. Hucr b. en-Nu'mân b. Mesleme el-Haneff 189
 Üsâme b. Zeyd 104, 105, 107, 222, 284
 Üsâse b. Abdüluzzâ b. Harsân b. Avf b. Ubeyd b. Avîc b. Adî b. Ka'b 311
 Üsaydîf b. Salî' b. Ebî Amr b. Kays et-Tâî 148
 Üseyd b. Hudayr 66, 200, 202, 290
 Üseyle bint el-Hâris b. Sa'lebe b. Sahr b. Harâm 296
 Üseyr b. Zârim 100
 Üslûm el-Yâmî 180
 Üşeyyir 272
V
 Vabisa b. Hâlid b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm 233
 Vâdilkurâ 101, 105
 Vâdi'n-Neml 258
 Vâdi'r-Reml 258
 Vâdi's-Sibâ' 147
 Vâhile 270
 Vahşiyye bint Rabîa b. Harâm b. Dabbe b. Abd b. Kesîr b. Uzre 54
 Vâil b. Şürahbîl 318
 Vâil b. Zeyd 292
 Vâile 270
 vakfe 31, 48, 106, 142, 179, 180, 228, 343

Vâkîd b. Abdullah et-Temîmî 67
 Vâkîdî 72, 212
 Vaksâ bint Mes'ûd b. Abdüsa'd b. Âmir b. Adî b. Cüşem b. Mecdea 287
 Varaka b. Nevfel b. Esed 71, 135, 138, 180
 Vâsık 49, 51, 60, 195, 266, 283, 338
 Vasîf et-Türkî 195
 vasîle 235
 veba 256
 Vebâr 147
 Veber b. Umeym toprakları 271
 Vecez b. Gâlib b. Âmir b. el-Hâris b. Amr b. Büey b. Milkân b. Efsâ b. Hârîse 107
 Veda Haccı 183, 204, 213, 286
 Vedd 225, 227
 Veddân 94, 342
 Vedîa b. Sâbit 321
 Vehb 316, 317
 Vehb b. Abd b. Câbir b. Ubeyd b. Mâlik b. es-Sekafî 86
 Vehb b. Abdümenâf b. Zühre 107
 Vehb b. Amr b. Huceyr b. Abd b. Maîs b. Âmir b. Lüey 280
 Vehb b. İbrâhîm 265
 Vehb b. Serh 68
 Vehb b. Ubeydullah b. Câbir b. Abbâd b. Mâlik b. es-Sekafî 311
 Vehrîz 199
 Vekî' b. Hassân b. Ebî Sevd el-Gaddânî 191
 Vekî' b. Seleme b. Züher b. İyâd 111
 Velîd 40, 51, 59, 148, 283, 331
 Velîd b. Abdülmelik 39, 40, 42, 51, 184, 194, 216, 263, 306, 307, 308, 327

- Velîd b. Muâviye b. Abdûlmelik b. Mervân 59
- Velîd b. Muâviye b. Mervân b. Abdûlmelik 333
- Velîd b. Mugîre 93, 109, 128, 129, 137, 180, 239
- Velîd b. Mus'ab b. Ebî Ehven b. el-Hilvâs b. Fârân b. Amr b. İmlîk b. Yelma' 320
- Velîd b. Osmân b. Affân 58, 63
- Velîd b. Serîf 243
- Velîd b. Ukbe 242, 284
- Velîd b. Ukbe b. Ebî Muayt 105, 216, 267
- Velîd b. Urve b. Muhammed b. Atıyye 196
- Velîd b. Urve es-Sa'dî 44
- Velîd b. Utbe 37, 281
- Velîd b. Utbe b. Ebî Süfyân 75, 304
- Velîd b. Utbe b. Rabîa 138
- Velîd b. Yezîd 43, 194, 264, 283, 337
- Velîd b. Yezîd b. Abdûlmelik 42, 51, 59, 331
- Velîde Ümmü'l-Velîd bint el-Abbâs b. Ceze' b. el-Hâris b. Züheyr b. Cezîme b. Revâha b. Rabîa b. Mâzin b. Kutay'a b. Abs 39
- Verd 317
- Verdân 107
- vergi 262
- Verkâ 317
- Y**
- Yâfes 270
- Yağûs 226, 227
- Yahudi 26, 68, 186, 274, 319
- Yahudilik 82, 135, 259
- Yahûzâ 272
- Yahûzâ b. Ya'kûb 28
- Yahûzâ İsharyûtâ 319
- Yahûzâ soyu 319
- Yahyâ 272
- Yahyâ b. Adî 335
- Yahyâ b. Âmir b. İsmâil b. el-Müslî 334
- Yahyâ b. Ca'de b. Hübeyre b. Ebî Vehb el-Mahzûmî 337
- Yahyâ b. el-Hakem b. Ebî'l-Âs b. Ümeyye 64
- Yahyâ b. Kays b. Hârîse el-Gassânî 263
- Yahyâ b. Maîn 327
- Yahyâ b. Saîd el-Ensârî 322
- Yahyâ b. Urve b. ez-Zübeyr 196
- Yahyâ b. Vaksî 319
- Yahyâ b. Zeyd b. Ali 331, 337
- Yakşân 277
- Ya'kûb 25, 27, 272
- Ya'kûb b. Abdurrahmân b. ed-Dahhâk 308
- Ya'kûb b. el-Mansûr 47
- Ya'kûb b. el-Muttalib b. Ubeydullah b. Hârîse b. Yezîd b. Şürrahbîl b. Yezîd b. es-Sekûn 313
- Ya'kûb b. Halfâ 319
- Ya'kûb b. Talha b. Ubeydullah 122
- Ya'kûb b. Zebedâ 319
- Ya'kûb Kavsara b. İbrâhîm 195
- Yakzân b. Zeyd b. Erkam el-Hanefî 117
- Ya'lâ b. Abdullah er-Rabîa 106
- Ya'lâ b. el-Velîd b. Ukbe b. Ebî Muayt 222
- Ya'lâ b. Münye et-Temîmî 64
- Yâm 270
- Ya'men 28
- Ya'mur 110
- Ya'mur b. Avf b. Ka'b b. Âmir b. Leys b. Bekr 110
- Yarbû' b. Hanzala 178
- Ya'rub b. Kahtân 257

- Yatûr 272
 Ya'ûk 227
 Yehûzâ 272
 Yelmeka 259
 Yeltâ b. Rûfû 319
 Yemâme 66, 67, 93, 133, 148, 191, 200, 249, 260, 271, 282 ~ ehli 69 ~ Savaşı 90, 280, 282, 316 ~ Vadisi 250
 Yemen 28, 29, 68, 83, 104, 105, 109, 123, 124, 130, 140, 145, 151, 197, 199, 211, 227, 228, 238, 259, 260, 271, 278, 334 ~ ehli 189, 285 ~ kabileleri 192
 Yemlîhâ 252, 253
 Yenbu' 94
 Yenfa' b. Abd 313
 Yerbû' b. Hanzala 140, 217
 Yerfe' 194
 Yermük 33, 195, 213, 219 ~ günü 219, 220 ~ Savaşı 33, 195
 Yerud 26
 Yesa' b. el-Mugîre b. Abdurrah-mân 313
 Yesâr b. Mâlikoğulları 227
 Yesrib 271
 Yesribî 318
 Yesrûn b. Ra'vâyil b. Yûbeb 274
 Yessâhur 272
 Yeşcüb b. Ya'rub 257
 Yevmü'z-Zâviye günü 244
 Yezdücerd b. Behrâm 256
 Yezdücerd b. Şehriyâr b. Kistrâ 257
 Yezîd 37, 86, 329
 Yezîd b. Abdullah b. Zem'a b. el-Es-ved b. Muttalib b. Esed b. Abdüluzzâ 267
 Yezîd b. Abdülmelik 41, 51, 185, 194, 220, 264, 283, 326, 330, 337
 Yezîd b. Âmir b. Hadîde b. Amr 289
 Yezîd b. Berza' 287
 Yezîd b. Bîşr es-Seksekî 263
 Yezîd b. Ceûne el-Leysî 181
 Yezîd b. Ebî Kebşe es-Seksekî 263
 Yezîd b. Ebî Müslim 337
 Yezîd b. Ebî Süfyân 64, 105
 Yezîd b. Ebî Züray' 328
 Yezîd b. el-Feyz 242
 Yezîd b. el-Hâris 67
 Yezîd b. el-Mühelleb 305
 Yezîd b. el-Münzir b. Serh 67
 Yezîd b. el-Velîd 43, 194
 Yezîd b. el-Velîd b. Abdülmelik 51, 264, 304
 Yezîd b. el-Velîd en-Nâkıs 43
 Yezîd b. Enes b. ed-Deyyân el-Hâ-risî 190
 Yezîd b. Hâlid b. Abdullah el-Kasrî 332
 Yezîd b. Hişâm 220
 Yezîd b. Hurr el-Ansî 263
 Yezîd b. Kubân ed-Damrî 222
 Yezîd b. Mansûr el-Himyerî 46, 196
 Yezîd b. Muâviye 37, 51, 58, 193, 194, 263, 267, 329, 336
 Yezîd b. Muâviye b. Mervân b. Ab-dülmelik 333
 Yezîd b. Mühelleb 306, 330
 Yezîd b. Müshir b. Esram b. Sa'le-be b. Es'ad b. Hemmâm b. Mürre b. Zühel b. Şeybân 191
 Yezîd b. Rukayş 285
 Yezîd b. Servân 269
 Yezîd b. Useyd es-Sülemî 221
 Yezîd b. Ya'lâ el-Ansî 264
 Yezîd b. Yezîd b. Muâviye 307
 Yezîd b. Züray' 326
 Yezîd Ebû Ebî Sâdık el-Ezdî 243

Yezîd en-Nâkıs 43
 yol kesme 233
 Yuğûl b. Yûsuf 319
 Yûhâbez bint Lâvî 272
 Yûhannâ 275, 319
 Yûlistuvâ 275
 Yunâtır 271
 Yûnus b. Habîb en-Nahvî 326
 Yûnus b. Mettâ 273
 Yûnus b. Muhammed 327
 Yûsuf 27, 108, 272, 273, 320
 Yûsuf b. Hânî b. Kabîsa el-Şeybânî 306
 Yûsuf b. Muhammed b. Yûsuf es-Sekâfî 43, 196
 Yûsuf b. Ömer 331, 333, 337
 Yûsuf en-Nerm 333
 Yûşa' b. Nûn 273, 319

Z

Zâde 318
 Zafer kabilesi 322
 Zâine 140
 Zâlık 244
 Zamân 258
 Zâmil b. Amr el-Cüzâmî 332
 Zamre b. Zamre b. Câbir b. Katan b. Nehşel b. Dârim 111
 Zâtu Nekîf 187
 Zâtü'l-Etlâh 101
 Zâtü'l-Kassa 100
 Zâtü'l-Uşeyre Gazvesi 94
 Zâtü'r-Remrem 191
 Zâtü'r-Rikâ' Gazvesi 96, 210
 Zâtü's-Selâsil Gazvesi 102
 Zebîd 105, 227
 Zebile bint Enes b. Müdrîk el-Has'amî 37
 Zebulûn 272
 Zebulûn soyu 319
 Zekerîyyâ 108
 Zekerîyyâ b. Beşvâ 272

Zelfeyûn 277
 Zem'a b. el-Esved 88, 112, 128
 Zeml b. Haşâf b. Hudeyc el-Uzrî 214
 Zemzem 239
 Zer'a 259
 Zerb b. Havt b. Abdullah b. Ebî Hârise b. Hayy et-Tâî 180
 Zevâhir 133
 Zeyd b. Ali 333
 Zeyd b. Amr 135, 322
 Zeyd b. Amr b. Nüfeyl 134, 135, 138, 181
 Zeyd b. Amr b. Osmân b. Affân 302
 Zeyd b. Desinne 68
 Zeyd b. el-Hattâb 67, 282
 Zeyd b. el-Lasîb 322
 Zeyd b. Hârise 66, 99, 100, 101, 102, 103, 291, 336
 Zeyd b. Hârise el-Kelbî 75, 107, 210, 307, 317
 Zeyd b. Hasen b. Ali b. Ebî Tâlib 304
 Zeyd b. Hemâl 258
 Zeyd b. Sâbit 266, 297
 Zeyd b. Sâbit el-Ensârî 210, 211
 Zeyd b. Ubeyd 291
 Zeyd b. Yerbû' 249
 Zeyd el-Hayl b. Mühelhel et-Tâî 177, 178
 Zeyneb 55, 56, 71, 77, 81, 85, 86, 283
 Zeyneb bint Abdullah b. Hasen 337
 Zeyneb bint Abdullah b. Ömer 283
 Zeyneb bint Alâk b. Şihâb b. Amr 40
 Zeyneb bint Caşş 87, 89, 285
 Zeyneb bint Caşş b. Riâb b. Ya'mer b. Sabra b. Mürre b. Kebîr b. Ganem b. Dûdân b. Esed b. Huzeyme 75

- Zeyneb bint Cahş el-Esediyye 85
 Zeyneb bint Cendel b. Düreyd b. Süfyân b. ed-Dabâb 44
 Zeyneb bint Ebî Seleme b. Abdül-lesed 281
 Zeyneb bint el-Hubâb b. el-Hâris 296
 Zeyneb bint ez-Zübeyr 196
 Zeyneb bint Huzeyme 80, 92
 Zeyneb bint Huzeyme b. el-Hâris b. Abdullah el-Hilâlî 73, 91
 Zeyneb bint Kays b. Ebî Amre b. Üsâme b. Hizyem b. Cezîme 39
 Zeyneb bint Mâlik b. Nâsıra b. Ka'b b. Harb b. Sa'd b. Fehm 53
 Zeyneb bint Maz'ûn b. Habîb b. Vehb b. Huzâfe b. Cumah 73
 Zeyneb bint Mersed b. Amr 319
 Zeyneb bint Nasr b. Âmir b. Sa'd b. Kays b. Kayn b. Fehm b. Amr b. Kays b. Aylân 53
 Zeyneb bint Nasr b. Âmir b. Süleyym b. Sa'd b. Fehm b. Amr b. Kays Aylân 33
 Zeyneb bint Ömer 59, 88
 Zeyneb bint Sâbit b. Kays b. Şem-mâs 293
 Zeyneb bint Sayfî b. Sarh b. Hansâ 296
 Zeyneb bint Sehl b. es-Sa'b b. Kays 294
 Zeyneb bint Uveyz b. Ka'b b. el-Luhays b. Revâha b. Nüfâse 43
 Zeyneb bint Züheyr b. Cezîme b. Revâha el-Absî 41
 Zeyneb el-Kübrâ bint Ali 57
 Zeynebü's-Suğrâ bint Ali 57
 Zezkas Nebeb 270
 Zibrikân 177
 Zibrikân b. Bedr 105
 Zimrevn 277
 zina 146, 182, 183, 241, 244
 Zinnîre 143
 Ziyâd 329
 Ziyâd b. Abdullah 93
 Ziyâd b. Avf b. Hârise b. Kuteyra 223
 Ziyâd b. Ebîh 143, 215, 220, 246, 267, 328
 Ziyâd b. Hafsa 221
 Ziyâd b. Hebûle 189
 Ziyâd b. Lebîd 105, 144
 Ziyâd b. Mühelleb 331
 Ziyâd b. Süfyân b. Abdullah b. Nâşib b. Hidem b. Ivez b. Gâlib 315
 Ziyâd b. Ubeydullah el-Hârisî 45, 196
 Ziyâdî 277
 Zorluk Ordusu 98
 Zû Amr 68
 Zû Ceden 230
 Zû Emer 95
 Zû Karad Gazvesi 97
 Zûkâr Savaşı 255
 Zû Meâhir 259
 Zû Merhab 228
 Zû Nüvâs 230, 252, 259, 260
 Zû Raîn kabilesi 313
 Zû Rudâ' Yehen'am Zû'l-Melâhî 259
 Zû Şenâtır 259
 Zû Yezen 230
 Zübeyde bint Ca'fer b. el-Mansûr 48, 283
 Zübeyr 131, 212, 314
 Zübeyr b. Abdülmuttalib 132, 134, 138, 284
 Zübeyr b. Abdümenâf 109
 Zübeyr b. el-Avvâm 56, 63, 66, 87, 104, 136, 147, 171, 283, 285, 302, 308, 325

- Züeyb b. Ka'b b. Amr b. Temîm 142
 Züfer 317
 Züfer b. el-Hâris b. Abdüamr b. Muâz b. Yezîd b. Amr b. Huveylid 192
 Züfer b. el-Hâris el-Kilâbî 338
 Züheyr 318
 Züheyr b. Abdüşems 259
 Züheyr b. Cenâb b. Hübel 189, 323
 Züheyr b. Cüzeyme 149, 188, 191, 317
 Züheyr b. Ebî Sülmâ el-Müzenî 181
 Züheyr b. Ebî Ümeyye 128, 284
 Zühre 131
 Zühre b. Kilâb b. Mürre b. Ka'b 216
 Zühre b. Kilâboğulları 133
 Zühreoğulları 132
 Zü'l-A'vâd 110
 Zü'l-Ez'âr 257, 258, 259
 Zülfâ 272
 Zü'l-Gassa 190
 Zülhalasa 225, 227
 Zü'l-İlmâme 131
 Zülkarneyn 254, 258, 276
 Zülkassa 209
 Zü'l-Kavs 317
 Zülkeffeyn 226, 228
 Zü'l-Kelâ' 68, 109
 Zü'l-Kelâ' Sümeysi' b. Nâkûr el-Himyerî 177
 Züllüba 226, 227
 Zü'l-Mecâsid 180
 Zülmecâz Panayırı 200
 Zülmucâsid el-Yeşkürî 231
 Zürâre 318
 Zürâre b. Kays b. el-Hâris en-Ne-hâî 219
 Zürâre b. Udes b. Zeyd b. Abdullah b. Dârim 187, 315
 Züreyh 226, 228
 Zü'r-Rumhayn 315
 Züveyr 190
 Züveyrîn Savaşı 191

İSLAM KLASİKLERİ

Editör: Prof. Dr. Mehmet Azimli

Yayınlananlar

1. Salim b. Zekvan (70/689), *es-Sire* (Arapçası ile), çev. Harun Yıldız.
2. İbnü'l-Kelbi (204/820), *Kitabu'l-Esnam* (Arapçası ile), çev. Beyza Bilgin.
3. Kasım b. Sellam (224/838), *Kitabu'l-Emval*, çev. Cemalettin Saylık.
4. Zühri (124/741), *el-Meğazi* (Arapçası ile), çev. Muhammet Nur Akdoğan.
5. İbn Hibban (354/965), *es-Siretu'n-Nebeviyye*, çev. Harun Bekiroğlu.
6. Ezraki (250/864), *Ahbaru Mekke*, çev. Yunus Vehbi Yavuz.
7. Ebu Hanife Dineveri (282/895), *el-Ahbaru't-Tıval*, çev. Zekeriya Akman, Hüseyin Siyabend Aytemür.
8. İbn Kuteybe (276/889), *el-İmame ve's-Siyase*, çev. Cemalettin Saylık.
9. İbn Rüsteh (300/912), *el-Alaku'n-Nefise* (Arapçası ile), çev. Ali Fuat Eker.
10. Minkari (212/827), *Vakatu Sıffin*, çev. Cemalettin Saylık.
11. İbn Zebale (199/814), *Ahbaru'l-Medine ve Ezvacu'n-Nebi* (Arapçası ile), çev. Fatih Mehmet Yılmaz.
12. Yahya b. Adem (203/818), *Kitabu'l-Haraç* (Arapçası ile), çev. Osman Eskicioğlu.
13. İbn Habib (245/859), *el-Muhabber*, çev. Adem Apak-İs-mail Güler.

Baskıya Hazırlananlar

14. Taberi (310/923), *Tarihu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, çev. Cemalettin Saylık.
15. İbn Ebi Davut (316/927), *Kitabu'l-Mesahif*, çev. Abdülkadir Karakuş.
16. İbn Abdurrabbih (328/940), *el-İkdu'l-Ferid*, çev. Musa Kazım Yılmaz.

17. İbnu'l-Fakih (290/902), *Kitabu'l-Buldan*, çev. H. Avni Güllü.
18. İbn Abdülber (463/1071), *el-İnbah*, çev. Hakan Temir.
19. Hayyat (300/912), *el-İntisar* (Arapçası ile), çev. Metin Yıldız.
20. İbn Adim (660/1262), *Buğyetü't-Taleb fi Tarih-i Haleb*, çev. Hayri Alkan.
21. Muhammet Şeybani (189/803), *es-Siyeru'l-Kebir*, çev. İbrahim Sarmış, Said Şimşek.
22. Hemdani (334/945), *Sıfatu Cezirati'l-Arab*, çev. Ahmet Yesser Savaş.
23. Gırnati (566/1171), *el-Muğrib*, çev. Seher Parlak.

Çevirisi Yapılmakta Olanlar

24. Abid b. Şerriyye (67/686), *el-Ahbar*, çev. Fatih Çakmak
25. Süleym b. Kays el-Hilali (76/695), *es-Sakife*, çev. Muhammed Nur Akdoğan.
26. İbn İshak (151/768), *Siretü İbn İshak*, çev. Selahattin Yıldırım.
27. Mamer b. Raşid (153/770), *el-Cami*, çev. Ahmet Oğuz.
28. Rebi b. Habib (180/796), *Müsned*, çev. Fuat Koca, M. Emin Eren.
29. Seyf b. Ömer (180/796), *Kitabu'l-Cemel*, çev. Sıddık Korkmaz.
30. Ebu Yusuf (182/798), *Kitabu'l-Asar*, çev. Yahya Solmaz.
31. Ebu Yusuf (182/798), *Kitabu'l-Haraç*, çev. Süleyman Şahin.
32. Ebu Yusuf (182/798), *er-Reddü ala Siyeri'l-Evzai*, çev. İbrahim İlhan.
33. Fezari (186/801), *Kitabu's-Siyer*, çev. Ramazan Özmen.
34. Muhammet Şeybani (189/803), *Kitabu'l-Hiyel*, çev. Saffet Köse.
35. İbnü'l-Kelbi (204/820), *Mesalibu'l-Arab*, çev. İlyas Uçar.
36. İbn Hişam (218/833), *es-Siretü'n-Nebeviyye*, çev. Cahit Külekçi.
37. İbn Ebi Şeybe (230/845), *Kitabu'l-Meğazi* (Arapçası ile), çev. Ramazan Önal.
38. Ezdi (231/846), *Futuhu's-Şam*, çev. Ali Dadan.
39. İbn Hayyat (240/854), *Tarih*, çev. Ömer Sabuncu, Mahmut Sabuncu.

40. İbn Habib (245/859), *el-Munemmak*, çev. Adem Apak-İs-mail Güler.
41. Cahız (255/869), *el-Osmaniyye*, çev. Muhammed Nur Akdoğan.
42. Cahız (255/869), *el-Beyan ve't-Tebyin*, çev. İsmail Araz.
43. İbn Abdülhakem (257/892), *Futuhu Mısır ve'l-Mağrib*, çev. Mustafa Kılıç.
44. İbn Şebbe (262/876), *Tarihu'l-Medineti'l-Münevvera*, çev. Şahin Bal, Bilal Abır.
45. İbn Abdülhakem (268/882), *Siretü Ömer b. Abdülaziz*, çev. Hüseyin Arı.
46. İbn Sellam İbazi, (273/887), *Kitabun fihi Bedu'l-İslam*, çev. Selim Yılmaz, Nurullah Aydın
47. Fakihî (275/888), *Ahbaru Mekke*, çev. Mehmet Yalar, Hasan Taşdelen.
48. İbn Kuteybe Dineveri (276/889), *el-Mearif*, çev. Harun Bekiroğlu.
49. İbn Kuteybe Dineveri (276/889), *Uyunu'l-Ahbar*, çev. İsmail Araz.
50. İbn Kuteybe Dineveri (276/889), *Fazlu'l-Arab ve't-Tenbih ala Ulumiha*, çev. İsmail Araz.
51. İbn Tayfur (280/893), *Kitabu Bağdat*, çev. Mustafa Hizmetli.
52. Ebu Zura Dimeski (281/894), *Tarihu Ebu Zura*, çev. Edip Akyol.
53. İbn Ebi'd-Dünya (281/894), *Hilmi Muaviye, Maktelu İmam Ali*, çev. Halil Ortakçı.
54. Yakubi (294/905), *Tarih*, çev. Sedat Seçkin Bozkurt.
55. Cehşiyari (331/942), *Kitabu'l-Vüzera ve'l-küttab*, çev. Selahattin Polatoğlu, M. Şirin Aladağ.
56. Mağribî (333/944), *el-Mihan*, çev. Mehmet Kavşut.
57. Mesudi (345/956), *Mürûcu'z-Zeheb*, çev. Hüseyin Güneş, Salih Geçit, Ahmet Gül.
58. Mesudi (345/956), *et-Tenbih ve'l-İşraf*, çev. Mikdat Eser.
59. Yazarı Meçhul (350/961), *Kitabu'l-Uyun ve'l-Hadaik fi Ahbari'l-Hakaik*, çev. Saim Yılmaz.
60. Makdisi (355/966), *el-Bed ve't-Tarih*, çev. Muhammet Süscan.

61. Ebu'l-Ferec İsfahânî (356/967), *Mekatilu't-Talibiyyin*, çev. Cemil Keskin.
62. Hamza Isfehani (360/970), *Tarihu Sini Mülûku'l-Arzu'l-Enbiya*, çev. Habib Demir.
63. İbn Nedim (385/995), *el-Fihrist*, çev. Tahsin Koçyiğit.
64. Yazarı Meçhul, *Ahbaru'l-Beramika*, çev. Zeynep Dağ.
65. Biruni (453/1061), *el-Kanunu'l-Mesudi*, çev. Seher Parlak.
66. Ebu Şame (665/1267), *Kitâbü'r-Ravzateyn fî Ahbârî'd-Devleteyn*, çev. İlhan Baran.
67. Yazarı Meçhul (763/1362), *Ahbaru'd-Devleti'l-Abbasiyye*, çev. Ahmet Nuri Koca.

İBN HABÎB

el-Muhabber / Arap Kültürü

Araplar, üç talakla boşuyorlardı. Adam karısına: “*Sen bir kere boşsun*” dediğinde geri almaya en layık kendisi oluyordu. Eğer iki kere boşarsa yine aynı durum geçerliydi. Eğer üç kere boşarsa geri alma hakkı kalmıyordu.

Hac ve umre yaparlar, Kâbe’yi tavaf ederler, Hacerüles-ved’e dokunurlar, Safâ ve Merve arasında sa’y ederler, telbiye yaparlardı.

Arafat’ta vakfe yaparlar, güneş henüz canlıyken oradan ayrılıp Müzdelife’ye gelirlerdi. Kusay, Harem bölgesini gösteren yeri işaretlemişti. Arafat’a çıkanlar Müzdelife’ye geldiklerini anlamaları için üzerinde kandil yakılırdı. Allah burayı sınır olarak bıraktı. Bu sınırlarda vakfe yapılmasını emretti.

Müzdelife’de hediyeler sunarlar ve taş atarlardı. Haram aylara hürmet ederler, cenabetten dolayı yıkanır ve ölülerini de yıkarlar, kefenlerler, üzerine namaz kılarlardı. Cenaze bir sedyeye yatırılır, yakını ayağa kalkıp bütün iyiliklerini sayar ve kendisini överek “*Allah’ın rahmeti üzerine olsun*” der ve sonra defnedilirdi. Yüce Allah şöyle demiştir: “*Onlar için dua et, zira senin onlara duan onlar için bir sükûnettir.*”

